

NAZAR EŞANKUL’UN SEÇİLMİŞ HİKÂYELERİNDE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK

**Temmuz 2019
DENİZLİ**

NAZAR EŞANKUL’UN SEÇİLMİŞ HİKÂYELERİNDE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları
Anabilim Dalı**

Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK

Danışman: Prof. Dr. Nergis BİRAY

**Temmuz 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, - Bilim Dalı öğrencisi Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK tarafından Ptrof. Dr. Nergis BİRAY ve Dr. Öğrt. Ü. Oğuzhan KARABURGU yönetiminde hazırlanan “Nazar Eşankul’un Seçilmiş Hikayeleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 17.06.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdullah KÖK

Jüri Başkanı

Prof. Dr. M. Vefa NALBANT

Jüri Üyesi

Dr. Öğrt. Ü. Oğuzhan KARABURGU (2. Dan.)

Jüri Üyesi

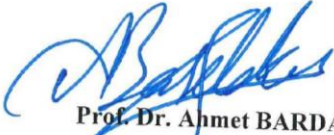

Dr. Öğrt. Ü. Mehtap SOLAK SAĞLAM

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Nergis BİRAY (Dan.)

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 31/07/2019 tarih ve 30/01/2020 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarını yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunduğunu beyan ederim.

İmza

Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK

ÖN SÖZ

Çağdaş Türk Lehçeleri içerisinde Güney-Doğu Türk Lehçeleri grubuna dâhil olan Özbek Türkçesi, günümüzde Özbekistan'ın resmi dili olarak kullanılmaktadır. İşlevsel bir edebi dilin yanında kökeni Ali Şir Nevai'ye dayanan güçlü bir edebiyata sahip olan Özbek edebiyatında oldukça güçlü eserler verilmiştir. Özbekler 19.yy'ın sonlarına doğru Rus işgaliyle karşılaşmışlardır. 1924 yılında eski Sovyetler Birliği içinde Özbekistan, özerk cumhuriyet olarak yer almıştır. Bu devlet, 1991'de sona ermiş Özbekistan, Sovyetlerin dağılmasıyla beraber bağımsızlığına kavuşmuştur. Rus emperyalizmi ve Rus politikalarının baskıları ülkede etkin olsa da gerek milli gerek sosyal açıdan eserler kaleme alan güçlü yazarlar mevcuttur.

Özbekistan'da uygulanan dil politikaları ve çeşitli baskılardan dolayı yazarlar kendi dilleri, kültürleri ve tarihi üzerine açık bir üslupla eser verememiştir. Bu kurallara karşı çıkan yazarlar Ruslar tarafından katledilmiştir. Ve birçok yazar bu yaşananlardan dolayı eserlerinin dilini sembolik hale getirerek üstü kapalı şekilde anlatmayı tercih etmiştir. Özbekistan bağımsız olsa da bu durum eserlere yansımış ve hala günümüz yazarları tarafından da sembolik anlatımlar devam ettirilmiştir.

Tezimizde Özbek gazeteci ve yazar Nazar Eşankul'un hikâyeleri üzerine üslup çalışması yapmış bulunmaktayım. Nazar Eşankul da özellikle siyasi konularda sembolizm akımını kullanarak hikâyeler yazan bir yazardır. Tezde yazarın hikâyelerini dil ve üslup açısından incelemnin yanında hikâyelerin tarihî ve sosyal konularda dayandığı noktalar da irdelenmiştir. Yazarın sembolik olarak kaleme aldığı bazı hikâyelerinden dolayı incelemeyi daha bilimsel kılmak ve sembolik öğelerin ne anlatmak istediğini, hikâyeler üzerinde yaptığımız değerlendirmelerin ne kadar doğru olup olmadığını öğrenmek ve yazarın hayat hikâyesi hakkında aklımıza takılan soruları kendisine yöneltip yazardan doğrudan bilgi almak adına röportaj yapmayı Bilimsel Araştırma Projesi vasıtasıyla hedefledik.

Nazar Eşankul'un altı hikâyesini üslup açısından incelemek için seçtik. Bu hikâyeler “İstilâ-İstilâ”, “Bapâyân Âsmân-Sonsuz Gökyüzü”, “Qultay-Kultay”, “Apqân-Çukur”, “Yalpız Hidi-Nane Kokusu”, “Ölik Mevsim-Ölü Mävsüm”dir. Nazar Eşankul seçtiğimiz bu hikâyelerinde milli ve sosyal konuları ele almıştır. O, Türk milletinin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel, milli badireleri çok canlı bir üslupla bize aktaran güçlü bir kalemdir. Ayrıca Nazar Eşankul'un hikâyelerinde sıkça değindiği diğer bir nokta da insanın iç dünyası, nefsi, kendi iç savaşı ve özverisidir. Genel olarak izlenimlere yer

veren yazar, hikâyelerinde nefes verdiği karakterlerin aklından geçen düşünceleri okuyucuyla paylaşmıştır.

Tezde yazardan seçilen hikâyeler ayrı ayrı başlıklar altında tahlil edilmiş, ayrıca dil ve üslup çalışmaları başlığı altında en sık geçen sözcükler tespit edilerek yazarın kelime evreni ortaya çıkartılmıştır. Sık geçen sözcükler, yazarın ruh halini ve hikâyelerde vermek istediği asıl mesajı ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra yazarın sıkça kullandığı cümle çeşitleri ve anlatım teknikleri de tezde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Özbekler, Özbekistan tarihi, Özbek edebiyatı hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Nazar Eşankul'un hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde hikâyelerin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Üçüncü bölümde hikâyelerin dil özellikleri, kelime sıklıkları, kelime gurupları ve cümle çeşitleri ele alınmıştır. Değerlendirme ve Sonuç kısmında ise tezin genel olarak değerlendirmesi yapılmış, yazar ve üslubu hakkında çeşitli sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de Nazar Eşankul üzerine yapılmış bir tez çalışması yoktur. Günümüz Özbek edebiyatı yazarlarından olan Eşankul'u tanımak, tanıtmak ve onun hikâyelerine dikkat çekmek için bu konuyu seçtik. Ayrıca Özbekistan'a gidip yazarla röportaj gerçekleştirmekle, ilk kaynaktan edinilen bilgilerle ve yazarın yaşadığı sosyo-kültürel çevreyi, yaşam hikâyesini öğrenerek bu hikâyeleri yorumlamakla, tezin daha gerçek bilgilere ulaştırıldığını ve bilimselliğinin arttırıldığını düşünüyoruz. Diğer bir husus ise yazarın bütün eserlerine bu görüşme vasıtasıyla ulaşılmıştır. Tezimizin başlangıcından beri yazarın eserlerine sadece internet üzerinden erişim sağlayabilmekteydik fakat Özbekistan'a gittiğimizde temin ettiğimiz yazarın bütün eserleri, bundan sonra bu eserler üzerine yapılacak bilimsel çalışmaları arttıracak ve yazarın Türkiye'de daha çok tanıtılmasına katkı sağlayacaktır.

Beni bu bilimsel yolda çalışmaya layık gören ve kaynaklarıyla bana yol gösteren merhum Prof. Dr. İsmail Çetişli Hocamı saygı ve rahmetle anıyorum. Konu seçiminde ve çalışmamın her aşamasında bana sürekli yol gösteren değerli danışman Hocam Prof. Dr. Nergis Biray'a, ikinci danışmanlığı kabul ederek edebi incelemelerimize yolbaşçılık eden Dr. Öğrt. Üyesi Oğuzhan Karaburgu'ya, desteklerini hep yanımda hissettiğim babam Mustafa Topçu ve annem Ümmü Topçu'ya ve manevi desteğini hiç esirgemeyen değerli eşim Hakan Öztürk'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

NAZAR EŞANKUL'UN SEÇİLMİŞ HİKÂYELERİNDE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

Topçu Öztürk, Ulviye
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Nergis Biray

Temmuz 2019, VIII+277

Özbek edebiyatı Türk dünyasının güçlü edebiyatlarından biridir. Sovyetler Birliği döneminde baskı ve yasaklama dönemleri geçiren Özbek edebiyatı yazar ve şairleri yine de söylemek istediklerini edebî sanatların imkânlarından faydalanarak ve sembolik anlatım yoluna başvurarak dile getirmişlerdir. Günümüz Özbek edebiyatının güçlü yazarlarından Nazar Eşankul da söz sanatlarının ifade gücüne kattığı imkânlardan en üst seviyede faydalanarak kaleme aldığı hikâyelerinin çoğunun konusunu tarihten almış, Rusların uyguladıkları baskı politikalarını sembolik ifadelerle ve çok canlı bir dille dile getirmiştir.

Ruslar, Türkistan üzerindeki dil, sosyal hayat ve kültürle ilgili politikalarını her konuda planlayarak bütün yönleriyle ince ince düşünüp programlayarak profesyonel bir şekilde uygulamışlardır. Türkistan'ın savaşlar, yokluklar, açlıklar, imkânsızlıklar, zorunlu göçlerle perişan olan insanları, kendilerine sunulan imkânlara sanki bir fırsat gibi baksa da bu fırsat âdeta bir zehre dönüşmüş, insanları farkında olarak ya da olmayarak birer birer köleleştirmiş, tüm millî değerlerini ve benliklerini söküp almıştır.

İstilâ ve yok etme siyaseti tek bir alanda gerçekleşmemiştir, çok yönlüdür. Tarih, dil, atalar, gelenekler ve kültürü unutturma çalışmaları başlı başına bir yıkıma dönüşmüştür. Hikâyelerde bu yıkımın aşamaları örtülü ifadeler ve sembolik anlatımla ama bütün ayrıntılarıyla ortaya konulmaktadır.

Nazar Eşankul sadece siyasal değil sosyal ve kültürel hikâyeler de yazmıştır. Bunu canlı üslubuyla okuyucularına sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özbek Edebiyatı, Nazar Eşankul, hikâye inceleme, emperyalist politikalar.

ABSTRACT

LANGUAGE AND STYLE ANALYSIS IN SELECTED STORIES OF NAZAR EŞANKUL

Topçu Öztürk, Ulviye

Master Thesis

Contemporary Turkish Dialects And Literatures Department

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Nergis Biray

July 2019, VIII+277

Uzbek literature is one of the most powerful literatures in the Turkish world. Authors and poets of Uzbek literature who survived periods of oppression and prohibition during the Soviet era wrote what they wanted to say using literary art and using symbolic narration. Nazar Eshonkul, one of the strongest authors of modern Uzbek literature, using the highest possibilities of the art of speech, complementing these stories with symbolic expressions and living language, the name of which was extracted from the history of Russian politics of pressure and coercion.

The Russians practiced their policies relate to the language, social life and culture in Turkestan in all aspects, and applied them on a professional level with the help of subtle thinking and planning. In Turkestan, wars, hardships, plague, impossibility of existence, people distracted by force of migration, opportunity offers to them, like the possibility turns into poison, the unconscious transformation of people into slaves one after another, the elimination of all national values and the people themselves were carried out. These stories included all the directions of the event. Forgetfulness of history, language, traditions and cultures themselves turned into the destruction. In history, the stages of this destruction are revealed with implicit expressions in all details.

Key words: Uzbek literature, Nazar Eshonkul, story, research, imperialist policy.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
A. ÖZBEKLER VE ÖZBEKİSTAN	1
B. BAŞLANGIÇTAN 20. YÜZYILA KADAR ÖZBEK EDEBİYATI	6
C. 20. YÜZYIL ÖZBEK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ	7

BİRİNCİ BÖLÜM

NAZAR EŞANKUL

1.1. Nazar Eşankul'un Hayatı, Edebi Şahsiyeti	12
1.2. Nazar Eşankul'un Eserleri	14
1.3. Nazar Eşankul - Röportaj	15

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON VE AKTARMALAR

2.1. Hikâyelerin Transkripsiyonu	19
2.1.1. İstilâ - İstilâ Hikâyesi	19
2.1.2. Ölik Mâvsüm - Ölü Mevsim Hikâyesi	38
2.1.3. Yâlpız Hidi - Nane Kokusu Hikâyesi	46
2.1.4. Apqân - Çukur Hikâyesi	61
2.1.5. Bepâyân Âsmân - Sonsuz Gökyüzü Hikâyesi	65
2.1.6. Qultây - Kultay Hikâyesi	81
2.2. Hikâyelerin Türkiye Türkçesine Aktarılması	93
2.2.1. İstilâ - İstilâ Hikâye Aktarması	93
2.2.2. Ölik Mâvsüm - Ölü Mevsim Hikâye Aktarması	113
2.2.3. Yâlpız Hidi - Nane Kokusu Hikâye Aktarması	121

2.2.4. Apqān - Çukur Hikâye Aktarması.....	136
2.2.5. Bepâyân Âsmân - Sonsuz Gökyüzü Hikâye Aktarması.....	140
2.2.6. Qultay - Kultay Hikâye Aktarması.....	155

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

3.1. Üslup İncelemesi.....	167
3.1.1. İstilâ Hikâye Tahlili.....	168
3.1.1.1. Hikâyenin Yapısı.....	169
3.1.1.1.1. Olay Örgüsü	169
3.1.1.1.2. Zaman.....	176
3.1.1.1.3. Mekân.....	177
3.1.1.1.4. Kişiler	179
3.1.1.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı.....	181
3.1.1.2. Tema.....	181
3.1.1.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	182
3.1.2. Ölü Mevsim Hikâye Tahlili.....	182
3.1.2.1. Hikâyenin Yapısı.....	183
3.1.2.1.1. Olay Örgüsü	183
3.1.2.1.2. Zaman.....	193
3.1.2.1.3. Mekân.....	193
3.1.2.1.4. Kişiler	194
3.1.2.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı.....	195
3.1.2.2. Tema.....	196
3.1.2.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	196
3.1.3. Nane Kokusu Hikâye Tahlili.....	197
3.1.3.1. Hikâyenin Yapısı.....	198
3.1.3.1.1. Olay Örgüsü	198
3.1.3.1.2. Zaman.....	204
3.1.3.1.3. Mekân.....	205
3.1.3.1.4. Kişiler	206
3.1.3.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı.....	207
3.1.3.2. Tema.....	207
3.1.3.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	208
3.1.4. Çukur Hikâye Tahlili.....	208

3.1.4.1. Hikâye Yapısı	209
3.1.4.1.1. Olay Örgüsü	210
3.1.4.1.2. Zaman	214
3.1.4.1.3. Mekân	214
3.1.4.1.1. Kişiler	215
3.1.4.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı	216
3.1.4.2. Tema	216
3.1.4.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	217
3.1.5. Kultay Hikâye Tahlili	217
3.1.5.1. Hikâyenin Yapısı	218
3.1.5.1.1. Olay Örgüsü	219
3.1.5.1.2. Zaman	224
3.1.5.1.3. Mekân	224
3.1.5.1.4. Kişiler	225
3.1.5.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı	226
3.1.5.2. Tema	226
3.1.5.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	227
3.1.6. Sonsuz Gökyüzü Hikâye Tahlili	227
3.1.6.1. Hikâyenin Yapısı	228
3.1.6.1.1. Olay Örgüsü	228
3.1.6.1.2. Zaman	232
3.1.6.1.3. Mekân	233
3.1.6.1.3. Kişiler	233
3.1.6.1.4. Anlatıcı Bakış Açısı	234
3.1.6.2. Tema	235
3.1.6.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet	235
3.2. Dil İncelemesi	236
3.2.1. Kelime Kadrosu	237
3.2.1.1. Kelime Sıklıkları	237
3.2.1.2. Kelime Çeşitleri	241
3.2.1.2.1. Adlar	241
3.2.1.2.2. Zamirler	242
3.2.1.2.3. Sıfatlar	242
3.2.1.2.4. Zarflar	244
3.2.1.2.5. Fiiller	245

3.2.1.2.6. Edatlar	246
3.2.1.2.7. Yansıma Kelimeler	247
3.2.2. Cümle Yapısı	248
3.2.2.1. Kelime Grupları	248
3.2.2.1.1. Sıfat - Fiil Grubu	248
3.2.2.1.2. Zarf - Fiil Grubu	249
3.2.2.1.3. İsim - Fiil Grubu	249
3.2.2.1.4. İkileme Grubu	250
3.2.2.1.5. Edat Grubu	251
3.2.2.1.6. Birleşik Fiil Grubu	252
3.2.2.1.7. Sıfat Tamlaması	252
3.2.2.1.8. Ad Tamlamaları	253
3.2.3. Cümle	254
3.2.3.1. Öğeleri Açısından Cümleler	254
3.2.3.2. Anlam Bakımından Cümleler	255
3.2.3.3. Yüklem Türüne Göre Cümleler	256
3.2.3.4. Yüklem Yeri Göre Cümleler	256
3.3. Anlatım Teknikleri ve Hikâye Unsurları	257
3.3.1. Anlatım Teknikleri	257
3.3.1.1. Tahkiye /Anlatma - Gösterme Tekniği	258
3.3.1.2. Geriye Dönüş Tekniği	261
3.3.1.3. Tasvir Tekniği	262
3.3.1.4. İç Çözümleme Tekniği	263
3.3.1.5. Diyalog Tekniği	263
3.3.1.6. Alıntı/Montaj Tekniği	264
3.3.2. Şahıs Kadrosu	265
3.3.3. Zaman Kavramı	267
3.3.4. Mekân ve Mekâna Bakış Açısı	268
3.3.5. Anlatıcının Bakış Açısı	269
3.3.6. Söz Sanatları ve Edebi Sanatlar	269
3.3.7. Sembolik Unsurlar	270
3.3.8. Tematik İnceleme	271
3.3.8.1. Aşk	272
3.3.8.2. Kadın	272
3.3.8.3. Ölüm	273

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	274
KAYNAKLAR	276
ÖZ GEÇMİŞ	281

GİRİŞ

A. ÖZBEKLER VE ÖZBEKİSTAN

Türk yurtları tarihin her döneminde verimli topraklar üzerinde, ticarî hareketlilik açısından geçiş noktalarında yer almış, bu sebeple de birçok devletin saldırısına uğramıştır. Özbekistan toprakları da bu hat üzerindeki Türk yerleşim yerlerinden biridir. Özbekistan'ın ticarî geçiş noktaları üzerinde bulunması, eski medeniyet merkezi olmasına katkıda bulunmuş, burada yıllar boyunca hüküm süren Çağatay Devleti bu toprakları kültür ve medeniyet açısından yükseltmiş, kültürel zenginlik bu topraklarda birçok yazar ve şairin yetişmesine zemin hazırlamıştır. Kısacası Türk yurtları sadece toprak verimliliği ve ticarî yolların geçiş noktasında bulunmasıyla gelişmemiş, sosyal ve kültürel konulu birçok eserle de edebî zenginliklerini ortaya koymuşlardır.

Türkistan toprakları birçok devletin, en çok da Rusların sahip olmayı arzu ettiği yerlerdir. Rusların sıcak denizlere inme politikası ve daha fazla toprağa sahip olma isteği tarihî devirlerden bugüne kadar süregelmiştir. Devlet'e göre, bu gelişmeler sonrasında Rusya başta 1552 yılında Kazan Hanlığını yıkarak Orta Volga (İdil) Havzasını ele geçirmiş, sonra sırasıyla Karadeniz sahillerine, diğer taraftan doğuda Sibirya, 19. yüzyılda ise Orta Asya'ya yayılmıştır (2011: 15). Yüzyıllardır Rus emperyalizmini Türklerin coğrafyası üzerinde Rus Milliyetçiliği, Panslavizm, Komünizm, Sosyalizm gibi politikalarla Türk boylarına benimsetmeye çalışmışlardır. Rus Devletinin amacı Türkleri etkisi altına alıp bölerek büyük devlet hapisanesi kurmaktır (Kürkçükoğlu, 2000: 349). Rusların yayılmacı politikaları daha sonra da sürmüş ve onlar Orta Asya Türk yurtları üzerindeki maddî olduğu kadar kültürel ve manevî istilâsını da sürdürmek için yola çıkmışlardır. Merhan, 1847 yılında Çarlık Rusyasının Orta Asya işgâlinin General Konstantin von Kaufmann komutanlığında başladığını, bu hareketin 1868 yılında tamamlandığını; işgâlin, başta İngilizlerle olan siyasal rekabet, ticarete ve hammaddeye, özellikle pamuğa olan gereksinim olmak üzere farklı nedenleri olduğunu belirtir. Onun verdiği bilgilere göre işgâl topraklarından Batı Türkistan bölgesi, Türkistan diye adlandırılır ve o zamanlar önemli bir ticaret merkezi konumundaki Taşkent yönetim yeri olarak belirlenir (2011: 282). Yüce ise, 1874-1875'te Türkmenistan'ın işgâli ile Orta Asya'daki Türk yurtlarının tamamının Rusların kontrolüne girdiğini, böylece Orta Asya'nın Sovyetler Birliği'nin kurulması arifesinde Rus hâkimiyetine girdiğini ifade eder (2006: 3).

Türkistan coğrafyasının ve Taşkent'in önemli bir ticaret merkezi olması ve Rusya'nın İngiltere ile giriştiği ekonomik rekabet, bu toprakların ele geçirilmesine duyulan isteği artırır. 1914 yılında Çarlık Rusya'nın sınırları daha da genişler; Rusya, İngiltere'den sonra dünyadaki en büyük yüzölçümüne sahip ikinci ülke olur (Devlet, 2011: 15-16). 30 Ekim 1918'de Osmanlı, Mondros Ateşkes Antlaşması nedeniyle Azerbaycan'ı elinden çıkarmak durumunda kalır. 1920'de Kızıl Ordu Azerbaycan'ın kuzey tarafını İstilâ eder. 24 Nisan'da Rusça olarak çıkarılan Yeni Dünya gazetesinde “Yaşasın Kızıl Azerbaycan” şeklindeki sloganlarla bu İstilâ desteklenir. Sloganlar, ilanlar ve afişler Rusların sıklıkla kullandığı bir bilinçaltına inme ve Ruslaştırma politikasının önemli araçlardandır (Biray-Erdem, 2018). Devlet'in verdiği bilgilere göre bu propagandalar sadece Azerbaycan ile sınırlı kalmamış, bütün Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya da yayılmıştır (Devlet, 1975: 20-28). Ruslar, Kafkasya'nın kendi idealleri açısından “Arka Bahçe” ya da “Hayat Sahası” olduğunu düşünmektedirler. Komünist Lider Lenin 1920 yılında “Rusya'nın menfaatlerine cihan inkılabının menfaatleri feda olsun” demiştir (Kürkçüoğlu, 2000: 350). Bu menfaatler Türkistan'ı bir örümcek ağı gibi sarmış ünlü yazar ve şairler üzerinde oynanan oyunlarda da kendini göstermiştir. 1926 Yılında sadece Sovyet ideolojisine uygun eserler yazılmasına izin verilmiş fakat bu kurala uymayıp hala milli eserler vermeye devam eden Abdullah Kadiri, Abdülhakîm Süleymanoğlu Çolpan, Batu, Elbek gibi birçok şair Rus emperyalistler tarafından katledilmiştir (Açık, 2009: 911).

19. yy.da Ruslar, Türk topraklarını askerî ve siyasî olarak işgâl ediyor gibi görünse de perde arkasında planlanan şey, işgâl edilen toprakların asimile edilmesi ve işgâli daha kalıcı hale getirme çabasıdır (Açık: 2005: 215). 19. Yüzyıldan itibaren Rusya, yaşanan devrim sonunda Çarlık sisteminden Bolşevikliğe geçer. Bu süreçte dünyada yayılmaya başlayan “milliyetçilik akımı” milletleri birer birer uyandırmaya başlar. Çok uluslu bir yapıya sahip olan Ruslar 1990'lı yıllara kadar halklara uyguladığı politikalarla onların ayaklanmasını önler (Yüce, 2006: 3). Bu asimile hareketinin sembolik vasıtalarla işlenen hikâyelerde de inceleyeceğimiz gibi çeşitli politikalar, farklı mesaj ve planlarla yapıldığını göreceğiz. Bunların en önemlisi de alfabe üzerine yapılan tahribatlardır. 1928-1930 yılları arasında Türklerce kabul edilen(!) ortak alfabe 1937-1940 yılları arasında Stalin ve yanındaki Rus yanlıları tarafından değiştirilmiştir. Rus Emperyalizminin etkili olduğu yerlerde Kiril Alfabeti kullanıma getirilmiş bununla kalınmayıp Türk Devletleri içinde farklı kiril Alfabeleri kabul ettirilmiştir. Böylece Türk Devletleri kendi alfabelerinden uzaklaşmakla kalmayıp kendi aralarında da

kırılmalar yaşamışlardır. Kendi dillerini yitirmeye mahkûm edilen Türk Devletleri, ortak Rus dilini konuşmaya mecbur bırakılmıştır (Kürkçüoğlu, 2000: 351). Stalin Çarlık dönemi boyunca asimile politikalarını ortaya koymuştur. Dönemin dilci misyonerleri Türk lehçe ve şivelerini birer dil gibi geliştirerek Türk dil ortaklığını bozmuşlardır. Ayrıca Türk dilini sadece konuşma dili olarak görerek küçümsemiş, Türk boylarını, Rus dilini hem ortak konuşma dili hem de bilim dili olarak kullanmaya yönlendirmişlerdir. Rusçayı entelektüel kesim dili olarak yansıtır herkesin bu dili kullanması için özendirme çalışmaları yapmışlardır (Yüce, 2006: 6).

Komünistler, Türk toplumlarının desteğini kazanmak için halkın sömürülmesine karşı olduklarını; insanlığa sosyal adalet ve mutluluk getireceklerini söylerler. Fakat bu insanlar, inanıp kapıldıkları bu vaatler sonrasında kendi toplumları içinde olsalar da birer köleye, mankurta dönüşürler. Sovyetler devrinde yeni bir komünist sınıf ortaya çıkar, bu sınıfa mensup olanlar para ve mülk sahibi olma hakkını elde ederler. Halkın yüzde doksanı ise günlük hayatı için yetecek kadar kazanmaktadır ve hiçbiri mülk edinme hakkına sahip değildir (Hayit, 1975: 88-89). İnsanları neredeyse bedavaya yani karın tokluğuna çalışmaya mecbur eden ve istediği her şeyi onlara yaptıran Rusların uyguladığı çiftlik politikasının adı “Kolhoz sistemi”dir. Kolhoz, Rusça (kollektivnoye hozoystovo) bir kavram olup kollektif bir çiftlik demektir (Karabulut, 2018: 1). Bu çiftlikler mülkiyetin sona ermesiyle beraber 1930’lu yılların sonlarında oldukça yaygınlaşır, Ruslaştırma politikalarının daha da yayılmasını sağlayacak coğrafi imkânı da sağlarlar. İşte bu sebeple kolhoz sistemi Rusların Türkistan’a uyguladığı en ağır darbedir. Böylece insanlar kolhoz çiftliklerinde toplu halde yaşar, asimile politikalarına maruz kalmaları daha da kolaylaşır (Karabulut, 2018: 1). Halk köle gibi çalıştırılır ama komünist sınıf mülk edinme hakkına sahiptir yani büyük bir adaletsizlik söz konusudur. Şahin, bu durumu, Ruslara diğer etnik gruplar arasında bariz bir şekilde öncelik tanındı. Rus halkı “eşitler arasında birinci” ve “büyük kardeş” sıfatlarıyla anıldı ve halklar hiyerarşisinin tepesinde yer aldı (2006: 21) cümleleriyle ifade eder.

Özbek Sosyalist Cumhuriyeti’nin kuruluşu Özbekistan’ın SSCB’ye katılımıyla 1929’da resmen gerçekleşmiştir. Yerel halk buna tepki gösterse de Stalin’in korku politikasıyla halk bastırılmıştır. 1936-1937 yılları arasında ise Türk milliyetçiliği düşüncesinin hâkim olmasını kesinlikle istemeyen Stalin, birçok Türk aydınına, din adamına, toplumun önde gelen insanlarına karşı kıyım gerçekleştirmiş ve üzerine Türk milliyetçiliği yaydığını düşündüğü Dede Korkut ve Alpamış gibi Türkler için başyapıt olan eserleri yasaklamıştır (Açık, 2009: 910).

Rusların yayılmacı politikası ve uyguladıkları Ruslaştırma sürecinin başında “dil politikaları” gelir. Dil politikası terimi, Sovyetler Birliği’nde yeni dil oluşumu içinde yer alan dillerin standart hale getirilmesi anlamında kullanılmaktadır (Biray-Erdem, 2018: 441). Rusçayı açılan Rus dilli okullar vasıtasıyla çocuklara zorunlu olarak öğretmek ve resmî kurumlarda Rusçanın zorunlu hale getirilmesi, insanların bilinçaltına inen ilan ve sloganlarla da desteklenmektedir. Kazan’da üniversitede Türk Lehçeleri ve İlahiyat üzerine çalışan Ortodoks papazı Prof. N. İlminski’ye göre, Rusya idaresinde yaşayan Rus olmayan milletleri Ruslaştırmanın tek yolu vardır. O da bunlara Rus dili ve Hristiyanlığın öğretilmesidir (Yüce, 2006: 3). Buradan da anlaşılacağı gibi Ruslar oldukça sistemli dil planlamaları yapmışlar ve bu konuda kendi yöntemlerini geliştirmişlerdir. İlminski ve diğer misyoner Türkologlar, hazırlamış oldukları dil planlamaları vasıtasıyla doğu ve batı kolu şeklinde iki büyük yazı dili olarak kullanılan Türkçeyi, yirminin üzerinde farklı yazı dili haline getirmişlerdir. İlave olarak da Kiril alfabesinin kullanımını zorunlu kılmışlar, Türk boylarının farklı kökenlerden geldikleri görüşünü dayatarak boylar arasında kutuplaşmalar ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır (Ceylan/Çimen, 2016: 660). Bunlara ilaveten Rusçanın ortak anlaşma dili haline getirilmesi, o dönem içerisinde halkın kavrayabildiği amaçlardan çok daha fazla anlam taşımaktadır. Süleymanlı, bu amacı Rusçanın ortak bir iletişim dili olarak kullanılmasından daha öte bir amaç güdüüyordu. Maksat Rus olmayan milletlerin dillerinin tedricen ortadan kaldırılması yoluyla, Rusçayı oluşturulmak istenen Sovyet halkının tek konuşma dili haline getirmektir (2005: 132) diyerek açıklar.

Çocuklar, bir milletin tohumlarıdır. Bu sebeple düşmanlar bir şeye zarar vereceklerinde köklere inerler ve öncelikle onlara zarar verme amacı güderler. Çünkü yeni nesiller kendi toplumlarının kurallarına göre yetişirse ileride açığa çıkacak durum onların aleyhine olacaktır. O zaman asimilasyon çocuklardan başlamalıdır. Ruslar, Türk çocuklarının eğitimde yüksek seviyelere çıkmasını engellerler, başlangıçta “gözetleniyor hissi” verme yoluyla iktidarın gücünü çocukların iç dünyasına yerleştirirler. Sömürülmüş halklar için bu durumun normal olduğunu benimsetici teknikler kullanırlar. Çocuklar, böylece Sovyet ve Rus propagandalarını sorgulamadan kabullenmeye ve onlara inanmaya başlarlar. Onlar, böylece kolhozları normal ve yaşanılabilir yerler olarak görür, sıkıntı çekilmeden refah seviyesi yüksek bir şekilde yaşanamayacağını kabullenirler (Karabulut, 2009: 70).

Türkistan’da birçok okul yapılır. Sovyetler, halk için eğitimin önemli olduğunu sürekli olarak vurgular fakat bu okullar özellikle yeni nesillerin çok kolay asimile

edileceği merkezler haline getirilir. Asıl hedef, materyalist fikirler aşılayarak onları dinsiz ve dilsiz bırakmak, milliyetçi düşüncelerinden arındırmaktır (Hayit, 1975: 198). Karabulut, iktidarın yerli halkın dönüşmesini ve iradî olarak çocukların gelecek kaygısı ile Rus okullarına yönlendirilmesini (2009: 74) bu şekilde sağladığını belirtir. Bu durum onların asıl korktukları gücün yetişkinler değil çocuklar olduğunu göstermektedir. Nazar Eşankul bu durumu “İstilâ” hikâyesinde ortaya koymaktadır.

Ruslar, Türklerin kültürleri yanında tarihlerini de hatırlamaması, yeni nesillerine öğretememesi için çabalar. Böylece ele geçirdikleri halkların asimilasyonunu hızlandırıp bütün topluluklara yayılmasını sağlayarak kültürel kimliklerini de kaybetmelerine neden olurlar. Türkistan topraklarındaki Türkleri boylara ayırarak ve her birine farklı kökenlerden geldikleri fikrini aşılayarak uyguladıkları politika buna en açık örnektir. Boylar zorunlu göçe tabi tutulur; iktidar güçleri, göçler yoluyla akrabalık bağlarının koparılması için de çaba harcar (Ceylan/Çimen, 2016: 661).

1956 yıllarında başa geçen Kruşçev, Stalin döneminin baskılarına vurgu yapmış o dönemde yapılan politikalara karşı çıkmıştır. Fakat bir süre sonra onun da uyguladığı politikaların Stalin’in politikalarından farkı kalmamıştır. Kendiyle çelişen Kruşçev Ekim 1961 yılında yapılan kongrede milletlerin tek bir bayrak altında toplanması adına Stalin dönemindeki uygulamalara benzer uygulamalar yapmıştır (Süleymanlı, 2005: 128).

İktidarın her konuda uyguladığı baskı siyaseti edebiyatta da kendini gösterir. 60’lı yılların sonrasına kadar bu baskı politikaları ve sınırlandırmalar yüzünden edebi eserlerde ya komünizm ve sosyalizmin bayraktarlığı yapılmış ya da tabiat, kadın hakları gibi iktidarın izin verdiği konularda eserler kaleme alınmıştır. Bunda baskıların artması ve siyasi düşüncenin dayatma yoluyla kabul ettirilmeye çalışılmasının etkisi büyüktür. Bu durum neredeyse 80’lere kadar yazma özgürlüğünü kısıtlamış, böylece yazarlar kabuğuna çekilerek hikâyelerinde bireysel konuları işlemeyi tercih etmişlerdir. Açık, seksenli yıllarda Sovyet Rusya’da önemli değişikliklerin meydana gelmesiyle birlikte hikâyelerde içerik ve şekil tekdüzeliğinden kaçıldığını, psikolojik tahlillerle ve çeşitli yollara başvurulmasıyla hikâyecilikte yeni imkânların ortaya çıkacağına dair ümitleri artırdığını ifade eder. Açık’a göre bu dönem hikâyelerinin kahramanları toplum tarafından itilmiş, kıyıda köşede kalmış kişilerden seçilmiştir (2009: 219).

Günümüz Özbek Edebiyatı bugüne kadar siyasî baskılar ve isyanlarla aynı zamanda büyük ilim adamlarının ve yazarların eserlerinden beslenerek yine de gücünden bir şey kaybetmeden yeni kabulleri ve tarzıyla karşımıza çıkmıştır. Baskılar,

edebiyatı ara ara duraklama dönemine soksa da eserlerdeki özgün ve üstü kapalı anlatım kullanma mecburiyeti ile bir şeyler yazmak, yazarların sembolik anlatımdaki gücünü artırmıştır.

Rusya 1991-1992 yıllarında parçalanmış, tüm özerk cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Merkeze bağımlılıkları kesilmiş ve vergi düzenlemeleri getirilmiştir. Her bölge merkezden bağımsız siyasi ve ekonomik kurallar uygulamaya başlamıştır. 1924 Ekiminde Özbekistan ve Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri RSFSR'den alınmış, ikisi de ayrı birer birlik cumhuriyeti olmuşlardır. 1991'de ise Sovyetler dağılmış Özbekistan bağımsız olmuştur (Devlet, 2011: 181). 1924 yılında başlayan bağımsızlık süreci, bahsedilenlere göre 1991de tamamen gün yüzüne çıkmıştır.

B. BAŞLANGIÇTAN 20. YÜZYILA KADAR ÖZBEK EDEBİYATI

Özbek edebiyatı, Klasik Özbek edebiyatıyla başlar. Bu dönem içinde Çağatay edebiyatı ile hanlıklar devri edebiyatı bulunur. Çağatay Türkçesi, 14.yy ortalarında yazı dili olarak ortaya çıkmış 20.yy'ın başına kadar kullanılmış bir kültür ve edebiyat dilidir (Merhan: 2007,157-158). .Orta Asya lehçesini ifade etmek için kullanılan Çağatay tili ve Çağatay türkîsi terimleri, Timurlular zamanında, Timurlular devletinde ortaya çıkan Türk yazı dili anlamını kazanmıştır (Ölmez, 2007: 173). Çağatay dönemi 15.yy Timurların hakîmiyeti döneminde Ali Şir Nevai ile zirveye çıkmıştır. Aynı zamanda Şahrüh, Hüseyin Baykara, Uluğbek devrinde de gelişmeler göstermiştir. 14. ve 15.yy'larda ortaya konan Çağatay edebiyatının en önemli diğer temsilcileri ise Sekkaki, Haydar Hârezmi, Durbek, Yusuf Emiri, Said Ahmed Mirza gibi değerli yazarlardır (Merhan: 2007,157-158).

Eski Özbek dili, Karahanlı ve Uygur yazı diline dayanmaktadır. Uzun yıllar yerleşmiş olan bu durum Moğol İstilâsıyla yerel halkın şivelerinde farklılıklar oluşturmuştur. Bu değişimlerin diğer bir etkisi ise İslam kültürü, Farsçanın etkin ve yaygın kullanılmasıdır (Üşenmez, 2011: 121). Bu dili en güzel şekilde kullanan ve edebi dil olmasını sağlayan şahsiyet Ali Şir Nevai'dir. Ali Şir Nevai döneminde edebi dilde Farsça etkin olsa ve şair, Farsçayı usta bir şekilde kullansa da her zaman milli dili savunmuş, Türkçe'nin de edebi dil olabileceğini öne sürmüş, Muhakemetü'l-lugateyn adlı büyük eserleriyle bu düşüncesini kanıtlamıştır (Borovkov, 59: 1954). Bu dönemin diğer büyük yazarı, Çağatayca'yı çok akıcı ve etkin bir şekilde kullanan ve söz ustası

olan şair Lutfi'dir. Lutfi çok tanınmasa da Ali Şir Nevai, onun şiirlerinden ve yeteneğinden eserlerinde bahsetmiştir (Ölmez, 2007: 182-181).

Eski Özbek edebiyatında bir diğer dönem Hanlıklar dönemidir. Türkistan topraklarında yaşanan siyasi karışıklıklar bölünmelere neden olmuş ve bu süreçte Özbekistan toprakları üç hanlığa ayrılmıştır. Bunlar; Harezmi Hanlığı, Buhara Hanlığı ve Hokand Hanlığıdır. Bu hanlıklar kendine göre edebi sanatsal ürünler ortaya koymuşlardır. Bu dönemde daha çok saray edebiyatı ve tasavvuf edebiyatı ortaya çıkmıştır. Köprülü bu dönemin Çağatay edebiyatı adına çöküş dönemi olduğunu söyler çünkü şairler diğer devirleri taklitten öteye gidememişlerdir (Tekin, 2011: 1844).

Hanlıklar döneminin en önemli sanatkârları ve özellikleri şunlardır: Agehi Özbek çeviri-tercüme edebiyatını ortaya koyan en önemli yazarlardandır. Farsçadan Özbekçe'ye birçok eser çevirerek onları Özbekçe'ye kazandırmıştır. Tezkire üzerine çalışmalar yapan diğer bir önemli yazar Mutribi'dir. Tarihçi, devlet adamı ve aynı zamanda şair olan Şirmuhammed Munis birçok kez çoğaltılan eserler vermiştir. Yergi şairi olan Turdı Firaki eserleriyle dikkat çekmektedir (Üşenmez, 2011: 121-122). Bu dönemin en önemli eserlerini hükümdar ve tarihçi olan Ebulgazi Bahadır Han vermiştir. Secere-i Türk ve Secere-i Terakime eserleriyle tarihsel olayları kaleme almıştır. Bu dönemde yaşamış diğer önemli yazarlar ise Kamil, İvaz Otar, Ömer Han, Muhammed Ali Han, Cihan Hatun, Muhammed Şerif'tir (Ölmez, 2007:205).

C. 20. YÜZYIL ÖZBEK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

Bu dönemde tarih kısmında da bahsettiğimiz üzere Ruslar Türkistan'ı ele geçirmiş, uyguladıkları baskı politikalarına halk tarafından gösterilen tepkiler, edebiyatı da şekillendirmiştir. Edebiyatta bir yandan başkaldırıları anlatılmak istenirken bir yandan da yasaklı konular sembolik ifadelerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bazı yazarların her şeye rağmen kalemleri onlar katledilene dek susmamıştır.

Bu dönemi Açık şu şekilde başlıklandırır; Milli Uyanış Devri Özbek Edebiyatı (1860-1905), Cedit Edebiyatı Devri (1905-1930), Sovyet Devri Edebiyatı (1930-1980), Mustaqilik Devri Edebiyatı (Açık, 2018: 331). Buradan anlaşılmaktadır ki her dönemin başlığı yaşanan siyasi olaylarla beraber değişmiştir.

1900'lü yılların başlarında yenileşme hareketleri başlamıştır. İsmail Gaspıralı'nın Buhara'ya gidip orada "usul-i cedit" okulu açmasıyla beraber yenilikler yayılmaya başlamıştır. İlk gazete ve dergiler çıkartılarak halkın bir olması, bütün olması gibi çağrılarının yanı sıra milli meseleler ve özgürlük gibi kavramlar ele alınır (Üşenmez,

2011:125). Milli uyanış devrinde edebi eserler yenileşme aşamasına geçmiştir. Bu dönemde şimdiye kadar görülmemiş türler ortaya çıkmıştır. Bu türler: Roman, makale, eleştirilerin ilk örnekleridir. Bir taraftan klasik edebiyat devam etse de diğer taraftan eserler halka yönelik, öğreticilik üzerine kurgulanmıştır. Bu tür yazan yazarlar Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Avaz Otari, Anber Otin gibi yazarlardır. Çolpan ise yeni şiirin temsilcisi olmuştur. Abdullah Kadirî ise Özbek romancılığının temelini oluşturmuştur. Fıtrat drama ve tiyatro türünün temsilcisi olmuştur (Açık, 2018: 331). Bu dönemde Taşkent'te "Türkistan Vilayatinin Gazetesi" adlı ilk gazete yayınlanmaya başlamıştır. Bu yenilikle beraber hatıra makale gibi yeni türler Özbek edebiyatına girmiştir. Mukimî, manzum seyahatname türünün ilk örneğini vermiştir. Bunun yanı sıra verdiği ilk Mektup örneğiyle Furkat, edebiyat anlayışına yenilik getiren bir diğer yazardır. Bu dönemde batı edebiyatı türleri biraz biraz tanınmaya başlanmıştır. Günlük Özbek dili edebî dil olmuş, bu şekilde verilen eserlerle yeni Özbek dili oluşturulmuştur. Siyasi durumun etkisiyle Rusçadan alınan bazı kelimeler de Özbek Türkçesine katılmıştır (Alpay, 1974: 258/260).

Cedid hareketi ilk Kırım'da Bahçesaraylı İsmail Gaspıralı tarafından ortaya çıkarılan yeni mektep ve yeni öğretim sistemindeki yeniliklerle ilgilidir. Gaspıralı okul projesini çarlığa sunduğunda birçok kez kabul görmemiş, yerel din adamları (mollalar) ise bu yeniliği destekleyenlere dinsiz gözüyle bakmışlardır, ayrıca zenginler bu durumu desteklememişlerdir. (1904) Japon- Rus savaşı, (1905) Birinci Rus İnkılabı cedidçiliğin güçlenmesi ve yayılmasını sağladı. Bu dönemde Behbudî, Avlanî, Hamza gibi Tiyatro yazarları yetişmiştir. Gazetecilik gelişmiş Behbudî, Mirmuhsin Şermuhamedov birçok makale yayınlamışlardır. Çolpan, Kadirî, Mirmuhsin ve Hamza gibi yazarlar birçok milli eser kaleme almışlardır. Tiyatro eserleri sahnelenmiş ve Türkistanlı gençlere milli uyanış ve birleşme çağrısı yapılmıştır (Kasimov çev: Yelok, 2010: 340/345). Cedid Hareketiyle beraber Türkçe tercümeleler çoğalmış, gençlere öğretici olma fikri aşılanmış ve Türkistan'da cedid okulları yaygınlaşmıştır. İsmail Gaspıralı bütün Türkistan'ı gezmiş, eğitim yolunu açmış ve çıkardığı yayınlarda dil, din, eğitim, siyaset, ekonomi gibi pek çok alanda yazılar yayınlamıştır. Birçok kitleye ulaşan ve milliyetçilik düşüncesinin ön planda olduğu Gaspıralı'nın bu cedid hareketi İlinski'ye tehlikeli görünmüş, sonrasında Ruslar harekete geçip yerel şiveleri ayırmış ve ayrı diller oluşturmuşlardır. (Yılmaz, 2014: 347-348). 1909 yılında cedid okulları yasaklanmış Xoci Rafi, Mirzo Abdulvohid, Ahmodcon Maxdum gibi aydınlar Tebiye-i etfal (Çocuk Eğitimi) derneğini kurmuşlardır. Onların amacı geri kalmışlığı ve eğitimsizliği

önlemektir. Bu durumu halka anlatmak için basın ve tiyatroyu etkin bir şekilde kullanmışlardır. Yenilikçi yazarlar yergi ve güldürü taşıyan anlatımlarıyla halkı cahillikten uyandırmak isterler. Cedit edebiyatı 1917 yılında da varlığını sürdürür. Daha sonra Abdurrauf Fitrat, “Çağatay Grubu” dil, edebiyat derneğini kurmuş ve çevresinde Çulpan, Maşriq Yunusov, Elbek, Ğulom Zafariy gibi yazarlar bu derneğin etrafında toplanmıştır. Bu dernek 1922 yılında kapatılmıştır (Merhan, 2007: 163/166). Bu grup kapatıldıktan sonra yerine (1923) “Kızıl Kalem” grubu açılmış ve bütün milli görüşlü yazarlar yine bu kuruluş etrafında toplanmışlardır. Sovyetler bu cemiyetten Komünizm ideolojisini öven yazılar beklerken onlar kendi milli düşüncelerini yazmaya devam etmişlerdir. Sovyet memurları bu grubu büyük tehlike olarak görmüş ve şikâyet etmişlerdir. 1932 yılında bu dernek kapatılmıştır. Yazarlara o sırada ceza verilmemiş ceza verilmek için uygun zaman beklenmiştir. Ruslar o dönemlerde, bütün yazarları kontrol edebilmek ve elinde tutup istediklerini yazdırabilmek için “Proleter ve Yazarlar Cemiyeti” kurmuştur. Muhtar Avez, Abdullah Kadirî, Batu, Elbek, Aybek gibi yazarlara yanlıştan döndüm sözü verdirilmiş fakat bu yazarlar milli çizgilerinden vazgeçmemişlerdir. Stalin 1937 yılında Parti ve Devlet idarelerinin halk düşmanlarından temizlenmesine karar vermiş, bu karar şair ve yazarları da kapsamıştır. Bu kıyım 1937-1939 yılları arasında gerçekleşmiş bu kıyıma maruz kalan yazarlardan bazıları ise; Abdul Rauf Fitrat, Abdulhamit Süleyman Çolpan, Maşriq Yunus Elbek, Mahmud Maqsud (Batu), Abdullah Kadirî, Mir Yakub Duvlat, Mağcan Cumabay, Kasım Tınıstan (Hayit, 1975: 283/326).

Cedit edebiyatından sonra etkin olan bir diğer edebi hareket Sovyetlerin baskıyla yönettiği Sovyet edebiyatıdır. Sovyet edebiyatı 1917 Bolşevik devriminde başlayıp 1991 yılları arasını kapsayan komünist sistemini konu alan edebiyattır (Merhan, 2007: 166). Sovyet döneminde sanatçılar üzerinde baskı ve kısımlar yaşanırken Abdülhamit Süleyman Çolpan, Abdullah Kadirî gibi önemli, ilk edebi türlerin örneklerini veren yazarların bazı eserleri de yok edilmiş, edebiyatçıların görevinin komünizmin propagandasını yapmak olduğu kuralı, onların hem özgürlüğü hem de yaratıcılıklarını kısıtlamıştır. Sovyet düzeninin başarısızlığı hiçbir zaman eleştirilememiştir. Birçok esere sansür uygulanmıştır (Tolkun, 2015: 227/229). Gayretiy, G’afur G’ulam, gibi yazarlar proleter; Hamid Olimjon, S.Abdulla, inkılapçı; Abdulla Qadiri, Fitrat, Cho’lpan sağ kanat; Elbek, Oybek, N. Rahimiy ise sol kanadı temsil eden şair ve yazarlardır (Açık, 2018: 363). 1920’li yıllarda Özbek edebiyatında hiciv, realist bir bakış açısı, romantik türde yazılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Destan dönemine ilgi

duyulmuştur. 2.Dünya Savaşı yıllarında Zülfiye, Gafur Gulam, Uygun, Şeyhzade gibi şairler vatan konulu şiirler yazmışlardır. 1950-1980 arası Özbek edebiyatında durgunluk devri olarak geçmektedir. Siyasi ve iktisadi sıkıntıların yanı sıra edebi eserlere ambargo uygulanmıştır. Ahmed Yesevi, Babür, Hüseyinî, Emirî gibi büyük yazarlar yok sayılmış, Tabuttan Tavuş, Sokmaklar gibi hak ve doğruluğu anlatan eserler yasaklanmıştır (Üşenmez, 2011: 133).

Sovyetlerin dağılmasından sonra Sovyet edebiyatı son bulmuş Özbek Cumhuriyeti kurulmuş, 1990 yılında bağımsızlık (mustaqıllık), özgürlük edebiyatı ortaya çıkmıştır. Durgunluk yıllarından sonra yaşanan siyasi ve sosyal değişiklikler ortaya yeni bir edebiyat çıkarmıştır. Özbekistan bağımsızlığından sonra millilik unsurlar artık ön plana çıkmaya başlamıştır. Halk Rus dilini bırakıp kendi diline yönelmiş, eğitim ve konuşma dili olarak Özbek Türkçesine daha çok önem vermişlerdir. Bu dönem Özbek Türkçesi açısından oldukça verimli geçmiştir (Oba, 20014: 999). Bu dönemde ele alınan konuların altında yatan etken Sovyetlerin baskı ve yasaklarıdır. Özbek aydınlarının katledilmesi, milli kuvvetlerin “Basmacı” olarak nitelendirilip karalanması, sürgüne uğrayan insanlar, Türkistan ve Türk kültürünün aşağılanması, Türk Halkının parçalanması ve birbirine düşürülmesi, Pamuk tarlalarında sadece Türklerin çalıştırılıp köleleştirilmesi gibi yaşanan olaylar roman, şiir, hikâye, hatıra gibi türlere konu olmuştur (Tolkun, 2015: 228/230). Artık tek konu veya partinin hizmetinde olmayan sanatçılar insan ruhu ve duygularını konu almışlardır. Bu dönemin başlıca yazarları: Ötkir Haşimov (19541-...), Şukur Xalmirzayev (1940-...), Uçqun Nazarov (1934-...), Erkin Vahidov (1936-...), Abdulla Oripov (1941-...), Rauf Parfi (1943-...), Şavkat Rahman (1950-1996), Aman Muxtar (1941-...), Erkin Azam (1950-...), Xurşid Devran (1952-...), Muhammad Yusuf (1954-2001) gibi pek çok önemli yazar Özbek edebiyatında yerini almıştır. Bu yazarların hepsinin kendine has eserleri ve özellikleri vardır. Erkin Vahidov oyun yazarı, çevirmen ve gazetecidir. Şükür Xalmirzayev ise hikâye ve roman yazarıdır. Yazdığı eserlerle Özbeklerin milli ruhunu yansıtmıştır (Merhan, 2007: 169). Muhammed Yusuf milli konularda eser veren yazarlardandır. Özbek adlı şiirinde pamuk tarlalarında çalışan Özbeklerin içinde bulunduğu kötü ve zorlu durumu aktarmaktadır. Ötkir Haşimov ise “Düşte Geçen Ömürler” romanıyla dikkat çekmiş romanda Sovyetlerin halk üzerinde kurduğu susturucu baskıyı ve hukuksuzca, haksız yere yaşanan cezaları konu almıştır. Bir diğer yazar Şükür Xalmirzayev de sosyal ve siyasal konulara değinmiştir. (Harezmi Cancağızım) adlı hikâyesinde, Harezmi bölgesindeki Aral Gölü’nün sulama nedeniyle kuruması ve

dibindeki tuzun insanlara hastalık yayması ayrıca pamuk tarlalarındaki toprağın atılan ilaçtan dolayı kirlenmesini anlatmış, dolaylı yoldan sistemi eleştirmiştir (Tolkun, 2015: 230/237). Nazar Eşankul (1962-...) da bu dönemin önemli yazarları arasındadır. “İstilâ” hikâyesinde şehrin istilâsından kaçan isimsiz bir adam vardır ve burnuna sürekli ilaç kokusu gelmektedir. Bu kokudan boğulacak gibi olmaktadır. Yazarla yaptığım röportajda bu kokunun neyi temsil ettiğini sorduğumda çocukken pamuk tarlalarında pamuk topladıklarını ve bu sırada üzerlerinden uçaklarla serpilene ilaçların kokusu olduğunu söylemiştir. İstilâ hikâyesindeki kokuyla sembolleştirilmiş durum pamuk tarlalarındaki o dramı gözler önüne sermektedir.

Abdullah Aripov milli duygulu şiirler kaleme almıştır. “Milti Yulduz”, “Közlerim Yolında”, “Anacan” gibi şiir kitapları vardır. Rusça’dan Özbekçe’ye önemli eserler çevirmiştir. Rauf Parfi ise “Öztürk” mahlasını kullanmış, bahsedilmekten korkulan konularla ilgili cesaretli bir ruh taşıyan eserler vermiş, lirik ve yalın bir üslup kullanmıştır. Çeviri eserleri vardır. “İlk Muhabbet”, “Aq Almalar”, “Çemen” onun bilinen eserlerindendir. Hurşit Devran ise halk diliyle sade bir şekilde şiirler söylemiş, Türk Edebiyatından Âşık Veysel, Karacaoğlu, Yunus Emre şiirlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır. Tahir Kahhar ise “Ateşigiyax” adlı şiir kitabında milli konularda şiirler yazmıştır. Ve Ziya Gökalp’in eserlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır (Oba, 2014:999/1006). Sonuç olarak bağımsız Özbek edebiyatı yazarları etkin bir şekilde eserler vermişler ve bu güne kadar söyleyemediklerini dile getirmekle beraber Özbek Türkçesini de geliştirmişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NAZAR EŞANKUL

1.1. Nazar Eşankul'un Hayatı, Edebi Şahsiyeti

Nazar Eşankul, 1962 yılında Kaşkaderya vilayeti Kemeşi kasabasının Tersata köyünde dünyaya gelmiştir. 1981-1986 yılları arasında Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik bölümünde eğitim görmüştür. Taşkent Devlet Üniversitesinde lisansüstü eğitim görmüş ve 1991 yılında mezun olmuştur. Özbekistan Milliyetçi Hareketi, Özbekistan Milli Üniversitesi, “Yazuvçı” gazetesi ve “Cahân âdâbiyâti” gazetelerinde çalışmıştır. 1997 yılından itibaren Özbekistan radyo ve televizyon kanalında faaliyetlerde bulunmuştur. Eşankul, Özbekistan Yazarlar Birliği üyesidir.

Nazar Eşankul Özbek nesrine yeni bir ruh getiren, hikâye türünü Doğu ve Batı gelenekleri ile uyumlu şekilde kullanan ediplerden biridir. Batı edebiyatını yakından takip eden yazar Batı ve Doğunun edebi tekniklerini birleştirerek Özbek edebiyatına yansıtmıştır. Yaptığımız röportajda kendisinin de belirttiği gibi modernist bir yazardır. Fakat batı edebiyatından okuduğu Albert Camus, Franz Kafka gibi yazarların çok olmasa da etkisinde kalmıştır. Bu sebeple hikâyelerinde ara ara postmodern etkiler görülmektedir.

Yazar hem yaşadığı dönemin zorluklarını hem tarihsel konuları harmanlamış ve eserlerine yansıtmıştır. Onun çocukluğu ve gençliği Rus emperyalizminin etkili olduğu zamanlarda geçmiştir. Rusların Türkleri zorla pamuk tarlalarında çalıştırdığı dönemde Nazar Eşankul da pamuk toplamış, o zorlukların canlı şahidi olmuştur. Çocukluğunda pamuk toplarlarken Ruslar tarafından uçaklardan üzerlerine tarım ilaçlarının bilinçli olarak serpiildiğini ve buna maruz kalan Türk neslinin zarar gördüğünü, daha da küçülüp gittiğini röportajımızda anlatmıştır. Yazar bu durumu İstilâ hikâyesinde sembolik bir ifadeyle anlatmıştır: İstilâdan ve düşmanlardan kaçan kahraman sürekli ilaç kokusu duymakta ve bu koku onu zehirlemektedir. Nazar Eşankul bu mesajlarla dolu eserlerini

okuyucuya sadece edebi zevki tattırmak için değil tarihi ve yaşanan zorlukları gelecek kuşaklara aktarmak için yazmıştır.

Rus dönemi devlet yönetiminin siyasi baskısı, yazarları da etkilemiş onların ya yazmamalarına ya da üstü kapalı yazmalarına neden olmuştur. Nazar Eşankul'da da bu durumun etkisi görülmektedir. Yazar sosyal ve siyasal konulu eserler yazmış fakat siyasal konulu yazdığı hikâyeler, sembolik unsurların yoğun olduğu eserlerdir. Bizim incelediğimiz “Ölü mevsim” ve “İstilâ” adlı hikâyeler, siyasi konulu hikâyelerdir. Bu metinler bize şiddetin boyutunu ve yaşanan kötü durumları sembolik imgeler aracılığıyla canlı bir şekilde aktarmaktadır. Nazar Eşankul sembolleri kullandığı için Özbek toprakları, kültürü ve tarihini, yaşananları bilmeyen kişiler onun hikâyelerini anlamakta zorlanabilirler. Bu nedenle yazarın hikâyelerini anlamak için Nazar Eşankul'u tanımak, Türkistan tarihi hakkında bilgi edinmek gerekir.

Nazar Eşankul sadece siyasi değil sosyal konulara da değinmiş bir yazardır. O, eserlerinde kadınların düştüğü kötü durumlara karşı gösterdikleri sabrı, özveriyi ve çocuklara duydukları sevgiyi işlemiştir. Aynı zamanda doğallığın hayranı olan Nazar Eşankul yaşadığı evin karşısındaki bir bahçenin güzelliğinden etkilenip “Yalpız Hidi/Nane Kokusu” adlı hikâyeyi kaleme almıştır. Bu hikâyede yaptığı uzun uzun betimlemeler okuyucuyu âdeta bahçeye götürmekte ve terk edilmiş bahçenin kokusunu hissettirmektedir. Hikâyede bulunan parklarda ise durum aynı değildir, bitkiler özgürce çıkmakta çimler ve çiçekler kilit vurulmuş gibi durmakta ve insanlar ruhsuzca bu manzaraları izlemektedir. Yazar hikâyede temel olarak şehirleşmeye ve katı düzene karşı olduğunu aktarmış, şehirdeki nizami düzeni eleştirip bu düzenin özgürlüğü kısıtladığını ve doğallığı bozduğunu düşünmüştür. Burada şehir ve parklar üzerinden sistem eleştirisi yapılmaktadır.

Nazar Eşankul incelediğimiz hikâyelerinde genellikle uzun cümleler kullanmıştır. Cümleler uzunlukları yanında derin bir anlama da sahiptir. Özellikle hikâyelerdeki tasvirler oldukça etkilidir ve yazarın kendine özgü benzetmeleri vardır. İki kelimeleri bolca kullanan yazar, anlamı kuvvetlendirmek için kullandığı tekrarlarla cümlelerde vurgular yapmıştır.

Yazar, incelediğimiz hikâyelerde birleşik fiilleri çok sık kullanmaktadır. Hikâyelerin çoğunda hareketli ifadeler vardır. Bu sebeple metinlerde en çok fiil cümleleri geçmektedir. Genel olarak olumlu cümleler kullanan yazar, karamsar bir kelime evrenine sahiptir. Bu kelimelerden bazıları: sıkıntı, kötülük, şiddet, büyük, dev, ses, düşman gibi kelimelerdir. Bunun yanında düşünme, fikir, akıl, idrak gibi kavramlar

da hikâyelerde sıkça geçmektedir. Bu da yazarın düşünceye, sorgulamaya, idrak etmeye, sormaya ve cevabını öğrenmeye ne kadar önem verdiğini göstermektedir. “Ölü Mevsim” hikâyesi bu konu üzerine kurulu bir hikâyedir.

İncelediğimiz hikâyelere baktığımızda yazarın güçlü bir üsluba sahip olduğunu görüyoruz. Özbek edebiyatı yazarları arasında önemli bir yere sahip olan Nazar Eşankul eserleriyle birçok kişiye hitap etmekte ve hala da edebi eserler yazma çalışmalarına devam etmektedir.

1.2. Nazar Eşankul’un Eserleri

Nazar Eşankul’un İlk yayınları şiir türündedir. İlk nesir türündeki eseri Uruş âdâmlâri/Savaş İnsanları, “Yâşlık” gazetesinde; ilk hikâyesi Maymun yetâklâğân âdam/Maymunla gezen adam ise “Âdâbiyât San’at” gazetesinde yayımlanmıştır.

Bu güne kadar çeşitli yerlerde yayımlanan Ufk Ârtidâgi Kuyâş “Ufkun Ardındaki Güneş”, Maymun yetâklâğân âdam “Maymunla Gezen Adam”, Şâmâlni tutib bolmâydi “Rüzgârı Yakalayamazsın”, Mâmâqoşiq, Yalpız Hidi “Nane Kokusu”, Şaftâli Güli “Şeftali Çiçeği”, Mendân Mengâçâ “Benden Bana Kadar” gibi hikâyelerinin yanında içinde yazılarının da bulunduğu İcâd fâlsâfâsi “İcat Felsefesi” adlı kitabı 2009 yılında yayımlanmıştır.

Jälâlidin Mängüberdi, Şirâq “Deniz Feneri”, Âpâ-singillâr “Abla Kız Kardeşler”, Tutâş taqdirlâr “Bütün Takdirler” gibi hikâyeleri ise yazarın diğer hikâyelerindendir.

Hikâyeleri Rusça, İngilizce, Türkçe ve Kore dillerine çevrilmiştir.

Yazarın eserleri Özbekistan’da oldukça çok okunmakta ve beğenilmektedir. Yılın en iyileri olarak seçilen hikâyeleri ise, Mäymun yetâklâğân âdâm “Maymunla Gezen Adam”, Hârâbâ şâxâr surâti “Harabe Şehir Sureti”, Şâmâlni tutib bolmâydi “Rüzgârı Tutmak Mümkün Değildir”, Tâbut “Tabut”, Äcr “Ayrılık”, Bevaqt çälingân bâng “Vakitsiz Çalınan Zil”, Yâlpız xidi “Nane Kokusu”, Qultây “Kultay”, Baxâuddining iti “Bahattin’in İti”, Bepâyân âsmân “Sonsuz Gökyüzü” hikâyeleridir.

Nazar Eşankul’un kıssa türünde eserleri de vardır bunlar ise, Uruş Âdâmlâri “Savaş İnsanları”, Tün pāncārälâri “Gece Pencereleri”, Qārâ kitâb “Kara Kitap”, Mâmâqoşiq. Yazar eserleri arasına 2018’de bir de roman eklemiştir. Bu eser ise Gor Oğli “Köroğlu”, 2018’dur.

Yazarın batı edebiyatından çevirileri de mevcuttur. Eşankul Albert Camus, Juan Carlos Onetti, Çehov gibi önemli yazarların eserlerini Özbek edebiyatına aktarmıştır.

1.3. Nazar Eşankul - Röportaj

1. Kendinizden ve hayat hikâyenizden bahseder misiniz?

1962 yılında Kaşkaderya’da doğdum. İlkokulu burada okuduktan sonra üniversite okumak için Taşkent’e geldim. Taşkent Devlet Üniversitesinde Gazetecilik bölümünden mezun oldum. Çeşitli basın yayın kuruluşlarında çalıştım.

2. Ne zaman yazmaya başladınız? Hikâyeleriniz ilk ne zaman yayınlanmaya başladı?

İlk olarak öğrencilik yıllarımda yazmaya başladım. 1986 yılında Uruş âdâmları (Savaş İnsanları) yayınlanan ilk hikâyemdir.

3. Sizin için yazmak bir ihtiyaç mı yoksa amaç mı?

Benim için yazmak kısmet meselesi, gördüklerimden çıkardıklarımı, bu yazılmalı denebilecek konuları yazıyorum.

4. Hayatta yaşadıklarınızı mı yazıyorsunuz yoksa yazdıklarınız tamamen kurgu mu?

Hayatta yaşayıp gördüklerimi kurgulayıp yazıyorum. İzlenimlerimden çıkardığım dersleri yazıyorum. Çıkarım yaptığım durumlar, bu yazılmalı dediğim noktalar bende yazma ihtiyacı yaratır ve yazarım.

5. Tarihi olaylar sizi etkiler mi?

Tarihi olaylar beni oldukça etkiler. Ve gerektiğinde yazılarıma da yansıtılmışıdır.

6. Genel olarak hangi konuları yazmayı tercih ediyorsunuz?

İnsanın mahiyeti benim için önemlidir ve genel olarak insanın özü ve iç dünyasını yansıtmak isterim. İnsanın toplumla çarpışması, siyasetin insanı nasıl köleleştirdiği gibi konuları genellikle ele alırım.

7. Yazmış olduğunuz hikâyelerinizde Qultay/Kultay’da süt kokusu, İstilâ/İstilâ’da ilaç kokusu, Yalpız Hidi’de nane kokusu, Ölik Mevsim hikâyesinde ise toprak kokusu görülmektedir. Kokuyu kullanmaktaki amacınız nedir?

Koku bilinçli olarak kullandığım bir imge değil fakat ben de her yazar gibi merak uyandıracak farklı unsurları hikâyelerimde kullanıyorum. Okuyucuyu düşündürmek amacıyla bu imgeleri kullanıyorum. Aslında hikâyenin ardından gelen bir mesaj niteliği taşıyor. Hepsinde kullandığım imgeler okuyucunun içinde bir soru işareti oluşturuyor ve okuyucu merak edip hikâyenin sonuna doğru sürükleniyor. Bu imgeler bir taraftan akıcılığı ve merakı arttırırken bir taraftan okuyucuyu da metne yaklaştırıyor.

Örneğin İstilâ hikâyesinde kahramanı bayıltan ve hastalanmasına sebep olan ilaç kokusu Sovyetlerin insanlar üzerine bilinçli olarak serptiği tarım ilaçlarını anlatıyor. Ya da Ölü Mevsimde hocadan toprak kokusunun gelmesi onun diğer dünyaya ait olduğu ve aslında çocukları da oraya sürüklemek istediği mesajını veriyor. Bu nedenle bu sembolik ifadeler önem taşıyor.

8. Şimdiye kadar kaleme aldığınız eserler neler?

Yaklaşık otuz hikâyem var bunlardan biri ilk çıkan hikâyem Uruş âdâmları” (Savaş İnsanları), diğerleri ise Maymun yetâklâgân âdam (Maymunla Gezen Adam), Tâbut (Tabut), Şâmâlni tutib bolmâydi (Rüzgârı Yakalayamazsın), Tün pâncârâları (Gece Pencereleri) gibi hikâyelerdir. Dört kıssa ve bir romanım var. Hikâyelerim İcâd fâlsâfâsi (İcad Felsefesi, 2009) adlı bir kitapta toplandı. 2019’da da ilk romanım Gor Oğlı (Koroğlu) yayınlandı.

9. En sevdiğiniz hikâyeleriniz hangisidir?

Şâmâlni tutib bolmâydi (Rüzgârı Yakalayamazsın), Maymun yetâklâgân âdam (Maymunla Gezen Adam) en sevdiğim hikâyelerimdir.

10. Bepâyân Âsmân- Sonsuz Gökyüzü ve Qultay-Kultay hikâyelerindeki kadının rolü nedir?

Bu hikâyelerde kadın başroldedir ve ben kadınları bu hikâyelerde yücelttim. Kadınların hor görüldüğü bir dönemde kadını üstün tutmak istedim. Hikâyedeki kadın kocasının kısır olduğunu biliyordu fakat ölene kadar sustu. Kadın milletin ahlakı ve medeniyeti uğruna kendini kurban ediyor. Bu kadınlara bakılarak bu millet büyük bir millet denilebilir. Bu hikâyelere baktığımızda bizim arzu ettiğimiz her şey var.

11. Yâlpız Hidi / Nane Kokusu Hikâyesi sizin çocukluğunuzdan bir parça mı?

Evet aslında çocukluğumda insan boyu kadar naneler vardı. İri ve suluydu. Biz onu kırarak yedik. Bu hikâyede çocukluğumdan parçalar var.

12. Yâlpız Hidi/Nane Kokusu hikâyesinde başkahraman olan Samandar’ın hayran olduğu bahçe gibi sizi de etkileyen bir bahçe oldu mu?

Yedi sene Kemeşi’de oturdum. Benim oturduğum evin arkası bakımsız bir bahçeydi. Orada gezmeyi tercih ediyordum. Çünkü çocukluğumda gördüğüm bitkiler bizzat orada yetişiyordu. Şu anda suni olan bahçeler var, doğal olan bahçeler var. Ben

bu bahçeleri insanın gönlüne benzetiyorum. Yapay ve doğal olan insanın kalbiyle hikâyeyi bağdaştırdım. Gönülle bahçe aynı diye bir sonuca vardım.

13. Yâlpız Hidi/Nane Kokusu hikâyesinde şehirleşmeye karşı bakış açınız nedir?

Şehirleşmenin getirdiği sunileşmeye karşıyım. İnsan ne kadar gönlünü dinlerse o kadar doğala yönelir. Aklını dinleyen insan daha çok yapaylaşır ve sunileşir. Daha çok gönle doğru gitmek gerek, akli ön plana alırsanız daha çok sunileşirsiniz. Akıl, cemiyet içindeki insanı yapaylaşmaya mecbur bırakıyor. Gönül ise bu yapaylıktan insanı uzaklaştırır ve insanı güzelliklere, doğal olana yaklaştırır. Edebiyat da gönülden gelir, gönlü korur ve onu saklar.

14. Ölü Mâvsüm/Ölü Mevsim hikâyesinde yer alan ‘Hoca’ neyi temsil eder?

Hoca ideolojiyi üretiyor ve en kötüsü oradaki herkes ona hayran. 1989 tarihinde bizi yöneten, bizi hayran bırakan ideoloji bizi alıp öbür dünyaya yani ölüme (mezarlığa) bırakıyor. Bunu kapalı bir dille anlattım. Sovyet baskısı, Sovyet ideolojisiyle hareket eden içi boş insanlar halkı bir hiç uğruna peşinden sürüklemiştir. Biz de karabasan gibi bizi basan düşüncelerin dışına çıkamıyoruz, biraz da buna eleştiri var. Bu da hikâyenin psikolojik altyapısı diyebiliriz.

15. Ölü Mâvsüm/Ölü Mevsim hikâyesinde ‘İnsanlar ölür ama fikirler ölmez’ sözüyle ne anlatılmak istenmiştir?

Baskı döneminden bağımsızlık dönemine geçtik. Yöneticiler öldü fakat onların insanlar üzerindeki etkisi hala devam ediyor. Bu durumdan bu sözü çıkarabiliriz.

16. İstilâ hikâyesinde geçen mâhluk, kızıl bayraklar ve sloganlar gibi sembolik ifadelerin anlamı nedir?

Okuduğum bir hikâyede Lenin domuza benzetiliyordu. Ben de o hikâyeden etkilenecek yazdım denilebilir. Burada da komünist ideolojinin temsili ortaya konmuştur.

17. İstilâ hikâyesindeki kahramanın sürekli duyduğu ve onu rahatsız eden ilaç kokusu neyi temsil etmektedir?

Bizim çocukluğumuz ilaç kokularının içinde geçti. Biz pamuk toplarken tarım ilaçları yüklü uçaklar üzerimizden zehir serpip geçiyordu. O ilaçlar, tarım için kullanılıyordu fakat neslimizi çürütüyordu. Bu uzun vadede düşünülmüş bir politikaydı (plandı). 1930’lu yıllardaki nesille şimdiki nesil aynı değil. Eskiden insanlar daha uzun ve yapılıydı, şimdi ise o zamandan bu zamana insanlar daha da küçülerek gelmektedir.

18. Postmodernizmden etkilendiğinizi düşünüyor musunuz?

Postmodernizmin ne olduğunu biliyorum üniversitede okurken öğrendik. Kuralları var bunları biliyorum. Yeni bir üslupla yazdığımı kabul ediyorum. Ama ben daha çok modernist yazdığımı düşünüyorum. Postmodernizm, modernizmden sonra gelir.

19. Eserlerinizde postmodern etkiler ara ara görülmekte bunun hakkında ne söylemek istersiniz?

Tabi görülebilir. Biz eski edebi eserleri üniversitede okuduk, postmodernizm tekniklerini okuduk, bu açıdan ufkumun genişlediğini ve etkisi altında kalmış olabileceğimi düşünüyorum.

20. Hangi akımlardan etkilendiğinizi düşünüyorsunuz?

Etkilendiğim akımlar adına kesin bir şey söyleyemem fakat çok sevdiğim ve önem verdiğim yazarlar var. Batı edebiyatından James Jones, Franz Kafka, Albet Camus, William Faulkner, Ernest Hemingway okuduğum yazarlardır. Yazarlar kendi laboratuvarını kurar ve ondan beslenir. Ben bu nedenle hangi akım neyi temsil eder çok ilgilenmiyorum.

21. Özbek Edebiyatında, yeni yazarlardan sizin beğendikleriniz hangisi?

Beğendiğim kendine has olan Özbek edebiyatı yazarları var. Bunlar, Murad Muhammet Dost, İzacan Sultan, Ulugbek Hamdamaf, Şadukul Hamra gibi yazarlardır.

22. Türk Edebiyatı adına neler söylemek istersiniz?

Türk edebiyatı çok gelişmiş ve büyük bir edebiyattır. Ben Ömer Seyfettin'i okuduğumda çok etkilenmiştim; öyle basit bir edebiyat olmadığını anladım. Ömer Seyfettin'i okuduğumda bende, küçük bir insanın okyanusa bakması anında oluşan hisler uyandı. Türkiye'de tanınırsam, Türk okurları benim eserlerimi okurlarsa mutlu olurum. Teşekkür ederim.

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON VE AKTARMALAR

2.1. Hikâyelerin Transkripsiyonu

2.1.1. İstilâ¹ - İstilâ Hikâyesi²

Sen bu dünyâgä xalâskâr ölgän küni kelgän eding...

U üç kündän beri tuz tåtmägän, tåbårä hålsizlänär, kõngli aynimåqdä edi.³

Sol xıyåbåndägi ta'qıbdän song bättär tinkäsi qurib, yürışgä hām mädäri qålmägän, öpkäsi küyib ketâyâtgändäy açışär, gærçi ta'qıb etüvçilärni bir sâätçä åldin çålgitib ketgän bolsä hām hāmån özini båsib ålålmäs, åläzäräk bolib, åtråfigä qarär, här bir şärpädän çöçib tüşär, här bir qadåmini şübhä vâ işånçsızlık bilån taşlär, köp yügürgänidän şişib ketgän öpkäsi hänsirär, tizzåläri qaltırar vâ bilinär-bilinmäs başı åylänärdi . Bu açlıkdän edi; U üç künçä åvvål şähär çekkäsidadägi axlätlär uyumi åräsidadän bir böläk çaynålmägän göşt pärçäsini tåpib ålgåndän beri heç vaqå tåtimägän vâ aşqåzåni özini unutib qoygänidän nārāzi bolâyâtgändäy här dām-här dāmdä quldiräb qoyardı. Tüşdän song negädır içi dāmläy başlādi. Endi esä bütün vücudi qaltıardı. U özi hām bilmäydidän qandäydir cinköçädän ötär ekän, ufunåt anqıb turgän yåşiltåb iflås hāvuzdän qånib içib ålgāndi. Yoq, iflås suvdän irgāngāni üçün şundäy bolâyâtgāni yoq. U iflås vâ bådboy nārsålārgä köniki b qålgāndi. Keçålāri bilån yegülik izlāb, axlāt unduqlārini titib yürär, āgār sāsiy başlāgän bolsä hām yegülik tåpılsä oylāb otirmāy paqqås tüşirär, bundän hättå vücudidä läzzāt hām tuyardı.

¹ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshon-ul-istilo-ikoya/> 15.02.2017 13:00

² Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Uning aşqâzân-u içäkläri xuddi ayıqning aşqâzânidäy taşlândıq və hidlängän xoraklärgä könükib qalgän, endi qolänsä göştlärni tişläyâtgändä vücudidä birân märtä cirkäniş tuymäsdi: äksinçä, bä'zi künläri änä şu yegülikni tâpiş hăm ämrimahäl edi.⁴ Ertäläb âftâb tüşmäydiğän qandäydir köçädän (köçälär və xiyâbânlärning heç qandäy mä'näsi qalmagän edi) ötär ekän âmbârgä oxşâş, temir-tersäk qaläşib yâtgän binäning âldidä yaşiltâb, âtrâfini qurbaqa yosini bâsgän hâvuz körüb qalgän və bu yerlärdä özini heç kim küzätmäyâtgänigä ämin bolgäç, hâvuzdän toyib içib âlgändi. U içib bolgändän song suvdän mäğzävä və balçıq hidi keläyâtgänini sezdi, näfäsüdän hăm mäğzävä hidi anqıy başlädi. Zorıqıb qayd qılgisi kelär, lekin buning sirä iläci yoq edi; Aşqâzâni bom-boş, qançä öğimäsin içidän kökärüb ketgän suvdän başqa heç närsä tüşmäsdı. U şundäginä peşänäsi terläb ketgänini änglädi. Bu nâxuş närsädän dâräk berärdi: U şämälläb yâki zähärlänib qalgän bolişi mümkün edi. Käsäl ekänligini xayâligä keltirmäslik və özidä ümidsizlik his etmäslik üçün tinmäy yürär və âtrâfgä heç kim ta'qıb etmäyâptimikin degän şübhädä âläzäräk bolib köz taşlärdi. Ta'qıblär uni müşükdäy sergäk və çaqqân qilib qoygändi. U iläci bâriçä qarângurâq və âvlâqrâq köçälärdän yürişgä häräkät qılär, yüzini körsätmäslik üçün qulâqçinini tüşirib âlgän, uvädäsi çıqıb, kir-çirgä belängän yâmgırpoşining yâqaläri kötärib qoyilgändi.

Gärçi dälv âyining âxırläridä kün tösätdän qış fäsligä xäs bolmägän tärzdä isib cönägän bolsä-dä, ungä deyärli heç kim e'tibâr bermäsdi yâki e'tibâr berişsälär hăm ölgüdek içib âlgän bolsä keräk, degän xayâlgä bârişärdi: kiyimi, isqırtı çıqqan yâmgırpoşini äytmäsä, iş izläb, däydib yürädigän qâra işçilärdän fârqı yoq edi; U negädir heç kimgä yüzini körsätmäslikkâ yâki birâv bilän duç kelmäslikkâ häräkät qılär, ägär qarşisüdän yolâvçi keläyâtgän bolsä, yüzini e'lânlär taxtäsigä burib özini xuddi oqıyâtgändäy körsätib turär və yänä yolgä tüşär, özini kimsäsiz köçälärgä yaşırärdi. Birâv bilän täsadifän robäro kelib qâlsa, yergä qarägänçä tez ötib ketişgä häräkät qılärdi: keçäläri esä şähär çekkäsüdägi taşlândıq sârâyda yâtib qâlär və tünı bilän sâvuqni yengiş üçün yürüb çıqardi. U cüdä hăm üstäsi färäng edi; bir mänzildä hä deb öräläşmäs, ğanimlä dıqqatini târtişni istämäsdi. Köprüq kimsäsiz xıyâbânlärdä izğıb yürär, şähärni beş pâncäsüdäy bilärdi; birâq keyingi âylärdä şähär tez özgäräyâtgän, kündän kün begänäläşib bâräyâtgändi. Därvâqe, râstdän hăm şähär ungä ğirt yât və çirâyli qilib qurilgän qatl mäydänigä oxşâb qalgändi. Şähär märküzidägi maxluq esä här keçä tinmäy

⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

ökirär vä u äcäl anqıyâtğän tãvuşdän qaçıb şähärdän uzâqlärgä ketib qãlgisi kelärdi. Şähär begänäläşğän säri u häm özigä begänäläşib bärärdi: köçälärgä serdä'vât şıärlär vä rãngli lävhälär ilib täşlängädi. Ğanimlär äftidän, bu şähärni şıärlär sältänätigä aylantirmâqçıgä oxşardı – şıärlärdägi här bir sözdä näfrät vä ğazäb üfürib turär, u şıärlärni oqıyverib, başı äylänär, özinä otä äciz vä mähkum his etär, bu sözlär uning bağrini pãrä-pãrä qilib täşlär, şıärlärdägi yãpışqãq vä şılqım sözlärgä äsir tüşäyâtğänini ängläb qälärdi. Şıärlärni esä köp cildli kitâbdäy oqıb tüğätib bolmäsdi: äslidä häm şähärdägi bärçä şıärlärni bir cãygä yıǵsä, misli körilmägän ülkän kitâb päydä bolışı mümkün edi. Hämmäsi buyruq, däv'at, xitâb ähängidä cärãnglär, hämmäsidän şähär ortäsidadıgı maxluqning tãvuş säsi kelib turärdi. Bulär äslidä häm maxluqning tãvuşsiz ökirikläri edi. Här bir köçädä, här bir üydä maxluqning hayqırığı mävcud edi. Bu hayqırırq emäs, qılıç, maxluq qolidägi istilâ qılıçı!

Ğanimlär songgi päytlärdä yãvuz niyätläринi yäşirmäy qoyğän, ulärning äsl maqsädläri şähärning yãngi qıyâfäsidadä köçälärdä başdän – äyâq qurällänib, mäsärä izläb säf tãrtib yürışläridä nãmâyân bolär, şähär ötmişigä neki dăxldär bolsä, hämmäsini yãqışar, väyrân qılışar, buzişar, ornigä öz didlärigä vä tä'blärigä mäs qilib qurışar edi. Şähär keyingi ikki-üç äydä küçük kätäğigä oxşäs ävaxtänüsxa binälär bilän tolgän körimsiz mänzilgä äylängädi. U başı äğriyvergäç, şıärni oqımäy qoydı - ulärni oqıb tüğätişigä bäribir bütün ümri häm yetmäsliğini nihâyät tüşüngädi, yãngi üylärdä hämân istilâ vä ğäläbäläri şäräfigä täntänä dävâm etärdi, bā'zän bütün köçä mäst –äläst ädämlärgä tolib ketärdi, şundäy päytlärdä u köçägä çıqmäy qoyär, ğanimlär mäst päytläridä, aynıqsä, köprâq hüşyâr bolışär hämdä quturib ketişärdi. Maxluq esä bütün şähärni ökirigi vä här bir üygäçä ornäşib qãlgän özining mävcud vä mängüligini här lãhzä yãdgä sãlib turädigän bädboy hidi bilän başqarärdi – äslidä häm şähärni undän äldin mänä şu mäsâr vä şiltä hidi zäbt etgädi. Maxluq şähärgä bäsirib kirgändä köçälärdä hid aqlini äzdärgän bir-birining göştini yeyäyâtğän quturgän âlâmânni körgädi.

U xıyâbândägi dăraxtlär âräsidadıgı ötgän yildän qãlgän çirik xazânlar uyumigä kirib yätär vä tãki bädänigä zax ötib, qaltırâq başlänmägünçä bepâyân vä äzäd äsmânni, här xil şäklärdä kök yüzidä süzib yürgän bulutläрни, bu bağ, bu yilgi qış, äsmân haqıdä şädän çüldiräb, emin-erkin uçıb yürgän quşläрни, hãzir uning ruhiyätigä yänä häm yãmân tä'sir qılädigän vä xunük körinädigän hämdä tinmäy xavfli nãrsälärdän dăräk beräräk yöläklärdä nãxüş qağilläb yürädigän qarğälärni tãmâşä qilib, özining bäläligi, bir päytlärdägi äsâyıştä häyâti, dostu yãrläri haqıdä oyläb, xayãlgä ğarq bolib yätışni xuş

körär, dâimiy ta'qıbdän qaçıb, mänä şu xazânlâr sâltânâtigä yâşirinär, âyâqlârigä ârâm berär, birâq bir neçä däqıqalârdän song ta'qıb tuyğusi uni yänä hâm bezâvtä qılâ başlâr, xuddi birâv uni küzâtib turgândeک yâtğân câyidân säkrâb turib ketâr vâ tezdä xiyâbânni târk etâr, başı âğğân hilvât köçälârdä izğib yürärdi.

Säl âldin sol xiyâbândä ânä şu dâraxtlâr âstidä qolgä tüşirişlârigä sâl qâlgândi: kimdir özigä tikilib turgânini sezib ornidän turib ketdi vâ yölâk târâfdän tâcâvuzkârânä qarab turgân ğanim közlâri körib qâldi.⁵ Ğanim uni bütün xiyâbân boylâb ta'qıb qilib yürdi; âftidän, U hâmân özining közlârigä işânmâyâtğân, ikkilânâyâtğândeک edi. U xiyâbândän çıqışdä başmâğining bağçıni bağlâyâtğândeک egilib, âyâqlâri ârâsidän izigä qaradi vâ ta'qıb etüvçilâr endi ikki kişi bolğânini kördi. Qubbâsi pâncärä qilib qurılğân eşikdän burildi-yü, yaqındägi metrâ bekâtigä yügürdi. U bekâtdä âdâmlâr ârâsidä yüzini yâqalâri içigä âlib, yân âtrâfni âlâzârâk bolib küzâtdi – ta'qıb etüvçilâr şundâq yânginâsidä turärdi. U bir päs kütib turib, eşigi yâpilâyâtğân vâğângä özini urdi vâ ta'qıb etüvçilâr hâm yügürgânini, lekin eşik ulârdän âldinrâq yâpilğânini kördi. Keyingi bekâtdä u metrâning nârigä başigä qarâb ketâyâtğân vâğângä çıqıb âldi vâ tâ âxirgi bekâtğaçä vâğândän tüşmädi u metrâdän çıqqandä quyâş bätâyâzib qâlgân, yerdä sayâlâr çözülib yâtärdi. U kättä, gâvcum köçädän çıqıb qâlgân, qarşisidä ğâyritâbiy mânzârä nâmâyân bolğândi: bir tödä ğanimlâr köçâni toldirib, hârbiyçâsigä yürib bârârdilâr: qandâydir tântânâli musıqa yângrärdi, ğanimlâr şâdân qıyqırışar, hâr dâm hâr dâmdä çâpâk çâlib qoyışärdi. “Bunçâlik köp bulâr”, - deb oylâdi u dâf'atân mäydânni toldirğân maxluqbâşârä âlâmânni közdän keçirâr ekân. Şundây deb oylâşi bilân yürägi sâncilib âğridi vâ uni nâğâhân dâhşât qamrâb âldi. U şundâginä bütün şâhâr ğanimlâr bilân tolib tâşğânini vâ bulâr ârâsidä özi yâlgız ekânini his etdi – hâm qorquv, hâm açlık birdän miyâsigä tepdi. Vâ bütün dünyâsi qarângulâşib ketdi: közi tüşğân birinçi otirğičğä zorgä yetib âldi-yü, bir yelkâsi bilân ungä deyârlî âğânâb tüşdi. U başı äylänib, hüşini yoqâtayâzgân edi. Hâzir uning yüzigä qaragân âdâm qorqıb ketärdi – yüzü qızarib, lâblâri qaltırây başlâğân edi. Ğanimlârni yaqındän körgândä u hâmişä özini tutâlmây, iztirâbdän behüşlik dâracâsigä yetärdi. U közlâri yumib âldi. Şu hâlâtdä bir neçä sâniyâ elikib yâtdi. Uning xayâligä qandâydir çâh körinib ketdi – yoq, bu çâh nimâningdir âqıbatidän pâyda bolğâni yoq, şunçâki öz-özüdän, hâzirgi keçinmâlarigä alâqasi bolmâğân hâlâdä pâyda boldi. Bu çâh ülkân, tikilib qarâsâng tûb-tûbidä çoğ âlângâlâniş yâtğânini köriş mümkün edi. Bâlkim ümidsizlik tufâyli şundây

⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

xayālgā bārgāndir?! Hār qalāy, hūši cāyidā emās, közigā yānā āllāmbālālārning vāhmli vā ũlkān šākl-šāmāyili körindi; bu gāh çöçqa bālāsidaday kelādigān çāyānning sāyāsiga, gāh egāsining süyāgini kemirib yātgan itning aç közlārigā oxşardi. Isitmāsi kötārilib, ālāhsirāş dārācāsiga kelgāndi.

U kimdir özini çaqırğaç vā yelkāsiga tūrtgāç, közini açib, bir müddāt heç nārsāgā tūşünmāy baqrāyib qarāb turdi – xuddi māymūnning ārqasidaday āvvāl qızgış bāşārāgā közi tūşdi, song bāşārā yāşginā āyālning birāz solgin çehrāsiga āylāndi – uning āldidā yāşginā ğanim āyāl turārdi. Cuvān ungā nimādir deb ğāpirārdi. U özining kimligini birdān esigā tūşib, sākrāb turib qarāngulik çökā bāşlāgan binālār tāmān yūrib ketdi. **Cuvān nimālārdir deb qıçqırdi, lekin u qandāydir ũlkān binā āldigā kelib çāpgā burildi-dā, yer āsti yolidān ōtib, hār ehtimālgā qarşı ātrāfgā yaxşilāb qarāb ālgāç, ōng tāmāndāgi sersāyā köçāgā burildi.**⁶ Xilvāt ungā birāz ārām berdi: şundā u bāyāgi cuvānni vā “Sizgā nimā boldi?! Yārdām kerāk emāsmi?!” degān sözlārini eslādi-yu, yūrāgi şuv etib ketdi.⁷ Yaxşiyām āyāl uning yūzini közlārini tūzūkrāq körişgā ũlgūrālmādi, yoqsā, qandāy qıyāmat bolışini ōziçā tāsāvvur qıldı. Māydāndāgi ğanimlārning hāmmāsi ungā tāşlānişār, bālkim bürdā-bürdā qilib tāşlāşārdi. U hāmişā özini tānib qālsā nimā bolışini tāsāvvur qılār ekān, yūrāgi urişdān toxtāgāndāy qulāqlāri bitib qālārdi. Dāhşāt! Sorāb-suriştirib otirişmāydi. Şāfqat ũlārning xayāligā hām kelmāydi. U ōz hāyātini, vāhimā vāsvāsā bilān ōtāyātgan kūnlārini oylāb xorligi keldi. “Qandāy baxtli edim, tinçginā yāşāb yūrūvdim, birāvlārgā yāmānlik hām qılmagān edim. qolim āçiq edi. Dostlārim köp edi. Qani ũlār?!” U bu sāvāllārgā ānçādān beri cāvāb tāpālmāsdi. Umumān, bu sāvālning cāvābi bārmikān?! Uning şuuri, āngi ta’qıbgā, qorquv vā vāhimāgā māsłāşib bārār, hāttā āyāqlāri hām çaqqānrāq bolib közlāri ōtkirlāşgān, qulāqlāri hār bir şārpāni tutib yūrādigān bolib qālgān edi – U kūndān-kūn özining hāyāti dāimā xavf āstidā bolgān qandāydir āciz maxluqqa āylānib bārāyātganini his etārdi. Sōlāgidā hām keyingi pāytlārdi āçimsıq hid pāydā bolgān, tāvānlāri tuyāqdāy qātib ketgān, tili esā çözilib bārārdi. **Ta’qıb uni gūng vā āciz maxluqqa āylāntirib qoygāndi. Fāqat kūndūzi emās, tūnlāri hām uni vāhimā tārک etmās, nāzāridā hāzir ũşlāb ālib ketişādigāndāy, song sorāb-suriştirib otirmāy tilkā-pārā qilib tāşlāşādigāndāy tuyulāverārdi.**⁸ U bütūn bāşli tarix xarābasiga oxşāş şāhārdā dāydib

⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

yürär ekän, cüssäsi kiçräyib, terisini cün qäpläb baryätgänini sezärdi: cün ävväl qoltığı tägidän ösib çıqdi, song kökräk vä boynini gurrä qäpläb äldi.

Keç tüşib salqın bolib qaldı. Äsmän äyâz, yulduzlär şe'r sätrläri käbi tizgin vä solğın miltillär, keçä dilbär edi. Hävädän tez kündä här bir däraxtgä tuğ iläcäk kökläm hidi üfürärdi. Zulmät uni birâz xâtircam qılğän, birân yergä otirib birâz däm älib, song säräygä cönäsä häm bolärdi. Birâq birdän şundâq yaqındä ğongilläyätgän tävüş eşitildi, - bir neçä kişi bu tərəfgä keläyätgän edi, çämäsi ârqadä çirâq bär edi, yölkäning çetigä otirğič ornätilgän, birdän-bir bekinişgä qulây cây oşä yer edi. U birpäs taräddüdlänib turib, özini otirğičning tägigä äldi – uning başqa iläci qälmagän, gäpläşib keläyätgänlärning qarası köringän edi. Otirğič ästi keng, qulây edi. U çälqançä tüşib yätib älä qaldı. Şundäy qılsä häm özi däm älä, häm xavfsizligini tä'minlä, häm ämmä gäpläşib keläyätgänlär otirğič toğrisigä kelib, bir zum toxtaşdı-dä, otirğični körib şu tərəfgä yol älişdi. Ulärning suhbäti otirğičdä häm dävâm etdi. U yässi paşnälärniginä körib turärdi – endi cüdä häm müşkül väziyät päydä bolgändi: subätdeşlär ketmäy turib, otirğičning tägidän çıqib bolmasdı. U qolini başı ästigä qoyib, qattıqrâq näfäs älişgä häm qorqib, häräkätsiz qatib yätädi.

Bu yerdä heç qandäy küç-qudräning yäki yävuz bolışning häm kerägi yoq,- derdi otirgänlärdän bittäsi; u otirğičning sol tāmānidä otirgändi. Ulär tägläridä kim yätgänläridän bexabär bemäläl suhbätgä berilgändilär. – Men şaxsän qırğınlärgä qarşımän. bugünki mädäniy dünyä insānpärvär tüzümni yäqtiradi. Insānpärvärlik – bärçä ğäyälärning şu cümlädän bizning häm täyānçimizdir. Başqarişni takāmilläştiriş keräk, xäläs. Nāzārät qançälik küçli bolsä hākimiyyät şunçälik küçli bolädi. Cämiyätning här bir ä'zäsigä nāzārät tuyğusini singdiriş keräk. Nāzārät tuyğusi fuqarâ könglidägi hākimiyyätning qıyāfasidir. Nāzārätgä bärçä fuqarâ cälb etilişi, fuqarāning özi hākimiyyätni başqarişi keräk. Men tävsiyä qılğän lāyihämdä xuddi mänä şu fuqarälär hākimiyyäti cāriy etiş mäsläsi körilgän. Xusūsän, fuqarâ özini hākimiyyätning ādāmi deb hisābläşi vä kimnidir nāzārät qılışi keräk. Bir fuqarâ ikkinçi fuqarāni, ikkinsi fuqarâ üçinçini, üçinçisi tötinçini vä songgi fuqarâ esä birinçi fuqarāni nāzārät qılädi. Buni dāirä şäklidägi idārä üsüli deyiş häm mümkün. Bu üsuldä hämmä bir-birigä mäs'ül vä bir-birigä nāzārätçi bolädi. Başqaçä äytgändä bir fuqarāgä başqa bir fuqarâ düşmän, hākimiyyät üçün xavflidir, bu tuyğu nāzārät mäs'uliyätini aşiriş üçün keräk. Xulläs, birinçi fuqarâ ikkinçi fuqarāni ta'qıb qılädi – yä'ni nāzārät qılädi ikkinçisi üçinçini ta'qıb etişi hākimiyyät xavfli bolgän fitnä vä qopāruvçilikning äldini älişi zārür. Äğär hākimiyyät bärçä fuqarälärni mänä şu başqariş üsüligä cälb etälsä u cüdä küçli hākimiyyät

bolădi. Çünki hâkimiyätni bir-birini nâzârât qıluvçı âmmäning özi başqarădi. İşânçsızlık bâr câyda başqaruv küçli bolădi. Bir fuqarâ başqa fuqarâgâ işânmaydı, âksinçâ, hâkimiyät xavfsızlığı üçün uni ta'qıb qılădi. Mening lâyhâmdâ hattâ âtâ bälâsini hâm yâki bälâ âtâni ta'qıb etiş hüquqı berilădi. Ta'qıb bâr câyda başqa hâmmâ câmiyâtdâ uçrâydıgân fitnâ, ğalâyân qânunbuzişlâr vâ başqa cinâyâtlâr sâdir bolmaydı, ta'qıb etiş hâkimiyät pâkligi üçün kürâşdır. Mening lâyhâmdâ ta'qıb idârâ üsuli cüdâ mükâmmâl işlâb çıqılġân: hâkimiyätni qaysidir küç emäs, ta'qıb başqaradi. Ta'qıb uluġ vâ ğâyât sâmarădâr mâşinădır. Änä şu mâşinâni özigâ täyânç qılıb âlgân hâkimiyät heç qaçân tănâzzülġâ yüz tutmaydı. Ta'qıb bâr câyda âliy târtib-intizâm qarâr tâpădi. Fâqat âdâmlârgâ ta'qıb etiş ilmini örgätiş kerâk. Täsâvvur qiling: bir oquvçı başqa bir oquvçini, u oquvçı esâ üçinçini nâzârât qılâ başlâydı; hâkimiyätçilikning ilk kürtâklâri şu yerdâ şakllânădi. Biz öz fuqarâlarimizni bälâligidâyâq hâkimiyätni başqarişġâ târtġân vâ ulârnıng miyâsini hâr xil buzıq ğâyâldân tâzälâgân bolârdik. Qaysi hükümât uzâq yâşâşni istäsâ, ta'qıb üsülini ğâyât mükâmmällâştirmâġi zârür.

– Men hâm ulârgâ bir neçâ märtâ äytđim, - dedi öng tāmândăgisi xırillâq âvâzdâ – Biznikilâr zāmândân ârqadâ qalışâyaptı deb. Menimçâ, sizning lâyhângiz hâyâtiy vâ ilmiy âsâşġâ qurılġân. Sizġâ âvâz berişlârigâ şübhâ qılmâyman.

– Qânun – itning dümigâ oxşâġân nârsâ, - dedi birinçisi maqtâv özigâ yâqqanini yâşirmây. – It dümigâ qarâb qaçâ intilsâ, düm itdân şunçâlık uzâqlâşădi. Zāmânâviy tüzümning qânunlâri änä şundây bolışı kerâk. Hâmmâ nârsâsi âydin bolġân qânun hükümâtning başini yeydi. Qânun hâm tüşünârlı, hâm tüşünârsız bolsın. Qânunning tâ'siri uning tüşüniksızlıgidădır. Sizġâ, cigârim, mâslâhâtım şu, qânunni heç qaçân tüşünârlı qılıb yâzmâġ. Dünâyâ özining sirlilġı bilân marâqlı; müştîngizni körsâtingü içidâ nimâ bârlıġını heç qaçân bildirmâġ.

Bulâr ġanimlârning qânunşunâslâri edi, çağı, tillâridâ qânun kâbi sâlâbâtli vâ mâvhum âtâmâlâr köp edi. Ulâr türli islâhâtlâr, mâfkurâviy recâlâr, lâyhâlâr haqıdâ uzâq suhbât qurđilâr, bârâ-bârâ qânunşunâslârning bâhsi ungâ mutlâqâ tüşünıqsız tüşġâ kirdi. Kündüzġi ta'qıblâr vâ açlık uning sillâsini quritġân edi, közi ilinib beâzârginâ uyquġâ ketdi.

Ä, tüş kemâsi, sen qaylârgâ süzib bârmâysân, sening yelkânlarıng qaysi yurtlârdâ hilpirâmâydı, lăngâringni qaysi mâmlâkâtlârgâ tâşlâmâysân?! Sengâ hamdü-sânâ oqışning hâcâti yoq. Sen şusız hâm qudratli vâ uluġsân. Tilsimli közġü yăġlıġ ġâh-ġâh ümrinıng men täyġâni ketġân qırlâri kôz âldimgâ xuddi keçâ sâdir bolġândây băt-băt başlâb kelâverăsân, meni bälâlikning bulâqlârigâ çömlitirâverăsân.

Bu dunyâ şafqat qılmagän bändägä negä sen mürüvvät qılmäysän, ey, uluğ tüş! Mengä eslätiş vâ könglimdä tonib qalgän boränlärni qozğätiş sengä şartmıdı? Sengä zärürmıdı meni ul vähm ärällärigä başläb băriş, meni uyqudä häm ta'qıb etiş ey, uluğ tüş!

U sâvuq qatib älähsirädi. Tüşigä qatl etiläyätgän mäydän kirkändi. Ğanimlär bābāsi vā ātāsini tutib ālgän vā endi ulärni nāmāyışkārānā qatl etiş üçün yığılışgändi. Bu häli qalligini qatl etmäsdän köp yillär burun sādır bolgän edi. Ğanimlär qatldän āldin yāş bālälärni mäydāngä yığışgän vā özlärigä ğanim bolgänlärni ne künlärgä sālā ālişi mümkinligini bālälärgä häm körsätib qoymaqçı edi. Ulär qatl etiläyätgän ādämlärdän emäs, mäydāndä qatār tizilişib, häyrät vā qorquvdä turgän bālälärdän qorqışar vā bu xil “tärbiyäviy sâätlär”ni tez-tez ötkäzib turışardı. Maxsüs yāğaç töşäkkä yätqızılğan bābāsi vā ātāsining ävväl baş çanāğini kesib āldılär: bābāsi vā ātāsi irādäli edi, kesişäyätgändä birär märtä mıq etişmädi. Fäqat bābāsi här küni ertäläb bāzārgä ketişdän āldin qılädigāndek mäydāndä yum-yum yigläb turgän ungä qarāb közini qısıb qoydı. **Ātāsi qayrilib häm qaramadı; u āftidän oğligä qarab, irādäsizlik qilib qoyışdän qorqardı. Baş çanāqlärni ālişgāç ikkäläsining häm ärçä bücürigä oxşaş külräng-āqış miyäläri āçilib qāldi.**⁹ Ğanimlär qaydāndır (ävväl täyyārlāb qoyışgän, çāği) ikkitä ilān tāpib kelişdi. İlānlär tinmäy dümini likillätär vā tilini çıkārib vişillärdi. Cärrāh ğanim ilānlärni baş çanāqqa sālīb, uni qaytadän cāyigä tikib qoydı: U işigä cüdä ustā edi, hämmäsini köz āçib yumgunçā bācārdi. Ävväl ātāsi çinqırıp yubardı. Uning qol-āyāğini yeçib qoyışdı. U başını uşlägānçā, baqırar, silkir, başigä müştlä vā mäydāndä uyāqdän-bu yāqqa dümälärdi. Sāldän song bābāsi häm qoşıldı. İlānlär miyāning titigini çiqarişayätgän vā duç kelgän cāygä zährini sāçışayätgän edi, çämāsi. Ğanimlär ulärning dümäläşlärini körib, hirlingläb külişär vā bu mänzärä bālälärgä qandāy tā'sir körsätäyätgänini biliş üçün ulärgä zimdän köz täşläb qoyışardı. Qandāydir bālā āğzini kättä āçib baqırıp yubardı – uning çinqırıgıdä telbävār āhäng bār edi. Tezdä āğzidän köpik kelib, u yıqılıb qāldi vā yerdä bülkilläy başlädi. Ğanimlär bālāgä pārvā häm qılmadı. Fäqat qandāydir bārvästä ğanim uning yelkäsidän bāsib turär, u şu turışdä ādāmdän häm körä olcāsini çāngälläb turgän yāvvăyi maxluqqa oxşardı. Bābāsi yätgän yeridä irğib turdı – uning yüzi köm-kök edi. Közläri āğrıqdän kättäläşgän, ifādäsiz tüsgä kirkändi. U başidä miyāsini kemiräyätgän (başçanāqqa nimä sālışayätgänini özlärigä körsätişmāgändi) āçāfātıni bir urışdä yoq qılmāqçidek, yügürib bārib, başını narirāqdä turgän baş devārgä urdı – başining qatıği çıqıp ketdi – özi häm bir-ikki qımillädi-yu,

⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

song cimib qāldi. Cārrāh ġanim uni aġdārib kōrib ōlgānigā iṣānç hāsıl qılgaç sōkindi. U qatlni başqarayātġān ġanimġā “İlānni öldirib qoyibdi, āblāh” dedi. Ātāsi māydān ortāsidadā çözilib yātār uning başı dōmbirādāy ṣiṣib ketġāndi. Cārrāh uni bir-ikki tepib kōrgaç, ikki ġanim yārdāmidā yānā yağaç tōṣākkā ālib keldi. Baş çanāqni kesib ilānni çıqarib āldi. İlān miyā yağigā belāngān, quyāṣdā tānāsi yiltillāb tirikligini kōrgān ġanimlār ġüvrāb yubārdi. Cārrāh ilānni öpib qoydi vā uni maxsūs qutiçāġā sālīb, qayġādir ālib ketiṣdi. Cāsādlārni esā ārāvāġā ārtiṣdi vā ārāvāni ṣāhārning cānub tāmānigā yetāklāb ketiṣdi.

Oṣāndā ungā yürāgi kiçrāyib qālgāndek tuyulġāndi, göyā ilān uning yürāġining yārmini yeb qoyġāndek edi. U yürāgi sānçilib āġrigāndā, ulār kökrāġimġā ilān sālīb qoyiṣġānmikin deb çöçib tüṣārdi. Oṣā küni uning sāçi bittā qālmāy āqarib ketġāndi...

U tāġidān zax ötib, sāvuq qātgaç, uyġāndi vā bir sāniyā özining qayerdā yātġānini ānglālmāy turdi; song, ālāhā, ātrāfgā qulāq tutdi – heç kim yoqligigā iṣāngaç, otirġiç tāġidān çıqdi vā köçāning xılvāt tāmāni bilān ṣāhārning ṣarqıy qısmigā yāyāv yol āldi – taṣlāndıq sārāy oṣā yāqdā edi.

* * *

U ṣāhār zābt etilgāç, qabristāndā yāṣirinib yürdi. Qabrlār ārāsidadā özigā xıylā keng lāhm qazib ālgān, u yer ıssıq vā bexavātir edi. Tünlāri tānāsini āyāz vā izġirindān āsrāṣ üçün üstigā tupraq tārtib uxlār, uzun vā tübsiz xayāllārgā çömārdi. Bu xayāl süriṣlār uning baxtli lāhzāsiga āylānib qālgāndi. Birāq qaysidir keçāsi itlārning qattıq hūriṣidān uyġānib ketdi. Nāzāridā bütün dūnyāni it başġāndāy edi; hūriṣ çār tārāfdān kelār, bā’zidā tāntānāvār baqırıq-çaqırıqlār eşitilārdi. U ġanimlār yānā nimānidir başlāġānini ānglādi vā lāhmdān sekin baş kōtārib qarādi – Āy sütdāy yāruġ edi vā qabristān üstigā tırqrāb tōkilārdi. Ģanimlār bir tōdā it ergāṣtirib āliṣġān vā qabrlārni āçib, u yerdāgi süyāklārni itlār āldigā taṣlāṣār, naq eşākdāy kelādigān hirādāy itlār süyāklārni qasirlātib çāynāṣār: ātrāfgā birrāv köz yūġürtirib, irillāb qoyiṣār, tumsuqlāri bilān āçıq qabrlārni titiṣār vā hādeb dūmini likillātiṣārdi. U kōrgān mānzārādān dāhṣātġā tüṣdi, nāzāridā süyāklār emās, ārvāhlār fāryād qılāyātġāndek edi. **Ģanimlār qabristānni başdān-āyāq aġdār-tōntār qılib çıqıṣdi – ṣundā u tinçġinā, xātircam olib hām bolmāsligini tüṣünib yetdi: ölüm hām uni xorligü haqārat, tācāvüzü ta’qıbdān xalās qılālmasdi.**¹⁰ Uning süyāklāri hām ta’qıb etiliṣigā māhkūm edi. Ṣundān keyin u başpānā izlāb ṣāhārdān baş ālib ketdi vā mānā ṣu taṣlāndıq sārāyni

¹⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

mākān tutgāndi – u šāhārgā birān yegūlik izlāb bārār, qālgān pāytlāri sārāydā çözilib yātārdi. Sārāy xuddi başigā şunça bālālār sālğan dünyā yāki bāsib ötgān ümri kabi sassıq, qolānsā, zax vā qārāngu edi. Āslidā hām sārāy vā dünyā āynān bir nārsā bolsā, ne tāng!

U sārāygā tuynuk ārqali kirdi – bu hār dāimgi ehtiyāt çārāsi edi: gārçi sārāy ğanimlārning e'tibārigā tüşmäydiğān cāydā bolsā hām u öz ādātini kändā qılmasdi. Sārāyning içi zax, üstigā üstāk xaltalārdā qandāydir küyimtik dārılār sāçilib yātār, ötkir hidi dimāqni otdāy köydirārdi. Āğār başqa bolgāndā bu sārāydā yāşāğāndān körā ğanimning qolidā qıymā-qıymā bolıñni āfzāl körgān bolārdi. Lekin uning tābiātıdāğı öcār bir fe'l-ātvār qān-qānigā singib ketgān, āçdān yāki mānā şu dārining hididān boğılib öliş mümkin edi-yu, lekin heç qaçān öz ixtiyāri bilān ğanim qoligā tüşıñni istāmāsdı, ta'qıblār bārgān sārı küçāyār, ungā ācāblānib, şübhlānib qarāydıgānlār sārı kündān-kün āşib bārmāqdā edi.

Bu sārāy - ta'qıblārdān hālī bolgān cāy – ungā birāz mizğib āliş üçün qonālğā edi. Sārāy uning qançādān qança keçinmālārigā, sirlārigā vā tüşlārigā şerik bolmādi?! Āğār uning körgān tüşlārini bir başidān izāhlāb berilsā, dünyāning yārālışıdān tā uning yoq bolib ketişigāçā bolgān ötmış, hāzır vā kelācākni āks ettirgān bir bütün yaxlit bir āsārgā āylāngān bolārdi. Tüşlāridā u nimālārni körmāsdı?! U tüşī ārqali Māmāhāvā külbāsıgāçā kezib bārgān vā bir neçā mārta fālāk qabulidā hām bolgāndi. Tüşning köz ilğāmās arqānlārigā āsilib, ul āliy dārgāhgā baş urib bārār, yūrāgidā pāydā bolgān vāhimā-yu hāsrātlārni tōkib sālār, ümidsizlik vā tüşkünlik nimtālāb taşlāgān pārā-pārā tānāsini silkitib, qış āqşāmi kabi künmā-kün qarāyib, ifādāsiz, bolib bārāyātğān közlāridān ālām vā qayğu yāşlārini āqızib, u siymā āldidā qān-qān yığlār, ta'qıb qılınāverib, taşdāy qātib qālgān yūrāgi negādir bu dārgāhdā tolqın yemirgān qāya yāngliğ öz-özidān uqālānār, hāyātıdā yüz bergān sān-sānāqsız fālākātlār, külfātlār, yoqātişlār, ālāmzādāliklār, qasās tuyğusi āsābiy ingräşlār, ruhiy ezilişlār, ölim vāhimāsi, yālgizligidā çekkān āzābu uqubatlār tufāyli yāmālāverib, qurāqqa āylāngān çāklāri sōkilār vā u yerdān Xalāskār āyāğı āstigā çeksiz hāsrātlār tōkilib tüşār,” Meni u dünyādā yālgiz qāldırār ekānsān, negā yārātding?” deb yālvārār, ilticā qılār, u xılqatdān birān sādā bolmāgāç, boynigā tüşgān sāvūq köz yāşidān çōçib uyğānib ketār vā özini yānā oşā bādboy vā isqırt sārāydā körārdiyū u özini āldāş vā āvutiş üçün uzāqlārgā yol ālgān vā ālis-ālislārdā köz ilğār-ilğāmās nuqtā bolib körināyātğān ālvān yelkānli kemādek endi özidān āstā-sekin yoqlık qā'ri tāmān süzib bārāyātğān sādātli dāmlārdān qālgān elās-elās xātiralārni āngining sāhnāsıgā tārtib çıqār vā bu taşlāndıq kemādā bālālāğining

avlâq və xuşvaqt qırğâqlarigäçä süzib bärär, song ösmirlik, yigitlik və mühäbbät körfäzläri boyläb, yänä özi turgän yälgizlikning xaräba bändärgähigä qaytardi: bulär uning yürägi törigä kömib qoygän eng sevimli xâtiraläri edi; qılädigän işi bolmägänidän äyänçli şähärdä özining küni bitib bäräyätgänini, köksidägi şäm ta'qıb, vähimä, açlık, tüşkünlik, bayraqläri ästidä sekin-sekin sönäyätgänini änglägäni säyin idräkining qarângulik qäplägän burçäklärini qaza-qaza bu xâtirani tåpib älär və xazina tåpgän dehqändäy bu xüş säädät lähzälär äldidä bir zum gärängsib turib qälärdi; gähidä U bädboy hid anqıgän xänädä bütünläy aqlän äzär, hid uni kün uzägi ta'qıb etib yürär, başdä äsilib turgän qılıç käbi vähm və cäzävä sälärdi. U özini ta'qıb etäyätgän hidmi yäki közläri çaqçaygän ädämlärmä, bilälmäy qälärdi. Maxluq qançälik qorqınçlı bolsä, hid häm şunçälik bädboy edi. Hid uni quturtirib yubärär, vücudidä yävvyäi bir yävvyäi gäläyän baş kötärär və u mingläb yillär özigä qarab uvilläyätgän äcdädlärining çärlävini eşitgändäy bolär, özi häm bär tåvuşi bilän xaräba säräyni qämatgä keltirib, böridäy uvläy başlär, bu uvläşdä yälgiz häyätidän zärläniş häm, gänimlärgä çeksiz näfrät häm äks etär, göyä bu sädä ming yillär näridä turgän, häli körinişläri häyvändän käm farq qılädigän, közläri açközlik və gäzäbdän titrüb, tåqatsızlik bilän ölcäsini pâyläyätgän, közläridä yäşäs üçün küräşning eng müdhiş qanuniyatläri äks etgän, hämdä ming yillärdän keyin özi toğrisidä uydirmäçi tarixçilärning çöpçäkläri ärqaliginä bilädigän, äsmän öpär imärät tepäsidadän qarab turgändek, özigä äsrlär äşä lāqayd və mäsxarāmuz tikilib turgän ävlädlärigäçä bäräb yetgändäy, qanıdä äcdädlär ruhi älängä älär və u tinmäy uvläy başlär, göyä özi bilän bütün äcdädläri häm qoşilib nälä qıläyätgändäy bolärdi; ulär öz näslining tügäb ädä boläyätgänidän nälä və färyäd qılärdi. **U esä äciz və mähkümi ekänligidän nälä qılärdi; biräq birinçi uvläş bilän songgi uvläş bir-biridän farq qılärdi; birinçisidä baxtiyärlik və şä'n mücässäm edi, ikkinçisidä häsrät və säğınç yätärdi.**¹¹ Bu uvläş uning kündälik vähimälärdän kiçräyib bäräyätgän tənäsigä huzur bäğışlär, köz äldidägi mävhümlük və ta'qıb pärdäläri sürilä-sürilä behişt kölidägi qıl köprikdek uni qaydädär başläb bärädigän, gältäkkä uquvsizlärsä örüb täşlängän ipdek, çüvälätmä, äylänmä, xuddi äcdädläri uvläyätgän ormändän keyin ätä-bäbäläri basib ötgän yoldek çigäl soqmāq päydä bolär, birdän qanıgä ormän häväsä tepib yolgä tüşgisi, yıqilib, südrälib bolsä häm könglining bir çetidä açılğan bu yoldän oşä älis mänzillär tamän yügürüb ketgisi kelär, zərä bu yol unçälik nāmā'lüm yol häm emäs, u uvlägän säyin tåbärä yaqınlāşib bäräyätgän, bäbäläri täşläb çıqıb kelgän oşä älis örmän

¹¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

ketidagi yol edi. U qançalik uvläsä bábäläri ormänni täşläb çıqqandän song bäsib ötgän zämânlar və äsrlär mabäynidä bir ülüğ və yemirilmäs qorğän käbi tiklägän , sayqal bergän aql və şuurdän qıyâfa və vücuddän şunçalik uzâqlaşib bärärdi-äslidä âdäm qıyâfasini yeçib täşläyâtgän âdämzât yärätgän və tärtib sâlgän dünyädän nä zäkävât, nä aql bâvâr qılmas qaylârgadir qâçib bäräyâtgän âciz və mähküm cânivârgä oxşardi.

Birinçi bolişdän körä songgi boliş naqadär âğir. Sen âtä-bâbäläring yâzib kelgän, zämânlar çängälidä beşafqat və quturgän sellär häyât qâyasidän ülkän-ülkän xalqalärni häm sürib ketgän, vaqti-vaqti bilän yâğib turädigän tarix yâmğirläri häm öçirä älmägän, qıssagä songgi nüqta bolişingni esläşning öziyâq dâhşät? Neçâğli älämnâk bolmäsin, sen öz äcdâdläring yärätgän dâstânnıng songgi varaqlärisan-sendän keyin bu cümlä dävâm etmäydi, täbiät sening äcdâdläringgä bergän häyât şâ'mi mänä şu cümlä bilän birgä mängü öçädi!

Ta'qıblär və uvläşlär uning ä'zâläri ni häm ästä-sekin özgärtirä başlägän edi-uning qoli və âyâqläridä bilinär-bilinmäs pänçäsımân tuyâqlär ösib çıqayâtgän, tâvuşi tiligä boysunmäydi, â dâriğ uning uvläşgä mâylil boğzidän mä'râşgä oxşaş tâvuş âtilib çıqayâtgänini änglägän päytdä naq telbä bolib qâlâyâtgän edi. U üç keçä özining şübhasini yoqqa çiqariş üçün tinmäy "uvlädi". Şübhägä häcät yoq edi, uning boğzidän qudratli və şicâätkâr uvläş emäs, âciz və zäif mä'râş âtilib çıqayâtgän edi. Uning tâvuşidä häm ta'qıb äsârâti sezilib turärdi. Şundän song u uvläşni bäs qıldı. Endi ta'qıblärdän esân-âmân qutilib kelgän künläri nuqul xayâl sürib yâtär və tüşidä häm xayâliy mänzärälärni körärdi. Uning xayâlläri häm äyänçli edi; ungä gâhidä birdän yer yârilib özini qa'rigä tärtib ketädigän, gâhidä qandäydir âdämnusxa maxluq uni bir yâmläb yutib yâki uni yutiş üçün quvläb kelâyâtgändek bolärdi. U mänä şu dâhşätlär içrâ yâlgız qâlgäni, ölim közigä köringäni säyin häyât və yâşâşning qadrini änglägändek bolärdi. Ilgäri özigä zerikârli, şavqsız bolib tuyulgän lähzälär ungä endi läzzät bāğışlär və uni endi heç qursä, bir märtä xâtircäm və âsâyıştä häyâtning qoynidä bälä ânäning quçâğidä ağnägändek ağnâb yâtsäm, mazmunsız, sıyqa bolsä häm eng zerikârli kitâblär oqısäm, köçälärni heç kimning ta'qıbsız xuddi özimni u yerning xöcayinidäy sezib âyâqlärimdän mädâr ketgünçä kezsäm, xunük və baxtsiz qızlârgä muhâbbât izhâr qılsam derdi. Bir päytläri ungä bâçkänä tuyulgän keçinmälär endi uni özigä çârlärdi, U öz vaqtidä qadrigä yetmägän närsälär endi ungä qaddän və qalbigä älläneçük yaqın edi. Ä, qançalär gözäl edi häyât!

Ä, qançalär şukühli edi bu häyât! Uni şähär ortäsidä säsib yâtgän maxluqning tănäsi käbi dâğälläştiriş və vähimälärgä burkâş kimgä zârür bolib qâldi?! Nähât fälâk

şuni istäsä?! Ä, sen qaydäsan? Meni negä täşläb ketding? Oşä däryädä negä çömilä qalding? undän körä mening köz yaşlärimgä çömitsäng bolmäsmidi? Mening közlärimgä çömitsäng bolmäsmidi? Mäydän üzrä säzäyi qilib älib ötişär ekän, men butälär äräsidadan seni küzätib turärdim; bütün şähär sening älävdäy bädäningdän çaqnagän älängä içidä qalgän edi - bu älängä hämmädän häm köprüq meni küydirär edi. Sening älängäng bu şähärni küydirib kül qıldı, endi xaräba bu şähär, mening köz yaşlärimgä ğarq bolgän bu şähär.

Ö, kiprikläring mening yüräğim çäkini yämäsäng bolmäsmidi? Yulduzlärni boyninggä munçaq qilib bermäsmidim?!¹² Sening ikki kâkling mening ikki yolbarsim edi, yoq, yoq, ikki şerim edi!

Ä, bu şerlär mening qoynimdä nä'rä tartsälär netärdi?! U dünyaning turfä gülläri sening yänägingdän gürilläb açilärdi. Axir sening mänziling mening quçağim edi-kü?! Sening taxting mening yüräğim edi-kü?! Sensiz qalgän taxtgä kimlär otirmâqçı? Sensiz qalgän bu sältänätini kimlär başqarmâqçı? Qani sening kiprikläring- mening – xancarlärim? Qani sening kökräkläring –mening qal'alärim? Qani sening xayälläring- mening toşäğim! Qani sening qâbâqläring - mening kâfänim! Qani sening ârzuläring - mening tulpârim! Qani sening häyrätläring - mening bostänim! Qani sening ğazäbläring-mening kämärim! Qani sening nigâhläring-mening bâcxânam! Qani sening tâbässüming-mening başpänäm! Közläringni mâzâr etib, meni kömsäng netärdi! Bu şähär şähär emäs, bu dünyâ dünyâ emäs, sening kâvüşingning izläri, izingning ğübärläri bu şu'lä, bu quyaş quyaş emäs, sening qalbingning tözänläri...

...U qaltiräyâtgän ä'zäyi bädänini sâl isitiş üçün sârây içini çängitib, tez-tez u yaqdän bu yâqqa yurib turär, sârâyni ğübärläşgän dâri hidi qâplägän edi. Sâl isigäç, qoğozläрни tägigä toşädi-dä, ertägä hâldän tâyib qalmaslik üçün mizğib älmâqçı boldi: başi häm tärs yârilib ketäy deb äğrirdi. U közlärini yumişi bilän üxläb qıldı; birâq ârä-çârä közini açib, eşik vä tuynük tāmangä qarab qoyär, heç qandäy xavf yoqligigä işängäçginä yänä uyqugä ketärdi. U älâğ-çälâğ tüş körärdi; tüşidä änäsining etägigä yüzini yäşirib nimädändir nâxaq xorlangändek yiğläb yâtgän emiş. Änäsi nimädir deb ävütärmış, u esä bättär yiğlärmış. Keyin tüşi mütläqâ başqa mänzärägä äylänib ketdi. U seskänib uyğänib ketdi, özigä kelälmäy, ğärängsib turdi

¹² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

“Qayerdaman?” degan savol miyasiga qalqib chiqdi va tumani tarqaganday angini biraz yarisgach, alti ay oldingi manzara qanday yuz bergan bolsa shunday tushiga kirganini angladi-yu, vucudi larzagga keldi.

Dostini ganimlar chomilaytgan cayida-badanidan tanib qalib uslab alishgan ekan. Shundan keyin U nuqul olim haqida oylaydigan bolib qaldi; hech narsaga isanmay va umid qilmay qoygandi. Dosti ozi bilan bu dunyadan uning butun aramini va umidini alib ketgandi. Dostining casadi shahar ortasida uch kun asilib turdi- uning bugdayrang tanasi zanglagan qilicga oxshardi, hatta casad ham ganimlarning kongligga tahlika saldi shakilli, casadni tezdä shahar taşqarisidagi cärgä äpil-täpil kömib kelişdi-kömgän cayidan dostiniing müşti mănänd butälär ösib çıqqaç, ganimlär qabristanni taşqum bilan suvab taşlaşdi- U yavuz kuçlar va tahlikalar arasida yalgiz qaldi.

Taşqarida gira-şira tang örmäläb yürärdi. U saraydan chiqdi va ayagi tartgan tamanga qarab cönädi. Şahar endiginä uyğana başlagan edi- tramvaylar taraqlab otib qalar, ävtalar yolni ästä-sekin işğal qilışaytgan edi. U yana har kungi adati boyicä qandaydir köçälärni sarasar kezib chiqdi-qaerlarga bargani özining ham esida yoq edi. Äylänib-äylänib şaharning sharq tamaniidagi anharning boyidan chiqib qaldi-anhar cüda ham sayaz, iflas, har xil cıqındılar taşlanganidan ozan yuzakilänib balciq bolib qalgan, qapqara suv oziga zorga yol tapib yürär, anhärda suvdan körä neft aqib yatganga oxshardi. Anhärdän säkräb ötilgäç äyançli rävişda birdän quya başlagan talzar başlanardi. Bu yerdä köklämdän nişana beräräk, xazan va çürük navdälärni yarib yam-yäşil mäysälär kötarilib, yaşnab cönägandi. U beixtiyar talzar aräläb yurib ketdi. Häva rutubatli, navdälär ayag astida qırs-qırs sinär, asmändä buluq quyuqlaşıb bärärdi. U talzar içigä kirib bir zum tin almaqçi boldi. U kündüzdän cüda qorqar, kündüz tahlika bilan bastirib keläytgan şerdek ungä har daqıqa ta'qıbnı, ölimni eslätib turardi – ümüman, kälämüsh tüşida faqat öz uyasini körganidek, U ham häyätdä ta'qıbdan özgä narsälär birligini täsavvur qilälmasdi – hatta tüşining şiftläri-yü, köprikläri ham hazır opirilib tüşädigandek, ungä vähimä bağışlab turardi. Zera, U hämmä narsä amanät, yoqlik, saräbdän ibarat ekänligini anglab qalgandi. Bu dünya- sarab bir daşt. Bu dünya- axiri ülkän va besärhad yoqlik bilan tügäydigan ülkän sahra. U manä şu yoqlik va sarabga qarışib yaşaşga mahkum etilgan.

U birdän xayalining yertöläsiga tüşib aldı. Ä, bu yertölada kimlärne körmäsdı, qanday dähşätlärning izi qalmagandi bu yertölada? Ä, endi manä şu säkin va alis yertölada ham ungä aram yoq. Bu yertölä ham ta'qıb ruhi bilan tolgan. Bu yertölä ham

ungä här däqıqä ğanimläрни vä maxluqni eslätib turärdi. Bu yertölägä häm maxluqning näfäsi bästirib kirgän.

U änhâr boyläb ketär ekän, närigä betdägi yäm-yäşil çimzâr e'tibârini cälb etdi. Mäysälär bu yerdä yänä häm sölimräq edi. Qadim zämânlärdä ülüg däryâ bolgän änhârdän heç qıynalmasdän säkräb ötgäni özigä şavq qıldı; bir päytlär bu änhârdän eng baquvvat ätlär häm süzib ötälmäsdı. U änhârdän säkräb, mäysäzârgä ötdi-yü, özini yergä täppä täşlädi; bir qadâm näridä uçtä täl tiğiz qilib ekilgän, ulärning şâxläri sinib, yergä äsilib tüşgändi. U här dâimgi ädätigä körä teväräkkä bir nigâh yügürtirdi. Älti yüz qadâmlär näridägi binäning tägidä ğanimläär yigilä başlägän, ulär ikki barmâq âräsüdän beoxşâv çıqıb turgän baş barmâq şäklidägi bayrâqni kötärib âlišgän, körinişläri täcävüzklär edi. U e'tibârni tärtmäslük üçün özini täl pänäsigä âldi – şâxlär âräsigä kirişi bilän qandäydir şärpäni sezib toxtäb qâldi.

- Keldingmi! – dedi cärängdâr vä quvnâq äyäl âvâzi vä ungä ögirilib qararkan, yüzi quv öçdi – Vây, kimsiz?

U bir zum esänkiräb turdi: qarşisidä közläri çirâyli, özi häm kelişgän yâşginä äyäl ungä çöçib qarab turärdi. Äyälning közläridä özgä kişigä ätälgän mehr, intıqlık pârlärdi. – U bundäy közlärni körmägänigä häm äncä zämânlär bolib ketgändi. Birdän yürägidä nimädir erib bäräyâtgänini sezdi.

- Vây, siz... siz... közläringiz bunçälär...- gäpini tügätmäy irğib turdi äyäl, - sizgä nimä keräk? Vây, xüdâyim...-äyäl çinqirib yubârib otirib qâldi. Äftidän, äyäl uni tänib qâlgän, bir neçä sâniyädän song özini boğizläb ketişini täsävvur qilib, behäd qorqıb ketgän edi: titrâq kirgän âvâz bilän cävrâr vä ârqagä sekin silcirdi. – Sizgä nimä keräk? Keting, men sizgä heç närsä qılğanim yoq... heç närsä. Hättâ qarğagänim häm yoq.. Keting... Hâzir baqıraman, keting...

Ü äyälning közläridägi mehrni körış üçün ungä tâbârä yaqınlâşa başlädi. U hâzir ğäyrişüüriy hâlätgä tüşib qâlgän, ta'qıb, ğanimläär, özini pâyläb yâtgän sân-sanâqsız vähimälär hämmäsi esdän çıqqan, äyälni erkälägisi, quçgisi, ta'qıb vä tählikä tolä dünyâ haqıdä, fâqat vähimä vä ta'qıbdän ibârät ürüş haqıdä gäpirib bergisi, könglidägi yillär qâtirib qoygän taş erigünçä yiglägisi keldi. Uning yürägidä birdän betizgin tuyğulär coş ürgändi; çekkän äzâb-üqubatläri könglidägi bärçä mäyllärni yoq qilib yubârgän bolmäsin, täbiät qorquvlär vä vähimälär üy qurib âlgän besäriştä vä tozğâq qalbidän bu mäylni yänä qıynalmasdän yüzägä tärtib çıqara âlgän vä uni häm hâlâkät xavf sâlib turgän, ertä-indin ölişi müqarrar bolgän qandäydir maxluqqa emäs, täbiätning äzäliy qânünlärigä riâyä qıluvçı vä ungä boysünüvçı cânzâtgä äyläntirgän edi. Äyälning

közlärində çarlâv, säädät və baxt qârışib yâtardı; U âdâm erkäk ekänligini tösätdän esläb qâlgän, äyälning xayâli, nâzi, erkäligi yâşiringän sirli qal'agä kiriş üçün uning issıq, titrâqlı qollarını özigä târtıdı.

- Sizgä nimä keräk, - äyälning közlärində endi uning közlärini bir zum tärk etmägän qorquv və vâhimä yândı – Keting, bolmäsä... hâzir çağıraman... qoyib yubâring... keting...

Äyäl uning qolidän sirgälib çıqdı-yü, yerdä yâtgän bir qulâçça şâxni âlib özini himâyä qılâ başlâdı; hüvüllib ötgän xivçinning uçı qoligä tegib, şilib ötgändäy açıştirib ketdi və birdän xüşyâr târtıdı, qayerdä və qay vâziyâtdä turgäni esigä tüşdi, köz âldigä yänä sanâqsız ğanimlâr qaytib keldi. Äyâlgä bir zum qarab turdı-dä, uning özidän qorqıb, şafqat sorâb âciz tikilib turgänini körüb, qorqıb ketdi və izigä şart burilib, kättä – kättä qadämlâr bilän yurib ketdi; ânhârning nârigi betigä säkrâb ötgäç, U qırğâqqa nimä maqsaddä ötgänini esläy âlmädi. Izini çälgitiş üçün U uçtä cin köçägä kirib çıqdı və gäv cum köçäni kesib ötib, yänä qandäydir fäyzsiz bağ âldidän çıqıb qâldı. Bu uning ğanimlârigä qılğän ikkinçi mürüvväti edi. Qalligini säzâyi qılışğaç, U âläm və ğazâbdän päyt pâylib turdı; sâl päyti kelsä, yüzlâb ğanimni boğızlâb ketmäqçi, qalligining qasâsini qân bilän âlmâqçi edi; şundäy päyt keldi – tumänli künlârning biri xiyâbânı kesib ötäyâtgän säkkiz yâşlârdägi bälägä duç keldi və uni imläb dâraxtning quyuq câyigä ergäştirib bârdı, uni imâ-işârä bilän âvrâb, şarttä sâçidän üşlâdı-yu boynını izigä qaytardı; şundä özigä tikilib turgän beâzâr közlârni körüb titrâb ketdi. Xâtirasigä bälâligi və qaysidir yâz keçäsi âtäsidän nâhaq şapalâq yegäni, ertälâbgäçä ânäsining âvutişigä könmäy yıġlâb çıqqanı tüşdi, bilägidän mädâr ketdi, köz âldi tindi. Xancâr tutgän qoli özigä boysunmäy qâldı – bälä qorqıb yıġlâb yubârdı. “Negä” degän sâvâl miyäsidadän güldirâb ötdi və bu sâvâlgä yâlgız özi cävâb tâpâlmädi. Bälälâr ğanim bolâlmâsliğı haqıdä qandäydir şâirning şe'rini eslädi. Hâr qalây, bälä şu közlârni bilän özidän küçli ekänligini his etdi. Bäläni qoyib yubârdı-yu ungä qarämäy tez-tez yürüb xıyâbândän çıqıb ketdi. U uzâq vaqtgäçä bäläning közlärini unütâlmädi – bu közlâr U keyingi päytlärdä körgän songgi begünâh közlâr edi.

Ubâgdä keçgäçä qâlib ketdi – çıqıb ketişning heç ilâci bolmädi - bağdä gürüh-gürüh bolib ğanimlâr yürärdi: âftidän bugün ulâr qandäydir sänäni nişânlayâtgän edilâr. Bâyä binâ âldidägi käbi bu yerdä hâm bayraq kötârib âlişgändi. Köçälärdä kâcävâ bilän hârbiylâr ötib qâlârdı, dârvâzä âldidä ötä sinçkâv kişilâr äylänib yürişärdi: bu âdämlârning közlârni ölcäsini sekin nişângä âläyâtgän miltıqning qoşâġzigä oxşardı. U bu sinçkâv kişilârdän cüdä qorqar: ulâr häddän taşqari serşubhä edilâr. Ulârni körgän

däqıqalärdä ğanımlär şähärni egällägän birinçi kün esigä tüşärdi – ulär şähärgä özläri bilän birgä qurbaqanüsxa ülkän maxluqni häm yetäkläb kelgändilär. maxluq şu däräcädä ülkän vä xunük edi-ki, şähärgä kirgändä ungä yol açış üçün köçälärdägi üylärni buzib täşläşgä toğrı keldi. maxluq xaräbälük üstidän zörgä südrälib ötdi vä şähärgä kiräverişdä birdän közlärini çirt yumib ökirib yubardı. Uning ökirigi köpginä binälärning tämlärini uçırıp ketdi – U bulärning hämmäsini köprik tägidän küzätib turardı – ökirikni eşitib ruhlängän ğanımlär şähärgä qıyqırıp bästirib kirdilər. maxluq keng mäydändä qän üstidä otirgänçä köçälärdä ketäyätgän cängni cimginä küzätib turardı- uning boyı şähärdägi eng ülkän binädän häm baländräq, ungä şähär käftdägidäy körinib turardı. maxluqning terisi zirhdäy qalin, ğädır-büdir edi. Qärni köküzak bolıp gezärib ketgäni üçün, qızıl yaltıräq mätä bilän yäpib qoyılğandı. Ülkän vä mislsiz ägzini açär ekän, tişlär mingläb qılıç qnidän birdän süğürilgändäy yältiräb ketgandı. Ösıq tırnâqläri yerni timdäläb täşlägän, äyâqläri ästidägi qän xalqâbläridä sinib yätgän yärim äy äksi körinädi. Dümi öynâqläb ğäh U binäni, ğäh bu binäni xaräbagä äyläntirär, başidä köm-kök tär vä häzirginä özi yänçib-bäsib ötgän ädämlärning qänigä bätirib älingändek tuğ hilpirärdi. Közläri esä sinçkäv ädämlärning közläri käbi çaqçaygän vä sävuq edi. U bu maxluq nimä deb ätälüşini, maqsadı nimä ekänligini bilmäsdi. Axir fäqat buziş bilän köngilgä äram berib bolmäydi yäki fäqat buziş üçün şähärlär zäbt etilmäydi-kü. U keyinçälik ğanımlär äräsidä püsib-yäşiriniş yüräverib, maxluqni ğanımlär rähnämäsi ekänligini bilib äldi. maxluq şähär ortäsidadä bähäybät başpänäsidadän çıqmas, ğärçi şähärni uning tänäsidadän anqıyätgän çirkin hid tutib ketgän, köçälärdä qän xalqâbläridän kötarılğan şiltä isi kezib yürgän bolsä-dä, U özining bädbüriş qıyâfasini qaytib körsätmädi: bär'zi-bär'zidä maxluq öz başpänäsidadä turib, mästänä ökirib qoyär, göyâ şähärning bärçä näğäräläri birdän ürilgändek, köçälär bir zum häräkätdän töxtär, uni unitib, öz işläri bilän mäşğül boläyätgänlärgä, heç bir xavf-xatarnı sezmäy äsmändä emin-erkin uçıp yürgän quşlärgä, gözällük vä yäşnäs işqıdä baş kötärä vä niş ürä başlägän mäysä-yu nävdälärgä maxluq özining mävcüdligini vä äbädiy mävcüd bolışini bir körsätib qoymaqçidek boğıq vä täcävüzkä ökirärdi. Şähär öläksaxör quzğunning uyäsidedek tözib, mürdä vä tählikäning hidi bilän tolgän, baş süqqan här köçädä maxluqning aç közläri küzätib turgändäy bolardı. Ölim vä qorquvni his etiş vä song bir ümr şu hisgä bändi bolıp qalış üçün maxluqning sassıq vä qolänsä ökirigining öziniginä eşitiş kifäyä edi. Şu ökirikning öziyâq ğanımlär nimälärgä qädır ekänini yaqqäl nämäyân qılardı.

Ärädän yillär ötib, köçälärdä maxluqsıfat, lekin häli tänäläridägi hid unçälär bädboylaşmägän, ämmä maxluq käbi köçä-küyä uvilläb, mazar isı anqıtıp yürädigän

tirrənçələr pəydâ bolgəndə U həmməsi bərbəd bolgənini ängläydi; maxluq bərçə äyälləri həmilədar qılıb ülgürgən və qarni qappaygən, incıq, əsəbiy, yüzlərini dağ bəsgən äyällər şəhərdə künden-kün köpəyib bərardı – bütün şəhər maxluqning özi kəbi açküz və yāvuz vərisləri bilən tolib təsləyātğəndi. maxluqbaççalar köçələrdə ökirib, məcərə izləb südrəlib yürüşərkən onların turqlarından həzirdən təcavkuz və təhlikə anqırdı – şəhərnin keləcəgi qanday bolışını U yaqqal təsəvvur qıladı. Uning köngli nəfrətdən karaxt bolib qalğandı.

U bağ içidə saylik və ənhər bilən bilən tutəşgən təsləndiq dəraxtlər ərəsində keçgəçə tinməy, bir xil əsəbiy qadamlərdə kezib yürdi: U yürüb-yürüb bu sertəhlikə bağdən gəvgəli və tələş dünyadan közgə körinməs zinələr ərqali əsüdə və əlis özgə ələmgə çıxıb ketgisi kelərdi. Əmmə serşah dəraxtlər həm çirkin butəqlər həm, xazənzəgi bağ həm uning ərzulərini tüşüngisi kelməgəndəy hürpəyib əlgəndi. Quyəş həm təftsiz və solgin edi, ənhərdə uning burdələngən əksi cəvələnərdi. U keç tüşgəç, bağ etəgidəgi təş cəridən əşib ötdi-yu qandəydir əvtəbusgə çıxıb əldi. Yüzini dərəzəgə bəşib turərkən, şundəy yənidə gəpləşəyātğən ikki kişinin gəpi quləğigə çəlini.

- Yənə pəydâ bolib qalışıbdı... – derdi birəvi,- bugün quyi dāhədə ənhər boyidə bir cüvənni boğizləb ketişigə səl qalışıbdı.

- Qayəqdən pəydâ bolışdı bulər? Gəzətlərimiz cüdə şav-şuv qalışıbdı-kü. Birəntə həm qalmadı, kəttə yutuqlərgə erişdik, deb, - dedi ikkinçisi hıqıçaq ərələş.

Təvəşlərdə həm maxluqning ökirışigə təqlid bərligini sezi, uning yürəgi ərqəgə tərtib ketdi.

- Bilmədim, - dedi yənə birinçisi, - bugün maxsüs gürüh tüzilgən. Äyəl təsvirləb bergənni hər təməndən izləb yürüşibdi.

U birdən hüşyər tərtdi. Eşikkə qaradı – bir neçə qadəm kelər, birəq eşik əğzində bərvəstə gənim turərdi. Birəz kütışgə toğri keldi. song açılışı bilən özini eşikkə ürdi: kimgədir, əftidən, bərvəstəgə sürünib ketdi, kimdir sökindi; ləkin U heç nərsəgə e'tibər bərməy, özini çirəqlər pərçələy əlməgən bəkət ərqəsindəgi tun qoynigə ürdi. U şəhər çetindəgi açıq dələdə uzəq əylənib yürdi, sekin cimirləb yəmğir yəğərdi; şudgərləngən yerdə yürüş ağır edi; ləkin u nəgədir özini qıynab, nüqul şudgərdən yürərdi. Şundəy qılsa, iz qalməsliğini u yaxşı bilərdi. U sərəyge əlləmähəldə qaytdi. Tuynukdən əşib ötdi-yu bir içki tuyğu bilən içkəridə kimdir yürgənini sezi. Şu pəyt “kelyəpti” degən sekin şivirləş eşitildi: U bir zum təşdəy qatib qaldı. Tuynuqdən səkrəb tüşib, açıq dələgə qarab çəpdı, birəq təzdə bu xəfli ekənini bilgəç, şəhərgə qarab burildi. İzidəgilər əvvəl şavqın-sürən bilən yürüşdi, birəq zim-ziyə tündə bu qəçəqqa qol kelişini oyləşdimi,

tâvuş çıqarmây quvlâşgä tüşişdi; ulär âyâq tâvuşlârigä qarägändä, tört kişi edi. Ta'qıbcılär tábärä yaqınlâşib kelärdi. Ulär qança desä yügürä âlädigän vä yügürgänläri üçün bāqılädigän kişilär edi. U tezraq yügüriş üçün qançalık hărăkät qılmäsin, âyāqläri çätişib ketär, yıqılğudāy bolib sürinär, qārāngudā kölmäklärgä kirib ketär, yāmğir ivitib taşlāgän yoldā tāyğānär, cüdā hāldän tāygāndi – ikki kün āldingi peşānā terlāşi vä qaltiragän vücudi bugün vārēcāgä āylāngän, āgär cāni xavf āstidā qālgānini oylāmäsä, qulāy kelgän yergä tábärä taşlāb uyqugä ketgän bolärdi, - āgär şu mārāmdā ketsä tez ārādā hāldän tāyib yıqılışi vä āsānginā qolgä tüşişü heç gāp emäs edi. U izidāgilärni çālgıtiş üçün qandāydir cin köçāni āylānib ötdi, qaysidir kinādā tācribāli cāsūs şundāy qılğānini körgän edi. Tār vä devārläri yārim qulāb tüşgän cin köçā tügāb, qandāydir qutılārsimān binālär başlāndi – binālär keng vä köpqavatli edi, bu yerdā āylānib yüriş başini cādīgä tutib beriş bilān bārābār, hār qandāy eşikdän gānim çıqıb qālışı mümkün edi. U yolni çāpgä āldi vä şāhārning eski vä taşlāndıq qısmīgä qarab yügürdi. Ta'qıbcılär iskāvuç itdāy çāqqān edilär-izidān qālmay yūğurib kelärdi. U qandāydir yārim vāyrānā hāvli āldidā nāfās rāstlāş üçün bir zum toxtadi-yü, köçāning ikki tāmānidān özigä qarab yūğurib kelāyātğān kölānkālärni kördi – yānā bir neçā sāniyādān song uning hāyāt-māmāti hāl qılınardi – U songgi kuçlārini tōplāb tāvākkāl qıldı: hāvligä yūğurib kirdi vä öylāb otirmāy birinçi közigä tüşgän tördāgi kiçkinā hücrāgä qarab yügürdi. Hücrāning eşigi içkärīgä qopārilib tüşgāndi, uni kölmäk vä māsliq hidi tutgāndi. bulutlär āstidān sekin sirğālib çıqayātğān xira āy nuri tüşib turgän derāzäsidad kättākān quş qafasi āsiğliq turār, bālālär öynāb sālīb ketgän bolsä kerāk, qafasdā āyāqläri āsmāndān kelib, qafasning pāncārāsini tişlāgānçā xiylā yirik kālāmüş ölib yātardı – māsliq hidi qafasdān çıqayātğāndi. Ta'qıbcılär qulāgän qorğāngä oxşaş hāvligä yūğurib tüşişgändä u endi taqdirgä tān bergändāy, hücrāning qārāngu qısmīgä çekindi, çekinārkān, hāmişā ilān sālīb qoyışğān bolmāsin tāğın, deb xavfsirāydigän yürāgi ürāyātibdimi, yoqmi bilālmādi, bālki ümumān yüräkning özi qālmagāndir? U kālāmüşgä qararkan, “hättā kālāmüş hām mengä qarägändä mazmūnlirāq ölim tāpıbdı”, deb oylādi vä xalqābgä çökkā tüşārkān, “Hāyāt qafasdān hām tārraq” degän gāp xayālidān lip etib ötdi.

- Çāmāmdā, şu hücrāgä kirdi, - dedi hücrā āldigä kelgän izquvar.

- Mengä hām şundāy tuyuldi, - dedi şerigi.

Ulär hücrā eşigi āldidā birāz gāplāşib turişdi, song bārvāstāsi eşikni gāvdsā bilān tosib içkärīgä sāl egilib kirdi. Şerigi eşik āldidā qāldi. Bārvāstā nimāgādir qāqılib,

xalqābgā yiqilib tūshdi,ū turārkan, cūdā yāmān sōkindi, çöntāgidān qol çirāgi ālib, hücrāni közdān keçirdi.

- Nimā gāp, - dedi şerigi eşikdān bāş sūqib. Āgār uning şlyāpāsi vā erkākçā kiyimi bolmāsā, āvāzigā qarab xātin kişi deb oylāş mōmkin edi.

- Hāzir, - dedi bārvāstā xirillāb vā nimānidir tāppā bāsdı.

- Yārdāmgā bārāymi, - dedi şerigi ālāzārāk bolib, içkārīgā yānā boy çōzib qararkan.

Ungā cāvābān bārvāstā qoltiğidā içkārīdān nimādir kōtārib çıqdi.

- Nimā bu, - sorādi tāvuşi xātinçalışı.

- Qoziçāq, -dedi bārvāstā, - Biz ādāşibmiz. Bu yerdā heç zāğ yoq. Āftidān, bu qoziçāq ādāşib kirib qālgāngā oxşaydi.

U nimecānginā, qorquvdān dildirāb turgān qoziçāqni qoltiqlāb taşqarīgā çıqdi. Şerigi hāssāsi bilān qoziçāqning kiçkinā endi kōzgā tāşlānāyātgan dūmbāsini tūrtib qoydi.

Ikkālāsi qoziçāqni qoltiqlāgānça hāvlidān çıqdilār. Bulut tarqab, tūnni āyning yāğdusi yāritib yubārgāndi; kōçādān yāmğir vā yer hidi kelār, endi ulārgā kōnikkān qoziçāq esā bārvāstāning bārmāğini āçiqib sorārđi.

- Āç qālibdi, üstigā-üstāk xalqābgā yātib, hāmmā yāğini hōl qilibdi, - dedi bārvāstā, āmmā ācāyib qoziçāq ekān, bizgā dārrāv elākişib qāldı.

- Hā, yuvāş ekān, - şundāy deb şerigi qoziçāqning bāşini silāb qoydi. – Terisi cūdā nāyābidān, şekilli, yāltirāşini qara. Uni ōzim pārvāriş qılāman. Qoziçāq ōzārā sühbātني tūşüngāndek, kōzlārini tantıqlık bilān yumib āldi; hār-hār dāmdā u kōzlārini çōçib āçar, lekin heç qandāy xavf yoqligini sezgāç, yānā bārvāstāning bārmāğini āçiqib sorārđi.

Tāmām.

2.1.2. Ōlik Māvsūm¹³ - Ōlū Mevsim Hikāyesi¹⁴

Biz oqıtuvçimizni cūdā sevārdik. **Ungā bolgān muhābbātimiz beğarāz vā pāk ekānligīgā sirā şūbhā qılmāsdik.**¹⁵ Uning āvāzini eşitiş vā sōzlāri çāngālidā yānā bir bār ezğilāniş, tāfākkūr vā xāyālāt gūmbāzlāri qad kerib turgān sāltnātārini sāyr etiş ūçūn ertālāblāri dāftārlārimizni qoltiqlāb, nānuştā hām qılmāsdān sābāqqa yūğūrār;

¹³ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

¹⁴ Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

¹⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

ädäşgän vä tälıqqan kärvänni älislärdän keläyätgän sährä üzrä cäränglägän bäng sädäläri özigä çärlägäni käbi bu muhəbbät häm bizni tinmäy çärlär, oqıtuvçımız bilän bizni körinmä, ämmä müstahkäm riştälär bilän bağläb täşlägän, biz här küni mänä şu riştälärgä qalbımız vä şuurımızni äsgänçä göyâ uzâq körışmägän aşiq-ma'şuqlär yänglig oqıtuvçımız diydärigä toyış, song u bilän ikki yâki tört sâät mabäynidä tiriklik vä äbädiyätning äzâb-uqubät tolä ülkän qongırâgini çalış, insāniyätgä xayäldän keläcäk säri xalâskārlik kemäläri yäsäb beriş üçün birin-ketin, birâq bir päytning özidä säbāqxānägä yigilärdik. **Men heç qaçan biräntämiz häm vaqt mäsäläsidä ädäşmäsligimizni bilärdim vä şuningdek dārs başlängändän song birār täläbäning säbāqxānägä keçikib kirib kelgänini häm esläy älmäymän.**¹⁶ Biz birän näcoyâ qılıgımız yâki xatti-häräkätimiz bilän oqıtuvçımız gäpigä tegişdän, toğırırâgi, uni bezävtä qılışdän cüdä çočir, şu säbābli säbāq päyti här bir fikrni täfäkkürimiz vä xätirämiz minārälärigä âğir cängdän song erişilgän zäfär yälävläri käbi bir-bir ilib qoyışgä häräkät qılärdik, zerâ, bizning säbāqxānâ uluğ hämdä qudrätli särkärdäning bir hämläsidäyâq, tār-mār bolgän vä sükunätgä çömgän mäydānni eslätärdi. Oqıtuvçımız çindän häm ğälīb särkärdägä oxşāb sözlärdi. U heç närsä haqıdä heç närsäsiz gäpiräyätgändäy täässürät qäldirär, äslidä häm uning gäpläri qanāqadir xayälât vä rüyädän ibärätdäy edi. **Äzgin vä qultırıqligidän uni hāzir yıqılıb tüşädi deb oylärdik, ämmä u heç qaçan yıqılıb tüşmä, bizni häyrätgä sāluvçi çäqqānligi bilän bir dāf'adän song tökilib tüşädi deb oyläydigän hālät dän tik vä qahrli älfāzgä qaytärdi: u gäpirär ekän, biz mänä şu tüşüniksiz vä uzun cümlälär ārtidä uning häyätini, fāqat unikini emäs, özi mizning häyrät vä ümidgä tolä häyätimizni häm suğārib turädigän qudrät qad kerib turgändäy tuyulär, bizgä uning gäpläri, ixrāşlāri, mä'ruzäläri ni tä'sirli qılış üçün ätäyläb qılınädigän sükutläri, qırāätläri, täşbeh vä timsälläri ginä emäs, xarābä üyning väyrän vä puturdän ketgän deräzäsigä yāqıb qoyilgän xirä şām yänglig pirpiräb turuvçi közläri vä hättä bütün vucudi häm qandäydir çeksiz, bizning äqlimiz bāvār qılmäs qudrätdän ibärätdäy tuyulärdi.**¹⁷ Bälki bunçälik emäsdir, bälki undän änqıb turuvçi boğıq vä bādboy hid häm qudrät vä ilāhiyät dārākçisi emäsdir, birâq şundäy sirli vä sālābätli tuyğu ediki, biz bu tüyüni här sāniyā his qılıb turärdik. Bulärning bärçäsi ungä bolgän muhəbbätimizni yänä häm aşırär, uni köz äldimizdä büyüklükning eng āliy vä mukärräm çoqqısıgä ālib çıqar, şühäsiz, u betäkrär büyüklük vä kārām sāhibi edi.

¹⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

¹⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Biz künlär ötgän säyin başqa kurslär, başqa täläbälär eväzigä häm säfimiz kengäyib bäräyätgänini sezib qälärdik. Mäbädä kimning därsigä köp täläbä iştiräk etädi, kimning şagirdläri köp degän säväl päydä bolgän täqdirdä häm başqa oqıtuvçılär heç munâzäresiz häsäd vä äläm bilän uni esläşlärigä işänçimiz kâmil edi, zerâ, heç qaysi oqıtuvçigä bunçalik täläbälärning ämmäviy sädâqati ätä etmägän desäk heç xatâ qılmäsligimizni bilärdik. **Başqa oqıtuvçılär därsgä kirgändä esnâb otirgän ikki—üç täläbädän özga birân täläbäni uçrätä älmägän haldä uning mä'ruzäsini eşitiş üçün qoşni, hättâ ixtisâslikläri toğri kelmäydegän täläbälär häm yigilib kelär, kursi yâki birân suyänib tursä bolädigän cây izläb täläbälär dählizdä zir yügürüb yurişärdi: uning mä'ruzäsi äräfäsidadä dählizlär, xänälär näq topälân içidä qälär, täläbälärni tärtibgä çäqırış üçün oqıtuvçılär oşä künläri tinimsiz nävbätçilik qılışärdi.**¹⁸ Men bu künlär ulär üçün nihâyätdä mäşäqqatli bolışini änglärdim; täläbälär deyärli ulärni tingläşmäs, e'tibâr bermäs, bäqırub-çäqırub, hâzir başlänädigän mä'ruzäni muhâkämä qılışärdi. Mä'ruzä başlängäç, birdän sükut çökär, hämmä sevimli oqıtuvçılärining äğzidän çıqayätgän gäplärni qâğazgä tuşirişgä şaşär, song boş vaqtläridä bä'zilär bu uzun mä'ruzälärni yädläb häm yürärdi.

Kursilär, ställär sinib qälävergäç, rähbärlär oqıtuvçimizning mä'ruzäsi üçün çekkadägi, fäqat bäyrämlär vä täntänälärdä açılädigän zälni boşätib berdilärdä, dâimiy tos-topälân, şavqın-surân vä täläbälär bebâşlikläridän qutildilär. Bu zäl häm keyingi päytlärdä tärlik qilib qäläyätgän bolsä häm bemälâl otirib, mä'ruzäni köçirib âlişgä imkân bär edi. Oqıtuvçimizning kündän-kün şühräti aşib bärär, biz säbâqqa kirgändä yängi-yängi begänä täläbälärgä duç kelärdik. Säbâqdäşlärimizdän biri xazil äräläş: «Yaqındä oqıtuvçimiz bütün şähärni başqarädi», derdi. Äslidä bu häzildä heç bir mübäläğä yoq edi. Ustâzni här körgändä yâki uning mä'ruzälärini lälühäyrân vä âşuftä bolib tingläb otirgän lähzälärdä näfäqat şähär, bälki qalbimiz häm älläqaçân zäbt etilgänini his etärdik. Oqıtuvçimiz näzärimizdä, qol yetmäs yüksäklidä turär, uni zäbt etiş vä mäydä, bä'zän häddän artıq bäçkänä täşvişlärگä öräläşib yäşäyätgän bizning ikir-çikirlärgä, ğiybätu fisqofäsädlärgä, cân, ätkinçi ümidlärگä öräläşib yäşäş mümkün emäsdäy tuyulär edi; u özi turgän yüksäklidän biz tāmāngä bäqmäs, fäqat uning qıyâfäsidadä bälqıgän hidâyät vä şäms nurläri muzläb yätgän vä neçä yillärdän buyân äftäb tegmägän könglimiz kirlärini ilitär ekän, bu şäms häyät täftini xuddi äfsänäviy Hätäm bāylıklärini qaşşāğū muhtāclärgä bir-bir ulāşgāndāy şunçāki sādāqa qilib ketär

¹⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

və u âliy himmät, betäkrär sähävät xácäsi edi. Biz väyrän bolgän və zälälätgä yüz tutgän dillärimizni bu âftåbgä tutib ilitär ekänmiz, här birimiz bu âftåbni kutib cän berişgä täyyâr və muştâq edik. U özining himmätı və sähävätı bilän nestu zäbun qilib bolgäç, bizni zârıqtırış və örtäş üçün yänä oşä yüksäklikkä qaytib ketärdi. Biz sezib-sezdirmäy gäpirışdä, sözläşdä, kiyinişdä oqıtuvçimizgä täqlid qılâyâtgänimizni ängläb qälärdik, hättä gäpirâyâtgändä qalämni qol uçıdä oynätışgäçä oqıtuvçimizniki edi. **Saçni uzun qilib ostirişni quyib turäylik, közimizni häm oqıtuvçimizniki käbi pirpirätışgä intilärdik.** ¹⁹Men säbâqdâşlärimning tüşläri ni häm oqıtuvçimizgä äcrätışgänigä şübhä qılmäsdim, zera men häm bu yälğiz özim pädşäh bolgän mämläkät ni oqıtuvçimiz ixtiyârığä tåpşirgänimgä äncä bolgändi. Biz göyâ cädulängän və äfsun qilingänlärgä oxşärdik. Oqıtuvçimizning bizni özigä tärtädigän dәрäcädä istäräsi ıssıq häm emäsdi, äksinçä, biologik xänälärdä körgäzmägä quyılğän üstixân käbi qâq süyäkdän ibärät, äğär üstidä egni başı bolmäsä uning oşä üstixänlärdän färı yoq, saçığä heç qaçân tärâq tegmäğän, pätilä və ä'zâi-bädänidän qandäydir zäifginä qolänsä hid äñqır, ävâzi qabrdän çıqayâtğän və älislärdän kelâyâtğän ötmış sädäläridek qarimsıq və zärdäli edi. Biz köpinçä şundäy körimsiz və hättä vämpirlärdek bädbäşärä ädämgä bunçälär äşüftä bolib qalgänimizgä häyrän qälärdik. Uning özini tutışı, qaddi-qämätı və qurib qalgän küldek közläri cähillik və kibr äks etğän yüzi Erlikxänning bädcähli häykälini eslätär, biz esä änä şu äql və fikr mäş'ali bilän bizni nädänlik sähräsidän täfäkkür qorğänining yüksäk və mäşäqqatlı soqmäğigä älib kirüvçi, izidän mäftun və şäydä, cädu və sehr etäräk ergäştirib bärüvçi, här kün täng sähärdä qoyâşdän häm äldin ävvälä ustäzgä ehtirâm və muäbbät uyğätuvçi, peşvämiz və häläskärimiz, äqlu idrâkning betäkrär timsäli vähili və qahrli mä'budning siğindi və ärcümändläri edik; uning şuuri bizning şuur, uning xayâli bizning xayâl, uning därdi bizning därd, uning şiddätı bizning şiddät edi və biz fäqat mäftunkärläri emäs, uning qudrät və kәрäm äks etib turgän tänäsining bir qısmi edik, u biz edi, biz esä u edik.

Bizning özärä bähslärimiz uning mä'ruzälärigä bir täqlid edi, xäläs. Bir märtä biz säbâqdâşlärimiz bilän ğâyä və insân haqıdä bähsläşib qäldik. Men ğâyä ätkinçi, insân äbädiy degän äncäyin cän fikrimdä turib äldim. Biz bähsimizni özärä häl qılälmäğäç, ustäzgä müräcäät qıldik. U mä'ruzäläri ni xuddi köksingizgä tuyqusdän xancär urgändek, tösätdän biz kutmäğän, sezmäğän fikr bilän başlär və izidän quyilib kelâyâtğän, bizning äqlimiz bävär qılmäs vähmli və zärbäli mäntıqläri ni bizning lälü

¹⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

həyrən qəlgən təsəvvur dəstimizgə uləqtirəverərdi. U fikrimizni eşitib, kibrli cilməyib qoydi və qısqaginə qilib: «ğəyə ölməydi», dedi. Men esə öz fikrimdə turib əldim. «Gəyələr qurəlgə oxşaydi, işlətib bolingəç atib yubərilədi», dedim.

— **Yoq, — dedi oqıtuvçımız birəz pisəndəli əhəngdə; u hər birimizin qəlbimizgə özünün həykəlini yəsəb ülgürgən qıyafəsigə zəhərxandə tūs berdi. — Tənə ölib ketəverədi. gəyə yəngi əvləd bilən birgə yəngidən tuğiləverədi. Uni kömib bolməydi — uni kömişgən təqdirdə həm u qəbrdən çıxıb yənə dunyāni başqarəverədi.**²⁰ — U şundəy deb sirli tircəydi. Mengə u öz xuləsələridən zəvq ələyātəndəy tuyuldi. — Yaqində T. öldi, — dedi u bir zumdən song fikrini dəvām ettirib. — Buni həmmələring biləsizlər. Uning ərbəblək fəəliyəti deyərlə şərmisər qilindi, uni vətən xāini deb atəşgəçə bərişdi. Lekin yəngilər həm uning gəyəsi bilən başqarişgə ötışdi. **Gəyəni öldirib bolməydi, u yəngi əvləd bilən birgə yəngi məzmun kəşf etib tuğiləverədi.**²¹

Şundəy deb u şəkl və məzmun haqıdā gəpirə başlədi. Tən əliş kerəkki, bizni ungə bildirədigən e'tirəzimiz nihəyətdə zəif edi, şu səbəbli biz ədətdəgidəy bu munəzərədə həm yengilgənimizni tən əldik. Oqıtuvçımız gəlibənə cilməydi. U həmişə bizning tüşünclərimizni tər-mər qılğəç, yənə bir ağır cəngdə zəfər qəzəngəndəy məğrur cilməyib qoyərdi, gərçi cümlələri uzun, tənbehu işarələr köp bolgən bolsə həm, u fikrlərni xuddi oqıb berəyātəndəy rəvān ifadələr, u rəstdən həm bir nuqtəgə-bizning üstimizdəgi boşluqqa qarəb gəpirər, göyə u yerdə qandəydir sirli kitəb açıq turgəydəy edi; Ustəzning bərçə hərəkətləri zorəkidey tuyulər, qolləri qaltirəb, həzir niməsidi fəş bolib qəlişidən xavətirlənib turər, bizning muhəbbətimizni qəzəngənigə həm işənməgəndəy, şu səbəbli həmişə cəhil, kibrli, yəlgiz bolib tuyulərdi. Uni dāim men kəsəlmənd və vəsvesə bolsə kerək, şu səbəbli həm heç kimgə oxşəməydi, bərçə dəhəllər kəbi u uluğ və betəkrər vəsvesəgə yolıqqan deyə oylərdim, şundə men oqıtuvçımızning ə'zəi bədānigə öornəşib qəlgən hidning nimə ekənligini gırə-şirə əngləgəndəy bolərdim; bu nəm tupraq hidi edi. Əmmə bu tuyğuni əşkər qilib, oqıtuvçımızgə əşıqu şəydə bolgənləring tənbehigə dāş berəlməsəligimni oyləb, bu hidni unutişgə hərəkət qılğəndim. Ustəzimizgə bolgən əmməviy şəydəlik, səbəqxənlərdə kürsi təpib otiriş muəmməsi və beşəfqat vəqt həmməsini unutişgə məcbur qıldı və men həm ertəgə ustəzning mə'ruzəsini əldingi qatərlərdə otirib eşitiş üçün qandəq qilib səbəqqa ertərəq bərişim kerəkligini oyləb təng əttirədigən boldim.

²⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

²¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Oqituvçimizning mä'ruzäläri tábärä qızıq tus âläyâtgändi. Uning şägirdläri säfi kengäyâtganidän uning özidän körä biz köprüq quvânär, ustâzimizni yeru kökkä işänmäsdik. Äxir-âqıbât ustâzimiz bärçä sâhädä ğaläbä qıldı. Uni yâqtirmäydidğan fâkultet başlıġımız oqıtuvçılär hâm täläbälärni tärtibġä çäqırış üçün ungä murâcâät qılädigän bolışdı. Bebâş täläbälär ustâzni körüb, xuddi äfsun bilän seli qaytgän dâryädäy cimib qalışardı. Şundäy päytläri u bu dunyâġä yängi tärtib, yängi haqıqat, yängi mäntiq vâ yängi hidâyät yâyuvçı, insânlärgä xâs bärçä mäydä vâ cân keçinmä, munâsâbâtlärdän xâli, tiriklär yetä älmäs dâracädä fâriġlängän, pâklängän, musibât vâ äzâb üzrâ yüksäk kötarılğan xılqat bolib tuyulär edi. Säbâqdâşlärim ustâzimizġä bāġışlâb şe'r bitib yürişini bilärdim. Mening şe'r yâzişġä unça uquvim bolmäsä-dä, ustâz haqıdä sâätläb ġäpläşişġä, bähsläşişġä täyyâr edim. Biz hämmämiz ustâzimizġä bolğan ehtirâmimiz telbâlik dâracäsidadä ekänligini sezär vâ mänä şu telbâlikning öziyâq qalbimizni ġurur vâ sürurgä toldirärdi. Uning nutqıdä kişini cüzävä vâ väsväsäġä tüşirüvçı, cünini qozġävçı nimädür bär edi; u ġäpirär ekän, heç birimiz u ġäpiräyâtğan närsä haqıdä oylämäs, xayâlimizġä Mälmstining «Yiġi» musiqasi käbi âlis şävqın äräläş muhbâm cilvälär kelär, u häyât haqıdä ġäpirär ekän, öz-özidän biz olimning uluġligi vâ qudrâti haqıdä oylärdik; biz xayâl vâ fikrlärimizni bir câyġä topläşġä qançâlik häräkät qılmâylik, ustâzimiz mä'ruzäläri bizni bäribir oşâ äql—idrâkdän hâli âlislikkâ yetäklâb çıqıb ketäverär, göyâ cämi insâniyât intilib kelğan närsä mänä şu mä'nisiz, mäzmunsiz vâ şäksiz âlislikdä deb tä'kidläyâtgändäy edi. Toġırâġi, buni ustâz söylämäs, uning sözläri bizni mästu mustär qılardı. Biz xuläsä vâ hukmning bunçälär beşâfâtligidän, bunçälär âzurdâligidän mäst bolärdik, ustâz bizning ġurür vâ şa'nimizġä tegib, qalbimizni uqubât selidä âqızib mäst qılardı. Biz öz muhâbbätimizni başqalärgä tez vâ âsân yuqtirä âlärdik. Buning üçün ustâzni zor berib mäqtâş bizġä xec şart emäs, biz muhâbbât vâ häyrät yâyış üçün ustâzning ikki—uç fikrini keltirär vâ bu fikrlärdäġi ädädsizlik vâ hududsizlikdän suhbätdâşımız bir sâniyâ içidä xuddi uyätli câyı açilib turgänigä birdän közi tuşib qâlgändäy ävväl lâl qâlär, song ustâzimizning ġâyıbânä muxlisi vâ muhibigä äylänärdi. Oşändä muäbbât hâm yuqumli käsâllik käbi tez vâ hävfli tärzdä yâyılışining ġüvâhi bolärdik. Biz qançädän-qançä dillärgä, äqlärgä bu yuqumli käsâlni yuqtirmädik, qançädän-qançä qalblärgä häyrät vâ uluġlıkdän lâl qalış çirâġini yâqmädik: göyâ biz şähär vâ ädämlär äräläb yuqumli käsâl täşuvçilärigä oxşär, qayerġä bârsäk, oşâ yerni özimizning tänimizni vâ şuurimizni qaşşätib yâtğan käsâllik bilän zähärläb çıqardik. Bir märtä säbâqdâşlärimizning birining âlis qışlâqdän kelğan ätäsi ustâzġä bolğan ehtirâmimizni körüb, hongräb yiġläb yubärgäni — ustâz bizning

şa'n—şavkätimiz vâ xalâskârimiz edi; xuddi bâhâr âftâbi yângli ângimizning rutubätli vâ çärçâq qırlärini isitâr, biz şu âftâbni bâşimiz vâ şuurimizgä tâc qilib, fâsllâr yâqlâvlik vâ hârginlik bilân âlmâşädigân tälâbâlik tünlärimizni şu'lâgä toldirâr, özlärini ustâzning eng sädâqatli şâgirdläri deb hisâblâvçilâr yiğilib qâlgänimizdä fâqat ustâz haqıdâ gâplâşâr vâ uning cümlälärigä yâşiringân mântıqlı çıqışni, qırq çimmât içidân yuzini bir-bir açgân gözâl yângliğ bu fikrgä şäydâ bolib, sâätlâb muhâkämâ etişni yâxşı körârdik. Biz şâgirdlâr türli yâşdâgi vâ tâqdirimiz bir-birimiznikigä sirâ oxşâmâydigân türli qarâşgä mänsüb yigitlâr edik, ämmâ hämmämizni ustâzgä bolgân ehtirâm birlâştirib turâr vâ häftäning mä'lum künidä yiğilib isqirt qahvâxânâ burçägidä fâqat tälâbälärgäginä xâs bolgân qızğın vâ häyâsiz suhbätlâr qurâr, hâr birimiz özimizçä ustâz ögitlärinä şârlhâr vâ şâhâr tün çâpânini kiyib, sekin mudrây başlägändä ertägä tângdä ustâzni yänâ bir bâr körış baxti mävcudligidân mäsrur bolib, bir fikrgä kelâlmây târqalışârdik. Qançâlik bâqırıp-çâqırmâylik vâ bir—birimizgä fikrimizni uqtirişgä ârâkât qılmâylik, bäribir hâr kim öz fikridä qâlârdi. Biz keyingi âylâr içidä qahvâxânädägi sârlängân ulfätlâr suhbäti fâqat ustâz haqıdâ başlänib, u bilân tugâr, bâ'zidä sârlängân şâgirdlâr suhbätigä şu âtrâfdä yâşâydigân vâ pivâ âlişgä âlâm haqı yetmägänidân bizning ermägimizgä äylängân tüzikkinä nâm çıqargân şâir hâm kelib qoşılâr vâ biz âlib bergân pivâ haqqı u hâm ustâzimizni uluğläy başlârdi. U ümridä körmägân bolsä-dä, bir küni bizgä ustâz haqıdägi şe'rini oqıb berdi. Şe'r çinâkkâm sâmimiyät bilân yâzilgân, ustâzni sâl bolmäsä millät târbiyâçisigä äylântirib qoygändi: şe'rdägi ustâzimizgä ehtirâm bizgä äzbârâyı xuş yâqqanidân şâir pâyda bolış bilân âldigä pivâ qoyâr vâ oşâ şe'rni oqıb berişni tälâb qılârdik. Bütün häyâtidân vâ yâzgân şe'ridân tâpâlmägân mä'nini şâir ânâ şu isqirt qahvâxânägä kelib turuvçı älmâyi-âlcâyı tälâbälâr içidân tâpgändäy, şe'rni bâr âvâzdä oqır, bâ'zân biz hâm ungä cor bolib quyârdik. Şâir şe'rni oqıb bolgâç, yutâqlâb pivâ simirâr vâ yaqın künlärdä ustâz haqıdâ dâstân yâzâcâgini bildirâr vâ yänâ pivâ simirib, keçgäçä bizning dâvrämizni özi kâbi tuşkun vâ âftädä hâl şe'rläri bilân toldirib otirârdi. Endiginä başlängân yâz tâftidân qâçıp qahvâxânägä bekinib âlgân künlärimizning biridä bizdä okışlâr tügäb, tä'til başlängäç (tä'til yaqın edi) ustâzning özini şu dâvrägä âlib kelib, u bilân yaqınraq tanişib âlsäk—çi, degân fikr pâyda boldi. Ustâzni tâklif qılış bizning bâhslärgä yâkun yäsädi. Şu sâbâbli bungä hämmâ râzi boldi. Şâir hâm bu fikrni qollâb—quvvätlädi: u şu bâhânädä zârur nârsälärni yiğib âlmâqçı hämdä «ul uluğ ustâz» bilân yaqındân tanişmâqçı edi. Tekin pivâ sâbâbmi yâki bizning suhbätlärdägi ustâzgä bolgân ehtirâmı u hâm oqıtuvçimizni ustâz deb âtäy başlägân edi. Tä'til başlängäç, tälâbälärgä xâs epçillik bilân täyyârgârlık

başlandı; qahvəxanəning burçəgidəgi kursi bittəgə köpəytilirdi, qahvəxanədəgilərninğ rəziligi əlindi. Bərçə zərur nərsələr həzirləb qoyildi; biz ustəzni hurmətiğə yərəşə birəz həşəm bilən kutib əlməqçi edik. Ustəzni təpib keliş mengə təpşirildi: biz ustəzning uyini bilməsliğimizni və bu bilən heç açan qızıqməgənimizni şundə sezib qəldik. Tə'til bolgəni üçün ustəzni uydən başqa cəydən təpib bolmədi. Biz fəkultet başliğı, oqıtuvçılərdən bir-bir ustəzning yəşəş cəyini sorəb çıqdik. Ulər bu bilən heç qaçan qızıqışməgəninini və ustəz ulər bilən heç qaçan həmsuhbət bolməgəninini əytişdi; biz bu həlmi özimizçə «u yəlgiz və məğrur yəşəydi» deb izəhlədik. Nihəyət, devənxanədəgi titilib ketgən huccətlər içidən ustəz yəşəyidigən köçə və uyninğ mənəzilini təpdik; huccət həli şəhər yəngidən qurilməsdən əldin toldirilgən və birən mərtə qaytə yəngilənməgən edi. U şəhərninğ şəriy qısmidə eski köçələrdən biridə yəşərdi. Men köçədə deyərli heç kimni uçrətmədim. U təşləndiq kəbi kimsəsiz və birəz vəhmli edi. Uylərininğ təmləri, devərləri quləb yətər, köçəni ənçəlik rəngdər qilib bezəgən bolışməsin, göyə həşəmdər surət çetigə bexəsdən rəng çəplənib ketgəni kəbi men bərayətgən xarəbə köçəninğ ikki çetini deyərli vəyrən qilingən uylər qurşəb əlgəndi. **Bu köçədə köpdən buyən birər cinəyət yəşəməgəni şundəq körinib turərdi.**²² Ustəzning uy rəqamini izləb köçəninğ əxirigə bərib qəldim. Uylər tugəgən cəydən birəz vəhmli, eski, hər qandəy təşrif bolsə qəbul qilə ələdigən ulkən qəbristən başlənər və u köz ilğaməs məsəfəgə çəzilib ketgən edi. Men yənə qaytədən köçəni başidən əxir əxtərib çıqdım. Və hər səfər köçə meni qəbristəngə başləb çıqardi. Men yənə bir mərtə köçəni təkşirib çıqməqçi boldim, birəq şundə qəbristən təpəsidiğə rəqamgə birdən közim təşib qəldi və içimni bir qorqinçli tuyğu küydirib ötdi; Qəbristən təpəsidiğə rəqam ustəz üyi kərsətilgən rəqam edi. Əvvəliğə men heç nərsəni təşünmədim; song ustəzning üstixəndən ibərət qaddi, bədənidən ənqib turuvçə zəh qıyafəsidi əks etib turədigən həsəd ərələş kibr və fəqat mərumlərgə xəş səvuq közlərini esləgəç, nımədir bütən şuurimni yəriştirib yubərdi və əngləgən nərsəmni özim səldən song kətarəlməy qəlişim mümkinliğini sezgəç, xuddi zulmət ərələb yügürəyətgəndəy quləgən devərlər, xarəbə uylər ərələb cən hələtdə izimğə ügürdim.

* * *

Ertəsiğə ertələb əldimğə səbəqdəşlərim keldi. Meninğ keçədən buyən ornimdən turməgənimni, ələhsirəb çıqqanimni xənədəşimdən eşitilgən çaği, meninğ qızərgən közlərimni, bir keçədə əcin bəsgən yüzimğə qərəşib, qattıq şəməlləgən deb oyləşdi,

²² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

äftidän, mehribánlik qılâ başlaşdı. **Men esâ keçädän buyân yüräğimni ezğiläb yâtgän qurquv vä sävállarni ártıq uşläb turálmädım vä gäpirär ekänmân, tâvuşım xuddi oqıtuvçimizning tâvuşigä oxşab ketgänini sezib çoçib tüşdim;**²³

Bizgä ölik ustázlik qılıbdi. Biz ölikkä muhâbbät qoyıbmız...²⁴

2.1.3. Yälpiz Hidi²⁵ - Nane Kokusu Hikâyesi²⁶

SÄRÄTÂN

Däm âliş küni xânäsidadä kitâb oqıb yâtgän Sämändärning dimâğigä birdän yälpiz sâlingän şorvâ hidi urildi vä säkkiz yäşärlik pâyti bâhâr künlärining biridä häyâtlärining burçägidän âtäsining bir quçâq yälpiz terib kelgäni vä ânäsi keçqurun yälpiz şorvâ qılğäni esigä tüşdi-yü, kitâbni yâpib, hävânı burnigä târtâ başlädi. song ornidän turib, deräzâ pârdäsini sürdi vä u yerdän körinib turgän, häli tolâ sârgäymägän dâraxtlârni körüb, köngli çökdi. Bağgä häfsäläsizlik bilän köz yügürtirdi. Bağdägi dâraxtlâr siyräk, lekin serşâx edi; qarâvsiz qâlgänidän bağni çirigän çäkäläklâr bâsgän, äyni sâratândä bu mänzärä nâxüş täässürât qâldirar, köp yillärdän beri quyaş körmäy käsäl bolib yâtgän şâl kâmpirning qolidek quruq vä körimsiz edi. Sämändär ulärdän nigâhini dârrâv âlib qaçdı. Şâxlärning sinib, sargayib, munğayib yâtişini ârtıq körgisi kelmädi. Negädır yürägi ğaş boldi. Deräzägä yaqın ikkitâ dâraxt uzun mârçân şâklidä mevâ qılğän, mevâsi häli ğor vä dâraxt tüsigä nisbätän yaşılrâq vä yaltırâq edi. Dâraxtlärning âstidä bätâyâtgän quyaşning tängäçä şu'läläri oynâqlardı. Bağning yârmi cökä, düb vä Sämändär häli nâmini hâm bilmäydiğän dâraxtlärdän ibârât edi. U şähärdä här qadämdä uçräydiğän bu dâraxt türlärini bir-biridän zörgä äcrätärdi. Cökä dâraxtini uzâq yili âzğinginä bağbândän bilib âlgändi. Bağbân hâm bağdägi dâraxtlärning köpçilligining nâmini bilmäsdi. U fâqat şarqâna dâraxtlärnigina qıynalmay sänây âlârdi. Sämändär esâ yaşıligidän taniş bolib qâlgän âlçä, âlmä, şâftâli vä yângâq dâraxtlärinigina tänälärigä qarâb äcrätib berärdi. Birâq bağgä dâraxtlâr äräläş-quralâş ekib taşlängän vä u bağdän körä älläneçük qarâvsiz xiyâbângä oxşab ketär, mevâli dâraxtlâr deyärli yoq edi. **Sämändär deräzägä yaqın, häli mevâsi qızarar-qızarmas bağ içidän ötâyâtgän mäktâb bäläläri tälâb ketädigän âlçä dâraxtini vä pâncärä tosıqqa qavatma-qavat ekilğän, lekin heç qaçân yâłçitib mevâ qılmaydiğän ciydä dâraxtini yâqtırdı.**²⁷

²³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

²⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

²⁵ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

²⁶ Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

²⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Ālçā dāraxtining tənəsi keksälärgä xās gädır-büdir, serşāx, sermevā edi. Ciydā esā bāhār pāytları bütün şāhārni özining hidi bilān toydırardı. Sāmāndār derāzādān körināyātğān ālçā dāraxtining nārigi betdāgi āsmāngā tutāşib ketğān yuqāri qısmidāgi bārglärinin sarğayā başläğānini kördi. Şāhdā bārglär qatār tizilgāndi vā Sāmāndärgä yaqın bolğāni üçün āsmānni tilimlāb turgān dāstāsiz xancarga, bārgläri esā āsmān sāhnidā ülkān māvıy kölgä bir-birining tumşuğidān bağlāb, qatār terib qoyılğān kiçkinā qayıqçälärgä oxşardı. Bu hāzir Sāmāndärgä başı āğrib turgāni üçün yāqımlı mānzārādek bolib tuyuldi. Hättā bārglärning qayıqçälärgä oxşaşini kāşf etğānidān xursānd bolib ketdi. Bārglärning xuddi dengiz tolqınidā sālānib turgān qayıqlārdek tebrānib turgānini vā āsmānning cüdā hām māvıy, bağning bom-boş, dāraxtlārning sükütdā ekāni bir zum cüdā nāyāb gözällikdāy bolib tuyuldi. Hāzir Sāmāndārning qulāğigā narırāqdāgi kättā yoldān trāmıvāy vā trālleybüslārning taqa-tuqlāb yāki güvillāğānçā ötib bārāyātğāni hām, māşinälārning signāli hām, bālālār bağçāsıdān kelāyātğān şāvqını hām kirmāsdi: U hāzir mānā şu nāyāb gözällikni bütün āngigā, şuürigā singdirmāqçidek, fāqat bağ içidā dāraxtlār vā bārglär şitirigāğınā bütün e’tibārini cālāb etğāndi. Cökā dāraxtining quyaş tegib turgān qısmi sarğış tüsdā, başqa qısmłarı qāramtır-pistāqı tısgā kirğānini ānglāb qāldi. Cökā dāraxtining serbārg nāvıdālāri ārāsıdā uning şāxlāri deyarlı közgā tāşlānmās, dāraxt u turgān derāzādān yārmi qāra, yārmi sarıqqa boyālgān eski gümbāzğā oxşab körinārdi. Sāmāndār bir hāftāçā āldin K. māydānidāgi xiyābāngā bārgānini eslādi. Xiyābāndā hāli hāmmā nārsā yām-yāşıl, göyā bāhār hāli ketmāğāndek, güllār āçılğān, ārçālār xuşboy hid tārātğān, māysälārdā nāmçil tāft bār edi. Xiyābān şu dārācādā gözāl, rütubātli, hār xil rānggā belāngān ācib bir mānzārāğā egā ediki, aynıqsā, quyaş bātğān mähāli bu mānzārā yānā hām gözällāşār, közlārini yāşnātib, yürākni qıtıqlārdi. Birāq bāhri-dilini āçib yubārādigān bundāy gözällikdā qandāydir yāsāmālik bār edi. **Sāmāndār bu gözällik özigā yuqmagānini sezdi.**²⁸ Hār xil şāklgā sālīb ekilğān gülzār vā māysälārning cāzibāsini özigā singdirālmādi. U māysälār içidā yāki ārçälārning dāimā sāyā tüşğānidān zax bolib qālgān cāylāridā birāntā hām begānā, yāvıvāyi, öz xālīça ösib yātğān otlārni körmādi. Hättā köm-kök bolib āqayātğān xiyābān içidāgi kiçkinā cilğāçāning ātrāfi hām cüdā e’tibār bilān tāzālāngān vā tārıtıbgā keltirilğān edi. Tört burçāk şāklidāgi māydāndā māysälār qulf urib yāşnāb yātardı. Māysāzārdā fāqat māysā, gülzārdā fāqat gül ösgān, ulārdān ādāmning yüzigā rāhatbaxş salqın hāvā üfürār edi. Oşā küni Sāmāndār xuddi hāzirgidāy qışlāğining çekkāsıdāgi dāimā suv sizib

²⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

yätgänidän naq çängälzärgä äylängän vä yävväyi güllärgä bürkängän toqayni eslägändi. Toqayda mäysälär tāvān urär, här xil güllär äräläş dästäläri suvgä qāniqb, bütün bir toqayni hidi bilän mäst qilib turgän, tärsillägän yävväyi yälpizläрни, peçäkgül vä şämäkgüllärni, toqaydägi yulğun, ziräk vä xarsängläär säyäsida äftāb tegmägänidän sargiş tüsgä kirgän qāqıgüllärni eslägändi. Negädır bäläligidä ungä qadrli bolmägän toqaydägi oşä änväyi güllär, endi hättä ösimlikläri, gülläri häm tärtib bilän ösädigän şähärdä ungä älläneçük ardāqli bolib tuyulärdi.

U bälkim bir häftä äldin qışlägining çetidägi toqayda ösädigän bolıq yälpizläрни eslägän vä song unutgäni üçün oşä küni yüzägä çıqar-çıqmas, yänä yäşiringän – häli özi häm nimä deb ätäşni bilmägän bätiniy tuyğuläri vä xätiralär bugün kitāb oqıb yätgänidä öz-özidän şuürini bänd etib, bir zum suvgä yäşiringän pökäkke xayāligä lip etib qalqıb çıqqanu, ungä yälpiz sälingän şorvä hidini eslätgändir?²⁹ Här qaläy, Sämändär yälpiz sälingän şorvä hidini qomsärdi. Şu säbäbli bolsä keräk, üyning ärqasidägi bälälär bağçasigä qarāşli qarāvsız bağ uning köngligä yaqınraq edi. Yoq, u qariyb säkkiz yildän beri şu yerdä yäşäyätgäni üçün bu bağ qaddän emäsdi, bälki, oşä, hättä ädäm tüşüntirib berä älmäydigän, mäysälär bilän güllär ortäsidadägi häli bütkül çegärä ornätilmägän, ösimlikläär öz erkiçä ösib yätgän, bā'zi künläri deräzäni açib, işläb otirgänidä yälpiz hidi kelib qālgäni üçün mänä şu qarāvsız bağ Sämändärning köngli vä xätiralärigä yaqın edi.

Oşändä u birinçi sinfnı tügätäyätgändi. Yāmğir endiginä yağib ötgän, bağdägi mäysälärning käftläridä märcän-märcän tāmçilär cilvälänär, ätqulāqlär bārgidä hävuç-hävuç tāmçilärni käftlärigä ālib, köz-köz qilib turgängä oxşar edi. Ätäsi bilän häyätning ätxāna cāyläşgän qısmigä bārgünçä kiçkinä etigi xuddi yäp-yängidäy yältiräb qālgän, bundän süyünib ketgän Sämändär häyätidägi ötlärgä etigini tābārä köprāq işqab yältirägän, uzun çāpānining cıqqa höl bolgunçä otlär içidä mästānā-mästānā ağnagändi. Oşändä ätäsi ätxāna devāri āstidän bir quçāq yälpiz terib ālgän vä ānäsi keçqurun yälpiz bārgläринi sälib şorvä qılgändi. Yälpizläarning dästäsi bolıq vä sersuv edi. Sämändär oşä küngi şorvä tä'mini başqa heç qayerdä tuymädi vä cüdä köp qomsädi. Yälpizli şorväning qurut sälingänidän birāz taxir tä'mi oşä küni uning āğzidä bir ümr ornäşib qāldi. Änäsi keyinçälik häm yälpiz sälingän şorvä qilib bergän, lekin heç qaysisi oşä kündägidäy Sämändärgä xuşta'm tuyulmägän vä dārrāv esidän çıqıb ketgändi.

²⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Sämändär äldinläri häm öz xâtiraläri bilän qarâvsiz bağ ortäsidä qandäydir uyğunlik bärliğini köp märtä his qılğändi. Lekin bu qandäy uyğunlik väv qandäy oxşaşlıq ekänligini özi häm bilmäsdi. Bağning qarâvsiz ekäni-yü, özining dâimâ ikkilänib, şähär häyätigä könikälmäy yaşâyâtğäni ortäsidä qançalıq mütänäsiblik bärliğini vä nimä üçün bu taşlındıq bağğä bunçalıq köngil qoyğäni-yü, bağ nimä üçün özigä äziz vä mö'täbär tuyuluşını bilmäsdi. Lekin keyingi äylärdän bağ uning birdän-bir hämdärdi, uning sözsiz suhbätdäşigä äyländi. Köngli qaçân yälğizlikni yâki qışlâq xâtiralärini qomsäb qalgändä, Sämändär bağğä kirär vä qarâvsiz däraxtlärgä qaräb, bälälik päytlärini eslärdi. Sämändär däraxtlärdän anqıydıgän çirkin hidni tuyär ekän, nävdälärgä, şâx-şäbbälärgä, xazân uyumlärigä tolib yâtğän, däraxtläri botäläb ketğän bu bağ ungä här qandäy sölim vä becirim xiyâbänlärdän gözlärläq tuyulärdi. **Küz yâki bähär päytläri şähärgä ädäşib kirib qalgän dävullär, bağdägi keksä däraxtläarning şäxlärini, qasir-qusur sindirär ekän, Sämändärning könglidä häm nimälärdir qası-qısırläb ketärdi.**³⁰ Şundäy päytläri uyqusi uçib, tuni bilän bezävtä bolib çıqar vä ertäläb bekätgä çıqa turib, dävulgä dâş berälmägän şäxlärning mağlüb bätirning singän näyzäsidäy yergä äsilib turgänini körärdi; şundäy lähzälärdä däraxtlärgä äzbäräyi rähmi kelğänidän, bu yildän başläb bağğä bağbân täyinläşlärini soräymän, deb ähd qılärdi. Cikkäkinä bağbân esä üç yıl äldin qazâ qılğändi. Undän keyin bağ öz xaracatını qaplılmağäni üçün taşlındıq bolib qaldı. Lekin bähär kelişi bilän bağ yävväyi güllärning vä yäm-yäşil däraxtläarning näfis-müättär hidlärigä tolib ketär ekän, Sämändär hämişä öz ähdini unutib qoyär vä bağning gözälligigä mäftun bolib qälärdi. Däraxtläär şu därerädä ziç, tarvaqayläb ketğän ediki, singän-çirigän nävdälärü yäm-yäşil bärğläär, rängä-räng güllär içidä däraxtning özi körinmäy qälärdi. Bä'zän bu yerdän bir ikkitä ädäşib çıqıb qalgän yälpizni häm tãpiş mümkin edi. Bağdä yävväyi güllär köp edi. Sämändär yälpizni körgänidä hämişä häyacängä tüşär, yutâqıb hidläär. Könglidä coş urgän xâtiralär çoğigä şu bilän suv sepmaqçı bolärdi. Biräq yälpizning hidi u kütgändäy dimağini küydirib yubärädigän därerädä ötkir bolmäsdı. Äksinçä, yälpizdä köpräq zax hidi ornäşib qalgän edi. Şundä Sämändär beixtiyär ätäsi ätxäna deväri ästidän terib kelğän yälpizläärni vä yälpiz sälingän şorvä hidini eslärdi vä keçki päytläri bağdä säyr qılışni yaxşı körärdi. Şäxlär tarvaqayläb ketğänidän bağ içidägi yolkälär häm yapılib qalgän, Sämändär bağni äylänib nãrigi tãmangä ötärdi. U tãmändän bağning içigä kirädigän yol açıq edi. Bağ öz keksäligi vä taşlındıq ekänligini ädämlärdän yäşiriş üçün

³⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

äträfni şax-şabba bilän örüb taşlägändek edi. Bu yerdä yöläk boylab, tiğiz qilib postläğidän hämişä rütubät anqıb turädigän teräklär ekilgän, yöläk arqalı bağ törigä kirış vā bālüt dāraxti āstidā otirib bemālāl xayāl süriş mümkün edi. Sāmāndār otirğičdā sāātlāb kitāb oqır ekän, gāh ciydā, gāh dübdän tārälāyātğän sākin köklām hidi yāki yāvıvıyı güllärning ānvāyı hidini sezārdi. Bundāy päytläri çirkin şax-şabbā vā xazānlärning hām hidi xuşboy bolib ketārdi. Dāraxt şaxläridä munçaqdāy-munçaqdāy yāmğir tāmçiläri bārgläarning qāraçıqläri kabi öynāb, yāltirāb turārdi. Bā’zān tāmçilər bārglärigä sirğälärdäy āsilib ālārdi. Sāmāndār bu yerdä özini erkin his qılār, hār qandāy xuştu-xayāllärigä erk berä ālārdi. **Gāhidä ungä bağdāgi gözällikdä hām qandāydir nuqsān bārdāy bolib tuyulārdi. Bu qandāy nuqsān ekānligini uning özi hām bimāsdı.**³¹ Sāmāndār qışlāqdān şāhārgä kelgän päytlärini, u päytdāgi tuyğulärining naqadār pākligini vā häyātğä zavq-şāvq, häyrāt bilän qarāğānini ārmān bilän eslārdi. U işğä bārār, vaqtidā qaytardi, mənā yetti yildān beri xuddi şu āhvāl edi. Mā’lüm tärtibğä tüşğän: vaqtidā işğä bārār, iş tūğāşı bilän qaytar, dām āliš künläri kitāb oqır yāki birān dostinikigä bārārdi. Yetti yillik tärjimāi hāli mənā şu bittä cümlädān ibārāt edi. Keyingi yillärdä özidān nārāzi bolā başläğāndi. U öz häyātidān qānıqmas, ümrining kün bilän tunning özgärişidāy bir xil ekānligi uni tābārā häfsäläsiz qilib qoyğän, tez-tez qışlāq xātiralärigä berilib ketārdi. Xātiragä beriliş bilän tezdä güp etib yālpiz sālingän şorvā hidi dimāğigä urilər vā beixtiyār hapqirib ketārdi. Şundā birdān yürägidä hār xil tuyğulār ğälāyān qilib qālār, U yerdä iznsiz dāvüllär başlānār, tört tāmāni hām devār bolğän kātäläkdek üydä yürägi sıqilib ketār vā sekin bāqqa çıqardi; āq, hārir gülbārgläarning xuddi quş pätidāy uçib tüşişlärinini vā song cācci quşlār kabi āhistā yergä qonişini körib, bu bir lāhzālik gözällikdān köngli zavq-şāvqqa tolib ketār, ümrining behüdä ötäyātğāni haqıdāgi öy-xayāldān āstā-sekin fāriğlānib bārārdi. Bālki, mənā şu sābāb bağ bilän Sāmāndārni bir-birigä yaqın qilib qoyğāndır?! Bağ hām Sāmāndārning nāzāridä ungä örgānib qālgāndāy edi. Uç yildān beri u bilän sühbätläşār vā Sāmāndār özi yengil tärtğāni sāyin bağ hām taşlāndıqligini unütäyāpti, mengä dārdlärinini āytib beräyāpti deb öylārdi. Çünki u kirgāndā dāraxtlār ungä nelārdır deb, şivirlāy başlārdi vā uning köngli hām āvāzsiz şitir-şitirlärgä, çāh-çāhlärgä tolib ketārdi. Şundāy lāhzälärdä Sāmāndār bağ bilän özining qalbi āynān bir nārsä ekānligigä sirā hām şubhā qılmasdi. Sāmāndār ātāsining ātxāna devāri tāgidān yālpiz terib kelğānini vā özining bārrā gül bedāğā tā çāpāni hōl bolğunça āğnāğānini, māysā qulāğidāgi yāmğir tāmçiläri uning

³¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

boynidän içigä tüşib, qıtıǵı kelǵanını arızıqıb eslardı. Bedäǵä äǵnägäni xuddi lyäpiz sálingän şorvâ hididäy uning e'zázli xátiraläridän biri edi. U başqa, heç qayerdä, heç qaçân oşâ küngidäy zavq bilän, şádligidän qıyqırıp, özini bätämâm baxtli vâ erkin his etmädi.

Täläbälik yilläri táqqa çıqıp, mäysälärni körgändä bäläligi tutib ketgän, mäysälärgä mästänä-mästänä äǵnägändi, lekin bu äǵnâş ungä bedäǵä äǵnägänçälik zavq bermägändi.³² Bağdäǵi mäysälärning qulf urib yäşnâb yâtǵanını körgändä Sämändärning yaşlık xumâri tutib ketär, lekin u endi bälâ emäs edi, ätrâfdäǵi bäländ-bäländ binälärdän äyällär vâ erkäklär ermäk üçün şunçäki bağni tāmâşâ qılıb otirişär vâ esnâb qoyışardı. Mänâ endi bu mänzärälär u ädätdäǵidäy däm âliş künlärining biridä kitâb oqıp yâtǵanıdä, bulut içigä yäşiringän quyâş kâbi xayâligä balqıp çıqqan vâ bütün xátiralärini yâritib yubârgän hämdä gâh bälälikkä, gâh âtâsi yälpiz terib kelgän âlis âqşâmgä, gâh qarâvsız qâlgän bâqqa oxşab ketädigän äcib bir xâtiraning târini çertib yubârgändi. Sämändär bu târning könglidä bärliğini ilgäriläri häm sezgändi. Endi esâ bu öyçän vâ xazin âhänggä qoşilib, özi häm sârkâşlık vâ öyinqarâqlıq bilän ötgän, lekin hâzirigä qarägändä mazmünlirâq vâ baxtlirâq bolgän bälälik köçälärigä vâ oşâ âlis âqşâmgä mänâ bu taşlândıq bağ ârqualı ötib bärärdi. Bağ endi ungä fâqat xátiralär mäkâni emäsdi, bälki, ümrining bir qısmı häm edi, kim bilädi, ehtimâl ümrning äynän özi hämdir.

XAZÂNREZ

Küz qandäy kelǵanını Sämändär deyarlı sezmäy häm qâldi. Mezân âyining başläridä säfärgä ketdiyü, on künlärdän song qaytib keldi. U qaytib kelgän küni şähärgä yâmǵir yâqqandi. Yâmǵir şu dâracädä yengil yâggändiki, ediki, göyâ kimdir bütün şähär üstigä höl römâlçäsini bir silkitib âlgändäy edi. Şähärdäǵi dâraxtlär häli öz rängini yoqâtmagändi. U keçqurun bağ äylängäni çıqdi-yü, tâng qâldi: bu yerdä küz alläqaçân başlängän, qurıgän nâvdälär çirt-çirt üzilib tüşardı. Endi bağ yâzdäǵidän häm körä äyänçli tüsdä edi. Yâmǵir tâfti äräläş yer hidi kelâyâtǵän bolsä-dä, Sämändär köprâq küyindi hidini sezardı. Bu hid färrâş äyâl bälälär bağçäsi ätrâfını süpürâyâtǵändä bağdän uçıp bârgän xazânlärni yâqıp yubârgän câydan - keksä yângâq dâraxti tägidän kelâyâtǵändi. Sämändärgä bu hid nâxüş nârsädän dâräkçi bolib tuyuldi.

Bir häftälärdän song stâlidä üç dänâ nâmâzşâm gülining solib yâtǵanını kördi-yü, nâgähân küz kelǵanını vâ bungä özining işängisi kelmâyâtǵanını änglädi. Güllärni

³² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

üç kün âldin qızı bälälär bağçasidän - gülzârdän üzib kelgändi, song âtâsigä maqtanib körsätgän edi: qızı gülni hädeb iskârdi. Sämändär hättâ aqli yetmägän gödäk hâmi gözällikkâ bunçälär şâyda bolışini körib, häyâcânlanib ketgändi. qızining yüzi hâmi endiginä açılğan ğunçädây yâšnâb turârdi; qızı uning kitâblâri bilân âvârâ bolib, gülni stâl üstidâ unutib qâldirgân, U keltirgändâ güllärning sargış gülbârgläri hâli sölüm edi. Sämändär üç küncâ âldin güllärni stâlidâ körib, uxlâb yâtğan üçtâ gödâkkâ oxşâtgändi; endi esâ, qâvcirâb qâlgändâ ulâr bälälärgä yänâ hâmi köprâq oxşar, fâqat ulärdâ häyâtdän âsar hâmi yoq edi. Güllär qurib, mällä tüsgä kirgändi. Sämändärning ulärgä köngli açışdi-yü, stâli üstidän âlib taşlägisi kelmâdi; güllärning birântâ hâmi bârgi tökilmägändi, ulâr ölim bilân mârâdnâvâr câng qılğändi. Bu yıl küz, uning nâzâridâ, başqaça keldi. Endi tökilâyâtğan xazânlârni U küzning tiriklik vâ ölim haqıdâgi qasidâsi deb emäs, bälki härir köyläk kiygân, xayâlidâgi vâ bağdâgi musiqagâ mäs raqs tüşâyâtğan fâriştälâr deb oylây başlädi. Sämändär keçqurunlâri işdän qaytar ekân, trâleybüs derâzâsidän bârgläarning qandây tökilâyâtğanini körib, yürâgi ârzıqar, ulärning bunçâlik tez tökilâyâtğanidän häyrâtgâ tüşârdi. Ävtâbüs vâ trâleybüs şârpâsidän yol boyidâgi dâraxtlärning bârgläri düv tökilârdi. Keçki quyâş şu'lâsidâ Sämändär bârgläarning qandây yältirâb ketgänini vâ hävâdâ uzâq pirpirâb turgänini körgändâ, bir pâytlâr qandâydir kinâdâ körgân dengiz çağälâylâri esigâ tüşârdi. Çağälâylâr hâmi köm-kök dengiz üstidâ âğirlikläri gâh ü- gâh bu qanâtigâ sâlib uçâr vâ tângi quyâşdâ ulärning âppâq qanâtlâri cilvâlänib ketârdi. Tökilâyâtğan bârglär esâ qandâydir ülkân idişdän üzlüksiz tökilib turgân tâftsiz mitti yulduzçälärgä oxşardı vâ hävâdâ uzâq pirpirâb turib qâlârdi. Sämändär şundâ taniş yâş şâirning küz haqıdâgi sâtrlârini eslärdi vâ xayâlân bu sâtrlârni tâkrârlâr ekân, şe'rdâgi taşbehdân hâmişâ häyâcângâ tüşârdi.

Bä'zidâ derâzâdän sârâtândâ özi bir-birigâ tumsuqlârini tirâb, bağläb qoyılğan qayıqlärgä oxşâtğan şâx endi şip-şiydâm bolib qâlgänini körib, qayıqlâr dengiz boylâb qayâqqadir süzib ketgân, körfâz boşâb, endi fâqat feruzâ dengizginâ qâldi deb oylârdi.³³ Bu dengizdâ hâmi tez-tez borânlâr bolib turâr, uni qâp-qâra dâvüllâr qâplâr, qıyqırgänlâridâ tödâ-tödâ bulutlârni qaydâdir quvib ötib qâlâr, cälâ pâyti esâ bağdâgi xazânlâr râstdân hâmi qayıqçalâr kâbi qayâqqadir âqıb cönârdi.

Sämändär köngligâ âqıb kirâyâtğan şu taxlit keçinmälârdän özinâ mäst bolib qâlgândek sezârdi. U bu tuyğulâr qalbigâ âqıb kirgân säyin mülâhazalırâq, mülâyim, dilgir bolib bârâyâtğanini ânglärdi vâ hâzirgi häyâti ävvâlgi häyâtidän mazmunlırâq

³³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

tuyulardi. U ävvälläri yillab birän märtä häm çin yüräkdän ğussägä tüşmäġänini, häyrätlänmäġänini tääccüb bilän eslärdi. Vähälänki, oşandä häm şu bağ bär edi. Küz oşandä häm xuddi şundäy sirli tuyulardi. Săbăbini oylardi-yü, tăġigä yetä âlmădsi, lekin mening bunçălik xazânriştä bolib qalışimgä oşă sărătândăgi yălpiz sălingän şorvă hidini esläġănim săbăbçi boldi, bolmăsă, men bu âlămdă ġaflătdă ötib ketărdim. Bu gözälliklărni sezmay qălărdim, deb oylăy başlărdi. Bă'zidă esă küz häm, bağdăgi sükünăt häm, xazănlărning raqsgă tüşâyâtġăni häm, könglidăgi keçinmălăr häm vă özi his etâyâtġăn bătiniy gözällik häm - hämmăsi könglidăgi oşă tügănmăs qoşıqning dăvâmidăy bolib tuyulăr vă oşă qoşıq könglini endi tăbără zăbt etib âlâyâtġănini sezib qălărdi. U küzning ästă-sekin üyigä häm băstirib kirâyâtġănini dăf'atän sezib qăldi. Bir âyçă âldin xazân bağning özidă üyilib yâtġănini körgăndi. Bir neçă kündän song esă xazân üy bilän bağni âcrătib turgăn păncărădän ötib, yolkăgä häm sirġălib ötgănini kördi. Bir häftădän song esă keçăsi dăvul boldi. Ertălăb u işġă âtlănâyâtġănidă dăhlizdă ikkită xazân yâtġănini körib qăldi vă şundă küz hăttă üygä häm băstirib kirġănidän xursand bolib ketdi. Xătini esă uning keçăsi derăzăni âçıq qăldirġănidän nărăzi bolib, xazănlărni süpurib âldi-dă, axlăt çelăkkă tăşlăb yubărdi, song xuddi yûqumli kăsăllikning căyini tăzălâyâtġăndek dăhlizni yaxşilăb ârtti. Sămăndăr şundă bu xazănlăr bağdän mening üyimgä mădăd izlăb uçib kelġăn degăn öygă bărdi. Lekin bu öyini xătinigä âytib masxara bolışdän qorqdi.

Sămăndăr bir keçăsi derăză qattıq taqıllăşidän uyġănib ketdi. U yâtġăn căyidän şăşib turdi-yü, ġărăngsib derăzăni vă yûpqa yăġăç tosıqni âçdi, yüzigä yămgır hidi, song tāmçilăr urildi. U zim-ziyă tundă derăzăni qăqqan kişini qıdırib âlănglădi, lekin heç kim yoq edi. Şundă u derăză mening xayălimdă taqıllăġăn deb oylăb, xătircam tărtti. Birăq ertăsigä yănă kimdir derăzăni şăşib qăqdi. Sămăndăr derăzăni âçib heç kimni körmădi. Yănă yămgır ârălăş xazân hidini sezdi vă endi özidän xavfsirăy başlădi. Făqat üçinçi künġină «bezări»ni tutışġă muvaffaq boldik bu - derăzăsi yănidă ösgăn keksă örikning şăxçăsi edi. Şămăl turgăndă şăxçă silkinib derăzăni taqıllătardi. Sămăndăr şăxçăni uşlăb körib, uning ġadir-büdir, săvuq ekănini sezdi: şăxçădă hăyăt âsări sezilmădsi. Äzbărăyi şăxçăġă răhmi kelġănidän uning băndini bir-ikki silădi-yü, şăxçăġă teginmădi. Uning năzăridă küz özini bezăvtă qılışġă haqqı bărdăy edi. Şăxçă özini esläġănidän xursand häm boldi. Bir kûni işdän qaytġănidă şăxçăning üzib âlingănini, qăra çirik postlăġı qoli kesib âlingăn yengdăy âsilib turgănini kördi-yü, bu xătiniy işi ekănini bildi. Ertălăb xătini bir häftădän beri derăză taqıllăşidän uxlăy âlmăy çiqayâtġănidän nălingăn edi. Sămăndăr şundă xătini bilän özi ârăsidă kăttă căr păydă bolâyâtġănini ânglădi: bu căr

tåbårä kättäläşib bårardı, nāzāridā xātini heç qaçān özini tüşünmāgāndāy tuyulib ketdi. “Gözällikni boğib qoyış hām, gözällikkā nisbātān kuç işlātiş hām yer yüzidān hāyāt ildizlāriini suğurib taşlaş bilān bārābārdır”, - deyā oylādi Sāmāndār qandāydir kitābdān oqıgān sözlāriini xātirlāb. Sāmāndār şu künlārdā bütün vücudigā qaydāndir kelāyātgān xazin āhānglār singib bārāyātgānini sezārdi, bu āhānglār qarāvsiz bağdān tārälāyātgāndāy edi.

Sāmāndār vücudidā qandāydir tārāng tārtilgān tārլār bāru, tārլār bağdān kelāyātgān āhānglārgā āks-sādā berāyātgāndāy tuyulārdi. Bā’zān tārլār göyā tānbur tārլāridāy ğongıllāb ketārdi. Bā’zidā esā yāmğirning bağni hāfsälā bilān çömiltirāyātgānini derāzādān tāmāşā qilib turār ekān, yāmğir özining könglidāgi ğubārլāriini hām yuvib ketāyātgānini his etārdi.

Āktyābrning ikkinçi hāftāsidadā kün birdān isib ketdi.³⁴ Yerdān, aynıqsā bağdān buğ vā hāvur kötāridi. Hāvurdān çirik xazān hidi anqırdi. Hättā ādāmlār köylākçān yūrā başlaşdı. Bu māvridsiz hārārātğā āldāngān bağning çekkasidāgi māysālār yānā qaytadān yām-yāşil bolib baş kötārdi. Sāmāndār işdān ertarāq qaytarkan, quyāş hāli bātmāgān, māydālāb yāmğir yāğārdi. Bütün şāhār rütubāt qoynidā edi. Sāmāndār işxāna yānidāgi xiyābān ārālāb ketā başlādi. Xiyābān ortāsidadāgi fāvvārā ātrāfidā ādāmlār ğāvcum edi. Yāmğir tāmçilāri başqa kündāgigā nisbātān bugün negādir ādāmlārning zavqını qozğātib yubārgāndi.

Tāmçilār yüzlārdān āqıb, yāqalāriining içigā kirib ketāyātgān bolsā hām negādir heç kim cūncikmāsdi. Yāmğir tāmçilāri ılıq vā rāhatbaxş edi. Sāmāndār fāvvārā yānidā tāmçilārgā kāftini tutib turgān yāşil yāmğirpoşli yetti-sākkiz yāşār bālāning başidā tādāy pārlāb turgān kāmālāk yāyini kōrib, hāyırātlanib bir zum yōlāk ortāsidadā toxtāb qāldi. Kāmālāk bālāning başidā tādāy yaraqlār vā tāmçilār fānidā tāvus pātidadā cimirlāb ketār edi. Başidā tādā bārligini bālāning özi hām bilgāndāy, yüzidā, közlāridā gurur vā hāyırāt cilvālānārdi. qoli bilān yāmğir tāmçilāriini quçaqlāb ālmāqçidāy şaxti bār edi uning. Sāldān keyin bālā kātāk-kātāk sāyābān kötārgān ānāsi bilān zinādān kötārilib ketāyātgāndā kāmālāk yāyi bālāning beligā āsilib qāldi. Bu gözāl mānzārā edi. Bālā hām yāmğir tāmçilārigā yüzini tutiş üçün bir zum toxtagāndā kāmālāk bālāning yāmğirpoşi bilān uyğunlaşib, yaxlit bir sūrāt yāsādi. Endi kāmālāk bālāning belidā qılıçdāy āsilib turārdi. Bālā esā ānāsining tārıqlāşlārigā qarāmāy hāmān yüzini āsmāngā tutib turār, belidā esā rāngin şāmşir oynāqlār, bālā hārākātigā mās qılıç bir yoqālib, bir pāydā

³⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

bolardı. Sämändär tåki bälä zinädän ğayıb bolgünçä ungä mähliyä bolib qarab turdi. U köpdän beri bundäy mänzäräni körmägändi. Körgän bolsä häm pärvå qılmağandı; ålti åyçä åldin täbiät in'åmi bolmış här bir mänzärädä insånni påklaydigän qandäydir sinåät bår deyişsä, U oşå kişining üstidän mazax qilib külgän bolardı; hâzir esä taşlåndıq bāqqa qarab, özini kâşf etär ekän, ğäflätdä bunçalık uzāq qālib ketgānigā häyrān bolardı. Kāmäläk endi zināning özidä qālgān vā yengil hilpirāb turardı. Sämändär xiyābāndāgi fāvvārälärdä päydā bolgān yānā bir neçā kāmäläkkā közi tüşdi. Fāvvārälär yuqārigā ātilār ekän, yāmġir tāmçilārigā urilār, yāmġir tāmçilāri esä özidän rāng-bārāng kāmäläklārni tārātardı. Quyaş qıya bātāyātġānidän Sämändär turgān cāydān fāvvārā üstidä lāvüllāb ātirgüllār āçilgāndāy bolib körindi. Fāqat bu ātirgüllārning gūlbārglāri türli rāngdā edi. Fāvvārā ātirgūli yāmġir tāmçilārini yengib, bir yuqārigā kōtārilār, şundā ātirgūlning yāşil gūlbārglāri kōpāyār, bir pāsgā sālānib egilār vā qızil gūlbārglāri lāvüllāb ketardı. Sämändär bir neçā sāniyā qātib turdi vā yūrāgi hapqırıp ketdi, nāzāridä fāvvārā üstigā āsmāndān quçāq-quçāq ātirgüllār yāġilāyātġāndāy boldi. Xiyābāndāgi māysālār yāşil köylāk kiygān bālālārdāy zavq bilān yūzlārini çāyişardı.

Sämändär bekāt tāmān bārār ekän, yānā ikki märtā burilib fāvvārāgā qaradi. Endi u yerdä kāmäläk cilvālānmāsdi.

Sämändär keyingi künlärdä häm şu mänzärälär tā'siridä yürdi. U bāhārdä yāki sārātāndä emäs, āyni bütün bārlıq xazān bolışġā, çirişġā, solışġā yüz tutġān fāsldā öz qalbidāgi fāvvārā üstigā tüşāyātġān güllārni körgānidän xursānd edi.

BĀHĀR GÜLLĀRI

«Büyüklük vā gōzāllık hāmışā yānmā-yān tursā kerāk», deb öylāy başlādi Sämändär şāhārdä öriklār gūllāb, yölāklārni āq-qızġış gūlbārglār qāplāb ālgān vā könglidä özidän körā ülüġrāq bir şicāāt uyġānāyātġānini ānglāgān, här bir gōzāllık bütün tārāvāti vā füsünkārliġi bilān köngligā āqıp kirāyātġānini his etġān pāytlār Bağ bāhār kelişi bilān birdān özgāçā yāşillānib cōnāgāndi. **Sämändär hättā ötgān yili qurib yātġān dāraxtlārning qāvciraigān şāxlāridä kürtāklār ösib çıqayātġānini körgāndi.**³⁵ Gārçi çirkin hidi hāmān tārālib turgān bolsä häm, endi bağdān köprāq kökāt hidi kelardı; bir yāvvāyi gurur bilān āçilib yāşnāgān ānvāyi güllār häm bağġā özgāçā füsünkārlik bāġışlāngāndi. Güllārni, aynıqsa, yālpizni körgāndä Sämändär zavqlānib ketardı. Yālpizlār häm bu yıl här yilgidān köprāq edi. Bālālār bağçāsidadā āqıp kelib, bağning etāġini āylānib ötādigān arıqça ātrāfidä bir qulāçça cāydā yālpizlār gürillāb ösib

³⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

çıqqandi. Bu cāy keksä cökä dāraxtining ārqasidā, közdän pānā cāydā bolgāni üçün yālpizni bu yil heç kim yūlib tāşlāmāgāndi. Sāmāndār bağdāgi gözällikdän ruhi tinıqlāşib bārāyātganini sezārdi. U könglidā uyğānāyātgan tuyğulārning bulāqlārini bağdän tāpgāndāy edi. Endi U hār küni bağgā çıkar vā yārim sātāçā bağni āylānār, könglidā birdän heç kimgā āytib bolmāydidğan keçinmālār pāydā bolāyātganini his etārdi; bu keçinmālār şunçālik nāfis ediki, Sāmāndār bu nāfislikni bexāsdän yoqātib qoyışdän qorqqanidän āhistā qadāmlār bilān yūrār: köksidā cüdā nāzik güllārdän terilgān güldāstāni kōtārib yūrgāngā oxşardi. Sāmāndār öz xayālidän vā bağdän tārālāyātgan ālām bilān uyğunlāşib bārār, uyğunlāşgān sāyin qalbidā köprāq tāşnālikni his etārdi. Sāmāndār bir neçā āydän beri zārif tuyğulār bilān yāşārdi, U bu tuyğulārni qayta yoqātib qoyışdän qorqar vā şuning üçün hār lāhzā qarşisidāgi qarāvsiz bağning bittā gözāl tāmānini kāşf etār vā tābārā u bilān uyğunlāşib bārārdi.

Bir küni işdän qaytib, xātinigā xānāsini bağgā qaragān derāzāsi āldigā cāy qıldirdi: stāl ni taxtlāb bolgāç, ārām kürsigā çökkānçā, bağni tāmāşā qılā bāşlādi.

Xātini çāy ālib keldi; izidän özi hām kürsi keltirdi-dā, erining yānidā otirdi. Tosıq pāncārā bilān qatār qilib ekilgān, lekin qarāvsizligidän şāxlāri pāncārālārdän āşib tūşgān güllār ulārdän ātigi bir neçā qadām nāridā yāşnāb yātārdi.

- Güllār negādir bu yil bāşqaça āçıldı, - dedi xātini ungā qarāmāy. - Negādir bu yil köngilgā cüdā yaqındek tuyulāyāpti.

- Hār yili hām şundāy āçılārdi, - dedi Sāmāndār, - fāqat biz e’tibār bermāsdik.

- Bilmādim. Hār qalāy, bu yil cüdā bāşqaça, - dedi xātini, - qarab tursāng, hār bir gül pāncārālārdän bāşini uzātib qarāyātgan qızalāqlārgā oxşāb ketādi.

- Toğri, ulār bilān bālālār ortāsidā qandāydir oxşāşlik bār, - Sāmāndār xātinining tāpqırligidän zavqlānib ketib, ungā külib qarab qoydi. Xātini uning gāpini deyārli eşitmādi hām. U özining täässürātlārini birdän gāpirib qālışgā āşıqardi, çāğı. - qarab tursāngiz, güllār hām bir-biri bilān cüdā berilib gāplāşāyātgāngā oxşaydi; - dedi yānā xātini, - qulāğinggā qıqır-qıqır külgānlāri eşitilgāndek bolādi, āğār birān gül tebrānib qālsa, hāmmāsi birgā qoşilib tebrānişādi.

- Güllār hām xuddi biz kābi yāşāydi. Toğri, bizgā qarāgāndā qısqarāq, lekin yāşāydi. Ādinlāri gül ni mā’suqa qızgā oxşātışgān. Qarang, qandāy gözāl. Sāmāndār āruzdāgi ikki bāyt ni barmāq āhāngigā sālīb oqıdi.

- Bu kimdän? Bizdā ādām ni gülgā oxşātımaydi, şekilli, - dedi xātini, - men ādām ni gülgā oxşātışni qandāydir yāpān yazuvçisidän oqıgānman.

-Båbürdän. Men hām ilgäri şundäy oylärdim, - dedi Sämändär vä xâtini bir päytläri özi bilän ädäbiyatlärgä münäsäbät mäsäläsidadä heç kelişä älmäğanini eslädi. - Lekin toqqız äy äldin Nāvāiyni oqıy başlägäç, bu fikrimdän qaytdim.

- Ädäm gülni körgändä könglidä nimädir tuğilädi-yü, song darrāv yoqälädi, äftidän, U yoqälmasa keräk, bizning özimiz unutsäk keräk, - dedi xâtini yänä gülzärgä qarab.

Sämändär xâtinigä häyrätlänib qaradı.³⁶

- Bå'zidä gülni körgändä köngling şundäy yäşnüb ketädiki, birdän yäşärib qalgändäy his etäsän özingni. Şundä özing-özinggä xunük körinib ketäsän, birdän başqaça yäşäging kelib qälädi.

Sämändär xâtinigä bättär häyrätlänib bāqdi. Çünki xâtini uning könglidä keçäyātğan, U bir neçä äydän beri tüşünib yetälmäğan nārsälärni cüdä sāddä qilib tüşüntirib bergän edi.

Birdän xâtini bilän özi ortäsidadä cār qurgān oşā küz āqşāmini eslädi. Bālkim, oşā cār ulärni äyriçä qilib yaqınlāştirgāndir? Cār köp nārsälärgä tosıq bolgān-ü, lekin ulärning äynän bir nārsäni his etişlärigä, äynän bir nārsä haqıdā bir xil fıkrğä kelişlärigä yol açib bergāndir? Hār qalāy, Sämändär hāzir hicālāt tārtdi.

- Rāstdän hām, āq ātirgöl gözāl bir qızgā oxşaydi, - dedi U özining qızarib ketgānini xātiniidän yāşiriş üçün. - qarang, ānā u gülbārglāri - qat-qat sāçlāri, qızğışrāq yālلیği bār gülbārg esā yüzi... Sāç yüzni āhistā hāvuçlāb turibdi... gözāl bir hikāyā çıqarkan... Nimā dedingiz? Sözgä üstā bolsām, özim yāzārdim.

Xātini ungä yäyrāb tikildi. Sämändärning häyācāni ungä hām köçgāndi, yüzi qızıl tūmān çānglānib ketgāndäyin, küçsizginā qızardi. qızı eşikdän yügürib kirib, özini ānäsining quçāğigä tāşlādi.

- Äyicān, men ālāmüşük küydim, - dedi U tilini yāsāb, erkālānār ekān. Ānəsi uning başını silädi. Lekin gülzārdän köz üzmāy:

- Güllärning nāmını cüdä tāpib qoyişādi-dā, - dedi, - tugmāçāgöl, gülibeār, qırqāğāyni, āqqaldirğāç... rāstdän hām, qaldirğāçgā oxşaydi. Qızligimdä mengä nuqul āqqaldirğāç sāvğä qılışsa, deb ārzu qılārdim.

- Men esā ātirgöl sāvğä qılğanman, - eslätđi Sämändär, xātini ilkö bār āppāq kök gülli köyläkdä uçrātğāni köz āldigä keldi. «Rāstdän hām oşā päyt āq qaldirğāç gā oxşardi», oylädi U dāf'atān.

³⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

- Toğri, - dedi xâtini, ungä bir köz taşladi-yü, uyälib älib qaçdi. - Kärämgä oxşagän ülkän ätirgöl edi. Lekin hidi häligäçä dimäğimdän ketmäydi, oşä gülñi esläsäm, negädir änävi ätirgüllär körimsiz bolib qälädi. Bälkim bu yaşlık xâtirasi bolgäni üçündür?

-Änävi güllär quyâşçalärgä oxşaydi, - dedi qızçäsi, deräzä raxigä äsilgänçä, qoli bilän pāncärä ağnāb yātğān cāydān körināyātğān güllärñi körsätib. U ätäsi bilän änäsi nimä haqıdā gäpläşäyātğānıñi dārğāl āngläb ālgān edi vā unıñ çārās közlärı hām häyrät, hām gödāklik äräläş pārlāb turärđi.

Sämändär qızı körsätğān tāmāngä qarab, sarıq māyçeçäklärñi kördi.

Māyçeçäklär mitti quyâşçalär kabi yāšnāb turärđi vā hāzir Sämändärñing közigä bu mitti quyâşçalärdän tārälāyātğān nurlär bütün bağñi çārāğān nurlärgä toldirib yubārgändäy boldi.

U qızñing gäpidän entikib ketib, uni qattıq quçib äldi. Özining häyəcändän yāşlāngān közlärini xätinidän yāşırış üçün közlärini āhistä yumdi. Birdän köz äldini yältirāb turgān örgimçäk uyäsidek tör qāplāb äldi; torning hār bir kätägidän yāşıl şu'lälär tārälärđi. U qābāğıñi āzginä häräkätgä keltirişı bilän yāşıl şu'lä älvānlāşār vā bütün köz äldi qıp-qızıl rānggä tolib ketärđi. Bu unıñ yüzigä tüşäyātğān quyâş nurlärining kiprikläridä äks etäyātğān cılvälärı edi. Xätini ungä xuddi bir endi köräyātğāndek qarāb turār, quyâş nurlärı erining yüzini āppāq ätirgöldäy yāšnätib yubārgänidän dāf'atān häyrätgä tüşğāndi. Sämändär közlärini āçğāndä xätini özigä tikilib turgānıñi kördi. Könglini xätinining közläridän tārälāyātğān häyrät vā fārāğät egällädi. Özi hām xätinigä häyrät bilän bāqđi. U heç qaçān xätinining könglini özigä şu dāqıqadāğidek hāmāhāng vā yaqın his etmāğān edi.

U deräzä äldidä yüzini sönäyātğān āftābgä tutğānçä otirärđi. Xätini bilän qızı āşxānagä ötişdi. U yerdän qızınıñ qandäydir qoşıqñi xirğāyı qılāyātğāñi eşitildi. U kürsigä yāxşılāb cäyläşib äldi.

Xavādä kökät hidi äräläş gül hidi bār edi.

Quyâş Ufq ārtigä yāşirindi. Ufq älvān rānggä beländi: hāzir feruzä āsmāñ fānidä bu rāng cüdä tinıq vā rāvşān edi. Feruzä rāngdän hām älvān rāngdän hām müsāffālik tārälärđi.

Ü Ufqqa qarab otirğān küyi beixtiyār bir yil müqaddām kürsdāşlärı bilän bir dostınıñ qabrigä bārgānlärini eslädi. Märhum tengdāşlärı içidāğı eng yüvāş vā kelişğān yigit edi. U māşinäsidä tösätdän fāciäli hālāk bolğāndi. Sabāqdāşlärı bilän yetib bārgāndä Märhumñi endi çıqarişayātğān ekāñ. Märhumning bārvästä gävdäli ätäsinıñ

yigisi Sämändärning yüräk-bägrini ezib yubarsä häm negädir Sämändär yigläy älmägändi. Bu xabar bütün tengdâşlärini tösätdän esänkirätib qoygändi. Ulärdän heç kim yiglämädi. Hämmä başını egib turävergändi. Bu başqalärgä şumşuk qorinäyätgän bolsä-dä, yigläşäyätgänlärdän käm qayğurişmägändi.

Sämändär Märhumni kömişäyätgändä äppâq mätâning içidän uning yüzini körgändek bolgändi: yüzi häm äppâq edi. Keyin kömib bolişgäç, kimdir qabr başığa bir tuvâk sarıq ätirgöl qoydı. Sämändär oşâ küni gülgä unçälik e'tibâr bermägän edi. Birâq ertäsığä yänä sabâqdâşlari bilän qabrgä barişgändä, keçägi güllärning içidä fâqat bittäsiginä bir keçädä qâvcirab qalgänini kördi. Başqa güllärning gülbärgläridä häm sölimlik äks etsä-dä, ulärdän häli häyât näfäsi üfürib turärdi. qurib qalgän gülning gülbärgläri häm tökilib, qabr ätrâfigä saçilib ketgän edi. U oşâ küni gül bilän âdâm bir-birigä cüdä oxşaş ekänligini his etgändi. Bir kün âldin qoyib ketgän güllärdän biri qabr başidä bir keçädä tökilib bolgäni uning xayâlidän heç ketmädi. U märhumni eslägän säyin köz öngigä uning äppâq, kelişgän yüzi kelâr vä ölimigä işängisi kelmädi. Lekin u märhumni esläşi bilän häyât vä ölim âräsini bir qadâm ekänligini his qılâr, özini häm qâvcirab bäräyätgändäy sezâr vä vähimägä tüşärdi. song U bu tuyğugä könikip qaldı. qaçân gül bilän qabrni yänmä-yân körsä, häyât bilän ölim âräsini bir qadâm ekänligi esigä tüşâr, gül vä qabr, märhumning yüzi heç xayâlidän ketmäy qälärdi. Uning xayâlidän ästâ-sekin gül, qabr vä märhumning äppâq yüzi uyğunlaşib ketdi: nâzäridä ävväl märhum güldäy qâvcirab tökilgän, izidän esä gül tökilgändi. qabr bilän gül âräsığä ätirgölning sarıq gülbärgläri tökilib tüşärdi. Oşâ päytdä u sarıq ätirgöl bilän qabr öräsidadägi bu qadâr mütänâsiblikdän häyrätgä tüşgändi.

Bu mänzärälär mänä endi U xuddi Ufqqa tikilib turgändäy, xâtiraläri deräzäsidadän ungä tikilib turärdi.

Hâzir häm u Märhumning yüzini esläşi bilän xâtirasığä lip etib gül vä qabr qalqıb çıqdı. Şundä u ölimning bir qadâm näridä turgänini his etdi-yü, ümrning bunçälik qısqa ekänligidän birdän vücudini titraq bâsdi. «Bu ikkäläsining âräsini bunçälik yaqın, - deb oylädi u, - âdâm bir märtä toyib näfäs alışgä häm ülgürmäydi». song Ufqqa qarab xâtirasidadägi vä könglidägi vähimäni quvmâqçı boldi. Birâq lāvülläb yänäyätgän Ufqdä häm sarıq ätirgöl vä qabr päydä boldi. Sarıq ätirgölning gülbärgläri âhistä tökilâr, lāvülläb yänäyätgän Ufqdän qıp-qızıl çoğgä äylänib yergä uçib tüşärdi. U xayâlidän gül vä qabrni häydäş üçün közlärini yumdı; birâq gül vä qabr köz âldidän ketmädi; äksinçä, Ufqdägi qıp-qızıl âlâv birdän äsâv şämâl girdâbigä tüşgän qıp-qızıl lälälärgä äyländi; lälälär U yâqdän bu yâqqa tebränâr ekän, bir zum qâq ortädä turgän sarıq ätirgöl vä

qabrni yutib yubârâr, yänä gül vä qabr qalqıb çıqaverardi. Sämändär bundän lärzägä keldi: bu mänzärä xayâlidä endi üzlüksiz ädvâm etişini änglädi vä közlärini yänä qattıqrâq yumib âldi; şu дәqiqadä bu mänzärädä qandäydir huzûrbaxş gözällik tärälâyâtğanini, köngli birdän hämmä närsädän xâli vä äyni дәqiqadä hämmä närsägä alâqadâr, özi, vücudi bilän köz âldidägi mänzäräning bir bolägi ekänligini, buni his etiş qalbidä tärähhüm vä zärif tuyğulär uyğätâyâtğanini his etdi. «Här bir insân qalbidä âläm bilän uyğunlaşışğä täşnâlik bâr, - deyä oylädi Sämändär, - bu täşnâlik xunûklik vä turmuşning kündälik tumänläri içidä gærçi yoqâlib ketgändäy tuyulsä-dä, U bâr, uning bärliğini bilish üçün insân öz qalbini izläb körishi keräk; insân ümrining мәzmuni әslidä änä şu täşnâlikdädir...».

Äsmân binäfsä rānggä kirgän edi; bağ üstidä sarıq ätirgülning bir dānä gülbärgidäy äy qalqıb turardı.

Sämändär bulärning hämmäsidadä terän bir ümümiylikni änglädi; U hämân qarävsiz bağni - könglini tinmäy küzätärdi.

Ü keyingi künlärdä özini häm gül deb öyläy başlädi; buni ävväl U bağdägi päncärä ârқasidadä qarävsizlikdän şâxlâb ketgän ätirgülning hidi dimâğigä urilgändä, könglidä häm qandäydir bir närsä yäşnâb açilib ketgänini sezgän päytdä his etgändi; keyin bu oxşatış uning miyäsidadä çarx urib äylänä başlädi vä Sämändär özining häm gül ekänligigä endi şubhä qılmay qoydi. Özini gül deb öyläş endi ungä bächkänä häm, beoxşäv häm tuyulmäsdä. Äksinçä, bu oxşatış cüdä täbiyyädi edi. Hättä U özining qalbidä qandäydir gül pârillâb açilgänini, bütün tänäsigä quçâq-quçâq hid tärätâyâtğanini sezgändäy bolardı. Bu gül uning näzäridä lälägä oxşardi. Läläning gülbärgläri hävuçidä bir tāmçi şudring öynâqlardı; şudringdän tängning müsäffä hävâsi tärälär vä Sämändärning vücudi bu gözällik qarşisidadä mädärsiz bolib qâlär, tänäsi huzur qılär, gül esä tåbärä yäşnâb bårär, köksidadä pârä-pârä çayqalär, bütün vücudi şu gülning näzik gülbärgläridek, âhistä titrâb ketärdi.

Başqa bir küni U päncärä ârtidägi ätirgülni üzib âldi-dä, xänäsigä cönädi. qızı häli bağçädän qaytmagän edi. Xâtini uning qolidägi gülni kördi-yü, tuväk keltirib berdi.

- Ümidäning xänäsigä qoyä qâling, - dedi U közläri yäşnâb gülni hidlär ekän.

Sämändär baş çayqadi; özi häm gülni şuning üçün keltirgändi. Gülni qızining xänäsigä tuväkkä qoydi-dä, qızining kәрävatigä otirib, uni tāmâşâ qılâ başlädi. Qızining gülni körib, qançalik quvānişini öyläb, köngli yäşnâb ketdi.

Ü cilmäyib qoydi.

Yüräginging quyuq tumänläri äräsidadan - qarävsiz bağdan bu körimsiz gülni tåpib ålgänidadan xürsand edi.

Gül yålqınlänib, xånäni bezäb yubårgändäy tuyuldi. «qızımgå bu gülni sölitmå, deymån - deyä oylädi ü, - vå gülni qandäy pärväriş qılış keräkligini örgätämån”.

Sämändär gülğå qarab egilib ålgån, xâtini eså eşikdan göyå xånädägi ikkitå gülni tåmaşå qılâyâtğändäy gülğå vå erigå häyrät äräläş tikilib turärdi.

2.1.4. Apqån³⁷ - Çukur Hikâyesi³⁸

Çarråhadån ötişi bilån trålleybüs tez yürüb ketdi; endi yöl unçalik gävçüm emäsdi.³⁹ Trålleybüsni quvlåb ötâyâtğån yengil måşinålår bå’zi-bå’zidå bir-birini åğåhlåntirğändek quvnåq signål berib qoyårdi. Trålleybüsdå yolåvçilår ånçåğinä; orındıqlår tolgån, ortädå hām beş-ålti yolåvçi tik turärdi. Zåvål pâyti bolğani üçün trålleybüsning üstki tuynügidån izğirin yåpırilib kirår, årqadågilår cüncükib ötirişårdi; biråq heç kim negådir tuynükni yåpişni xayåligå hām keltirmäsdi. Biz tik turgån håldå årqa eşik åldidå turårdik; såvuq şamåldån qulåqlårni himåyå qılış üçün pältålårimizning yåqalårini kõtårib ålgåndik; bårçå yolåvçilårning yüzidå oyçån bir hårğınlik hükmrån, trålleybüsning güvillåşini åytmåså, sükünåt hükmi sürärdi; håmmåning yüzidå lānclik äräläş, åksåriyāt hållårdå, qış künlåri, båyrām åräfåsidå bolådigåndek qandåydir muztårlik kezinårdi; biz hām tüynükni kim yåpårkin, deyå, ungå yaqın turgån ådåmlårgå qaråb qoyår, lekin cimlikni buzişğå cür’at etålmås, keyin bir neçå bekåtdån song tüşib qålışimizni oylåb, bu şårt emås, deyå oylårdik. **Håydåvçi quvnåq yigit edi; uning bütün dıqqati trålleybüsni häydåşdan hām körå kåbinåğå yaqın ötirğån ikkitå påpükdekkinä qızlårni küldiriş bilån bånd edi.**⁴⁰ Qızlår uning håzillårigå cilmåyib qoyişår, bir-birlårigå qaråb nimålårdir der, song xuddi sinåb körişmåqçidek häydåvçini gåpgå tutişårdi; umumån, yolåvçilårning ånçå tünd yüzlåridå hām kårnåy årquali håmmåğå eşitilib turgån bu håzil-hüzilning yengilginå ålāmåtlåri åks etår, köpginä yolåvçilår qızlårgå qaråmåslikkå vå ulårni hicålåt qılmåslikkå yåki işdan hårib çıqqan, yüråklårigå şundån båşqa heç nårså siğmåyâtğån, kåyfiyåtlåri üziliş dåråcåsigå yetğån tårdek tårångläşib turgån bir pâytdå bu beminnåt köngilxüşlikdan åyrilib qålgilåri kelmåyâtğändek közlåri tåşqarigå tikkånlåriçå, miyiğidå sirli qilib, külib qoyişårdi. **Bå’zi kekså åyållår qızlårgå qaråb hõmråyib ålişğån, ulårning loq qilib ålgån**

³⁷ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

³⁸ Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

³⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

közləri həsəd yâki həväs bilän tikiläyäpdimi, bilib bolmäs, fäqat ändek sersühbä yüzläridä «şundäy häm ädäbsizlik bolädimi» degändäy bädgümän ifädä qatib qalgändi.⁴¹ Äslidä, qızlärning hätti-häräkätidä, özini tutişläridä heç qandäy ädäbsizlik sezilmäs, ulär häydävçining gäplärigä fäqat cilmäyibginä qoyışär, sävällärigä esä häydävçigä qarämäy cävab berişär, bir-biri bilän tez-tez köz urıştirib âlişär, suluv ekänliklərini özləri bilişgändäy yâki ädämlärning häräkätlärigä vâ yigitlärinin şäkärgüftärligigä könikip qalışgändäy, özlärini emin erkin tutişär, ulärning tinq çeşräläridä bir äz kibr äks etib turärdi. **Ulär rāstdān hām cūdā gözāl edi; göyā trālleybūs içidä bir cüft gül qulf urib açilib turgängä oxşār vā ulärning çirāylärini, tinq yüzlärini küzätış kişigä älläneçük huzur bāğışlārdi.**⁴² Qızlärigä yaqın ötirgän yāş yigitlär — körinişidän täläbälär, sürbetlik bilän tez-tez ulärgä ögirilib qarāşär vâ bir-birlärigä qarāb, sirli qilib tircäyışärdi. ulärning xulq ätväri, özlärini tutişlari, xâxäläb külişlari yolävçilärgä unçalik yāqmäyātğan bolsä hām negädir bu qılıqlär unçalik ädbsizlik bolib tuyulmäs, äksinçä, ulärning külişlari-yü, sürbetänä tikilişlärigä qızlär äybärdäy, yigitlär qıqırläb külib yubärişgändä, qılär birän äyb iş qılışmädimikän degändäy hämmä qızlärigä qarärdi. Qızlär täläbälärgä e'tibār hām berişmäs, göyā bundäy hädisälär ulärning bäsquän här qadämidä sädır bolädigändek, küläyātğänlärgä tākäbbürlük bilän köz tāşlāb, bepīsänd yelkä qısib qoyışär, song yänä «qulf urib, sällänib» turışärdi. Biz hāmrahim ikkimiz hām qızlärigä bir köz tāşlädigü, yänä öz xayällärimizgä ğarq bolib, tāşqaridä lip-lip etib ārqagä yügürib ötäyātğan dāräxtlär, simyāğaçlär, binälär, quyāşning songgi nurläri tōşälip yātğan köçälär, u yerdägi yolävçilärni, eriyātğan qārni, trālleybūs ötişi bilän, yügürib köçäni kesib ötäyātğan cimitdäyginä küçükçäni, yöl çetidä dāräxtlär āräsidä qār titäyātğan qarğälärni küzätib bārärdik. **Yöl quruq bolsä hām bir häftä āldin yāqqan qār yöl çetidä, imārätlär sâyäsidä hāli erimāğan edi; gāh-gāhidä yöläkdä qārborān oynäyātğan tōdä-tōdä bālälärni köriş mümkün edi.**⁴³

Yolävçilär äncä ğimirläşib qalışdi: kimdir nihâyät tuynükni yāpdi; ğalä-ğävür başlāndi, yāngi yolävçilär çıqqan edi, trālleybūs içigä endi äncä cān kirdi; qızlär hāmān kabinä āldidä düğänäsining yüsidän öz äksini körmāqçidek, bir-biridän köz üzmäy tikilib turışärdi.⁴⁴ Täläbälär äncä tinçib qalışğan, tepäläridä tik turışğan ortä yāşlärägi ädämlärni körmäslikkə ālib, endi tāşqarigä qarāb

⁴¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

ötirışardı. ⁴⁵Trälleybüs serqatnāv kattā köçägä burildi; bu yerdä ماشینلار köp edi; köpläri xuddi bätayätgän quyâşgä täqlid qılışgändek hälitdän çirâqlarını yâqıb âlgän edi. Trälleybüs beş metr yürmäsdän yol ortäsidadä birdän toxtädi, song yänä silkinib, yüz qadämçä, yürdi-dä yänä toxtädi. Şâfyâr häzil äräläş «Bir neçä minüt tănäffüs e’lân qılāmān» dedi vâ şäräqläb külib yubardı. yolâvçılär bir-birigä vâ trälleybüsning âldigä häyrân bolib qarâşdı; yüzläridä nârazilikkä oxşâş ifädä qalqıb çıqdı. Âldindägi keng yöl ماشینلار bilän tirbänd bolib ketgän edi; âldindä häm, ârqudä häm ماشینلار trälleybüsni tıqıb qoyışgän, ulär, âftidän, nimä gäpligidän bexabär tinmäy sigänäl berişardı.

- **Yol berk,- dedi häydävçi yänä kárnây ârqu. yolâvçılär âläzäräk bolib, yân âtrâfgä qarâşdı:** ⁴⁶heç nârsägä tüşünmäy yänä cäylärigä otirışdı. Bir pâstdä ârqudä häm ماشینلار qatârläşib ketdi; yolni kesib ötâyätgän trämväy yoli häm berkildi; çetdän qarâgän âdām bu yerdä trânsparť körigi bolâyäpti deb oylâşı mümkün edi; beş — âltitâ trämväy izmä-iz turib qâldı; göyâ nāmâyışgä çıqışgändek qatâr yolâvçi ماشینلار turardı bu yerdä; bir pâstdä qıyâmât qâyim boldı — yüzläb ماشینلار signäl berä başlädi. Xuddi bu hâl özlärigä yâqayätgändek bā’ziläri âtäyläb cân cäxdläri bilän signäl bäsardı; ماشینلار âräsigä tüşib qâlgän sârgiş «tez yârdäm» nâcât sorâyätgändäy yüräkni ârzıqtirib serenä çälär, peşânäsidadägi kökiş çirâq tinmäy äylänärdi, Bā’zi yirik yük ماشینlari «yol ber» degändäy här dämädä «pāv» etgän tāvüş çıqarardı. Täläbälär häydävçigä nimädir deyişär, u «mümkün emäs», «mümkün emäs» degändäy yelkä qırsardı. Yänä ikki yolâvçi bārib, ungä nimälärnidir tüşuntirgäç, häydävçi ماشینلار tıqilib qâlgän yân verigä qarädi-yü, âldingi eşikni açdı. Täläbälär säbrsizlik bilän tâşqarigä özlärini urışdı. Izidän yänä ikki kişi tüşışdı.

- Yâyâv ketämizmi,- dedi hämrâhim.

- Uzâq-ku — dedim men.

— Tüşäylikçi...

Biz turgän trälleybüs âldidä häm bir neçä trälleybüs bār edi; biz ماشینلار âräsidadän zorğa sirğanib ötib, piyädälär yöläigä çıqıb âldik. Yüz qadām nāridä âdāmlär toplānib turär, qandäydir yāşiltāp ماشینā yolgā uzun bolib köndäläng turib qâlgän edi.

- Nimä bālā, äväriyāmi? — dedim men heç nârsāni tüşünmäy. Hämrâhim yelkä qısdı. Biz âdāmlär toplānib turgän cāygä bārib, ulärning âräsigä kirdik. Qandäydir küzāvigä brezent yāpilgän yirik hārbiy ماشینā yân tāmāngä qıyşāyib turär, ârqa bālāni

⁴⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

kānālizātsiyā quvūrigā tūshib ketgān, yōlning ikki çetidā ikki hārbiy māšinālārni toxtātib turārdi. **Beştāçā yōl hārākāti xavfsizligi xādimplāri māšinā ātrāfidā āylānib, baş çāyqab yūrişārdi.**⁴⁷ Yōlāk birdān şāfyārlār, yolāvçilār bilān toldi. Hāmmā bu yerdā uşlānib qālgānidān nārāzi, lekin heç kim bu uşlānib qālišning āsl sābābçisi bolmiş hārbiy māšinādāgilārdān emās, köprāq özlāridān, aynān şu yōldān yūrgānidān, aynān şu yergā kelib, toxtāb qālišgā māhkūm etilgān ulāvga ötirgānidān nārāzidāy edi. Bāgi suluv qızlār hām bir çetdā turāşārdi. Opqāngā tūşgān hārbiy māšinā bu yergā qandāy köndālāng bolib qālgānigā heç kimning āqli yetmāsdi. Sābri çidāgānlār sigāret ālib tutātişgā tūşdi. Tāpgān cāyini qarānglār, — dedi hāmrahim cāhl ārālāş. Yānā kimdir sokindi vā kimnidir, āftidān, kānālizātsiyā quruvçilārini «müttāhāmlār», dedi.

- Çārāk sāātdān beri toxtāb turibmiz, — dedi yōlākkā yaqın turgān māšinā şāfyāri.

Şu pāyt yān tāmānigā «āvāriyā» deb yāzilgān māšinā kelib toxtādi. Māšinādān tūşgān üçtā sārıq kārcāmāli ādām hārbiy māšināni āylānib, kōrdi-dā, şāfyārgā nimādir, dedi. Şāfyār baş irğab, māšinā büdkāsiga kirib, qolidā qalin trās kōtārib çıqdi. Āzginginā hārbiy, āftidān, hārbiy māšināning şāfyāri bolsā kerāk, trāsning bir tāmānini māšināgā ulādi, ikkinçi tāmānini āvāriyā māšināsiga berkitdi. Vā yūgūrib māšinā kābināsiga çıqdi-dā, «ketdik» degāndek qol kōtārdi. Trās sekin tārāng bolā başlādi, hārbiy māšinā bir silkindi-yū, quvūrdān bālāni çiqar-çiqmās yānā qaytib tūşdi — şārāqlāgān āvāz eşitildi, trās çıqib ketgān edi. Āzgin hārbiy tūshib, trāsni qaytādān ulādi. Song māšināgā çıqdi — māšinā çirānib, uvlādi-yū, silkinib opqāndān çıqib ketdi, on qadāmçā ilgāri yūrib toxtādi, sārıq kārcāmāli ādām trāsni ālib, āvāriyā māšināsiga tāşlādi.

Hārbiy māšinā sekin yōlgā ongārildi vā nārirāqqa yol çetigā bārib toxtādi. **Sārıq kārcāmāli kişi qandāydir belgi qoyilgān temir-lāvvhāni opqāndān nārirāqqa — māšinālār qarşisiga ālib bārib qoydi.**⁴⁸

Biz yūgūrib, eng āldingi trālleybüsgā çıqdik; māšinālārgā birdān cān kirdi, hārbiylār özlārigā tegişli māšinā tāmān qarāb kedişdi; bārvāstā yōl hārākāti xavfsizligi xādimi ālā-bülā tāyāqçāsini kōtārib, yōl āçiq degāndāy işārā qıldı: māšinālār seli birdān hārākātga keldi — trālleybüs birdān silkinib yūrib ketdi; bizning ārqamizdā yānā bāyāgi tāniş qahqahālār eşitildi — tālābālār ortā eşik āldidā turişār vā özlāriçā nimālārdir deb xixilāşār, göyā ulār yārim sāātdān köprāq yōldā toxtāb qālgānlārini hām, bāyāgi bir cūft

⁴⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁴⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

gülgä oxşaydigän qızlärni häm unütgändäy, bämäylixâtir külišär, ماشینلار seli esä tåbärä şiddät bilän şähär içigä qarab yögürär vä sekin ästä siyräkläşib, şähärning turli bürçäklärigä tärqab ketişmäqdä, göyâ ulär häm yärim säätdän artıq yöldä häräkätsiz qalıb ketgänläri unitişgändäy, tezlik bilän ketib barişärdi.

2.1.5. Bepâyân Âsmân⁴⁹ - Sonsuz Gökyüzü Hikâyesi⁵⁰

Xat qısqa vä zärdäli edi — **“Âytoldi enäng ağır yätibdi. Cāni üzilmäsdän kel!”— bunaqa däğal cümlälärni fäqat ämmäm yäzdirişi mümkün, başqa heç kim.**

⁵¹Päşşaning qanätidäy kelädigän şu bir pärçä qāğāzdä häm Âytoldi enängä nisbätän bir ümr tärk etmägän tä'nä-yu dāşnāmīni, özüning äzāliy münāsābātini bildiriş üçün “Âytoldi enäng” deyä istehzā qılğāni vä bundäy piçingü kinâyälär fäqat ämmämning qolidän kelişini xatni oqıgändäyāq tüşüngän edim: äsli mengä yängä bolgän, lekin keyinçālik dādām vä ānāmning xāhişi, säöyi-häräkāti bilän fäqat mening emäs, özüning yuvāşlıgı, cānsārāklıgı, tilidän “cānim”, “cānim” tüşmāslıgı, teng-tāşlārimning hämmäsini “özimning bālām” deb erkālāşi tufāyli bärçä qışlāq bālälärining häm tutingän ānäsıgä āylängän, ulär ulğayib, häyātning tāşvişlārigä orālāşib qalıb, öz cucuqlārigä häm mehr berişgä vaqtlāri yetmäy qālgāç, Âytoldi enāmning qışlāqdāgi här bir nāräsıdāgä mehr berişgä, könglini ālišgä, birāntä bālā āğrib, yätib qālgānini eşitsä, pişiriqlārü tābibçilikdän āndāk xābārdār bolgän ātāsıdän örgängän qaynātmälärni dāmlāb, bir pāsğä bolsä häm körib, erkālāb kelişgä här qandāy mähāl, här qandāy fāsldä, izğırinü cāzirādä imkān tāpgānidän häyrātğä tüşgän, ümr dāftārlāriining bir burcidä hämişä üyining bir çetidä köçä toldirib oynāyātğän bālälārgä häväs vä ārzumānd tikilib otirädigän, āldidän ötgän här bir bālāni üyigä ālib kirib, qand-qurslār bilän siylāydidigän qıyāfādä saqlānib qālgän bu öksik köngil sāhibāsıgä nisbätän mehrlāri yānāyām āşğän, men tengilārning deyārli hämmäsining xātiräsıdä qışlāq köçälāridä yār-yār äytib uzätib kelişāyātğändä şāmāl ālib qāçib ketgän romālī izidän yögürib yürgändä boyni-yu köksini bezāb turgän zebu gārdān cilāsıdä yüzi xuddi tolin āydāy yārişib ketgän kelinçāk bolib qālgän āyālgä nisbätän başqa heç kim här bir härfidä cānū cāhānni örtāydidigän iddāā bilinib turgän bundäy sözlārni yāzişğä cür’at etālmāsdi. Ämmäm xat yāzıbdimi, demāk, tutingän enāmning āhvālī āğirliğı rāst. Yoqsa, ämmäm tōşākkā mıxlānib qālsä häm meni bezāvtä qılışni, tutingän enāmni deb şähārgä xabar

⁴⁹ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

⁵⁰ Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

⁵¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

yubarişlärigä räzi bolmäsdi. Enäm şorlik qolini sindirib älgändä häm, keyin ayağını alalmay bir qış ornidän turalmägändä häm ämmäm bärçä yaqınlärimizgä bu haqdä mengä bir ägiz bildirmäslikni täyinlägän edi. “Çivin çaqsa häm ciyänimni çağırıp, särsän qılmänglär, işdän qaldırmänglär. **Duxtur ädämning vaqtı yoqligini özläring häm biläsizlär.**⁵² U esä duxturlärning kättäsi” deb hämmägä öz hükmünü ötkäzganini singlimdän eşitgändim. Tä’til päyti qışlaqqa bärğanimdä bir yildä sährä cäziräsidadä qavcirägän botädäy qurıp-soligän enämni körüb, täfsilätini eşitgänimdäyäk ämmäm şu yol bilän dünyädä cänidän häm yaxşı körgän vä bir ümr fäqat dardı bilän yaşägän äkäsini – tutingän ätäm üçün Äytoldi enämdän oç alayätganini vä tåki tirik ekän, bundäy qasäslär vä xorläşlär, däşnämü tä’nälär dävam etişini sezgändim. Ämmäm enämgä nisbätän cüdä şäfqatsız vä müräsäsiz edi. Enäm beçärä esä ämmämni körsä, özini qoyärgä cäy tåpalmay, käläväsini yoqatıp qoyar, här qandäy häqarätli gäpini indämäy başını egib eşitar, tutingän ätämdän häm körä ämmämning tänbhidän çöçir, här bir sözünü qānun, här bir işaräsini, här bir härakätini özigä nārazilik deb bilär, könglini alış üçün cänini berişgä häm täyyar edi. Ämmäm, gærçi enäm özining cämäläkdäş tengdäşlärädän, bälälilik soqmāqlärädä birgä oynab ösgän düğanälärädän bolsä häm bu üydä özünü xuddi qaynānlärdäy tutar, kirä sālīb tægigä qalın, tätzä körpächä taşlaşını nāmāyışkārānā kütib turar, song ägär ämäkim yā erkäk kişi bolmäsä, xuddi bu üyning sähibäsini vä bekäsidadä üyning törigä çıqıp otirär, enäm esä tik turgänçä uning här bir imäsigä mähtäl turar, ämmämning sänsiräb gäpirişigä qarāmāy, “äpəcän” deb müracäät qılär, bu üyning xöcasini täbiätän özi kabi yumşaq fe’l, yuvāş vä kāmğap bolgän ämäkim – tutingän ätäm emäs, bütün qışlaqdä özining tutgän yeridän kesışı, zähärlili tili-yü, kim bolışdän qat’iy nāzär, ädämning betigä tik qarab, şarttä gäpirişi, ädämlärni yüzing-közing deb otirmäsliğı bilän nām qāzāngän ämmäm edi. Bā’zidä dādām, ämmämni müräsägä çağırardı: “Hüv, Bibi Äynä, kelinni bunçälilik xorlämä. U üyning öz egäsini bär. U üygä bārib erlik qilmä!” Şundäy päytläri ämmäm birdän közigä yāş alardı: “Äğacän, men küyib ketgänimdän şundäy qılāman. Äkämning yüzigä qarab, yürägim örtäb, cigärim quvräb qälädi. Äkäm beçärä künmä-kün emäs, sāt säyin çökib bārāyāpti, tirnāqqa zār ötāyāpti. Bu erkätāy kelinigiz esä tuğāy demäydi! Äkämni başı egik körgän säyin kelinigizni gicimläb, ezgiläb taşlägim keläverädi!” Bu vāc dādāmğä tä’sir qılär, indämäy qälär, lekin bāribir “Xüdāning işigä äräläşmä”, deb qoyardı. Bu gäp ämmämni yānädä qozğāb yubārardı: “Ägär gäp fäqat xüdädä bolsä indämäsdim, lekin

⁵² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

hämmä äyb Äytoldining özidä. Bu qarabâsgurning özi qısır! Ägär äkäm başqagä üylängändä alläqaçân bir tödä bäläli bolib ketärdi”. Dädäm häm başını egib, çuqur xorsinärdi. Mening nazarımdä här qandäy iş qolidän kelädigän, yoqni häm bär qılä âlädigän küçgä egä bolgän dädäm häm şundäy päytläri âciz vâ nâtävân qıyâfagä kirär, ämmämgä başqa heç närsä demäsdi. Äytoldi enämning mänä şu üygä kelin bolib tüşgändän – ämmämning tili bilän äytgändä, “siçqân yilidän” buyân färzänd körmäyâtgäni üyimizdä deyärli här küni şu xil gäp-sözlärgä sâbâb bolär vâ hämişä şundäy xorsınıqlär, ämmämning hämişä täyyâr turädigän köz yaşläri-yu pıqıllaşlär bilän yäkün tãpärđi.

Ämäkim bilän bir hävlidä yaşardıq. Ulärning üyläri hävlining etägidä edi. Ämmä bütün hävlining süpür-sidiridän tãrtib, mällärgä berilädigän yem-xaşâkkäçä Äytoldi enämning zimmäsidadı edi. U özigä işänib tãpşirilgän xânädänni tirnâqqa zâr qılâyâtgäni üçün häm şungä mähkumdäy edi. **Buni heç kim tãvuş çıqarib äytmäş, birâq uning bäsî işdän çıqmäyâtgänini bilib-körüb tursä häm, bu yumuşläarning yärmî bizning, bälälärining vâzifämiz ekänini bilişsä häm nä dädäm, nä änäm bir âğiz birân närsä demäsdi.**⁵³ Göyâ şu bilän ämmämning enäm haqidägi gäplärini tasdıqlaşgändäy, qollaşgändäy bolärdi. Şundäy päytläri dädäm häm äslidä Äytoldi enäm haqidä ämmäm käbi oylâşını, fâqat buni tãvuş çıqarib äytmäşligini sezib qälärdim. Men ämäkimning üyidä bälä yığısı eşitilmäyâtgäni sâbâbli häm yängäm özini bu xânädän âldidä äybdâr deb bilişini, äybdârligini âzginä bolsä häm yengillätüş, yumşätüş üçün üydägi eng qâra işläрни, pänä-pästqamdä qoni-qoşni äyâllärdän eşitgänim “bãrib-turgän çörilikni” häm zimmäsiga âlgänini sezärdim: bu işlärdän birân märtä nãlinmäs, äksinçä küç-quvvät âlâyâtgändäy, bu işlär uning fâqat köngli emäs, qaddini häm бүкиb qoygän dãrdü-ändühini yengillätâyâtgändäy tuyulärdi. Men bu äyälning qaçân turib, qaçân uyğãnişini şunçä yillär birgä yaşãb heç qaçân körmägänmãn: tünning qaysi mähãli bolişidän qat’iy nãzär men uxlâyâtgändä enäm hãli uyğãq bolärdi, ertäläb tãng sãhãrdä turgän päytlärim häm enäm oçãq başidä küymänib yürärdi: biz bälälärgä xãm sütüning qaymãğı, keyin qaynagän sütüning tãgidä qãlgän qasnãğini öz vaqtidä täyyâr qilib qoyär, keyin bizning uni tãläşib-tãrtişib yeyâtgänimizni körsä, közläri quvãncdän yãnib ketär vâ yänä başqa işlär bilän ändärmãn bolärdi. Men enämning çãrçãğänini, bir päs bolsä häm nãfäs rãstlägänini deyärli körmäsdim. Enäm hämişä häräkätdä, hämişä nimä biländir âvãrã, nimä biländir mãşğul edi. Birâq uning hävlini til tegsä yälägüdek süpürüb-sidirgänläri

⁵³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

häm, üy-rözügär üçün ertäyü keç cänini cäbbärgä berişläri häm ämmämning bütün qışlâqning här bir köçasidä, här xänädanidä tuğ käbi hilpiräb turädigän tilini tiyälmasdı. **Ämmäm här ikki küning biridä uning befärzändligini eslätib turardı: “Siz tuğmäsnı deb äkämning ärmändä ötişini istämäymän, ägär tuğmäsängiz, äkämni başqagä üyläntirämän!” derdi.**⁵⁴ Äynän ämmämning ündävi bilän Kättä Öradä ämäkim vä Äytoldi yängäm barmägän ävliyâ-yu, äziz cäylär, täbibu fälçilär qälmagändi. Lekin biräntäsidadän näf bolmädi, çağı. Ämmämning tili tabärä yeçilib bärär, endi bu tuğ qoşni qışlâqlärdä, bizni, ämäkimni, dädamni bilgän bärçä cäydä hilpirärdi. Ägär Äytoldi yängäm hävli süpüräyätgän, biz suv sepib turgänimizning üstigä kelib qälse, şundän häm yängämni üzib älädigän säbäb täpardı: “Belingiz ägrib tuğmägänsiz-dä, şundäy sävuqdä bälälärgä suv sepdiräyäpsiz. Qoying, bälä şämälläb qälmasin, özingiz seping. Bäribir şämälläydigän närsä yoq sizdä!”, derdi. **Yängäm bir zum titräb ketär, lekin tezdä öziñi tutib älib, bir ägiz gäpirmäy, qolimizdän suv idişni älib, özi sepişgä tüşärdi.**⁵⁵ Biz esä yumuşdän qutulgänimizdän xursänd bolib, köçägä yügürärdik. Ämmäm yängämni hämmä cäydä, köçädä, üydä, mehmändä, toydä, äzädä bir ähängdä, bir xil muämälä bilän tä’qıb qılär, ämmä yängäm birän märtä ämmäm üstidän nä dädamgä, nä ämäkingä şikâyät qılğan emäsdi. U mengä hämişä öziñing äybini bilgäni üçün bu häqärätü xorliklärgä çidäb yäşäyätgändäy, bizning ävläd-äcdädimiz äldidä äybdärdäy tuyulärdi.

Aqlimni häli tolä täñib-tänimägän yäşimdä dädam bir küni meni yänigä älib, hävli etägigä, bābām kencä oğlimgä deb qurgän ämäkimning üyigä älib bārdi. Ämäkim vä yängämni äldigä çağırdı-dä, mengä “Endi, oğlim, siz bu üyning färzändisiz, bulärni ätä-änä deb çağıring”, dedi sizlägänçä. Dädam bälälärni “siz”lädimi, boldi, änäm häm, başqalär häm, hämmämiz buning nimä ekänini bilärdik. “Sizläş” dädamning “Bu mäsälä häl bolgän, muhäkämä qılmänglä”, degäni edi. Men xarxaşa qıldım, qandäy qilib yängäm mengä enä bolädi degän, öziñçä yiğlägän bolsäm häm keräk. Yängämning äytişçä, mening yiği-siğimgä dädam pärvā qılmäbdi. Änämgä “Kiyim-keçäk, läş-lüşini älib kel, şu yerdä yätib yürsin”, deb çıqıb ketibdi. Yiğläy başlägänimdä Äytoldi yängäm, endi tutingän enäm kelib, meni bağrigä bäsibdi, keyin özi häm qoşilib yiğläbdi. Men üyimizgä qarab çäpibmän. **Änä uşläb qälib, “Seni dädäng ämäkinggä oğil qilib berdi, üç küngäçä üygä barmä, irimi şundäy, yängäng**

⁵⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁵⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

tuğgändän keyin qaytarib âlib ketämiz”, debdi.⁵⁶ Bu gäp mengä ätä-ânängdän äcrälding degändäy tä’sir qilib, xuddi ulärdän bir ümr äyri lib qälädigändek däd sâlib yigläbmän, üyni başimgä kötäribmän. Ânäm esä âvsinigä qarab, közidä yâş bilän “Bu endi sizning oğlingiz, üyingizdä bälä yigisi mübâräk bolsin, ilâyâ, öz bälängizning yigisi hâ m eşitilsin!”, debdi. Yängäm, tutingän enäm qand-qurs berib, meni ävräşgä tüşibdi. Nimä qılğanini bilmäymän, lekin Äytoldi enäm mening könglimni bäribir tâpibdi: men uning quçâğidä pıqıllägänçä çöntä gim tolä qand-qurs bilän uxlâb qâlibman. Bulärning hämmäsini mengä keyinçâlık ämäm äytib bergändi. “Bu qâra bäs gur, özi tuğmägän bolsä hâ m bäläning tilini bilädi”, derdi ämmäm älä m bilän. Tutingän enämning quçâğidä oşâ uxlâb qâlgänim meni bir ümr ämäkim, yä’ni tutingän ätäm vä enämğä bağlâb qoydi. Oşändä dädäm bu üydä başqa fä rzänd tuğilmäsliğini sezgänmi yâki qariyalärning «Tuğmäs äyâl bälä pärvärış qilib, bäläning isini âlsä, tuğib ketädi”, degän irimi üçün meni ämäkingä oğil qilib bergänmi, häligäçä anıq bilmäymän. Köpinçä keçäläri ânämni qomsâb uyğânib ketib, “Üygä ketämän!” deb yiglärkänmän, enäm meni âvutiş üçün istägän närsämni âlib berär, âğzimdän çıqqanini mühäyyâ qılarkan ertäsigä esä keşäsi qılğan xarxaşâm eväzigä üyimizdä mengä va’dä qilingän oyınçaqlär, şirinliklär, kânfetlär päydä bolib qälärdi. Äynän şuning üçün hâ m men äkälärimğä vä tengdâşlärimgä qarägändä ertarâq, oşâ päytdä bälälärning közigä otdäy köringän yulduz toğäli kâmâr, kättä oyınçaq mäsina, keyinçâlık qışlâqning âldi bolib velâsiped mingänmän. Tältäyib ketäyâtgänim yaqınlärimğä bilingän bolsä keräk, ämmäm bu märtä hâ m Äytoldi enämni mälâmätlärgä kömib täşlädi: “Özingiz-kü, tuğmäysiz, lekin birâv tuğgän bäläni buzäyâpsiz. Buni köp erkälätmäng, ertägä başingizgä çıqıb âlädi, âldin özingiz tuğing-dä, keyin tältäytiring!”, dedi. Şundän keyin enäm men äytgän närsälärni yâşirib âlib kelädigän, yâşirib yedirädigän, yâşirib oynätädigän boldi. Men bu närsälärni köçägä çıqıb maqtängim kelgändä: “Ämmängiz körib qâlsa, mening cänimni âlädi. Ämmängiz urışmäsin desängiz, köçägä çıqarmäng, şu üydä oynäng!”, derdi. Enämning ämmämdän çöçişläri, yüräk hävuçläşläri mening hâ m bälä xayâlimğä otirib qâlgändi: uzâq yillär, tâki aqlimni tânigunimçä ämmämdän hämişä çöçib, qorqıb, qârasini körsäm, qâçib qâlib, üygä kelgändä uni körmäslik üçün içkärigä kirib ketib, tâki ämmäm ketmägünçä üydän çıqmay yüränmän. Bâ’zidä tösätdän kelib qâlgändä özimni enämning bğrigä urib, yigläb yubârärkänmän. Keyinçâlık bu hâlätimdän, ämmämning âläbocigä hâ m, xayâlimdägi qorqınçlı

⁵⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

cânzâtlärgä häm heç qandäy alâqasi yoqligini ängläb, özimning üstimdän külib yürgän bolsäm häm, lekin enäm bir ümr ämmämdän qorqıb, titrüb-qaqşab, başını egib yäşädi.

Men endi ämäkimni “âtä”, yängämni “enä” deyişgä köniki, esimni tänib qalgänimdä yâz künläridän biridä ämmäm dädämning äldigä yâqasi tik âq köyläk kiygän yigitni başläb keldi. Ulär xânägä kirib, negädür biz bälälärni köçägä çıqarib qoyıb uzâq gäpläşidä. Keyin yigit ämmäm bilän birgä qaytib çıqıb, biz bilän ilıq xayrläşib ketdi. Yigitning aşıqlığı, şirinsözligi, “täğäväççä” deb müräcäät qılışı, ümüman, müämäläsi, meni özigä râm qilib qoydı: uning ilıq täbässüm balqıgän navqırân qıyâfäsi bir ümr xâtiramda ornäşib qaldı. Bu yigit ämmämning ävsinigä kättä oğıl, yä’ni bizgä uzâqrâq qarındâş, ciyän ekänini äncä künlärdän keyin bildim. üyimizdä başlängän macärädän Ciyän bekärgä kelmägänini tüşündim. Ämmämning ävsinining äytişçä, Ciyän Täşkentdä bir mäşhür duxturni tänir ekän, oşä duxtur tuğmäslärni häm bir körışdä tuğdirärkän, heç bolmägändä, tuğış-tuğmäsligini äytärkän. Xülläs, naq ävliyäning özi ekän. Qançä befärzändlär säbäb täpib, üväli-cüväli bolib ketibdi. Duxtur xätinlärning qadäm bäsışigä sinçilik qılärkan, buning üçün er-xätin birgä bärrib, birgä körinişi, bärçä tekşirüvlärdän birgä ötişi şart ekän. Fäqat şu. Başqa heç närsä keräk emäs. Bu xabärni eşitib, Äytoldi enäm birâz dävdirädi. Birän tügäl gäp äytmäy yänä yumuşlärgä ünnäb ketdi. **Ämmäm uni därhâl çağırıp äldi: “Äyb özidäligini bilädi-dä, şuning üçün gezärib ketdi. Äybi fäş bolib qälsa, bundäy yäyräb yürişigä qoyıb bopmän! Duxtur mengä oşä bir pärçä qäğäzini bersin, bir kün häm qoymäymän, qarındäşlärigä älib bärrib körsätämän, “Mänä, ispäräpkä, bizgä ötkäzgän mätähläring tuğmä ekän!” deymän, şundä äkämni başqagä üyläntirmäsäm, Bibi Äynä ätimni başqa qoyämän!”**⁵⁷ Ämmäm yängämning tuğmäsligi haqıdägi şapalâqdäy hüccätgä egä bolışni, keyin şu qäğäzni körsätib, ämäkimning puştı sağlamlıgigä şübhä qılâyätgänlärgä, keräk bolsä, bütün dünyâgä köz-köz qilib çıqışni, şu yol bilän äkəcäni şä’nigä nisbätän päydä bolgän här xil gäp-sözlärning äldini alışni vä yänä qışlâqdä äbro-e’tibärläri bäländ bolgänligi säbäbli bälki dädäm häm äynän qat’iy bir xüläsagä kelişi qıyın bolâyätgän yängämning yaqınlärigä körsätib, mäsäläni şu birginä hüccät bilän bir päsdä häl qılışni cüdä istärdi. Dädäm bäsıq, vâzmin kişi edi. Qäläversa, yängäm Tersätäning eskiçä än’anälärigä, eskiçä münäsäbätlärgä häli häm sâdıq qalgän äbroli xänädänidän edi. Dädäm “qudä bâbâ atlıqlär bilän gäpläşmäsdä, lekin bizni özigä teng bildi”, derdi bâ’zidä. Yängämning ätäsi bâbâm bilän nafäqat

⁵⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

qudä, bälki yaqın aşnä bolib häm qalgändi: dädäm bábäm tufäyli yängämning bärçä qarındaşlarını öz cigäridäy körär, ämmäm qançalik ağzını toldirib gäpirmäsın, dädämning äldidä köpäm yeçilib, älavlänib ketävermädi. Dädämning äytişçä, ümri egärçilik bilän ötgän, äbro-e'tibarı häm şungä yäräşä kamsüqum bábäm ämäkimning täläbi bilän qarındaş boläylik deb sāvçi bolib bārgändä, yängämning ätäsi qızımni sorāb kelibsiz, cānimni sorāsāngiz häm berärdim sizlārgä, degän ekän. Buning sābābi bizning ätä-bābälärimiz bir ümr egärçilik kāsbidän rōzgār tebrätib, şuning ārqasidän rizq terib kelgāni ekän. Qudä bābā hünär egälärini, aynıqsa, hünärli sülälälärni cüdä hürmät qılārkan. Qançalik äbro-e'tibārläri bäländ bolmäsin, äddiy egärçi bābāmni xuddi öz cigäridäy körgän ekän. Dädäm bu vāqealärni bā'zān xorsinib, bā'zān mehri tävlänib xātirlärdi: mänä bir neçä yildän beri bābām tufäyli özigä ätädäy bolib qalgän ädämning tuğmäs qızıgä çidāb kelär: göyā bir nārsä deb qoysä yāki yängäm nārāzi bolsä, xuddi gördä bābām bilän qudä bābā şaxa kötärib çıqıb kelädigändäy bu mäsälä qozğalgändä cüdä āgrinār, xorsingānça yeçimni ārqagä täşlärdi.

Sezişimçä, keyingi päytdä dädäm häm bir qarārgä kelib bolgändäy edi. Şu sābābli şähärlik duxturning dāragi çıqqaç, dädäm ämäkimni şähärgä bārib, körinib kelişgä undäy başlädı. Bu täklif ämäkimgä başdānāq xuş kelmädi. Dästläb āyāq tiräb turib äldi. Ämmā öcār, qaysar, äkäläri içidä gäpi qaytmay örgängän ämmäm ämäkimdän häm ötgän qaysar edi. Bir işgä ähd qıldimi, āxirigä yetkāzmäsdän qoymädi. Ämmäm gäpni açıqçasigä köndäläng qoydi: “Ätämning görgä kirgānigä yetti yil bolgän aşnäsı deb yetmiş yil çidāmāymiz. Yetär şunçä yil sābr qılğānimiz. Ägär şu bilän häm qozilämäsä, bu tuğmäs xātindän ācräläsiz, başqagä üylāntirāmiz. Nimä, başingizgä yāstıq qılārmidingiz bu bepüştni?! Buning közini oynätib, bir fārzändli boling.”

Bunaqa gäplärdän mütäässir bolib, biri minggä äylängän ämäkimning güngü mülzām bolib, başını egib otirgānini körgändä ämmämning fiğāni mōrisidän qāp-qāra tütün çıqıb ketärdi: “Qandäy ädām edi-yä, äkāginām! — derdi közlārigä yāş ālib, — Qārasi körinsä, itlār hürkärđi, tävuşını eşitsä, bōrilār qāçıb qālärđi, qarāşidän bürküt behāl bolärđi. Ät çāpgändä qırlār opirilärđi. Bu tuğmäs eçki äkāmning başını egdi-qoydi. Başını kötärālmāy, ātrāfgä qarāy ālmāy qāldi. Könglini yārim qıldı.” Xülläs, yigläb-sıqtāb, kerākli cāydä doq urib, ämmām yängäm bilän ämäkimni oşā duxтурgä bārişgä bāribir köndirdi. Nihāyät yängäm bilän ämäkim şähärgä ätlānişdi. Ulärni şähärdä “täläbä ciyān kütib ālādi, özining yātāğidän cāy gäplāşgän, oşā yerdä turib, duxтурgä qatnaşadi, ciyān oqışni deyārli bitirgän, diplām berişlärini kütib yūribdi, ğirt bekārçi, oşā duxтурgä özi ālib bārib-kelib yūrādi. Xülläs, heç nārsādän xavātir āliş kerāk

emäs. Həmməsi həl bolgən, həmmə nərsə gəpləşilgən, fəqat duxтурgə köriniş qəlgən, xələs”. Yəngəm və əməkım əmməmning tələbi bilən bolsə-də, şəhər sorəb ketişdi, ləkin bu bilən həm əmməmning cəgi tinmədi: dādəmning həm keyingi pəytdə əməkımning taqdiridən qayğurib, başı qatəyātganidən fəydələninib, içidəginini bərəllə gəpirə başlədi: “Əgər əyb Aytoldi-də bolsə, həydətəmən, qarindəşləri kelib, tuğməs cigərlərini yığıştirib əlib ketsin! Oşa hüccət qolimgə tegsin, həmməgə körsətəmən uni. Ənə şundə ulərning əri bolsə, kelib yığıştirib ketişədi!” **Həmmə əmməmning gəpini quruq popisə deb bildimi yəki yəngəmning yaqınləri həddən təşqari səbrlimidi yəxud əmməm aytgəndəy, tuğməs əyālning ulərgə həm kerəgi yoqmidi, içi açır kişisi qəlməgənmidi, bilmədim, hər qaləy, bu gəplərgə “Həy, nimə deyəpsən, tilingni tiy!” degüvçi mərədning özi çıqmadi.**⁵⁸ Qələversə, bütүн qışlaq yəngəmdən fərzənd kütib, təqati təq bolgən, şu səbəbli əmməm nimə desə, hükmi həzıq bolib eşitilər, əyni pəytdə dādəm yəki əmməm çıqargən hər qandəy qarəri bəribir ədələtli deb hisəblərdi. Əmməm bundən yənədə bətirlənib, qat’iyət bilən gəpirə başlədi. Axiri dādəmni həm köndirdi. Əgər tuğməsligi anıq bolsə, undə əməkımni başqagə üyləntirədi. “Məyli, əgər bəbəmning və əşnəsining ruhi çırqılləmasligi üçün, əgər özi rəzi bolsə, köçədə qəlmasin, əməkım və quyəndəy hər yili tuğədigan xətinining xızmətinini qilib yürəversin. Tuğməs boldimi, U şungə ləyiq. Bələning işənlərini yuvib, şiptir hidləb yürsin. Uning cəzəsi şu bolədi”.

Endi yəngəm tuğməsligi anıq bolsə, oşa duxтур yəngəmning tuğməsligini hüccət qilib, təsdiqləb bersə, undə əməkımni başqagə üylənişi endi bütүн Tersətəgə mə’lum bolib qəldi. İmi-cimidə boləcəək nəmzədlər həm tənləb bolingəndi.

Əməkım və yəngəm qaytib kelişgəndə mən məktəbdə edim. Üygə kelgənimdə dādəm, əmməm şu yerdə, həmmə xuddi bir fəcəə yüz bergəndəy otirişər, mən şunçə künlərdən bəri kütgəndəy xuş-xursəndçilikdən əsər həm yoq edi: Aytoldi yəngəm bir çetdə xuddi əyb üstidə qolğə tüşgəndəy əmənət otirərdi. Ulər üygə kirgənimni həm sezişmədi. Mən həm vəziyət qəltisligini, hazır yəngəmgə kelgənimni bildirişimning məvridi eməsligini his qıldim. Sekin peçkə artigə ötib, yəngəm, tutingən enəm meni körib qələrmikin, deb kütib turdim: şəhərdən əsmə süməkə əlib keləmən degəndi. Yəngəmning və’dəsində turışini bilərdim. Əmmə hazır buni sorəş məvridi eməsdəy edi. Əmməmning “Ənə, mən aytmədimmi?!” degən iddəə qatib qəlgən, çimrilib əlgən, yəngəm endi nimə qısaləring – ixtiyərləring, degəndəy közlərini körpəning qurəgigə

⁵⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

tikib cim otirär, ämäkim esä hämişägidäy başini eggän köyi çuqur sükütgä talgändi. Men darräv nimä gäpligini tüşündim. Demäk, ämäkim vä yängäm ämmäm kütgän vä bilgän, hämmägä äldindän aşkärä bolgän xabar bilän kelişgän.

Dädäm xuddi qulâqlärigä işänmägändäy sorädi:

— Özi, oşä ciyän äytgän duxturngä bårdiläringmi? Başqasi emäsmi?

Ämäkingä soräb-suriştirişlär mäläl kelâyâtgändäy edi:

— Nimä, biz yaş bälämidik, başqasigä bärrib. Ismi-şarifi, mänzili oşä ekän. Ciyänning özi älib bardi.

— Xoş, undä anıq şundäy... ..şundäy dedimi?

Dädäm “Bälä bolmäydi dedimi” deyişdän çöçidimi, bu gäpdän irim qıldimi yäki ämäkimning köngligä tegişdän qorqdimi, içidäginini, bär älämli sävâlini “şundäy” degän sözgä cämläb gäpirdi. Ämäkim dädämning nimä demâqçiligini sezdi, yängämğä bir qaräb älgäç, bir päs sükütdän keyin bärribir gäpirdi.

— Duxturning özi mengä heç närsä degäni yoq. Tekşirüv naticäsini älämiz deb bärşäk, äldin ciyän kirib ketdi, keyin kelingizni çaqırışdi. Üçäläsi uzâq gäpläşdi. Kirsäm, duxturn yoq, ciyänning äldidä yigläb otiribdi. Nimä gäp desäm, Ciyän häm birän gäp äytmädi, özinini älib qaçdi. Bu esä yigläb “Äyb mendä ekän, endi men tuğmäs ekänmän”, dedi. Oşändän beri yol boyi yigläb keldi. Bär gäp şu.

Dädäm endi yängämğä qarädi.

— Äytoldi, duxturn anıq şundäy dedimi?

Özining ağır xayâligä, ehtimâl, ämmäm äytgänining üstidän çıqsä, ämäkimni başqagä üyläntirsä, taqdiri nimä bolışini täsävvur qilib, ezilib otirgän yängäm dädämning gäpidän song, cävâbdän äldin çuqur xorsindi. Ümumän, yängäm dädämni äyriçä hürmät qılär, heç qaçân tik qarägän emäsdi. Bu märtä häm başini eggänçä, ming bir xicâlät, äybdâr âhängdä cävâb berdi.

— Hä...

Ämmäm yänä tutaqdi.

— **Qani oşä duxturn bergän qâğâzlär. Özimizning duxturnlärgä häm bir körsätäylik.**⁵⁹

Duxturn tilini duxturn bilädi.

Ämäkim yängämğä bir köz täşläb äldi.

Yängäm esä başini eggänçä baş irgädi.

⁵⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

— Qāğāz yoq. Ciyān... Ciyān ulārni ālib qāldi.

— Ālib qāldi?! Ciyān qāğāzni nimā qılādi?

Yāngām, āftidān, hār qandāy cāzāgā tāyyār turārdi. Şu sābābli bu sāfār āmmāmga birāz qattıqrāq āhāngdā cāvāb berdi.

— U kişi... bāşqa duxturlārgā hām kōrsātāmān deb ālib qāldi. Bālki oşā ...duxtur yānglišgāndir dedi...

Āmmām birdān tutaqıb ketdi.

— Yānā qaysi duxturnga kōrsātādi? Tāşkentning eng zor duxturnga kōringān... Yā sen... siz duxturning qāğāzini bizdān yāşirib keldingizmi? Yāşirib nimā qılāsiz, şundāyliğini duxtursiz hām özimiz bilārdik.

Āmmām tizzāsiga urib, diydiyā qılışga tüşdi.

— Şunçā ümr-ā.. Şunçā yıl-ā.. Ākāmning şunçā yili hāvāga uçib ketdi..

Yāngām bu gāpgā birān nārsā deb e'tirāz bildirmādi. Indāmādi. Buni āmmām öziçā tüşündi.

— Āgār qāğāzlārni berib kelib, bizni yānā ümidvār qilib, vaqtıni çözāmān deb niyāt qılğan bolsāngiz, ādāşāsiz. Mengā oşā duxturning gāpi yetādi. Ānā özingiz āytāyāpsiz, duxtur hāmmā āyb sendā, dedi deb. Yānā nimāni kütāyāpmiz, ākā, özi boyniga ālib otiribdi. Tuğmāysān dedimi, boldi, āyb sizdā ekān. Mengā qarāng, ākā, endi men sābr qılālmāymān. Āgāmning ümri ötib bārāyāpti. üylāntirāemiz, tāmām-vāsālām! Dādām çuqur oylānib qāldi: bir qarārgā kelişi qıyın boldi. Keyin Āytoldi yāngāmga qarāb ālib, közlārini bāşqa yāqqa āldi. “Bālki, rāstdānām duxtur ādāşgāndir?! — dedi ikkilānib. Bu gāp āmmāmga tutāb turgān oçāqqa tutantırıq tāşlāgāndāy tā'sir qıldı: “Duxtur ādāşsā, āziz-āvliyālār ādāşsā, tābiblār ādāşsā, kimga işānāsiz yānā?! Ānā, özi āytāyāpti-kü, āyb mendā ekān, duxtur şundāy dedi, bu anıq deb. Yānā siz negā ikkilānāyāpsiz, ākā? Yānā nimā kerāk?! Boldi, men Xaniyagā sāvçi bolib bārāmān! Gāpim gāp!” dedi. Bu pāytdā Āytoldi yāngām bāşini egib turārdi. Şu turişdā ānçā pāydgāçā bāşini kōtārmādi. Uning yüzidān tāşu şāğāllārgā, xasü xāşāklārgā, kōçki-yu lāyqalārgā qoşilib bir qır sel āqıb tüşāyātgāndek tuyuldi mengā. Yāngām yiglārdi. Sekin, unsiz yiglār, yiglāgānini hām bildirgisi kelmās, āmmā köz yāşlāri yüzini yuvib ötār, qolidāgi romālçā hām allāqaçān şılqıllāb hōl bolib qālgāndi. Yāngām sekin ornidān turdi, bir pās tik turib qāldi, āmmāmga qarāmādi hām, taqdirgā tān bergān āhāngdā:

— Māyli, āpā, āgār şuni mā'qul kōrgān bolsāngiz, üylāntiring, men rāzimān,— dedi vā çıqıb ketdi.

Ortagä bir päs sükünät çökdi. Ämmäm şunça qarğänsä häm, yer bilän bittä qılsä häm, bu üydä orni häm, özi häm yoq deb hisäbläsä häm yängämning bunçalik tez rāzi bolişini kütmägän edi: birāz dāvdirāb qāldi.

Bir dādämğä, bir ämäkingä qaradi. Yängäm dādäm üçün häm qarār çıkarib bolğändi. Dādäm ornidän turdi. Eşikkä yönäldi. Ämmäm özi tutib turālmädi. “Nimä deysiz, äkä. Endi bir yāqlık qılaylık!”, dedi. Dādäm häm yängäm käbi bir zum tik turib qāldi. “Bilgäningni qıl. Änä, Äytoldining özi häm rāzi boläyāpti-kü! Yänä sengä nimä keräk?!”, dedi äläm vä ändüh äräläş. Ämmämğä şu gāp keräk edi: endi bärçä mäs’üliyätni boynigä āldi, häräkätidä, yüzidä qat’iyät päydä boldi. “Undä mening özim işni bitirämän. Keläsi āydä tüşirib kelämiz. Ärtiqçä xaräcät, dāv-dāskä keräk emäs. Irim-sirimini qılamız, xālās. Nikāh oqıtsak boldi!”. Dādäm bilgäningni qıl degändäy eşikkä qarāb yürdi. Ästānägä yetgändä ämäkimning xuddi sirli ğār içidän keläyātğän güldüräkdir ävāzi eşitildi. “Men başqagä üylänmäymän. Ävārä bolmānglār!”. Ämmäm ämäkingä yālt etib qarādi. Pāyābzālini āyāğigä iläyātğän dādäm esä ārtigä burildi, ämäkingä köz täşlädi. Ästānädän turib, “Xoş, bungä nimä deysän?!”, degändäy ämmämğä nāzār qıldı. “Äkä, nimä deyäpsiz? Befärzänd ötämän deyäpsizmi?!”. Ämmämning gāpidä mürāsä vä mādārä āhāngi bār edi. Ämäkim endi başqa gāplārgä orin qāldirmäy dedi: “Māyli, peşānāmdän körämän. Äytoldi tuğsä häm, tuğmäsä häm, qoymäymän, başqagä üylänmäymän häm. Mening qoyādigän xātinim yoq!”. Dādäm bilän ämmäm ämäkimning e’tirāzini kütişğän edi, ämmā bunçalik qat’iy āhāngdāgisini emäs. Ämäkimning gāpi fāqat e’tirāz emäs, hükm häm edi. Buni dādäm häm, ämmäm häm yaxşı bilişärdi. Ämäkim yuvāş ādām bolğäni bilän bir fikrgä kelsä, uni heç kim bu yoldän qaytarālmäsdi. Dādämning äytişiçä, ämäkim yängämğä köngil qoyib, şu qızdän başqasigä üylänmäymän deb āyāq tirāb turib ālgändä, bābām u xānādän bizning tengimiz emäs, ulār bāābro, zātli-zürriyādli, nāsl-nāsābli, bizni nāzārlārigä ālişārmikin, deb ikkilānib yürgän, bir neçtä qızlārni körsätişğän, ämäkim esä şu qızdän başqasigä üylänmäymän, deb āyāq tirāb turib ālgän, āqıbatdä bābām ming bir istihālā bilän yängämning ātāsining āldigä sāvçilikkä bārgän. Dādäm hämişä oşändä şundän başqasigä üylänmäymän deb turib āldi-dä, buning öcārligi qozisä, ölsä häm fikridän qaytarib bolmäydi, derdi. Hāzir häm şundäy boldi. Ämäkim yänä oşā öcārligigä qaytgändi. Endi mühākāmägä örin qālmagändi. Buni dādäm sezdi, sezdi-yu, qısmat vä bu öcārlık āldidä ācizligini his qilib, indāmāy çıqıb ketdi. Ämmäm dād-vāy qıldı, başını āylāntirib ālgän deyä yänä yängämni āyblāy başlädi. Şähärdän kelgünçä, äkämning qoynini puç yāngāqqa toldirğän, vä’dälär bergän, āvrägän, ıssıq-sāvuq qilib ālgän, dedi.

Ämmâ endi bu gäplärning birântäsi ämäkingä tä'sir qılmasdi. Äftidän, ämäkim bundän keyingi häyätini belgiläb, ähd qilib, hämmäsini hisâb-kitâb qilib, bärçäsigä râzi bolib bolgândi.

Şundän song ämmâm qançälik häräkät qılmasin, ämäkim öz sözidä turib âldi.⁶⁰ Ämmâm özini öcär, qaysar vä fikridän qaytmäydiğän deb hisâblardı. Birâq mening tutingän âtäm undän häm öcär çıqdı. Ämmâm yängämğä, uning qarındaşlärigä köz-köz qılış, ämäkimdä äyb yoqligini tersätäliklärgä vä tersätälik bolmägänlärgä – här bir täniş-nätänişğä körsätiş niyätidä ciyändä qalıb ketgän taşxis qâğâzlärini âlib keliş üçün âvsininikigä zir qatnab yürdi. Äksigä âlgändäy bu päytdä ciyän häm âlis vilâyätgä işğä yubârilgän, âvsinining äytişiçä, ögli köç-körâni bilän oşâ vilâyätgä ketgän, qâğâzlär qayerdä qalgänini esläy âlmäs emiş. Ämmâ tezdä şähärgä qaytsä, oşâ duxturgä özi uçrâşib, qaytädän yâzdirib âlärmiş. Äqıbatdä ämmâm âdämlärgä köz-köz qilib, ämäkimning vä yängämning tilini hüccät bilän häm qısıq qılış imkâniyätidän mährum bolgän esä-dä, ämäkim vä yängämni äcrätiş üçün cân cähdi bilän häräkät qıldı: endi oşâ qâğâzning ornini ämmâmning bir pârçä tili basardı, zâtän ämmâmning tilidän ötädigän, undän tä'sirlirâq vä asâslirâq başqa hüccätning özi yoq edi. Ämäkimni fikridän heç kim, hättâ ämmâm yälinib-yâlvârib, âräğä tüşişni iltimâs qılğan yängämning äkä-ükäläri, âpäläri häm qaytarâlmadı. Äytoldi yängäm häm bir neçä märtä üyigä ketib qâldi. Äyläb yâlgiz qâlsa häm ämäkim bir özi, boydâqdäy yaşâyverdi. Başqagä üylänişdän baş târtıdı. Yängäm ketgän künläri âvqat häm yemäy, üygä qamälib âlardı. Heç kim bilän körışmäsdi, heç kim bilän gäpläşmäsdi. Äxir-âqıbat dädäm ämmâmğä “Yetär, bilgänini qılsin. Bäribir u äytgänidän qâlmäydi. Peşânäsidad bärini körsin! Buyâğı xüdnäning işi. Uning kârâmäti keng, mö'cizäsi köp!”, dedi. Ämmâm yängämni üyigä cönätib yubârişigä qançälik cänküydirgän bolsä, qaytarib kelişğä yänä şunçä cân küydirişigä toğrı keldi. Nihâyät Äytoldi yängäm üyimizgä qaytib keldi. Ämmâm häm ismini özgärtirib otirmadı: uning bu gäpläri yillärning zâlvârli qadämläri, häyätning şiddätli evrilişlari, ämäkim bilän yängämning mö'cizä kütib, qartäyişlari âräsidad körinmäy qâldi, özining häm, âdämlärning häm esidän çıqib ketdi.

Nimä bolgän taqdirdä häm men esimni ämäkimning – tutingän âtämning üyidä tänidim. Bu üydä qalışım häm, meni iskäb-hidläb pârvarış qılışlar häm fâydä bermädi: bu xânädändä fârzänd tuğilmadı. Ämäkim vä enäm bir-birlärigä cüdä mehribân, bir-birlärini sözsiz tüşünişär, ulärning yüriş-turişlari xuddi küküläb dän terib yürgän bir cüft

⁶⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

musiçäni eslätärdi mengä. Bu ikki musiçä uzâq yillär bir-birigä dälädä bolib, taqdir yüklärini birgä kötärüb, ändühlärgä birgä dâş berib, birgä yengib, ümr soqmâqläridän yelkämä-elkä süyänib ötişdi. Ämäkim birân işni häm enämsiz qılâ älmäsdi. Hättâ ât egärläyâtgändä häm enäm äbzälni târtib turärdi. Birân iş qılsa, yärmini enäm qılärdi. Ulär hämişä birgä, bir päytdä turişär, bir päytdä yâtişär, bir päytdä ävqatlänişär, birgä dälägä çıqıb ketişär, birgä qaytişär, xuddi bir-birlärigä közgä körinmäs arqân bilän bağläb qoyilgändäy edi. Tutingän enäm özini äybdâr vä günâhkâr deb bilgäni üçünmi, ämäkimni qoyärgä cây tâpâlmäsdi, ämäkim här küni yuvilgän, tâp-tâzä kiyimdä köçägä çıqardi, birân märtä kiyimi ğicim yâki dâğ tüşgän bolmäsdi. Ämäkim enämning äldidä yaş bälägä oxşab qälärdi. Kiyimläri u yâqdä tursin, ämäkimning päypâği-yu päyâfzäligäçä kiydirib qoyärdi. Änäm enämning bu fäzilätläri qoyatgändä ämmäm dârrâv üzüb älärdi: “Befärzänd, tuğmäs xâtingä çidäb keläyâtgäni üçün, keräk bolsä, ävqatini häm yedirib qoyışı, äyâğigä yıqılıb, tä’zim qilib yürışı, här küni tävâf qilib turişi keräk!”, derdi hämmä eşitädigän qilib. Nimä bolgändä häm ämäkim vä yängämning – tutingän enämning münäsäbätläri xuddi Xürräm baxşı äytib yürädigän dâstândäy tildän tilgä köçib yürärdi. Bu dâstânning baş qahramäni, şübhäsiz, ämäkim edi. Köngil qoygän äyâli tufäyli bir ümr befärzänd ötişgä häm râzi bolgän, bilib turib, bepüş äyäl bilän ümrgüzäränlik qılâyâtgän ämäkimgä ârquvâtdän täsännälär äytişär, bundäy cömärdlik hämmäning qolidän kelmäsligini tä’kidläşär, buning hämmäsi muhâbbät tufäyli deb hisâbläşär, ämäkimning nâmi endi muhâbbät bağigä kirgänlärdän târtib, bu bağni alläqaçân väyrän qilib, târk etgänlärgäçä mä’lum vä mäşhur, ibrät vä säbâq edi: hättâ mäktäblärdä häm oqıtuvçılarımız Färhädü Şirin, Lâyliyü Mäcnün, Tâhirü Zührä haqıdägi dâstânlärni yänädä hayâtiyrâq qilib tüşüntiriş maqsädidä, älbättä, ämäkimni misâl qilib körsätişär, ämäkim bärçä yaşlärning muhâbbät üçün öz rähät-färâğätini, färzänd köriş, erkäläş zavqını, ümumän, häyätning bär ne’mätläri qurbân qılğän, muhâbbätgä heç närsäni älmäşmägän oşâ kitâblärdägi mä’lum vä mäşhür sevişgänlärdän zärräçä käm bolmägän qahramängä äylängändi. Ämäkim fäqat egärçi üstä emäs, muhâbbät vä işq qahramäni sifätidä häm teväräk ätrâfdägi qışlâqlärdä şührät qazängändi. Dädäm vä ämäkimni täniydigän, eşitgän vä hämmä bilädigän bu işq dâstânidä häväs häm, häsäd häm, açınış vä şäfqat häm, täsännâ vä nädämät häm bär edi. Ämmämning tä’nä-yu mälâmätläri, ämäkim taqdirini oylâb tökkän köz yaşlari bu dâstânning tä’sirli, yänädä sirli hämdä qızıqarli tüs âlişigä säbâb bolärdi. Tersätä u yâqdä tursin, bütün kättä örä ävülläridä bu dâstänni vä ämäkimni bilmäydigän, eşitmägän ädämning özi yoq edi.

Enäm vā ämäkim meni öz färzändläridäy kättä qılışdı. Men heç narsägä zarıqmay, heç narsädän kām bolmäy ulğäydim. Keyinçalik oqışgä kirib, tä'til päytläridä qışlâqqa bārgänimdä, beixtiyâr, dästläb öz änämning äldigä emäs, yängäm – enäm yäşäyâtgän üygä kirib bārārdim. Bundän başı kökkä yetgän enäm meni bağrigä bāsib yığlâr, song mengä özigä könikişim qançälik qıyın bolgänini, mening xarxaşälärimni külib-yäyräb gäpirib berārdi. Enämning äytişçä, bā'zidä yärim keçäsi uyğānib ketärkänmān, öz üyimni qomsāb qālärkänmān, keyin yığlāgānçä, bār āvāz bilān enämğä tä'nälär qılärkänmān: “Siz ägär tuğmäs bolmägäningizdä, meni ulär sizgä bermäsdi, hāzir änämning quçağidä yātgan bolārdim, hämmäsigä siz sābābçisiz! Özingizgä bālā tuğib ālsāngiz bolmäydimi, meni bunçälik qıynägünçä?”. Bu gäplär enämning kökâyini örtāb yubārāyātgan bolsä-dä, meni quçağigä ālib, āvutişgä tüşärkän, bā'zān men bilān qoşilib yığlärkän: “Gäping toğri, bālācānim, hämmä äyb mendä, xudā meni şundāy yārātgan. Bālā tuğib, keyin ölsām hām mäyli edi... Lekin xudā meni qısgān. Xudā meni cāzālāgan... Mäyli, meni qarğa, meni ur, meni yer bilān bittä qıl. Fāqat yığlāmā... fāqat ketib qālmāā. Yālğiz yüpānçim sensān! Sensiz ölib qālāman. Biz fāqat seni deb bu dūnyādä ümid bilān yäşäyāpmiz”.

Men hām bāribir ulärning cānigä ārā kirālmādim, mākätbni bitirib, şähärgä oqışgä ketdim. “Ketsāng, ölib qālāman!” degän enām hām, tutingän ātām hām negādir oqışimgä qarşilik qılışmādi. Äksinçä, ämäkim “Oqı, bizgä oxşāgān āmi bolmä! Ümring dādāng bilān mengä oxşāb egär yāsāb ötmäsin!”, dedi. Yiğib qoygān pullärini berdi. Oqıb yürgänimdä hār āydä mengä pul, keyin āsāsān enām äytib turib yāzdırsä kerāk, ānālik mehri üfürib turgān xatlār cönätib turışārdi. Oqışım tügägäç, taqdir taqāzāsi bilān şähärdä işlāb qāldim. El-yurtdä dāktār degän nām qāzāndim. Enām vā ātām mening hāyāt yolimgä tosıq bolışni istāşmādi. Bu päytdä ükälärim ulärning qavätigä kirib qālgān, endi tutingän enām ulär bilān āvārā edi. Ämäkim qazā qılğändä men çet eldä mālākä āşirārdim. Ikki yillārdän song kelgänimdä Äytoldi enām hām, ämmām hām ānçä çökib qālışgāndi. Enām “Sizning orniningizgä ükäläringiz yığlāb bārişdı. Ulär ämäkingizni “ātā” deb yığlāşdı, ātāngiz bu dūnyādän beärman ketdi. Endi mening tābutim izidän özingiz hässä tutib bāring!”, dedi köz yāşlärini uzun yengi bilān ärtgānçä. Men oşā dāf'a hämmäsini tüşündim: āslidä dādām meni bir kün kelib ulärning tābuti izidän “Ätām” deb yığlāb bārişimni istāgāni üçün hām ulärgä oğil qilib bergāndi. Men esā buning üddäsidadān çıqālmādim. Enām endi şuni eslātārdi. Şunçä yillārdän beri enämni birinçi märtä quçib yığlādim. Sāldän song ämmām köz yāş bilān kirib keldi. U endi ānçä ulğäygān, yüz-közläridä dānālik āks etgān edi. Mening kelgänimdän quvānib

ketib, aşxanädä küymänib yürgän enäm eşitsin deb, köz-yaş äräläş diydiyâ qilib âldi: “Enäng âxiri âkämning başını yedi. Kün körmäy ötdi âkäm şorlik. Şu tuğmäsni deb tirnâqqa zâr ötdi”. Bu gäplärni enäm eşitgän bolışı keräk, çünki ämmäm ätäyin bäländ tâvuş bilän nâlırdı. Lekin enäm säldän keyin qolidä men yaxşı körädigän mänti bilän quvnäb-yäyräb kirib keldi. Xuddi heç nârsä yüz bermägändäy, xuddi ämmämning gäplärini eşitmägändäy, ämmämğä älähidä iltifât qıldı: “Äpâcân, âling, mänä bunisi siz yâqtirgän köpirtirilmägän xamirdän qilingän”, dedi. Lekin men enämning közläri içidä mung, iztirâb, ändüh päydä bolgänini, ämmämning gäplärini könglining tübigä ötkäzib yubârgänini, oşâ tüb-tübdä xuddi portänädäy bir nârsälär qaynâb-vaqırlâb, titrâb yâtgänini kördim...

* * *

Men vä'dämdä turdim. Äytoldi yängäm – tutingän enämning tâbuti izidän yıǵlâb bårdim. Ämäkingä örgänib qâlgän ekänmi, enäm ämäkimdän keyin ikki yıl hâm yâşämädi. Ehtimâl, özi yoq câyda dâvdirâb, kälâvasining uçını yoqâtıb qoyâdi deb ämäkimdän xavâtir âlgändir? Dârül bâqâda hâm özisiz birân işning başını tutâlmây, gângib qâlışıdän taşvişgä tüşgändir?! Nimä bolgändä hâm uni bir içkin dârd âlib ketgänini bildim. Hâr qalây, mengä ilhaq turgän ekän, ämmämning xatını qoltıqlâb, yetib kelişim bilän közi mengä tüşib, kirtäygän közläri pârlâb ketdi, keyin qollarını mengä uzâtdi, kâftimni bemâcâl silâdi, şu silâşi bilän nimädir demâqçı boldi, lekin bir söz demây cân berdi. Mä'râkädän song ämmäm bir tödä qâğâzlärni âldimğä taşlâdi.

— Mänä bu qâğâzlärni enängning sândiğidän tâpdim. Hüccätlärgä oxşaydi. Äkäm beçärä üyni hâm, tâpgän-tutgänini hâm sening nâminggä ötkäzgändi. Şu qâğâzlär bolsä keräk. Mä, âl. Xâhlâsang, ükäläringgä ber. Xâhlâsang, özing kelib yâşâ. Bu üyning çirâğını öçirmä. Yängäm bilän âkäm kün körışmädi. Işqilib, âxirâtläri âbâd bolsin. Men ämmämğä äcäblänib qaradim. Ämmäm birinçi märtä enämni – tirikligidä özi bir ümr tä'nä vä haqârat qılgän, izzât-nâfsini tâptägän äyâlni “yängäm” deyâyâtgän edi. Vâhâlänki, enäm tâki qabrgä kirgünçä bir lâhzä hâm tin âldirmädi, bir ümr özining mälâmâtläri bilän ta'qıb qilib yürdi. Mänä, endi enäm şorlik, qabrgä kirib tinçiydigän boldi. Ämmäm birdän gärib, behâl körindi mengä: yoq, enämğä açingäni tufâyli emäs, bir ümr kâyigän, tәнbeh bergän, ertädän keçgäçä mälâmät qılış üçün yâşägän, mälâmät qılış ümrining mâzmunigä äylängän äyâlni endi bu dünyâda yoqlığı sâbâbli ümriddä hâm mazmun qâlmagändäy, şuning üçün hâm birdän qarib qâlgändäy tuyuldi mengä. Qâğâzlärgä şunçäki köz taşlâdim. Bulär üy-cây, mülk mengä ötkäzilgäni haqıdägi väsiyâtnâmä vä başqa hâr xil hüccätlär edi. Bu hüccätlär içidä mening birinçi sinfgä

bārgändä tüşgän sürätlärimdän tårtib, kündäliklärimgäçä bār edi. Demäk enām mengä taalluqlı hār bir hüccätni, hār bir qāğāznı cüdä āziz nārsädäy āvāylāb-āsrāb yürgän. Bu hālät dān mütāāssir boldim. Könglim tolib ketdi. Hāzir ökirib yubārsām kerāk, deb oylādim. Birāq āmmāmning āldidä yiglālmāsdim. Hāmişä āmmām gä enām gä bolgän hissiyātlārimni āçıq nāmāyān qılış dān özimni tiygānmān. Boğzim gä kelgän ökinç, ārmān, yigini bāsiş üçün qāğāzlārnı sinçiklāb oqış gä tüşdim. Birdān közim bu hüccätlārgä alāqasi yoq bāşqa bir qāğāzgä tüşdi. Dāktār bolgānim üçün bir qarāş dā bulār taşxis qāğāzlāri ekānini ānglādim. Bu meni bāttār ācāblāntirdi. Āmmām egālik qılışni istāgän vā hāmmā gä körsātib, āmākimning şā'nini himāyā qılmāqçı bolgän qāğāzlār edi bu. Ciyān ālib kelib berdimikin? Undä negā āmmām bu haqdā heç nārsā bilmāgän? Āgār keltirib bergändä hām bu qāğāzlār yāngāmning emās, āvsini ārqalı āmmāmning qoligä tüşārdi. Demäk, qāğāzlār ciyāndā qālmagän ekān-dā. Şu fikr tā'siridä hāmdā kāsım qızıqışı bilān āmākim vā Āytoldi enām körik dān ötgän oşā tāşxis qāğāzlārnı birmā-bir oqıy bāşlādim. Vā birdān bir neçtä xulāsalārgä közim tüşib, qaytā-qaytā oqıdim. Keyin yānā oqıdim. Yoq, keyinçālik hām bir neçā mārta nāmını eşitgän, mendā hām özgāçä hürmāt vā ehtirām uyğāt gän, lekin tānişiş imkānigä egā bolmāsdān bu dūnyādān rıxlāt qıl gän oşā māşhūr dāktār anıq qilib yāzib qoy gändi. Bu tāşxis gä körā Āytoldi enām emās, āmākim fārzāndli bolişı mūmkin emāsdı. Bu xulāsa mengä yāşın urgāndāy tā'sir qıldı vā āmākimning, enāmning hāyātı köz āldim dān lipillāb ötdi. Āniy lāhzālārdā yāriş gän xātira sinıqlāri içidā āmmāmning bir ümr bigiz qıl gän qollāri, bütün qışlāq yāngām gä yāğdir gän dāşnāmlār, mening “siz tuğmās bolmāgāningiz dā, men öz üyim dā yāşārdim” deb qıl gän xarxāşālārim, tāşxis dān ötib keliş gän küni xuddi yāngāmning – enāmning yūzidān sel kābi āqıb tüş gän köz yāşlāri – hāmmāsi bār edi. Men endi hāmmāsini tüşüngän vā ānglā gän edim: yāngām, mening tutingän enām bepūşt yāşāş qısmātini öziniki deb bil gän, bil gāni üçün hām tāşxis qāğāzlārnı yāşirib qoy gän, ciyāndān hām bu sirni āçmāslikni sorā gän, āynān şuning üçün ciyān biznikigä bāşqa kelmāy ket gän, yāngām el-yurt āldidā āmākimning bāşı egilmāsliğı, erkāklik gururi tāptālmāsliğı üçün bu sirni hāmmāmiz dān yāşir gän, heç kim gä bildirmāy, bārçā tā'nā-yu haqāratlārnı öz yelkāsı gä ālib, āmmāmning vā bütün qışlāqning bir ümrlik xorliklārigä, mālāmātlārigä çidāb kel gän...

2.1.6. Qultây⁶¹ - Kultay Hikâyesi⁶²

..Ketsin mendän âhü vâyim,
 Âbâd bolsin mâzgıl câyim,
 Düâ qılğan, qıblâğâyim,
 Âtâm Qultây, xüş qâl endi...
 "Älpâmiş" dâstânidän Älpâmiş sözi

Yüzi ärälâş tüşgän qamçidän song ârqaqidän tepki yedi — köpkärilärdä özlärigä yol açış üçün âldini tosgän ätlärning bıqınıgä tepib örgängän qaynilär bu bärzangi vä nä xâtinni, nä rözğârni bilädigän, ümri mälning izidän tayâq südräb, qır-ü ädirlärdä ötäyâtgän vä şungä yäräşä küç-quvvatgä tolib turgän âdämni başqa câyigä tepib yıqıtıb bolmäsliğini, xâtinidän başqa heç kimgä äytmägän sirini — äynän şu çäp âyâğini qırning üstidä bori ğäcib, quvvatsız bolib qalgänini bilişgändäy mölcäldän ädäşmäy naq tizzäsigä, borining tişläri qalgän vä beş yildän beri nämğärçilik päytläri zirqırab, äzâb berädigän çandıq üstigä ârqa täräfdän ketmä-ket zärbä berişdi — Ulcänning közidän ot çaqnab ketdi. U âyâğim sindi deb oylädi vä şuning üçün endi nimä qilib bolsä häm mämatalâq bolib ketmäsin deb, bir päytlär Rəcəb çopân bilän Tälli yäylâvidä muz yağâyâtgän döl âstidä qalıb, üstigä eşäkning cäbdüğini yâpinib qutulib qalışgändäy, döldäy yağilâyâtgän qamçılärdän himâyäläniş üçün yüzini qolläri bilän tosgänçä här qandäy hökizni ârqa âyâğidän bir tärtib, qassâblärgä bağläb berädigän çayır pänçälärigä äğär biräntäsining aqalli bälâği iläşib qâlsa häm xuddi quturgän şerdäy tägigä tärtib, tilkä-pärä qılädigändek, qaynilärining yaqın kelişini peşänäsidän sizâyâtgän qândän açışib turgän közlärini qısib âlgänçä pâylib yâtär, qaynilär häm içidäğini bilib turışgändäy âyaqlärini uning qolläri yetmäydiğän mäsâfädä saqläb, xuddi paxta säväläşâyâtgändäy biri qoyib, biri qamçılär, Ulcän endi taqdirgä tән bergän köyi, köz âldigä negädär häli qulâği kesilmägän kuçügi kelgän, keyin bulär meni öldirib qoysä, izimdän yiğläb qälädigänim häm yoq, änâvi esi kirdi-çıqdi maymâqqa esä men ölämänmi, qälämanmi, farqı yoq, U mendän keyin häm etägigä tezäk yiğib, ötgän-ketgängä işşâyib yüräverädi degän cäsüsänä fikr lip etib ötgändi-yu tāmāğigä älämli xorsınıq tıqilib, hättä qarşilik qılış haqıdä oyläşgä häm qurbi kelmäy, boşäşgänçä, özi neçä märtä közigä qarab turib, boğizläb taşlägän nâvvâslärning cānhālätädi pişqırgāni

⁶¹ <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul> 15.02.2017 13:00

⁶² Bu metin içinde yer alan koyu yazılı cümleler üzerinde cümle analizi yapılmıştır.

käbi hänsiräb yätärkän, birdän äyälning çinqırıgını eşitdi-qaydändir maymâqlänib Arxixâl päydâ bolgändi; U qaynilärning ätäyläb uçığa qatırılğan teri ornätılğan qamçılari mämatalâq qılâyâtğan Ulcânning başığa özini taşladı: endi qamçılar äyälning yelkäsi äräläş vizillär, Arxixâl bär ävâzi bilän qışlâqdâşlarını yârdämğä çağırğança, xuddi yaş gödäginä bağrigä âlib, bâstirib kelâyâtğan bälâ-qazâlardan äsrâyâtğändäy Ulcânning başını tāvân-ü barmâqlari birläşib ketğan mäyib äyâqlär bilän tuğılğanı vä äyni şu nuqsâni üçün sağlâm vä nuqsânsız ädämlär dünyâsıdä bir ümrgä boynını qısıb, başını egib yürışğä mähkum etilğanı beri başıdän ärimäğän haqârat vä xorlikdän yilmä-yıl kışrayıb bärâyâtğan mittiginä cüssäsi bilän tosib âlgändi. **Ulcân naq burnığa tegib turgän äyälning kökrägidän açimsıq ter vä özigä cüdä täniş bolğan kökräk hidini toydi: bir zum U bu hid qayerdän kelâyâtğanını vä bu hid dimâğidä qaçân vä qandäy ornäşib qalgänini änglälmäy, özini kältäkläşâyâtğanını häm unutib, beixtiyâr xuddi emâyâtğändek tämşändi.**⁶³ Tämşändi-yü, keyinçälik şu hâlätini esläb cähli çıqdı, sâl bolmäsä, ikkitä sigirning äyâgını gävräni bilän urib sindirâyâzdi. Ikki-uç äydän keyin xätini üygä qaytib, bäläsini emizib turgänini kördi-dä, yänä oşâ hid esigä tüşdi. Bu hid cüdä täniş, şu bilän birgä nätäniş edi. Qısır sigirdän farqı yoq, bir maymâq toqälning kökräk hidi özigä täniş bolışı gäzäbini keltirdi vä ätäsidän örgängän ädätini qıldı: pädägä qoşış üçün sigirni yetäkläb çıqqan Arxixälning yelkäsigä äläm bilän gävrän tüşirdi. Bu märtä äyälni äyädä, gävränning uçiginä tegdi. Arxixäl uning qors vä qopâl müämäläsığä örgänib ketgändi. **Yelkäsigä gävrän tüşğändä mäyişib ketär, ağrıqni bildirmäy ungä âciz vä yalınçaq tärzdä tikilğança maymâq äyâqlärini südräb, näri ketärdi. Şundäy päytläri Ulcân Rəcäb çopândän örgängän sözlär bilän "Enağar, mäymâq!" deb sökinärdi.**⁶⁴ Rəcäb çopân ädämävi vä qahri qattıq ädäm edi. Ungä mäl bilän ädämning farq yoq, kim cählini çıqarsa, uzun gävräni bilän tüşirib qälär, şuning üçün tersätäliklär uni köpäm dävrälärgä qoşavermäs, U pädäsi bilän yäylävdä qançâ yürsä, qışlâq şunçâ tinç bolädi deyişärdi. Uning änä şu qors vä özigä yäqmagän här qandäy mäsälägä gävrän bilän äräläşış ädäti, gärçi püşti kämäridän tüşğän färzändi bolmäsä häm Ulcängä tolıq köçib ötgändi. Rəcäb çopân qahri qattıq bolğanı bilän micğäv emäsdi. Ulcânning äsrändi ekänini birän märtä häm yüzigä sâlmädi, şu sâbäbli Ulcân bu üygä äsrändi ekäni xayâligä häm kelmäsdi. Bälä qızı bilän kökräk täläşib kättä bolä başlägäç, birävning färzändi ekäni häm Rəcäbning esidän çıqıb ketdi vä U älti yaşğä kirişi bilän özigä qoşib, pädägä âlib ketdi. Şundän song gäh Çit üstidägi,

⁶³ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁶⁴ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

gâh Tállidägi yäylävlärdä âyläb qâlib ketişär, âtä-bälä pädä ketidän yurib, öz izläridän xuddi öz ümlärining yârqn və navqırân dävrlärini birmä-bir yâqıb, keyin öçirişâyâtgändek tütäb yâtgän oçâqlâr bilän birgä mâl tezâkläri qâldirgänça, gävrânläri bilän sigir âyâqläri-yu özlärigä yâqmagän ädämlär yelkäsigä cizzäki fe'llärining äsâratlärini çizib, özlärining gâh yüvvâş, gâh zärdäli käyfiyâtläri käbi özgärvüçän fäslär-ü yillärni bu tåg yäylävläri və dästü-dälälärgä birmä-bir älmäştirib çıqışardi. Ulcân mäktäbdä oqımadı, uning bärliğini biräv eslämädi häm. Şuning üçün xuddi däst börisi käbi cizzäki və sirkäsi suv kötärmäydigän qızıqqân bolib ösdi. Ârädän yillär ötib, bälägät yâşigä yetgändäginä, hüccät keräkligi yädigä tüşişdimi, Rəcäb çopân bir qozili qoygä eski tänişi ârquali tuğilgänlik güvahnâmäsini toğırläb âldi. Şundäy qilib, Ulcânning äsrändi färzänd ekäni häm, kencä qızı ikki âylik bolgändä, bähärning âxirläridä bezgäk tutib yâtgän xâtini käsäl hâlidä âtäsinikigä ketib, qolidä bir häftälük bälä kötärib kelgäni häm esidän çıqıb ketdi. Oşändä u xätinining qolidägi eti hilviräb yâtgän çaqalâqni körüb, âtäsinikidä ikki kün qâlib ketgäni üçün gävrân bilän savlämâqçı boldi-yü, ämmâ xätinining özigä yälinib, ilticâ bilän titrüb, bezgäk tutib turgänini körgäç indämädi. Üstmä-üst qız tuğıb, mendän kältäk yeyävergäni üçün häm bu bäläni âlib kelgän deb oylädi öziçä. "Bir qarindâşımız tuqqan küni ölib qâlibdi, qızıng häli sütdän çıqmagän deb mengä berişdi, bu endi bizning bälämiz, âtäsi" dedi Rähät. Rəcäb endi tuğilgän qoziçâqdäy bolib yâtgän çaqalâqqa qaradi-yü, başqa bu bälä kimning bäläsi, qandäy qarindâşi bolädi, qaynâtasi negä käsäl xätinini äynän şu künläri Çitgä şaşlınç çaqırdı və xâtini qandäy qilib bu bäläni âlib keldi, qayta suriştirib otirmädi. Hättâ ungä ism qoyış häm esdän çıqıb ketdi. Ârädän bir häftä ötmäy xâtini bezgäkdän qaltirab ikkitä çaqalâqni bâqışgä qıynalâyâtgänini äytdi və âtäsining üyidä otirib qâlgän maymâq singlisini âlib kelişini sorädi. Rəcäb çopân indämädi. Xâtini küvi pişışgä häm qurbi yetmäy qâlgänini və kündän kün xuddi küzgi şuvâqdek tökilib bärâyâtgänini bilärdi—Arzixâl ni qaynâtasi bir söz demäy, xuddi bu er älmäs qızdän bezâr bolışgändek, bittä eşäk qulâğıçä kelädigän boğçägä örälgän kiyimläri bilän taşläb ketdi. Hättâ küyävning közlärigä qaramadı häm. Rəcäbning mäydäkäşlik ädäti yoq edi. bungä e'tibâr häm bergäni yoq. Keyinçälik bälä yürä başlägändä Rəcäb bäläning bolıq âyâqlärigä qarab turib, xätinigä "Bu endi bizning ül boldi, Ulcân qoyaqâl" dedi. Şundäy qilib, Çitlik bälä Rəcäb çopânning merâsxöri bolib qâldi və Arzixâl häm qaytib âtäsinikigä ketmädi. Ulcânning häm äsrändi ekäni bā'zidä kelib, âtäsining üyi-yu mäligä iddäâ qilib ketädigän qızlari demäsä, heç kimning xayâligä kelmäsdi. Ämmâ qızlär Rəcäb çopânning Ulcängä bolgän münäsäbatini körüb, bu haqdä açıq-âşkärä âğiz açışmäsdi.

Râhât toşakkä mixlänib qalgändän keyin bütün rözgâr moylâvi säbzä urib, âtäsidäy bağritaş və qopâl bolib vâyəgä yetâyâtgän Ulcânning türtkiläşlari-yu qamçiläridän qırqdän âşâr-âşmäy muştdäy bolib qalgän şu maymaq äyälgä, Râcâb çopândän song qışlâqning pädäsi esä Ulcângä qâldi.

Ulcân Arxixâlni başidäyâq yâqtirmasdi: U bu mâcrüh äyâl negä özlari bilän yâşâyâtgänini uzâq vaqtgäçä tüşünmädi — keyin esä ânäsining ornidän turâlmây yâtgändä yâlgiz şu mäyib xälasi küniğä yârâyâtgänini körgändä, bättâr ğaşı keldi: ungä bu äyälning birân işni epläb qılâlasligi, iş buyursä, hämişä çälasi bolışı, çirâq yâqqandä, şişäsi yârilişi, idiş yüvgändä käsä sindirişi, nân yap desä, xamir âqib ketib, nânsiz qalışlari, sağib âlgän sütigä, älbättä, mâl göngi qoşilib qalışi, ümumän, äyälgä xâs bolgän cüdä köp fâzilâtlär bu Xüdâ urgändä yoqligi uning ğaşini keltirär, üstigä üstäk bu äyälgä rähm qılädigän, ungä açinädigän âdämning özi yoq, âtäsidän tärtib, âpälärigäçä Arxixâlgä bir keräksiz və ârtıqça buyümgä qarägändäy qarâşar, bâbäläri bilän tığäläri häm Çitdän qıdırib kelişgändä Arxixâl bilän nâmigä sorâşar, göyâ U alläqaçân ölib ketgändäy, bu mäyib äyâl bir begänädäy, uning häli häm oşâ âtäsi bilän âlib kelgän boğçädägi kiyimläri üstigä ilinib turgän äbgâr qıyâfasigä e'tibâr häm berişmäs, Râhât esä kăsällik heç kimgä kerägi bolmägän bir maymaqni emäs, äynän özini tänläb, häyât şämläri birmä-bir öçirâyâtgäni üçün älämi kelgändek yâtgän cäyidä Arxixâlni "Sen toqâl, meni özingdäy bebürd qılâsan, meni isnâdgä qoyâsan" deb qarğanär, közi tüşgän cäydä uni gördän âlib, görgä tıqar, şundä häm bu äyâl xörlik və haqâratgä lâyıqdäy birân e'tirâz bildiriş tügül, hämişä qorqıb, hürkib, burçäk-bürçäklärgä bekinib, birâvlärning közigä körinmây yâşär, bu esä Ulcânning ğaşini bättâr keltirär, uni körgän cäydä türtkiläb ötar və otirsä opâq, tursä sopâq deb sökärdi.

Qayniläri qırdän âşib kelâyâtgänini körgändäyâq Ulcân bulärning niyätini buzuqligini bilgädi. Ämmâ tām äylänib qaçışgä yâ bekinişgä ğururi yol qoymädi. Ätning äbzälini tärtgänçä ulärni pâyläb turäverdi. Birinçi qamçi kelib tüşgändä, ât hürkib, qaçib qâldi. Qışlâqdä här kim öz işi bilän bänd, törttä bärzängining qışlâqdägi här qandäy yigitni bir çöqışdä qaçirädigän Ulcândäy âdämni üyigä kelib kältäkläşi xayâllärigä häm kelmäsdi. Ämmâ qaynilär bir söz demäy küyävni säväläşgä tüşişdi. Tâvuqlärgä dän berib, kätäkdän örmäläb çıqayâtgän Arxixâl körib qâlib, özini üstigä täşläb, bâr âvâzi bilän bütün qışlâqni äyâqqa turğizgändäginä qışlâqdâşlari äcäblängän köyi birin-ketin yügürüb kelä başlaşdi.

Bâyqul çâl qoşköllik qaynilärni cerkib berdi.

— Singillaringni häydäb yubargän bolsä, qamçi bilän qošäsizlärmi? He, örgildim sizlärday ärkäşlärday.⁶⁵

— Singlimiz endi bu hökizning üyigä ölsä häm kelmäydi! Bungä başqa xätin tåpib beringlär! — dedi ortänçä qayni.

U cimitday gävdäsi bilän Ulcanning başini tosib algän Arxixälning yelkäsi aşä qamçi tüşirgäday äkäsiden bir qamçi yeb, boynini uşläb turärdi.⁶⁶

Qaynilär ät çäpib, qışlaqlarining ärini kötärib yürgän ädämlär edi. Keksä çäl bilän tårtişib otirişmädi. bundän taşqari tersätäliklär häm öz qışlaqlarigä qamçi kötärib bästirib kelişgänidan näfsäniyät qozğalıb, biri tayaq, biri paşaxa kötärib alişgän, vacähätleridan äkä-ükälärni gäcib taşlägüdek körinişärdi. Ulär ätlärigä minib, bir söz demäy cönäb qalışdi. Arxixäl yüzidan sizäyätgän qän boyni ärqali içigä äqib ketäyätgänidan bexabar Ulcanning yüzidägi cärähät izläri römäli uç bilän ärtär, närigä uçib ketgän telpägin qaqib başigä kiydirärdi. Uning mehribänçiligi Ulcanning cählini çıqardi. U özigä kelib, äyälni itärib yubärib, häli qırgä yetmägän qaynilärigä bir köz taşläb, ämbärgä qarab yügürdi. Arxixäl uning nimä üçün ämbärgä kirgänini bildi. Maymaqlänib, Bıyqul çalgä nimädir deb guldürägänçä, izidan çäpdi vä ämbärning eşigigä tayaq ötkäzib qoydi. İçkäridän Ulcän eşikni tepib baqıräyätgäni eşitildi. Ulcän bir iläc qilib, eşikni buzib, qolidä miltıq bilän çıqqandä qaynilär alläqaçän qır aşib ketgändi. Ulcän älämigä çidälmäy qondäq bilän Arxixälni bir urib yıqıtdi.

— Enäğär maymaq, ulärning ornigä seni öldirämän!⁶⁷

Ulcän xätinining ketib qalışı-yü, qaynilärining özini säväläşgäni älämini birätölä maymaq äyaldän äldi: här däim pädädän qaytgändä Rəcəb çöpän äyäk ästidä yätmäslük üçün örgätgän cäygä — äyvänning şiftigä tıqib qoyilgän uzun irğay tayaq bilän Arxixälni sälib qaldı. Äyäl säl bolmäsä ikki qadämga, äyvängä terib qoyilgän buğday qäpläri üstigä uçib bärrib tüşdi: uning cimitday tänäsi xuddi kaptäkdäy yuqarigä kötärib tüşgänini bu yergä näfsäniyätleri qozğalıb emäs, köpräk tämäşä üçün kelgän tersätäliklär anıq körişdi. Arxixäl Ulcängä äcizänä vä zäif ävazdä nimädir demäqçi boldi, müşiçäning qurilläşidäy ävaz çıqardi, ämmä heç närsä demädi, tayaq tüşişi bilän başidan uçib tüşgän römälini älib, esigä tüşgändäginä qatıqqa yuvilädigän säçi pätäk bolib yätgän tozğaq başigä taşläb, Ulcanning közidan yäşiriniş üçün mälxäna täräfgä pildiräb ötib ketdi.

⁶⁵ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁶⁶ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁶⁷ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

Keçgä yaqın Orıl üstä qâp-qarâyib ketgän tayâq ornini körüb, zäifläşib qalgän tirsäkni uşläb körärkän, äyälçäliş qilib qarğandi:

— Hökizdäy bolmäy öl-dä, sen, Ulcân. Kelib-kelib bir mäyibgä küçing yetdimi? Qolini sindirib qoyibsän-kü, cüvânmärd.

Arzixälning ağrıqdän kökärib ketgän yüzigä qarab, özi üstäni başläb kelib, özi däkki eşitâyâtgäni cählini keltirdimi, yâ qılgän işidän uyäldimi, Ulcân çalgä bir ağiz gäp qaytärmäy näri ketdi.⁶⁸

— Uni qarğamäng, üstä bävä, — dedi Arzixäl ağrıqdän terläb, inqıllärkan. — Äyb özimdä. Özüm yıqilib tüşdim. Xätinini men sığdırmädım. Meni deb ketib qaldı. Nimä qılây, men bir Xüdä urgän äyäl ekänmän. Bungä häm dardısär boldım. Özi äpämning ornigä men ölib ketsäm bolärdi.

Tersätälikläarning birântäsi Ulcänni kâyiy başläsä vâ u haqdä yâmân fikr bildirsä, Arzixäl birdän uni "Äslidä äyb mendä, äpämning ornigä men ölib ketsäm yaxşı bolärdi" degän sözlär bilän himâyä qılışgä tüşärdi. Râhät âdäm tänimäy, közläri ârquali razi-rizâlik qilib yätärkän, Arzixäl râzilik sorâş ornigä "Sizning orninigzdä men ölsäm yaxşı bolärdi, Ulcân häm şuni istâyäpti", deb yiglägänini häli häligäçä qışlâqdâşlari esläb yürışärdi. Tersätäliklär bu mäcrüh äyälning hämişä özi qılmağän äybni boynigä âlişi vâ hämişä hürkäk, bir nârsädän xavâtirdä yürğändäy dâimâ Ulcânning âldidä qaltırab turişi, Ulcân desä kăsâlligigä qarämäy ornidän turib ketişi, Ulcân kelmäsä keçäläri tâki U kelgünçä miccä qâqmäy çıqışı, bâ'zidä aç ketgändä, âvqat kötärib, mäyib häligä qarämäy, ikki qır nârigä — yäylâvgä piyâdä bärrib kelişi, bäläläri vâ xätinining täyyâr çörisi bolib qalgänining sâbâbi — äyäl ungä örgänib qalgän, şu sâbâbli Ulcânning üydän häydäb yubârışidän qorqadi, pädä izidän yüräverib, özi häm hökizgä oxşab qalgän bu yâvvâyı uni häydäb yubârışdän häm qaytmäydi, şuning üçün häm bu äyäl özigä şunçä äzâb bergän âdämgä bärrib mehribânlik qıläveradi, çünki bu äsrändini çäqalâqligidän özi kötärib kättä qılgän, öz bäläsidad bolib qalgän, bir üygä bekä bolış baxtidän mährum bolgän şorlikning şu çopândän başqa bu dünyädä âvunçağı qılmağän, fâqat şu Ulcângä bolgän mehrginä bu bebaxtni dünyädä uşläb turibdi deyişärdi. Orıl üstä oşändä qariyib ottiz yildän beri Râcâb çopânning üyidä yärim cân vâ mittiginä bolışigä qarämäy, qoli kâsâv, sâçi süpürgi bolib qalgän äyälning yıqilib tüşgänigä işänmägändi: tayâqning orni bilinib turärdi. **Arzixäl heç qaçân birân kişigä äytmägän bolsä häm uning gâh peşânäsi, gâh yüzi şilinib, kökärib yürğanini körgän**

⁶⁸ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

qışlâqdâşlari bu Ulcanning işi ekânini bilişardi. ⁶⁹Üstâ Orâl tuxum sürtib, Arxixâlni dâdlätib, tirsäkni xuddi munçaq teräyâtgändäy siläb-işqalädi, singän süyâklärni qoli bilän tekisläb bolgäç, çârçöp qilib bağlâb qoydi. **Äğriq qalgändek boldi-yü, ämmâ Arxixâlni tirsägi yillär ötişi bilän qaltiräydigän, keyin esä, sälgä çıqıb ketädigän dârâcadä mörtläşib qaldı.** ⁷⁰ Äradän yillär ötib, Arxixâlni çıqıb ketgän tirsägin xuddi qoğırçaqning qolidek cayıgä sâlib qoyışgä Ulcanning bäläläri häm örgänib ketişdi, tirsäkni cayıgä sâliş päyti äyäl dâd-vây qilib turgändä, Ulcân sekin üydän çıqıb ketär, şunça yillär ötgän bolsä häm negädır qayniläri kelib ketgändä äläm üstidä Arxixâlni kältäklägäni yâdidän çıqmas vä oşä küngi ter hidi keläyâtgän kökräk hidini dimâğidä tuyardı. Vähälänki, U bu maymaqni cähl üstidä tayâq bilän sâlib, mäyib qilib qoyây degän hâlätlär ümri dävâmidä köp bolgän, bulärning birântäsi häm esidä qalış tügül, hättâ bir moyini qılt ettirgänini eslâlmäsdi. Negä äynän oşä küngi väqea yâdidä bunçalik uzâq saqlänib qalgänini tüşünmäsdi. Eng käyvâni kâmpirlärü âqsâqâllärning häm qolidän kelmägäç, tersätäliklärni häyrätgä sâlib, pâyü-piyädä maymaqlänib qoşkölgä kirib bargän Arxixâl bilän birgä üyigä qaytgäni sâbâbli singilläri bilän yüz körişmäs bolib ketgäni üçünmi yâ turmuş degäni çimildıqdägi entikişdän başqa nârsä ekânligi tufâylimi, xâtinining tâbârä incıq vä micğâv bolib bäräyâtgänigä qarämäy izmä-iz tuğılâyâtgän bälälär oşä küngi kältäklängänining älämini häm, xâtinining zäif câyini sâtib qoygänini häm, qayniläri uni uriş üçün äynän oşä zäif câyidän fâydälänişgänini häm, oşä küni Arxixâlni cähl üstidä urib, birinçi märtä çekkän xicälätini häm uning xâtirasidän surib çıqarişdi, ämmâ açimsıq, ter tä'mi bär kökräk hidi esidän çıqmadi. U bu hidni ilgäri qayerdä hidlägänmän deb keng vâdiydä yayilib ötlâyâtgän pädälärgä xuddi öz mülkini küzätib turgän şähânşahdäy sersälib qarägänça, Arxixâlni gâh yelkäsi, gâh äyâğigä tüşäverib, özi häm äyälning biläk vä yelkälärigä qoşilib, yilmä-yil yeyilib-sillıqlänib bäräyâtgän tayâqqa süyänib, äzâbli oyining tägigä yetişgä urinardı. U yillärning uvälänib ketgän kesäkläri vä suvâqläri âstidä qalgän yiltilläb turgän oşä xâtirasini tâpgändek boldi: Arxixâl maymaq çaqalâqligidä özini âvutiş üçün kökräk bergän, şu yol bilän Râhät ânäsi yoq päytläri, keyin esä, käsäl bolgändän keyin hämişä ter hidi keläyâtgän, äyâqläridek zäif vä häyât äsäri yoq, xuddi süzmäsi açib qalgän xaltadek solğın, sassıq kökrägin äğzigä tutgän, hid oşändän dimâğidä qalgän deb oylädi vä bu uni bättär tutâqtirib yubardı — U bu maymaqni er häm älmägändän keyin mengä kökrägin berib, özini âvütgän, şuning üçün meni xuddi özi tuğib qoygändäy

⁶⁹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

⁷⁰ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

mehribanlik qilgan, bu hid osha paytlardan xatiramda qalgan degan xulasaga keldi: bu uning cahlini battar qozgadi, agar shu payt maymaq aldidā bolgandā, gavrani bilan yelkasiga salib qalishdan va sag qolini ham mayib qilishdan qaytmasdi. Shuning uchun u keyinchalik ham Arxixalning mayib ayagiga qosilib, ong qoli ham butunlay ishlamay qalgandā, biran martā ozini aybdarday his qilmadi: aksincha, uning bir paytlar, anasi orniga ozinging shorlangan teriday kokragini tutgani uchun kechirilmadi. Ulcanning ayalgā bolgan bunday munasabati keyinchalik uning balalariga ham otdi: esini taniyatgan balalari ham chaqalqlarning istanini yuvishi, tezakdan guvala qilishi, qazan astiga alav yaqishi, qish kunlari qurigan yulgun terib, toqayzar titib yurishi, hammaasi maymaq ayalning çekiga tushganidan zarracha ham acablanişmay qoyişgan, uni mamalarining singlisi deb emas, uylaridagi ovlari qilishga ırganadigan yaki qollari barmaydigān qara ishlarni bacarişga mahkum etilgan çori deb tasavvur qilishar, Rahat olgāndan keyin Arxixal siçqan hidi basib ketgan ambargā koçib otgan — Ulcān nazik mehmānlargā ataylab tagda atib kelgan, şamaldā quritib, qatiriş uchun ambarni toldirib ilib taşlagān va qatgani sayin şunça mazasi çiqadigān tongiz etlari bilan birgā bu ayalning umri ham kiçkinā hücradā yilmā-yil quruqşib barardı. **Aslidā xatinining ketib qalishidā Arxixalning aybi yoq edi.**⁷¹ Arxixal kelinni haydatib yubariş tugul, ungā oqrāyib qaraşga ham yuragi betlamagan, aksinça, kelin kelgan kunidānaq bu maymaq ayalgā butun casadini taşlab algāndi. Aldiniga namiga bolsā ham Ulcanning anasi ornidagi xalasi, şularning xizmatini qilasan deyişdi kelingā. Amma Arxixal kelingā xizmat qildirişga imkān ham qaldirmadi. Hali çillasi çiqmagān deb uy yumuşlarini oz zimmasiğā aldı — kelinning baxti bar ekān — çimildiq dāligidāyāq tekin xizmatkargā egā boldi. Kelin padā izidan ketgan, ba'zi keçalari tuni bilan ham yaylāvdā tunāb qaladigān kuyavni kutib otirgan tūnlardā Arxixal uni avutişga urinardi — hali heç kingā, hattā oz apasiğā ham aytmagan sirlarini şivirlāb aytib, kelinning kuyavi kelmāyatganidan paydā bolgan hicranini birāz bolsā ham basişga urinardi. Kelin birinçi bar korgāndāyāq bu ayalning ayagini toğrilāb basişdan başqa armāni bolmasā kerāk, bunday ayaldā arzu-hāvās nimā qiladi deb xatā oylaganini osha kunlari bilib qaldi. Zera Arxixalning ana şu siridan başqa biranta ham başqalargā aytişga arzigulik xatirasi yoq edi. Shuning uchun çillasining çanqağini basalmagan kelingā şu xatirani aytib, çimildiqdan çiqmasdan kuyāvdan narazi bolāyatgan kelinni çalgitişga uringāndi. Şundan başqa niyati yoq edi. U kelingā uyalibrāq, lekin xorsiniq bilan bir çavāndāz

⁷¹ Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

yigitgä köngli tüşgänini, özlärigä maymaq kelinni münäsib körmägän ätä-änäsidadan nälip, U yigit hu änävi qır ärtidägi qışlaqdän kelip, toqayzardä uçraşib turgänini, Arzixäl häm üyläridägi suv tolä çeläklärni örägä ağıdarib, tez-tez suv alib keliş üçün daryä boyigä—oşa toqaygä tez-tez bärıp turışını, yigitning qamçısıgä kəştäli bändäk toqıp bergänini, keyin nimä bolip, çävändäz yigit körinmäy qalgänini, ärädän äylär ötsä häm undän xabar bolmägänini, u esä yüräk yutib birävgä bu haqdä gäpirälmägänini, häli häm oşa yigit navqırän vä öktäm qıyâfadä, yulğun vä zirk bilän tolgän toqaydä yürgändek, oşa toqaygä bərgisi, uni körib, kökrägigä baş qoyıp şunçä yillik ayrılıq üçün ginä qılıb, toyib-toyıp yığlägisi kelişini äytib qoydı. Oşa päyti kelin bu gäplärni birän kişigä gülläb qoymäslikkä vä'dä bergäندی. Ämmä bälälär tuğılib, Ulcänning xäläsigä bolgän qopäl-qors müämäläsi ästä-sekin kelinning häm betini qatırdı—ü häm Ärzixälgä erigä oxşab müämälä qılışını örgäندی. **Äldinmä-ketin tuğılayatgän bälälärning beşigini tebrätäverib äyälning qolläri çilvirdäy eşildi, keyin esä kötaräverib, yelkäsining yäğiri çıqdı.**⁷² Ämmä buni äyäl bir märtä häm nä Ulcänning, nä kelinning yüzigä salgäni yoq. Äksinçä U xuddi öz nevärälärini bəğrigä alib, tärbiyä qılāyātğāndāy bälälärning nä xarxäsidän, nä topälänidän bezär bolär, bälälär uni qıynagän säyin äyälning ulärgä mehri iyib, köpräq süyib bärär, bälälär uni gäh ät, gäh eşäk qılıb minib, bütүн hävlini äylänib yürgänini körgändä Ulcän äsli bu mäymäqning esi yoq, buning özinä tärbiyäläş keräk äldin, U tāmānidän bu tāmāni yaqın qalgän kəmpir häm şunaqa qılıb bälälär bilän oynäydimi deb öylär vä şundäy bir äyälni özigä dərdisär qılıb taşläb ketgän änäsidadan nārāzi bolip, qolidägi gävranı gəzāb bilän uşläb qoyardı. Kelin häm endi ungä bir xızmatkärğä qarəğāndāy qarar, üy işläri-yü, süpür-sidir, māl-hālgä vä bälälärgä qarəş Arzixälning zimmäsidadı edi. Yillär ötişi vä çimildıqdän uzāqlāşib, turmuşning betiyıq ehtirāslärigä öräläşib qalgän kelin bergän vä'däsini unutdı. Bir küni Ulcän dāsturxān üstidä qır ärtidägi bir çävändäzni bāytäli tepib öldirgänini äytib, cānāzägä bäräyāpmän deb, xätinini şāşirä başlädi.

— Enäğärni bedāv emäs, bāytäl tepib öldiribdi. Xuddi öç ālgāndek, naq qanşarigä tepibdi, — dedi ü.—Bāyqul çäl kütib turibdi. xuddi özi bārsä qırdä bori yeydigāndäy... Tez bol...

Şundä kelin befäräsätlik qıldı.

⁷² Bu cümle, metnin cümle analizi için kullanılmıştır.

— Bu, hāligi, siz bilān vā'dālāşib yūrgān çāvāndāz emāsmi, — dedi piçing ārālāş kelin bir çetdā Ulcānning xurcunini āmbārdān ālib çıqqan Arzixālga. — Hāli pāççāmning āzāsiga bārāyāpmān deng...

Ulcān ācāblānib xātinigā qaradi. Arzixāl esā taxtadāy qātib qāldi — U hāzir hāmmāsi tūgāydiğāndek, Ulcān uning sirini bilib, terisigā sāmān tıqadigāndek gezārib-qaltirāb turārdi. Uning yūzi bunçālik āqarib ketgānini vā bunçālik sārāsimgā tūşgānini hāli heç kim kōrmāgāndi. Uning yūzi keçirib bolmās gūnāh ūstidā qālgān tūşgāndek āqarib ketgāndi. Āmmā Ulcān xātinining gāpidān bāşqa mā'nā tuydi: bir hāftā āldin kelinning xālāsi toy qılğāndā Ulcān "Pāççāngning āldidā toy qarzim yoq, men toy qılğānimdā hām kelgāni yoq, ārāmiz āçiq" degāndi. Bir hāftādān beri tōmtāyib yūrgān xātini qāş qoyāmān deb kōz çıqargānini keç ānglādi, piçingi qımmatgā tūşdi.

Bezrāyib turgān Arzixāl ārālāşışgā ūlgūrmādi, kelin fāqat qarindāşlārinining toy-āzāsiga bārmāy qoygāni ūçün emās, eri yilning ūç fāslini yāylāvdā ūtkāzāyātgāni vā ūzining gūldāy ūmri ikkitā çūrvaqaning biğillāşı bilān ūtib bārāyātgāni ūçün tolib turgān ekānmi, tiligā kelgānini āğzi çārçāgūnçā gāpirdi, Ulcān hām qoli çārçāgūnçā uni sāvālādi. Ulcān ketgāç, yelkāsi māmātālāq bolgān kelin bālālārinı ālib, Qoşkōlgā, ātāsinikigā ketib qāldi. Arzixāl Qoşkōl qırığāçā yālinib bārsā hām kelin qayrilib qarāmādi: U kelinning izidān tāki qāş qārāygūnçā qarab otirgān qır ūstidā ertāsiga tōrttā ātlıq pāydā boldi....

* * *

Ūzigā tengdāş āyāllār allāqaçān kelinli bolib, bālālār-ū nābirālār, kelinlārū qızlār pārvārişidā, yetti qavat kōrpā ūstidā sāğliklāridān nāliy bāşlāgāndā hām Arzixāl nā sāğligidān, nā turmuşidān nālir, hāli hām ātāsi Rācāb çopānnikigā āpāsining xizmātini qılış ūçün tāşlāb ketgān oşā sūnbūlā āqşāmidek tāngdān şāmgāçā Ulcānning yilmā-yil kāttārib bārāyātgān gālvāli rōzgāridā, qozi izidān toqayzārū bāhār pāytlāri xuddi dūnyā ūtkinçiligini tā'kidlāyātgāndek şāşib-tolıqıb āqadigān dāryā boyidā, pādā tezāgi tūşgān qırū ādirdā, qışlāqning miş-mişlārū ğurbāt kōmilgān çāng kōçālāridā ūzining şum taqdirini yetāklāb yūrgāndek kūymālānib yūrār, uni māyib qilib yārātgān taqdir xuddi uni endi siylāyātgāndek yāşı ūtgān sāyin u tetiklāşib, kūçgā tolib bārār, yānāyām cānsārāk bolib qālgān, keçāsi hāmmādān keyin yātār, āçilib qālgān bālālārning vā Ulcānning ūstini yapıb qoyār, sāvūb qālgān peçkāgā tezāk tāşlār, uxlāb yātgān kelinning uyğānib qālīşidān xavātirlānib, nāfāsini içigā yutib beşik tebrātib çıqar, keyin āllāmāhāldā yillār-ū fāsllār qār vā yāmğir qıyāfasidā yemirāverib, kālāmūşning uyāsidadā ğarib qilib qoygān āmbārgā kirib ketār, ertālāb esā maymāqlānib yā āftābāni, yā sūt tolā

kadini ağdārib yubārgān şāvqın bilān başqalāri uygātār, endi tāvuşi dōrillāy başlāgān Ulcānning bālālāri hām uni xuddi ātālāridāy cerkir, kelin esā tinim bermāy yumuşgā kömib tāşlār, u esā yarāqsız bolib qālgāç tāşlāb yubārilādigān buyumgā oxşāb bu üydān hāydālişdān çōçigāndek heç bir işdān boyin tāvlāmās, u özini kerāksiz bolib qālāyapman deb oylāgāni sāyin Ulcānning bālālāridān tārtib, ōzi hām kāmpirgā köprāq süyānib bārār, uning āgrib yā kāsāl bolib yātib qālīşini tāsāvvur hām qılışālmasdi. xuddi ōzi çıqmasa, qışlāq mālī örmāydiğāndek, Ulcānni pādā izidān Äzlār qırığaça küzātib qoyār, āgār keç qālsa, heç kimgā āyt māy yānā oşā qırğa, çāyir vā temirdāy müstāhkām ildizlāri tāşlāri yārib, qāyagā çirmāvuqdāy yāpişib ālgān, şāxlāri qurib-qaqşab ketgānigā qarāmāy eng bālānd nāvdisidā hāli coşqınlık vā köklām hidi barq urib turgān, bir cūft ğuddāsini xuddi bütūn dūnyāgā köz-köz qılāyātğāndāy silkitib qoyādigān vā tābiātning fāsllār qıyāfasidā gāh izğirin, gāh cāzirā, gāh sel bolib kelādigān bārçā sināvlārigā mātānāt bilān dāş berib kelāyātğān yālgız keksā zārāng dāraxti yānigā bārib, xira tārtā başlāgān közlāri ālis yāylāvlārgā tikib, çökkālāb otirib ālār, göyā keksā zārāng bilān sābr vā mātānāt bārāsidā bāhs bāylāşāyātğāndāy tāki uzāqlārdān kelāyātğān pādāning çāngi kōrinmāgūnçā şu hālātdā qılt etmāy otirāverār, pādā kōrinişi bilān maymāqlānib, turtinib-sürtinib, peşvāz çıkar, qariyb ellik yildān beri yālgızlıkdān zerikkān dāraxt esā uni qoyib yubārmāslik üçūn cūldūr kiyimlāridān bir pārçā yūlib qālgānini hām, keyin āsāv şāmāldā xuddi ğāliblik tuğidāy lāxtakni hilpirātib turgānini hām sezmāy, Ulcān sāri ātilārdi. Äyāl qarigān sāyin cānsārāk, hārākātçān, serğāyrāt bolib bārār, endi uni başqa tersātālāklāri hām xizmātini qilib, turli hāvlilārdā ğimirlāb yūrgānini kōrib qālīşardi.

Uni kōrgāndā ōz qısmatdāşini tāpgāndāy şābādā tili bilān āvāz çıkaradigān zārāngning zārlānişlāri hām, maymāq kāmpirning xuddi cāndāsini südrāb yūrgān dārvişdāy āymā-āy tōkilib bārāyātğān tānāsini başqalārgā bildirmāslik üçūn āzād kōtārib yūrişi hām endi peşānāsīgā yāzilgān taqdiri āzāl hūkmini ōzgārtirālmādi: Arzixāl bir ūmr qorqqan nārsā kūzning ortālāridā tegirmāndān yārim xalta un tārttirib kelgāndān song sādır boldi — U birdān yātib qāldi — xuddi cān tāmiri ūzilib ketgāndāy kūndān kūngā yūzlāridān hāyāt āsāri yoqālā başlādi. Şu yātiş bilān xazānrezgini ōtkāzib, qışning naq çillāsidā qaytiş qıldı. Tuflāsā tupūk muzlāydigān tāngdā uni songgi mānzilgā küzātişgā ōntāçā tersātālik vā hāli betlāri qātmagān qarindāşlār yiğilişdi: bu yergā yiğilgānlār āzāgā kelgāndān kōrā çet qışlāqdān kelib, başqalār bir neçā kūndā egāllāb ālādigān tersātāliklāri kōngligā qırq yildān ārtıq yāşāb hām kirālmāgān, kiriş U yāqdā tursin, kiriş eşigini taqıllātib hām kōrmāgān vā şunçā yillārdān beri ōzining

maymaq âyâğını, qırq yilçä birgä yäşäb häm sirli vä nâmä'lüm bolib qalgän könglini özlärindän yäşirib ötgän mäcrüh äyälning heç qursa songgi künidä, xuddi qulägän qal'agä bâstirib kirgän qoşındäy, uning bär sirini endi fâş qılış maqsadidä yigilişgändäy edi: Ulcân häm äyni şundäy kündä özini täşvişgä qoygänidän nârâzi tongillärdi.

— Bu maymaqning ölgän küni häm özigä oxşagän täşviş boldi-yä...

Ü bu gäplärni ätäyin başqalärgä eşittirib äytدی, şu yol bilän käsäl ânäsi ölgändän song häm Çitgä qaytarib âlib ketmäy özining başigä mäcrüh äyälni dârdisär qilib qoygäni üçün bâbâsi bilän täğäsini çaqıb âlmâqçı edi. Bâbâsining endi pârti ketib, şarti qalgändi, uning gäpigä pârvâ qılmadı — U özining därmânsizlikdän âsilib tüşäyâtgän başini zorgä kötärüb turär, täğäsi esä özini eşitmägängä sâlärđi.

Ülcân nâmigä bolsä häm çällärning qıstâvi bilän mäyit yâtgän âmbârxâna tuynugi âldidä turib, römâlçä bilän közlärini işqalägän boldi, tayâqqa süyänib, "xälâm-âv" dedi. Uning bu yoqlâvi tinç âsmändä mämâqaldirâq gümbürlägändäy tä'sir qıldı, yoqlâvdän körä zârdägä oxşab eşitildi. Äzägä kelgänlärning külgüsi qıstadi. Çällär yâşı qırqdän âşib häm el rüsümünü tüşünmägän bu besönaqay vä qors âdâmdän nârâzi bolib baş çayqab qoyışdı. Şundä kimdir kelib, Ulcânning qoltiğidän âldi. Ulcân sekin burilib, kencä täğäsini kördi. Täğäsi Çitdän ertäläb ikki kişi âtdä süyüb zorgä âlib kelgän vä äyvânning bir çetidä tägigä âmânät toşalgän pöstäkdä otirgän bâbâsi çaqrâyâtgänini şivirläb tüşüntirdi. Ulcân köpäm cini süymäydiğän vä şunçä yildän beri ândä-sândä bâbâligini esläb qälädigän, şundä häm birrâv kelib, tez cönäb ketädigän çälning özidä nimä gäpi bolışı mümkinligigä äcäblänib, läyläk yürüş qilib, çälning âldigä bârdi-dä, "Nimä deysiz?" degändäy sürlik bilän tayâqqa süyänib turdı. Bâbâsi xuddi äybdârdäy başini egib âlgändi. Keyin qarılıkdänmi yâki bärirbir maymaq vä mäcrüh bolsä häm fârzändi özidän âldin dünyâdän ötgänidän ezilgänidänmi, közläri yâşgä tolib, xirillâq tâvuşdä dedi:

— Änäm deb yoqläng, bäläm. Änäm deng.

Ulcânning gäşi keldi. Endi şu yetmäy turuvdi deb oylädi.

— Negä ânä deb çaqıraman? Änäm ölib ketgänigä ottiz yildän âşdı.

Bâbâsi çuqur xorsindi. Közlärini âlib qaçdı. Keyin piçirlädi:

— Arzixâl sizning tuqqan ânängiz bolädi, bäläm. Sälâm çävândâz bädnam qilib ketgäç sizni Râhätgä berdik. Äslidä sizni Arzixälning özi emizib kättä qıldı, bäläm... U sizning haqıqıy ânängiz...

Çäl başqa heç nârsä demädi. Künning äyâzini cünlär içigä kirib âlib yengmâqçidäy, pöstäkni âyâqlärigä örüb, közlärini yumib âldi vä şu bilän özining

songsiz dardlärigä vä maymaq qızini isnaddän qutqariş üçün öyläb tãpgän oşã älis xâtirasigä kömilib ketdi.

Ulcân esä "Bu esini yegän nimä deyãpti?!" degändek tãğäsigä qahr bilän qaradi. Tãğäsi başqalär eşitib qalışidän qorqqandek, ätäsining gäpini tasdıqläb, "Şundäy!" degändek indämäy baş irğädi vä U häm bu betiyıq ciyäni tayãq bilän sãlib qalışidän qorqqandek näri ketdi. Ulcân xuddi bu äzäli hävlining bezãvtä hilpiräyãtgän yälãvidäy yüzi pirpiräb, ätrãfgä ilinc bilän tikilär, kimdir bu gäplärni yãlgän deyişini kütär, ämmä hämmä öz işi bilän bänd vä bu gäpni inkâr qılädigän mardning özi bu hävliidä körinmäsdı. Şundä ävväl qayniläri kãltäkläşgä kelgän kündä tuygän kökräk hidini dimãğı tãgidä tuydi, keyin bu hid uning alläqaçãn zulmät qa'rigä singib ketgän xâtirasini — özining tämşänib emäyãtgänini vä özigä häm günãhkãrãnä, häm qorquv bilän bãqıb turgän yãş vä äpäsining nävbätdägi qarğışidän dildiräb turgän Arzixãlnı lip etib yãritib yubãrdı. Ulcãnnı qabr tepäsidadä yãlgız qãldirişdi. Uning qırq yildän aşıq yelkäsidadä qoymãgän vä äzädä süyänib turgän täyãğini bu äyãlning häm izidän yıgläb qãlgän kişisi bär deyişgändäy şunçãki üdüm üçün qabrgä tıqıb qoyışdi. Endi Ulcân dãstlãb Rãcãb çopãnning, keyin esä qariyb ottiz yil özining qoli bilän gãh oçãq başidadä bütün hävlini tutungä toldirib yubãrgäni, gãh küvi pişãmän deb yãğı bilän qoşib äğdärib qoygäni üçün, gãh sigirni emib yãtgän buzãq äldidä, gãh xamiri aqıb ketgän tãndir başidadä Arzixãlnı ta'qıb etgän, qaçãn cãhli çıqsa, qaçãn qahri qozisä, nuqul äyãğı ästidä öräläşädigän, urgän sãri urgisi, xörlägän säyin xörlägisı kelãverädigän, şunçä xörliklãrgä indämäy çidäb, yänä meni ur degändäy qarşisidadä pãydã bolädigän, nimcãn vä mãcrüh äyãlnı gãh türtkiläb, gãh säväläb, özi häm endi sävälägän säyin bir quçãq qurigän ötindäy kôtärib kelişib, mãnãvi dömpäyib turgän qabrgä tıqışgän äyãlning üstixãnläri kãbi sillıqlãşib-ingiçkäläşib qãlgän vä Ulcân üçün bu häyãtdä pãdäsining izidän ergäşib yürädigän itçälik häm qadri bolmãgän cimitdäy cüssäli äyãlgä berilgän şunçä yillik xorliklãrigä "mãnä, men güvãhmän" deyãtgändek qad kerib turgän tayãq bilän yüzmä-yüz turãrdı.

2.2. Hikâyelerin Türkiye Türkçesine Aktarılması

2.2.1. İstilâ - İstilâ Hikâye Aktarması

Sen bu dünyaya kurtarıcı

olduğun gün gelmiştin...

Üç günden beri hiçbir şey yemiyordu, bu yüzden gitgide halsizleşiyor, kendisi gibi gönlü de soluyordu. O caddedeki takipten sonra oldukça bitkin düşmüş, yürümeye bile mecali kalmamıştı. Ciğerleri yanıyormuş gibi acıyordu. Kendisini takip edenleri bir saat önce atlatmış olsa da hala kendine gelememiş, sakinleşememişti; her duyduğu sestten korkuyor, her bir adımını şüphe ve güvensizlikle atıyordu. Çok koştugu için şişen dalağı güçlkle nefes alıyor, dizleri titriyor ve başı da belli belirsiz dönüyordu. Bu açlıktandı: o üç gün evvel şehrin sokaklarında çöp evinin arasında bir lokma çiğnenmemiş et parçasını bulup yediğinden beri başka hiçbir şey yememiş ve midesi onu unuttuğunu hatırlatmak istercesine hoşnutsuz bir halde, her an her saniye gurulduyordu.

Öğlen yemeğinden sonra nedense midesi bulanmaya başladı. Şimdi ise bütün vücudu titriyordu. O kendisinin de bilmediği herhangi bir sokaktan geçerken yangınlar basan yüreğini serinletmek, susuzluğunu gidermek için balçık ve yosun tuttuğu için yeşil renge bürünmüş bir havuzdan kana kana su içmişti. Hayır, atık sudan iğrendiği için böyle olmadı. O, atık ve kötü kokulu şeylere alıştı gitti. Geceleri bile yiyecek arar, çöp kalıntılarını karıştırır, bir şey kokmaya başlamış olsa bile yiyeceği bulur bulmaz çaresizce düşünmeden alır, hatta bundan vücudu da ayrı bir lezzet duyardı.

Onun midesi, bağırsakları tıpkı ayının midesi gibi atılmış ve kokmuş etleri yemeye alışkındı. Artık bu kokmuş etleri dişlediğinde vücudunda herhangi bir iğrenme hissetmiyor, aksine bazı günler bu yiyecekleri bulmak onun için bir mecburiyet oluyordu. Sabahları güneş ışıkları düşmeyen herhangi bir sokak ve caddeden (sokak ve caddelerin anlamı kalmamıştı) geçerken ambara benzeyen demir ve hırdavatın yayılıp durduğu binanın önündeki yeşilimsi, etrafını kurbağa yosunları basmış havuzu görmüş ve buralarda kendini hiç kimsenin göremeyeceğinden emin olunca bu havuzdan doya doya su içmişti. O içtikten sonra kirli sudan sabunlu su ve balçık kokusu geldiğini sezdi. Nefesinden sabunlu su kokusu yayılmaya başladı. Zorla kendine gelmeye çalışıyordu lakin bu asla mümkün değildi. Midesi bomboştu nasıl ağrmasın, midesinin içinde göğcrip giden sudan başka hiçbir şey yoktu. Bu sırada alnının terlediğini fark etti. Bu, beklenmeyen şeylerden haber veriyordu. Onun soğukta üşütmüş veya zehirlenmiş olması mümkündü. Hastalığı ve hasta olduğunu aklına getirmemek, ümitsizlik hissetmemek için durmadan yürüyor, etrafta birileri kendini takip ediyor mu diye şüpheyne düşüp çevresine göz atıyordu. Bu takip hissi onu kedi kadar hızlı ve aceleci

yapmıştı. O mümkün olduğu kadar karanlık ve uzak sokaklarda yürümeye çalışır, yüzünü göstermemek için başlığının kulaklıklarını indirip önüne bakar, eskimiş ve kire belenmiş yağmurluğunun yakasını kaldırırdı.

Kış ayının sonlarında güneş aniden kış faslına has olmayan tarzda ısınmaya başlasa da ona neredeyse hiç kimse itibar etmez, itibar edenler de ölecek kadar içmiş olsa gerek diye düşünürlerdi. Giyimi, çul çaputa dönmüş yağmurluğunu saymasak iş arayıp koşup duran avamdan gelen bir işçiden farkı yoktu. O nedense yüzünü göstermemeye veya biriyle karşılaşmamaya çabalıyor, karşısından bir kişi geliyorsa yüzünü ilan tahtasına dönüp sanki oradakileri okuyormuş gibi gösteriyor, sonra tekrar yola düşüp kendini kimsesiz sokaklarda gizliyordu. Birisi ile tesadüfen karşılaşacak olsa yere bakıyormuş gibi davranıp hızla geçip gitmeye çalışıyordu. Geceleri ise şehir sınırındaki terkedilmiş sarayda yatıyor ve geceleyin soğukta donmamak için yürüyor ya da koşuyordu. O çok usta ve marifetli idi. Bir adreste bir yerde dolaşmaz, düşmanların dikkatini çekmek istemezdi. Daha çok kimsesiz sokaklarda tek başına yürür, şehri beş parmağı gibi iyi bilirdi fakat sonraki aylarda şehir hızla değişmiş, günden güne yabancılaşmıştı. Gerçekten de şehir ona çok yabancı geliyor ve düzenli, güzel kurulmuş bir idam meydanına benziyordu. Şehir merkezindeki mâhluklar ise her gece susmadan bağırıyor ve o ecel sesinin esip durduğu şehirden uzaklara gidip oralarda kalası geliyordu. Şehir yabancılaşmaya doğru giderken o da kendine yabancılaşıyordu. Sokaklarda davet edici sloganlar ve renkli levhalar asılıydı. Düşmanlar, aniden bu şehri sloganlar saltanatına dönüştürecek gibiydi. Reklam tabelalarındaki her bir sözden nefret ve gazap fışkırıyordu. Onun bu ilanları okudukça başı dönüyor, kendini çok aciz ve mahkûm gibi hissediyor, bu sözler onun bağrını parça parça ediyordu. Sloganlardaki yapışık ve kaypak sözlere esir düştüğünü anlıyordu. İlandaki sözleri çok ciltli kitaplar gibi okumak, bitirmek mümkün değildi. İlanlar bir yerde toplansa misli görülmemiş bir kitap ortaya çıkması mümkündü. Hepsi emir, davet, hitap ahenginde çınıyor, hepsinden şehir ortasındaki mâhlukların gürültülü sesleri geliyordu. Bunlar aslında mâhlukların sessiz çılgınlıkları idi. Her bir sokakta, her bir evde mâhlukun haykırıışları vardı. Bu çılgılık değil kılıç, yaratığın elindeki İstilâ kılıcı idi!

Düşmanlar son zamanlarda kötü niyetlerini gizlemişlerdi. Onların asıl amaçları şehrin yeni görüntüsünde yer alan sokaklarda baştan ayağa silahlanıp, macera arayarak saflar halinde yürüyüp gösteriş yapmaktı. Onlar, şehrin geçmişine dair her ne varsa hepsini yakıyor, viran ediyor, bozuyor, yerine kendi istedikleri şehri yeniden kuruveriyordu. Şehir sonraki iki, üç ay içinde küçük kafeslere benzer bekçi kulübesi

gibi binalar ile dolu gösterişsiz bir yere dönüştü. O başı ağrırken ilanları okumaya bıraktı. Onları okuyup bitirmek için ömrünün yetmeyeceğini sonunda anlamıştı. O anda yeni evlerde İstilâ ve zaferin şerefine yapılan kutlama tantanaları devam ediyordu. Bazen bütün sokaklar sarhoş adamlarla doluyordu. Böyle zamanlarda o sokağa çıkmıyordu, düşmanlar mest olduğu zamanlarda özellikle daha uyanık ve daha kuduruk oluyordu. Mâhluk ise bütün şehri ılgığı, kükreyişleri ve her bir eve kadar yerleşen mevcudiyetiyle ve sonsuz olduğunu her an hatırlatan pis bir kokusu ile bunları yönetiyordu. Aslında şehri bundan da önce işte bu mezar ve şilte kokusu gibi bir koku zapt etmişti. Mâhluk, şehre zorla girdiğinde sokaklarda kokudan aklını kaybeden birbirinin etini yiyen kuduz kalabalığı görmüştü.

Caddedeki ağaçlar arasında geçmiş yıllardan kalan çürük yaprakların içine girip bedeni ıslanıp nemden titremeye başlamadığı müddetçe yatıyordu. O, sınırsız, özgür gökyüzünde her tür ve şekilde süzülüp duran bulutları, bu yılki kışı ve gökyüzünü neşelendiren, hür ve serazat uçup duran kuşları, şu anda onun maneviyatına kötü şekilde tesir eden ve çirkin görünen ayrıca durmadan korkulu şeylerden haber vererek yollarda hoş olmayan seslerle ilerleyen kargaları seyredip, kendi çocukluğunu, bir zamanlar huzur içinde geçen hayatını, dost ve arkadaşlarını düşünüp hayallere dalarak hoşlukla hatırlıyordu. Sürekli takipten kaçıp işte bu hüznler saltanatına gizleniyor, ayaklarını dinlendiriyor, fakat birkaç dakika sonra takip edildiği duygusu onu rahatsız ediyor, tıpkı biri onu bekliyormuş gibi yattığı yerden sıçrayıp kalkıyor ve hızla sokağı terk ediyor, başını alıp sakın sokaklara doğru çekip gidiyordu.

Biraz önce o caddede işte şu ağaçların altında onu yakalamalarına ramak kalmıştı. Birinin kendisine dik dik baktığını sezip yerinden kalkıp gitti. Yol tarafından taciz edercesine bakıp duran düşmanın gözlerini gördü. Düşman onu bütün cadde boyunca takip etti. Onlar aniden görünüyorlar, o ise bir anda kendi gözlerine inanamıyor, şüpheler içinde kalıyordu. O sokaktan çıkışta ayakkabısının bağcığını bağlıyormuş gibi eğilip, ayakları arasından arkasına baktı ve o anda takip edenlerin iki kişi olduklarını gördü. Kubbesi pencere gibi yapılmış kapıdan döndü ve yakındaki metro durağına doğru koştu. O, durakta insanlar arasında yüzünü yakasının içine saklayıp etrafını telaşlı telaşlı gözetledi. Takip edenlerin hepsi yanında duruyordu. O, bir an bekleyip kapısı kapanmak üzere olan vagona kendini attı ve takip edenlerin de koştuğunu fakat kapının onlar varmadan önce kapandığını gördü. Sonraki durakta o, metronun diğer başına doğru uzanan vagona bindi ve ta son durağa kadar inmedi. O, metrodan çıktığında güneş batmaya yüz tutmuştu. Yerde gölgeler uzayıp gidiyordu. O,

büyük kalabalık sokaktan çıkar çıkmaz karşısında doğal olmayan bir manzarayla karşılaştı. Bir grup düşman sokağı doldurmuş asker gibi yürüyordu. Her nereden geliyorsa tantanalı bir müzik duyuluyordu. Düşmanlar neşeli şekilde bağıyor, her an her dakika alkışlarla inliyorlardı. “Ne kadar çok bunlar” diye düşündü. O, defalarca meydanı dolduran yaratıkları şöyle bir gözden geçiriyordu. Bu şekilde düşününce yüreği sancır gibi ağrıdı ve onu ansızın dehşet kapladı. O, bu durumdayken bütün şehrin düşmanlarla dolup taşıdığını ve kendisinin onların arasında yalnız olduğunu hissetti, hem korku hem açlık birdenbire beynine vurdu ve bütün dünyası karardı. Gözüne takılan ilk banka zar zor güçlkle ulaştı. Bir omzu ile yaklaşp oraya devrildi. Onun başı dönüyor ve bilincini yavaş yavaş kaybediyordu. O anda onun yüzüne bakan insanlar korkup kaçıyor. Yüzü kızarıp dudakları titremeye başladı. Düşmanları yakından gördüğünde o, hala kendini tutamayıp ıztıraptan bilincini kaybediyordu. O haldeyken gözlerini yumdu ve bu durumda birkaç saniye halsiz şekilde yattı. Onun hayalinde her nedense bir çukur peyda oldu. Hayır, bu çukur birinin akıbetinden peyda olmadı, bu kadarcık şey kendi kendine, şimdiki olanlarla alakası olmadık bir halde peyda oldu. Bu çukur büyüktü ve durup da baktığında çukurun ta dibinde güneş gibi parlayan alevleri, yalınları görmek mümkündü. Belki ümitsizlik yüzünden böyle bir hayale kapılmıştır!? Her nasılsa, akli başında değildi. Gözüne yine her şey korkunç ve dev gibi göründü. Bu, bazen domuz yavrusu gibi görünen canavarın gölgesine, bazen sahibinin kemiğini kemirip duran itin aç gözlerine benziyordu. Ateşi yükselmiş, çıldırma derecesine gelmişti. O, herhangi bir kimse, onu çağırınca veya omzunu dürtünceye kadar gözünü açıp bir müddet hiçbir şey düşünmeden öylece baka kaldı. Tıpkı maymunun arkası gibi önce kızıl görüntüye gözü takıldı. Sonra yüzü, genç kadının biraz solgun çehresine döndü, onun önünde genç düşman kadın duruyordu. Genç kadın ona bir şeyler söylüyordu. O, birdenbire kim olduğunu hatırlayıp sıçrayarak kalktı, karanlığın üstüne çökmeye başladığı binalara doğru yürüyüp gitti. Genç bir şeyler söyleyerek bağırdı ama o, anlamayıp bir anda büyük binanın önüne gelip sola döndü ve yer altındaki geçitten geçerek her ihtimale karşı etrafa iyice bakarak sağ taraftaki gölgeli yola doğru döndü. Yalnızlık ona biraz huzur verdi. O sırada o, biraz önceki genç kadının: “Size ne oldu? Yardım gerek mi?” şeklindeki sözlerini hatırladı. Yüreği titredi. Belki de kadın onun yüzünü, gözlerini tam olarak görmek için çabalamadı. Belki de bir kıyamet kopacaktı ve bu kıyametin nasıl kopacağını kendince tasavvur etti. Meydandaki alanda düşmanların hepsi ona doğru atılır, belki de onu parça parça edip atarlardı. O, daima kendini tanırlarsa ne olacağını düşünürken yüreğinin vuruşu durur gibi olur, kulakları duymazdı.

Dehşet! Sorup soruşturamazdı. Şefkat onların hayaline bile gelmiyordu. O kendi hayatındaki panik ve vesvese ile geçirdiği günleri düşünüp aşağılandığını hatırladı. "Ne kadar bahtlıydım. Huzurlu şekilde yaşıyordum, hiç kimseye kötülük de yapmadım. Eli açık biriydim. Dostlarım çoktu. Nerede onlar!?" O bu sorulara uzun süreden beri cevap bulamıyordu. Genel olarak bu soruların cevabı var mı ki? Onun şuuru önceki takip edilme korkusu ve paniğiyle hala aynıydı, hatta ayakları da birbirine dolanıyor, gözleri keskinleşiyor, kulakları her bir hayaletle tutunup durur halde kalıyordu. O günden güne kendi hayatının daima korku altında olduğunu, ne zamandır aciz bir mâhluka dönüştüğünü hissediyordu. Bu sırada daha sonraki zamanlarda da hissedeceği acımsı koku ortaya çıktı. Topukları toynakmış gibi sert ve katılaşmış bir halde yürüdü. Dili ise çözümlüveriyordu. Takip onu sağır ve aciz bir mâhluka dönüştürmüştü. Fakat gündüz değil geceleri de onu korku terk etmez ona göre o anda bile tutup götürüverecekmiş gibi sonra sorup soruşturmadan parça parça edip fırlatıp atıverecek gibi hissediyordu. O, bütün bütün tarih kalıntılarına benzeyen şehirde avare avare yürürken cüssesinin küçülüp, derisinin yünle kaplanıp gittiğini seziyordu. Kıllar önce koltuğunun altından çıktı, sonra göğsünü ve boynunu gür bir şekilde kapladı. Akşam vakti gelince hava serinledi. Hava ayaz, yıldızlar şiir dizeleri gibi dizili ve solmuş parıltılarıyla gece sanki sevgili gibiydi. Hava her gün her bir ağaçta doğacak ilkbahar kokusunu üflüyordu. Karanlık onu biraz sakinleştirmişti. Bir an yere oturup biraz nefes aldı, sonrasında "Saraya gitsem de olurdu." diye düşündü. Fakat hemen yakınlarda aniden çıkan bir ses işitildi. Birkaç kişi bu tarafa geliyorlardı. Tahminen geride lamba vardı. Yolun kenarına bir bank yerleştirilmişti, birdenbire saklanmak için en uygun yer orası gibi geldi. O, biraz tereddüt edip, kendini bankın altına attı. Onun başka çaresi kalmamıştı. Konuşarak gelenlerin gölgesi görünmeye başlamıştı. Bankın altı geniş ve rahattı. O, sırtüstü yatıp öylece kalakaldı. Böyle yapsa da yine nefes alıyor, korkusuzca durmaya çalışıyordu, ancak konuşup gelenler banka doğru yaklaşıp bir an bekleştiler ve bankı görüp o tarafa doğru yürüdüler. Onların sohbeti bankta da devam etti. O, düz panoları görüyordu. Şimdi çok da zorlu bir vaziyet ortaya çıkmıştı. Sohbet edenler ayrılmadan, onun bankın altından çıkması mümkün değildi. Elini başının altına koyup derin nefes almaktan da korkarak hareketsizce kalakaldı. Oturanlardan biri, burada hiçbir şekilde gücün, kudretin veya kötü olmanın da gereği yok diyordu. O, bankın sol tarafında oturuyordu. Onlar altlarında birinin yattığından habersiz rahatça sohbet ediyorlardı. Ben, şahsen katliama karşıyım. Bugünkü medeni dünya, insanperver sistemi beğeniyorum. İnsanperverlik biz de olduğu gibi bütün gayelerin, amaçların dayanağıdır. Yönetimi

olgunlaştırmak gerekir. Kısaca kontrol ne kadar güçlü olursa hakîmiyet o kadar güçlü olur. Toplumun her bir üyesine kontrol duygusunu sindirmek gerek. Kontrol duygusu, vatandaşın gönlündeki hâkimiyetin görünümüdür. Kontrole tüm vatandaşları çekmek için vatandaşların kendi hâkimiyetini kurması gerek. Benim tavsiye ettiğim plan tıpkı işte bu, vatandaşların kendi hakîmiyeti ilan etme meselesidir. Özellikle sivillerin kendini hâkimiyet insanı olarak kabul etmesi ve birilerini kontrol etmesi gerekir. Bir vatandaş ikinci vatandaş, ikinci vatandaş üçüncüsünü, üçüncü dördüncüsünü ve sonraki vatandaş ise birinci vatandaş kontrol etmeli. Buna daire şeklinde idare usulü demek de mümkün. Bu usulde herkes birbirinden sorumludur ve birbirini kontrol eder. Diğer bir söyleyişle bir vatandaşın diğer bir vatandaşa düşman olması, hâkimiyet için korku sebebidir. Bu korku duygusu kontrol sorumluluğunu arttırmak için gereklidir. Kısacası bir vatandaş ikinci vatandaş takip eder yani kontrol eder, ikincisinin üçüncüsünü takip etmesi ise hâkimiyetin tehlikeli olması durumunda fitne ve saldırganlığın önünü almak içindir. Eğer hâkimiyet tüm bireyleri işte şu yönetim usulüne katılırsa o zaman çok güçlü bir hâkimiyete sahip olunur. Çünkü hâkimiyet birbirini kontrol eden halkın kendini yönetmesidir. Güvensizlik var olduğu yerde bu yönetim güçlü olur. Bir birey başka bireye inanmaz, aksine hakîmiyetin korkusuzluğu için onu takip eder. Benim planıma göre bireylere babanın çocuğunu hatta çocuğun da babasını takip etme hakkı verilmelidir. Takibin olduğu yerde başka bütün toplulukta karşılaşılan fitne, ayaklanma, kanun bozuculuk ve başka suçlar ortaya çıkmaz. Takip etme, hâkimiyetin temizliği için mücadeledir. Benim planımda takip idare usulü çok mükemmel işler: hakîmiyeti herhangi bir güç değil, takip yönetir. Takip, büyük ve çok etkin bir sistemdir. İşte bu sistemi kendine dayanak edinen hakîmiyet hiçbir zaman tenezzüle yüzünü dönmez. Takibin var olduğu yerde büyük bir tertip ve düzen vardır. Fakat insanlara takip ediş ilmini öğretmek gerekir. Düşünün; bir okuyucu başka bir okuyucuyu, o okuyucu ise üçüncüyü kontrol etmeye başlar. Hakîmiyetçi olmanın ilk tomurcukları o zaman şekillenir. Böylece biz kendi bireylerimizi çocukluğundaki gibi hakîmiyeti yönetmek için kendimize çekmiş ve onların beynini her türlü kötü amaçtan temizlemiş oluruz. Hangi hükümet uzun yaşamak isterse, takip usulünü mükemmelleştirmeyi başarmak zorundadır.

Sağ tarafındaki boğuk bir sesle:

- Ben de onlara bizimkilerin zamanın gerisinde kaldığını birkaç kez söyledim. Bence sizin projeniz hayati ve ilmi esasa göre inşa edilmiş. Size cevap vereceklerinden şüphe duymuyorum.

Birinci kişi övgünün kendisini mutlu ettiğini saklamadan:

- Kanun itin kuyruğuna benzeyen bir şey. Köpek, kuyruğuna bakıp ne kadar ona doğru atılırsa kuyruk, köpekten o kadar çok uzaklaşır. Modern sistemin kanunları tıpkı böyle olsa gerek. Her şeyi açık olan kanun, hükümetin başını yer. Kanun ister anlaşılır, ister anlaşılmaz olsun. Kanunun etkisi, onun anlaşılmamasındadır. Canlarım, size tavsiyem şu; kanunu hiçbir zaman anlaşılır şekilde yazmayın. Dünya kendi sırlarıyla ilginç; yumruğunuzu gösterin ama içinde ne olduğunu hiçbir zaman bildirmeyin.

Bunlar düşmanların avukatları idi. Sırası geldi mi, onların dilinde kanun gibi heybetli ve soyut konuşmalar, adlandırmalar çoktu. Onlar türlü ıslahatlar, ideolojik planlar, projeler hakkında uzun konuşmalar görüşmeler yaptılar. Gitgide kanun adamlarının bahsi, onun için mutlaka anlaşılmaz bir hale büründü. Gündüzki takipler ve açlık onun canına okumuştı. Gözleri kapandı, fark etmeden uykuya daldı.

- Ah! Rüya gemisi, sen nerelere süzölüp gitmiyorsun, senin yelkenlerin hangi yurtlarda dalgalanmıyor, demirini hangi memleketlere atmıyorsun?! Sana övgüler söylemeye gerek yok. Sen onsuzda kudretli ve ulusun. Tılsımlı ayna gibi zaman zaman ömrümün kayıp gitden köşelerini gözümün önüne tıpkı gece olmuş gibi getiriveriyorsun. Beni çocukluğun pınarlarına atıveriyorsun. Bu dünyada şefkat gösterilmeyen bendene niçin sen cömertlik göstermiyorsun, ey ulu düş! Bana bir şeyleri hatırlatman ve gönlümde donup kalan fırtınaları tekrar estirmen sana gerekli mi? Sana gerekli mi beni, o korku boşluklarına alıp götürmek, beni uykuda bile takip etmek, ey, ulu rüya!

O soğuktan donduğu için sayıkladı. Düşüne katledilenlerin olduğu meydana girmişti. Düşmanlar, babası ve dedesini tutmuş ve şimdi onları gösterilerle katletmek için toplanmışlardı. Bu durum henüz nişanlısını katletmeden çok yıllar önce yaşanmıştı. Düşmanlar katletmeden önce çocukları meydana toplamışlardı. Kendilerine düşman olanların nasıl bir sonla karşılaşacaklarını çocuklara da göstereceklerdi. Onlar katledilen adamlardan değil meydanda birlikte sıralanıp, şaşkınlık ve korku ile bakan çocuklardan korkuyorlar ve bu tür terbiye edici gördükleri saatleri sık sık tekrarlıyorlardı. Özel ağaçtan bir yatağa yatırılan babası ve dedesinin önce kafatasını açtılar, babası ve dedesi iradeli idi. Onlar başlarını kesip kafataslarını açarken bir kez bile ses çıkarmadılar. Fakat dedesi her gün erkenden pazara gitmeden önce yaptığı gibi meydanda ağlayıp duranlara bakıp gözlerini kapattı. Babası eğilip de bakmadı bile. O, aniden oğlunun yüzüne bakıp iradesizlik göstermekten korkuyordu. Kafatasını açınca

her ikisinin de ağaç köküne benzeyen kül rengindeki beyaz beyinleri açıkta kaldı. Düşmanlar ne zamansa önceden hazırlanmış oldukları iki tane yılanı alıp geldiler. Yılanlar durmadan kuyruklarını titretiyor ve dilini çıkartıp tıslıyorlardı. Cerrah düşman yılanlarını kafatasına koyup onu tekrar yerine tıktırdı. O, işinde çok ustaydı. Her şeyi göz açıp kapatıncaya kadar halletti. Önce babası inlemeye başladı. Onun elini ayağını çözdüler. O, başını tutarak bağırıyor, başını silkeliyor, başını yumrukluyor ve meydanda o taraftan bu tarafa yuvarlanıyordu. Bir müddet sonra dedesi de ona katıldı. Yılanlar beynini didikliyor ve tahminen rast geldikleri yere zehirlerini saçıyorlardı. Düşmanlar onların yuvarlanmalarını görüp kahkahalarla gülüyor ve bu manzaranın çocuklara ne kadar tesir ettiğini anlamak için onlara ara sıra göz ucuyla bakıyorlardı. Her nasılsa bir çocuk ağzını kocaman açarak bağırды, onun bağırışında delice bir ahenk vardı. Bir anda ağzından köpükler geldi, yere düşüp titremeye başladı. Düşmanlar çocuğa acımadılar. Fakat her nedense iri gövdeli bir düşman onu omuzlarından bastırdı. O, bu duruşuyla insandan çok ganimetini pençeleriyle tutan vahşi bir yaratığa benziyordu. Dedesi yattığı yerden fırlayıp kalktı. Onun yüzü yemyeşildi. Gözleri ağrıdan büyümüş, ifadesiz bir hale bürünmüştü. O, başında beynini kemirip duran (kafatasına ne koyduklarını onlara göstermemişlerdi) aç yaratığı bir vuruşta yok edecek gibi koşup başını biraz ilerideki büyük duvara vurdu. Kafatası çıkıp gitti. O, bir iki defa kıpırdadı ve sonra düştü, hareketsizleşti. Cerrah düşman onu döndürüp, öldüğüne inanıncaya kadar bekledi. Onu katletmeyi başaran düşman "yılanı öldürmüş aptal" dedi. Babası meydanın ortasında yatıyordu. Onun başı dombıra gibi şişmişti. Cerrah ona bir iki tekme attı. Babasını iki düşman kaldırıp yine ağaç yatağa alıp geldiler. Kafatasını açıp yılanı çıkardılar. Yılanın beynin yağına bulandığını, güneşte vücudun parladığını ve hala diri olduğunu düşünen düşmanlar anlaşılmaz sesler çıkardılar. Cerrah, yılanı öpüp onu kutusuna koydu, onu bir yerlere götürdü. Cesetleri ise arabaya attılar ve arabayı şehrin kuzey tarafına sürüp gittiler.

O anda, ona, yüreği küçülüvermiş gibi geldi. Sanki yılan onun yarısını yemiş gibiydi. O, yüreği sancılar içinde kaldığında onlar göğsüne yılan mı koydu ki diye korkardı. O gün, onun saçları tek bir siyah kalmadan beyazlamıştı.

O, altından nem alıp soğuktan donunca uyandı ve bir saniye nerede yattığını anlamaya çalıştı, sonra dikkatle etrafı dinledi. Hiç kimsenin olmadığına inanınca bankın altından çıktı ve sokağın insansız tarafına, şehrin kuzeyine doğru yaya olarak yürüdü. Terk edilmiş saray o taraftaydı.

* * *

O, şehir ele geçirilirken mezarlıklar arasından gizlenerek yürüdü. Kabirler arasında gizlice kendine geniş bir kuyu kazdı. Orası sıcak ve güvenliydi. Geceleri vücudunu ayaz ve rüzgârdan korumak için üstüne toprak örtüp uyuyor, uzun ve sınırsız hayallere dalıyordu. Bu hayal kurmalar, onun mutlu anlarına dönüşüyordu. Fakat bazı geceler itlerin, yüksek sesle ürümelerinden uyanıyordu. Onun gözünde bütün dünyayı it basmıştı. Ulumalar dört bir taraftan gelir, bazen de tantanalar, bağırış çağırışlar işitilirdi. O düşmanların yine bir şeyler yapmaya başladığını anladı ve kuyudan yavaşça kafasını kaldırıp baktı. Ay süt gibi parlaktı ve ortasından yarılmış gibi kabristanın üstüne ışıkları dökülüyordu. Düşmanlar it sürüsü gibi takip ediyorlar ve kabirleri açıp oradaki kemikleri itlerin önüne atıyorlardı. Aslında eşek gibi korkup kaçıreren bir grup itler, kemikleri ktır ktır çiğniyor, etrafa biraz göz atıp hırılıyorlar, burunları ile açık kabirleri didikleyip kuyruklarını sallıyorlardı. O gördüğü manzara karşısında dehşete düştü, gözünde kemikler değil, ruhlar feryat ediyor gibiydi. Düşmanlar kabristanı baştan ayağa altüst edip gittiler. Bu anda o, huzurun olup olmadığını hatırlamadı bile. Ölüm bile onu horluk, hakaret, tecavüz ve takipten kurtaramayacaktı. Onun kemikleri de takip edilmeye mahkûmdu. Bundan sonra o, ev arayıp şehirden başını alıp gitti ve daha sonra terk edilmiş bir sarayı mekân tuttu. O, şehre kimi zaman yiyecek aramaya gider, kalan zamanlarda sarayda yayılıp yatardı. Saray tıpkı başına bunca belaları açan bir dünya gibiydi ya da geçip giden ömrü gibi kötü kokulu, nemli, dipsiz ve karanlıktı. Aslında saray ve dünya aynı şey olsa gerek, ne garip!

O, saraya bir delik vasıtasıyla girdi. Bu her zaman ihtiyatlı olma çabasıydı. Gerçi saray düşmanların itibarına düşmeyecek yerde olsa bile âdet üzere yaptıklarını hiçbir yerde yapamazdı. Sarayın içi nemli, üstüne üstlük çuvallarda ne zaman yakıldığı belli olmayan ilaçların keskin kokusu gittikçe artıyordu. Eğer başka türlü olsaydı bu sarayda yaşamaktan çok düşmanın elinde parça parça olmayı tercih ederdi. Lakin onun tabiatındaki fevrilik karakterine sinmişti. Açlıktan veya işte bu ilaçların kokusundan boğulması mümkündü. Lakin hiçbir zaman kendi isteği ile düşmanın eline düşmeyi istemezdi. Takipler giderek artıyor, ona sürprizler yapıp şüphe ile bakanların sayısı günden güne katlanıyordu.

Bu saray yani takipten kurtulmuş olduğu yer, ona biraz şekerleme yapmak için dinlenebileceği bir yer gibiydi. Saray, kim bilir kaç kere onun başından geçenlere, sırlarına ve düşlerine ortak oldu? Eğer onun gördüğü düşler baştan itibaren yorumlansa, dünyanın yaratılışından ta onun yok olup gidişine kadar olan, geçmiş, bugün ve geleceği aksettiren gerçek bir esere dönüşmüş olurdu. Düşlerinde o neleri görmezdi ki? O düşü

vasıtasıyla Hz. Havva'nın kulübesine kadar gezmeye gittiğini ve birkaç defa gökyüzüne kabul edildiğini de görmüştü. Rüyasında göz alabildiğince uzanan organlara asılmış o yüce dergâha baş koymaya gider. Yüreğinde peyda olan korku ve hasreti dökmeye başlar. Ümitsizlik ve düşkünlüğün parça parça ettiği vücudunu silkeleyip, kış akşamı gibi gün-be-gün kararıp, ifadesiz, donuk bakıp duran gözlerinden elem ve kaygı yaşlarını akıtıp, o sima önünde kan ağlar, takip edilip taş gibi donup kalan yüreği nedense bu dergâhta dalgaların kemirdiği kaya gibi kendi kendine ufalanır. Hayatında ortaya çıkan sayısız felaketler, külfetler, yok edişler, kederler, kırgınlıklar, intikam duygusu, asabi inlemeler, ruhi ezilişler, ölüm korkusu, yalnızlıktan çektiği eziyet ve hastalıklar yüzünden yamalanıverip kuru bir çöle dönüşen kaynaklar sövgüye uğrar ve oradan kurtulan ayakları altındaki sınırsız hasretler dökülerek düşer gider. “Beni bu dünyada yalnız bırakacaktın, niçin yarattın?” diye yalvarır. Allah'a sığınır. O, yaratıcıdan bir tek seda gelmeyince, boynuna damlayan soğuk gözyaşlarından ürker ve uyanır. Kendini yine kötü kokulu, kirli sarayda bulurdu. O, kendini aldatmak ve avutmak için uzaklara doğru yol alan ve uzaklarda gözün seçebildiği yerlerde nokta gibi görünen çeşitli renklerdeki yelkenli bir gemi gibi şimdi kendisinden sakın sakın toprak altına süzülüp giden saadetli demlerden kalan küçük küçük hatıralarını bilinç sahnesinden çeker çıkarır, bu terk edilmiş gemide çocukluğunun uzak ve kelimelerle anlatılmaz kıyılarında dalgalanıverir; sonra gençlik, yigitlik ve muhabbet körfezlerine boylayıp kendi yalnızlığının harabe köşelerine dönerdi. Bunlar, yüreğinin başköşesine yerleştirdiği en sevimli hatırlardı. Yapacak işi olmadığından acınacak şehirde kendi gününün bittiğini, göğsündeki mumun takip, korku, panik, açlık, düşkünlük bayrakları altında sakın sakın sönüp gittiğini her anladığında idrakinin karanlıkla kaplanmış köşelerini kaza kaza bu hatıraları bulur ve hazine bulmuş çiftçi gibi bu hoş saadetli anlarda yaşardı. Bir an sağır ve dilsiz gibi durur kalırdı. Bazen o kötü kokuların yayıldığı evde tamamen aklını kaybeder, koku onu gün boyunca takip eder, başında asılı duran kılıç gibi korku ve coşkuya salardı. O, kendini takip edenin koku mu yoksa gözlerini kendisine diken adamlar mı olduğunu anlayamazdı.

Mâhluk ne kadar korkunçsa koku da bir o kadar kötüydü. Koku onu kudurtuyor, vücudunda vahşi bir ayaklanma baş gösteriyor ve o binlerce yıl kendine bakıp uğuldayan ecdatlarının sesini işitir gibi oluyordu. Kendisi de bütün sesiyle harabe sarayında ayağa dikilip kurt gibi ulumaya başlıyor, bu uluyuştta yalnızlık dolu hayatındaki zorlukları, düşmanlara duyduğu sonsuz nefreti de aksettiriyordu. Güya bu ses binlerce yıl içinden gelen biraz ileride hala görünüşleri hayvandan farklı olmayan,

gözleri aç gözlülük ve gazaptan titreyerek takatsizlikle ganimeti paylaştıran, gözlerinde yaşamak için savaşmanın en müthiş kanunlarını yansıtan, ayrıca binlerce yıldan sonra hakkında uydurmacı tarihçilerin saçmalıklarına dayandığını anlayan, gökyüzünün tepesinden bakıyormuş gibi, kendine asırlar aşarak lakayt ve maskara bir halde dikilip duran nesillerine kadar ulaşmış gibi kanında atalar ruhu alevlenir ve o durmadan ulumaya başlar, güya kendisiyle beraber bütün atalarını da katıp inlemiş gibi olur; onlar kendi neslinin sona ereceği için feryat ederdi. O ise aciz ve mahkûm olduğu için inlerdi; fakat bir feryat ile sonraki feryat birbirinden farklıydı; birincisinde bahtiyarlık ve haysiyet vücut bulmuşken ikincisinde hasret ve özlem doluydu. Bu feryat onun günlük korkusunu azaltıp vücuduna huzuru bağışlar, gözünün önündeki belirsizlik ve takip perdeleri sürüle sürüle cennet elindeki kıl köprü gibi, onu her neresi ise bir yerlere götüren, bobin ve makaralara sarılıp bırakılmış ip gibi yuvarlana yuvarlana dönen tıpkı atalarının uluduğu ormandan sonra ecdatlarının basıp geçtiği yollar gibi, küçük küçük, sıra sıra izler peyda olur; birden kanına orman havasının dolmasıyla yola düşesi, yıkılarak sürünerek de olsa gönlünün bir kenarında açılan bu yoldan o uzak menzillere doğru koşup gidesi gelirdi. Zira bu yol o kadar bilinmeyen bir yol da değil o her uluduğunda gittikçe yaklaşan atalarının terkedip geldiği o uzak orman sınırındaki yoldu. O, ne kadar ulursa dedelerinin ormanı bırakıp çıktıktan sonra basıp geçtiği zamanlar ve asırlar zarfında ulu ve yıkılmaz bir kale gibi dikilen, çabalayan akıl ve şuura sahip karakter ve vücuttan o kadar çok uzaklaşıyordu. Aslında insan görünümünü yok eden ve terk eden insanoğlu yarattığı ve düzenlediği dünyadan hem düşüncesi hem aklı inanılmaz şekilde her nereyeyse kaçıp giden aciz ve mahkûm bir canavara benziyordu.

İlkinde göre sonraki olaylar ne kadar ağır. Senin atalarının açıp geldiği, zaman çengeline şefkatli ve kuduz seller gibi hayat kayasından büyük büyük halkaları sürüyüp götüren, zaman zaman yağıp duran tarih yağmurlarının durduramayan hikâyeye son nokta olduğunu hatırlamanın kendisi bile dehşetli değil mi? Ne kadar acılı olsa da sen kendi ecdatlarının yarattığı destanın son yapraklarısın. Senden sonra bu cümle devam etmeyecek. Tabiatın senin atalarına verdiği hayat mumu işte bu cümleyle birlikte ebediyen sönecek!

Takipler ve sıkıştırmalar onun azabını da yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştı, onun el ve ayaklarında belli belirsiz pençesiyle toynakları çıkıyor, sesi diline hükmedemiyordu. Yazık ki onun ulumaya meyilli boğazından tuhaf meleme gibi bir sesin fırlayıp çıktığını anladığı anda deliriyor gibi oluyordu. O, üç gece boyunca şüphesini yok etmek için durmadan uludu. Dikkat etti, şüpheye mahal yoktu. Onun

boğazındaki kudretli ve coşkulu bir uluma değil aciz ve zayıf meleme gibi bir sesti. Onun sesinde de takip esareti seziliyordu. Bundan sonra ulumayı bıraktı. Şimdi takiplerden esen aman kurtulduğu günleri tümüyle hayal olarak hatırlar durur ve düşünde de hayali manzaraları görürdü. Onun hayalleri de acı doluydu; ona göre bazen yer yarıp kendisini içine çekiyor, bazen de her neredense insana benzer bir mâhluk onu bir anda yutuyor veya onu yutmak için kovalayıp duruyordu. O işte bu dehşetler içinde yalnız kaldığında, ölüm her gözüne görüldüğünde hayat ve yaşamanın değerini anlamış gibi oluyordu. Önce sıkıcı ve ışıksız olarak hissettiği anlar ona şimdi lezzet bağışlıyordu. O, şimdi hiçbir şekilde hayal etmese de “Bir an sakın ve asayişle hayatın koynundaki bir çocuğun anasının kucağında yattığı gibi rahat rahat yatsam, anlamsız ve basmakalıp olsa da en sıkıcı kitapları okusam, sokakları hiç kimsenin takibi olmadan tıpkı kendimi oranın sahibi gibi sezip ayaklarımdan güç gidene kadar gezsem, çirkin ve bahtsız kızlara sevgimi itiraf etsem.” diyordu. Bir zamanlar ona göre yaşadığı ciddi olmayan deneyimler, şimdi onu kendine çağırıyor, onun kendi zamanında kıymetini bilmediği şeyler şimdi ona değerli ve bir o kadar da yakın geliyordu. O zamanlar ne kadar güzeldi hayat! O vakitler ne kadar şaşırtıcıydı şu hayat! Onu şehir ortasında korkutup duran mâhlukun vücudu gibi hoş olmayan ve korkulara bürünmüş hali kimin için gerekli ki?! Ne garip olurdu ki felek bunu isteseydi? Peki sen neredesin? Beni niçin bırakıp gittin? Bu nehirde niçin batıp kaldın? Onun yerine benim gözyaşlarıma gömülse olmaz mıydı? Benim gözlerimde batıp kaybolsan olmaz mıydı? Meydan üzerinden utanç olup geçip giderken ben çalılıklar arasından seni gözetliyordum. Bütün şehir senin alev gibi bedeninden parlayan alazlar içinde kalmıştı. Bu alevler her şeyden daha çok beni yakıyordu. Senin alevlerin bu şehri yakıp kül etti. Şimdi harabe bu şehir, benim gözyaşlarıma gark olan bu şehir...

O, kirpiklerin benim yüreğimi parça parça etmese olmaz mıydı? Yıldızları boynuna boncuk yapıp vermez miydim? Senin kakûlün benim iki parsımdı. Hayır, hayır, iki arslanım idi! Ah, bu aslanlar benim koynumda nara atsalar kükreseler ne olurdu? Öbür dünyanın taptaze çiçekleri senin yanağından coşa coşa açılırdı. Sonunda senin menzilin benim kucağımdı ya?! Senin tahtın benim yüreğimdi ya?! Sensiz kalan tahta kimler oturacak? Sensiz kalan bu saltanatı kimler yönetecek? Hani senin kirpiklerin, benim hançerlerim? Hani senin göğsün, benim kalelerim? Hani senin hayallerin, benim döşeğim? Hani senin göz kapakların, benim kefenim? Hani senin arzuların, benim uçan atım? Hani senin şaşkınlıkların, benim çiçek bahçem? Hani senin gazapların, benim kemerim? Hani senin bakışların, benim bedelim? Hani senin

tebessümün, benim barınağım? Gözlerinin mezar edip beni gömsen ne olurdu? Bu şehir şehir değil, bu dünya dünya değil, senin ayak izinin tozları. Bu şule, bu güneş, güneş değil, senin kalbinin toz zerrecikleri.

... O, titreyip duran bedenini biraz ısıtmak için sarayın içini tozutup hızlı hızlı o tarafa bu tarafa yürüyüp duruyordu. Sarayı, toza bulanmış bir ilaç kokusu kaplıyordu. Biraz ısınınca kâğıtları altına döşedi ve ertesi gün halsiz kalmamak için uyumak istedi. Başı da çatlayacak gibi ağrıyordu. Gözlerini yumar yummaz uykuya daldı. Fakat ara sıra gözünü açıp kapının açıldığı tarafa bakıyor, hiçbir şekilde korkacak bir şey olmadığını görünce tekrar uykuya dalıyordu. O, karmakarışık düşler görüyordu. Düşünde annesinin eteğiyle yüzünü saklayıp her nedense haksız yere aşağılanmış gibi ağlıyordu. Annesi bir şeyler söyleyip avutuyor, o ise daha beter ağlıyordu. Sonra düşü mutlaka başka bir manzaraya dönüşüp gidiyordu.

O sıçrayarak uyandı. Kendine gelemedi, endişeye kapıldı. "Neredeyim?" sorusu beynine çakılıp kaldı ve dumanlar dağılır gibi olup da ortam biraz aydınlanınca altı ay önceki manzaranın nasıl ortaya çıktığını, böylece düşüne girdiğini anladı ve vücudu titremeye başladı.

Dostunu, düşmanlar gömdüğü sırada bedeninden tanıyıp elleriyle çekip almıştı. Bundan sonra ölüm hakkında daha fazla düşünmeye başladı. Hiçbir şeye inanmıyor ve ümitli olamıyordu. Dostu, kendisi ile bu dünyadan onun bütün huzurunu ve ümidini alarak gitmişti. Dostunun cesedi şehrin ortasında üç gün boyunca kaldı, onun buğday rengi vücudu paslanmış bir kılıca benziyordu, hatta ceset, düşmanların gönlüne korku salmış olmalı ki cesedi hemen şehir dışındaki bir yere götürüp alalecele gömdüler. Gömdükleri yerden dostunun yumruğu gibi budaklar yetişip çıkınca düşmanlar kabristanı taş ve kumla doldurdular. O, kötü güçler ve tehlikeler arasında yalnız kaldı.

Dışarıda belli belirsiz bir alacakaranlık vardı. O saraydan çıktı ve ayağının götürdüğü yere doğru yürüdü. Şehir her zamanki gibi uyanmaya başlamıştı. Tramvaylar takırdayarak geçiyor, ardından otomobiller yolu yavaş yavaş işgal ediyordu. O yine her gün yaptığı gibi bir müddet sokaklarda başıboş gezdi. Nereye gideceğini kendi de bilmiyordu. Döne döne şehrin doğu tarafındaki nehir boyundan geçip gitti. Bazen coşkun, sığ, kirli akan ve her tür atığın bırakıldığı nehir yatağı balçıkla dolan kapkara su kendine güçlkle yol buluyor, bazen de su değil de sanki petrol akıyora benziyordu. Nehirden sekerek geçerken birdenbire sanki aşağı doğru dökülmeye başlayan üzüm bağı görünüyordu. Burada ilkbahardan bir iz varmış gibi yapraklar ve çürük dalları yararak çıkan yemyeşil yapraklar sayesinde parlayarak ışık yayıyordu. O düşünmeden bağların

arasında yürüyüp gitti. Hava rutubetliydi, dallar ayakaltında gırç gırç parçalanıyor, gökyüzünde bulutlar gittikçe koyulaşıyordu. O üzüm bağı içine girip bir nefes almak istedi. O gündüzden çok korkuyor, gündüz tehlikeyle bastırıp gelen aslan gibi ona her dakika takip edildiğini ve ölümü hatırlatıp duruyordu. Genel olarak sıçanlar rüyasındaydı, onları kendi yuvasında görmüş gibi o da hayatta takip dışında başka bir şeyin olduğunu tasavvur edemiyordu. Hatta düşünün çatılar ve köprüler onda ortaya çıkan paniği tetikliyordu. Zira o her şeyin emanet, yokluk ve seraptan ibaret olduğunu anlamıştı. Bu dünya serap ve bir çöl. Bu dünya sonu büyük ve sınırsız bir yoklukla tükenecek büyük bir çöl. O işte bu yokluk ve seraba karışarak yaşamaya mahkûm edilmişti.

O birden hayalinin mahzenine düştü. Burada kimleri görmüyordu ki, hangi dehşet izleri bu bodrum katında kalmamıştı? O şimdi işte bu sessiz ve uzak bodrum katında da ona huzur yok. Bodrum katı da takip ruhu ile dolmuştu. Bu bodrum katı da ona her dakika düşmanlarını ve mâhlukları hatırlatıyordu. Bu bodrum katına da mâhlukun nefesi doluyordu.

O nehir kenarından gelirken biraz ileride yemyeşil çimler dikkatini çekti. Çayırılar burada da yine daha solgundu. Eski günlerde büyük bir ırmak olan bu nehirden hiç zorlanmadan sekerek geçmiş olması ona şevk verdi. Bir zamanlar bu nehirden en güçlü atlar bile o nehirde yüzemezdi. O nehirden sekerek çimlere geçti ve kendini hemen yere attı. Bir adım ilerisinde üç dal sıkışık şekilde dikilmişti; onların dalları kırılıp yerlere düşmüştü. O, her zaman yaptığı gibi etrafa şöyle bir baktı. Altı yüz adım ilerideki binanın altında düşmanlar yığılmaya başlamıştı. Onlar iki parmak arasından benzer şekilde çıkıp duran başparmak şeklindeki bayrağı kaldırmıştı ve görünüşleri tecavüzkârdı. O dikkat çekmemek için kendini söğüdün arkasına attı, dallar arasına girmesi ile birlikte her nasılsa gölgeyi sezip durakladı.

Dolgun ve şen sesli bir kadın:

- Geldin mi! dedi. Ona dönüp bakarken yüzü solgundu.

- Vay, kimsiniz?

O bir an hayretle duraksadı. Karşısında gözleri güzel kendi de hoş, genç bir kadın ona korkarak bakıyordu. Kadının gözlerinde başka birine yönlendirilen sevgi ve sabırsızlık parlıyordu. O böyle gözleri görmeyeli çok zaman olmuştu. Birden yüreğinin nedendir bilinmez çözülüp akıp gittiğini sezdi.

- Vay, siz.... Siz.... Gözleriniz o kadar... Kadın, o sözlerini bitirmeden fırlayıp kalktı ve:

- Size ne gerek? Hey Allah'ım! Kadın çılgılığı basıp oturdu. Galiba kadın onu tanıyordu, birkaç saniye sonra kendisini boğazlayacağını düşünerek sınırsız bir korkuya kapılıyordu. Titrek bir sesle bir anda ürpererek geriye doğru yavaşça sıçradı.

- Size ne gerek? Gidin, ben size hiçbir şey yapmadım... Hiçbir şey. Hatta beddua bile etmedim de..., Gidin... Şimdi bağıracam, gidin....

O, kadının gözlerindeki sevgiyi görmek için ona git gide yaklaştırmaya başladı. Şimdi bilinçsiz bir hale düşüp kalan takip, düşmanlar, kendisini azarlayıp duran sayısız korkular hepsi onun hatırından çıkmış, kadını severek şımartası, sarılası, takip ve tehlike dolu dünya hakkında, korku ve takipten ibaret savaş hakkında konuşuveresi; gönlünde yılların dondurduğu taş kalbi eriyene kadar ağlayası geldi. Onun yüreğinde birden rahatsızlık verici duygular uyandı. Çektiği azapları gönlündeki bütün eğilimleri yok etmiş olmasın? Tabiattaki ürpertiler, korkuların yuvalandığı düzensiz, dağınık, enkaza dönüşen kalbinden korkan, er ya da geç ölmesi kaçınılmaz olan herhangi bir mâhluka değil, tabiatın ezeli kanunlarına riayet eden ve ona itaat eden varlıklara dönüştürmüştü.

Kadının gözlerinde davet, saadet ve baht karmakarışıklığı; o adam erkek olduğunu aniden hatırlamış, kadının hayali, nazı, şımarıklığı gizlenmiş olan sırlı kaleye girmek için onun sıcak, titreyen ellerini kendine çekti.

- Size ne gerek...

Kadının gözlerinde şimdi onun gözlerini bir an bile terk etmeyen korku ve panik ortaya çıktı.

- Gidin, yoksa... Şimdi bağıracam.. Bırakın gidin... Gidin...

Kadın onun elinden sıyrılıp çıktı ve yerde yatan bir kulaç dalı alıp kendini korumaya başladı. Savrulan çubuk uçları eline rast geldi, derisini yüzdü ve acıttı. Daha önceki gibi acı duydu ve birden uyandı. Nerede ve hangi durumda olduğunu hatırladı. Gözünün önüne yine sayısız düşman dönüp geldi. Kadına bir an baktı da ondan korkup şefkat dileyerek aciz bir şekilde bakıp durduğunu görünce korktu, birden ardına döndü. Koca koca adımlarla yürüdü gitti, nehrin diğer tarafına atlayıp geçince o tarafa niye, hangi maksatla geçtiğini hatırlayamadı. O, izini kaybettirmek için şeytan sokağına girip çıktı ve kalabalık sokağı keserek geçip yine her nasılsa sıradan bir bahçenin önüne çıktı. Bu onun düşmanlara yaptığı ikinci cömertlikti. Nişanlısına yapılanlardan dolayı o, elem ve gazapla bir müddet bekledi, zamanı gelince onları yüzlerce düşmanı boğazlamak isteyip nişanlısının intikamını kanla almak istedi. Bir zaman geldi. Puslu günlerden birinde yolu kesip geçen sekiz yaşındaki bir çocuğa rastladı ve onu işaretlerle çağırarak ağacın koyu gölgeli bir tarafına götürdü, onu işaretlerle büyüleyip aniden saçından tuttu,

boynunu arkasına çevirdi. Orada kendine dik dik bakıp duran sakın gözleri görünce titredi. Bir anda çocukluğu ve her ne zamansa bir yaz gecesi babasından haksız yere bir tokat yediği, daha sonra annesinin avutmalarını kabul etmeyip ağladığı hatırına geldi. Gözleri karardı. Hançer tutan eli beyninin emirlerine uymadı. Çocuk korkup ağlamaya başladı. Aklında "Niçin?" sorusu yankılanıyordu. Bu soruya sadece kendisi cevap bulamadı. Nedense, şairin çocukların düşman olamayacakları hakkındaki şiirini hatırladı. Her nasılsa, çocuğun bu gözleri ile kendinden güçlü olduğunu hissetti. Çocuğu bıraktı ve buna rağmen hızlı hızlı yürüyerek caddeden çıkıp gitti. O, uzun süre çocuğun gözlerini unutamadı. Bu gözler, onun sonraki zamanlarda gördüğü en masum gözlerdi.

O, bahçede akşama kadar kaldı. Çıkıp gidişin hiçbir çaresi yoktu. Bahçede grup grup düşmanlar yürüyordu. Galiba onlar bugün nedense yılbaşını kutluyorlardı. Yakın bir binanın önündeki gibi burada da bayrak taşıdılar. Sokaklarda sepetli taşıtlarla askeri kuvvetler geçiyor, pencerenin önünden geçerken dikkatli kişiler dönüp yürüyorlardı: bu insanları gözleri ganimetlerini gözüne kestirmiş ve nişan almış bir silahın namlusuna benziyordu. O, bu dikkatli kişilerden çok korkuyor, onlardan haddinden fazla şüpheleniyordu. Onları gördüğü dakikalarda düşmanların şehri ele geçirdiği ilk günü hatırladı. Onlar şehirde kendileri ile birlikte kurbağa görünüşlü dev mâhluku da yanlarında getirmişlerdi. Mâhluk, o derecede büyük ve çirkindi ki şehre girdiğinde ona yol açmak için sokaklardaki evleri alıp fırlatıvermişlerdi. O, harabelerin üzerinden güçlülükle sürünerek geçti. Şehre girer girmez birden gözlerini kapatıp kükremeye başladı. Onun kükreyişi birçok binanın çatılarını uçurdu. O, bunların hepsini köprünün altından takip ediyordu. Kükremeyi işitip cesaretlenen düşmanlar şehirde yaygara çıkartmaya başladılar. Mâhluk, geniş meydanlarda kan üstünde oturuncaya kadar sokaklarda sürüp giden cengi sessizce bekleyip duruyordu. Onun boyu şehirdeki en büyük binadan da yüksekti. Ona şehir Kaf Dağı gibi görünüyordu. Mâhlukun derisi zırhtan kalın, kaba ve sertti. Karnı şişkin olup rengi soluk olduğu için her yeri kızıl parlak bir bezle kapatılmıştı. Büyük ve iri ağzını açarken dişler binlerce kılıç birden kınından çıkmış gibi parlıyordu. İncecik tırnakları yeri tırmalayıp bırakıyor, ayakları altındaki kan dolaşımına sinmiş yarım ayın aksi gibi görünüyordu. Kuyruğunu oynatarak gâh o binayı gâh bu binayı harabeye döndürüyor, başında gömgök taç ve biraz önce kendi ezdiği insanların kanına batırılmış gibi bir tuğ dalgalanıyordu. Gözleri ise dikkatli insanların gözleri gibi ifadesiz ve soğuktu. O, bu mâhluka ne dendiğini, ne diye adlandırıldığını ve amacının ne olduğunu bilmiyordu. Fakat sadece ihlallerle gönle huzur vermek mümkün değildi. Sonrasında bu bozulmalarla şehirler de zapt edilmez ki.

Daha sonra düşmanlar arasında gizlenerek yürüyünce mâhlukun düşmanların lideri olduğunu anladı. Mâhluk, şehir ortasındaki heybetli barınağından çıkmasa da şehir onun vücudundan yayılan çirkin kokuya bürünürdü. Sokaklarda kan halkalarından yükselen nem kokusu dolaşıyor olsa da o kendisinin çirkin suratsız yüzünü dönüp de göstermezdi. Bazen de mâhluk kendi evinde kalıp sarhoş sarhoş kükrer, sanki şehrin bütün davulları birdenbire vurulmuş gibi sokaklarda bir an hareket durur, onu unutup kendi işleri ile meşgul olanlara, hiçbir korku ve endişe sezmeden gökyüzünde özgürce uçup duran kuşlara, güzellik ve refah aşkıyla başını kaldırıp dikenlere vurmaya başlayan çimen ve fidanlara, mâhluk kendi varlığını ve ebedi oluşunu göstermek ister gibi boğuk ve tecavüzkâr bir şekilde kükrerdi. Ona, şehir ölmek üzere olan kuzgunun yuvası gibi mahzun, cesaret ve tehlikenin kokusu ile dolmuş, başını sokacak her sokakta mâhlukun aç gözleri bekliyormuş gibi geliyordu. Ölüm ve korkuyu hissediş ve sonra bir ömür boyu bu hisse kapılıp kalmak için mâhlukun pis ve iğrenç kokulu bağırışını sadece kendisinin duyması yeterliydi. Bu haykırışlarla da düşmanların nelere kadir olduğunu göstermek istiyordu.

Aradan yıllar geçip sokaklarda mâhluk sıfatlı fakat henüz vücudundaki kötü kokular iğrenç duruma gelmemiş ama mâhluk gibi köşede kuytuda söylenip mezar kokusu yayan kavgacılar peyda olduğunda, hepsinin berbat olduğunu anladı. Mâhluk bütün kadınları hamile bırakmıştı ve karnı şişkin, kaprisli, asabi, yüzlerine namus lekesi sürülmüş kadınlar şehirde günden güne çoğalıyorlardı. Bütün şehir mâhlukun kendisi gibi açgözlü ve kötü mirasçıları ile dolup taşmış gibiydi. Mâhluklar sokaklarda kükreyip, macera arayıp dururlarken onların yüz ifadelerinden o anda bile tecavüzcü ve tehlikeli oldukları anlaşıyordu. O, şehrin geleceğinin nasıl olacağını açıkça tasavvur ediyordu. Onun gönlü nefretten uyuşmuş gibiydi.

O, bağın içinde dere ile bitişik, terkedilmiş ağaçlar arasında akşama kadar durmadan asabi bir şekilde geziyordu. Onun, her geçen gün, bu baştanbaşa tehlike dolu bahçeden, kavga yüklü ve telaşlı dünyadan, göze görünmeyen zinalar yüzünden sakin ve uzak başka bir âleme gidesi geliyordu. Ama dallı budaklı ağaçlar da çirkin budaklar da hazan rengindeki bahçeler de onun arzularını anlamamış gibi kuruyup gitmişlerdi. Güneş de etkisiz ve solgundu. Nehir ise onun aksine parlaktı.

O, akşam olunca bahçenin alt tarafındaki taşlı vadiden geçti. Nasılsa bir otobüse bindi. Yüzünü pencereye dönerken hemen yanında konuşup duran iki kişinin sözleri kulağına çalındı.

Birisi:

- Yine bir şeyler peyda olmuş. Bugün alt tarafta nehir kenarında genç bir kadını boğazlamalarına ramak kalmış.

Diğeri hıçkırıkla karışık bir sesle:

- Nereden çıktı bunlar? Gazetelerimiz çok sansasyonel haberler verdiler. Hiçbir şey kalmamış gibi büyük bir başarıya ulaştık diye haberler yaptılar.

Seslerde de mâhlukların bağirtisinin taklit edildiğini sezince yüreği hopladı. Yine ilk konuşan:

- Anlamadım, dedi. Bugün özellikle kabileler dizilmiş. Kadının tarif ettiği kişiyi her açıdan arıyorlarmış.

O birdenbire kendine geldi. Kapıya baktı. Birkaç adım ancak vardı fakat kapının ağzında kahrolası düşman duruyordu. Biraz beklemeye razı olur gibi oldu. Sonra kapının açılmasıyla birlikte kendini ortaya attı. Her kimse birdenbire iri yapılı biri sürünerek gitti. Başka biri ise sakindi. O, hiçbir şeye itibar etmeden, kendini lambalarının aydınlatamadığı istasyon arkasındaki gecenin koynuna doğru yürüdü gitti.

O, şehir kenarındaki açık sahada uzun süre gezindi. Sakin sakin yağmur yağıyordu. Çamurlaşan yerde yürümek zordu; Lakin o nedense kendini zorluyor, bataklık şeklindeki çamurda yürüyordu. Böyle yaparak iz bırakmayacağını o çok iyi biliyordu. O, geç saatlerde saraya döndü. Bir delikten içeri geçti ve içindeki bir duyguyla içeride birinin yürüdüğünü sezdi. O anda "geliyor" diyen sakin bir fısıltı işitildi. O bir an taş gibi donup kaldı. Delikten sıçrayarak inip açık alana doğru koştu fakat bir an bunun tehlikeli olduğunu anlayınca şehre doğru döndü. Arkasındakiler önce gürültü ile koştular fakat simsiyah gecede bu kaçağa yardım geleceğini mi düşündüler bilinmez, her nedense ses çıkarmadan kovalamaya devam ettiler. Onlar ayak seslerine göre dört kişiydi. Takipçiler giderek yaklaşıyorlardı. Onlar ne kadar koş dense o kadar koşacak olan ve koştukları için beslenen kişilerdi. O hızlı koştuğu için ne kadar hareket etmese de ayakları birbirine dolaşiyor, düşecek olup sürünüyor, karanlıkta su birikintisine girip çıkıyordu. Yağmurun ıslattığı yol kayganlaşmış ve çok kötü şekilde kaymıştı.

İki gün önce ortaya çıkan alının terlemesi ve vücudunun titremesi bugün iyice başgöstermişti, sıtmaya dönüşmüştü. Eğer canının kötülerin altında kalacağını düşünmese, rahat bir yer bulur bulmaz oracıkta uykuya dalacaktı. Eğer bu arzularla yürüyüp gitseydi, kısa sürede halsizlikten düşüp yığılması ve kolayca yakalanması an meselesi olurdu. O peşindekileri saptırmak için nedense şeytan sokaklarında dönüp durdu. Bir zamanlar sinemada tecrübeli bir casusun öyle yaptığını görmüştü. Dar ve

duvarları yarım çökmüş şeytan sokakları tükeniyor, her nedense kutuya benzer binalar başlıyordu. Binalar geniş ve katlıydı. Burada dönüp yürümek, başını gölgede tutmakla beraber her nasılsa kapıdan düşmanların çıkması mümkündür. O yolu soluna aldı ve şehrin eski terk edilmiş kısmına bakarak yürüdü. Takipçiler koku alan köpekler gibi hızlıydılar, onun peşini bırakmadan koşup geliyorlardı. Her nedense yarım virane avlu içinde nefes almak için bir an durdu ve sokağın iki tarafından kendine bakıp koşarak gelen gölgeleri gördü. Yine birkaç saniye sonra onun durumu hayat memmat meselesi haline geldi. O, son gücünü toplayıp tevekkül etti. Avluya koşarak girdi ve hiç düşünmeden ilk gözüne takılan küçük hücreye doğru yürüdü. Hücrenin kapısı içeriye doğru açılıyordu. Onu su birikintisi ve içki kokusu tutmuştu. Bulutların altından sakince kayıp çıkan küçücük, loş ayın nurunun düştüğü penceresinde büyük bir kuş kafesi asılı duruyordu. Çocuklar oynamış olsa gerek, kafeste ayakları gökyüzünden gelip kafesin penceresini dişlercesine takılmış çok büyük bir sıçan ölmüş halde yatıyordu. Aynı koku kafesten de çıkıyordu. Takip edenler yıkılmış bir kaleye benzer haldeki avluya koştuklarında o artık kaderine razı olmuş gibi odanın karanlık kısmına çekildi. Çekilirken yine her zamanki gibi yılan salmış olmasınlar diye korkudan yüreğinin hızla vurması yüzünden yüreği var mı yok mu bilemedi. Belki de yüreği gerçekten kalmamıştır? O, sıçana bakarken "Sıçan bana göre daha mazmunlu ve anlamlı bir ölüme kavuşmuş." diye düşündü ve su birikintisine düşerken: "Hayat kafesten de dar." sözü hayalinden şöyle akıp geçti.

Odanın önüne gelen bir takipçi:

- Tahminen bu odaya girmiş olmalı, dedi.

Arkadaşı:

- Bana da öyle geliyor, dedi.

Onlar odanın kapısı önünde bir müddet konuştular. Sonra iri yarı olan kapıyı gövdesi ile kaplayıp içeriye biraz eğilerek girdi. Arkadaşı kapının önünde kaldı. İri yarı adam nedense tökezleyip su birikintisine düştü. O düştüğü yerden kalkarken oldukça sakindi. Cebinden lambasını çıkarıp odayı gözden geçirdi. Arkadaşı kapıdan başını sokup:

- Ne oldu? diye sordu.

Eğer onun şapkası ve erkekçe giyimi olmasa hatun diye düşünmek mümkündü. İri yarı vücutlu olan boğuk ve bir şeyin üstüne basılmış gibi hırıltılı bir sesle:

- Şimdi, dedi.

Arkadaşı renkten renge girerek tekrar içeriye doğru kafasını uzatıp bakarken:

- Yardıma geleyim mi?, diye sordu.

İri yarı olan ona cevaben içeriden koltuğuna sıkıştırdığı her neyse bir şeyi alarak çıktı.

O kadınsı sesiyle:

- Nedir bu?

İri yarı adam:

- Kuzucuk. Biz yanılmışız, burada hiçbir şey yok. Aniden bu kuzucuk yolunu kaybedip buraya girmişe benziyor.

O küçücük, korkudan titreyip duran kuzuyu koltuklayıp dışarıya çıktı. Arkadaşı bastonuyla kuzucuğun küçücük ama artık göze çarpan kuyruğunu dürtükledi.

Her ikisi de kuzucuğu koltuklayıp avludan çıktılar. Bulutlar dağılıyor, geceyi ay ışığı ışıklandırıyordu. Sokaktan yağmur ve toprak kokusu geliyordu, artık onlara alışan kuzucuk ise iri yarı adamın parmağını acıkmış halde emiyordu.

İri yarı adam kuzucuğun başını okşayarak:

- Aç kalmış. Üstüne üstlük su birikintisine düşmüş. Her tarafı ıslanmış ama acayip, kuzucuk bize hemen alıştıverdi.

Arkadaşı ise kuzunun başını okşayarak:

- Ha, sakinmiş, derisi paha biçilmeyecek kadar değerli, parlaklığına baksana. Ona ben bakacağım.

Kuzu onların arasında geçen sohbeti anlamış gibi gözlerini şımarıklıkla yumdu. O her bir saniyede gözlerini şımarıklıkla açıp kapatıyor, fakat her nasılsa korkacak bir şey olmadığını sezince iri yarı adamın parmağını yine açlık dolu bir iştahla emiyordu.

Tamam.

2.2.2. Ölik Mävsüm - Ölü Mevsim Hikâye Aktarması

Biz öğretmenimizi çok severdik. Ona olan muhabbetimizin karşılıksız ve temiz olduğundan asla şüphe etmezdik. Onun sesini işittiğimizde tıpkı bir ezgi gibi duyduğumuz sözleri bizi etki dairesine alırdı. Düşüncelerini bize anlatmak ve hayalimizdeki kubbemsi bir endama sahip saltanatını seyrettirmek için sabahları defterle kitabını koltuğunun altına sıkıştırıp kahvaltı bile yapmadan derse koşardı. Yanılan, bu yüzden de yorulan kervanların uzaklardan gelen sesleri, çölün üzerinde yükselen çığlık sesleri gibi bizi kendine çağırıyor, bu muhabbete bizi sakince davet ediyordu. Öğretmenimizle aramızda görünmeyen ama sağlam bağlar vardı. Biz, her gün işte bu bağa kalbimizi ve şuurumuzu asıncaya kadar sanki uzun süredir görüşmemiş âşıkla

maşuk gibi öğretmenimizin yüzüne doya doya bakmak ister, sonra onunla iki ya da dört saat boyunca hayatta olmanın ve sonsuzluğun azap-işkence dolu büyük zilini çalıp, insan olmanın yanında hayalin de ötesinde yer alan özgürlük gemilerini yüzdürüvermek için arka arkaya ama büyük bir hızla dersliklere doluşuyorduk. Ben, birimizin dahi dakika bile şaşırdığını hatırlamıyorum. Bir öğrencinin ders başladıktan sonra gecikip de sınıfa girmek için kapıyı çaldığını da hiç görmedim. Biz her an yersiz davranışta bulunmaktan, tavrımız ve hareketimizle öğretmenimizin sözlerini anlamamaktan, dikkatsiz davranmaktan daha doğrusu, onu rahatsız etmekten çok korkardık. Bu yüzden de ders saatlerinde onun anlattığı her şeyi, düşüncelerimizin ve hayatımızın zirvesine, zor bir savaştan sonra ulaşılmış zafer bayrakları gibi teker teker asmak için çalışırdık. Zira bizim dersane kararlı ve kudretli bir komutanın saldırısını bekler gibi daracık ve sükûnete gömülmüş bir meydanı hatırlatırdı. Öğretmenimiz, gerçekten - biraz tuhaf ama - bir komutan gibi konuşurdu. O, her şey hakkında hiçbir şey kast etmiyormuş gibi konuşan biri izlenimini verse de onun sözleri her nedense bize, bir tür hayal ve rüyadan ibaret gibi gelirdi. Zayıf ve sıska sesi o anda kesilip gidiverecek diye düşünürdük, ama o hiçbir zaman pes etmezdi. Bizi hayrete düşüren çevikliği ve kararlılığı ile ilk seferden sonra dökülüp de düşecek diye düşündüğümüz bir anda ayakta ve kahırlı sözlerle tekrar geri dönerdi. O, konuşurken bize, işte bu anlamsız ve uzun cümlelerin arkasında sadece onun hayatını değil hayret ve ümitlerle dolu hayatımızı da sulayıp duran kudret boy gösteriyor gibi hissettirirdi. Onun sözleri, cümleleri, şikâyetlerini tesirli hale getirmek için kasten uyguladığı sessizlikler, okumalar, teşbih ve örneklendirmeler bizi etkilemez, harabe bir evin viran olmuş kırık dökük kapı ve penceresine yakarak konulmuş küçük bir mum gibi parlayan küçük gözleri her nedense sınırsız ve aklımızın alamayacağı bir kudretten ibaretmiş gibi gelirdi. Belki böyle değildi ama sırlı ve ulu bir görüntüsü vardı. Biz bu kudretli hali her saniye hissederdik. Bunların hepsi ona olan muhabbetimizi arttırır, gözümüzün önünde onun büyüklüğünü en yüksek ve hürmet duyulacak zirveye yükseltirdi. Şüphesiz ki o tekrarlanıp duran bir büyüklük ve cömertliğin sahibiydi. Biz her geçen gün başka dersler ve başka öğrencilerle saflarımızın sıkışıp genişlediğini sezerdik. Kimin dersine çok öğrenci giriyor, kimin öğrencisi daha çok, diye bir soru sorulsa başka öğretmenlerin tartışmasız, haset ve elem ile onu hatırlayacaklarına inancımız tamdı. Zira öğretmenimize bu kadar öğrencinin yaygın bir sadakatle bağlı olduğunu söylesek bunun hata olmayacağını bilirdik. Başka öğretmenler girdiğinde esneyip duran iki üç öğrenciden başka kimsenin ders dinlemediği okulda onun konuşmasını dinlemek için yakın-yan bilim dallarında okuyan, uzmanlıkları farklı olan

öğrenciler de toplanıp gelir; o, sandalye ya da dayanacak herhangi bir yer arayıp öğrencilerin arasında zorlukla ilerlerdi. Onun konuşması öncesinde koridorlar, odalar tıka basa insanla dolardı. Öğretmenler, o gün öğrencileri düzenli tutabilmek için hiç dinlenmeden nöbet tutarlardı. Ben bu günlerin onlar için gerçekten meşakkatli günler olduğunu anlardım. Öğrenciler onları neredeyse hiç dinlemez, kimseye itibar etmez, bağırıp çağırır o anda başlayan konuşmayı muhakeme ederlerdi. Konuşma başlayınca birdenbire sessizlik çöker, hepsi sevimli öğretmenlerinin ağzından çıkan sözleri kâğıda yazmak için acele eder, sonra boş zamanlarında bu uzun konuşmaları hatırlarlardı. Sandalyeler, çalışma masaları kalabalıktan kırılınca rehber öğretmenlerimiz konuşma için bir kenarda kapalı duran, sadece bayram ve kutlamalarda kullanılan salonu açıverdiler. Böylece sürekli kalabalık ve gürültüden ayrıca öğrencilerin yaramazlıklarından da kurtuldular. Bu salon da sonraki dönemlerde dolmaya başladı. Ama yine de rahatça oturup konuşma ve yazma imkânı vardı. Öğretmenimizin şöhreti günden güne arttı. Biz derse girdiğimizde yeni yeni yabancı öğrencilerle karşılaşılıyorduk. Arkadaşlarımızdan biri şaka ile karışık yakında öğretmenimiz bütün şehri yönetecek dedi. Aslında bu şakada hiçbir abartı yoktu. Sadece üstadı her gördüğümüzde veya onun konuşmalarını hayran hayran dinlediğimiz zamanlarımızın değil, kalbimizin de her nasılsa zapt edildiğini hissederdik. Öğretmenimiz bizim gözümüzde elimizin ulaşamayacağı bir seviyedeydi. O, kendisine ulaşabilmek ve zapt etmek için bazen küçük bazen de sınırı aşan çocukça endişelere kapılarak yaşayan bizlerin ayrıntılara, gıybet ve dedikodulara can atar gibi ümitlere sarılarak yaşamamızın mümkün olmadığını hissederdi. O bulunduğu zirveden bize doğru bakmaz fakat onun görüntüsünde parlayan hidayet ve şems nurları, buz kesilen ve nice yıllardan bu yana güneş ışığı değmeyen gönlümüzün kirlerini yumuşatırdı. Bu güneş, hayat ısını tıpkı efsanevi “Hotem Hazinesi”ni fakir ihtiyaç sahiplerine paylaştırmış gibi öylesine sadaka olarak verir ve o yüksek himmet tekrar edilemez hoşluk rütbesine erişirdi. Biz, viran olan bu rezilliğe yüz tutan dillerimizi bu güneşe tutarak bekleştirdik. Her birimiz, bu güneşi dört gözle bekleyen, can vermeye hazır ve arzulu öğrencilerdik. O, himmeti ve cömertliği ile bizleri mest edince biz de inlemek ve yanmak için o yüksekliğe doğru döne döne giderdik. Biz, konuşurken, sohbet ederken, giyinirken fark etmeden öğretmenimizi taklit ettiğimizi anlardık, hatta konuşurken kalemi el ucunda oynatmamızı bile öğretmenimize benzetmeye çalışırdık. Saçlarını nasıl uzattığına bakar, bağlayışına dikkat eder, onun gibi bağlamaya çalışırdık. Gözümüzü bile öğretmenimiz gibi kırpmaya çalışırdık. Ben arkadaşlarımın düşlerini de öğretmenimize

ayırdıklarından şüphe etmezdim. Zira kendi padişahı olduğum memleketi, öğretmenimizin yönetimine verdiğime kendimde bile defalarca şahit oldum. Biz sanki zehirlenmiş ya da büyülenmiş gibiydik. Öğretmenimizin bizi kendisine çekecek derecede cana yakınlığı da yoktu; aksine biyoloji odalarında gösterilmeye çalışılan iskelet gibi kurumuş kemikten ibaretti. Eğer üstünde giyimleri olmasaydı onun bu iskeletlerden bir farkı kalmayacaktı. Saçlarına hiçbir zaman tarak değmez, ellerinden de vücudundan da her nedense oldukça ağır bir koku yayılır, sesi kabirden geliyor gibi derinden ama kızgın bir tonda çıkardı. Biz çoğu zaman böyle gösterişsiz ve hatta vampir gibi çirkin adama nasıl bu kadar aşüfte olduğumuza şaşırırdık. Onun kendini tutması, boyu posu ve ferî kalmamış kuru ve bir kül gibi sönmüş gözleri, cahillik ve kibir aksettiren yüzü, bize Erlik Han'ın öfkeli heykelini hatırlatırdı. Biz ise işte bu akıl ve fikir meselesi ile bizi cahillik çölünden düşünce kalesinin yüksek ve zorlu zirvelerine izinden sürükleyip götüren; aşkıyla bizi meftun eden adamı hayran hayran dinlerken o bizi büyüü ile mest ederdi. Her gün seher vaktinde güneşten de önce üstada karşı hürmet ve muhabbette sınır tanımayan, onu karşılayan ve kurtarıcı ilan eden, akıl ve idrakın benzersiz sembolü olarak gören, her haliyle kahırlı bir mabudun sığıntıları ve azizleriydik. Onun şuuru bizim şuurumuz, onun hayali bizim hayalimiz, onun derdi bizim derdimiz, onun şiddeti bizim şiddetimizdi. Biz meftunları değil sanki onun kudret ve kerem aksettirip duran vücudunun birer uzvuyduk. O biz idi, biz de o idik.

Bizim kendi aramızda konuşmalarımız, onun konuşmalarının bir taklidiydi. Mesela bir defasında bir arkadaşımızla gayeler ve insan hakkında tartıştık. Ben gaye geçici, insan ebedi fikrini savundum. Biz, konuyu kendi aramızda bir sonuca ulaştıramayınca üstadımıza müracaat ettik. O konuşmalarına tıpkı göğsümüze kuş tüyünden bir hançer vurur gibi aniden ve hiç beklemediğimiz bir fikirle başlar, ardından dökülüp duran, bizim aklımızın derinlemesine anlamadığı korkulu ve iz bırakıcı mantığı ile bizi şaşırtan tasavvur çölümüze fırlatıverirdi. O, fikirlerimizi dinledikten sonra kibirli bir şekilde gülümsedi ve sözümüzün arasına girerek: “Gaye ölmez.” dedi. Ben, hala aynı fikirdeydim. “Gayeler silaha benzer, kullanıldıklarında bir atımlık kurşun gibidirler” dedim. Öğretmenimiz biraz şartlar öne süren ses ahengi ile, o her birimizin kalbinde kendi heykelini yapar görünüşü ile alaycı bir ses rengiyle cevap verdi. “Hayır” dedi. “Vücut ölür gider. Gaye... O, yeni bir evlat ile yeniden doğar, yeniden ortaya çıkıverir ve o, hiç beklenmeyecek şekilde kabirden çıkıp tekrar dünyayı yönetir.” O, bunları söyledikten sonra sırlı bir şekilde sustu. Hali, bana, kendi ulaştığı sonuçtan zevk alıyormuş gibi geldi. “Yakında T. Öldü.” dedi.

O bir müddet sonra fikrini anlatmayı sürdürüp:

- Bunu hepiniz bilin.

Onun bu tür her şeyi bilirim şeklindeki konuşmaları ve faaliyetleri, çevrede neredeyse utanılacak bir şey olarak görülüyordu. Bu durum, onun vatan haini olarak adlandırılmasına kadar gitti. Fakat yeniler de onun “gayesi”ne göre davranmaya başladılar. “Gayeyi öldürmek mümkün değil. O, yeni evlat ile birlikte yeni bir içerik keşfedip doğuverir.” Bunları diye diye şekil ve mazmun konusunda konuşmaya başladı. Tek vücut olsak da fark etmiyordu. Bizim ona bildirdiğimiz itirazlar nihayetinde zayıftı. Sonuçta biz âdet olduğu üzere bu münazarada yenildiğimizi anladık. O, bizim düşüncelerimizi darmadağın edince yine zor bir savaştan zafer kazanarak çıkmış gibi mağrur bir ifadeyle gülümsedi. Gerçi cümleleri uzun, tembihleri ve işaret ettiği noktalar fazla olsa da fikirlerini sanki bir kâğıttan okuyormuş gibi akıcı ifade ediyordu. O gerçekten bir noktaya, sanki başlarımızın üstündeki bir idareciye bakarak konuşur gibi gözlerini başımızın üstüne diker; güya orada her nasılsa sihirli bir kitap varmış da ona bakıyormuş gibi anlatırdı. Bize üstadın bütün hareketleri zorakiymiş gibi gelirdi. Elleri titrerdi. O anda her nedense bir şeylerin ortaya çıkmasından korkuyormuş gibi endişelenirdi. Bizim sevgimizi kazandığından emin olmasa gerek ki cahil, kibirli ama daima yalnız kalmış biri olarak hareket ediyordu. Sesi, daima hastalıklı ve vesveseliydi. Bu sebeple o kimseye benzemezdi, ben de bütün dahiler gibi büyük ve tekrar edilemez bir vesvese ile karşılaşmış olmalı diye düşünürdüm. O zamanlar öğretmenimizin vücuduna yerleşen kokunun ne olduğunu sanki azıcık da olsa anlıyor gibi hissederdim. Bu nemli bir toprak kokusuydu. Bu kokuyu ortaya çıkarırsam öğretmenimize çılgınca âşık olanların kızgınlıklarına dayanamayacağımı düşünür, bu kokuyu unutmaya çalışırdım. Üstadımıza olan bu büyük ve sınırsız sevgi, dershanede bir yer bulup oturma muamması ve onun sözlerinin etkisiyle şefkat dolu saatler, bizlerin her şeyi unutmasına sebep oluyordu. Üstadın ertesi günkü konuşmasını eskiden olduğu gibi oturarak onu dinlemek için ne yapıp edip derse erken gitmem gerektiğini düşününce o gece sabaha kadar uyuyamadım. Öğretmenimizin konuşmaları halk için gittikçe ilginç hale geliyordu. Onun öğrencilerinin sayısının artması ondan çok bizi sevindiriyordu. Üstadımızı yere göğe sığdıramıyorduk. Sonuçta ustamız her alanda zafer kazanmıştı. Onu beğenmeyen fakültede dekanımız bile öğretmenlere, talebelere bir çekidüzen vermek için ona müracaat eder oldu. Söz dinlemez talebeler üstadını görünce tıpkı “efsunlanmış” selken sakın akan bir ırmağa dönüşüyorlardı. Böyle zamanlarda o; dünyaya yeni bir düzen, yeni bir hakikat, yeni mantık ve yeni hidayet yayıcı insanlara

özgü olan ve bu yolda canından vazgeçeceklerin ruhunu etkileyen hislerin münasebetinden yoksun, dirilerin ulaşamayacağı derecede farklı özellikleri olan, dert ve azap üzerinde yüceltilen bir tür “yaratılış” olarak hissedilirdi. Arkadaşlarımın üstadımıza bağışlamak için şiirler yazdığını biliyordum. Benim yazmak için o kadar yeteneğim olmasa da üstat hakkında saatlerce konuşmaya, tartışmaya hazırdım. Biz hepimiz üstada saygımızın üst seviyelerde olduğunu sezer ve işte bu yüceliğin gücü de kalbimizi gurur ve sevinçle doldururdu. Onun nutkunda, insanı mutluluk ve vesveseye düşürecek, duygularını harekete geçirecek bir şeyler vardı. O konuşurken hiçbirimiz onun konuştuğu şeyler hakkında düşünmez, hayalimize Malmstining’in⁷³ Yiği” müziği gibi uzaktan gelen gürültülerin belli belirsiz pırıltıları gelir; o, hayat hakkında konuşurken biz de kendi aramızda ölümün ululuğu ve kudreti hakkında düşünürdük. Biz hayallerimizi ve fikirlerimizi bir kaynaktan toplamak için ne kadar uğraşırsak uğraşalım üstadımızın konuşmaları bizi her tür akıl ve idrakten uzaklaştırırdı. Hepsini insaniyetle gerçekleşen şeyler, işte bu anlamsız, içeriksiz ve şekilsiz uzaklıkta diye vurguluyordu sanki. Daha doğrusu bunu üstat açıkça söylemiyordu, onun sözleri bizi mest ettiği için biz böyle yorumluyorduk ya da algılıyorduk. Kısacası biz, hükümlerinin bu kadar şefkatli olmasının yanında bu kadar incitici oluşundan da mest olurduk. Üstat bizim gururumuza olduğu kadar şansımıza da dokunur, kalbimizi ızdırap selinde akıtır ve bizi mest ederdi. Biz de böylece sevgimizi başkalarına daha çabuk ve daha kolay bir şekilde aktarabilirdik. Bu yüzden üstadın bizlere güç vermesi, bununla övünmesi bizim için hiç de gerekli değildi. Biz sevgi ve şaşkınlığımızı etrafımıza yaymak için üstadın bir iki fikrini ortaya atar, bu fikirleri defalarca ve sınırsız bir sürede arkadaşlarımızla tartışırken bir an tıpkı ayıp bir yerimiz birdenbire açılmış gibi önce dilsiz gibi susar, sonra ustamızın gizli, dilsiz taraftarları ve sevenlerine dönüşürdük. Bu durumun müebbet ve bulaşıcı bir hastalık gibi sık sık ve korkutucu şekilde yayılışının şahidi de oluyorduk. Biz, uzunca bir süre bu bulaşıcı hastalığı dillere ve akıllara bulaştırmadık. Uzun zaman kalplerde hayret ve ululuk sebebiyle sessiz kalma ışığı yakmadık. Bizler sanki şehirde insanlar arasında dolaşan, bulaşıcı hastalık taşıyıcılara benzeyen, nereye gidersek gidelim orayı kendi vücudumuz ve ruhumuzu zonklatan bir hastalıkla zehirlenmiştik. Bir seferinde arkadaşlarımızdan birinin uzak bir şehirden gelen babası üstada olan sevgi ve saygımızı görüp bağıra bağıra ağlamaya başladı.

⁷³ Sanatçı, müzisyen

Üstat bizim şanımız, şevketimiz ve kurtarıcımızdı. Tıpkı bahar güneşi gibi bilincimizin rutubetli ve yorgun sırlarını ısıtıyordu. Biz bu güneşi başımız ve şuurumuza taç ediyorduk. Mevsimler tembellik ve bitkinlik ile gelip geçiyor, öğrencilik günlerimizi ışıklarla dolduruyor, kendilerini ustalarının en sadakatli öğrencileri olarak sayanlar toplandığımızda sadece üstat hakkında konuşuyor, onun cümlelerine saklanan mantıklı çıkışları gerçekleştirip kırk perde ardından yüzünü tek tek gösteren bir güzel gibi bu fikre çılgınca kapılıp saatlerce muhakeme etmeyi seviyorduk. Biz öğrenciler farklı yaş aralıklarında, kaderi birbirine tıpatıp benzeyen, farklı görüşlere mensup yiğitlerdik. Ama hepimizi üstada olan saygımız birleştiriyordu. Haftanın malum günlerinde toplanıp bir kahvehane köşesinde, sadece ve sadece talebelere has hararetli, hiç çekinmeden sohbetler kuruyor, her birimiz kendimize göre üstadın öğütlerini şerh ediyor ve şehir gece cübbesini giyip sakince uyumaya başladığında ertesi günün sabahında ustayı yine bir kere daha görme bahtının mevcut olduğunu düşünerek bir sonuca ulaşmadan dağılıyorduk. Her nedense “bağırıp çağırmayalım, birbirimize fikrimizi kabul ettirmeye çalışmayalım” deyip hepimiz kendi fikrimizde karar kılıyorduk.

Bizim sonraki aylarda da kahvehanede toplanan arkadaşlarla sohbetimiz sadece üstat hakkındaki konuşmalarla başlıyor, onunla bitiyor; bazen başka öğrencilerin sohbetine bu taraflarda yaşayan ve bira almaya parası yetmediği için bizim gruba katılan, düzgün, adı duyulmuş şair de gelip katılır ve bizim verdiğimiz bira hakkıyla o da ustamızı övmeye başlardı. O hayatında üstadı hiç görmemiş olsa da üstad hakkındaki şiirlerini okuyuverdi. Şiir gerçek bir samimiyet ile yazılmış, üstadımızı hiç değilse millet terbiyecisine dönüştürmüştü. Şiirinde üstadımıza saygı gösterdiği ve bizlere de azıcık bilinç verdiği için şair ortaya çıkar çıkmaz bir önüne bira koyar ve o şiirini okumasını isterdik. Bütün hayatında ve yazdığı şiirlerde bulamadığı anlamı şair, bu kahvehaneye gelip oturan özensiz öğrenciler arasında bulmuş gibi şiiri yüksek sesle okur, bazen biz de ona katılırdık. Şair şiirini okurken yudum yudum birasını içer ve yakın günlerde üstat hakkında destan yazacağını söyler ve tekrar birasını yudumlayıp akşama kadar bizim grubumuzu, kendisi gibi düşkün ve güçsüzlerin şiirleri ile mest ederdi.

Yenice başlayan yaz sıcaklarından kaçıp kahvehaneye sığındığımız günlerden birinde, bizim de okul dönemimizin bittiği, tatilin başladığı günlerde ustamızı grubumuza getirip onunla daha yakından tanışsak diye bir fikir ortaya atıldı. Üstada bu teklifi sunma fikri, sohbetlerimizin hemen hemen tamamını kapsıyor, tüm konuşmalar onu davet etmek üzerine sürdürülüyordu. Sonunda herkes buna razı oldu. Şair de bu

fikri destekledi ve isteğimizi daha da körükledi. O, bu bahaneyle gerekli ne varsa toplayacak ve böylece “o ulu üstat”la yakından tanışacaktı. Bedava bir bira sebebiyle mi veya bizim sohbetlerimizde gördüğü, üstada olan hürmetimizden mi bilinmez, o da hocamıza “üstat” demeye başlamıştı. Tatil başlayınca talebelere has bir çabuklukla hazırlıklar başladı. Kahvehanenin köşesindeki oturma yerleri artırıldı. Kahvehanedekilerin rızası alındı. Gerekli olan her şey hazırlandı. Biz üstada duyduğumuz hürmetle biraz daha süslediğimiz hoş bir ortamda onu bekleyecektik. Üstadı bulup getirme görevi bana verildi. Biz üstadın evini bilmediğimizi, nedense bunu hiç merak etmediğimizi o anda anladık. Tatil olduğu için üstadı evinden başka bir yerde bulmak mümkün değildi. Biz dekanımıza ve öğretmenlere tek tek üstadın yaşadığı yeri sorduk. Onlar da bunu hiç merak etmediklerini, bu yüzden sormadıklarını ve üstadın onlarla hiçbir zaman sohbet etmediğini söylediler. Biz, bu durumu kendimizce “O, yalnız ve mağrur yaşıyor” diye anlamlandırdık. Nihayet divanhanedeki parçalanmış belgeler içerisinde, üstadın yaşadığı sokak ve evin adresini bulduk. Bu belge şehrin kuruluşundan çok öncesine aitti ve daha sonrasında yenilenmemişti. O, şehrin eski kısmındaki sokaklardan birinde yaşıyordu. Ben sokakta bir şeyler sorabileceğim kimseyle karşılaşmadım. Oralar, terk edilmiş gibi kimsesiz ve biraz da korkunçtu. Evlerin çatıları, duvarları yıkılmış yatıyordu. Buralarda pek bir renk seçilmese de, nesneler bezenmiş olmasa da güya beklenmedik resimler içerisine uzanan bir el ansızın renkleri süpürüp silip geçmiş gibiydi. Benim gittiğim harabe sokağın iki kenarı da viran edilmiş evlerle çevriliydi. Bu sokakta uzun süreden beri bir suç işlenmediği açıkça görülüyordu. Üstadın ev numarasını araya araya sokağın sonuna kadar geldim. Evlerin bittiği yerden itibaren biraz korkunç, herhangi bir şekilde teşrif eden olsa da kabul edemeyecek kadar eski ve bir tarafından dolu dev bir kabristan başlıyor ve göz alabildiğine uzanıp gidiyordu.

Ben tekrar sokağın başından sonuna kadar ev aradım ve her seferinde sokak beni kabristana doğru götürdü. Ben tekrar bir kez daha sokağı araştırmak istedim. Tam o anda, kabristanın tepesindeki rakama gözüm ilişti ve içimi korkunç bir duygu yaktı. Kabristanın tepesindeki rakam ustanın ev numarası olarak gösterilen rakamdı. Başlangıçta hiç bir şey anlamadım. Sonra üstadın iskeletten ibaret endamını, bedeninden yayılan kuyu nemini aksettiren kokusunu, hasetle karışık kibir ve sadece merhumlara has soğuk gözlerini hatırlayınca her nedense kafamda şimşekler çaktı ve idrak etmeye başladığım şeyi bir müddet sonra taşıyamayacağımı anladığımda tıpkı karanlığı yarıyor gibi gerisin geri koşmaya başladım.

Ertesi gün erkenden arkadaşlarım yanıma geldi. Benim geceden bu yana yerimden kalkmadığımı, sayıkladığımı oda arkadaşlarımdan işitir işitmez kızarmış gözlerime ve bir gecede çizgiler basan yüzüme bakıp “Çok fazla soğuk almış” diye düşünmüş olmalılar. Hasta olduğum için olmalı, bana sevgi göstermeye başladılar. Ben ise dünden bu tarafa yüreğimi esir alan korku ve soruları artık düşünmemeye çalışıyordum. Ama konuşurken sesimin tıpkı öğretmenimizin sesine benzediğini fark edince çok korktum. Bize bir ölü “ustalık” yapmış. Biz ölüyü sevmişiz.

2.2.3. Yâlpız Hidi - Nane Kokusu Hikâye Aktarması

Yaz Mevsimi

Tatil günü evinde kitap okuyan Samandar’ın burnuna birdenbire yoğun bir nane kokusu çarptı. O anda sekiz yaşlarında bir çocukken bir bahar sabah babasının avlunun bir köşesindeki naneleri toplamaya gidişini ve anasının akşam naneli çorba yapışını hatırladı. Kitabı kapattı. Havayı ve kokuyu içine çekmeye başladı. Sonra yukarı doğru çıktı, durdu. Pencerenin perdelerini açtı. Gözüne henüz tam olarak sararmamış ağaçlar çarptı, üzüldü. Bahçeye endişeyle göz gezdirdi. Bağdaki ağaçlar seyrek lakin uzun dallıydılar. Bahçe sahipsiz kaldığı için bahçeyi otlar, çalılar basmıştı. Bu yaz günleri manzarası insanda pek de hoş olmayan bir his bırakıyordu. Bahçe, uzun yıllardır güneş görmeyen, hastalanıp yatan yaşlı bir adamla kadının elleri gibi kuru ve gösterişsizdi. Samandar onlardan bakışlarını kaçırıp hemen dışarı çıktı. Dalların kırılmış, sararmış kederli yatışını artık görmek istemiyordu. Her nedense yüreği sıkıştı. Pencereye yakın iki meyve ağacının uzun mercan şeklinde meyveleri vardı. Ama henüz hamdı ve ağaçların rengine nispeten daha yeşil ve parlaktı. Ağaçların altına doğru inerek batıp giden güneşin ışıkları tan vaktine kadar oynayıyordu. Bahçenin yarısı ihlamur ağacı, meşe ağacı ve Samandar’ın hala adını bilmediği ağaçlardan ibaretti. O, şehirde her adımda karşısına çıkan ağaç türlerini birbirinden zorlukla ayırt ediyordu. Ihlamur ağacını ayırt etmeyi yıllar sonra az da olsa bahçıvandan öğrenmişti. Bahçıvan bağdaki ağaçların birçoğunun adını bilmiyordu. Fakat o, doğu tarafındaki ağaçları hiç zorlanmadan sayabiliyordu. Samandar da küçüklüğünden beri bildiği kiraz, elma, şeftali ve ceviz ağaçlarının meyvelerine bakarak onları ayırt edebiliyordu. Fakat bahçeye ağaçlar karışık ekilmişti. Bahçe artık her nasılsa bakımsız bir tarlaya dönüşmüş, meyve veren ağaç neredeyse kalmamıştı. Samandar pencereye yakın olan, henüz meyveleri olgunlaşmakla olgunlaşmamak arasında kalmış, okul çocuklarının canları çektiği için bahçe içinden geçerek kirazlarını koparmak istedikleri kiraz ağaçlarını bir de yine

pencere kenarına yakın, kat kat ekili olan lakin hiçbir zaman meyve vermeyen ığde ağacını seviyordu.

Kiraz ağacının dalları, taneleri hastalanmış gibi eğri büğrü duran meyvelerle doluydu. ığde ise bahar geçince bütün şehri kokusuyla mest ederdi. Samandar pencereden görünen kiraz ağacının diğer taraftaki yukarıda kalan yapraklarının gökyüzüne tutunmaya çalıştığı ama sararmaya başladığını fark etti. Dallardaki yapraklar sıra sıra dizilmişti. Samandar’a yakınlardı, gökyüzünü dilimleyip duran sessiz birer hançere benziyorlardı, yapraklar ise gökyüzü sahnesinde büyük mavi gölgeleriyle birbirine uç kısımlarından bağlanarak sıra sıra dizilmiş küçücük kayıkçıkları andırıyorlardı. Bu manzara o sırada başı ağrıyan Samandar’a cazip göründü. Hatta yapraklarının kayıkçıklara benzediğini keşfedince daha da muttu oldu. Yaprakların tıpkı deniz dalgasında sallanıp duran kayıklar gibi sallandığını gökyüzünün koyu mavisinde bahçenin bomboş ağaçlarının garip bir sükûnetle durduğunu ve manzaranın bir anda benzersiz bir güzelliğe dönüştüğünü hissetti.

Bu anda Samandar’ın kulağı ne biraz ilerideki büyük yoldan gelen tramvay sesini ne otobüslerin takır tukur geçişlerini ne arabaların sinyallerini ne çocuk bahçesinden gelen gürültüleri duymuyordu. O, bu anda şu benzersiz güzellikleri anlamaya çalışmakta ve bilinçle idrak etmeye, ruhuna sindirmeye çabalamaktaydı. Sadece bahçe içindeki ağaçlar ve yaprakların çıtırtısı onun dikkatini tamamen kendi üstünde topluyordu.

O, ıhlamur ağacının güneş ışıklarının dokunduğu kısmının sarımsı tonlara diğer kısımlarının ise daha koyu renklere büründüğünü gördü. Ihlamur ağacının geniş budakları arasında onun dalları neredeyse gözle hiç fark edilmiyor, ağaç onun durduğu pencereden bakılınca yarısı kara, yarısı sarı olan eski bir kümbete benziyordu.

Samandar bir hafta önce K. Meydan’ındaki caddeye gittiğini hatırladı. Caddede henüz her yer yemyeşildi. Sanki bahar henüz geçmemiş gibi, güller açılmış, çamların kokusu etrafa yayılmıştı. Yeşil çimler ise göz kamaştırıyordu. Bulvar çok güzeldi, nemli, her tür renge bürünmüş garip bir manzaraya sahipti. Özellikle güneş batarkenki manzara daha da güzelleşiyor, gözlere ayrı bir renk cümbüşü sunuyor, insanın yüreğine kıpırtılar salıyordu. Nedense onun ruhunu canlandıran bu güzellikte yine de bir kanun vardı. Samandar bu güzellikten hoşlanmadığını sezdi. Her şekle giriveren çiçek bahçesi ve çimlerin cazibesini içine sindiremedi. O çimler içinde veya çamların daima gölge düşen nemli alanlarında bir anda yabancı ve vahşi olan kendi halinde büyüyen otları görmedi. Hatta gömgök bir renge bürünüp bulanık akan cadde içindeki küçücük derenin

etrafı da büyük bir itina ile temizlenmiş ve düzene sokulmuştu. Dört köşe şeklindeki meydanda çimler sınırları çizilmiş ve kilit altına alınmış yataklarında yetişiyordu. Çimenlikte sadece çim, çiçeklikte sadece güller büyüyor, oradan insanın yüzüne yüzüne rahatlatan serin bir hava esiyordu.

O gün Samandar o gün de tıpkı şu anki gibi kışlak sınırında daima su sızdığı için tam bir orman andıran ve yabani çiçeklerle kır çiçeklerine sarılmış çalılıkları hatırladı. Ormanda çimlerin uzayıp yeşerdiğini, her tür çiçekle karışık destelerin suya kandığını, bütün bir çalılığı kokusuyla mest ederek duran çıtırdayan yabani naneleri, sarmaşık gülleri, ormandaki küçük taşlar ve kayaların gölgesinde güneş görmediği için sarı renge bürünen kuru gülleri hatırladı. Her nedense çocukluğunda onun için hiçbir değer taşımayan çalılıktaki o çeşit çeşit çiçekler, şimdi bitkileri ve çiçekleri bile belli bir düzende yetiştirilen şehirdeki çiçeklerden daha çekici geliyordu.

O belki de bir hafta önce sadece kışlak sınırındaki ormanda yetişmiş naneleri hatırlamıştı. Sonra unuttuğu için o gün, gün yüzüne çıkar çıkmaz yine gizlenen – henüz kendisinin de adını koyamadığı gizli duyguları ve hatıraları- bu gün kitap okuduğunda kendiliğinden hafızasında canlanmış, sanki bir an suya gizlenmiş mantarlar gibi hayalinde birer birer şekillenip de ortaya çıkıvermiş ve ona içine nane katılmış çorba kokusunu hatırlatmış. Bu yüzden olmalı ki evin arkasındaki çocuk bahçesine bağlı olan sahipli ya da sahipsiz her bahçe onun gönlüne daha yakındı. Yok yok, o neredeyse sekiz yıldan beri burada yaşadığı için bu bahçe onun gözünde çok değer taşımıyordu. Belki de, insanı düşünceye salmayan, çimler ile güller ortasındaki sınırlar arasına henüz yerleştirilemeyen bitkiler, kendi isteklerine göre büyüdüğü, bazı günler pencereyi açıp çalışırken nane kokusu odasına doluverdiği için işte bu bakımsız bahçe, Samandar'ın, gönlüne ve hatıralarına çok yakın geliyordu.

O, o günlerde birinci sınıfı bitirmek üzereydi. Yağmur her zamanki gibi yağıp geçti. Bahçedeki çimlerin üzerinde damlalar birer mercan gibi cilveleniyor, atkulak otunun yapraklarındaki damlalar bir avuç büyüklüğünde görünüyor ve göz göz yayılmış gibi duruyorlardı.

Babasıyla avludaki ahırların olduğu tarafa giderken küçücük çizmesi tıpkı yeniymiş gibi parlıyor, bundan ayrı bir zevk alan Samandar avludaki otlara sürterek çizmesini daha da parlatıyor, uzun kaftanının tamamı ıslanıncaya kadar otların içinde mest olmuş şekilde yatıp yuvarlanıyordu. O sırada babası ahır duvarının alt kısmından bir kucak nane topladı ve annesi akşamüstü nane yapraklarını kattığı bir çorba pişirdi.

Nanelerin destesi iri ve suluydu. Samandar o günkü çorbanın tadını başka hiçbir yerde ve hiçbir zaman alamadı ve hep özledi.

Naneli çorbanın biraz kuru peynir konulan az acı tadı o gün onun ağzında bir ömür boyu sürecek bir yer edindi. Anası daha sonraları da nane kokulu çorbalar yaptı fakat Samandar’a hiçbirisi o günkü kadar hoş bir tat vermedi ve hemen aklından çıkıp gitti.

Samandar önceden de hatıraları ile sahipsiz bu bahçe arasında her nedense bilinmez bir uyum olduğunu hissetmişti. Lakin bunun ne tür bir uyum ve nasıl bir benzerlik olduğunu kendisi de bilmiyordu. Bahçenin bakımsızlıı ile kendisinin şüphelerle kuşatılmış şehir hayatına alışamamış olması arasında ne tür bir uyum olduğunu ve niçin bu terk edilmiş bahçeye bu kadar gönül verdiğini, bahçenin niçin kendisine bu kadar aziz ve hoş geldiğini bilmiyordu. Lakin sonraki aylarda bahçe, onun birdenbire onun dert ortağı oldu ve tuhaf bir şekilde sohbet arkadaşına dnşti. Gnl ne zaman yalnızlığını veya kışlak hatıralarını zlese Samandar bahçeye gelir ve bakımsız ağaçlara bakıp çocukluk günlerini hatırlardı.

Samandar, ağaçlardan yayılan çirkin kokuyu da duyuyordu, Dalların çatallı kollarında hazan yığınları doluydu. Ağaçları budaklanıp duran bu bahçe, ona her nasılsa solgun ama zarif caddelerden daha güzel görünüyordu. Gz veya bahar zamanları şehirde yolunu kaybedip geri gelen rzgrlar, bahçedeki zayıf ağaçların dallarını çatır çatır kırıyor, Samandar’ın gnl de her nedense bilinmez atırdıyordu. Böyle zamanlarda uykusu kaar, gecenin karanlııyla birlikte rahatsız olur, çıkar gider ve ertesi gün istasyona gidip dışarı doğru uzamayan dalların mağlup bir yıidin kırılmış mızraı gibi yere doğru eildiklerini görürdü. Böyle anlarda ağaçlara daha fazla merhamet duyduğu için bu yıldan itibaren bahçeye bahçıvan görevlendirmelerini isteyeceim diye kendi kendine sözler veriyordu.

Bahçıvan birkaç yıl önce lmşti. Ondan sonra bahçenin masrafını karşılayamadığı için kimseyi işe almamış buralarda bakımsız halde kaldı. Lakin baharın gelişi ile bahçe vahşi çiçeklerin ve yemyeşil ağaçların nefis aromalı kokusuyla dolarken Samandar, her zaman kendi kendine verdiği sözü unutuyor ve sadece bahçenin gzelliiyle meftun oluyordu. Aalar o derece yoğun ve çok dallıydı ki kırık çürük dalları, yemyeşil yaprakları, rengrenk çiçekler içindeki ağaçlar görünmüyordu. Bazen burada bir iki tane yolunu kaybedip çıkıveren nane bulmak mümkündü. Bahçede yabani iek çoktu. Samandar naneleri grdnde her zaman heyecana kapılır, eilir koklardı. Ona gönlünde dalgalanan hatıraların alevine bu şekilde su ile serpecekmiş gibi

geliyordu. Gerçi nanenin kokusu onun beklediği gibi keskin bir koku değildi. Aksine naneye daha çok nem kokusu yerleşmişti. Samandar, işte tam o anda hiç düşünmediği bir sırada babasının ahır duvarı altından topladığı naneleri ve naneli çorba kokusunu hatırlıyordu ve bu yüzden akşam vakitleri bahçede gezinmeyi çok seviyordu. Budaklar dallanıp dallanıp, dallar aşağı sarktığından bahçedeki küçük patikalar kapanmıştı. Samandar, bahçeyi dolaşarak diğer tarafa geçiyordu. O taraftan bahçenin içine giren yol açıktı. Bahçe zayıflığını ve terk edilmişliğini insanlardan gizlemek için etrafını dallarla çevirmiş gibiydi. Burada yol boyunca kenarlara ekilmiş, kabukları her zaman rutubet kokan kavaklar vardı ve yolu takip ederek bahçe tarafına girmek, meşe ağacı altında oturup hoş hayaller kurmak mümkündü.

Samandar koltukta saatlerce kitap okuyordu. Bazen içdeden bazen de meşeden yayılan huzur verici bahar kokusu yanında vahşi çiçeklerin farklı farklı kokularını duyuyordu. Böyle durumlarda çirkin dallar ve hazanların kokusu da hoş kokulara dönüşüyordu. Ağaç dallarında boncuk boncuk yağmur damlaları yaprakların gözbebekleri gibi parlayıp duruyordu; bazen de damlalar yapraklardan küpe gibi sallanıyordu. Samandar bahçede kendini özgür hissediyor, her nasılsa hayallerin kendini esir almasına izin veriyordu. Bazen ona bu bahçedeki güzellikte de nedense bazı kusurlar, eksiklikler varmış gibi geliyordu. Bunun ne tür bir eksiklik olduğunu kendisi de bilemiyordu. Samandar kışlakdan şehre geldiği zamanlar o zamanki duygularının ne kadar temiz olduğunu ve hayata ne kadar zevkle ve hayranlıkla baktığını özleyerek hatırlıyordu.

O işe gidiyor, akşam vaktinde geri dönüyordu. Evet, yedi yıldan beri bu şekilde yaşıyordu. Malum düzenliydi: vaktinde işe gidiyor, iş bitişinde eve dönüyordu. Tatil günlerinde kitap okuyor veya bir dostuna gidiyordu. Yedi yıllık hayat hikâyesi işte bu küçücük bir kaç cümleden ibaretti. Sonraki yıllarda kendinden hoşlanmamaya başladı. O hayatından memnun değildi. Hayatının gün ile gecenin yer değiştirmesi gibi sıradan bir süreç oluşu onu cesaretsizleştiriyor bu nedenle tez tez kışlak hatıralarına kendini kaptırıyordu. Hatıralara kapılması ile birlikte bir anda nane katılmış çorba kokusu dimağına çarpıyor ve istemeden hapsiriyordu. Bu yüzden birden bire yüreğinde her çeşit duygu galeyana geliyor, orada izinsiz rüzgârlar esmeye başlıyor, dört yanı da duvar olan hücre gibi evde yüreği sıkışıyor ve sakince bahçeye çıkıyordu. Oradaki çiçek yapraklarının tıpkı kuş tüyleri gibi uçup aşağı düşmelerini ve sonra küçük kuşlar gibi usulca yere inişlerini görüp bu bir anlık güzellik karşısında gönlü zevk ve mutlulukla

doluyor, ömrünün boşa geçtiğine dair fikir ve hayallerden yavaş yavaş uzaklaşıyordu. Belki de bahçe ile Samandar'ın birbirine yakınlaştıran işte bu sebeptir. Kimbilir? Samandar'ın bakış açısına göre bahçe de ona bir şeyler öğretmiş gibiydi. Üç yıldan beri onunla sohbet eden Samandar her geri çekildiğinde bahçe de terk edildiğini unutuyordu. “Bana dertlerini anlatıyor” diye düşünüyordu. Çünkü o içeri girdiğinde ağaçlar ona bir şeyler söyleyip fısıldamaya başlıyor böylece onun gönlü sessiz şırıl şırıl dalgalarla, kuş sesleriyle doluyordu. Böyle anlarda Samandar bahçe ile kendi kalbinin aynı yer olduğunu düşünür ve bundan asla ve asla şüphe etmezdi.

Samandar, babasının at ahır duvarının yanından nane topladığını, kendisinin taze çimen ve gül goncaları üzerinde elbisesi ıslanıp yuvarlandığını, çimlerin üstündeki yağmur damlalarının boynundan içeri girip onu gıcıklandığını her şeyi özlem dolu duygularla hatırladı. Çimlerde yatıp yuvarlandığında hissettikleri tıpkı nane konulan çorba kokusunu duyduğu anda hissettiği aziz hatıralardan biri gibiydi. O başka hiçbir yerde, hiçbir zaman bugünkü kadar zevk duyduğunu sevinçten haykıracak kadar kendini özgür ve mutlu hissettiğini hatırlamıyordu.

O, öğrencilik yıllarında da dağlara çıkıp çimleri gördüğünde çocukluğu tutmuş, çimlerde mest olmuş şekilde yuvarlanmıştı. Lakin bu yuvarlanma ne kadar hoş olsa da ona eskisi kadar zevk vermemişti. Bahçedeki çimlerin kilit vurulmuş gibi parladığını görünce Samandar'ın gençlik hevesi tutuyordu, fakat o artık çocuk değildi. Etraftaki yüksek yüksek binalardan kadınlar ve erkekler sırf oyalanmak için buradaki bahçeyi seyreliyor, esneye esneye oraya bakıyorlardı. Bütün bunlar, şu anda seyrettiği bu manzara, o alışılmış tatil günlerinden birinde kitap okurken bulutların arasında gizlenen güneş gibi hayalinde ışıldayan çıkan ve bütün hatıralarını aydınlatan, bazen çocukluğa, bazen babasının nane topladığı uzak akşamlara, bazen de bakımsız bahçelere benzeyen tuhaf bir hatıranın tellerine vuruyordu. Samandar, gönlünde böyle bir telin varlığını önceden de sezmişti. Şimdi ise o, bu düşünce dolu ve hazin ahenge kapılıp kendisinin de başboşluk ve dik başlılıkla geçirdiğini, anca bugüne göre daha anlamlı ve daha mutlu olduğu çocukluk sokaklarına ve o uzak akşamlara işte bu terk edilmiş bahçe vasıtasıyla gidip dolanıp geliyordu. Bahçe şimdi onun için sadece hatıralar mekânı değildi, ömrünün bir kısmı da değildi, kim bilir, bir ihtimal ömrünün tıpkı kendisiydi.

Yaprak Dökümü

Samandar, güzün nasıl geldiğini neredeyse hiç fark etmedi. Yaz aylarının başlarında sefere gitti ve neredeyse on gün sonra dönüp geldi. O geri geldiği gün şehre yağmur yağmıştı. Yağmur öyle çisil çisil yağmıştı ki güya biri bütün şehrin üstüne ıslak

mendilini silkelemiş gibiydi. Şehirdeki ağaçlar görünürde henüz kendi renklerini kaybetmemişti. O akşam bahçeye dolaşmaya çıktı ve tan atana kadar dışarıda kaldı. Burada güz epey önceden başlamış olmalıydı, kurumuş dallar çıtır çıtır kopup düşüyordu. Şimdi bahçe yazdakine göre daha kederli bir renge bürünmüştü. Yağmur, sıcakla karışık bir yer kokusu getiriyor olsa da Samandar daha alttaki kokuyu seziyordu. Bu koku, temizlikçi kadın çocuk kreşinin etrafını süpürdüğünde bahçenin uçup giden yapraklarını yaktığı yerden, yaşlı ceviz ağacının altından geliyordu. Bu koku Samandar'a hoş olmayan şeylerin habercisiymiş gibi geldi.

Bir hafta sonra masadaki üç akşam gülünün solduğunu gördü. Aniden güzün geldiğini farkettiler. Buna buna kendi gönlünün bile inanası gelmediğini sezdi. Gülleri, kız, üç gün önce çocuk bahçesinden koparıp getirmişti. Sonra babasına övünerek göstermişti. Kız, gülü durmadan kokluyordu. Samandar da aklı yetmeyen şuncacık çocuğun bile bu güzelliğe bunca âşık olduğunu görüp heyecanlanmıştı. Kızının yüzü de, o anda, açılan bir gonca gibi parlıyordu. Kız onun kitapları ile uğraşırken gülü masanın üzerinde unutmuştu. O getirdiğinde güllerin sarımsı yaprakları hala güzel ve tazeydi. Samandar üç gün kadar önce gülleri masada görüp onları uyuklayıp duran üç yaşındaki bebeğe benzetmişti. Şimdi de kurumuş bir halde olsalar bile yine çocuklara benziyorlardı fakat onlarda hayat eseri yoktu. Güller kuruyup kumralımsı bir renge bürünmüşlerdi. Samandar onlara acıdı. Masa üstünden alıp atası gelmedi. Güllerden bir tanesinin yaprakları dökülmemişti. Onlar ölümle bir asillik içinde kavga ediyorlardı. Bu yıl güz ona göre bambaşka gelmişti. "Şimdi dökülen yapraklara bakarak, bunun güz vaktinin hayat ve ölüm hakkındaki bir kaside olmadığını, belki de sisten birer gömlek giymiş, hayalindeki ve bahçedeki müzikle mest şeklinde dans eden melekler olduğunu düşünmeye başlamıştı." diye düşünmeye başladı.

Samandar akşamları işten dönerken trolleybüs penceresinden yaprakların nasıl döküldüğünü görüp yüreği arzularla dolar, onların bu kadar çabuk dökülmesine şaşırırdı. Otobüs ve trolleybüs karaltısında yol boyundaki ağaçların yaprakları parlaya parlaya dökülüyordu. Samandar akşam güneş ışığında, yaprakların ne kadar çok parladıklarını, havada uzun süre pır pır ettiklerini görünce ne zaman olduğunu hatırlayamadığı bir zamanda sinemada gördüğü deniz kuşlarını ve martıları hatırladı. Martılar da masmavi deniz üstünde ağırlıklarını gâh o gâh bu kanatlarına verip kanatlarını sallayarak uçuyor ve sabah güneşinde onların bembeyaz kanatları ışıldıyordu. Dökülen yapraklar ise her nasılsa büyük kâsedan aralıksız dökülen cansız küçük yıldızlara benziyor ve havada uzun süre pırpır edip duruyordu. Samandar orada

tanıdığı genç şairin güz hakkındaki mısralarını hatırlıyor ve hayalinde bu satırları tekrarlarlarken şiirdeki teşbih sebebiyle sürekli heyecana kapılıyordu.

Samandar bazen pencereden yaz vakti birbirine burunları dayanarak bağlanmış şekilde duran kayıklara benzeyen dalın şimdi çok yükseklerde olduğunu görüyor, “kayıklar deniz boyunca her nereyeysse süzülüp gittiler, körfezi boşalttılar, şimdi sadece firuze denizcik kaldı” diye düşünüyordu. Bu denizde de sık sık fırtınalar kopuyor, onu kapkara toz bulutları kaplıyor, çığlıklarıyla top top bulutları her nereyeysse kovup götürüyor, sağanak yağış zamanlarında ise bağdaki dökülmüş yapraklar gerçekten de küçük kayıklar gibi bir yerlere akıp gidiyordu.

Samandar akıp da gönlüne giriveren bu duygusal geçişlerden mest olmuş gibiydi. O, bu duygular kalbine her dolduğunda daha makul, mülayim, istekli bir hale büründüğünü fark ediyor ve bugünkü hayatının önceki hayatından daha dolu dolu olduğunu hissediyordu.

O, önceki yıllarda bir kez bile yüreğinde üzüntü duymadığını hayret ve şaşkınlık ile hatırladı. Oysa o zamanda da bu bahçe vardı. Güz o zaman da bu şekilde sırlı hissedilirdi. Sebebini düşünüyor, altında nedenini bulamıyordu. “Benim bu kadar hazanda kalışım yaz günü nane salınan çorba kokusunu hatırlattı. Sebep yoksa ben bu âlemde gaflet içinde geçer giderdim. Bu güzellikleri hissedemezdim” diye düşünmeye başladılar. Bazen ise günde bağdaki sessizlikte hazanların dans ettiğini, gönlündeki izlenimlerde ve kendi hissedemediği gizli güzellikte, hepsinin gönlündeki o tükenmez şarkının devamından olup, duygular ve o türkülerin şimdi gönlünü gitgide zapt ettiğini seziyordu. O güz mevsiminin, sessiz sakin evine de bastırıp girdiğini defalarca hissetti. Bir ay kadar hazanın, kendi bahçesine yerleştiğini gördü. Birkaç gün sonra ise hazanın ev ile bağı ayırdığı pencereden geçip, kaldırımlardan da sarılıp geçtiğini gördü. Bir hafta sonra ise gece kasırga çıktı. Sabahleyin o işe hazırlandığında, o koridorda, iki hazan yattığını gördü ve güzün eve de girdiğinden memnun oldu. Kadının ise onun geceleyin penceresini açık bıraktığından hoşnut olmadı. Yaprakları süpürdü, onları çöp kovaasına atıp yok etti, sonra hep yok edici hastalığının belirtilerini düzenleyinceye kadar koridordan hepsini temizledi. Samandar: “buradaki bu hazanlar, bağdan benim evime deva için gelmiş.” diye bir düşünceye vardı, lakin bu düşüncesini söyleyip alay konusu olmaktan korktu.

Samandar, bir gece penceresinin takıntısı ile uyandı. O yattığı yerden şaşkın şaşkın kalktı. Pencereden gelen ses kesildi ve ince ahşap çerçeveyi açtı, yüzüne yağmur kokusu sonra damlalar çarptı. O kapkaranlık gecede pencereye vuran kişiyi aramak için

acele etti, lakin hiç kimse yoktu. “Şuradaki o pencere benim aklıma takıldı.” deyip düşündü. Hatıralarını gözden geçirdi, ancak ertesi gün yine her kimse penceresini acele ile çaldı. Samandar penceresini açınca hiç kimseyi görmedi. Yine yağmurla karışık yaprak kokusunu sezdi ve şimdi kendinden korkmaya başladı. Fakat üç gün bu zorbalığı yapanı yakaladı. Bu pencerenin yanındaki hasta ve yaşlı kayısının dalları, rüzgâr estiğinde sallanıp, pencereyi takıldıtırđı. Samandar dalları tutup bakınca onların girintili çıkıntılı, soğuk olduğunu sezdi. Onun kargaşık burgaşık halinin soğuktan olduğunu sezdi. Küçük dallarda hayat eseri sezilmedi. Dalların bu halinden dolayı ona merhamet duygusu geldiğinden onları tutup bir-iki okşadı, uç dallara değemedi. Onun gözünde güz kendini huzursuz endişeli hissetmesine neden oluyordu. Dalların kendini hatırlattığından memnun da oldu. Bir gün işine döndüğünde dalların koparıldığını, kara çürük kabuğunun eli kolu kesik olduğundan kollarının asılı durduğunu gördü, bunun karısının işi olduğunu bildi. Sabahları karısı bir haftadan beri pencere takıntısından şikâyet ediyor ve uyuyamadığını söylüyordu. Samandar, o anda karısı ile kendi arasında büyük bir uçurum olduğunu ve artık bunun açığa çıkacağını anladı, bu uçurum gitgide derinleşiyordu. Samandar karısının güzelliğinin onu boğmakta olduğunu hiçbir zaman kendisini düşünmediğini hissetti. “Hayat yıldızlarını söküp atanlarla beraberdir.” diye düşündü. Samandar, bu günlerde, bütün vücudunda, her nasılsa ortaya çıkan hazin ahengler sindiğini sezerdi; bu ahengler, bakımsız bağdan yayılıyor gibiydi.

Samandar'ın vücudunda sanki derinden dağılan teller vardı. Bu tellerin bağdan gelen ahenkleri yansıttığını duyardı (sezerdi). Bazen teller güya tanbur tellerinden cızıldayıp gelir gibiydi. Bazen ise yağmurda, bağın, arzu ile yıkandığını ağaçtan izlerken, yağmurun kendi gönlündeki tozlarını da yıkayıp gittiğini hissedirdi.

Ekimin ikinci haftasında, gün, birden ısındı. Yerden, özellikle bağdan, buhar ve hava yükseliyordu. Havadan çürük hazan kokusu yayılırdı. Hatta adamlar gömlekçek yürümeye başladı. Bu zamansız bir sıcaklıktan bağın kenarındaki çimler yeniden yemyeşil olup baş gösterdiler. Samandar, işten erken dönerken güneş hala batmamıştı. Az az yağmur çiseliyordu. Bütün şehir rutubetin avcundaydı. Samandar işhanı yakınındaki (park) bahçeyi dolaşmaya başladı. Bahçe ortasındaki fiskiye etrafında insanlar kalabalıktı. Yağmur damlaları başka günlere nisbeten bu gün hernedense insanların zevkini harekete geçiriyordu.

Tanecikler, yüzlerinden akıp, yakalarının içine girip gidiyor olsa da nedense hiç kimse ürpermezdi. Yağmur damlaları, ılık ve rahatlatıcıdı. Samandar, fiskiyenin yanında damlalarını avucunda tutan yeşil yağmurluklu yedi-sekiz yaşlarındaki

çocukların başında taşlar gibi parlayıp duran gökkuşağı yayını görüp, şaşkınlıkla bir an yol ortasında durup kaldı. Gökkuşağı çocukların başında taş gibi parlıyor ve damlalar arkasında tavus kuşu tüyleri gibi ışıldıyordu, başında taş olduğunu çocuğun kendisi de biliyormuş gibi yüzünde gözlerinde gurur ve hayret oynayıyordu. Onun eliyle yağmur damlalarını kucaklayıp alacak gibi bir hali vardı. Bir zaman sonra, çocuğun kareli kareli şemsiye açan annesi aniden yukarı doğru çıktığında, gökkuşağı yayı, çocuğun beline asılıp kaldı. Bu güzel bir manzara idi. Çocuk da yağmur damlalarına yüzünü tutmak için bir an durduğunda gökkuşağı çocuğun yağmurluğu ile uyum sağlamış tam bir tablo gibiydi. Şimdi gökkuşağı, çocuğun belinde kılıç gibi asılı duruyordu. Çocuk ise annesinin çekiştirmelerine bakmadan sürekli, yüzünü, gökyüzüne çeviriyordu. Belinde ise renkli kılıç parıltısı gibi ışıltılar çocuğun hareketine bağlı olarak kılıç bir yok olup bir peydah oluyordu. Samandar, ta ki çocuk aniden kayboluncaya kadar onu hayran hayran seyretti. O çoktan beri, bu manzarayı görmemişti; görecektense da dikkat etmiyordu. Altı ay oldu. Tabiatın hediye ettiği her bir manzarada, insanı arındıran her nasılsa belirsizlik var dese de, o bu kişiyle üstünden alay edip gülüyordu. Şimdi ise terk edilmiş bahçeye bakıp, kendini keşfederken gafletten bu kadar uzak kaldığına şaşırıyordu. Gökkuşağı, şimdi, yükseliyor ve gittikçe hafifliyordu; ışıkları ile parlayıp durdu. Samandar'ın parktaki fıskiyelerde ortaya çıkan yine birkaç gökkuşağına gözü takıldı. Çeşmeler yukarıya atılırken, yağmur taneciklerine çarpıyor, yağmur tanecikleri ise kendiliğinden, rengârenk gökkuşaklarını yayıyordu. Güneş eğilip battığı için Samandar, durduğu yerden fıskiye üstünde kızıl renkli güller açılmış gibi göründü. Fakat bu güllerin yaprakları, çeşitli renklerdeydi. Fıskiye gülü yağmur damlalarını yenip, bir yukarıya çıkıyor, orada gülün yeşil yaprakları çoğalıyor, bir aşağı sallanıyor ve kızılgül bağları alev gibi yanıyordu. Samandar birkaç saniye donup kaldı ve yüreği çarptı. Bu bakışlarda fıskiye üstüne gökyüzünden kucak kucak güllerin yağmaya başladığını gördü. Bahçedeki(parktaki) çimlerle yemyeşil gömlek giyen çocuklar gibi zevk ile yüzünü yağmurla yıkardı.

Samandar, durağa doğru giderken, iki kez dönüp durağa baktı. Şimdi o yerde gökkuşağı oynamıyordu.

Samandar, sonraki günlerde de şu manzaranın etkisinde kaldı. O an bahar veya yaz mevsimi değil, sanki her şey hazan olmaya, çürümeye, solmaya yüz tutan bir mevsimde kendi kalbindeki fıskiye üstüne düşen güllerini gördüğünden memnundu.

Bahar Gülleri

“Büyüklik ve güzellik hepsi yan yana dursa gerek.” diye düşünmeye başladı. Samandar’ın şehrinde kayısılar çiçek açtı. Yollarını ak, kırmızı güller kapladığı ve gönlünde kendine göre büyük bir cesaret uyanmaya başladığını anlayan her bir güzellik, bütün tazeliği ve parlaklığı ile gönlüne akıp girdiğini hissettiği zamanlarda baharın gelişi ile birden bire, kendince, yeşillenmeye başlıyordu. Samandar, hatta geçen yıl, kurumuş ağaçların dallarında tomurcukların çıkıp büyümeye başladığını gördü. Gerçi çirkin koku yine daralıyor olsa da şimdi bağdan daha çok yeşillik kokusu geliyordu. Bir yabani gurur ile açılıp parlayan çeşit çeşit çiçekler de kendince bir parlaklığı kavuşurdu. Güllerini, özellikle nanelerini, gördüğünde samandar, neşelenirdi. Naneler de bu yıl, diğer yıllardan fazlaydı. Çocuklar, bahçesinde çıkıp gelirdi. Dağın eteğinden dolaşan küçük dere etrafında, bir Kulaç yerde, naneler filizlenip büyümüşlerdi. Burası, büyük ıhlamur ağacının arkasında gözden saklı bir yerde olduğu için naneyi, bu yıl, hiç kimse toplamamıştı. Samandar bağdaki güzelliklerden, ruhunun dinlendiği hissederdi. O, gönlünde uyanmaya başlayan duygularını kaynağını, bahçeden bulmuş gibiydi. Şimdi her gün bağa çıkar ve yarım saat bağı dolaşır, gönlünde birden hiç kimseye söyleyemediği hislerin ortaya çıkmaya başladığını hisseder, bu hisler o kadar incedir ki Samandar bu inceliğin yanlışlıkla yok olmasından korktuğu için aheste adımlarla yürüyor, göğsüne çok nazik güllerden toplanan gül destesini kaldırıyormuşa benziyordu. Samandar, kendi hayalinde ve bağdan yayılan âlem ile uyum sağlıyor; her uyum sağladığında, kalbinde fazlaca arzu hissediordu. Samandar birkaç aydan beri zarif (hassas) duygular ile yaşıyordu. O bu duygularının tekrar yok olmasından korkuyor ve bunun için her an karşısındaki bakımsız bahçenin bir tek bir güzel tarafını keşfeder ve gitgide onunla benzeyip giderdi.

Bir gün, işten dönerken karısına, evinin bahçeye bakan pencerenin önünde yer hazırlattı. Karısı masasını hazırlayınca huzur sandalyesine oturdu, bağı izlemeye başladı.

Karısı çay alıp getirdi, ardından kendi de bir sandalye çekti ve kocasının yanına oturdu. Demirli pencere önüne dizi dizi ekilen ve sahipsiz dalları pencereden aşıp giden güller, onlardan sadece birkaç adım uzakta çiçekleniyordu.

Karısı ona bakmadan: “Güller nedense bu yıl başka açıldı.” dedi. Nedense bu yıl gönlüne çok yakınmış gibi hissediordu.

Samandar: “ Her yıl daha bu kadar açılırdı ama biz itibar etmiyorduk.” dedi.

Karısı: “Bilmem her nasılsa bu yıl çok başka, bakıldığında her bir gül pencereden başını uzatıp bakan kızlara benziyor.” dedi.

Samandar: “ Doğru onlar ile çocuklar arasında nasılsa bir benzerlik var.”dedi. Samandar, karısının zeki oluşundan zevk duyuyordu. Sonra ona gülerek baktı. Karısı ise laflarının değerli olduğunu düşünmedi. O, kendi izlenimlerini keyifle açıklıyordu. Yine kadın: “Baktığınızda güller de birbiriyle çokça sohbet ediyor gibi görünüyor.” dedi. Kıkır kıkır güllerin sesi geliyormuş gibi geldi. Eğer herhangi bir gül kıpırdasa, hepsi birden aynı anda harekete geçecek gibiydi.

- Güllerde tam biz gibi yaşıyor doğru bize göre daha kısa ama yaşıyorlardı.

Önceleri gülü sevilen kıza benzetiyordu, baktığında nasıl güzel. Samandar aruzla yazılan iki beyiti parmak ahengi ile hesapladı.

Karısı:

- Bu kimden? Biz de insan güle benzetilmiyor gibi dedi. Ben insanı güle benzetmeyi her nedense Japon yazardan okudum.

Smadar:

- Babürden. Ben de önceleri öyle düşündüm- dedi- ve karısı bir zamanlar kendiyile edebiyat ilişkileri meselesinde hiç anlaşılmadıklarını hatırladı. -Lakin dokuz ay önce Nevai okumaya başlayınca bu fikrimden vazgeçtim.

Karısı tekrar Gül bahçesine bakarak:

- İnsan gülü gördüğünde gönlünde neler hisseder, sonra da kaybolur, aniden yok olmuş olması gerek. Biz unutmuş olmalıyız- dedi.

Samandar kadına şaşkınlıkla bakarak:

Bazen de gül görünce, gönlünün bu şekilde güzelleşip gider. Birden kendini gençleşmiş gibi hissedersin. Böyle kendi kendine hayattan zevk almış gibi görünürsen birden başka bir şekilde yaşamak istersin.

Samandar kadına daha bir hayretle baktı. Çünkü karısı, onun gönlünden geçenleri, onun bir kaç aydan beri anlatamadığı şeyleri çok basitçe anlatı verdi.

Birden kadın ile kendi arasında bağ kuran o güz akşamını hatırladı. Belki o yer onları farklı bir şekilde mi yaklaştırdı, o yerde çok engel olacak bir şeyler mi vardı bilinmez ama onların aynı şeyleri hissetmeleri, bir şeyler hakkında aynı fikre sahip olmalarına engel değildi. Her nasılsa samandar o anda mahcup ve çekingendi.

Samandar:

- Gerçekten de ak gül güzel bir kuşa benziyor – dedi. O, kendinin kızarıp gittiğini kadından gizlemek için- bakın işte şu gül bağları kat kat saçları alevi olan gül yaprakları ise güllerin yüzü, saçları yüzünü aheste bir şekilde çevrelemiş güzel bir hikâye çıkıyor. Ne diyorsunuz? Sözde usta olsaydım, kendim yazardım.

Karısı şaşkın şaşkın bakıp kaldı. Samandar heyecanı ona da geçmişti. Yüzü bir renge bürünüp gitmiş gibiydi. Elinde olmadan kızardı. O sırada kızı, kapıdan girip kendisini annesinin kucağına attı. O nazlı ve şımarık bir şekilde konuşmaya çalışarak: “Anneciğim ben bütün dünyayı sevdim. Özbekistan’ı seviyorum.” O nazlanırken annesi onun başını okşadı.

Lakin çiçek bahçesinden gözünü ayıramadan:

- Güllerin namını çoğu kez buluyorlar- dedi- düğmegül⁷⁴, gülîbear⁷⁵, kırqog’ayni⁷⁶, kırlangıç⁷⁷... Gerçekten de kırlangıça benzerdi. Kızlığında bana her zaman beyaz güller hediye edilse diye arzu ederdim. Samandar hatırladı:

- Ben ise ıtır gül hediye ediyordum- Samandar karısını ilk bembeyaz gök güllü gömlek ile karşıladığı gözünün önüne geldi. O aniden, “gerçekten de o zamanlar ak güllere benzerdi.” diye düşündü.

Karısı ona bir bakış fırlatarak, utangaç bakışlarla:

- Doğru-dedi- lahanaya benzeyen büyük güldü. Lakin kokusu bugüne kadar burnumdan gitmedi. O gülü, hatırladığımda nedense diğer bütün güller, gösterişsiz gibi görünürdü. Belki bu gençlik hatırası olduğu içindir.

Küçük kız:

- Diğer güller küçük birer güneşe benziyorlar- dedi. Pencere kenarından sarktığı görülen gülleri göstermek ister gibi görünüyordu. Bu güller küçük güneşlere benziyor- dedi. Ne hakkında konuştuğunu hemen anlamış gibiydi. Ve onun üzüm gibi gözleri hem hayret hem çocuklukla karışık parlıyordu.

Samandar, kızının gösterdiği tarafa bakıp sarı küçük çiçekleri gördü. Küçük çiçekler tıpkı küçük güneşler gibi parlıyordu ve o anda Samandar’ın gözüne bu küçük güneşlerden daralan ışıklar, bütün bahçeyi büyük bir ışıkla, meşalelerle, doldurmuş gibi oldu.

O, kızının sözlerinden nefesi kesildi. Onu, sıkıca kucakladı. Heyecanından ıslanan gözlerini, kadından gizlemek için yavaşça yumdu. Birden gözleri önce parlayan örümcek yuvası gibi ağla kaplanmış gibi oldu. Ağın her bir karesinden yeşil güneş ışığı yayılıyordu. O göz kapağının azıcık hareketi ile geçmesi ile yeşil ışıklar görünüyor, bütün gözünün önü kıpkırmızı renklerle doldu. Bu onun yüzüne düşen güneş nurlarının kirpiklerine aks eden cilveleri idi. Karısı onun tam görene dek bakar durur, güneş

⁷⁴ Bir gül çeşidi.

⁷⁵ Bir gül çeşidi.

⁷⁶ Bir gül çeşidi.

⁷⁷ Bir gül çeşidi.

ışıkları eşinin yüzünü bembeyaz güller gibi olan yüzüne o anda güneş görmüş gibi bakıyor, onu gördükçe defalarca hayrete düşüyordu. Samandar, gözlerini açtığı anda kadının kendince ona baktığını gördü. Gönlünde karısını gözlerinden yayılan hayret ve rahatlıkla sahiplendi. Kendisi de karısına hayretle şaşkınlıkla baktı. O, hiçbir zaman, karısının gönlüne, kendisi ile bu dakikaya dek uyumlu ve yakın hissetmedi.

O, pencere önünde yüzü sönen güneş ışığına tutulmuş gibi oturuyor, karısı ile kızı mutfığa geçti. Oradan kızının her nasılsa bir şarkı mırıldandığı işitildi. O sandalyeyle yaklaşık oturdu.

Havada yeşillik kokusu ile karışık gül kokusu vardı. Güneş ufuk arkasında gizlendi. Ufuk kızıl renge belendi: şimdi turkuaz gökyüzü fonunda bu renk, çok şeffaf ve açıktı. Turkuaz renkten de kızıl renkten de duruluk yayılıyordu. O, ufka bakıp oturduğu şekilde düşünmeden, bir yıl önce sınıf arkadaşları ile dostunun kabrine ziyarete gittiklerini hatırladı. Merhum, yaşlıları içinde en ağırbaşlı ve uyumlu bir yiğitti. O, arabası ile aniden, feci şekilde helak oldu. Okul arkadaşları ile ulaştıklarında merhumu oradan çıkartıyorlardı. Merhumun iri yarı, geniş gövdeli atasının ağlaması Samanlar'ın yüreğini ezip geçse de her nedense Samandar ağlayamıyordu. Bu haberi duyan bütün yaşlıları, kendilerini kaybetti. Onlardan hiç kimse ağlamadı. Hepsini başını eğip duruverdi. Bu başkalarına tuhaf görünüyor olsa da ağlayanlardan daha az kederli değillerdi.

Samandar merhumu gömerken bembeyaz kumaşın içinden onun yüzünü görmüş gibi oldu, bembeyazdı. Sonra gömünce her kimse biri kabrin başına bir saksı sarıgül koydu. Samandar o gün, güle, o kadar itibar etmemişti; ama ertesi gün yine arkadaşlarıyla kabire gittiklerinde dünkü güllerin içinden sadece bir tanesinde bir gecede kuruduğunu gördü. Başka çiçeklerin yapraklarında solmalar görülse de onlarda hala hayat belirtisi vardı. Kuruyup giden gül yaprakları da dökülüp, kabrin etrafına saçılıp gitmişti. O, o gün, gül ile insanın birbirine çok benzediğini hissetti. Bir gün önce bırakılan güllerden birinin kabir başında, bir gecede dökülmesi onun hayalinden hiç gitmedi. O merhumun her hatırladığında, her gözünün önüne onun bembeyaz hoş yüzü geliyor ve ölümlüme inanası gelmiyordu. Lakin o merhumu hatırlaması ile birlikte hayat ve ölüm arasının bir adım olduğunu hissediyor. Kendini de kuruyup gittiğini düşünüyor ve korkuya kapılıyordu. Sonra o bu duyguya alıştı. Ne zaman gül ile kabri yan yana görse, hayat ile ölüm arasının bir adım olduğu aklına geliyor, gül ve kabir, merhumun yüzü hiç hayalinden gitmiyordu. Onun hayalinde yavaş yavaş gül, kabir ve merhumun appak yüzü bütünleşip gitti. Bakışlarında önce merhum gül gibi kuruyup

döküldü, arkasından ise gül döküldü. Kabir ile çiçekler arasına güllerin sarı yaprakları dökülüp düşüyordu. O zaman da o sarı güller ile kabir arasında bu kadar uyum olması onu hayrete düşürdü.

Bu bu manzaralar, işte şimdi o, aynı ufka dikilip durduğu gibi hatıra penceresinden onun karşısında dikiliyordu.

Şimdi de onun merhumun yüzünü hatırlaması ile birlikte hızlıca gül ve kabrin gözünün önüne gelmesi bir oldu. Böylece o ölümün bir adım uzakta durduğunu hissetti. Ömrünün bu kadar kısa olduğunu hatırladığında, birden vücudunu titreme bastı.

O “ Bu ikisinin arası bu kadar yakın- deyip düşündü. İnsan bir an doya doya nefes almaya da yetişemeyecek”dedi. Son ufka bakıp hatırasındaki ve gönlündeki korkuyu kovmak istedi. Fakat alevlenerek yanan ufukta da sarı güller ve kabir peydah oldu. Sarı güllerin yaprakları yavaş yavaş dökülüyor, alev alev yanan ufuktan kıp-kızıl korlanmış ateş dönerek yere uçuk düşüyordu. O, hayalinden gül ve kabri kovmak için gözlerini yumdu; Ama gül ve kabir, gözlerinin önünden gitmedi, aksine ufuktaki kızıl alev ile birden asi rüzgâr girdabına düşen kıpkızıl lalelere dönüştü. Laleler o yakadan bu yakaya sallanırken bir an tam ortada duran sarıgül kabri yutuverdi. Yine gül ve kabir kalkıp çıkıveriyordu. Samandar, bu yüzden titredi. Bu manzaranın hayalinde ve şu anda kesintisiz şekilde devam ettiğini farketti. Gözlerini yine daha sıkı yumdu. O anda, bu manzarada her nedense, huzur verici bir manzaranın dağıldığını, gönlünün birden her şeyden boş kaldığını, o anda bütün şeylerle alakalı kendisinin vücudu ile gözünün önündeki manzaranın bir parçası olduğunu, bunu hissetmenin kalbinde üzüntü ve zarif duygular uyandırdığını hissetti.

Samandar: “ Her insanın kalbinde elem ile benzer istek susuzluğu var- diye düşündü- Gerçi bu susuzluk, çirkinlik ve hayatın gündelik sisleri içinde de yok olup gittiği hissedilse de o var. Onun varlığını anlamak için insanın kendi kalbini arayıp görmesi gerek; insan ömrünün anlamı işte bu susuzluktur...”

Gökyüzü menekşe rengine girmişti. Bahçenin üstünde sarı güllerin büyük bir tane yaprağı gibi ay yükseliyordu. Samandar, bunların hepsinde derin bir umumilik olduğunu anladı. O, bakımsız bahçeyi ve gönlünü ebediyen bekliyordu.

O, sonraki günlerde kendinin de gül olduğunu düşünmeye başladı. Bunun önce o bahçedeki pencere arkasındaki bakımsızlıktan şahlanan güllerin kokusu burnuna geldiğinde gönlünde de her nasılsa bir şeyin güzelleşip açıldığını fark ettiği anda hissetmişti. Sonra bu benzeme onun beyninde harekete geçip dönmeye başladı ve samandar kendisinin de gül olduğundan artık şüphe etmiyordu.

Kendisini gül diye düşünmek şimdi ona çocukça ve hiç ciddi olmayan bir şey gibi hissettirmiyor, aksine bu benzetiş çok doğaldı. Hatta o, kendini ne zamandır, gül gibi parıldayıp açıldığını, bütün vücudundan kucak kucak koku dağıldığını seziyordu. Bu gül onun gözünde lalelere benzerdi. Lalenin gül yaprakları, avcunda bir damla çiğ gibi oynuyordu, Çiğden şafağın temiz havası yayılıyor ve Samandar'ın vücudu bu güzellik karşısında halsiz kalıyor, vücudu huzur duyuyor, gül ise günden güne güzelleşip gidiyor, göğsünde parça parça çalkalanıyor, bütün vücudu bu su ile gülün nazik yaprakları gibi titriyordu.

Başka bir gün o, pencere arkasındaki gülleri koparıp aldı odasına yöneldi. Kızı bahçeden dönmemişti karısı onun elindeki gülü gördü, vazoyu getirdi. O, gözleri parlayarak gülü koklarken: “Ümide'nin odasına koyuverin.” dedi.

Samandar başını salladı. Kendi de gülü bunun için getirmişti. Gülü kızının odasına vazoya koydu da kızının yatağına oturup onu izlemeye başladı. Kızının gülleri görüp ne kadar sevineceğini düşününce gönlü güzelleşip gitti, gülümsedi. Yüreğinin koyu sesleri arasında bakımsız bahçeden gösterişsiz gülü bulduğu için mutluydu.

Gül alevlenip evi süslüyor gibi geldi. Kızıma: “Bu gülü soldurma.-diyeyim diye düşündü – o, güle nasıl bakacağını öğretmem gerek.” dedi. Samandar, güle bakmak için eğildi. Karısı ise kapıdan güya o dağdaki iki tane gülü izliyormuş gibi güle ve kocasına hayretle karışık bakıyordu.

2.2.4. Apqān - Çukur Hikâye Aktarması

Kavşaktaki trafiğin seri olarak akışından dolayı otobüs hızla ilerledi. Artık yol o kadar kalabalık değildi. Otobüsün peşinden giden küçük arabalar kimi zaman birbirini uyarmaya çalışarak neşeli sinyaller veriyorlardı. Otobüsteki yolcuların pek çoğu koltuklarında oturuyor, ortada sadece beş altı kadar yolcu ayakta duruyordu. Sabahın erken saatleriydi, bu yüzden otobüsün üst tarafındaki açık camdan esen buz gibi rüzgâr arkadakileri titretip üşütüyordu. Ancak nedendir bilinmez, hiç kimsenin aklına açılan pencereyi kapatmak gelmiyordu. Biz ayakta arka kapının önünde duruyorduk; soğuk rüzgârdan kulaklarımızı korumak için paltolarımızın yakalarını kaldırmıştık. Tüm yolcuların yüzünde günün yansıyan yorgunluğu hakimdi. Otobüsün uğuldaması da olmasa arabada tam bir sessizlik hüküm sürüyordu. Hepsinin yüzünde ilgisizlikle karışık bir ifade; çoğunlukla kış günleri bayram arifelerinde olduğu gibi nedense bir ıztırap geziniyordu. Biz de pencereyi biri kapatır mı acaba diye oraya yakın duran

insanlara bakıyor, lakin sessizliği bozmaya cüret edemiyorduk. Bir kaç durak sonra ineceğimiz aklımıza gelince de bu o kadar da şart değil diye düşünüyorduk.

Şoför, neşeli bir yiğitti; onun bütün dikkati otobüsü sürmek ve yola dikkat etmekten çok şoför kabinine yakın oturan iki saçaklı kızı güldürmekti sanki. Kızlar, onun esprilerine gülüyor, birbirine bakıp bir şeyler söylüyor, sonra tıpkı sınava tabi tutmuşlar gibi şoförü sorularıyla meşgul ediyorlardı. Yolcular ise genellikle hoparlör yüzünden neredeyse tamamını duydukları bu konuşma ve şakalara hafifçe tebessüm eder, yüzlerinde belli beliriz gülümsemeler akseder, özellikle kızlara bakmamaya ve onları utandırmamaya özen gösterirlerdi. Bazıları da işten yorgun argın çıktıkları halleri ve zaten bitkin yüreklerine daha başka hiçbir şeyi sığdıramayacakmış gibi keyifsizce bakıp darlanır, bir anda bu minnetsiz gönül hoşluğundan ayrılıp bir defa daha geri bakmamak üzere gözlerini pencereden dışarı dikip bıyık altından gülümserlerdi. Bazı yaşlı kadınlar, kızlara bakar, onları gözetler; onların davranışlarını lakayt bulurlardı. Onların gözleri hasretle mi, hevesle mi bakıyordu; bilmek mümkün değildi. Oldukça kayıtsız yüzlerinde “Böyle de edepsizlik olur mu hiç?!” der gibi güvensiz bir ifade okunurdu. Aslında kızların hareketlerinde, tutumlarında hiçbir edepsizlik sezilmiyordu. Onlar sadece şoförün sözlerine gülüşüyor, onun sorularına şoförün yüzüne bile bakmadan cevap veriyor, ardından hızlıca birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı. Kızlar, çok güzel olduklarının farkında olmalıydılar. Tavırları bu minvaldeydi. İnsanların onlara karşı hareketlerine ve yiğitlerin tatlı muhabbetlerine alışmış gibiydiler. Yine de kendilerinden emin bir özgüvenleri vardı. Onların berrak yüzlerinde biraz da kibir aksediyordu. Onlar gerçekten çok güzellerdi: Sanki otobüsün içinde bir çift gül açılmış gibiydi ve onların güzellikleri ve dingin yüzleri, kendilerine bakan herkese tuhaf bir huzur bağışlıyordu. Kızlara yakın oturan yiğitler -görünüşe göre öğrenciler- saygısızca davranıyor, durmadan onlara dönüp bakıyor ve sonra da birbirlerine bakarak gizli gizli gülüşüyorlardı. Yolcular onların davranışlarından hoşlanmasalar da her nedense bu davranışları o kadar edepsizce görmüyorlar, aksine onların gülüşleri ve saygısızca bakışlarından kızlar suçluymuş gibi yiğitler kıkır kıkır güldüğünde bütün gözler bir an “herhangi bir suç mu işlediler” der gibi kızlara dönüyordu. Kızlar, öğrencilere itibar etmiyor, sanki bu tür hadiseler onların adım attığı her yerde ortaya çıkıyormuş gibi gülenlere kibirli şekilde göz atıp umursamazca omuzlarını silkiyor, sonra yine “eski hallerine dönüyor, sallana sallana” yollarına devam ediyorlardı. Biz arkadaşımızla kızlara bir göz attıktan sonra yine kendi hayallerimize dalıyor; dışarıda salınarak arkaya yatmış ağaçları, elektrik direklerini, binaları, güneşin son ışıklarının düştüğü sokakları, oradaki

yolcuları, eriyen karı, otobüsün gittiği rotada uzayıp giden caddeyi kesip giden küçük köpek yavrusunu ve yolun kenarında ağaçlar arasında kar didikleyen kargaları seyrediyorduk. Yol kuru olsa da bir hafta önce yağan karın yol kenarındaki binaların gölgesinde kalan kısmı hala erimemişti. Bazen ara yollarda kartopu oynayan çete halindeki çocukları görmek de mümkündü.

Yolcular sessizce kıpırdaşıyorlardı. Biri tepedeki pencereyi kapattı. Karmaşa başladı. Yeni yolcular binmişti. Otobüs içine o anda yeni canlar girdi. Kızlar, o anda bile kabinin önünde, biri diğerinin yüzünde sanki kendi yansımaları görecekmış gibi gözlerini ayırmadan birbirlerine bakıyorlardı. Öğrenciler sakinleşmiş, tepelerindeki orta yaşlı kişileri görmezlikten gelip yer vermemek için dışarı bakıp duruyorlardı. Otobüs kalabalıktı. Köşeyi döndü. Burada araba çoktu. Hepsi tıpkı batan güneşi bekliyormuş gibi şimdiden ışıklarını yakmıştı. Otobüs, beş metre bile gitmeden birdenbire yol ortasında durdu. Sonra yine silkinip yüz adım kadar yürüdü ve yine durdu. Şoför şaka ile karışık: “Bir dakika ara veriyorum” dedi ve kahkahalarla güldü. Yolcular birbirlerine ve otobüsün ön tarafına şaşkın şaşkın baktılar. Yüzlerinde memnun olmamışa benzer bir ifade belirdi. Önlerindeki geniş yolda arabalar katar katar kuyruk olmuş duruyordu. Önde de arkada da duran arabalar, otobüsü de durdurmuştu. Arabaların her biri görünüşe bakılırsa ne konuşulduğundan habersiz şekilde durmadan sinyal veriyordu. Şoför yine mikrofon vasıtasıyla: “Yol kapalı” dedi. Yolcular telaşlanıp, etrafa baktılar ama hiçbir şey anlamadan yine yerlerine oturdular. Bir anda arkada da araba kuyruğu oluşmuştu; yolu kesip giden tramvay da yolu kapadı. Kenardan bakan insanın “Buradan transportlar geçecek” diye düşünmesi mümkündü. Beş altı tramvay arka arkaya dizilmişti. Yolcu arabaları sanki protesto konvoyuna çıkacaklarmış gibi duruyorlardı. Burada bir anda kıyamet koptu. Yüzlerce araba sinyal vermeye başladı. Kendileri yanıyormuş gibi bazen bilmeden bazen de bilerek kornalara basıyorlardı. Arabaların arasında kaybolan solgun “cankurtaran” hayatta kalmak istiyormuş gibi sirenler çalıyor, önündeki ışık durmadan dönüyordu. Bazı büyük yük arabaları “yol ver” der gibi her an “Pov” eden bir ses çıkarıyordu. Talebeler şoföre bir şeyler söylüyorlar, o “mümkün değil” “mümkün değil” der gibi omuzunu kaldırıyordu. Bu arada iki yolcu gidip ona bir şeyler anlatınca şoför arabaların durduğu yan tarafa baktı ve ön kapıyı açtı. Öğrenciler sabırsızlıkla kendilerini dışarı attılar. Peşinden iki kişi daha indi: “Yaya mı gideceğiz” dedi. Ben “Uzak ya inelim.” dedim. Bizim otobüsümüzün önünde de birkaç tane otobüs vardı. Biz arabalar arasından güçlükle sürtünerek yaya yoluna çıktık. Yüz adım ötede adamlar toplanmışlardı. Yeşil renkli bir araç yola uzunlamasına devrilmişti. Ben hiçbir

şey düşünmeden: “Nasıl bir felaket, kaza mı?” dedim. Yol arkadaşım, omuz silkti. Biz de insanların toplandığı yere gidip onların arasına karıştık. Ne zamansa kasasına tente örtülmüş büyük askeri araba, yan tarafa devrilmiş duruyor, arka kısmı kanalizasyon çukuruna inmiş, yolun iki kenarında iki askeri araba bekliyordu. Beş kadar yol çalışması yapan ve tehlikeyi giderecek işçi, arabanın etrafında dönüp başlarını sallıyorlardı. Yol bir anda şoförler ve yolcularla doldu. Yolcuların hiçbiri burada kalmaktan memnun değildi, fakat hepsi bu yolda takılı kalışın sebebinin askeri araçlardan değil, daha çok kendileri bu yoldan geçtikleri için buraya gelip durmaya mahkûm edildiklerini düşünüyor ve bu durumdan hiç memnun değillerdi. Ayrıca güzel kızlar da bir kenarda dururlardı. Çukura yan yatan askeri aracın buraya nasıl devrildiğine hiç kimsenin aklı ermiyordu. Sabretmek için sigara alıp yaktılar. Yol arkadaşım öfke ile karışık “Bulundukları yere bakın” dedi. Yine de herkes sakindi ve bazıları aniden kanalizasyon ustalarına “düzenbazlar” dedi.

Yola yakın duran arabanın şoförü “Çeyrek saatten beri bekliyoruz” dedi.

O anda yan tarafta üstünde “kaza aracı” yazılı bir araç durdu. Arabadan inen sarı elbiseli adam askeri aracın etrafını dolaşp baktı. Şoför başını sallayarak arabanın alt tarafından girdi, eline kalın bir baston alarak çıktı. Cılız asker görünüşe göre askeri arabanın şoförü olsa gerek. Çekme halatının bir tarafını arabaya uzattı, ikinci tarafını da kaza arabasına bağladı. Ve koşarak arabanın şoför mahalline çıktı: “Tamam.” der gibi elini kaldırdı. Askeri araç tekrar silkindi çukurdan çıkar çıkmaz yine kayıp devrildi. Çatırdayan ses işitildi; çekme halatı çıkmıştı. Zayıf asker inip halatı tekrar bağladı; sonra arabaya çıktı; araba zorlanarak kükredi; sonra silkinip çukurdan ani bir kükreyişle çıktı; on adım ileriye gidip durdu. Sarı elbiseli adam halatı alıp kaza arabasına fırlattı. Askeri araba sakın sakın yola doğru yöneldi ve daha ileride yol ayrımına gidip durdu. Sarı elbiseli kişi uzun zamandır işaret çubuğu gibi duran demir levhayı çukurdan ve araçlardan daha ileriye koydu. Biz koşup en öndeki otobüse bindik. Araçlara birdenbire can geldi. Askerler kendilerine ait arabalara bakarak gittiler. Büyük yol kazasının güvenliğini sağlayan görevli, alacalı değneğiyle “yol açık” der gibi işaret verdi. Araba birdenbire silkinerek yürüdü. Bizim arkamızda yine tanıdık kahkahalar işitildi.

Öğrenciler orta kapı önünde duruyor ve kendilerince her neyse bir şeylere gülüyorlardı. Sanki yarım saatten fazla yolda kaldıklarından habersiz gibi deminki bir çift güle benzeyen kızları da unutmuş, soğukkanlı bir şekilde gülüşüyorlardı. Arabalar ise büyüyen bir şiddetle şehir içine doğru koşuyor, yavaş yavaşça seyrekleşerek şehrin

farklı sokaklarına dağılıyorlardı. Güya onlar da yarım saatten fazla yolda kaldıklarını unutmuş gibi büyük bir hızla yollarına devam ediyorlardı.

2.2.5. Bepâyân Âsmân - Sonsuz Gökyüzü Hikâye Aktarması

Mektup kısa ve sertti: “Aytoldı Anan ağır. Ölmeden gel!”

Mektuptaki bu kadar kaba cümleyi halamdan başka kimsenin yazdırması mümkün değildi. Sinek kanadı kadarlık kâğıtta da Aytoldı anama nisbeten bir ömür boyu terk etmediği kınama ve fırça atmaları, kendi ezeli münasebetini anlatmak için “Aytoldı Anan!” diye alaysı ifadelerle yazdırması ve bu kadar ima ve kinaye dolu satırların ancak halamın elinden çıkmış olabileceğini mektubu okur okumaz anlamıştım. Aslında yengem olan fakat sonrasında dedem ve ninemin istekleri ve uğraşları ile sadece benim değil kendisinin de sakinliği ve şaşkınlığıyla bana bakarak dilinden “canım!” “canım!”ın düşmeşişine, yaşlıtlarımın hepsine “kendi evladı” gözüyle bakıp hepsini tek tek şımartışına, kışlaktaki bütün çocukların koruyucu annesine dönüşmesine, onları büyütenlerin hayatın endişelerine kapılıp da çocuklarına sevgi göstermeye vakitleri yetmeyince Aytoldı anamın kışlaktaki her yeni yetmeye sevgi ve şefkat göstermesine, onların gönlünü almasına, bir çocuk hastalansa onun yattığını görse üfleye püfleye doktorluktan az da olsa haberdar olan babasından öğrendiği şekilde otlardan demleyip bir an bile olsa gidip hastayı görüp şımartmaya nasıl zaman bulduğuna, hangi zaman aralığında, sıcakta ya da soğukta imkân yarattığına şaşırdığım, ömür defterinin bir köşesinde daima evinin bir kenarında oynayan çocuklara heves ve arzuyla baktığı, önünden geçen her bir çocuğu evine götürüp şekerler verip sevdiği hafızamda yer eden bu alçak gönül sahibine nisbeten birçok sevgiyi yine de aşan ben gibilerin ve değer verenlerin hatırasında kışlak sokaklarında “yar” “yar” şarkıları söyleyerek evlendirildiğinde rüzgârların alıp götürdüğü mendilin peşinden koştuğunda boynu ve göğsünü süsleyen gerdanlığın parıltısında yüzü tıpkı dolunay gibi parlayan gelinciğe benzeyen kadına nisbeten başka hiç kimse her bir harfinde canı ve cihanı yakacak iddialar olduğu anlaşılan bu tarz sözleri yazmaya cüret edemezdi. Halam mektup mu yazmış o zaman anamın durumu ağır demektir. Halam yatakta çakılı bile kalsa beni rahatsız etmeyi düşünmez, annemle ilgili bu tarz haber göndermeye gönlü razı olmazdı. Anam uğursuz bir olay sonucunda kolunu kırdığında da sonrasında gücünü toplayıp ayağa kalkamadığı bir kış geçirdiğinde de halam bütün yakınlarımıza bu konuda bana bir kelime bile söylememelerini tembihlemişti. “Kıyamet kopsa da yeğenimi çağırıp rahatsız etmeyin, işinden etmeyin. Doktor adamın vaktinin olmadığını siz de

biliyorsunuz. O ise “doktorların en büyüğü!” diye herkese sözlerini kabul ettirdiğini kız kardeşimden duymuştum. Tatillerde kışlağa gittiğimde bir yıl boyu çölün ortasında kuruyup kalan deve yavrusu gibi sararıp solan anamı görüp olanları duyduğumda halamın bu şekilde dünyada canından da çok sevdiği ve bir ömür derdiyle yaşadığı sevgili abisi için Aytoldı anamdan intikam aldığını ve daha hayattayken böyle öç alışlar, horlamalar, kınamaların sürüp gittiğini sezmiştim. Halam anama göre çok şefkatsiz ve geçimsizdi. Çaresiz anam ise halamı görünce kendini atacak bir yer bulamaz, gölgesini bile yok eder her nasılsa hakaretli sözlere ses çıkarmaz, dinlerdi. Anam, sevdiği babamdan çok halamın tembihlerinden korkar; her bir sözünü kanun bilir, her bir işaretini, her bir hareketini kendisinden memnun olmama şeklinde değerlendirirdi. Gönlünü almak için canını vermeye de hazır dururdu. Halam, annemin yaşlılarından çocukluk hatıralarında birlikte oynayıp büyüdüğü arkadaşlarından olsa da bu evde kendini kaynana gibi gösterir, içeri girdiğinde anamın altına kalın bir minder koymasını büyük bir törenle bekler, sonra eğer amcam veya başka bir erkek yoksa tıpkı bu evin sahibi veya büyük hanımı gibi evin başköşesine otururdu. Annem ise dimdik ayakta bekleyerek onun her bir imasına hazır durur, halam ne kadar imalı konuşsa da umursamadan ona “ablacığım” diye seslenirdi. Bu evin sahibi, tabiat olarak kendisi gibi sakın ve aheste davranan, yavaş ve az konuşan amcam değil, bütün kışlakta gittiği her yerden bir şeyler kesip alış, kötü anılış, zehirli diliyle, kim olduğuna bakmadan insanların yüzüne dik dik bakması, herkesin sözünü kesip atması, insanlara “sen şöylesin”, “sen böylesin” demesiyle nam kazanan halamdı. Bazen dedem, halamı sakın olmaya çağırırdı. “Hu Bibi Ayna! Gelini bu kadar horlama, o evin öz sahibidir. Eve varıp erkekmiş gibi davranma!” Böyle zamanlarda halamın gözleri birden yaşlarla dolardı. “Babacığım ben üzüldüğüm için böyle yapıyorum. Ağabeyimin yüzüne bakıp yüreğim yanıyor, ciğerim kavruluyor. Çaresiz aғam, günden güne değil her saat çöküp gidiyor, çok fazla zorlanıyor perişan oluyor. Bu nazlı gelinimiz ise hiçbir şey söylemiyor! Ağamı her başı eğik gördüğümde gelinimize eziyet etmek, hiç görmemek istiyorum!” Bu durum babama tesir ediyor, ses çıkarmıyordu. Fakat hepsi: “Allah’ın işine karışma!” diyorlardı. Bu söz halamı yine daha da ayaklandırıyordu. “Eğer olanlar sadece Allah’tan gelseydi ses çıkarmazdım, fakat bütün suç Aytoldı’da. Bu kör olası kısır. Eğer kardeşim başkasıyla evli olsaydı şimdiye kadar bir sürü çocuğu olurdu.” Babam başını eğip uzun uzun iç geçirdi. Kendini çok aşağılanmış hissetmiş olmalı. Benim nazarımda hangi iş olursa olsun elinden gelen, yoktan var edebilen bir güce sahip olan babam da böyle zamanlarda aciz ve zayıf bir hale bürünür, halama hiçbir şey

diyemezdi. Aytoldu anamın işte bu eve gelin olarak gelmesinden halamın söyleyişle “sıçan yılından” bu yana çocuğunun olmaması, evimizde hemen hemen her gün bu tip sözlere neden olur ve daima böyle aşağılamalar halamın her an gözünün ucunda duran gözyaşlarıyla hıçkırıklara karışarak sık sık yaşanırdı.

Amcam ile bir avluda yaşıyorduk. Onların evleri avlunun eteğindeydi. Ama bütün avlusunu süpürmek ve mallarını beslemek Aytoldı anamın göreviydi. O kendine inanılarak verilen görevi her gün istekle yerine getirse de buna mahkûmdu. Buna hiç kimse ses çıkarmazdı. Ama onun başının işten kurtulmadığını bilip görseler de bu işlerin yarısının bizim yani çocukların görevi olduğunu bilseler de ne babam ne anam bir tek kelime bile söylemezlerdi. Güya böylece halamın anam hakkındaki sözlerini tasdik ediyor, onu destekliyorlardı. Bu süre zarfında Aytoldı anam hakkında babamın da halam gibi düşündüğünü bu sebeple olanlara ses çıkarmadığını seziyordum. Amcamın evinde çocuk sesi işitilmediği için de yengemin kendini bu ev halkı önünde suçlu gördüğünü ve en azından suçunu affettirip ev halkını yumuşatmak için evdeki en ağır işleri yaptığını etraftaki konu komşu kadınlardan duyuyordum. O bu işlerden hiç şikâyet etmez, aksine güç kuvvet alıyormuş gibi davranırdı. Bu işler onun gönlünü değil ama belini büken dertleri sanki hafifletiyormuş gibi hissediliyordu. Ben bu kadının ne zaman kalkıp ne zaman uyandığını bunca yıldır birlikte yaşadığımız halde hiçbir zaman görmedim. Gecenin bir yarısında ben uyuduğum zamanlarda bile anam uyanık olurdu. Çok erken kalktığım zamanlarda ocak başında işleniyor olurdu. Biz çocukların önüne, çiğ sütün kaymağını sonra kaynayan sütün altında kalan kasnağı tam vaktinde hazırlayıp koyar, sonra bizim onu çekiştirerek yediğimizi görünce gözleri sevinçten parlar, ardından tekrar başka işlerle meşgul olurdu. Ben anamın hep yorulduğunu görsem de birazcık da olsa dinlendiğini neredeyse hiç görmezdim. Annem her zaman hareket halinde, her zaman bir şeylerle meşguldü. Fakat onun avluyu yağ döküp yalayacak kadar temiz sildiği, zorla tutulan bir köle gibi amcamın bütün kışlağının gerekli olan işleri için sabah akşam canını feda edişi, halamın onun hakkında çok kolay ağır sözler söylemesini ve dedikodular yapmasını engelleyemezdi. Halam her iki günden birinde onun çocuksuz oluşunu hatırlatıp dururdu: “Siz kısır olduğunuz için abimin arzular içinde geçip gitmesini istemiyorum. Eğer doğurmayacaksanız abimi başkası ile evlendireceğim!” derdi. O dönemlerde halamın ve amcamın tavsiyesiyle uzun bir süre amcamın ve Aytoldı yengemin gitmediği türbe, manevi mekân, doktor ve falcı kalmadı. Fakat hiç birinden bir fayda olmadı. Her birinden sonra halamın dili gittikçe uzuyordu. Artık bu durum komşu kışlaklarda amcamı dedemi bilenlerin hepsi arasında

konuşuluyordu. Eğer Aytoldı yengem avluyu süpürürken bizim su serpişimizin üstüne gelince bunu bahane edip yengemi üzecek bir sebep bulur: “Bir çocuk bile doğuramıyorsunuz; soğukta çocuklara su serptiriyorsunuz. Bırakın çocuklar üşütmesin, kendiniz sulayın. Hepsi üşütüyor ama sizde bir şey yok.” Aytoldı yengem bir an titrer fakat kendini toparlayıp elimizden su kabını alır, kendisi serpmeye başlardı. Biz ise işten kurtulduğumuza sevinir, sokağa koşardık. Halam, her yerde sokakta, evde, konakta, düğünde, yasta yengeme aynı muamele ile zulmederdi ama yengem bir kere bile ne babama ne de amcama halamdan şikâyet etmezdi. Bu, bana daima onun kendi hatasını bildiği için bu hakaret ve horlamalara sabrettiğini, bizim evlat ve ecdadımız önünde kendini suçlu gibi hissettiğini düşündürüyordu. Çocuk olduğum için aklımın ermediği yaşlarda, babam bir gün beni yanına alıp, avlu eteğinde dedemin küçük oğlu için yaptığı amcamın evine götürdü. Amcam ve yengemi de yanına çağırdı, sızlanır gibi: “Şimdi oğlum, siz bu evin çocuklarısınız, onlara baba ve anne deyin.” dedi. Babam çocuklarına yabancı gibi “siz” diye hitap ettiğinde annem de başkaları da bunun ne anlama geldiğini hepimiz bilirdik. “Siz” diye hitap etmesi babamın: “Bu mesele halloldu, sakın bu konuda muhakeme etmeyin.” anlamına geliyordu. Ben şaşırıp kaldım, nasıl olup da yengem bana ana olacak deyip ağlamış olsam gerek. Yengemin söylediğine göre gözyaşlarım babamı bu kararından döndürmemiş. Babam, anama: “Giyim giyecek, kullandığı her eşyayı al gel, bundan böyle burada kalacak!” deyip çıkıp gitmiş. Ağlamaya başladığımda Aytoldı yengem, şimdi (analık) anam dediğim “anam” gelip beni bağrına basmış, sonra kendi de ağlamaya başlamış. Ben evimize doğru bakıp koşmuşum. Annem tutarak: “Seni baban amcana oğul olarak verdi, üç gün boyunca eve gelme, gelenek böyle, eğer yengen doğurursa seni ancak o zaman alır gideriz.” dedi. Bu söz bana “babandan anandan ayrıldın” denmiş kadar tesir etti, onlardan bir ömür ayrı kalmış gibi ağladım, evi başlarına yıktım. Anam ise acısına bakmadan gözündeki yaşlarla “Bu şimdi sizin oğlunuz, evinizdeki çocuk sesi mübarek olsun, kendi çocuğunuzun sesini de duyarsınız inşallah.” dedi. Yengem, (vekil) anam şeker verip beni yatıştırmaya çalıştı, ne yapacağımı bilmiyordum. Ama Aytoldı anam benim gönlümü almaya ve avutmaya çalıştı. Ben onun kucağında ağlarken cebimdeki şekerlerle uyuyup kalmışım. Bunların hepsini bana daha sonra halam anlatmıştı:” Bu kısır, kendi doğurmamış olsa da çocukların dilinden anlar.” derdi. (Vekil) anamın kucağında öylece uyuya kalmam, beni bir ömür amcam yani (vekil) babam ve anama bağladı kaldı. Babam bu evde başka çocuklar doğmayacağını sezdiğinden mi ya da yaşlıların “Kısır kadınlar çocuklara bakar da onlara ısırırsa doğurabilirler.” gibi bir gelenekten

bahsettiklerinden mi yoksa amcama oğul olayım diye mi beni onlara verdiler, bunu anlamış değilim. Anam, sık sık geceleri derin uykumda: “Eve gideceğim!” diye ağlarken istediğim her şeyi alır verir, ağzımdan çıkanları emir telakki ederdi. Ertesi gün bu evde kalmam için istediklerimi, bana sözü verilen oyuncakları, çikolataları, şekerleri ortaya çıkarıverirdi. İşte bu yüzden ben de kardeşlerim ve yaşıtılarına göre daha önceden o zamanlar çocukların gözünde ateş gibi görünen yıldız tokalı kemer, büyük oyuncak arabaya sahip oldum ve sonrasında da kışlakta ilk bisiklete binen kişi oldum. Halam şımartmaya başladığımı anlamış olacak ki Aytoldı anamı suçlamamalara boğdu. “Sen kendin doğurmuyorsun, lakin doğuran birinin çocuğunun da huyunu bozuyorsun. Bunu çok şımartmayın, yarın başınıza bela olur, tepenize çıkar. Önce siz doğurun da sonra şımartırsınız!” dedi. Bundan sonra annem istediğim şeyleri gizlice alıp gelmeye, bana saklı saklı yedirmeye, oyuncaklarla gizli gizli oynatmaya başladı. Ben bu oyuncakları alıp da sokağa çıkmak ve övünmek istediğimde: “Halan görürse benim canımı alır, halanla kavga etmemi istemiyorsan sokağa çıkma, burada evde oyna!” derdi. Anamın halamdan korkması, yüreğinin hoplaması, hafızama ve çocukluk hatıralarıma kazınarak yerleşmişti. Uzun yıllar, ta ki aklım başına gelene kadar halamdan her zaman korktum. Onun korkusundan gölgesini görsem kaçır, eve geldiğinde onu görmemek için içeriye girip halam gidinceye kadar evden çıkmazdım. Bazen aniden geldiğinde de kendimi annemin bağrına saklar ağlarmışım. Sonraları bu halimden, halamın günah keçisi olmadığını da hayalimdeki korkunç yaratıklarla hiçbir alakası olmadığını da anlayıp, kendime gülmüş olsam da anam bir ömür halamdan korkup, titreyerek ve başı eğik yaşadı.

Ben artık amcama “baba” yengeme “ana” demeye alışmıştım. Kendimi bildiğim, tanımaya başladığım yaz günlerinden birinde halam dedemin önüne yakası dik, ak gömlek giymiş bir yiğidi alıp geldi. Onlar odaya girdiler, her nedense biz çocukları dışarı çıkarıp uzun uzun konuştular. Sonra yiğit, halamla sıcak bir şekilde vedalaşıp gitti. Yiğidin açık ve şirin sözlülüğü, genel olarak hoş davranışı beni kendisine bağladı: Onun sıcak tebessümle parlayan hali, güzel giyimi ömür boyu hafızamdan gitmedi. Bu yiğidin, halamın yengesinin büyük oğlu olduğunu yani bize uzak akraba olduğunu daha sonraki günlerde anladım. Evimizdeki telaştan, yiğidin boşuna gelmediğini de anladım. Halamın söylediğine göre yeğen, Taşkent’te meşhur bir doktoru tanıyormuş, bu doktor kısırları bir gördükten sonra tedavi ediyormuş ya da hiç değilse doğurup doğuramayacağını söylüyormuş. Sanki bir evliya gibiymiş. Birçok çocuksuza çare olmuş, onları çocuk sahibi yapmış. Doktor, sadece kadınların değil çiftlerin birlikte

odasına gitmesi şartını öne sürüyormuş. Tek şart bu. Bu haberi işiten Aytoldı anam biraz kaşlarını çattı. Tek bir kelime bile söylemeden tekrar işine döndü. Halam onu derhal çağırdı. “Suçun kendinde olduğunu biliyor da onun için çekip gidiyor. Suçun ortaya çıkarsa eğer bu kadarcık sözle de kalmam! Daha kötüsünü de yaparım. Doktor kâğıda bir parça yazı yazıp bana göndersin, bir gün bile durmam kardeşlerine gidip gösteririm. “İşte kâğıt, bize yaptıkları da çok matahmış!” derim. “O zaman ağabeyimi başkasıyla evlendireceğim. Evlendirmezsem benim adım Bibi Ayna değil! Başka ad alacağım!” Halam, anamın kısırlığı hakkında tokat gibi bir kâğıda sahip olmayı, sonra bu kâğıdı göstererek bu konuda amcamda kusur olmadığını, gerekirse tüm dünyaya tek tek anlatmayı, bu yolla nisbeten ağabeyinin şanına söylenen her tür sözün önünü kesmeyi ve yine kışlakta itibarlarının yüksek olması sebebi ile belki babasının da, dedesinin de öyle kesin bir sonuca ulaşmasının zor olması sebebiyle raporu yengemin yakınlarına göstererek meseleyi bu biricik kâğıt ile halletmeyi çok istiyordu. Babam ölçülü oturaklı kişiydi. Ayrıca yengem Tersate, eski geleneklere eski münasebetlere hala sadık olan şerefli büyük bir hanedandandı. Babam “dünür babalarla çok görüşmezdi” ama bazen “Bizi kendileriyle denk gördüler” derdi. Yengemin babası da babamla sadece hısım değil yakın arkadaşı: Babam, dedemden dolayı yengemin bütün kardeşlerini kendi ciğeri gibi görür, halam ne kadar ağzını doldura doldura konuşursa konuşsun babamın önünde her zaman susar, birdenbire parlayarak konuşmazdı. Babamın söylediğine göre ömrü eğer yapımıyla geçmiş, itibarı da buna uygun şekilde olan dedem, amcamın isteğiyle “Kardeş olalım!” diye dünür olarak gittiğinde yengemin babası kızımı istemeye gelmişsiniz, canımı isteseniz de size verirdim demiş. Bunun sebebi atalarımız bir ömür okçuluk ve eğercilik mesleği ile rüzgârlar estirip bu meslek yoluyla rızıklarını kazanmışlar. Dünür dede hüner sahiplerine, özellikle hünerli sülalelere çok hürmet edermiş. Ne kadar itibarı yüksek olsa da normal eğerciler dedemi tıpkı kendi öz ciğerleri gibi görmüşler. Babam bu olayları bazen üzümlere iç çekerek bazen de sevgiyle hatırlardı: İşte nice yıldan beri dedemden dolayı kendi babam gibi olan adamın kısır kızına sabrediyor, güya bir şey söylese veya yengem razı olmasa tıpkı mezardaki dedemle hısım dede ayağa kalkıp gelecekmiş gibi bu mesele alevlendiğinde çok acı çekiyor, üzüyor, üzüldükçe de çözümü erteliyordu.

Hislerime göre son zamanlarda babam da bir karara varmış gibiydi. Bu sebeple şehirdeki doktorun haberini alınca babam amcamın gidip şehirdeki doktora muayene olmasını istedi. Bu teklif amcama daha baştan hiç hoş gelmedi. Başta inat etti, gitmedi. Ama inatçı kardeşleri içinde sözünü bir kere bile geri çevirtmemeye alışkın olan halam,

amcamdan daha inatçıydı. Bir işe ahdedti mi sonuna kadar gitmeden bırakmazdı. Amcam sözü açıkça söyleyiverdi: “Dedem kabre gireli yedi yıl oldu, biliyorsunuz. Yetmiş yıl bekleyecek değiliz. Bu kadar sabrettiğimiz yeter. Eğer bu tedaviyle de çocuğu olmazsa bu kısır kadından ayrılacaksınız, başkasıyla evleneceksiniz. Ne yani başınıza yastık mı yapacaksınız bu çocuksuzu. Bu defa başına geçelim de bir çocuk sahibi olun”.

Bu sözlerden müteessir olup biri bine dönüşen amcamın canı sıkılıp başını eğip oturduğunu görünce halamın çığlıkları sanki çukurdan kapkara duman çıkar gibi çıktı. Gözleri dolarak: “Kardeşim nasıl adamdı?” diyordu. “Gölgesi göründe itler ürker, sesini işitse kurtlar kaçardı, bakışlarından kartallar mahvolurdu. Atla koşturduğunda kırlar darmadağın olurdu. Bu kısır keçi kardeşimin başını yere eğdi. Başını kaldıramaz, etrafa bakamaz oldu. Gönlünü yarım bıraktı”. Kısacası ağlaya, sızlaya, gerektiğinde tehditle ve sıkıntıyla konuşan halam, yengem ile amcamı o doktora beraber gitmeleri için ikna etti. Nihayet yengem ile amcam şehre doğru yola çıktılar. Onları şehirde öğrenci olan yeğen bekliyordu. Yeğenleri kendi kendine çalışarak tıp fakültesinde okumuş; okulu bitirmiş diploma almayı bekliyordu. O sıralarda işi yoktu. Boş olduğu için onları doktora kendisi götürecekti. Kısacası hiç bir şeyden endişe duymamaları gerekiyordu. Her şey hallolmuştu. Her ne söylenecekse konuşulmuştu sadece doktora görünmek kalmıştı. Yengem ve amcam halamın talebi ile olsa da, şehirdeki doktora görünüp geri dönmüşlerdi lakin bu bile halamın çenesini kapatmadı. Babam da sonraki sürede amcamın kaderine üzüлp, başı çok ağrıdığından ne düşündüyse hepsini söylemeye başladı: ”Eğer kusur Aytoldı’da ise baba evine göndereceğim, kardeşleri gelip bu kısır kadını alıp gitsinler! O belge elime geçsin, herkese onu göstereceğim. Böyle olunca kardeşleri onu alır giderler. Halam bütün konuşmasında kuru kuru tehdit ediyordu. Onlar anladılar mı ya da yengemin yakınları çok mu sabırlıydı veya halamın söylediği gibi kısır kadına onların da ihtiyacı yok muydu ve ona acıyacak bir kişi de mi kalmamıştı anlamadım; her nasılsa bu sözlere “Hey! Kes sesini!” diyen mert bir adam da çıkmadı. Sanki bütün kışlak yengemden çocuk beklerken takati tükenmiş, bu sebeple de halam ne derse desin geçer hüküm sayacaklar gibi hissediliyordu. O sıralarda babamın veya halamın vereceği kararı her nedense adaletli olacak diye hesaplıyorlardı. Halam bundan sonra da yine güç gösterileri yaptı, kesinlik bildiren sözlerle konuşmaya başladı. Sonunda babamı da inandırdı. Eğer kısrılığı açık açık ortaya çıkarsa, amcamı başkasıyla evlendireceklerdi. “Evet, eğer dedem ve tanıdıklarının huzur bulması için kendi de razı olursa sokakta kalmasın amcam ve her yıl tavşan gibi doğuran eşinin

hizmetini yapıversin diye yengem hakkında da karar verdiler. Kısırsa o buna layıktır. Çocukların pantolonlarını yıkayıp assın, temizlesin. Onun cezası bu olacak!”

Artık yengemin kısırlığı kesinleşirse, o doktor yengemin kısırlığını belgeyle tasdiklerse amcamın başkasıyla evlendirileceğini bütün Tersate duymuştu. Sessizce adaylar seçilmeye başlandı.

Amcam ve yengem geri döndüklerinde ben okuldaydım. Eve geldiğimde babam, da halam da oradaydı. Hepsi bir facia olmuş gibi bir yüz ifadesiyle oturuyorlardı. Herkesin günlerdir beklediği sevinçten eser yoktu: Aytoldı yengem suçüstü yakalanmış gibi oturuyordu. Onlar eve girdiğimi bile hissetmediler. Ben de vaziyetin kötü olduğunu, yengeme “Ben geldim” demenin uygun olmayacağını hissettim. Sakince sobanın arkasına geçip, yengem yani vekil annem beni görür herhalde diye bekledim. Şehirden bana asınılacak çantalar alıp getireceğini söylemişti. Yengemin sözünde duracağını biliyordum. Ama şu anda bunu sormak da uygun değildi. Halamın “İşte! Ben söyledim mi?” diye iddia ettiği, ağzına sakız ettiği yengem, “şimdi ne yapacaksınız yapın, siz bilirsiniz” der gibi gözlerini yorganın kenarına dikmiş oturuyor, amcam ise sessizce dalgın dalgın bakıyordu.

Ben o anda ne konuşulacağını anladım. Demek amcam ve yengem halamın bildiği ve beklediği, herkes için de önceden açık olarak bilinen haberi öğrenip dönmüşlerdi. Babam sadece kulaklarına inanmamış gibi soruyordu.

- Yeğenin söylediği doğru mu, doktora gittiniz mi? Başkası değil değil mi?

Amcama sorup soruşturmalar yorgunluk vermiş gibiydiler: ”Ne yani! Biz çocuk muyuz başkasına gidelim. Adı soyadı, adresi belli, yeğen, bizi kendisi götürdü.”

- Hoş! Peki. O zaman, açık açık, böyle böyle dedi mi?

Babam: “Çocuk olmuyor dedi mi?” demekten mi korktu, bu sözden çekindi mi; amcamın gönlünü kıracağından mı ürktü, içindekileri, bütün elemli soruları “böyle böyle” sözünde toplayarak söyledi. Amcam, babamın ne demek istediğini anladı; bir anlık sessizlikten sonra her şeyi anlattı.

-Doktor bana hiçbir şey demedi. Önce yeğen girip çıktı, sonra gelininizi çağırdılar. Üçü uzun uzun konuştular, girdiğimde doktor yoktu. Yeğenin önünde ağlayıp duruyordu. Ne söylesem boş, yeğen de bir an söz bile söylemedi çekip gitti. Bu ise ağlayıp suç bende, ben kısırmışım.”dedi. O andan itibaren yol boyu ağlayarak geldi. Bütün söyleyeceklerim bu kadar.

Dedem o anda yengeme baktı.

- Aytoldı, doktor açık açık, böyle böyle dedi mi?

Kendi acı hayaline, muhtemelen halamın söyledikleri doğru çıkarsa, amcam başkasıyla evlendirilirse kaderinin ne olacağını düşünerek, tasavvur ederek ezilip oturan yengem, babamın sözünden sonra cevap vermedi, derin bir iç çekti. Yengem babama her zaman ayrı bir hürmet gösterir, hiçbir zaman diklenmezdi. Bu defa başını eğerek utancın içindeymiş, suçluymuş gibi cevap verdi.

Halam yine başladı.

- Nerede bu doktorun verdiği kâğıtlar. Kendi doktorlarımıza bir gösterelim, doktor dilini doktor bilir.

Amcam yengeme bir göz attı. Yengem öyle başını eğer halde başını salladı.

- Kâğıt yok. Yeğen... Yeğen onları aldı.

- Aldı?! Yeğen kâğıdı ne yapacak?

Yengem gerçekten her nedense cezalandırılmaya hazır duruyordu. Ama bu defa halama biraz sert bir şekilde cevap verdi.

- O başkalarına da göstermek için aldı. Belki o doktor yanılmıştır, dedi.

Halam birden hiddetlendi ve gitti.

- Tekrar hangi doktora gösterecek? Taşkent'in en iyi doktoruna göründünüz. Ya sen... Siz doktorun raporunu bizden mi saklıyorsunuz? Saklayıp da ne yapacaksınız? Ne olduğunu doktordan önce de biliyorduk.

Halam dizlerine vurup art arda söylenmeye başladı. Bir sözü bitmeden diğerini söylemeye başladı.

- Bunca ömür... Bunca yıl... Kardeşimin bunca yılı havaya uçup gitti.

Yengem bu konuşmaya hiçbir cevap vermedi. Bir tek kelime söylemedi. Bunu halam kendince yorumladı.

- Eğer raporu verip bizi yine umutlandırıp daha vakit var diye bir niyete sahipseniz yanılırsınız! Bana doktorun bir sözü de yeter. Bunu kendiniz söylüyorsunuz, doktor tüm suç sende, demiş. Hala neyi bekliyoruz ağabey, o zaten suçu üstleniyor. Doğuramazsın dedi mi, tamam, suç sizde işte. Bana bakın ağabey, artık ben sabredemiyorum. Ağabeyimin ömrü geçip gidiyor. Evlendiririz tamam, oldu, bitti!"

Babam derin düşüncelere daldı. Bir karara varması zor oldu. Sonra Aytoldı yengeme baktı, sonra başını öne eğdi. Sonra tereddütle : "Belki gerçekten de doktor yanılmıştır." dedi. Bu söz amcama tütüp duran ocağa sanki bir çıra atılmış gibi geldi. "Doktor yanılırsa, azizler yanılırsa, tabipler yanılırsa, doktorlar yanılırsa, otacılar yanılırsa kime inanacağız! Kime inanacağız peki!!" "İşte kendi söyledi ya, suç bendeymiş, doktor böyle dedi, bu kesin diye." "Ağabey, sen neden tereddütlüsün? Ne

var? Daha ne gerek? Tamam, ben şimdi Haniya'ya dünür olarak gidiyorum! Sözüm söz.” dedi. Bu sırada Aytoldı yengem başını eğmiş öylece duruyordu. Ve bu duruşunu hiç bozmadı, başını hiç kaldırmadı. Onun yüzünden taş toprağa, çer çöpe, çığ gibi yığılmış balçığa katılıp bir sel misali çağlayacakmış gibi hissedildi. Yengem ağlıyordu. Sakin ve sessizce ağlıyor, ağladığını göstermek istemiyor ama gözyaşları yüzünü yıkayıp geçiyor, elindeki mendil de gözyaşlarından ıslanmış halde duruyordu. O, sakince yerinden kalktı. Bir an ayakta durdu, amcama bakmadı bile. Kederine razı olmuş bir sesle: “Peki, abla, eğer kabul ederseniz, evlendirin, ben razıyım.” dedi ve çıkıp gitti.

Ortada bir an sessizlik oldu. Halam bu kadar acı şeyler söylemiş olsa da her şeyi yerle bir etse de bu evde gelinin yeri de kendi de yok diye hesaplasa da yengemin bu kadar çabuk razı olacağını beklemiyordu. Biraz şaşırdı. Bir babama bir amcama baktı. Yengem babam için de kararı kolaylaştırmış gibiydi. Babam yerinden kalktı. Kapıya yöneldi. Halam kendini tutamadı: “Ne diyorsun ağabey? Artık kız istemeye gidelim” dedi. Babam da yengem gibi bir an dimdik durdu ve elem ve kederle karışık: “Bildğini yap! İşte Aytoldı da razı oldu! Sana daha ne gerek?!” dedi. Halama bu söz gerekliydi. Artık bütün sorumluluğu kendi üstüne almıştı, hareketinde, yüzünde bir ciddiyet ortaya çıktı: “O zaman kendi işimi kendim yaparım. Gelecek ay gelini getiririz. Daha fazla sıkıntıya, tartışmaya gerek yok, gelenekleri uyguluyoruz. Nikâh kıyarız olur gider.” Babam: “Bildğini yap.” diyip kapıya doğru yürüdü. Kapıya ulaştığında amcamın gizemli bir mağara içinden gelen gürültü sesi işitildi: “Ben başkasıyla evlenmem! Boşuna uğraşmayın!” Halam amcama sinirle baktı. Hızlı şekilde ayakkabısını ayağına geçiren babam birden arkasına döndü, amcama baktı. Kapıda durup “Peki, buna ne diyorsun?!” deyip amcama döndü. “Ağabey ne diyorsun? Nesilsiz geçip gideceğim mi diyorsun?” Halamın sesinde taviz vermeyecek kesin bir ses ahengi vardı. Amcam artık başka söze yer bırakmayacak şekilde şöyle dedi. “Evet, kaderim olarak görüyorum. Aytoldı kısır olsa da olmasa da başkalarıyla evlenmeyeceğim. Benim ayrılacak hatunum yok!” Babam ile halam amcamın itirazını bekliyorlardı ancak bu kadar kesin konuşacağını beklemiyor, itiraz edeceğini ise hiç beklemiyorlardı. Amcamın sözü itiraz değil bir hükümdü de. Amcam sakın bir adam olsa da bir karara vardığında onu hiç kimsenin bu yoldan döndüremeyeceğini herkes biliyordu. Babamın söylediğine göre amcam yengeme gönül koyup şu kızdan başkasıyla evlenmem diye inatlaştığında dedem, o hanedan bizim dengimiz değil, onlar şerefli kalabalık kökenleri eski bir aile, bizi ciddiye alırlar mı ki diye şüphelenmiş. Birkaç defa başka kız göstermişler ama

amcam o kızıdan başkasıyla evlenmeyeceğim diye inatlaşmış ve sonunda dedem bin bir utançla yengemin babasının önüne dünürlüğe gitmiş. Dedem, “o inatçıdır, ölse de fikrinden vazgeçmedi, vazgeçmez de” derdi. Öyle de oldu. Amcam yine o inatçılığına geri döndü. Artık düşünmeye gerek kalmamıştı. Dedem de bunu anladı, kaderinin bu inat önünde ne kadar aciz olduğunu hissederek hiç konuşmadan çekip gitti. Halam feryat etti. Eşini kandırdı diye yine yengemi suçlamaya başladı. Şehirden gelene kadar ağabeyimi yalanlarıyla kandırmış, sözler vermiş, aldatmış dedi ama bu sözlerin biri bile amcama tesir etmiyordu. Amcam bundan sonraki hayatını belirlediği, eşinden ayrılmayacağına ahdedtiği, her şeyi hesapladığı ve kaderine razı olduğu anlaşıyordu. Bundan sonra halam ne yaparsa yapsın amcam sözünden vazgeçmedi. Halam kendini inatçı ve fikirlerinden caymayan biri olarak sayardı fakat benim vekil babam ondan da inatçıydı. Halam, yengeme ve kardeşlerine sürekli laf söyleyerek amcamda suç olmadığını iddia etti. Oralı olmayanlara, her tanıdığına, hatta tanımadığı kişilere bile göstermek niyetiyle doktor raporunu alıp gelmek için sürekli uğraştı.

Aksi gibi o sıralarda yeğen de bulunduğu yerden oldukça uzak bir vilayete atanmıştı. Kâğıtların nerede olduğunu hatırlamadığını söylüyordu. Ancak şehre yakın zamanlarda gelirse o doktoru bulup raporu tekrar yazdırıp alacağını ifade ediyordu. En sonunda halam adamlara laf söylese de amcam ile yengem halamın dilini raporla susturma imkânından mahrum olsa da amcam ve yengemi ayırmak için tüm gayretiyle can atıyordu. Şimdi bu kâğıdın yeri halamı bir süreliğine susturdu. Zaten halamın dilinden çıkan ondan daha etkili, daha esaslı olan bir belge de yoktu. Amcamı fikrinden kimse hatta halam bile yalvarıp yakarsa da, orada gözyaşı döken yengemin kardeşleri de vazgeçiremedi. Aytoldı yengem de birkaç kez evine gitti. Aylarca yalnız kalsa da amcam tek başına bekâr gibi yaşayıverdi. Başka biriyle evlenmeyi reddetti. Yengemin gittiği günlerde yemek yemeyip eve kendini hapsetti. Hiç kimse ile konuşmadı, hiç kimse ile görüşmedi. Sonunda babam halama: “Yeter, bildiğini yapsın. Herkes biliyor ki o söylediğinden vazgeçmeyecek. Alın yazısını çeksın! Bundan sonrası Allah’ın işi. Onun kerameti geniş, mucizesi çok!” dedi. Halam, yengemi evine göndermekte ne kadar kıskanç davransa da, yengem tekrar dönüp geldiğinde yine aynı şekilde kıskanç davrandı. Nihayet Aytoldı yengem eve geri döndü. Halam adımı değiştireceğim demesine rağmen değiştirmede. Onun bu sözleri yılların kademe kademe ilerlemesi, hayatın şiddetli dönüşümü, amcamla yengemin mucize bekleme ve yaşlanmaları arasında kaybolup gitti. Kendi insanları, kendi ailesi de aklından çıkıp gitti.

Kaderde ne yazılı olursa olsun ben amcamın yani vekil atamın evinde büyüdüm. Bu evde kalmam da, beni koklamaları da, bana bakmaları da fayda etmedi: Bu evde ne yazık ki bir çocuk dünyaya gelmedi. Amcam ve annem birbirlerini canları kadar seviyor, birbirlerini iyi anlıyorlardı. Onların yürüyüşleri, duruşları bana aynı toz ve taneler içinde yürüyen bir çift kumruyu hatırlatıyordu. Bu iki kumru, uzun yıllar birbirleri ile bir dalda yaşayıp, yüklerini birlikte yüklenip, kederlerini paylaşıp sıkıntılarını birlikte yenip, ömür çizgisinin izinde, omuz omuza birlikte birbirlerine güvenerek yürüdüler. Amcam tek bir işi bile annem olmadan yapamazdı. Hatta at eyerlediğinde bile koşumunu annem tutuverirdi. O bir iş yaparken yarısını da annem yapardı. Onlar hep birlikteydi. Aynı anda kalkar, aynı zamanda yatar, birlikte yemek yerler, birlikte dışarı çıkar giderler ve birlikte dönerlerdi. Birbirlerine gözle görülmez bir ipile bağlıydılar. Vekil annem kendini suçlu ve günahkâr olarak bildiği için mi nedense amcamı koyacak yer bulamaz, amcamı her gün yıkanmış, tertemiz giyimlerle sokağa çıkarırdı. Bir defa bile giyiminde toz ya da kırıksıklık olduğunu görmedik. Amcam annemin önünde genç bir çocuğa benzerdi. Giyimleri bir yana amcamın çorap ve ayakkabılarını bile annem giydirdi. Annem, vekil annemin bu faziletlerini övdüğünde halam hemen sözünü keser ve herkesin duyacağı şekilde: “Çocuksuz doğuramayan kadına sabrettiği için gerekirse ona yemeğini de yedirmesi, yanından hiç ayrılmayıp ayağına eğilerek hürmet de etmesi, her gün etrafında tavaf etmesi gerekir.” derdi. Ondan duyduklarım bunlar. Ne olursa olsun amcamın ve vekil annemin ilişkileri sadece Hürrem Bahşı’nın anlattığı destanlar gibi dilden dile geçiyor ve anlatılıyordu. Bu destanın başkahramanı şüphesiz amcamdı. Gönül verdiği karısına sevgisi nedeniyle uzun bir ömür çocuksuz yaşamaya da razı olup kısır hanımıyla ömür geçiren amcamdan herkes hayranlıkla bahsediyor, böyle bir cömertliğin kimsenin elinden gelmeyeceğini kabul edip bunların birbirlerine duydukları sevgiden kaynaklandığını düşünüyorlardı. Amcamın namı şimdi muhabbet bağına girenlerden diye anılıyor, bu bağı her ne zamansa viran edip terk edenlerce malum ve meşhur, herkesçe bilinen bir şeydi. Ayrıca ibretlikti. Hatta mekteplerde de öğretmenler Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre hakkındaki destanlarını yine de daha hayati hale getirip bugüne dair şekilde anlatmak için amcamı örnek gösteriyorlardı. Amcam bütün gençlerin sevgi için kendi rahatlığını feda etmesini, çocuk sahibi olma ve çocuk sevme zevkini, genellikle hayatın bütün nimetlerini kurban eden sevgiyi hiçbir şeye değişmeyen, bu kitaplardaki malum ve meşhur âşıklardan bir zerre bile eksikliği olmayan bir kahramana dönüşmüştü. Amcam, bir eğer ustası olarak değil; muhabbet, aşk kahramanı sıfatıyla tanınarak etraftaki

kışlaklarda şöhret kazandı. Babamı ve amcamı tanıyan, işitenler ve bilenler, bu aşk destanında hayranlığın da, hasretin de, acıma ve şefkatin de aşkın tasasının ve pişmanlığının da olduğunu gördüler. Halamın kınama ve azarlamaları, amcamın kaderini düşünerek döktüğü gözyaşı, bu destanın tesirli, ayrıca sırlı ve ilginç olmasına sebep oluyordu. Tersate bir yana bütün büyük köylerde bu destanı ve amcamı bilmeyen işitmeyen insan kalmamıştı. Annem ve amcam beni kendi çocukları gibi büyüttüler. Ben hiçbir konuda endişelenmeden, hiçbir şeyden eksik kalmadan büyüdüm. Daha sonra okula başlayıp tatil zamanlarında kışlağa gittiğimde hiç düşünmeden ilk önce kendi annemin evine değil vekil annemin yaşadığı eve gidiyordum. Bunu görünce sevinçten başı göklere değen annem beni bağrına basar ağlardı. Sonra bana kendine alışmamım ne kadar zor olduğunu, benim yaptıklarımı gülerek anlatırdı. Annemin söylediğine göre bazen gece yarısı uyanıp kalktığımda kendi evimi arıyormuşum. Sonra da ağlarken avazım çıktığı kadar bağırarak anama sitem ediyormuşum! “Siz eğer kısır olmasaydınız beni size vermezlerdi. Şimdi anamın kucağında yatıyor olurdum. Hepsinin sebebi sizsiniz! Beni bu kadar üzeceğinize kendiniz bir çocuk doğursaydınız olmaz mıydı?” Bu sözler anamın içini parçalasa da beni kucağına alıp avutmak isterken bazen benimle beraber ağlayıp: “Söylediklerin doğru yavrucuğum, bütün suç bende. Allah beni böyle yaratmış. Bir çocuk doğurup sonra ölsem de olurdu... Ama Hüda bana nasip etmedi. Allah beni cezalandırmış. Beni yerle bir et fakat ağlama ve sakın gitme. Tek güvencim sensin. Sensiz ölürüm. Biz sırf senin için bu dünyadaki ümitle yaşıyoruz.” Ben de hiçbir zaman onları üzecek bir şey yapmadım, mektebimi bitirip şehre okumaya gittim. Sen gidersen ölürüm yapamam diyen anam da vekil babam da her nedense okumama karşı çıkmadılar Aksine amcam:“Oku bizim gibi bilgisiz olma! Ömrün babanla benim gibi boşa gitmesin!” dedi. Biriktirip bir kenara koyduğu paralarını verdi. Okurken her ay bana para ve aslında annemin yazdırmış olduğunu düşündüğüm analık sevgisini de üfllediği mektupları gönderiyordu. Okulum bitince kader bu ya, şehirde iş bulup çalışmaya başladım. Memlekette “doktor” namını kazandım. Annem ve babam benim hayat yolumda bana engel olmayı hiç istemediler. Bu sırada kardeşlerim de onların evinde kaldı, artık vekil annem onlarla meşguldü. Amcam öldüğünde ben yabancı ülkelerde çalışıyordum. İki yıl sonra geldiğimde Aytoldı anam da, halam da çok çökmüşlerdi. Annem: “Senin yerine kardeşlerin ağlaştılar. Onlar amcana ata diye ağlaştılar. Atanız istediği her şeyi elde ederek bir hevesi kalmadan göçüp gitti.” Gözyaşlarını uzun kol ucuyla silerken: “Şimdi benim ardımdan siz tabutumu özellikle tutun.” dedi. Ben bu defa her şeyi anladım: Aslında babam beni bir gün öldüklerinde

onların tabutundan tutmam ve atam diye ağlayıp dua etmemi istediği için beni onlara oğul olarak vermişti. Ben bunun altından kalkamamıştım. Annem şimdi bunu hatırlatıyordu. Bunca yıldan beri annemi ilk defa kucaklayarak ağladım. Bir müddet sonra halam gözyaşları içinde içeri girdi. O şimdi daha da yaşlanmıştı, yüzünde gözünde bilgelik yansıyor. Benim geldiğime sevinip mutfakta uğraşıp duran annem işitsin diye gözyaşları içinde dedikodu yapıyordu: “Annen sonunda abimin başını yedi, gün görmeden gitti ağabeyim. Sefil oldu. Bu uğursuz, doğuramaz olası kısırı istediği için evlat hevesini tadamadan gitti.” Halam, bu sözleri annem işitsin diye olsa gerek kasten yüksek sesle söylüyordu. Fakat biraz sonra anam benim çok sevdiğim mantı ile içeri girdi. Sanki hiçbir şey yokmuş gibi, halamın sözlerini işitmemiş gibi üst üste iltifat etti: “Ablacığım, alın işte bu sizin beğendiğiniz fırında pişirilen hamurdan yapılmış mantı” dedi. Fakat ben annemin gözlerinin içinde üzüntü, ızdırıp, endişe peyda olduğunu, halamın sözlerinin gönlünün içine işlediğini, bu sözlerin onun için tıpkı fokurdayan bir şeyin kaynaması gibi titrettiğini gördüm.

Ben sözümde durdum. Aytoldı yengemin tabutunun peşinden ağlayarak yürüdüm. Amcama alıştığından mı nedense annem amcamdan sonra iki yıl bile yaşamadı. Muhtemelen eşinin olmadığı yerde herhalde kalmak istemedi. Herhalde amcamdan haber almak istemiştir? O, amcamdan gelmediğim için yok olur gider diye bir haber mi almıştır acaba? Darü'l-bekâda bile onsuz bir işi bile yapamayacağından, kaybolup gideceğinden endişelenmiştir. Her nasılsa onun acı bir dert içinde olduğunu anlamıştım. Her nasılsa, halamın bana yazılmış mektubu eline alıp geldiğini görünce canlandı, çökmüş gözleri parladı. Sonra ellerini bana uzattı, dudaklarımı mecalsizce sildi. Bu şekilde her neyse bir şeyler söylemek istedi. Lakin bir şey söyleyemeden can verdi.

Cenazeden sonra halam bir top kâğıdı aniden önüme fırlattı: “İşte bu raporları annenin sandığından buldum. Belgelere benziyor. Garip ağabeyim, evini de, bütün malını mülkünü de senin üstüne geçirdi. Bu kâğıtlar olsa gerek. İşte al, istersen kardeşlerine ver; istersen kendin gelip yaşa. Bu evin ocağını söndürme, yengem ile ağabeyim gün görmediler, inşallah ahiretleri abad olsun.” Ben halama şaşkınlıkla baktım. Halam ilk kez anneme, sağlığında bir ömür boyu kınadığı ve hakaret ettiği izzeti nefisini yerle bir ettiği kadına, “yengem” diyordu. Ne yazık ki anneme ta ki mezara gidinceye kadar bir an bile nefes aldırmadı. Bir ömür eziyetleri ile onu uğraştırıp durdu. İşte şimdi annem, ne yazık ki kabre girince dinlendi! Halam bana birdenbire garip ve halsiz göründü. Yok anneme acıması boşuna değil, bir ömür azarladığı,

ayıpladığı, sabahtan akşama kadar eziyet yaşattığı, eziyet etmesi ömrünün işi haline dönüşen kadının şimdi bu dünyada olmaması yüzünden ve hayatında yapacağı bir şey kalmamış gibi sırf bunun yüzden birden bire yaşlanmış gibi geldi bana. kâğıtlara şöyle bir göz attım. Bunlar ev, yer, mal mülkün bana verildiği ile ilgili vasiyetname ve her çeşit belge idi. Bu belgeler içinde benim 1. sınıfta çekilen fotoğrafım ve günlüklerime kadar her şey vardı. Demek ki annem bana ait her tür belgeyi her tür kağıdı kutsal bir şey gibi dikkatlice saklamış. Bunlara gönlüm dalıp gitti. Şimdi bağırıp ağlamam gerek diyerek düşündüm, fakat halamın önünde ağlayamadım. Halama anneme duyduğum hislerimi açıklamaktan her zaman imtina ettim. Boğazıma takılan pişmanlık, arzu ve duygularını bastırmak için okumaya başladım. Birden gözüme bu belgelerle alakası olmayan başka bir belge takıldı. Doktor olduğum için bir bakışta bunların teşhis raporları olduğunu anladım. Bu beni daha da meraklandırdı. Halamın, sahip olmak istediği ve herkese göstererek amcamın şanını korumak istediği kâğıtlardı bunlar. Yeğeni mi alıp getirdi ki? O zaman ne için halam bu konuda hiçbir şey bilmiyor? Eğer bu kâğıtları getirip verdiyse de, bu kâğıtlar yengemin değil abisi vasıtasıyla halamın eline geçirdi. Demek ki kâğıtlar yeğeninde kalmamıştı. Bu fikrin tesiriyle ayrıca işimle ilgili olduğu için merak ederek amcamın ve Aytoldı annemin tedavisinden sonra verilen o teşhis raporlarını birer birer okumaya başladım ve birden bir müddet sonra buradaki ifadelerle gözüm takıldı. Sonra yine okudum, yok daha sonra da birkaç kez namını işittiğim bende de farklı hürmet ve saygı uyandıran fakat tanışma imkânı olmadan bu dünyadan göçüp giden bu meşhur doktor açık açık yazmış. Bu teşhise göre Aytoldı annemin değil amcamın çocuğunun olması mümkün değildi. Bu sonuç bana yıldırım çarpmış gibi tesir etti. Amcamın ve annemin hayatı gözlerimin önünden bir bir geçti. Kısa kısa gözümün önünde canlanan hatıralar içinde halamın bir ömür boyu hayatımıza soktuğu elleri, bütün kışlakta yengeme yağdırdığı suçlamalar, siz kısır olmasaydınız ben kendi evimde yaşayacaktım diye ettiğim sistemler, teşhisten geldiği gün yengemin yüzünden sel gibi akıp düşen gözyaşlarının hepsi vardı. Ben şimdi hepsini, her şeyi düşünüp anlamıştım. Yengem, benim vekil annem, çocuksuz yaşama kısmetini kendisinininki gibi gösteren, bildiği halde teşhis kağıdını saklayan yeğeninden de bu sırrı açmamasını istemiş, sırf bu yüzden yeğeninin bizim eve hiç gelmemesini söylemiş, halkın önünde amcamın başının eğilmemesi ve erkeklik gururunun kırılmaması için bu sırrı hepimizden gizlemiş, hiç kimseye bildirmeden bütün kınama ve hakaretleri kendi omuzlarına almış, halamın ve bütün kışlağın bir ömürlük horlamalarına, eziyetlerine hoşgörüyle sabretmişti.

2.2.6. Qultay - Kultay Hikâye Aktarması

Gitsin benden ahu vahım

Abad olsun şu mekânım

Dua eden, kıblegahım

Atam Kultay, hoşkal şimdi..

Alpamış Destanı'ndan Alpamış'ın sözü...

Yüzünde patlayan kamçı darbesinin ardından tekme yedi. Arkalarda kendilerine yol açmak için önündekileri bekleyen atların böğürlerine tekmelemeyi öğrenen kayınbiraderler, ne yazık ki ne karısını ne zamanı farkettiler. Ömrü, hayvanların ardında dayak sürüyerek kır ve tepelerde geçen buna rağmen güç kuvvet abidesi gibi dik duran insanı, başka bir şekilde hatta tekme ile bile düşüremeyeceğini bilerek -karısından başka kimseye söylemediği sırrını- tıpkı şu sol ayağını bu kırın üstünde kurdun kemirdiğini, kuvvetsiz kaldığını bilmiyormuşçasına tahminlerde bulunmaktan vazgeçmeden, tam dizinde kurdun dişlediği ve bıraktığı beş yıldan beri yağmur zamanlarında ağrıyıp azap veren yara izinin üzerine arkasına doğru ard arda vurdu. Ulucan'ın gözlerinden sanki kıvılcımlar fışkırıyordu. O:"Ayağım kırıldı diye düşündü. Şimdi ne yapsa da boşa gitmese, sıkıntı yaşamasa düşüncesindeydi. Bir zamanlar, Çoban Recep'le Tolli Yaylası'nda buzların kapladığı ağaçların altında kalıp, üstüne eşeğin koşum takımlarını örtüp, kurtulduğu gibi, ardından inen kamçılardan korunmak için yüzünü elleriyle kapatıp bekler gibi her nasılsa bir öküzü arka ayağından çekip bağlayarak kasaplara veren, sağlam pençeleriyle saldıran herhangi birinin belası üstüne gelse de tıpkı kudurmuş arslan gibi altına alıp paramparça eder gibi kayınlarının yaklaştığını alınından sızan kan dolayısıyla, yanan gözlerini kısmış halde tetikte yatıyordu. Kayınları onun içinden geçenleri bilmiyormuş gibi ayaklarını onların ellerinin uzanmadığı mesafede tutuyor ama onlar tıpkı pamuk dövüyor gibi biri bakıp, biri vurup, diğeri kamçılıyordu. Ulcan'nın gözünün önüne hala kulağı kesilmemiş köpek yavrusu geldi. Sonra: "Bunlar beni öldürürse ardından ağlayacak olanım da yok." diye düşünüp, her çeşit hatırayı düşündü. "Ne yazık ki ben ölsem de kalsam da farketmez. O benden sonra daha ertesi gün eteğine tezek yığıp, geçmişteki olayların üstünü kapatıp, hayatına bir şekilde devam edip yaşayabilecek." düşüncesi birden aklından geçti ve yüreğine elemli bir iç çekiş yerleşti. Hatta karşılık vermeyi düşündüğünde hali de yetmedi, eli ayağı boşalıncasına birkaç defa gözüne bakılan, boğazlayıp atılmış genç boğaların can havliyle bağırması gibi nefessiz kalıp yataarken, birden bir kadın çığlığı işitildi. Her nereden çıktıysa birden

Arzihal paydah oldu. O, kayınlarının, bilerek, ucuna sert bir deri yerleştirilmiş kamçılarıyla vurdukları sıyrıklar içinde bıraktıkları ve hala da kamçıyla vurdukları Ulcan'ın başını, kendi vücudunu siper etti. Ve şimdi kamçılar, kadının omzunun üzerinde vızıldıyordu; Arzihal, avazı çıktığıınca komşularını yardıma çağırıncaya kadar, tıpkı küçük bebeğini kucağına alıp, göğsüne bastırıp, gelen bela ve kazalardan korur gibi Ulcan'ı himayesi altına aldı. O, topuğu ve parmakları birbirine geçmiş topal ayakları ile doğan ve sakat olduğu için sağlam insanların dünyasında, bir ömür boyu başı eğik yaşamaya mahkûm edildiğinden beri, başından eksik olmayan hakaret ve horlamayla yıldan yıla küçülüp giden ufacık cüssesi ile kalakaldı. Ulcan, tam burnuna rast gelen kadının göğsünden acımsı ter ve kendine çok tanıdık olan göğüs kokusu duydu. Bir an bu kokunun nereden geldiğini ve bu kokunun burnuna nasıl yerleştiğini anlayamadan kendisini dövdüklerini de unutup, düşüncesizce tıpkı emiyormuş gibi yutkundu ve daha sonra bu halini hatırlayınca aklını kaybetmiş gibi oldu. O sinirle, iki tane sığırın ayağını o sopayla vurdu az daha ayaklarını kıra yazdı. İki, üç ay sonra karısının eve döndüğünü ve çocuğunu emzirdiğini gördü. Ve yine o koku hatırına geldi. Bu koku çok tanıdık ama bir o kadar da yabancıydı. Kısır bir sığırdan farkı olmayan tuhaf bir kadının göğüs kokusunun kendisine tanıdık gelmesi onu sinirlendirdi. Ve atasından öğrendiği âdeti yerine getirdi. Sürüye katmak için sığırı sürüp götüren Arzihal'in omzuna elemle dolu bir şekilde sopayla vurdu. Bu kez kadına acıdı. Sapanın ucuyla dokundu. Arzihal, onun kaba ve saygısız muamelesine alışmıştı. Sırtına sopa değdiğinde eğiliyordu. Acısını bildirmemek için onun önünde aciz ve yalvarır gibi durmaktansa bükülmüş ayaklarını sürüyerek yürüyordu. Böyle zamanlarda Ulcan, Recep Çoban'dan öğrendiği sözlerle: "Hayvan bakıcısı, sakat!" diyerek söverdi. Recep Çoban, içine kapanık, sinirli ve sert bir adamdı. Onun gözünde mal ile insanın farkı yoktu. Kim onu sinirlendirirse uzun sopası ile vurur, bu yüzden de çoğu zaman çevresine sinirli asık suratlı, sert bir adam olarak tanınırdı. İnsanlar onun için: "O sürüsüyle yaylada ne kadar uzun kalırsa kışlaktakiler o kadar sakın yaşar." diyorlardı. Onun işte bu kaba, kendin hoş gelmeyen her hareketi sopayla vurarak cezalandırma âdeti, kendi çocuğu olmasa da Ulcan'a aynı şekilde sirayet etmişti. Çoban Recep, sinirli ve sert olsa da uyuşuk değildi. Ulcan'ın üvey çocuğu olduğunu, bir kez bile yüzüne vurmamıştı. Bu yüzden Ulcan, bu evde, üvey olduğunu aklına bile getirmedi. Küçük kız çocuğu ile göğüs göğüse büyük bir kavgaya tutuşunca onun, başka birisinin oğlu olduğu aklından çıkıp gitti. Ve o altı yaşına girince yanında sürüye de götürdü. O, altı yaşına girdiğinde artık koşup sürüyü kendi alıp geliyordu. Tolli'daki yaylalarda, aylarca

kaldıklarında baba ile oğul, sürünün ardında ömür geçirip kendi ömürlerinin parlak, hoş ve delikanlı dönemlerini tek tek hatırlar, sonra sönecekmiş gibi tüterek yanan ocaklarla birlikte mal tezeklerini toplayıp sopalarıyla sığırların ayaklarına ve hoşlarına gitmeyen insanların sırtlarına hiddetli hareketleriyle esaret çizgilerini çizer, gâh sakın gâh hırçın ruh halleri gibi değişen ay ve yılları, bu dağ yaylaları ve taşlı bozkırları teker teker dönüşüme uğratmaya çalışırlardı. Ulcan okumadı. Okul diye bir şey olduğunu hiçbir zaman hatırlamadı da. Bunun için tıpkı bozkır kurdu gibi hiddetli ve siniri bir türlü yatışmayan bir kişi olarak gibi büyüdü. Aradan yıllar geçti. Yetişkin olduğunda kendisine belge mi gerekli ne olduysa Çoban Recep, bir kuzulu koyuna eski tanıdığı vasıtasıyla doğurganlık onay belgesini onaylattırdı. Bu sırada Ulcan'ın üvey evladı olduğu da, en küçük kızının iki aylık olduğu da, baharın sonlarında sıtmaya yakalanıp yatan karısının hasta halinde babasının evine gidip elinde bir haftalık çocuğuyla geri gelmesi de hatırandan çıktı. O zamanlar, o kadının kucağındaki eti titreyip duran küçük bebeği görünce, babasının evinde iki gün kaldığı için karısını sopayla dövecek oldu ama onun kendine yalvarıp, yakarırken, sıtmaya tutumuş gibi titrediğini görünce bir şey söylemedi. Kendi kendine: “Üst üste kız doğurup, benden sopa yediği için de bu çocuğu alıp gelmiş olmalı.” diye düşündü. Rahat: “Bir kardeşimiz doğum yaptığı gün öldü. Kız henüz süttten kesilmedi diye babası bana verdi. Bu şimdi bizim çocuğumuz babası.” dedi. Recep, o anda yeni doğan küçük kuzu gibi yatan bebeğe baktı. “Bu kimin çocuğu, nasıl kardeşinin olur, kayın babası niçin hasta kadını aynı günlerde Çit’e aceleyle ile çağırdı ve karısı bu çocuğu nasıl aldı geldi?” diye tekrar soruşturmadı, hatta ona isim koymak bile aklından çıkıp gitti. Aradan bir hafta geçmeden karısı, sıtmadan titreye titreye iki büklüm halde çocuğa bakmakta zorlandığını söyledi. Babası evinde kalan sakat kardeşini alıp gelmesini rica etti. Recep Çoban ses çıkarmadı. Karısının yemek pişirmeye bile gücünün yetmediğini, o günden itibaren ve günden güne tıpkı sonbaharın ışıklarının solduğu gibi onun da kaybolup gideceğini biliyordu. Kaynatası Arzihal’e hiç bir şey söylemeden, tıpkı bu kimsenin almadığı kızıdan hoşlanmıyormuş gibi eşek kulağı kadar olan bohçaya sarılı giyimleri ile getirip bırakıp gitti. Hatta damadının gözlerine bile bakmadı. Recep'in küçük işlerle, söylentilerle işi yoktu. O, dedikoduya itibar da etmezdi. Daha sonra çocuk yürümeye başladığında Recep, çocuğun birleşik balık kuyruğu gibi küçük parmaklı ayaklarına bakıp karısına: “Bu şimdi bizim çocuğumuz mu oldu? Ulcan'ı bıraksana.” dedi. Böylece Çit'te doğan çocuk, Çoban Recep'in mirasçısı oldu. Ve Arzihal, babasının evine dönmedi. Ulcan'ın da evlatlık olduğunu, bazen gelip de babasının evi ve malları üzerine hak iddia eden kızları söylemese hiç

kimsenin aklına gelmezdi. Ama kızlar, Çoban Recep'in Ulcan ile olan münasebetini görüp bu konuda açık bir şey söylemezlerdi. Rahat, yatalak olduktan sonra bütün işler, yeniyetme olup babası gibi merhametsiz ve kaba olarak yetişen Ulcan'ın dürtüklemesi ve kamçıları yüzünden kırkını geçer geçmez yumruk kadar kalan bu sakat kadına, kışlağın sürüsü ise Çoban Recep'ten sonra Ulcan'a kaldı. Ulcan, Arzihal'i hiçbir zaman sevmeydi. Bu yaralı kadının niçin kendileri ile yaşadığını uzun süre anlamadı. Annesi yerinden kalkmadan yattarken, sadece bu sakat teyzenin iş yaptığını gördüğünde daha çok siniri bozuluyordu. O, bu kadının hiçbir işini doğru dürüst yapmadığını, daima eksik yaptığını düşünüyordu. Kap kaçak yıkadığında kapların kırıldığını, ekmek yap dense hamurun akıp gittiğini ve ekmeksiz kaldıklarını, sağdığı süte her şekilde hayvan gübresini karıştırdığını, genellikle bütün kadınlarda olan birçok özelliğin, bu Allah'ın vurduğu kadında olmadığını düşünmek onun sinirlerini bozmaya yetiyordu. Üstelik bu kadına acıyan, ona merhamet eden insan da yoktu. Babasından dolayı ablaları da Arzihal'e gereksiz bir atıntıya, bir eşyaya bakar gibi bakıyorlardı. Babalarıyla dayıları, Çit'ten dönüp geldiklerinde Arzihal kendi adına birşeyler istese güya o sakat kadın bir yabancıymış gibi davranıyorlar; atasının onu, bu bahçeye alıp getirdiği çünkü giyimlerinden üstüne giydiği matem kıyafetine de itibar etmiyorlardı. Rahat ise onun hastalığının hiç kimseye gerek olmayan bir sakatlıkmış gibi değil, sanki kendi seçmiş gibi, hayat ışıklarını birer birer söndürdüğü için elem içinde yattığı yerden Arzihal'e: "Sen kumasın; beni de kendin gibi hasta/uğursuz edeceksin; beni utanç içinde bırakıyorsun" diye beddua ediyor, her gördüğü yerde onu, bir mezardan çıkarıp diğerine tıkıyordu. O zaman bile bu kadın, horlanma ve her hakarete layıkmış gibi bir kere bile itiraz etmek bir yana, her zaman korkarak, ürkerek, köşe bucak saklanarak, birilerine görünmeden yaşamak istiyordu. Bu da Ulcan'ı daha da sinirlendiriyor, onu gördüğü yerde dürtüklüyor ve durup dururken o, otursa suç kalksa suç oluyordu.

Kayınlarının kırdan aşıp geldiğini görür görmez Ulcan, onların niyetinin bozuk olduğunu anladı. Tam dönüp kaçacaktı ama saklanmayı da gururuna yediremedi. Atının koşumunu çekecek kadarlık süre içinde onları hemen durdurdu. Bir kamçı indiğinde onun sesinden at ürküp kaçtı. Kışlaktaki herkes kendi işiyle meşguldü. Bu dört tane iri yapılına kışlaktaki herhangi bir yiğidi bir defada yenip kaçırarak Ulcan gibi insanın evine gelip, onu sopalayacakları akıllarına bile gelmiyordu. Ama kayınları bir söz bile söylemeden, Ulcan onları kovma derdine düştü. Tavuklara da yem vermek için girdiği kafesten tırmanarak çıkan Arzihal, bunu gördü. Olayın üstüne gelip, bütün

gücüyle kışlağı ayağa kaldırdığında, köylüleri şaşırtan şey arka arkaya yaşanmaya başladı.

Yaşlı Baykul Koşkölli, kayınları aşağıladı:

- Kız kardeşini sürüp götürmek için kamçıyla mı geliyorsunuz? He kurban olayım sizin gibi namuslulara!!

Kayınlardan biri:

- Kız kardeşimiz, bundan sonra, bu öküzün evine gelmeyecek! Buna başka kadın bulup da verin!

O küçük gövdesiyle Ulca'nın gövdesini koruyan Arzihal, sırtına vurduğunda ardından bir kamçı daha inince boynunu tutuyordu.

Kayınları at koşturup, köylerinin namusunu koruyan insanlardı. Yaşlı adamlar tartışmadılar. Bunun dışında, bu adamlar kamçı kaldırıp köyü basar gibi geldikleri için herkesin nefsleri ayağa kalkmış biri dayak biri dirgen kaldıran köylüler, görünüşlerinden ana babalarını tuhaf şekilde terkeder gibi görünüyordular. Onlar atlarına binip, bir söz bile demeden dönüp gittiler. Arzihal, yüzünden süzülen kanın boynundan içine doğru akıp gittiğinden habersiz, Ulcan'ın yüzündeki yara izlerini, mendilin ucuyla ile temizliyor, biraz öteye uçup giden şapkasını başına giydiriyodu. Onun bu merhameti, Ulcan'ın tepesinin tasını attırdı. Kendine gelir gelmez kadını iteledi. Henüz 40 yaşına gelmemişti. Kayınlarına baktıktan sonra ambara doğru koştu. Arzihal, onun niçin ambara girdiğini anladı, eğile büküle yaşlı Baykul'a bir şeyler söyleyip, homurdanarak ardından koştu ve ambarın kapısına dayak geçirip kapattı. Ulcan'ın kapıyı tekmeleyerek bağırdığı işitildi. Ulcan, bir yol bulup kapıyı açtı. Elinde silahla dışarı çıktığında, kayınları, çoktan kırıp aşıp gitmişti. Ulcan bu eleme sabredemeyip, silahın kabzası ile Arzihal'e vurup yere yıktı, bağırdı:

- Sakat bakıcı, onların yerine seni öldüreceğim!

Ulcan karısının çekip gitmesinin eleminin ve kızgınlığının hırsını bu sakat kadından çıkardı. Her daim sürüden döndüğünde, Çoban Recep'in ayakaltında durmaması için tembihlediği yere, terasın çatısına dikine koyulan uzun dayak ile Arzihal'i dövdü. Kadın ilkinde değilse bile ikinci defa da toplanıp terasa konan buğday çuvalları üstüne uçarak düştü. Onun, küçük gövdesinin tıpkı bir top gibi yukarıya yükselip düştüğünü burada onur ve halsiyetlerine yedirerek, sırf seyretmek için gelen Tersateliler olduğu açıkça görülüyordu. Arzihal, Ulcan'a aciz ve zayıf sesle bir şey diyecek oldu. Üveyik kuşu gibi kuru bir ses çıkardı ama hiçbir şey diyemedi. Dayağın suratına inmesiyle başından uçup giden örtüsünü almak aklına geldi; düşer düşmez iyice

toplanan saçı darmadağınık oldu; dağınık başını örtüp, Ulcan'ın gözünden gizlenmek için ahır tarafına doğru hızla koşup gitti.

Akşama yakın yaşlı O'ral, Arzihal'in her yerinde moraran dayak yerlerini gördü, zayıf bir o kadarda kötü hale gelen dirseğini görünce kadınlar gibi beddua etti.

- Öküz herif! İnşallah ölsen! Ulcan, gelip bir sakata mı gücün yetti? Kolunu kırmışsın, güya delikanlısın!

Arzihal'in dayaktan morarmış olan yüzüne bakıp, ustalığını iyi bildiği işe başlayan yaşlı adama içten bir şeyler işittiği için sinirlendi mi, yoksa yaptığı işten utandın mı, her nedense- Ulcan, bir tek söz söylemeden çekip gitti.

Arzihal ağırlar içinde terleyip inlerken:

“Ona beddua etmeyin usta baba. Suç bende, ben kendim yığılıp düştüm. Karısını bir yere sığdıramadım. Ben...” dedi ve çekip gitti. Ne yapayım, ben Allah'ın vurduğu bir kadını. Bunun için de üzgünüm, ablamın yerine ben ölsem daha iyiydi.

Birleri karşı çıkınca, kötü bir şeyler söylemeye kalkınca, eleştirdiğinde Arzihal birdenbire: “Aslında suç bende, ablamın yerine ben ölseydim keşke ne iyi olurdu.” şeklindeki sözlerle korumaya çalışırdı. Rahat bir insanı tanımaya çalışmadan gözleriyle vasıtasıyla kabul ettiğini belirtirten işaretler yaparken Arzihal razı olmak yerine, sizin yerinizde ben ölsem daha iyiydi. Ulcan da bunu istiyor, diye ağladığını hala köyde yaşayanlar hatırlarlar. Tersateliler, bu deli kırgın kadının, daima kendi yapmadığı suçları üstlenmesi ve daima ürkek bir şeylerden endişe duyar gibi sürekli Ulcan'ın önünde titremesi, Ulcan söyleyince hasta olmasına rağmen yerinden fırlaması, Ulcan geç kaldığı zamanlarda o gelinceye kadar gözünü kırpmaması, bazen de aç kaldığında yemek alıp sakatlığına bakmadan iki tepe öteki yaylaya yaya olarak gidip gelmesi, çocukların ve karısının bakıcısı olarak daima hazır kalmasının sebebi kadının bu duruma alışmasıydı. Arzihal, Ulcan'ın evden çekip gideceğinden de korkuyordu. Çobanın arkasından çekip giderek bir öküzü benzeyen bu yabani, onu kovmaktan da vazgeçmiyordu. O yine de geri geliyor çünkü bu kadın, kendisine bu kadar kötülük eden, acımayan adama karşı müthiş bir sevgi duyuyordu. Çünkü bu çocuğu, bebekliğinden beri kendi alıkoyup büyüttü. Kendi çocuğu gibi gördüğü bir evin hanımı olma bahtından mahrum olan bu talihsiz kadının, çok bağlandığı bu çobandan başka bu dünyada avuntusu kalmamıştı. Fakat bu dünya, sadece Ulucan'a olan sevgisi yüzünden bu bahtsız, koruyor gibiydi.

Oral Usta, orada yaşlanıp gitmiş otuz yıldan beri Çoban Recep'in evinde azıcık canıyla ve durmadan çalıştığına bakmadan, eli hep işte saçı süpürge olan kadının yıkılıp

düştüğüne inanmıyordu. Dayağın izleri hep ortadaydı. Arzihal, hiçbir zaman kimseye anlatmamış olsa da onun bazen alnı, bazen yüzünün şişip morardığını gören köylüler, bunun Ulcan'ın işi olduğunu biliyorlardı. Usta Oral, yumurtayla sürterek Arzihal'i feryat ettire ettire, dirseğini tıpkı boncuk dizer gibi sıvazlayıp, ovalayarak, kemikleri eliyle düzeltinceeline gelen bazı çer çöple, bir bezle bağladı. Ağrısı kesilmiş gibiydi ama Arzihal'in dirseği yıllar geçse bile titremeye devam etti. Sonra da orada bir çıkıntı oluştu. Kolu düzelmedi. Aradan yıllar geçti. Arzihal'in çıkan dirseğini oyuncak bebeğin kolu gibi, yerine takma işini Ulcan'ın çocukları bile öğrenmişti. Dirseği yerine takılırken kadın feryat ediyordu. Ulcan, yavaşça evden çıkar gider; bunca yıl geçse de nedense kayınları her gelip gittiğinde elemli bir şekilde Arzihal'i dövdüğünü hatırlar ve o günkü ter kokusunu ta burnunda duyardı. O sopayla kadını döverken bile: “Sakat bırakayım da gör.” der gibi döverdi. Bunların biri bile aklında kalmadığı gibi o, bir nebze olsun kılını kıpırdatmıyordu. O günkü olayın, bu kadar uzun süre niçin hatırında kaldığını anlamadı. Yaşlı kadın ve adamların elinden gelmeyecek şekilde Tersatelileri hayrete düşürüp, yaya bir şekilde yürüye yürüye Koşköl'a giden Arzihal ile birlikte eve dönmesi sebebiyle kız kardeşleri ile yüz yüze görüşmediği için mi ya da hayat denen sahnedeki iç çekişlerde başka bir şeyler olduğu için mi, kadının halka karşı huysuz ve uyuşuk olduğuna bakmadan ard arda doğan çocuklar o günkü dayak yemenin elemi de kadının zayıf duruma düşmesini de kayınlarının onu dövmek için her zamanki gibi bu zayıf durumdan faydalandığını da o gün Arzihal'i hiç beklemediği şekilde hiddetle dövdükten sonra ilk defa yaşadığı utanmayı da Ulcan, hatırasından sürüp çıkarmıştı. Ama acımsı ter dolu göğüs kokusu, aklımdan çıkmadı. O: “Bu kokuyu önceleri nerede kokladım acaba?” diye düşünerek geniş vadide yayılıp otlayan sürüyü tıpkı kendi mülkünü gözetleyen bir padişah gibi mağrur bir şekilde beklerken, Arzihal'in gâh omzuna gâh ayağına düşüveren, kadının bilek ve omuzlarıyla artık bütünleşen ve yıldan yıla aşınıp giden dayağa yaslanarak, bu azaplı oyunun sonuna yetişmek için çabalıyordu. Bu yılların ufalanıp giden parçaları ve kırıntıları altında kalan, ışıldayıp duran bu hatıraları bulmuş gibi oluyordu. Arzihal'in Ulcan'a yaşayamadığı bebekliğinde kendini avutmak için göğüsünü veren, bu yolla annesi Rahat olmadığı zamanlarda, hasta olduktan sonra daima ter kokusu geliyorken ayakları gibi zayıf ve hayat belirtisi olmayan, tıpkı ağzı açılıp duran çuval gibi solgun ve pis kokulu göğsünü ağzına tuttuğunu, kokunun o zamandan itibaren burnunda kaldığını düşündü. Bu düşünce Ulcan'ı daha da hiddetlendirdi. O bu tuhaflığı kendince: “Hiç kimseden almadığım için bana göğsünü verip kendini avutan, bunun için beni tıpkı kendi

doğurmuş gibi sevmiş Arzihal'in bu kokusu o zamandan beri hatırımda kalmış olmalı.” şeklinde yorumladı. Bu, onun sinirini daha çok ayağa kaldırdı. Eğer o zaman sakat olmasaydı da vücuduna omzuna vurmaktan ve sağ kolunu da kırmaktan vazgeçmezdi. Daha sonra da Arzihal'in sakat ayağı yetmezmiş gibi sağ kolunu da tamamen kullanılmaz hale getirdiğini hatırladı ve kendini bir an bile suçlu hissetmedi. Aksine o, bir zamanlar annesi yerine onun tuzlanmış göğsünü deli gibi emdiği için kendini hiç affetmedi. Ulcan'ın kadına karşı bu tür münasebeti ve davranışları daha sonra onun çocuklarına da geçti. Akli başındaki çocuklar da bebeklerinin elbiselerini yıkamak için tezekten tuğlalar yapan, kazanın altına ateş yakarken kış günleri kurulmuş Ilgın ağaçlarını toplayan, çalılık arayan kadının bu ağır işleri yapmasını tuhaf karşılamıyor ve hepsi bu işleri onun görevi olarak görüyordu. Onu annelerinin kız kardeşi olarak değil, kendi yapmaktan öğrendikleri veya yapamadıkları pis işleri yapmaya mahkûm edilen uşak olarak görüyorlardı. Rahat öldükten sonra Arzihal, sıçan kokusu basan ambara taşındı. Ulcan'ın nazik misafirler için dağlardan vurup getirdiği domuzları rüzgârda kuruması amacıyla bıraktığı ambarda, ambarı dolduran buram buram tüten domuz etlerinin kokusu arasında bu kadın da o küçücük hücrede kuruyan etler gibi yıldan yıla kuruyup gidiyordu. Aslında karısının çekip gitmesinde Arzihal'in hiç bir suçu yoktu. Ama Arzihal, gelini sürüp def edip göndermek bir yana, ona iyi bakmak için bütün vücudu ve benliğiyle kendini feda etmişti. Aksine gelin, geldiği günden beri sakat kadına büsbütün kendini emanet etmişti; önceden adı çıkmış olan Ulcan'ın annesi yerine saydığı teyzesi onların hizmetini yapsın demişti. Arzihal, gelinin hizmet etmesine zaten izin vermedi. “Hala kırkı çıkmadı.” deyip ev işlerini kendi yaptı. Ne bahtlı gelinmiş, geldiği günden beri bedava hizmetkâra sahip olmuştu. Gelin sürünün peşinden gidip de bazı akşamlarda, gecelerde yaylada geceleyen kocasını beklediğinde Arzihal, onu avutmak için uğraşıyordu. Hiç kimseye hatta kendi ablasına dahi söyleyemediği sırlarını, geline fısıldayıp kocası gelmediği için yaşadığı hicranı biraz da olsa bastırmaya uğraşıyordu. Gelin, Arzihal'i ilk gördüğünde: “Bu kadının ayağını düzgün basmaktan başka arzusu olmaması gerek. Böyle kadında arzu, heves ne işe yarar.” Düşüncesinde ne kadar hatalı olduğunu o günlerde anladı. Zira Arzihal'in bu sırrından başka bir kişiye bile anlatmamayı; arzu ettiği bir hatırası yoktu. Bu yüzden daha kırk gününü doldurmamış ve gerdekten bile çıkmadan kocasından memnun olan geline bu hatırasını anlatıp oyalamaya çalışıyordu. Onun bundan başka bir niyeti yoktu. O geline, iç çekerek ve daha çok utanarak, atlı bir yiğide gönlünü kaptırdığını, kendilerine topal gelini münasip görmeyen anne ve babasına incindiğini, o yiğidin şu ilerdeki kır

arkasından geldiğini ve çalılıkta buluştuklarını, kendisinin de evlerindeki su dolu kovaları mahsene döküp sık sık su almaya gitmek için nehir boyuna o çalılıklara gittiğini, yiğidin kamçısına nakışlı işlemeler yaptığını, sonra her ne olduysa bu atlı yiğidin görünmediğini, aradan aylar geçse de ondan haber gelmediğini, onun ise içine atıp bu konuda hiçbir şey söylemediğini, bugün bile o yiğit delikanlının hala Ilgın ve sarı çalılıklarla dolu ormanlıkta yürüdüğünü düşünüp o ormanlığa gittiğini, onu gördüğünde göğsüne başını dayayıp bunca yıllık ayrılık için kırılganlığını anlatıp, doya doya ağlayası geldiğini anlattı. O anda gelin, bu sözleri, bir kişiye bile anlatmayacağına dair söz vermişti. Ama çocukların doğumu, Ulcan'ın teyzesine karşı kaba nezaketsiz davranışları yavaş yavaş gelinin de suratını astırdı. O da Arzihal'e kocası gibi muamele etmeye alıştı. Ard arda doğan çocuklarının beşiğini sallayan kadının kollarının gücü kalmadı, sonra omzunda yaralar çıktı. Ama kadın bunu bir an bile ne Ulcan'ın ne de gelinin yüzüne vurdu. Aksine o tıpkı kendi torunlarını bağrına basıp büyütüyor, çocukların ne yaygarasından ne de kavgalarından rahatsız oluyordu. Çocuklar ona her bağırıldıklarında kadın onlara sevgiyle yaklaşıyor ve çocuklar onu daha çok seviyor, bazen at bazen eşek yapıp sırtına biniyor, onun çocuklarını sırtına alıp bütün avluyu dönerek dolaştırıp gezdirdiğini gören Ulcan: “Bu topal kadının aklı başında değil, önce onu terbiye etmek gerek. O taraftan bu tarafa koşup duran bu yaşlı kadın bu şekilde çocuklarla oynuyor mu oynar hiç?” diye düşünür, böyle bir kadını kendine bela olarak görüp, onu başlarına bırakıp giden anasına kızıp, elindeki sopayı daha bir öfkeyle sıkardı. Gelin de şimdi ona bir hizmetkâra bakar gibi bakıyor, süpürme, silme gibi evin tüm işlerini ve çocuklara bakma sorumluluğunu Arzihal'e yüklüyordu. Yıllar geçti ve evliliğin üzerinden uzun yıllar geçtikçe hayatın huzursuz ihtiraslarına sarılıp kalan gelin, verdiği sözü unuttu. Bir gün Ulcan sofradayken: “Kırın öbür tarafında bir kısrak bir yiğidi tepip öldürdümüş cenazeye gidiyorum.” diye karısını korkuttu ve telaşlandırdı. “Normal bir at değil kısrak tepip öldürmüş. Tıpkı İntikam alır gibi onun tam şah damarına tepmiş.” dedi. Yaşlı baykul bekliyormuş. Sanki kendi gitse kırdaki kurt yiyecek gibi... Çabuk ol.

O anda gelin düşüncesizlik etti. Bir anda iğneleme ile ve anlayışsızlıkla karışık, Heybesini ambardan alıp getiren Arzihal'e bakarak:

- Bu daha önce sizinle görüşüp vedalaşıp giden yiğit değil mi?
- Şimdi eniştenizin yasına mı gidiyorsunuz..

Ulcan şaşkın bir şekilde karısına baktı. Arzihal ise taş gibi donup kaldı. Onun için şimdi herşey bitmişti. Ulcan onun sırrını anlamış gibiydi; o, derisine saman

doldurulacakmış gibi bozarıp kızardı, titriyordu. Arzihal'in suratının bu kadar sarardığını ve onun bu kadar şaşırdığını bugüne dek hiç kimse görmemişti. Onun yüzü, affedilmeyecek bir günah üstünde yakalanmış gibi bembeyaz olmuştu. Ama Ulcan, karısının sözünden başka anlamlar çıkardı: bir hafta önce gelinin teyzesi düğün yaptığında Ulcan:" Kardeşine bir düğün borcum yok. Ben düğün yaptığımda o gelmedi. Kardeşinle aramız açık." demişti. Bir haftadan beri kör gibi hakaret eden karısı, kaş yapayım derken göz çıkardığını geç anladı. Yaptığı şey pahalıya patladı.

Şaşkın şaşkın bakıp duran ve titreyen Arzihal, hiç araya girmede. Fakat gelin, kardeşlerinin düğününe gitmediği için değil, kocası yılın üç mevsimini yaylada geçirdiği ve onun gül gibi ömrünü iki duvar arasında çürüttüğü için ağzına gelen her şeyi çenesi yorulana kadar kustu. Ulcan da elinin gücü tükenene kadar karısını dövdü. Ulcan gidince sırtı yara bere içinde kalan gelin, çocuklarını alıp Koşköl'e babasının evine gitti. Arzihal, Koşköl kırlarına kadar gidip yalvarsa da gelin geri dönmedi. O, karısının ardından ortalık kararınca kadar bekledi, sabah kırım üstünde dört atlı peyda oldu.

Kendisi ile yaşıt kadınlar gelinleri, çocukları ve torunlarının yanında, gelinlerinin ve kızlarının baktığı, yedi kat yatak üstünde hastalıklarından inlemeye ve sızlanmaya başladığı halde Arzihal, ne sağlığından ne hayatından şikâyet ediyordu. Çoban Recep'in evinde hala daha ablasının hizmetini yapmak için atılıp gittiği o eylül akşamı gibi sabahtan akşama kadar Ulcan'ın her yıl daha da artan şiddet rüzgârında, kuzularının peşinden bahar zamanları, tıpkı dünyanın geçiciliğini tasdikler gibi acele ile akıp giden nehir kenarında hayvanların tezeğiyle dolu kır ve tepelerde köylerin gurbet içine gömülmüş söylentileri ile tozlu sokaklarda, kendi kaderini sürükleyerek götürür gibi yana yakıla yürüyordu. Onu sakat bırakan kader sanki onu şimdi mükâfatlandırıyormuş gibi her yaşı geçtiğinde daha da dinçleştirip güçle dolduruyordu. Yine de şaşkınlık içinde kalmış halde geceleri herkesten sonra yatıyor, üstü açılan çocukların ve Ulcan'ın üstünü örtüyor, soğuyan sobaya tezek atıyor, uyuyan gelinin uyanmasından korkarak nefesini bile vermeden beşiği sallayıp odadan çıkıyordu. Saatler, mevsimler, yıllar geçiyordu. Kar ve yağmur manzarasında yatan sıçanın yuvası gibi tuhaf bir hale gelen ambara giren Arzihal, sabahleyin eğri basıp ya testiyi ya da süt dolu kovayı dökerek herkesi uyandırıyor, o anda sesi homurdanarak çıkan Ulcan'ın çocukları da onu tıpkı babaları gibi aşağılıyor, gelin ise hiç ara vermeden onu işlere koşturuyordu. O ise değersiz bir şekilde atılıp gidilen bir eşya gibi bu evden sürülmekten korkarak hiçbir işten kaçamadan, kendisini gereksiz görecekle diye her

düşündüğünde Ulcan'ın çocuklarından bile çekinerek kendisinin de yaşlı diye sürüleceğinden korkarak hasta veya sakat kalmayı bile tasavvur etmezdi.

Arzihal çıkmasa kışlağın malı sanki otlamaya gitmeyecekmiş gibi Ulucan'ın ve sürünün izinden Azlar Kırısı'na kadar başını eğerek gider, eğer geç kalırsa hiç kimseye söylemeden yine o kırdaki demir gibi sağlam yıldızları, taşları yarıp kayaya yosun gibi yapışan, dallarının kuruyup gitmesine bakmadan en yüksek ve hala coşkun şekilde ilkbahar kokusunu dağıtıp duran bir çift arkadaş, sanki bütün dünyayı göz göz yapar gibi salları ve tabiatın mevsimler şeklinde görünüşünde bazen soğuk, bazen yakıcı sıcak, bazen sel olup akan bütün sınavlarına metanet ile katlanarak yaşayan yalnız, yaşlı, sert ağacın yanına gidip bulanık görmeye başlayan gözlerini uzak yaylalara dikip çöker ve beklerdi. Sanki ihtiyarların sertliği sabır ve metanet konusunda bütün konuları bitirecekmiş gibi uzaklardan gelen sürünün tozu görünmeyinceye kadar öylece kalakalır; kılını bile kıpırdatmadan oturur; sürünün görünmesi ile birlikte eğilip sürüne sürüne karşılamaya çıkardı. Gariptir ki elli yıldan beri yalnızlıktan bıkan ağaç bile onu bırakmamak için yırtık pırtık elbisesinden yolar, yolarak aldığını bir paçayı da sonraki huysuz rüzgârda zafer tuğu gibi bayrak gibi salları durdu. Kadın bunu sezer sonra da "Ulcan!" diye ileriye atılırdı. Kadın her yaş aldığında şaşırtıcıdır ki hareketli, enerjik bir hale geliyordu. Şimdi de onun başka avlularda da koşup durduğunu görüyorlardı.

Onu gördüğünde kendi kader arkadaşını bulmuş gibi rüzgârın esintisi ile ses çıkaran ak ağaçların çığlıkları da, kambur kadının aynı eski püskü elbiseselerini sürüyüp duran vücudunun aydan aya dökülüp gittiğini başkalarına bildirmemek için özgürce yürümesi de, o anda alnına yazılan kaderin ezel hükmünü değiştiremedi ve Arzihal'in bir ömür korktuğu şey, güz ortalarında değirmenden yarım çuval un çekirip geldikten sonra ortaya çıktı. O birden bire yatıp kaldı. Sanki canının demiri kopmuş gibi günden güne yüzündeki hayat eseri kaybolmaya başladı. Bu ilk ve son yatışıyla yaprak dökümünü geçirse de kışın tam ortasında öldü. Tükürünce tükürüğün bile donduğu şafak vakti, onu son menzile götürmek için Tersateliler ve yüzleri asılmamış kardeşleri topladılar. Buraya toplananlar ağıt yakmak bir yana dışarıdaki köylerden sanki başkalarıyla birkaç gün vakit geçirmek için gelmiş gibilerdi. Bu toplananlar başkalarının evinde birkaç gün kaldı. Tersateliler'in kırk yıldan beri gönlüne giremeyen, girmek bir yana dursun giriş kapısını bile tıklatamayan ve bu kırk yıldan beri yaşayıp da sırrı bilinmeyen gönlünü onlardan gizleyen kırgın kadını, hiç değilse son gününde -tıpkı yıkılmış bir kaleye zorla giren bir ordu gibi- onun şimdi bütün sırrını ortaya koymak

için toplanmış gibiydiler. Ulcan da böyle bir günde endişeye kapılmaktan pek de hoşnut değildi.

Sözleri kasten başkalarına duyurmak ister gibi:

- Bu sakatın öldüğü gün de kendine benzeyen bir telaşa sebep oldu ya! O bu sözleri başkalarına duyurmak ister gibi söyledi. Bu yolla hasta anası öldükten sonra Çit'e götürmeyip kendi başına kalan yamalı kadını baş belası olarak gördüğü için babası ile dayısını çağırmıştı. Babasının şimdi ahı gitmiş vahı kalmıştı. Onun sözüne, davetine, icabet etmedi: O kendinin dermansızlıktan tutamadığı başını güçlülükle kaldırıyor, dayısı da onun davetini duymamış gibi davranıyordu.

Ulcan adına zor olsa da yaşlıların zorlaması ile cenazenin yattığı ambarın önüne durdu, mendiliyle gözlerini sildi. Dayağa dayayıp: "Teyzem." dedi. Onun bu ağıtı saki gökyüzünde gök gürültüsü kopmuş gibi tesir bıraktı. Ağıttan çok sinirli bir sese benziyordu. Başsağılığına gelenlerin gülesi geldi. Yaşlılar, yaşı kırkı geçmiş olan ama halkın geleneğini anlamayan bu sakar ve kaba adamdan hoşlanmadılar ve başlarını salladılar. Kim olduğu bilinmeyen biri gelip Ulcan'ın koltuğundan tuttu. Ulcan sakince geri dönünce küçük dayısını gördü. Dayısını Çit'ten sabah iki kişi zorlukla ata bindirip alıp gelmiş ve avlunun bir kenarında sundurmanın bir köşesinde, yere emaneten döşenmiş pöstekinin üstünde oturan babasının da çağırıldığını ve geldiğini fısıldayarak anlattı. Ulcan hiç mi hiç sevmediği ve bunca yıldan beri ara sıra babalığını hatırlardığı, bu güne kadar bir kere gelip sonra çekip giden ihtiyar adamın kendisine ne söyleyeceğini merak edip, şaşkın bir halde leylek gibi yürüyerek ihtiyarın yanına gitti: "Ne diyorsunuz?" dercesine düşecekmiş gibi dayağa yaslanarak durdu. Dedesi sanki bir suçlu gibi başını önüne eğdi sonra yaşlılık, sakat ve yaralı olsa da evladı kendinden önce bu fani dünyayı terk ettiğinden mi bilinmez, gözleri yaşla dolu dolu, titrek bir sesle konuştu:

- Anam deyip ağıt yak yavrum anam diye..

Ulcanın siniri bozuldu: "Şimdi bu nereden çıktı?" diye düşündü.

- Ne için annem diyeceğim? Annem ölüp gideli, otuz yılı aştı.

Babası derince bir iç çekti; gözlerini kaçırdı; sonra fısıldadı.

- Arzihal senin gerçek annendir, yavrum. Selam adlı bir delikanlı, kötü bir iş yapıp gidince sizi Rahat'a verdik. Aslında seni Arzihal, kendisi emzirerek büyüttü yavrum. O senin gerçek annen...

Yaşlı adam başka hiçbir şey demedi. Günün soğuşunu, ayazını, yünlerin içine alıp da yenecekmiş gibi pöstekiye ayaklarına sarıp gözlerini yumdu ve bu şekilde

kendisinin sonsuz derdine ve topal kızını utançtan kurtarmak için düşünöpte bulduğu çareyle bu uzak hatıra ya gömölöp gitti.

Ulcan ise: “Bu akli başında olmayan yaşlı ne diyor?” der gibi dayısına baktı. Dayısı başkalarının duymasından korkarcasına babasının sözünü tasdikleyip “böyle” der gibi ses çıkarmadan başını salladı. O da bu huzursuz yeğeni dayakla saldırabilir diye korkarak geri çekildi. Ulcan, sanki bu ezeli avlunun huzursuzca titreyen, yalvaran yüzü gibi titreyerek etrafa umutla baktı. Birinin bu sözlere yalan demesini bekledi ama bu sözü İnkâr edecek mert bir kişi bile bu avluda görünmedi. Burada, daha evvel, kayınlarının dövüşmeye geldiği gün hissettiği göğüs kokusunu, dimağının derinlerinde hissetti. Sonra bu koku onun her nasılsa karanlıkların içine sinip giden hatırasını: tadına vara vara emip durduğu göğsü ve kendisine hem günahkarane hem korku ile bakıp duran genç ve ablasının bedduasından, titreyip duran Arzihal biranda Ulcan’ın gözlerinin önünde canlanıverdi. Onu kabrin tepesinde, Arzihal’in yanında yalnız bıraktılar. Onu kırk yıldan fazla omzundan eksik etmediği ve öylesine dayanıp duran dayasını: “Bu kadının da peşinden ağlayan bir kişisi var.” der gibi bu merasim içinde kabrine dikmişlerdi. Şimdi Ulcan, ilk olarak Çoban Recep’in sonra ise tuhaf bir şekilde otuz yıl kendi eliyle bazen ocak başında bütün avluyu dumana boğan, bazen ekmek pişireceğim diye yağı karıştırıp duran, bazen sığırı emen buzağının önünde, bazen hamuru akıp duran tandırın başında işiyle uğraşan Arzihal’in onu takip ettiğine ne zaman sinirlense, ne zaman öfkelenirse, daima ayağının altında yerleşmiş olan vurdukça vurası horlandıkça horlaması gelen bunca horlamalara sabredip: “Yine bana vur.” der gibi karşısında peyda olan zayıf ve yaralı kadını gâh dürtükleyerek gâh kamçılایarak dövüp, kendisi her kamçılادığında da bir kucak kurumuş ot gibi kaldırıp biraz önce tümsek halinde duran kabre tikiştirılan kadının kemikleri gibi silikleşip, inceliş gitmiş ve Ulcan için bu hayatta sürüyü izinden takip edip duran it kadar da kadri olmayan minicik cüsseli kadına yapılan bunca yıllık horlamalara: “İşte ben şahidim!” der gibi boy pos göstererek duran dayakla baş başa kalmıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

3.1. Üslup İncelemesi

3.1.1. İstilâ Hikâye Tahlili

“İstilâ” hikâyesi, Nazar Eşankul’un sembolik, alegorik ve modern etkilerin görüldüğü hikâyesidir⁷⁸.

Yazar geçirdiği çocukluk ve gençlik dönemi boyunca Sovyet Rusya’nın baskılarını bire bir yaşamış, bu dönem boyunca şahit olduğu çatışmaların sadece tanığı olmakla kalmamış gözlemlediklerini de eserlerinde konu olarak işlemiştir. Dönemin yasakları ve yazarların katledilmesinden dolayı bazı hikâyeleri sembolik bir dille kaleme almıştır. “İstilâ” hikâyesi de yazarın bu şekilde kaleme alınmış hikâyelerinden biridir.

Hikâyede kahramanın, daha çocukken gözleri önünde babası ve dedesinin öldürülüşü, onları öldüren düşmanların şehri ele geçirmesi, kendisinin de bu şehirde yaşamasına rağmen paranoyaya kapılmış bir halde kaçışı anlatılmaktadır. Hikâyede düşmanlar tüm şehri ele geçirmiştir. Fikirlerini zorla kabul ettirmek için sesli sloganlar kullanmakta, gürültülü davullar çalarak güçlerini sergilemekte ve her yeri ayağa kaldırmaktadırlar. ‘Mahlûklar’ın asıl amacı tarihi yok etmek, burada yaşayan insanların zihnine yerleşmek, bütün kadınları tecavüzleriyle hamile bırakarak kendi nesillerini yaratmaktır. Böylece buradaki insanların dilini, dinini ve kültürlerini kökten silip atma, kendi hâkimiyetlerini kurma amacı gütmektedirler. Şehirde buna direnen sadece bir kişi kalmıştır. O isimsiz kahraman tek başına terk edilmiş bir sarayda atalarının tek vârisi olarak yaşamakta, teslim olmamak için direnmektedir. Tek başına, düşman kokusu gelen bir sarayda yaşamasının altında bir anlam yattığı hikâyede hissettirilmektedirler. Hikâyede dönemin siyasî olayları, toplumun yaşadığı baskı, örtülü ve sembolik bir şekilde aktarılmaktadır. Metinde göze çarpan en önemli şey sembolik anlatımdır. ‘Mahlûklar’ın davullarla, yüksek seslerle sloganlar atarak ve bayraklarla şehirde dolaşması, şehrin düşman işgalinde olduğunun bir göstergesidir ve düşmanın bayrak sembolüyle Özbekistan’da bağımsızlık ilan ettiğini anlatmaktadır. Bu durum, hikâyenin başında da ifade ettiğimiz gibi geçmişte yaşanan baskı siyasetiyle bağlantılı olarak ortaya konmuştur. Tarihte yaşanan olayları edebî bir metin olarak önümüze sunan ve bir belge niteliğinde eser veren Nazar Eşankul, hikâyede bir film setindeymişçesine canlı betimlemeler ve harika bir üslupla bu hikâyeyi kaleme almıştır. O, tarihî sürece de sürekli göndermelerde bulunmuştur.

⁷⁸ Hikâye <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshon-ul-istilo-ikoya/> adresinden alınmıştır (e-tarih 15.02.2017).

Hikâye kahramanında sürekli takip edildiği düşüncesi vardır ve bu nedenle hep kaçır. Bu sebeple de kahraman bir kişiyle çok nadir karşılaşır, karşılaştığında yaşadığı olaylar azdır. Olay halkaları bu yüzden sık bir şekilde değişmez. Hikâyede, genellikle, kahramanın gözlem, düşünce, hayal ve rüyaları yer alır.

3.1.1.1. Hikâyenin Yapısı

Hikâye kahraman ve düşmanlar arasında geçmektedir. Kahramanın ve diğer kişilerin isimleri hikâyede geçmemektedir. Hikâyede geriye dönüş teknikleri ve gerek rüyalarla gerek kahramanın hayal âlemine dalmasıyla bilinç akışı teknikleri kullanılmıştır. Hikâyenin sonunda kahramanın kuzuya dönüşmesi hikâyeyi alegorik bir hale dönüştürmektedir. Ayrıca kavramları ve uygulamalarından olan metinlerarasılık bu hikâyede de yer almaktadır. Aşkaroğlu'na göre *“Metinlerarası ilişki her türlü metin arasında ilişkinin kurulmasına uygundur. Bir roman daha öncül bir romandan, bir öyküden bir efsaneden, bir şiirden bir tarihi olaydan esinlenebilir ve bu metinleri işleyebilir”* (2015: 124). Rus istilâsının etkisiyle yazılmış bu hikâyede kahraman, herhangi bir durumdan etkilenecek yaşamışlıklarını düşlemeye başlar. Çocukluğuna iner ve o zamanlar çok etkilendiği olayları gözünde canlandırır. *“Bu yöntemle yazarlar, bir insan ile ilgili tüm gerçekleri kronolojik zamana bağlı kalmaksızın, insanın bilinçaltının ve hafızasının derinlerine inebilirler”* (Karabulut, 2012: 1377). Sonra o, tekrar kendi zamanına geri döner. Olaylar kaldığı yerden devam eder. Hikâyede düşünce ve hayallerle ilgili kısımlarda oldukça uzun cümleler kullanılırken hareket ifadesi daha fazla olan bölümlerde kısa cümleler tercih edilmiştir.

3.1.1.1.1. Olay Örgüsü

Kahraman, her an şehri basan düşmanların onu takip ettiği hissine kapılarak onlardan kaçmak ister. Sürekli bir ses duyar ve yer değiştirir. Olay halkasının ilk kısmı bu şekilde oluşur. Giriş kısmından sonra hikâye hareketli olaylardan çok betimlemelerle devam eder. Olay odaklı olmayan bu hikâyede kahraman yalnız başınadır ve o, hikâye boyunca hiçbir olaya karışmak istemez. Birkaç karşılaşma haricinde, genellikle düşmanları izler ve izlenimlerinden çıkarımlar yapar. Hikâye bu izlenimler ve çıkarımlarla devam eder. Sonuçta düşmanlar sarayda onu bulurlar ve yakalarlar. Kahramanın kuzuya dönüşmesiyle de hikâye biter. Olay halkalarını sıralayacak olursak:

Hikâyenin olay halkaları,

1-Tüm şehri düşmanlar basar.

2-Kahraman, düşmanlardan kaçtığı için eski bir sarayda saklanır.

3-Düşmanlar, her yerde asimile edecek halk arar ve şehirde dolaşırlar.

4-Şehirdeki düşmanlar kahramanı da asimile etmek istediklerinden dolayı peşinden koşarlar ve sarayına kadar gelirler.

5-Kahraman düşmanlar tarafından yakalanır, sonuçta kuzuya dönüşür.

İstilâ hikâyesi, 5 olay halkası etrafında şekillenmiştir. Olay halkaları bir kaçışı bize aktarmaktadır. Yazar, bu rüya ve izlenim dolu bölümleri âdeta bir film sahnesi gibi canlı betimlemelerle anlatmıştır. Olay halkaları önemli, birbiriyle bağlantılı bir kemik yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aralarda yer alan kahramanın izlenimleri ise hikâyeyi daha üst anlam boyutuna taşımaktadır. Hikâye bir bütün olarak ilk okunduğunda anlaşılamayacak kadar derindir ve güçlü mesajlar içermektedir. Üzerinde fazlaca düşünülmesi gereken bir hikâyedir.

Hikâye, ilk olarak kahramanın içinde bulunduğu sefaleti, açlığı, yalnızlığı, çevreye duyulan güvensizliği ve sürekli takip edilme korkusuyla baş başa olduğunu anlatmayla başlar. Kahraman sokaklarda sürekli takip korkusuyla gezinir ve her yeri gitgide yabancıların sardığını düşünür. Onun bu korkusu çevreyi saran düşmanlar tarafından yakalanmak değildir. Düşmanların onun benliğini, kültürünü değiştirmesiyle beraber iradesi dışında onların yaydığı kötü büyüye diğer insanlar gibi kapılmak ve yabancılaşmak asıl korkusudur. O, geceleyin gezerken yüzünü bir ilan tahtasıyla gizler. Bu ise, düşmanların onu kendilerinden biri olarak görmelerini ve ona ilişmemelerini sağlar.

Onun gözünde ‘mahlûklar’ tüm şehri sarmışlardır ve durmadan bağırırmaktadırlar. Meydan âdeta idam meydanını andırmaktadır. Sokaklarda renkli levha ve sloganlar asılıdır. Meydanın idam meydanını andırması, insanların orada âdeta ilan ve sloganlarla katledildiğine işarettir. Bahsedilen yabancılaşma yavaş yavaş insanlar arasında yayılmaya ve tüm şehir yıllardır süregelen manevi varlığını yitirmeye başlar. Bu, aynı zamanda bir milletin katledilmesidir. *İlandaki sözleri çok ciltli kitaplar gibi okumak, bitirmek mümkün değildi. İlanlar bir yerde toplansa misli görülmemiş bir kitap ortaya çıkması mümkündü. Hepsi emir, davet, hitap ahenginde çınlıyor, hepsinden şehir ortasındaki ‘mahlûklar’ın gürültülü sesleri geliyordu. Bunlar aslında ‘mahlûklar’ın sessiz çığlıkları idi (İstilâ: 2).* Hayit’in de belirttiği gibi o dönemde bütün okullar,

tiyatro, sinema, gazete ve dergiler düşmanların propagandası için birer vasıta olarak kullanılmış, dil, kültür ve tarihî yapıya ek olarak dinî yapı da bu şekilde zayıflatılmıştır (1975: 87-88). Bu durum hikâyede *Şehir yabancılaşılmaya doğru giderken o da kendine yabancılaşıyordu (İstilâ: 2)* ifadesinde de görülmektedir.

Hayit'in bahsettiği gibi bu propagandalar, gürültülü sesler ve ilanlar düşmanların gerçekleştirdiği ve istilâyı daha kalıcı hale getirmek için çabaladığı bir politikaya işaret etmektedir. Tezin başında da bahsettiğimiz gibi Rusların sık kullandığı istilâ figürleri arasında ilan tahtaları ve sloganlar gelmektedir. Bu sloganlar uzun bir süreçte amacına ulaşırlar ama bir milletin manevi katlini de gerçekleştirirler.

Hikâyede düşmanlar şehrin tarihî yapılarını kısacası tarihî dokusunu yerle bir etmişler, yerli halkın gelecek nesillere aktaracakları bir şey bırakmamışlardır. *Onlar, şehrin geçmişine dair her ne varsa hepsini yakıyor, viran ediyor, bozuyor, yerine kendi istedikleri şehri yeniden kuruyorlardı. Şehir sonraki iki üç ay içinde küçük kafeslere benzer bekçi kulübesi gibi binalar ile dolu, gösterişsiz bir yere dönüştü (İstilâ: 2-3)*. Bu hikâyede anlatılanlar, “Kolhoz sistemi”ni işaret etmektedir. Ruslar yerli halkın tarihini ve evlerini ele geçirme hedefini, kolhoz denilen çiftlikleri inşa etmeleriyle gerçekleştirmişlerdir. Karabulut'un da ifade ettiği gibi *Esas olarak köylülerin üzerine inşa edilen bu politika ile özel sektör ortadan kalkacak ve köylü kendi toprağında karın tokluğuna çalışan yığınlar dönüşecektir. Dağınık halde yaşayan köylüler kolхозlarda bir araya getirilince daha kolay baskı altına alınacak ve daha verimli çalışacaktır* (2018: 617). Bu çiftlikler göçer halkı yerleşik hayata geçirmiş, baskı altında tutmuş, bir arada oldukları için topluca yönetilmelerini Ruslar için kolay hale getirmiştir. Ayrıca devlete bedava sayılacak iş gücünden elde edilen para akışı da sağlanmıştır.

Düşmanlar şehre hükmediyor ve hissiyatlarıyla herkesi etki altına alıyorlardı. Mahlûkların yaydığı etki insanları âdeta manevî ölüme sürükleyip düşünmesini engelliyor; bilinçaltı mesajları onların benliğini kaybetmesine neden olurken aynı zamanda bütün Türk boylarını âdeta birbirini yiyen insanlara dönüştürüyordu. Bu durumu Yüce *Türk boyları arasındaki eski düşmanlıkları kışkırtarak ve kabileler arasındaki rekabeti körükleyerek onları birbirine düşürdüler. Akabinde Mart 1924'te Taşkent'te toplanan Türkistan Birlik Komitesi'ni provoke ederek tatsızlık çıkarttılar. Bunun üzerine Türk boylarını temsilen söz konusu Komünist partiler hep birlikte Rus Komünist partisine başvurarak ayrı cumhuriyetler halinde yaşamak istediklerini bildirdiler* cümleleriyle dile getirir (2006: 5). Buradan hareketle diyebiliriz ki Türkistan

coğrafyasının çeşitli politika ve planlarla parçalanması ve insanların kışkırtılarak birbirine düşürülmesi hikâyede geçen bu ifadelerle de açıkça ortaya konmaktadır.

Kahraman sürekli gözetlendiğini düşünmektedir. Bu takip ve güvensizlik duygusu onun aklını sürekli meşgul eder. Hikâyede yer alan bu durumun sebebi Rusların uyguladığı takip usulü ve bunun etkisi olmalıdır. Bu durum, Karabulut'un *Foucault'nun, iktidar kendine bir hapisane kurar ve her şeyi tek merkezden denetlemek için hücreleri daire biçiminde kurgular ve böylece mahkûmları denetler, yönlendirir, onlarda gözetlendikleri ve yanlış yaptıklarında cezalandırılacakları hissi uyandırır* (Karabulut, 2009: 87) şeklindeki sözlerinde kesin ifadesini bulmaktadır. Kahraman tam olarak bu psikolojiyle hareket etmektedir. Rusların uyguladığı bu politika insanların hiçbir şey yapmasa da gözetlendiği hissine kapılmalarına sebep olmakta ve bu yolla kontrol yöntemini kurmaktadır. Bu durumun hikâyedeki kahramanın psikolojisine derinden işlediğini görüyoruz.

Hikâyede, düşmanlar günden güne çoğalmaktadır. Neşeli kalabalıklar arasındaki kişiler ona hep yabancıdır. Düşmanların artması, kişilerin Ruslaştırılması yanında 'yerleştirme' adı altında uygulanan bir sürgün politikasını da ortaya koymaktadır. Orta Asya'da birçok Slav ve Rus topluluğu Türk topraklarına yerleştirilmiş, böylece Türkler kendi topraklarında azınlık olarak yaşamak durumunda kalmışlardır. Bunun en büyük kanıtı Hayit'in 1975 yılındaki makalesinde verdiği rakamlardır: ... *bütün nüfusun % 60'dan fazlasını Ruslar ve başka Slav halkları teşkil eder. Türkler ise ancak nüfusun % 30'u kadardır* (1975: 92). Hikâyedeki bu kısım da tam ifadesiyle bunu vurgulamaktadır. Gözlemlenen kalabalıkların içinde kendinden insanlar olsa bile kahramanın gözünde asimile olmuş herkes artık düşmandır.

Kalabalığın çokluğu ve gürültüsü kahramanı kahreder. O, kalabalıklar arasında bile kendini yapayalnız hisseder. Onun gözünün önünde birdenbire bir çukur peyda olur. Hikâyede kalabalığın gözünün önünde böyle bir çukurun belirmesini ve çukurun içinde ateşin görülmesini, milletin içinde bulunduğu durumun betimlenmesi olarak yorumlayabiliriz. Hikâyede, Türk halkının milli çizgisinden uzaklaştırıldığı, görünmez bir çukura çekildiği; geleceği ve milli değerlerinin yakılarak yok edildiği sezdirilmektedir.

Hikâyede konuşmaya pek rastlanmaz. Genellikle kahramanı gözlemleyen tanrısal bakış onun hislerini bize aktarır, fakat eserin birkaç yerinde kahraman samimi duygularla konuşturulur. O bu konuşmalarıyla, geçmişteki yaşamına ve sevdiklerine çok fazla özlem duyduğunu belirtir. Kimseye kötülük yapmamasına rağmen sevdiklerinin

hepsini kaybetmiştir. Sefil bir yaşam sürmekte ve bunun nedenini bulmak için kaderini sorgulamaktadır. Aslında çoğu sıkıntının nedeni o ya da sevdikleri değildir. Kendisi dışındaki herkesin düşmanların sözlerine kanarak onlardan biri olmasıdır.

Hikâyede okuyucuya mesaj gönderen pasajlardan biri, kahraman koltuğun altına gizlendiğinde, koltuğun üzerine oturan ve kahramanın ‘düşmanın avukatları’ olarak nitelendirdiği iki kişi arasında geçen diyalogtur: *Ben şahsen katliama karşıyım. Bugünkü medenî dünya insancıl sistemi beğeniyor. İnsancıl olmak bütün gayelerin buradan hareketle bizim de dayanağımızdı (İstilâ: 6)*. Ruslar, diğer topluluklar üzerinde hâkimiyet kurmak için başlangıçta insancıl bir tavırla ‘yerelleşme’ politikasını destekleyerek insanları boy boy ayırmış, onları bir arada tutup yönetebilmek adına da eşitlik ilkesinden bahsetmiş, parçalama gerçekleşene kadar her birinin kendi kültürünü yaşamasına izin vermiş gibi görünmüştür. Bu yüzden halk fırsat olarak sunulduğu sanılan imkânlarla memnun ediliyor gibi görünse de işin sonunda insanların millî duyguları yok edilmiş ve emekleri sömürülmüştür. Özel, bu durumu *Sovyet sınırları içerisinde yaşayan tüm milletlerin kardeşliğinin hedeflendiği açıklanmıştır. Fakat bu sözler ütöpik bir hedef olmaktan ileri gidememiş, 1920 yıllarından itibaren Sovyetlerde homo-Sovyeticus yaratma çabaları başlamıştır* (2014: 99) cümleleriyle özetlemektedir. Bu ifadelerle uygun olarak hikâyedeki tipler Rus yönetimi lehine konuşmakta, istilâdan sonra siyasî hedeflerin süslü ve üstü kapalı şekilde halka sunulmasını amaçlamakta, asıl gayenin farklı olduğunu yukarıdaki sözleriyle ortaya koymaktadırlar.

Konuşmada geçen diğer bir önemli yer ise halkın kontrolü konusudur. “Takip kontrol usulüyle” Rusların amaçladığı şey, halkı bölmek ve birbirine düşürmektir. Bu sistem halk arasında güvensizlik ortamı yaratacaktır. Korkusundan kimse bir şey konuşamaz hale gelecek, kendi duygu ve düşüncelerini saklayarak yetiştirdiği gelecek nesiller de kendine de kendi idaresine de hâkim olamayacaktır. Karabulut, *..sadece kolhoz ağaları değil, komşu komşuyu, aile bireyleri birbirini ispiyonlama eğilimine girmiştir.... En önemlisi de halkın milli kimlik ve kültür konusunda konuşması, tartışması ve genç nesilleri uyandırması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu ise Ruslaştırma adına çok büyük bir etki yapmıştır* (2018: 623) cümleleriyle yazarın ifadelerini desteklemektedir.

Metinde geçen diğer bir husus ise ‘kanun’ ile ilgilidir. Düşmanın avukatlarına göre kanunlar, normal insanlar arasında hiçbir şekilde anlaşılmamalı ve normal bir insanın anlayacağından daha karmaşık olmalıdır. Kahramanın içinde bulunduğu toplumun kanunları Ruslar tarafından hazırlanmıştır ve ne olduğu hiçbir şekilde

anlaşılamayan kurallardır. Kanun, sorumluluk vermesi ve caydırıcılığı ile yaptırımlar sağlayan ve bütün insanlığı ilgilendiren hukukî düzeni ve adaleti sağlar. Kahramanın içinde bulunduğu toplum, bu sistemle kendisinin de bilmediği kurallara karşı daha temkinli olmaya sevk edilmiş ve haksız olma durumunda hakkını arayamayacak kadar karmaşık kurallar düzeninde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu da Rusların caydırıcı politikalarından biri olarak karşımıza çıkar.

Kahraman bu olayların ardından bir an derin bir uykuya dalar ve rüyasında çocukluğunda şahit olduğu dedesi ve babasının katledildiğini görür. Düşmanların en büyük korkusu çocuklardır. Çünkü ileride onlara kafa tutacak nesil, çocuklardır. Bunun caydırıcı önlemini daha baştan alır ve akıl almaz işkencelerle halka eziyet eder, onları öldürürler. Özel'in verdiği bilgiler de bu durumu destekler mahiyettedir: *'Tek ülkede sosyalizm' fikrinden hareket eden Stalin, tek ülkede Rus Milliyetçisi politikalar ile milyonlarca insanın öldürülmesine neden olmuştur* (2014: 119). Çocuklara karşı uygulanan Rus propagandası, okul kitaplarında da yerini almış, çocuğun erken yaşlarda Rusça öğrenmesi, Rus devletini sevmesi ve Rus liderlerine saygı duyması sağlanmıştır. Karabulut'un verdiği bilgilere göre okullarda *Öncelikle Lenin'in çocukluğu anlatılmakta, onu övücü şiirler sunulmaktadır. Çocuklara örnek olması için yazılmış olan Lenin hikâyeleri, onu bir model olarak yansıtmayı amaçlamaktadır* (2009: 82).

Bir gün kahramanımız kabirde düşmanlarından saklanırken onlar köpeklerle gelir, kabirleri tek tek deşeyip içlerindeki kemikleri alır, kuduz köpeklerin önüne atarlar. İstilâ o kadar ağır boyuttadır ki düşmanlar ölüye saygı duymamakta, işgal ettikleri toplumun tarihine dair tek bir ize bile katlanamamaktadırlar. Böylelikle onların istedikleri gibi çocuklar, nereden geldiklerini, mezardaki atalarının isimlerini, sonrasında ise dil, gelenek ve kültürlerini unutup özlerini kaybedeceklerdir.

Kahraman sarayda düşüncelere dalar. Tek başına kalmıştır ve sığınacağı hiç kimsesi yoktur. Aslında bir insanın sıcaklığı ve sevgisine muhtaçtır. O, henüz değerlerini kaybetmediği için tek dayanak olarak Allah'a sığınır. Kimi zaman rüyasında Allah'ın huzuruna çıktığı bile olur. Bu, kahramandaki iman duygusunun güçlü olduğunu gösterir. Bazen içinde bulunduğu durumu kaldıramaz, bütün yükün omuzlarında olduğunu hisseder ve bu sıkıntıyla Allah'a seslenir, bir cevap bulamayınca kendini yine yollara vurur.

Düşmanlar bütün şehri sardıkları için kokuları her yerden duyulmaktadır. Saraya gelen düşman kokusu onu sinirlendirir. Ve bir kurt gibi ulumaya başlar. Buradaki kurt gibi uluma, tek başına da olsa bir başkaldırı işaretidir. Kurt motifi Türklerde çok önemli

olup güç, çoğalma ve ezilmemenin bir sembolüdür. Bu nedenle o ecdadından aldığı güçle haykırmaktadır. Nefretini ortaya koyup haykırıırken bir taraftan da atalarına olan özlemi dile getirmektedir.

Kahramanın tek başına savaştacak gücü kalmamıştır. Yorgundur ve düşman kokusunun sarhoşluğuyla onun da gücü tükenmektedir. Kahraman o kadar yalnız ve çaresizdir ki her yer istilâ altındadır, konuşacak hiç kimsesi yoktur. Bir gün yine sokakta dolaşırken bir kadınla karşılaşır. O kadar sevgisizdir ki kadının gözlerindeki sevgiyi görebilmek için ona daha çok yaklaşır. Kadına yıllardır içini dolduran savaşla ilgili her şeyi anlatası ve boynuna sarılıp ağlayası gelir. Kadına bu yüzden yaklaşmasına rağmen kadın anlamaz, onu geri iter ve kaçır. Bu savaşın bilincinde olan sadece kendisi kalmıştır. Onu rahatsız eden duygu, bir tek onun içinde çoğalmaktadır. Diğerleri ise asimile olmuş, tantanalı müzikler eşliğinde meydanlarda bayrak sallamaya devam etmektedirler.

Bir müddet sonra nişanlısını katleden düşmanlardan öcünü almak için sokaktan geçen bir çocuğu yakalar. Çocuğun korku dolu bakışlarını görünce kendi çocukluğunu hatırlar. Çocuğun bakışları korku dolu olduğu halde kahraman bu bakışların kendisinininkinden güçlü olduğunu düşünür ve çocuğu bırakıp kaçır. Kahraman düşmanlara zarar vermek istese de veremez çünkü yüreği düşmanlar gibi katı değildir. Küçüklüğünden bu yana içine sinen korku ve nefret duygusu, aslında içinde kavga etmektedir ama her seferinde korku onu esir alır ve kendini kaçış yollarına vurur.

Kahraman, şehirde gezinirken ‘mahlûklar’ı görür ve dehşet içinde kalır. ‘Mahlûklar’ın tasvirleri de oldukça ilginçtir ve içerisinde birçok mesaj barındırır. ‘Mahlûk’un büyüklüğü ve derisinin zırhtan kalın olması onun gücünü temsil etmektedir. Kükreyişle tüm çatıları uçurması onun otoriter olduğunu ve tahrip etme gücünün yüksekliğini göstermektedir. Büyük karnının koca kıızıl bir bezle kaplanması, Rusların Kıızıl Ordusuna ve bu ordunun şehri işgaline işaretir. Ayrıca dişlerinin kılıç gibi olması âdeta bir savaş sahnesini anımsatmaktadır. Aslında bu satırlarda ‘Kızıl Ordu’nun Türk toprakları üzerindeki işgali ve yıkımı dile getirilmektedir. Tarihe baktığımızda Kıızıl Ordu’nun 1920 Eylülünde yarı müstakil bir devlet olarak yaşamakta olan Hive Hanlığı’nı ortadan kaldırarak Türkistan’ın bu bölgelerinde Müstakil Halk Cumhuriyetleri kurdurduğunu görürüz (Hayit, 1975: 40). Kısacası hikâyenin başından beri farklı özellikleriyle betimlenen ‘mahlûk’, Lenin ve onun Kıızıl Ordusundan başka bir şey değildir. Başındaki gök taç da Rusları simgeleyen renktir. Ezdiği insanların

kanında tuğun dalgalanması hikâyenin en acı kısmıdır. Türkler ezilmiş, katledilmiş fakat onları temsil eden tuğları kanlarının silüetinde hala dalgalanmaktadır.

Aradan yıllar geçer ve sokaklarda ‘mahlûk’a benzeyen kavgacı tipler çoğalır. O, bunun nedenini sonradan anlar. ‘Mahlûk’ tüm kadınları hamile bırakmıştır. Şehir açgözlü ve kötü mirasçılarla dolmuştur. Artık tam anlamıyla bütün halk, ‘mahlûk’a yani Ruslara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, milletin namusuna göz dikmiş bir güç tarafından istemsiz ve zorla yaptırılmış gibidir. Gerek baskı gerek zorbalık gerek çocukların ve milletin kanına girilerek yapılan tecavüz kadar büyük manevî hırsızlık suçu, onlar için bir utanç değil arzudur. Süleymanlı aşağıdaki cümlelerinde bunu açık bir şekilde anlatır: *Slav topluluklar arasında ‘öncü sosyalist milletin’ dili etrafında entegrasyon ve aynı zamanda Slav olmayan halklar arasında beynelminelleşmedir. Bunun anlamı ‘öncü sosyalist milletin’ yani Rusların dilleri etrafında birleşme ve aynı zamanda Slav olmayan milletlerin beynelminelleşmesidir. Müellifin sözlerine göre, ‘sayımın materyalleri birleşme eğilimiyle paralel asimile faaliyetlerinin de yapıldığını ortaya koyuyor’* (2005: 128-134).

Kahraman yine bir gün yollara düşmüşken peşinden iki kişinin geldiğini görür. Yine kaçır ve bir avlu içindeki hücreye saklanır. Düşmanlar onun izini bulur, avluya dalar ve hücreye girdiklerinde bir kuzuyla karşılaşır. Ve kahraman düşmanın eline düşmesiyle bir kuzuya dönüşür. Kuzu, hayvansal özellikleri açısından ele alındığında en zararsız, mülayim yapılı ve nereye çeksen oraya giden bir hayvandır. ‘Kuzu ya da koyun gibi olma’ söylemi buradan gelmektedir. Artık o da düşman elinde bir kuzu olmuştur ve onlar ne isterse yapacak, hiçbir şeyi sorgulamayacaktır. Böylece ecdadın son bireyi de teslim olmuş ve düşmanın benliğinde kaybolmuş yani “öteki”ne dönüşmüştür.

3.1.1.1.2. Zaman

Yazar, hikâye yazmaya üniversite yıllarında başlamıştır. Buna göre ele alındığında hikâyenin yazıldığı zaman dilimi açısından 1981 yılı ve sonrasındaki süreci işaret etmektedir. Yazar hikâyelerini yaşadıklarının da etkisiyle beraber ara ara yazıp gazeteler ve çeşitli dergilerde yayınlamıştır. Özbekistan 1992 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Bunun öncesinde yaşanan siyasi buhran ve sıkıntılara 1962 yılında doğan yazar yaşı itibarıyla şahit olmuş hatta bir takım zorluklara da şahsi olarak maruz kalmıştır. Bunun yanı sıra çocukluk yıllarında pamuk tarlalarında çalıştırılmış, yazarların özgürlüklerinin kısıtlandığı bir dönemi görmüş geçirmiştir. Yazarların

katledildiği bir dönemin etkilerini gören yazar alegorik ve sembolik dili tercih etmiş, tesiri altında kaldığı bu dönemi hikâyeleştirip gelecek nesillere aktarma gayesi gütmüştür. İstilâ, gelecek nesillere Türk tarihinin yaşadığı zorlukları adeta özetleyen bir hikâyedir.

Hikâyede zaman iki daire biçiminde yer alır. İlk dairede geniş bir biçimde olayın asıl yaşandığı kısım, düşmanların şehri yağmalayıp istilâ etmeleri okuyuculara aktarılır. İkinci zaman dairesi de ise ana kahramanın ve ailesinin geçmişte düşmanlardan gördüğü şiddet gözler önüne serilmektedir. Kahramanın düşmanlardan kaçışı aktarılırken, ara ara kullanılan geriye dönüş tekniği ile hikâyeye derinlik katılmış ve farklı bir boyut kazandırılmıştır.

Hikâyede vaka zamanı belli olmamakla birlikte, Rus istilâsı sembolik olarak okuyuculara aktarılmış, hikâyenin sosyolojik zamanı ortaya koyulmuştur. *Maveraünnehir (Aral Gölü'nden Fergana Vadisi'nin doğusuna kadar uzanan ve Siriderya ile Amuderya nehirleri arasında kalan geniş coğrafya) bölgesinde hakimiyet kuran Özbekler, 1552'de başlayan Rus hakimiyetinden, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılıncaya kadar, Türkistan'da, Ruslar tarafından potansiyel bir tehdit olarak görülmüşlerdir.* (Kodaman, Birsell, 2006: 414) Rusların Orta Asya'da yayılmasıyla başlayan bu süreç istilâ sürecini kapsamaktadır. Eserde canlı bir şekilde aktarılan bu izlenimler, yüzyıllarca süren bu kanlı sürecin izlerini gözler önüne sermektedir.

3.1.1.1.3. Mekân

Hikâyedeki mekânlar kahramanın sürekli yer değiştirmesiyle değişir ve oldukça çeşitlidir. Bu mekânlar yazar tarafından etkileyici bir şekilde tasvir edilmektedir. Bu tasvirler mekânın hikâye için önemini ön plana çıkarır. Kahramanın bulunduğu yerler genellikle karanlık, ıssız ve soğuktur; böylelikle hikâye okuyucunun gözünde karamsar bir hal alır. Her bir mekân yazar için farklı bir mesaj niteliğindedir.

Kahraman eski terkedilmiş bir sarayda yaşamaktadır. Ana kahraman düşmanlardan kaçtıktan sonra burada gizlenir, uyur, eski güzel hatıralarını hatırlar. Burası karanlık, pis, soğuk, kötü kokan ve haşerelerin olduğu bir yerdir. Düşmanların bastığı ve altüst ettiği şehir gibi sarayda kirlenmiştir.

Saray, bilindiği üzere yöneticilerin yer aldığı bir yapıdır. Türkler Rusların Türkistan coğrafyasındaki yayılmacı politikalarından sonra kendi birliklerini kaybetmişler ve yönetimleri Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Terkedilmiş saray

Türklerin artık yönetim yetkilerini kaybettiklerinin göstergesidir. Hikâyede yönetimi ve Türkleri temsil eden, asimile olmamış bir kişi kalmıştır o da hikâyeye yön veren ana kahramandır. O hala tüm düşmanlara direnmekte, tüm akrabaları asimile olup sarhoş olmuş gibi düşmanların peşinden gitse de ecdadının son temsilcisi olarak kalmak için sarayı terk etmemektedir. Kahraman hikâyede bu sarayda olmasıyla kendi milli varlığının mevcudiyetini pekiştirmektedir. Saray bu nedenle kahraman ve hikâye açısından önem arz etmektedir.

Düşmanlar tüm şehri ele geçirse de onların genel olarak bulunduğu, her yerde ilan ve sloganlarının olduğu “meydan” hikâyede yer alan diğer bir yerdir. Burada zafer çığlıkları atan düşmanlar Rusları, orada bulunan başları olan “mahlûk” ise Lenin’i temsil etmektedir. Kahraman olanları gözlemek ve onlardan bu istilânın öcünü almak için onları ara ara bu meydana gelerek izler. O, bu meydana her geldiğinde yakalanma korkusu yaşar ve zafer çığlıklarına dayanamaz, çareyi kaçmakta bulur. Meydanı tanımlayacak; *Tarihten günümüze kentsel yaşamın en yaygın kullanım alanı kentsel açık mekânlardır. Kent meydanları, kentsel açık mekânların en etkin kullanılan ögesidir. Kent meydanı, kentli tarafından özel günlerde sosyal, kültürel, siyasal ve ticari amaçlar için kullanılan, kısaca kentsel yaşamın geçtiği önemli bir kamusal mekândır* (Özer, Ayten, 2005: 96). Bu nedenle düşmanlar için meydanlar siyasi propaganda amacına uygun bir yerdir. Meydanla düşmanlar hikâyede iç içe geçmiş ve bütünleşmiştir. Artık meydan da kahramanın gözünde yıkılmış, başkalaşmış ve ilanlar asılı bir düşmandır. Hikâyenin siyasi mesajını vermek için önemli bir role sahiptir.

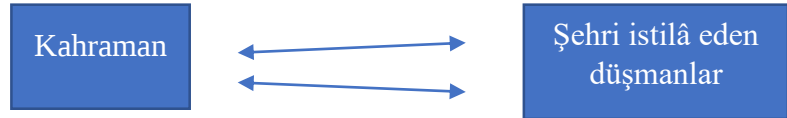
Kahramanın sığınma noktalarından biri de mezarlıktır. Ecdadının yattığı yer olan mezarlık kahramanın kendini güvende hissettiği yerlerden biridir. O, kendi kendine bir çukur kazar ve içine girer, adeta onlarla olmayı istemekte, yalnızlıktan ve düşmanlardan kaçarak onlara kavuşmayı arzulamaktadır. Mezarlıkta düşmanlar onu yine rahat bırakmaz, kudurmuş köpeklerle mezarlıktaki tüm kabirleri deşip köpeklere kemikleri yedirirler. Kahramanın ölü ecdadını dahi rahat bırakmaz ve onları da yok ederler. Mezarlığın kahraman için tarihsel önemi büyüktür. Bu mezarlar bir zamanlar orada Türk devletinin hüküm sürdüğünün de bir göstergesidir. Ruslar tüm gelenek ve görenekleri, tarihi yakıp yıkmayı politika haline getirmiş, eskiyi yıkıp yasaklamakla kalmamış, yeni Türk neslini de bu şekilde tarihinden yozlaştırarak uzaklaştırmışlardır. Hikâyede bu mekânın da mesaj açısından önemi büyüktür.

Kahraman sokaklarda, yollarda vakit geçirir ve kimi zaman buralarda uykuya dalar. Onun, sürekli sokaklarda düşmanları gözetlemesi ve onlardan kaçması, onları bir

bankın altında gizlenerek dinlemesi rastgele bir yaşam sürdüğünü göstermektedir. Buralarda sürdürdüğü yaşam kahraman artık her şeyini kaybetmiş savruk, cesaretsiz, yalnız ruh halini ortaya koymaktadır.

Bu hikâyedeki mekân unsurları kahramanla iç içedir ve canlı bir şekilde tasvir edilir, olayların arka planında yer alır ve mesaj niteliği taşır.

3.1.1.1.4. Kişiler

Hikâyede yer alan karakterler;

Aslî Kişiler: Ana kahraman (isimsiz), mahlûk ve ana karakteri sürekli kovalayan düşmanlardır.

Yardımcı Kişiler: Kahramanın düşmanlardan öç almak için bir müddet tutup bıraktığı çocuk ve sevgi arzusuyla yaklaştığı fakat onu tersleyen kadındır.

Dekoratif Kişiler: Şeytanın iki avukatı, ana kahramanın katledilen babası ve dedesi, meydanda slogan atan kişiler.

Bu hikâyede kahramanların isimleri yazar tarafından belirtilmemiştir. Bu nedenle kahramanlar hikâyedeki üstlendikleri rolleriyle, karakter özellikleriyle belirtilecektir.

Ana Kahraman: Ailesi düşmanlar tarafından gözleri önünde katledilmiş ve bunun psikolojik buhranını hala üzerinde taşıyan bir karakterdir. Şehri düşmanların istilâ etmesiyle tedirginliği daha da artmıştır, sürekli yakalanma endişesiyle yaşamaktadır. Ecdadının son temsilcisi olan bu karakter, düşmanlardan ne kadar öç almak istese de cesaretini ve umudunu kaybetmiş olarak sokaklarda dolanmakta, düşmanları seyretmesinin yanı sıra onların ara ara kovalaması sonucu kaçmaktadır. Türk milletinin son temsilcisi olan bu karakter tarihinden aldığı güç ile adeta bir kurt gibi ulur fakat cesaret toplamak için ne kadar çabalasa da en sonunda kuzuya dönüşmekten kurtulamaz. İçine kapanık, sevgiye muhtaç ve cesaretsiz bir karakter olan bu kahraman kaderinin peşinden adeta sürüklenen, olaylara yön veremeyen bir kahramandır.

Mahlûk: Mahlûk ana kahramanın baş düşmanıdır. Onunla iletişime hiç geçmese de o şehri uzun, büyük kuyruğuyla yıkar ve bütün tarihi yok eder. Yazarın Lenin'i

sembolleştirdiği bu karakter hikâyede çok korkutucu bir şekilde tasvir edilir. Dev gibi boyu ve kılıç gibi dişleri olan mahlûk, başında gök taç, belinde kırmızı kuşakla Rusların başı olduğunu bu göstergeleriyle belli etmektedir. Mavi ve kızıl Rusların rengidir. Türkistan'daki Türkleri ve tarihi yok sayarak katleden Ruslar tıpkı bu canavar gibi bozgunlarını sürdürmüştür.

Düşmanlar: Bu karakterler şehrin her yerindedir. Asimile olmuş halk adeta düşmana dönüşmüş istilâcıların lehine slogan atmaktadır. Şehrin her yerini ilan levhalarıyla donatarak ve fikirleri insanlara zorla benimseterek mahlûka hizmet etmektedirler. Ana kahramanın her zaman korktuğu karakterler bunlardır. Onlar ana kahramanı da etkileri altına almak isterler ve her fırsatta onu kovalayarak yakalamak isterler. Kadınlara tecavüz ederek kendi nesillerini oluşturmak isterler. Bu karakter Rusları ve Ruslaşma taraflarını temsil etmektedirler. Yaptıkları faaliyetlerin hedefinde bu yatmaktadır.

Çocuk: Ana kahraman düşmanlardan öç almaya karar verdiği sırada bu karakter karşısına çıkar ve masum çocuğu esir alır, fakat çocuğun gözlerindeki cesareten korkar çocuğu bırakır, oradan kaçır. Çocuk bu hikâyede yer alan ana karakterin karşılaştığı en masum karakterdir. Bu olay kısa bir kısımda yer alır ve çocuk hikâye boyunca bir daha ortaya çıkmaz.

Kadın: Ana kahramanın sevgi arzusuyla ve ihtiyacıyla yanına yaklaştığı yardımcı karakterdir. Kadın üzerine doğru gelen adamı görünce ne olduğunu anlamaz ve panikler ana kahramandan korkarak onun kendinden uzaklaşıp gitmesini söyler. Hikâyede aralarında geçen diyalog çok azdır. Kadın da ana kahraman korkup orayı terk ettikten sonra bir daha hikâye boyunca görülmez. Kadın onun içindeki sevgiyi ve bu ihtiyacı bir anda harekete geçiren etkili bir figürdür.

Hikâyede geçen dekoratif kişiler, çok etkin olmasa da hikâyenin vermek istediği mesaj bakımından oldukça güçlü yönleri bulunan kişilerdir. Öncelikle kahramanın babası ve dedesinin katledilişini hatırlamasıyla ortaya çıkan manzarada bu kahramanlara düşmanlar tarafından yapılan işkence çok çarpıcı bir şekilde yazar tarafından kurgulanıp okuyucuya aktarılmış, düşmanların yani Rusların geçmişte halka neler yaptıklarını gözler önüne sermiştir. Bunun yanında düşmanların avukatlığını yapan iki kişinin kısa süreli konuşmasına şahit olan kahraman onların niyetlerini açıkça anlamaktadır. Yazar, hukuk kurallarını anlaşılmaz bir şekilde yazarak halkı korkutmaya çalışan ve takip usulünü getirme istekleriyle Rusların politikalarını uygulamak isteyen kişilerin temsilini

hikâyeye kısa fakat çarpıcı bir şekilde yerleştirmiştir. Meydanda kalabalık bir şekilde slogan atan kişiler ise kahramanın gözlemlediği dekoratif diğer kişilerdir.

3.1.1.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

İstilâ hikâyesi uzun soluklu bir hikâyedir. Kahramanlar, çevre geniş bir şekilde ele alınmış ve ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Bunun yanı sıra geçmişe dönüş, ana kahramanın aklından geçenler okuyuculara adeta gerçek üstü bir varlık tarafından gözetleniyor gibi ilahi bakış açısıyla ve 3. kişi anlatıcıyla kaleme alınmıştır. Ana kahramanın başından geçenlerin yanı sıra korkuları, hayalleri, özlemleri, çıkarımları ve içinden geçenler ilahi bakış açısıyla kolay bir şekilde yazar tarafından aktarılmıştır.

Yazar kendini hikâyede çok belli etmemektedir, geri planda kalmıştır. Yazarın yanı sıra diyaloglar da nadir görülmektedir. Daha çok kahramanın izlenimlerine yer verilen hikâyede ana karakter olaylarda çok etkin değildir ve kaderci bir yaklaşıma sahiptir. Genel olarak gözlemleri sonucunda hisler meydana çıkar ve okuyucunun gözlemleyemediği bu noktada ilahi bakış açısı devreye girer, bilgi aktarımında yazar için önemli bir görev üstlenmektedir.

3.1.1.2. Tema

Hikâye tema açısından oldukça zengindir. İlk göze çarpan husus “istilâ” kavramıdır. Bir şehrin istilâsı, insanların asimile olması, Türk milli kimliğinin kaybı ele alınmaktadır. Düşmanların tüm binaları yakıp yıkıp, yerine bekçi kulübesini andıran Sovyet binalarını yapması Türk mimarisinin yerle bir olduğunu işaret ederken Türk kültürünün de yok sayılması kahramanı derinden etkilemektedir. Düşmanlar tarafından ele geçirilen kadınlar tecavüze uğramakta onlardan doğan çocuklar da Rusları temsil eden halkı oluşturacaktır. İstilâ o kadar derin ve yıkıcıdır ki kabirlerdeki Türk ecdadı bile yerinden edilerek köpekler tarafından parçalanır. Bu parçalanma Türk birliğinin ve kimliğinin yok edilmeye çalışıldığının en büyük kanıtıdır. Kahraman yalnız başına kalmış tarihini tek başına sürdüren bir karakterdir, bu onun en büyük korkusudur fakat o da düşmanların eline geçecek ve yakalandıktan sonra kuzulaşacaktır. Bu kısımlar Rusların Türkistan’da Türk halkına yapılan “istilâ” eylemini canlı örneklerle bize sunmaktadır. Yazarın asıl iletmek istediği mesaj bu istilâ ve onun etkileridir.

Aynı zamanda “sevgi” kavramına da değinilmiştir. Sevgi her canlının ihtiyacıdır ve tüm sevdiklerini bu hengâmede kaybeden bir başına kalmış kahraman sık sık geçmişini hatırlar. Çünkü eskiden onun yanında ailesi, sevdikleri, akrabaları, nişanlısı

vardır ve çok mutludur. Fakat şimdi o kalabalığının özlemi ve hasretiyle acı çeker. Kalbinde sürekli düşmanlara duyduğu nefreti taşısa da bir tarafı sevmek ve sevgi duymak ister ve bazen çocuk gibi mahzunlaşır. Bir gün bir kadınla karşılaşır ve onun gözlerindeki sevgiyi görmek için ona doğru yaklaşır, dokunur, adeta büyülenmiş gibidir. Kadının bağırmasıyla kendine gelir ve oradan uzaklaşır. İnsan içinde ne kadar hüznün ve nefret barındırsa da onların insanın içinde duyduğu sevgi isteği kaçınılmazdır.

3.1.1.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

İstilâ hikâyesi Özbek yazar Nazar Eşankul tarafından Özbekistan’da yazılmış olsa da Türkistan coğrafyasının Rus istilâsını anlatan muhteşem bir hikâyedir. Hikâye ismiyle oldukça örtüşmekte, baştan sona istilâ ve bir kaçıışı anlatmaktadır. Eserdeki her ayrıntı bir noktaya işaret etmekte ve altında pek çok tarihî süreç ve olaylara yer veren cümlelerin olması, hikâyede verilen anlamı daha da derin kılmaktadır. Rus-Sovyet ve Türkistan tarihini bilmeden bu hikâyedeki cümleleri ve buradaki sürekli kaçan şahsiyeti anlamlandırmak mümkün değildir. Metinde tarihten hareketle semboller yerleştirilmiş ayrıca kahramanın kurda, kuzuya dönüşmesiyle de eser alegorik izlenim bırakmıştır. Hikâye tarihten ilham alınarak kaleme alınmıştır. Metin Türk tarihinde Sovyet Rusya’nın çok yönlü zulmünü, soykırımı konu alır. Soykırım dil politikalarıyla başlar. Ruslar, Rus dilinin öğrenilmesini izledikleri politikalar sonucunda zorunlu tutmamış gibi görünseler de halka Rusça öğrenmedikleri müddetçe hayat hakkı vermemişlerdir. Tarihin yok edilmesi, tüm yerleşim yerlerinin yıkılıp insanların sürgün edilmesi ve halkın kolhoz adı verilen çiftliklerde yaşamaya mecbur edilmesi, Türklerin yok olması için kurulan düzeneklerden sadece birkaçıdır. Çocukların asimilasyonu da başka kahredici bir durumdur. Eğitim sistemiyle oynanmış, insanlara tarihleri ve en önemlisi de dilleri unutturulmuştur. İstilâ, bu politikalarla âdeta bir salgın misali bütün Türkistan’a yayılmış ve ayrıştırma amacıyla halkı birbirine düşürmüştür. Halkın aklına ayrılık ve farklı oldukları fikri sokulurken yönetim ‘böl, yönet’ politikasını devreye sokmuştur. Hikâyede Rusya’nın bütün politikaları sembolik ifadelerle anlatılmıştır. Bu hikâyede Rus politikalarının nasıl ortaya konulduğu ele alınmış ve tarih yeniden kurgulanarak okuyuculara aktarılmıştır.

3.1.2. Ölü Mevsim Hikâye Tahlili

Ölü mevsim hikâyesi Nazar Eşankul’un kaleme aldığı bir hikâyedir. Hikâye okulda bir usta öğretmen ve öğrenciler arasında geçmektedir. Hikâyede yaşanan bir olay

vardır fakat bu rüya bilinç akışı sürprizleriyle okurlarını metnin sonunda gerçeklikten koparmıştır. Hikâyenin hissettirmek istedikleri ve vermek istediği bir mesaj elbette vardır fakat yazar bunu asla dile getirmez ve okurdan kendi hissettiği veya sezdiği mesajı çıkarmasını bekler. Biz de en doğru çıkarımı metin tahlili içerisinde yapmaya çalışacağız.

3.1.2.1. Hikâyenin Yapısı

Hikâye okul ve kahvehane arasında geçmektedir. İki mekân arasında köprü olan kahramanlar ise öğrencilerdir. Onların çok değer verdikleri hatta bu değeri zamanla hayranlık boyutuna taşıdıkları bir hocaları vardır. Hocalarının derslerini dinlemek için birbirleriyle yarışır, onun her ağzından çıkanı not alırlar ve bunun üzerine günlerce tartışır. Bir gün hocayı kahvehaneye davet etmek üzere adresini bulmaya çalıştıkları sırada her şey ortaya çıkar. Hocanın adresiyle mezarlığın adresi aynıdır. Hocanın aslında mezarlıkta yatan bir ölü olduğunu öğrenirler. Bu noktada anlatılmak istenen yıllardan bu yana benimsenen düşünceler, fikirler, hayran olunan kişiler, tamamen insanların ortaya çıkardıkları hayal ürünleridir. Bu fikirler doğru ya da yanlış olabilir. Pek çok düşünce, bazı lider ruhlu insanlar tarafından bize aşılanır bazen onların nasıl biri olduğuna ve düşüncelerinin doğru ya da yanlış olduğuna bakmadan hitabetinin güçlülüğünden dolayı adeta büyülenmiş gibi onları sorgulamadan peşine düşer, hemen fikirlerini kabul ederiz. Yıllardan bu yana insanlara kanıksatılan yanlış düşünceler, baskı politikalarıyla benimsetilmiş ve yerleştirilmiş fikirler insanların daha sonraki nesillerine daha da yerleşecek, onları yanlışla sürükleyecektir. Bizi ölüme kadar sürükleyen fikirler içi boş hayallerden ibaret olabilir. Fakat gün ay yıl zaman geçer bazı taşlar yerine oturur. Bizi mezarlığa kadar sürüklese de düşüncenin gerçekliği kendiliğinden gün yüzüne çıkarır. Hikâye bu konu çevresinde akıcı ve sürükleyici bir şekilde bize aktarılmıştır.

3.1.2.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyede polisiye, gerilim ve gizem üçlüsü ön plana çıkmaktadır. Bir öğrencinin hocanın adresini bulmak istemesiyle birlikte eski yıkık bir mahalleye gelmesi adresteki numarayı bulmak için her dönüp geldiğinde adresin köşedeki mezarlığa çıkması gerilimi arttırmış, bize, hocanın gizemli biri olduğunu düşündürmüştür Hikâye tek zincirli olay örgüsünden oluşmaktadır. Olay örgüsü ana kahramanın etrafında şekillenir ve onun ölmesiyle de hikâye sona erer.

Ölü mevsim hikâyesinin olay halkaları şu şekildedir.

1-Öğrencilerin hocalarını çok sevmeleri

2-Öğrencilerin hocalarına duyduğu sevgiden dolayı onun derslerini takip etmeleri ve onu her yönüyle örnek almaları

3-Öğrencilerin hocalarıyla özel hayatlarında da iletişim kurmak istemeleri ve her zaman toplandıkları kahvehaneye çağırmak istemeleri

4-Hocayı kahvehaneye çağırmak hocanın için adresini aramaları

5-Hocanın adresinin bir mezarlığa çıkması

Olay örgüsünün ilk aşamalarında hikâye durağan geçse de sonlara doğru gerilim ve hareket artmaktadır. Giriş kısmında öğrencilerin hocaya olan hayranlıkları, bağlanma aşamaları anlatılmaktadır. Gelişme kısmında olay akışı hızlı bir şekilde gerçekleşmekte sonuç kısmında da ise aslında hocanın kim olduğu ortaya çıkarak düğüm çözümlenmektedir.

Yazar, eserdeki mesajları cümle aralarına serpiştirmiş ve sadece sezdirmek amacı gütmüştür. Bu işaretler aslında sonucun ne olduğunu sezdirenen adeta gizli gösterge görevini görür. Hikâyedeki olay halkalarını ve aralarındaki ilgiyi ayrıntılı bir şekilde ele alalım.

Üniversite öğrencileri öğrenmeye açık, kendi halinde bir arkadaş gurubu olan ve aslında bir şeyleri tartışabilecek ve sorgulama hevesinde olan gençlerdir. Fakat hocaları onları adeta büyülemiştir. Hocalarına temiz duygularla bağlı olan çocuklar onun derslerine geç kalmaktan çok korkarlar, dersin her ayrıntısını not almak isterler.

...sabahları defterle kitabımızı koltuğumuzun altına sıkıştırıp kahvaltı bile yapmadan derse koşardık. Yanılan, bu yüzden de yorulan kervanların uzaklardan gelen sesleri, çölün üzerinde yükselen çığlık sesleri gibi bizi kendine çağırıyor, bu muhabbete bizi sakince davet ediyordu.(...) Biz her an yersiz davranışta bulunmaktan, tavrımız ve hareketimizle öğretmenimizin sözlerini anlamamaktan, dikkatsiz davranmaktan daha doğrusu, onu rahatsız etmekten çok korkardık (Ölü Mevsim:1).

Öğrencilerin bu heves ve heyecanla derse gitmeleri onlar için bir mutluluktur. Saatlerce onu dinlemek için can atarlar ve neden olduğunu bilmedikleri bir his onları hocalarına götürür. Fakat Hocanın sözleri aslında hiçbir zaman anlaşılmamaktadır. Bu hissin gizemli hali ara ara metinde sezdirilmiştir.

O, her şey hakkında hiçbir şey kast etmiyormuş gibi konuşan biri izlenimini verse de onun sözleri her nedense bize, bir tür hayal ve rüyadan ibaret gibi gelirdi (Ölü mevsim:1).

Öğrencilerin hayran olduğu hocalarının “hiçbir şey kast etmiyormuşçasına konuşan biri” olması, aslında onun içi boş şeyler söyleyen biri olduğu, “bir tür hayal ve rüyadan ibaret gibi” durması ise çocukların gözünde gerçeküstü güçleri olan büyü bir varlık olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca adeta rüyadan bir parça gibi görünen hoca, okuyucuyu gerçekte var olup olmadığı şüphesine düşürmektedir. Bu söylem hikâyenin sonucunu çağrıştıran bir ipucu niteliğini taşır.

“..sırlı ve ulu bir görüntüsü vardı ve biz bu kudretli hali her saniye hissederdik. Bunların hepsi ona olan muhabbetimizi arttırır, gözüümüzün önünde onun büyüklüğünü en yüksek ve hürmet duyulacak zirveye yükseltirdi. Şüphesiz ki o tekrarlanıp duran bir büyüklük ve cömertliğin sahibiydi (Ölü Mevsim:1-2).

Hocanın büyüü öğrencileri sarmış, öğrencilerin onu adeta kendi kutup yıldızları gibi görmelerine neden olmuştur. Hayran olanların sayısı günden güne artmakta bu büyü sadece bölümdeki öğrenciler değil başka bölümdeki öğrenciler arasında da önlenemez bir boyuta ulaşmaktadır. Çocukları etkileyen hocanın bilgisi değil sadece içinde bulunduğu büyü liderlik ruhu ve öğrencileri etkileyerek benimsettiği düşüncelerdir. Hikâyede gerçek üstü bir hayranlık ortaya çıkmıştır. Bu abartılı hayranlık, örnek, betimlemelerle zirveye ulaştırılmış hoca adeta insanüstü bir varlığa dönüştürülmüştür.

Bu güneş, hayat ısını tıpkı efsanevi “Hotem Hazinesi”ni fakir ihtiyaç sahiplerine paylaştırmış gibi öylesine sadaka olarak verir ve o yüksek himmet tekrar edilemez hoşluk rütbesine erişirdi. Biz, viran olan bu rezilliğe yüz tutan dillerimizi bu güneşe tutarak beklerdik. Her birimiz, bu güneşi dört gözle bekleyen, can vermeye hazır ve arzulu öğrencilerdik. O, himmeti ve cömertliği ile bizleri mest edince biz de inlemek ve yanmak için o yüksekliğe doğru döne döne giderdik.(ölü mevsim:2-3)

Yukarıda geçen öğrencilerin hocalarına karşı hissettikleri tanrısal boyuttaki tutkuyu yazar çok canlı bir dille kaleme almıştır. Adeta rüya âleminde yaratıcı huzuruna çıkmış ve aydınlanmış, onun için canını verebilecek insanlar gibi betimlenen öğrencilerin hocaya olan hayranlıkları abartıyla aktarılmıştır. Yazar, hocayı günlük hayatta rastlanmayacak hayali bir hayranlığı film sahnesi aktarır gibi betimlemiştir.

Biz, konuşurken, sohbet ederken, giyinirken fark etmeden öğretmenimizi taklit ettiğimizi anlardık, hatta konuşurken kalemi el ucunda oynatmamız bile öğretmenimize

benziyordu. Saçlarını nasıl uzattığına bakar, bağlayışına dikkat eder, onun gibi bağlamaya çalışırdık. Gözümüzü bile öğretmenimiz gibi kırpmaya çalışırdık.(Ölü mevsim:3)

Yazar ara ara metne serpiştirdiği rüya âleminde gerçek yaşama döner. Öğrencileri etkisi altında kaldıkları hocanın her hareketine özenirler ve onu taklit ederler, yaptıkları bu hareket onlar için kendi çapında bir kıvançtır. Burada ortaya konulan durum adeta hayalden kopan ve insanların zihninde büyüyen devasa boyutlara ulaşan bir karaktere duyulan histir. Ve onun ortaya çıkardığı izlenimleri öğrenciler bir bir kendi hayatlarına yansıtırlar. Aslında hoca örnek alınacak biri değildir fakat çocukları etkisi altına alıp onları peşinden sürüklemeyi başarmıştır.

Biz sanki zehirlenmiş ya da büyülenmiş gibiydik (Ölü Mevsim:3).

Hikâye şimdilik sonu tam kestirilmemekle beraber merak unsuru uyandırmaktadır. Anlatıcı kahraman aslında içinde bir çelişki barındırmaktadır. Hocanın karakterinin iyi mi (büyüleyici olması) yoksa kötü mü (zehirlenmesi) olduğu çelişkilidir. Ardından hocanın Erlik Han'a atıf yapılarak betimlenmesi kahramanın kararını verdiğini göstermekte, aslında zehirlendiklerini kendine has bir dille bize aktarmaktadır. Hikâye kendini hemen ele vermemekle beraber arada ipuçları vermektedir.

Hikâyede yer alan anlatıyı farklı bir boyuta taşıyan durum ise Erlik Han'ın hocayla çok benzeşmesidir. Bu göstergeler yazarın Türk mitolojisinden etkilendiğini göstermektedir. Hocanın tasviri yapılırken neredeyse Erlik Han'ın tasvirinin yapılması, hikâyenin sonunda yer altına-mezarlığa bağlanması ayrıca dikkat çekici bir noktadır. Sanki hoca onları kötülüğe davet etmekte, onları adeta yeraltına (mezarlığa) sürüklemek istemektedir. Hikâyede Erlik Han'la ilgili kısım şu şekildedir:

Öğretmenimizin bizi kendisine çekecek derecede cana yakınlığı da yoktu; aksine biyolojik odalarda gösterilmeye çalışılan iskelet gibi kurumuş kemikten ibaretti. Eğer üstünde giyimleri olmasaydı onun bu iskeletlerden bir farkı kalmayacaktı. Saçlarına hiçbir zaman tarak değmez, ellerinden de vücudundan da her nedense oldukça ağır bir koku yayılır, sesi kabirden çıkıyormuş kadar derinden ama kızgın bir tonda çıkardı. Biz çoğu zaman böyle gösterişsiz ve hatta vampir gibi çirkin adama nasıl bu kadar aşüfte olduğumuza şaşırırdık. Onun kendini tutması, boyu posu ve ferî kalmamış kuru ve bir kül gibi sönmüş gözleri, cahillik ve kibir aksettiren yüzü, bize Erlik Han'ın öfkeli heykelini hatırlatırdı(Ölü Mevsim: 3).

Türk mitolojisinde Erlik Han kötülüğü temsil eden bir karakterdir. Hikâyede yapılan bu tasvirle Erlik Han benzemektedir. *Erlik; kötülüğü, hırsı, açgözlülüğü ve her*

*türlü fenalığı sembolize eder. Erlik kendi yaratılışı gereğince, kötü şeyleri seçer ve kötü işler yapmayı tercih eder. İyi şeylerin temeline ve köküne muhaliftir, kendiliğinden onlara karşı çıkar. Bilgisizdir, yıkıcıdır, karıştırıcıdır (...). Gözleri arasındaki mesafe altı metredir, göz kapakları bir karıştır(...). Dünyanın karanlık efendisinin kaba ve boğuk bir sesi vardır ve on iki yer altı tanrısının başkanıdır.*⁷⁹ Hocanın ses tonu, gözlerinin ferinin sönmüşlüğü, sesinin kabir altından geliyormuş gibi boğuk çıkması ve yeraltını işaret ettiği için Erlik Han'ın yaşadığı yerin yer altında olması hasebiyle hoca neredeyse her yönüyle mit kahramanına benzemektedir.

Öğretmenimizin bizi kendisine çekecek derecede cana yakınlığı da yoktu; aksine biyoloji odalarında gösterilmeye çalışılan iskelet gibi kurumuş kemikten ibaretti. Eğer üstünde giyimleri olmasaydı onun bu iskeletlerden bir farkı kalmayacaktı(Ölü Mevsim: 3). Hocanın suratında insaniyetin olmaması ve son derece yaşlı fakat kemiklerinin gösterilecek kadar sağlam olması, Erlik Han'ın diğer bir görünümüne atıf yapmaktadır. *Kam dualarında, Erlik sağlam vücutlu, ihtiyar bir canavar olarak tasvir edilir* (Önal- Erten, 2013: 271). Bu mit kahramanı yeraltını yöneten, kötülük yapmak ve yaymayı amaç edinen biridir. Çocukları büyülemiş, onları kendi yolunda gitmeleri için yönlendirmiştir. Üstelik verdiği bilgiler sadece işe yaramaz laflardan oluşmaktadır. Adeta onları cahillikle zehirlemek için bilgisizlik kapanına almış gibidir. Öğrenciler hocanın ne yazık ki onları cahillikten kurtardığını zannetmekte ve ona duydukları tutku ile sürüklendiklerini düşünmektedirler. Erlik Han'a benzeyen hocaları onları meftun etmiş sanki âşık ve maşuklar gibi ona duydukları sevgiyle mest olmuşlardır.

Öğrencilerin hocayı gördükleri boyut çok farklıdır. Çocukların gözünde adeta mecâzi olarak tanrılaşan hoca, eseri farklı bir noktaya taşımış, hikâyede neredeyse tasavvufî bir hava sezdirilmiştir. Tasavvufta en son nokta ve çok önemli bir kavram olan “Vahdeti Vücut” kavramını şu satırlarda açıkça görmekteyiz. *..kurtarıcımız ilan eden, akıl ve idrakın benzersiz sembolü olarak gören, her haliyle kahırlı bir mabudun sığıntıları ve azizleriydik. Onun şuuru bizim şuurumuz, onun hayali bizim hayalimiz, onun derdi bizim derdimiz, onun şiddeti bizim şiddetimizdi ve biz meftunları değil sanki onun kudret ve kerem aksettirip duran vücudunun birer uzvuyduk. O biz idi, biz de o idik* (Ölü Mevsim: 3). Öğrencilerin hocaya sevgileri öyle büyüktür ki onlar bu bilgisiz, çileli, boş hayatlarının kurtarıcısı olarak içlerindeki inanma ve bağlanma güdüsüyle hocayla bütünleşmişlerdir. “O biz, biz ise o idik” sözlerinde görüldüğü üzere hocayla

⁷⁹ (<https://www.altayli.net/turk-mitolojisiinde-kotuluk-tanrиси-erlik.html> e-tarih 25.02.2019)

yekvücut olmuş gibi hissetmeleri ve onu sanki tanrı gibi görmeleri sonucunda sanki “vahdeti vücut” kavramına ulaşmışçasına bağılıklarını sürdürmüşlerdir. Tasavvufta bu kavramı Tosun şu şekilde açıklamıştır: *Vahdet-i vücûd (varlığın birliği) düşüncesinin en temel özellikleri şunlardır: Var olan sâdece Allah'tır. Etrâfımızda var gibi gördüğümüz âlem, Allah'ın isim ve sıfatlarının gölgesidir. Ancak bu gölgeler hayâlî olup gerçek varlıkları bulunmadığı için hakîkatte var olan sâdece Allah'tır. Allah'ın sıfatları Zât'ının aynısıdır. Dolayısıyla Vücûd (varlık) Zât'a âit bir sıfat değil, Zât'ın aynısıdır* (Tosun, 2009: 182). Yani bu kavram aynı maddede birleşmeyi, bir olmayı dile getirmektedir. Hoca adeta bir tanrı, öğrenciler ise ona meftun olmuş ve sadece onun varlığını temsil eden gölgelerdir. Onun büyüklüğü kimseyle boy ölçüşemez ve öğrenciler hocaya kendi varlıklarının sebebi gibi bakarlar. Hayranlık çok farklı boyuta ulaşır en sonunda hocanın bedeninin bir parçası gibi sanki o olmasa dünyada olmayacaklarını düşünürler. Çocuklar tıpkı Hallac-ı Mansur veya Yunus Emre gibi büyük zatların ulaştığı nokta gibi hocalarına duyduğu sevginin son noktasına ulaşmışlardır.

Hikâyede öğrenciler kendilerine göre tartışma konuları açar ve birbirleriyle aralıksız tartışır, sonuca varamayınca hocaya da danışma hevesiyle sorular sorup cevaplarını alırlar. ‘Gaye’ üzerine tartışmaları sonucu hocanın verdiği cevap şudur: “*Vücut ölür gider. Gaye... O, yeni bir evlat ile yeniden doğar, yeniden ortaya çıkıverir ve o, hiç beklenmeyecek şekilde kabirden çıkıp tekrar dünyayı yönetir*” (Ölü Mevsim: 4). Sözlerden de anlaşıldığı üzere hoca gelenekçi bakış açısına sahiptir, gayenin çok önemli bir mesele olduğunu ve nesilden nesile aktarıldığını insan hayatıyla sınırlı olamayacağını gençlere aktarır ve peşinden bir anda alakasız bir şekilde: “Yakında T. Öldü” (Ölü mevsim: 4) der ve düşüncelerini aktarmaya devam eder. Bu T. İsimleşmiş, kendini hocanın yolundan gittiği düşünceye adanmış, bu yol uğruna silikleşmiş herhangi biridir. Hocanın konuşurken birden parantez açıp T. Öldü diyerek düşüncelerini aktarmaya devam etmesi bir kişi ölse bile bak “gaye” benimle yaşıyor ve ben size hala fikirlerimi aktarmaya devam ediyorum dercesine ifade etmenin bir göstergedir.

Hocanın konuşmaları onları ara ara sorgulamaya itip hoca hakkında çeşitli yargılara vardırırsa da hoca yıllardan bu yana süre gelen tüm gayelerle yine onlardan çok daha güçlüdür. Ve yeni karşılaştığı diğer insanları da etkilemeye devam edecektir. *Onun bu tür her şeyi bilirim şeklindeki konuşmaları ve faaliyetleri, çevrede neredeyse utanılacak bir şey olarak görülüyordu. Bu durum, onun vatan haini olarak*

adlandırılmasına kadar gitti. Fakat yeniler de onun “gayesi”ne göre davranmaya başladılar (Ölü Mevsim: 4).

Hikâyede hoca öğrencilere sanki bir yerlerden emir almış ve birileri tarafından yetiştirilmiş de konuşuyormuş hissi vermektedir. Bunu kanıtlayan satırlar ise şu şekildedir; *Gerçi cümleleri uzun, tembihleri ve işaret ettiği noktalar fazla olsa da fikirlerini sanki bir kağıttan okuyormuş gibi akıcı ifade ediyordu. O gerçekten bir noktaya, sanki başlarımızın üstündeki bir idareciye bakarak konuşur gibi gözlerini başımızın üstüne diker; güya orada her nasılsa sihirli bir kitap varmış da ona bakıyormuş gibi anlatırdı*(Ölü Mevsim: 4). Hocanın yıllardan bu yana birikmiş ve herkes tarafından kabul edilmiş fikirleri benimsemesi bu satırlarda çok net ifade edilmiştir. Sihirli kitap ve sanki bir idareciye bakarak konuşmasından kast edilen de toplumun içinde belli bir düzen çerçevesinde yerleşmiş Sovyet kalıplarıdır. Nihayetinde toplum hiyerarşik bir düzenden ibarettir, “Sovyet Komünist” düzeni içindeki tüm kanunlar, kültürel değerler, doğrular ve yanlışlar bu düzen içinde nesilden nesile aktarılmış yeni neslin doğduğu andan itibaren sorgulamadan kabulü sağlanmıştır. Buna karşı olan yazar bahsettiğimiz üzere her şeyin yeni baştan sorgulanması gerektiğini, Rusların ürettiği yapay dünyada yaşadıklarını ve bunun sonucunda benliklerinden ödün verdiklerini düşünmektedirler. Bu eserde de insanları kalıp yargılara yönlendiren ve Sovyet klasik düzeni temsil eden hocadır. Yetiştirilirken bu düzeni hevesle sorgulamak isteyen genç beyinler daha sorgulamanın başlarında hocaya karşı yenik düşmüşlerdir. Şu satırlarla bu durum dile getirilmiştir: *Bizim ona bildirdiğimiz itirazlar nihayetinde zayıftı. Sonuçta biz adet olduğu üzere bu münazarada yenildiğimizi anladık* (Ölü Mevsim: 4). Hikâyede diğer bir kurmaca tekniğiyle şaşırtan kısım: öğrencilerin hocaya tanrısal boyuttaki aşkı ve bağlılığı varken daha sonra onu sorgulama isteğini kendilerinde duymalarıdır. Yazar, öğrencileri hayranlıktan bir anda sorgulama psikolojisine sokmuş okuyucunun aklında çelişkiler ve soru işaretleri ortaya çıkarmıştır. Bu durum ara ara Sovyet Rusya tarafından baskı altında tutulan Türk millî hareketinin ve düşüncesinin ortaya çıkarılmak istendiği milli ve sosyal özgürleşme çabalarını yansıtır fakat bu konular sorgulanmak istenilse de buna tam anlamıyla cesaret edilememektedir.

Bize üstadın bütün hareketleri zorakiymiş gibi gelirdi. Elleri titrerdi. O anda her nedense bir şeylerin ortaya çıkmasından korkuyormuş gibi endişelenirdi. Bizim sevgimizi kazandığından emin olmasa gerek ki cahil, kibirli ama daima yalnız kalmış biri olarak hareket ediyordu. Sesi, daima hastalıklı ve vesveseliydi (Ölü Mevsim: 4). Bu

satırlarla yazar yine okuru şaşırtmaktadır. Hocanın ellerinin titremesi, endişelenmesi aslında hocanın da bu düzen içinde savrulduğuna, onun sadece işi için bu fikirleri beyan ettiğine, kendi fikirlerini saklayıp onların ortaya çıkacağından korktuğuna işarettir. Yani o da olanları sorgulamamış veya sorgulamaktan korkmuştur. Sistem içinde kendine yer edinmek adına genel fikirleri kabullenmiş ve herkese öğretmeye çalışmıştır. Aslında o da Sovyet düzenin içinde savrulan kendi fikirlerini yansıtmaktan aciz, sistemin kölesi haline gelmiş bir bireydir.

O zamanlar öğretmenimizin vücuduna yerleşen kokunun ne olduğunu sanki azıcık da olsa anlıyor gibi hissederdim. Bu nemli bir toprak kokusuydu. Bu kokuyu ortaya çıkarırsam öğretmenimize çığınca âşık olanların kırgınlıklarına dayanamayacağımı düşünür, bu kokuyu unutmaya çalışırdım (Ölü Mevsim: 4). Eseri anlatan kahraman, hikâyenin başından beri hep duyduğu kokuyu bu sefer anlamlandırıyor. Aslında o, hocayı sorgulamaktan kaçınan bir cahil ve köle olarak yaşayan bir ölü gibi görüp ondan toprak kokusu geldiğini seziyor. Ve etraftakilerin bunun farkına varması sonucu hocayı yok etmek isteyeceklerini düşünüp hiçbir şey demeden susuyor. Bu sezgiler ara ara ortaya çıksa da onların hocalarına karşı duydukları sevgi hikâyede yine doludizgin devam ediyor.

Onlar hocalarına hayrandır fakat bir türlü ne demek istediğini anlayamazlar. O konuşurken adeta bir müzik dinliyor gibi sadece sesinin tonunu dinler fakat sözlerini idrak edemezler. *O konuşurken hiçbirimiz onun konuştuğu şeyler hakkında düşünmez, hayalimize Malmstining'in⁸⁰ “Yiği” müziği gibi uzaktan gelen gürültülerin belli belirsiz pırıltıları gelir; o, hayat hakkında konuşurken biz de kendi aramızda ölümün ululuğu ve kudreti hakkında düşünürdük* (Ölü Mevsim:5). Hoca hayat hakkında konuşurken onların kendi sonlarını düşünmelerinin nedeni, yaşamlarında özgür olmamaları, hayatları boyunca kendilerini ifade edememeleri ve hocanın sanki onları ölüme sürükleyecek olmasıdır. Hatta hocanın toprak kokmasının nedeni de budur. Onlar aslında bu kurulu ve kurgulanmış düzenin içinde savrulan yaşayan ölülerdir.

O kadar kalıplaşmış yargılar vardır ki onlar hocanın birkaç fikrini tartışmaya kalksalar bundan utanç duymakta ve yeniden hocalarını sorgusuz sualsiz sevmeye devam etmektedirler. *...üstadın bir iki fikrini ortaya atar, bu fikirleri defalarca ve sınırsız bir sürede arkadaşlarımızla tartışırken bir an tıpkı ayıp bir yerimiz birdenbire açılmış gibi önce dilsiz gibi susar, sonra ustamızın gizli, dilsiz taraftarları ve*

⁸⁰ Müzisyen, sanatkar

sevenlerine dönüştürdük.(ölü mevsim:5) Günlük hayatta var olan Sovyetlerin toplum üzerindeki baskısı sorgulamaya engeldir. Rusların ortaya koydukları İstilâ hikâyesinde açıkladığımız “takip usulü”⁸¹ halkı tedirgin etmektedir. Tıpkı bir yeri açılmışçasına, ayıp bir şey yapmış gibi hisseden, bu nedenle sorgulamadan çekinen öğrenciler koşulsuz sevmeye mecbur kalmışlardır.

Öğretmenlerin yetiştirdiği toplum bir nesli besler ve bu nesil o öğretileri gerek çevresine gerek çocuklarına yayar. Tıpkı bir ağaç tohumu gibi senelerce yayılır ve türer. Bu hikâyede de hocanın yetiştirdiği öğrenciler onun sevgisini günden güne yaymaktadır. Burada sevgiyle karışık bir halde kendi fikrini benimsetme düşüncesi yatmaktadır. Hiç tanımadıkları halde onların yanına gelen şair onların hocalarına olan bağlılığını öğrenir, bir bira (çıkarcı) karşılığında hoca hakkında şiirler yazar; hatta bir gün onun hakkında destan yazacağını söyler. *Bizler sanki şehirde insanlar arasında dolaşan, bulaşıcı hastalık taşıyıcılara benzeyen, nereye gidersek gidelim orayı kendi vücudumuz ve ruhumuzu zonklatan bir hastalıkla zehirlenmiştik*(Ölü Mevsim: 5). Kulaktan dolma bilgiler insanın en kolay elde edebileceği kazanımlardır ve çabuk yayılır. Bu bilgiler insanları aniden ele geçirebilen silah gibidir. Emeksiz ve sorgusuz bilgi gibi hocaya hayranlık da hızla yayılmaktadır. Burada toplumda rastgele, içi boş bilgilerle ve çıkar amaçlı bir kişiye destan yazılabileceği, insanların çıkarları doğrultusunda onaylamadığı şeyleri yapabileceği vurgulanmaktadır. Bu durum insanlığın gelebileceği son noktadır.

Öğrenciler bir gün yine kahvehanede toplandıklarında hocalarını da oraya çağırıp tanışmak isterler. Bunun için hepsi görev alır. Hocanın adresini bulma görevi hikâyenin anlatıcı kahramanına verilmiştir. *O, şehrin eski kısmındaki sokaklardan birinde yaşıyordu. Ben sokakta bir şeyler sorabileceğim kimseyle karşılaşmadım. Oralar, terk edilmiş gibi kimsesiz ve biraz da korkunçtu. Evlerin çatıları, duvarları yıkılmış yatıyordu. Buralarda pek bir renk seçilmese de, nesneler bezenmiş olmasa da güya beklenmedik resimler içerisine uzanan bir el ansızın renkleri süpürüp silip geçmiş gibiydi. Benim gittiğim harabe sokağın iki kenarı da viran edilmiş evlerle çevriliydi* (Ölü Mevsim: 7). Hocanın durduğu yer eski yıkık dökük bir semttir. Bu orada olan tarihin yerle bir edildiğine işarettir. İstilâ hikâyesinin tahlilinde bahsettiğimiz üzere, tarihi yok etme, tarihi eserleri yıkmaya Sovyetlerin uyguladığı bir politikadır. Çünkü

⁸¹ Rusların toplumu kontrol etme yöntemidir. 1 kişi 2.kişi 2.kişi 3.kişi kontrol eder ve aksi bir durumda yönetime bildirir. Daire şeklinde ilerleyen ve insanların birbirlerini şikayet etmeleri ve güvensiz bir ortamın oluşmasına neden olan sistemdir.

Ruslar Türklerin değer yağlarına kültürüne değer vermediği gibi bir de atalarından kalan miraslarına değer vermeyi bir yana bırakın hiç dikkate almamışlar ve tarihi eserleri yıkmışlardır. İnsanların kendi değerleriyle yaşamalarına fırsat vermeyen düzen/sistem, hepsini ve her şeyi Sovyet düzeninin kalıbına sokmaya çalışmışlardır. Belli bir düzene mensup, kurallara göre şekil almış insanın, kendine özgü duygu ve düşünceleri o hale gelene kadar ruhu nasıl tahrip olduysa, hocanın yaşadığı yer de onun iç dünyası gibi tahrip edilmiştir.

Evlerin bittiği yerden itibaren biraz korkunç, herhangi bir şekilde teşrif eden olsa da kabul edemeyecek kadar eski ve dolu dev bir kabristan başlıyor ve göz alabildiğine uzanıp gidiyordu. Ben tekrar sokağın başından sonuna kadar ev aradım ve her seferinde sokak beni kabristana doğru götürdü (Ölü Mevsim: 7). Kahramanın ulaştığı nokta adeta sonun bir göstergesidir. Hikâyenin bu bölümünde gerilim ve gizem oldukça tırmanmakta ve merak unsuru uyandırmaktadır. Mezarlık ve hocanın evi ilk başta bağdaşmasa da kahramanın her dönüp geldiğinde buraya ulaşması ilginç bir hal almıştır. Ve düğümün çözüldüğü cümleler ise; *..o anda, kabristanın tepesindeki rakama gözüm ilişti ve içimi korkunç bir duygu yaktı. Kabristanın tepesindeki rakam ustanın ev numarası olarak gösterilen rakamdı. Başlangıçta hiç bir şey anlamadım. Sonra üstadın iskeletten ibaret endamını, bedeninden yayılan kuyu nemini aksettiren kokusunu, hasetle karışık kibir ve sadece merhumlara has soğuk gözlerini hatırlayınca her nedense kafamda şimşekler çaktı ve idrak etmeye başladığım şeyi bir müddet sonra taşıyamayacağımı anladığımda tıpkı karanlığı yarıyor gibi gerisin geri koşmaya başladım (Ölü Mevsim: 7).* Kahramanın aklındaki tüm soru işaretleri artık ortadan kalkmıştır. Hocanın neden dış görünüşünün bir ölüye benzediğini, neden nemli toprak koktuğunu ve neden Erlik Han’a benzeyen yüzünün haset ve kibir ile dolu olduğunu artık çözmüştür. Şimdiye kadar metnin aralarına serpiştirilen ipuçları karşılığını bulmuş, bu karanlık derinlik, ışığa kavuşmuştur. Hoca aslında bir ölüdür. Ve şimdiye kadar onlar olmayan bir şeye inanmış ve olmayan bir şeye taparcasına hayranlık duymuşlardır. Hoca, onları arkasından mezarlığa kadar sürüklemiş, onlar için diğer dünyaya yol açmış fakat çocuklar geç de olsa bunun farkına varmışlardır.

Hikâyenin bitişi de okuyucuyu tamamen muallakta bırakır.

Ertesi gün erkenden arkadaşlarım yanıma geldi. Benim geceden bu yana yerimden kalkmadığımı, sayıkladığımı oda arkadaşlarımdan işitir işitmez kızarmış gözlerime ve bir gecede çizgiler basan yüzüme bakıp “Çok fazla soğuk almış” diye düşünmüş olmalılar. Hasta olduğum için olmalı, bana sevgi göstermeye başladılar (Ölü

Mevsim: 7). Hikâye kahramanının hasta olması ve sayıklayarak uyanması, sonuçta olayın rüya mı yoksa gerçek mi olduğu çelişkisini yaratmaktadır. Fakat önemli olan hocanın gerçek olup olmadığı değil çocukları mezarlığa, ucu ölüme çıkan bir yola sürüklemesi ve öğrencilerin de bunu fark etmesidir. Nazar Eşankul bu hikâyesini yazarken okuru çok farklı boyutlarda düşündürmeyi hedeflemiştir. Eser okunup bittikten sonra hikâye okurun aklında tekrar yazılır. Özbek, bu konuya şu şekilde değinir: Yazar eserde bilinçli olarak boşluklar bırakır, boşlukları okurun doldurmasını ister. Bu durum okura çok şey katar, ona heykeltıraş gibi biçim ve ruh verir. Okur eseri yeniden yazar, yazarken özgürleşir ve yaratıcı hale gelir (Özbek, 2013: 16-17).

3.1.2.1.2. Zaman

Nazar Eşankul röportajında belirttiği üzere 1962 yılında doğmuş bir yazardır. Öğrencilik yıllarında yazmaya başlamıştır. Yazar bize belirttiği üzere etkilendiği bir olaydan hareketle veya bir olay üzerine hikâyelerini yazmaktadır. Yazarın üniversite yıllarında Özbekistan henüz bağımsız değildir. Bu dönemde Sovyet baskısı devam etmektedir. Röportajımızda belirttiği üzere içinde bulunduğu sosyal ortam yazarı etkilemiş böyle bir hikâye yazma gereği duymuştur. Hikâyenin sosyal zamanı, yazarın üniversite okuduğu yıllara tekabül etmektedir.

Olay geçmiş zamanda yaşanmış ve bitmiş anı niteliğinde kahramanın gözünden aktarılmıştır. Anlatma zamanı aralıksızdır ve bir gün içindeki herhangi zaman diliminde gerçekleşmiştir. Çocuklar bir yıl boyunca hocanın derslerine katılmışlar ve yaz tatiline girdiklerinde hocayla görüşmek isteyip adresini bulmak için sona geldiklerinde yıl bitmiştir. Vaka zamanı yaklaşık bir yıldır.

3.1.2.1.3. Mekân

Hikâyede mekânlar önemli rol üstlenmektedir. Öncelikle okul, çocukların yıllarca sosyal ve kültürel bakımdan yetiştikleri yerdir. Burada çocuklar genel bilgileri öğrenmekle kalmaz kültürlerini tanıyıp onları yaşatmaya devam ederler. Toplumun yeni yetişen bireylerine verilen bilgi gelecek nesillerin değer yargılarını oluşturur. Bu nedenle okullar toplumların kült bilgilerini taşıyıcılığını yapması bakımından oldukça önemlidir. Hikâyede geçen okulda da gençlerin hayranı olduğu bir öğretmen, öğrencileri peşinden sürüklemekte ve onlar öğretmenlerini her yönüyle örnek almaktadırlar. Öğretmenlerini okulda görmek için derslerine hiç aksatmadan katılan öğrenciler hocanın tüm davranışlarını da örnek almaktadır. Koşulsuz bilgileri alan öğrenciler

hocanın istediği yönde evrilmektedir. Okul her yönüyle verimli ve yetiştiricidir fakat kötü emelleri olan birey veya kurumların eline geçtiğinde aynı zamanda silah olarak da kullanılabilir. Burada düşmanları temsil eden hoca toplumu manevi yıkıma uğratmak için çabalamış, bilgilerini o yönde aktarmıştır. Koşulsuz bilgileri kabul ettiğimiz yer olan okul, hikâyede düşmanlar tarafından bir toplumu asimile etmek için kullanılan bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kahvehane, hikâyede yer alan diğer bir mekândır. Bu yer, o dönemde öğrencilerin toplandığı ve saatlerce tartıştığı yerdir. Burada özgürce fikirlerini ortaya koyan öğrenciler hocanın fikirleri hakkında tartışmaya çekinirler ve kendi tartışmalarını sonuçlandırmak adına hocalarına sorular sorma ihtiyacı duyarlar. Hocayı tartışmalarına dâhil etmek ve onunla samimiyetlerini arttırmak için kahvehaneyi toplantı salonu şeklinde düzenleyip, hocayı bu mekâna çağırmak isterler. Kahvehane samimi bir toplanma yeridir ve hikâyede de bu işlevsel yönü ön plana çıkarılmaktadır.

Kahramanın hocayı bulmak için gittiği yerde ve her seferinde mezarlığın karşısına çıkması yoluyla burada yazar tarafından mezarlık üzerine dikkat çekilmiş ve burayı gizemli hale getirmiştir. Mezarlık, hikâyede “ölümü” sembolize eder ve mesaj niteliğindedir. Ebedi âleme çoktan göç etmiş hoca öğrencilerini de buraya peşinden sürüklemek ister, onun asıl amacı budur. Erlik Han’a benzetilen hocanın iskelet gibi ve toprak kokan vücudu onun mezarlıkta yatan bir ölü olduğunun işaret etmektedir. Öğrencileri manevi ölüme sürüklemek isteyen hoca bu tasvirlerle kötü bir karaktere sahip olduğu oraya konulmaya çalışılmış ve en sonunda mezarlık unsuruyla bu izlenim aydınlığa kavuşmuştur.

3.1.2.1.4. Kişiler

Ana Kahramanlar: Öğrenci (Anlatıcı kişi), Hoca

Yardımcı Kahramanlar: Öğrenciler, Şair

Eserde yer alan şahıs kadrosu kalabalık değildir. Bir öğrenci grubu, arada görülen bir şair ve asıl hayran oldukları hoca, eserin şahıs kadrosunu oluşturur. Genellikle öğrencilerin, hocanın peşi sıra bilinçsizce sürüklenmeleri hikâyenin olay örgüsüne şekil verir. Bu nedenle kişi kadrosu hikâyede etkin bir role sahiptir.

Ana kahramanlardan öğrenci (anlatıcı), itaatkâr ve saygılı biridir. Sosyal bir kişiliğe de sahip olan bu karakter, arkadaşlarıyla beraber hocaya büyük bir hayranlıkla bağlıdır. Öğrenci (anlatıcı), hocayı bulmak için büyük sorumluluk almış ve hocanın adresini bulup hikâyenin son bölümündeki düğümü çözmüştür. Aynı zamanda anlatıcı

olan bu karakter, hikâyeyi kendi bakış açısıyla anlattığı için asıl duygu ve düşüncelerini açıkça dışa vurmuştur. Bu özelliğiyle okur tarafından en çok anlaşılan karakterdir.

Hoca ilk hikâyenin başında kendini ele vermeyen, yazar tarafından gizemli tutulmuş fakat ara ara satır aralarında ipuçlarıyla nasıl biri olduğu anlatılmaya çalışılan bir karakterdir. Hocanın gizemli oluşu okuru hikâyeye daha çok çekmekte ve akışı arttırmaktadır. Hoca “kötü” bir şahsı temsil eder. Çocukları ne olduğu anlaşılmayan ifadelerle etkileyip kendi ideolojileri uğruna onları yönlendirmeye çalışır. Yazar bu hikâyede Sovyet Rusya’yı “hoca” karakteriyle sembolleştirmiştir. Bunun nedeni Rusya’nın yeni nesil üzerindeki politikalarıdır. Yeni nesli kültür ve tarihini unutturarak onları yok etmek isteyen Rusya bunu fark ettirmeden onların bilinçaltına inerek ve popüler kültürle yapar. Bu ideolojiler gençleri bir anlamda kendi benliklerinden uzaklaştırarak ölüme sürükler. Hocanın adresinin mezarlığa çıkması, onun Erlik Han’a benzemesi onun nasıl karaktere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. “Mezarlık” algısının ölümü çağrıştırmasıyla beraber hocanın öğrencileri asıl yönlendirmek istediği taraf açıkça gözler önüne serilmektedir. Onun “gaye” hiç beklenmedik şekilde mezardan çıkıp dünyayı yönetir sözleri de öğrencilere hükmetmek istediğinin kanıtıdır.

Yardımcı kahramanlardan olan Öğrenciler bilim, ilim ve tartışmanın önemini farkındadır, beraber yeni şeyler öğrenmekten feyz alırlar. Öğrenciler hocanın hitabetinden etkilenmiş, onu rol model almış ve ona koşulsuz sevgiyle ona bağlanmışlardır. Onların bu hayranlıkları çevrelerindeki kişileri de etkisi altına almıştır. Bunlardan biri de şairdir. Şair bu etkiyle hocayı bile tanımadan onun hakkında şiir yazar. Hocanın etkisi altına yardımcı karakterler de girmiş, bu ideolojilerin peşinden onlar da sürüklenmiştir. Bu durum Rusya’nın fayda bakımından içi boş ve Türkleri yok etmeye yönelik uyguladığı politikaların ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

3.1.2.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Ölü Mevsim hikâyesinde öğrencilerin hocanın peşinden sürüklendiği ve hocaya karşı pasif durumda olduğu görülmektedir. Hikâyede hocayı anlatan tasvirler ön plandadır. Hocanın içinden geçen düşünceler yazar tarafından aktarılmamış, hoca üzerinde gizem yaratılmak istenmiştir. Hikâye bu nedenle hemen kendini ele vermez, sadece bir öğrencinin anlattıklarıyla çıkarımlar yapılabilir. Öğrencinin izlenimlerini aktarmasıyla oluşan hikâye, kahraman bakış açılı bir anlatıma sahiptir. Kahramanın yaşadığı bir anıyı canlı bir şekilde sonradan okuyuculara aktardığı bir hikâye olan “Ölü Mevsim”, anlatıcının gözlemiyle sınırlandırılmış ve onun perspektifinden aktarılmıştır.

Kahraman kendi bakış açısıyla mekân tasvirleri de yapmış, olaylar sonucunda kendi çıkarımlarını ve hislerini ortaya koymuştur. Olayları yönlendirme açısından geri planda kalan kahraman, hikâyeyi okuyucuya aktarırken düşünceleriyle ön plana çıkmaktadır.

3.1.2.2. Tema

Ölü Mevsim hikâyesinde “ölüm” ve “asimile” temaları işlenmektedir. Yazar bu temaları açıkça ortaya koymaz. Kahramanın anlatımıyla düğüm yavaş yavaş çözülür ve kahramanların ölüme sürüklendiği son kısımda anlaşılır.

Asimilasyon, bir halka verilebilecek en büyük zarardır. Ruslar politikalarına çocuklardan başlar, çünkü geleceği sürdürecekt ve toplumu yenileyecek olan onlardır. Kitaplarda okullarda satır aralarına yerleştirilen mesajlar toplumun bilinçaltında yer eder ve bazı değerlerin değişmesine neden olur. Bu değerler toplumun temelini oluşturmaktadır. Hoca'nın, “vücut ölür gider, “gaye” yeni bir evlatla yeniden doğar” sözleri onun yeni nesiller üzerindeki gayesini açıkça göstermektedir. Onun amacı öğrencilere kendi düşüncelerini benimsetmek ve tüm topluma hükmetmektir. Bu hedeflenen arzuya “asimile etme politikası” denmektedir. Hikâyede çok açık bir şekilde dile getirilmese de hoca'nın sözleri ve öğrencilerin tepkileriyle bu durum sezdirilmektedir. Ve toplum adına bu hikâye uyarıcı nitelik taşımaktadır.

Ölüm hikâyede en sonda yer alsa da başlarda hoca'nın toprak kokması, vücudunun iskelet gibi olması, saçlarının karmakarışık olması gibi betimlemelerle “ölüm”ün işaretleri verilmiştir. Hoca zaten ölüdür ve düşünceleriyle çocukları kendi tarafına çekmek istemektedir. Asimilasyon yazar tarafından ölümlle bağdaştırılmıştır. Yazar, kendi değerlerini yitirmiş bir kişinin aslında manevi olarak da ölü olduğu düşüncesiyle hikâyeyi kaleme almış ve bu temayı kullanmayı seçmiştir.

3.1.2.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Hikâye, öğrenciler ve hoca arasında geçmektedir. Çocuklar okulda hocayı dinlerken hiçbir şey anlamadan onun ses tınısıyla istemsiz hayatın sonunu düşünürken, hoca aslında çoktan hayatının sonuna gelmiş, bu hayat okulunda bir ölüye dönüşmüştür. Çocuklar henüz bu evrilmenin başındayken hoca'nın ölü olduğunu anlamış ve büyük şaşkınlık yaşamışlardır. Bu kısmın anlamsal boyutunu açıklamak gerekirse, Türk halkı Rusların kurallarına göre bir düzen okulundan geçmelidir. Bu okul insanı dönüştürür ve kendi benliğinden uzaklaştırarak düşünme ve yaratıcılık yetisini elinden alır. Bu yeti

elinden alınan insan adeta yaşayan bir ölüye dönüşür. Üretmeyen, düşünmeyen insan topluma da hazır bilgi ve kuralları öğretmek onları da robotlaştırır. Öğrenciler robotlaşma sürecindeyken hocanın içi boş bir kalıp olmasını yazar, “ölü” olarak adlandırmış, böylelikle hikâyeyi daha gizemli ve sanatsal bir hale dönüştürmüştür.

Bu hikâye de gerek konu, gerek düşünce yönünden insanı hem düşünmeye hem de çözümlemeye itmektedir. Hikâye iletmek istediği mesajla ve okurun onu anlamlandırmaya çalışmasıyla, başından sonuna kadar Özbek Türklerinin Sovyet politikalarına ve insanın özgürleşmemesinin nedenine odaklanmıştır. Yazar bu hikâyeyle okuyucularını etkileyici bir yolculuğa çıkarır. Bunu akıcı dili ve derin anlamıyla yapar.

3.1.3. Nane Kokusu Hikâye Tahlili

Nazar Eşankul’un Nane Kokusu adlı hikâyesi sonbahar ve ilkbaharda doğayı canlı izlenimlerle ele almaktadır.

Hikâyede, Samandar’ın baharın gelişiyle doğanın sessiz, sakin büyüleyen dönüşümüyle beraber uyanan hisleri ve kendi iç dünyasına yolculuğu anlatılmaktadır. Samandar daha çok yalnız yaşamayı seven, tekdüze hayatı olan bir kahramandır fakat evlerinin yanındaki doğal kalmış olan bahçeyi dinlemeye başlamasıyla beraber her şey değişecektir. Bahar, ona yaşama zevki katar. Geçmişten bugüne dek içinde yaptığı arayışlar ve çocukluğuna geri dönüşler onun kendi benliğini tekrar bulmasını sağlar.

Hayattan artık hiçbir zevk alamayan Samandar sanki huzurun kokusunu doğadan almış gibi geçmişine iner ve her seferinde doğanın kokusuyla kendi çocukluğuna dönmek için fırsat kollar. Diğer parklarda nizami şekilde ekilmiş çiçek ve çimlerden pek hoşlanmaz çünkü onun için güzel olan tüm çiçeklerin dilediğince istediği yerde yetişmeleridir. Bir nevi geçmişe duyulan özlem doğayla alevlenir ve geçmişe hayali yolculuk başlar. Bir taraftan da eski zaman güzelliklerinin bir bir geçip gittiğini artık hiçbir şeyin çocukluğundaki tadı vermediğini görür. Bu nedenle doğayı tek avuntusu olarak görür. Samandar çocuğunu da bu sevgiyle büyütmek ve ona bu büyümlü sevgiyi aşılama ister.

Hikâyede anlatılmak istenen konu, doğa sevgisinin uyandırdığı güzel hislerin yanında insan ömrünün geçip gitmesidir. Doğanın döngüsü insanın hayatını simgeler. Yazar bu simgeyi güllerle yapar. Onların açılıp güzelleşmesi, ardından kuruyup dökülmesi, geçip giden zamana ve her şeyin bir sonu olacağına işaret eder.

3.1.3.1. Hikâyenin Yapısı

Yazarın bu hikâyesinde iletmek istediği mesajlar olsa da hikâye fazla mesaj kaygısı taşımamaktadır. O, daha çok çevrenin kendisinde uyandırdığı güzel duygu ve hisleri aktarmak, kendi ruh dünyasını yansıtarak okuyucuda da güzel duygular uyandırmak amacı gütmüştür. Bunu zamansal olarak geriye dönüp çocukluk hatıralarını anlatarak yapmak ister. Arkadaşının mezarına dikilen gülün solmasıyla insan hayatını bağdaştıran yazar, insanların da bu döngüde solup gideceğinin mesajını verir.

Hikâyede karşılıklı konuşma çok azdır. İnsanlar arasında büyük olay ve çatışmalar yoktur. Hikâye daha çok izlenim ve hayal üzerine kurulmuştur. Bu nedenle yazarın “izlenimcilik (empresyonizm)” akımından etkilendiği görmekteyiz. Hikâyede yazar geriye dönüş teknikleri kullanmıştır. Bu nedenle zamansal sıçramalar oldukça sık karşımıza çıkar.

3.1.3.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgüsü sıklığı çok değildir. Arkadaşının ansızın ölmesi haricinde gerilim katacak herhangi başka bir olay yaşanmamıştır. Daha çok doğayı izleyen kahraman gördüklerini çok canlı betimlemelerle okurlara aktarmıştır. Olay halkaları şu şekildedir:

- 1-Samandar’ın bahçeden gelen nane kokusunun burnuna çarpmasıyla, çocukluğunda içtiği çorbayı hatırlaması.
- 2-Bahçeden gelen kokularla beraber bahçenin Samandar’ın dikkatini çekmesi.
- 3-Samandarın dikkatini çeken bahçeyi sık sık ziyaret edip onunla sohbet etmesi.
- 4-Samandar’ın terkedilmiş bahçeyle kendisi arasında nedenini anlamadığı bir bağ hissetmesi ve insan ömrüyle çiçekleri bağdaştırması.

Hikâyenin ilk iki olay halkasında Samandar’ın bahçeyi fark etmesi ve oraya karşı içinde uyanan hislerin anlatımı yer almaktadır. Bu nedenle bu ilk iki olay halkası giriş niteliği taşır. Bahçede açan çiçekler, oradaki her tür ağaç, her mevsimde ayrı bir tabloya dönüşen bahçe, ona hep çocukluk ve gençlik anılarını hatırlatmakta, adeta geçmişini gözler önüne sermektedir. Diğer bir bölümde ise yazarın gülleri çok sevdiği ve insan ömrüyle gülü bağdaştırdığını görürüz. Hatta kahraman hikâyenin sonunda güle dönüştüğünü hisseder.

Kahramanın başka bir amacı da çocuğuna doğa sevgisi aşlamak istemesidir. Aslında burada verilecek mesaj ortaya çıkmaktadır. Fakat hikâye bitse de sanki sonuçlanmamış hala devam ediyor hissi uyandırmaktadır. Yazar bize sanki hayatın içinden bir kesit sunmuş bir anısını anlatıp hayatına devam etmiş gibidir. Kısacası okuyucunun bu hikâyede anladığı, her mevsimde uyanan güzel hisler, zamanın akışı ve doğa sevgisidir.

Hikâye bahsettiğimiz üzere izlenimcilik akımından etkilenecek yazılmıştır. İzlenimciliği Ayaydın şu şekilde tanımlar: *Empresyonist sanatçı doğrudan doğruya gerçeği değil, gördüklerinin kendisinde uyandırdığı duygu ve düşünceleri esas almalıdır. Bu dönemde kişinin özgürleşmesi, kendi yaşamına dair olan kararları kendi alabilmesi ve katılımcı sistem içinde varlığını ortaya koyabilmesi, güven duygusunu da beraberinde getirmiştir. Kendisine güvenen ve kendi kararlarını verebilen birey, düşünmek ve yeni problemler çözmek eğilimi içine girerken, aynı zamanda da toplum içinde yalnızlaşarak kendisiyle baş başa kalmıştır* (Ayaydın, 2015: 88). Yazar bu akımın düşüncelerinden yola çıkarak bahçenin onda uyandırdığı duyguları dile getirmiş ve bunları gerek yansıtarak gerek doğaya sığınarak özgürleşmek istemiştir. Ara ara bahçede gezmesi ve orada vakit geçirmekten hoşlanması onu yalnızlığa itse de kendi benliğini bulmasına yardımcı olmuştur. Amaç doğayı birebir izlemek değildir onda uyandırdığı duyguların özlemine çektiği geçmişinin peşine düşmektir.

Yazar her mevsimde oluşan manzarayı etkileyici benzetmeler yaparak kaleme alır. Örneğin sonbaharın gelmesiyle ağaçların aldığı hali şu şekilde anlatır: *“Bahçe, uzun yıllardır güneş görmeyen, hastalanıp yatan yaşlı bir adamla kadının elleri gibi kuru ve gösterişsizdi”*(Nane Kokusu: 1). Yazar’ın hayal dünyası çok geniştir. Samandar’ın doğa sevgisini anlatmasının yanı sıra onun gördüğü manzarayı da adeta renkli bir tablo çizer gibi bize şu sözlerle aktarır: *“Dallardaki yapraklar sıra sıra dizilmişti. Samandar’a yakınlardı, gökyüzünü dilimleyip duran sessiz birer hançere benziyorlardı, yapraklar ise gökyüzü sahnesinde büyük mavi gölgeleriyle birbirine uç kısımlarından bağlanarak sıra sıra dizilmiş küçük küçük kayıkçıları andırıyorlardı. Bu manzara o sırada başı ağrıyan Samandar’a cazip göründü. Hatta yapraklarının kayıkçılara benzediğini keşfedince daha da mutlu oldu. Yaprakların tıpkı deniz dalgasında sallanıp duran kayıklar gibi sallandığını gökyüzünün koyu mavisinde bahçenin bomboş ağaçlarının garip bir sükûnetle durduğunu ve manzaranın bir anda benzersiz bir güzelliğe dönüştüğünü hissetti”*(Nane Kokusu: 1-2). Yazar burada da görüldüğü üzere bahçeyi görmekten çok hissettiği duyguları ve hayalinde canlanan

manzaraları ön plana çıkarmak ister. İnsanların acılarından kaçıp doğaya sığınıp rahatlaması ve gördüğü manzarayı geniş hayal dünyasında yorumlamasıyla okuyucuyu da rahatlatmayı amaç edinmiştir.

Samandar bir gün K. Meydanı'na gider. Oradaki manzarayı görür ve mis gibi rengârenk çiçeklerin kokusunu duyar. Meydandaki tüm bitkiler nizami çizilmiş sınırlarla ekilmiş ve çimler aynı boyda kesilmiştir. Bu manzarada adeta kanun kurallarını sezer ve bu durumdan hoşlanmaz.

Bulvar çok güzeldi, nemli, her tür renge bürünmüş garip bir manzaraya sahipti. Özellikle güneş batarkenki manzara daha da güzelleşiyor, gözlere ayrı bir renk cümbüşü sunuyor, insanın yüreğine kıpırtılar salıyordu. Nedense onun ruhunu canlandıran bu güzellikte yine de bir kanun vardı. Samandar bu güzellikten hoşlanmadığını sezdi. Her şekle giriveren çiçek bahçesi ve çimlerin cazibesini içine sindiremedi. O çimler içinde veya çamların daima gölge düşen nemli alanlarında bir anda yabancı ve vahşi olan kendi halinde büyüyen otları görmedi. Hatta gömgök bir renge bürünüp bulanık akan cadde içindeki küçücük derenin etrafı da büyük bir itina ile temizlenmiş ve düzene sokulmuştu. Dört köşe şeklindeki meydanda çimler sınırları çizilmiş ve kilit altına alınmış yataklarında yetişiyordu (Nane Kokusu: 2).

Yazar, özgürlük ve doğallıktan yana olduğu için diğer bahçede özgürce açan çiçeklerin rengârenk, sınırsız, karışık halini daha çok sevmektedir. Bu nedenle burada gördüğü manzara daha modernidir ve çocukluğundan bir şeyler hatırlatmaz. Şehri ona göre yenilikler, kurallar ve modernlik zapt etmiştir. Toplum eski bilgilerin üzerine koyduğu her yenilikle eskiyi değiştirmiş ve kanunları arttırmıştır. Nazar Eşankul geçmişteki doğallığa, öze dönmek ister. Yazar hikâyenin bu kısmını bu fikirlerle yazmıştır. K. Meydanı söyleminde de meydanın ismini kısaltarak sıradanlaştırmıştır. Çünkü K. ya da başka bir meydan, ona göre aynı şekilde düzenlenmiştir. İsim kısaltması Nazar Eşankul'un diğer hikâyelerinde de görülmektedir. İsmi kısaltılan yer önemsizleşmiş ve sıradanlaşmıştır.

Hikâyede geriye dönüş teknikleri olduğunu söylemiştik. Bunu şu satırlarla yazar bize aktarmaktadır: “O gün Samandar o gün de tıpkı şu anki gibi kışlak sınırında daima su sızdığı için tam bir orman andıran ve yabani çiçeklerle kır çiçeklerine sarılmış çalılıkları hatırladı. Ormanda çimlerin uzayıp yeşerdiğini, her tür çiçekle karışık destelerin suya kandığını, bütün bir çalılığı kokusuyla mest ederek duran çıtırdayan yabani naneleri, sarmaşık gülleri, ormandaki küçük taşlar ve kayaların gölgesinde güneş görmediği için sarı renge bürünen kuru gülleri hatırladı. Her nedense

çocukluğunda onun için hiçbir değer taşımayan çalılıktaki o çeşit çeşit çiçekler, şimdi bitkileri ve çiçekleri bile belli bir düzende yetiştirilen şehirde ona her nasılsa daha çekici geliyordu” (Nane Kokusu: 2-3). Çocukluğunda birçok çiçeği yan yana, karışık gören ve bunların güzelliğini o anda fark etmeyen Samandar, bahçenin oluşturduğu tabloyla beraber o anları tekrar hatırlar ve özlemini çeker. Aslında şehirdeki çiçeklerin ona güzel gelmesinin nedeni çocukluğuna duyduğu özlemdir.

Yazar eserinde izlenimin yanında kokuyu da oldukça etkili bir şekilde ele almıştır. Özellikle zamansal geriye dönüşlerde nane kokusu ya da doğa kokusunu araç olarak kullanmıştır. *...bazı günler pencereyi açıp çalışırken nane kokusu odasına doluverdiği için işte bu bakımsız bahçe, Samandar’ın, gönlüne ve hatıralarına çok yakın geliyordu. ...babası ahır duvarının alt kısmından bir kucak nane topladı ve annesi akşamüstü nane yapraklarını kattığı bir çorba pişirdi. Nanelerin destesi iri ve suluydu. Samandar o günkü çorbanın tadını başka hiçbir yerde ve hiçbir zaman alamadı ve hep özledi (Nane Kokusu: 3). Nazar Eşankul diğer incelediğimiz hikâyelerinde de kokuyu genel olarak etkin bir sembolik unsur olarak kullanmıştır. Koku vasıtasıyla kurduğu bilinç akışıyla okuyucuları bazen güzele yönlendirmiş bazen de kötüye giden durumun mesajını vermiştir. Buradaki nane kokuları, onun doğa ile iç içe ve çok güzel geçen çocukluğunun sembolüdür.*

Bahçenin bakımsızlığı ile kendisinin şüphelerle kuşatılmış şehir hayatına alışamamış olması arasında ne tür bir uyum olduğunu ve niçin bu terk edilmiş bahçeye bu kadar gönül verdiğini, bahçenin niçin kendisine bu kadar aziz ve hoş geldiğini bilmiyordu. ... Samandar, ağaçlardan yayılan çirkin kokuyu da duyuyordu. Dalların çatallı kollarında hazan yığınları doluydu. Ağaçları budaklanıp duran bu bahçe, ona her nasılsa solgun ama zarif caddelerden daha güzel görünüyordu (Nane Kokusu: 3-4).

Şehir hayatının karışıklığı, kalabalıklığı ve iş yoğunluğu Samandar’ı boğmaktadır. Bahçeden gelen koku, onu sanki bu sıkıntılı hayattan alıp istediği hayata bırakıverir. Aslında onun istediği de budur. *Birden bire yüreğinde her çeşit duygu galeyana geliyor, orada izinsiz rüzgarlar esmeye başlıyor, dört yanı da duvar olan hücre gibi evde yüreği sıkışıyor ve sakince bahçeye çıkıyordu (Nane Kokusu: 5).*

Bahçe zayıflığını ve terk edilmişliğini insanlardan gizlemek için etrafını dallarla çevirmiş gibiydi. Burada yol boyunca kenarlara ekilmiş, kabukları her zaman rutubet kokan kavaklar vardı ve yolu takip ederek bahçe tarafına girmek, meşe ağacı altında oturup hoş hayaller kurmak mümkündü (Nane Kokusu: 4). Şehir yaşamı, betonlarla ve kurallarla zapt edilmiş durumdadır. Bundan rahatsız olan Samandar, bahçeyi

kişileştirerek onun da bundan rahatsız olduğunu ve kendini şehirleşmeden kurtarmak için etrafını dallarla çevirdiğini düşünmektedir. Düzene sokulmuş yerler arasında doğal kalmış olan sadece Samandar'ın çok sevdiği bahçe, onun hep sığındığı sırdaşı ve hayal âlemine yol aldığı yer olmuştur. Samandar, bahçeyle o kadar bütünleşmiştir ki içinden geçen umut ve hayallerini birebir orada bulmaktadır. Samandar için bahçeyi izlemek, somut gördüklerinin de ötesinde bir anlam taşımaktadır. O olanı herkes gibi görmez. Şehrin içine bir avuç nefes için bırakılan bahçeler, ona göre kalabalıklar ve beton yığınları arasında kaybolan insanların ruhu alınmış bir halde rastgele izlediği bir yerdir. *Etraftaki yüksek yüksek binalardan kadınlar ve erkekler sırf oyalanmak için buradaki bahçeyi seyrediyor, esneye esneye oraya bakıyorlardı. Bütün bunlar, şu anda seyrettiği bu manzara, o alışılmış tatil günlerinden birinde kitap okurken bulutların arasında gizlenen güneş gibi hayalinde ışıldayan çıkan ve bütün hatıralarını aydınlatan, bazen çocukluğa, bazen babasının nane topladığı uzak akşamlara, bazen de bakımsız bahçelere benzeyen tuhaf bir hatıranın tellerine vuruyordu* (Nane Kokusu: 6). Samandar'ın zihninden geçen manzara burada açıkça görülmektedir.

Nazar Eşankul bu hikâyede gittikçe tırmanan bir hayranlığı anlatmıştır. Başta hissedilmeyen güzellik bir kokuyla başlıyor ve bu, kahramanın hikâyesinin devamında tüm hayatıyla özdeşleştirdiği büyük bir hayranlığa ulaşıyor. *Bahçe şimdi onun için sadece hatıralar mekanı değildi, ömrünün bir kısmı da değildi, kim bilir, bir ihtimal ömrünün tıpkı kendisiydi* (Nane Kokusu: 6). Samandar, kendisini bahçeyle özdeşleştirmekle kalmıyor, bütün hayatının orada olduğunu düşünüyor. Bahçeyi dolaştığında yaşanmışlıkları adeta bir yaprağın, bir ağacın arkasına veya bir nane kokusunun içine saklanmış halde bulduğunu hissediyor, onu oradan bulup çıkarıyor.

Samandar gülleri ne kadar çok sevdiğinden de bahseder. Gülün dökülen yaprakları sonbaharın gelişini simgeler fakat onun hissettiği duygular sonbaharın gelişinin de ötesindedir. Güllerin ölümle asilce kavga ettiğini söyler ve yazar, Samandar'ın dilinden güzün tasvirini şu büyülü cümlelerle yapar: *"Şimdi dökülen yapraklara bakarak, bunun güz vaktinin hayat ve ölüm hakkındaki bir kaside olmadığını, belki de sisten birer gömlek giymiş, hayalindeki ve bahçedeki müzikle mest şeklinde dans eden melekler olduğunu düşünmeye başlamıştı"* (NaneKokusu: 7).

Yazarın tasvir ve benzetmelerinin çok canlı olduğundan bahsetmiştik. Yine bahçedeki ağaçlarla ilgili olarak yapılan bir teşbih de şu şekildedir: *Bazen pencereden yaz vakti birbirine burunları dayanarak bağlanmış şekilde duran kayıklara benzeyen dal, şimdi çok yükseklerde olduğunu görüyor "kayıklar deniz boyunca her nereyeyse*

süzülüp gittiler, körfezi boşalttılar, şimdi sadece firuze denizcik kaldı” diye düşünüüyordu (Nane Kokusu: 7). Ona göre bahçedeki dallar bir gemidir. Ve hepsi sonbahar gelince süzülüp gitmiştir.

Samandar’ın evi ile bahçe yan yanadır. Bahçeden sonbahar rüzgârıyla uçup eve giren yaprakların derde deva olarak geldiğini düşünür. Samandar bahçeye üstün bir özellik yüklemiştir.

Yazarın adeta manzara resmi çizer gibi canlı anlatımını şu satırlarda da görmekteyiz. *Samandar, fiskiyenin yanında damlalarını avucunda tutan yeşil yağmurluklu yedi-sekiz yaşlarındaki çocukların başında taşlar gibi parlayıp duran gökkuşağı yayını görüp, şaşkınlıkla bir an yol ortasında durup kaldı. Gökkuşağı çocukların başında taş gibi ışıltıyor ve damlalar arkasında tavus kuşu tüyleri gibi ışıltıyordu, başında taş olduğunu çocuğun kendisi de bilmiyormuş gibi yüzünde gözlerinde gurur ve hayret oynatıyordu. ...Şimdi gökkuşağı, çocuğun belinde kılıç gibi asılı duruyordu. Çocuk ise annesinin çekiştirmelerine bakmadan sürekli, yüzünü, gökyüzüne çeviriyordu. Belinde ise renkli kılıç parıltısı gibi ışıltılar çocuğun hareketine bağlı olarak kılıç bir yok olup bir peyda oluyordu. Samandar, ta ki çocuk aniden kayboluncaya kadar onu hayran hayran seyretti* (Nane Kokusu: 10). Samandar’ın bu gördüğü manzara onu kendinden geçirmiştir. Sadece bir anlık durup izlediği durumu yazar yine film sahnesi izler gibi anlatmayı başarmıştır. Hikâyede bu anlatımlar başlı başına canlı bir manzara sunmaktadır.

Bahçeye artık ilkbahar gelmiş, güller açmaya başlamıştır; Samandar bahar kokusuyla yine mest olmuş halde dolaşmaktadır. Bir gün karısıyla bahçe manzarasına karşı otururlar ve sohbet ederler. Karısı sohbet sırasında güllerin yaşamlarını insanların yaşamlarına benzetir. Onlara göre gülün tomurcuk açıp büyümesi, en güzel zamanları geçip gittiğinde solup tekrar yapraklarının dökülmesi adeta bir insan ömrünün özeti gibidir. Samandar’ın arkadaşı öldüğünde mezarındaki güllerin ertesi gün döküldüğü anlatılır, bu anlatımda da insan ömrü yine güllere benzetilir. Hikâyede insan hayatının döngüsü, doğal döngüdeki başka bir güzel canlıya benzetilip vurgu yapılarak verilmiştir.

Samandar karısıyla sohbet ederken onun şu sözleri karşısında hayrete düşüyor: *“Bazen de gül görünce, gönlün bu şekilde güzelleşip gider. Birden kendini gençleşmiş gibi hissedersin. Böyle kendi kendine hayattan zevk almış gibi görünürsen birden başka bir şekilde yaşamak istersin”* (Nane Kokusu: 12). Doğal güzelliğin algılanmasıyla

beraber insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkileri bu sözlerle hikâyede aktarılmaktadır.

Yazar Samandar'ın tıpkı bahçe sevgisi gibi gül sevgisini de tırmandırmış, gülü Samandar'ın kendi vücuduyla bütünleştirmesiyle beraber bu hayranlığı da zirveye taşımıştır. *Kendisini gül diye düşünmek şimdi ona çocukça ve hiç ciddi olmayan bir şey gibi hissettirmiyor, aksine bu benzetiş çok doğaldı. Hatta o, kendini ne zamandır, gül gibi parıldayıp açıldığını, bütün vücudundan kucak kucak koku dağıldığını seziyordu* (Nane Kokusu: 15). Samandar öyle bir noktaya ulaşmıştır ki kendisinin de gül gibi açılıp vücudundan kokular yayıldığını hisseder, bu hayranlık derecesi tasavvufta Allah'a duyulan hayranlık gibidir. Samandar'ın hissettiği hisler çok yoğundur. Yazar, bu duyguları etkili bir şekilde betimlemiş, anlatımı daha da canlı kılmıştır.

3.1.3.1.2. Zaman

Bu hikâye yazar tarafından 1981 yılı sonrasındaki zaman sürecinde yazılmıştır. Yazarın kendisiyle yaptığımız röportajda da bahsettiği üzere bir dönem gazetecilik yaptığı yıllarda evi, terkedilmiş bir bahçenin karşısında imiş. Yazar bize, ona bakarak yazılarını yazdığını ve bu hikâyeyi yazmaya karar verdiğini belirtti. Bahçede gerçekten naneler yetişiyor ve buradan gelen koku yazarın çocukluğunu hatırlatıyor. Her yerde nizami düzen ve betonlaşmadan rahatsız olan yazar, burayı doğal ve anılarının saklandığı bir sığınak olarak görmüştür. Ve buradaki görüntüyü ona hissettirdiği duygularla beraber kurgulayarak kâğıda aktarmıştır. Bu dönem yazılma zamanını vermektedir.

Yazarın bu hikâyesi “I. Yaz Mevsimi”, “II. Yaprak Dökümü”, “III. Bahar Gülleri” şeklinde zaman bakımından üç bölüme ayrılmıştır. Yazar her mevsimin güzelliklerini canlı tasvirleriyle kaleme almış, bu başlıklarla bir yıl olan vaka zamanını açıkça ortaya koymuştur. Hikâyede daha çok kozmik zaman ön plandadır. Yaz mevsimi, sonbahar, ilkbahar, gündüz, gece gibi unsurlar kozmik zamanı belirleyen unsurlardır. Neredeyse kozmik zamana göre ana kahramanda farklı hisler uyanır ve hikâye bu zaman değişimlerinin etkisiyle şekil alır.

Hikâye ilahi bakış açısıyla ele alındığı için anlatım zamanı kesintiye uğramadan bir defada anlatılıp bitmiştir. Özetleme ve geriye dönüş teknikleri eserde oldukça kullanılmıştır. Bu durumda eser çok boyutlu bir hal alıp anlamsal olarak derinleşmiş, hatıralarına inen kahramanın iç dünyası net bir şekilde aktarılmıştır. Nane kokusunun

neden o kadar kahramanı etkilediği ya da kahramanın doğayı neden bu kadar sevdiği geri dönüş tekniğiyle açıklanmış, okuyucuların aklındaki soru işaretleri kaldırılmıştır.

3.1.3.1.3. Mekân

Hikâyede mekân unsuru oldukça ön plandadır. Mekânların kahramanın üzerinde oluşturduğu etki metni şekillendirmektedir. Ana kahramanı peşinden sürükleyen güç, mekân ve buraya yüklediği duygulardır. Bahçenin yanı sıra Samandar'ın yaşadığı ev ve meydana park hikâyedeki mekanla ilgili diğer unsurlardır. Kahraman nereye giderse gitsin oranın kahramanı gözündeki izlenimleri metnin büyük bir kısmını oluşturur.

Hikâyede bahçe ana kahramanı etkileyen hatta hikâyeye yön veren önemli bir unsurdur. Yazar bahçeye bir ruh yüklemiş ve mekân sanki bir kişi gibi mevsimsel değişiklikleriyle hikâyeye adeta yön vermiştir. Orada yetişen çiçekler özgür karışık fakat doğal güzelliğe sahiptir. Bahçe, terkedilmiş hiç kimse tarafından bakılmıyor olsa da tüm güzellikleri barındırmakta ve her mevsim değişikliğinde ana kahramana ayrı bir manzara sunmaktadır. Kahramanı peşinden sürükleyen güç bahçenin güzelliğidir. Bu manzaranın çocukluğundaki doğayı anımsatması ve aynı kokuları barındırması kahramanı etkileyen diğer kavramlardır. Kahramanın yaşadığı zamanda her şey doğallığını yitirmiş ve çevresine mutlulukla bakan kişi kalmamıştır. Yapay park ve bahçelere ruhsuz ve mutsuzlukla bakan insanlar vardır. Yazarın bahçeyi kullanmadaki amacı doğallığı savunmaktır. O, bunun yanında mevsime göre kuruyan dallar ve çiçeklerle insan ömrünün döngüsünü de hatırlatır. Hikâyede insan hayatı sembolik olarak özetlenir. Sonbahar yalnızlık, yaşlılık ve ölümü çağırıştırır. Baharın gelişiyse özgürce çıkan çiçekler ise özgürlüğü çağırştırmaktadır.

Samandar'ın evi, hikâyede yer alan diğer mekân unsurlarından biridir. Burada Samandar ailesiyle beraber yaşar, ailesinin yanında kendini yalnız hissettiğinde evinin camından bahçeyi izlemeyi ihmal etmez. Nerdeyse bahçeyle ev iç içedir. Bahçede yetişen ağaçların dalları cama değer ve oradan uçan yapraklar evin içine doğru girer. Ev Samandar'ın huzur bulduğu, kendi hayatını tekrar gözden geçirdiği yerdir. He ne kadar bahçe onun için bir kaçış noktası olsa da evi karısıyla beraber eski anılarını hatırladıkları, kızıyla hoş vakitler geçirdiği bir mekân olması açısından önemlidir.

Şehir meydanındaki park Samandar'ın ara ara uğradığı yerlerden biridir. Buradaki çiçekler ve genel manzara onun çok hoşuna gitse de ona garip gelen ve bir türlü alışamadığı şey çiçeklerin çimlerin sanki kilit vurulmuş gibi tek bir hizada

sıralanmasıdır. Bu kısımda betonlaşmayı da eleştiren yazar, aynı zamanda parktaki bu çiçekler üzerinden nizami düzen ve katı kuralları eleştirmiştir.

3.1.3.1.4. Kişiler

Hikâyede şahıs kadrosu:

Aslî Kişi: Samandar.

Yardımcı kişiler: Samandar'ın eşi, kızı, arkadaşları.

Dekoratif kişiler: Parkta bulunan kişiler.

Samandar, hikâyede en etkili kişidir. Onun aklından geçenler ve izlenimleri hikâyeyi oluşturmaktadır. Hikâyenin mesajı Samandar aracılığıyla verilmektedir. Hikâyede konuşma kısmı azdır ve Samandar'ın aklından geçenler ilahi bakış açısı yardımıyla okuyuculara aktarılmaktadır. Yalnız ve içine kapanık bir kişi olan Samandar'ın düşünceleriyle hikâye yönlendirilmektedir. Doğayı ve doğallığı seven Samandar'ın bu fikir ve hayallerinin altında özgürlük düşüncesi yatmaktadır. Onun için doğal ve olduğu gibi çıkabilen çiçekler özgürlüğe işaret etmektedir. Bu yetişkinlik zamanlarında hiçbir şey onun çocukluğundaki gibi değildir. Karışık çıkabilen çiçekler artık istediği gibi çıkamaz ve şehirleşmeyle beraber doğa kısıtlandığı gibi insanlar da kısıtlanmaktadır. Yükselen yüksek binalar arasından şehir merkezindeki parka ruhsuzca bakan insanlar türemiştir. Yazar yeni düzenin insan üzerindeki etkilerini gözlemleyip Samandar aracılığıyla okuyuculara aktarmaktadır.

Samandar'ın hikâyede en yakın olduğu ve en fazla iletişime geçtiği kişiler eşi ve kızıdır. Karısıyla arasında bazen uzaklık hissetse de geçmişten gelen büyük aşk onları birbirine bağlamaktadır. Kızı ise Samandar'ın geleceğe dair umududur. Çünkü kızını doğa, insan sevgisi ve merhametle en güzel şekilde yetiştirmek ister.

Samandar'ın karısı ve arkadaşlarıyla hatıralarını sık sık gözden geçirmesi zamansal geriye akış meydana getirmiştir. Hikâyedeki bu dönüşler metne derinlik katmakta, okuyucuyu sürüklemekte ve okuyucunun kahramanlar hakkında daha çok bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır.

Samandar'ın çevreyi gözlemlerken orada gördüğü manzara yazar tarafından etkili bir şekilde tasvir edilmiştir. Özellikle parktaki insanlar ve çocukların parkta oynamaları ve doğanın ışık şöleni tüm canlılığıyla aktarılmaktadır. Buradaki insanlar bu betimlemelerle adeta canlı bir tablo oluşturmaktadır.

3.1.3.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Hikâye izlenimler üzerine dayanmakta ve yazar tarafından “hâkim (tanrısallık ilahî)” bakış açısıyla okurlara aktarılmaktadır. Yazar Samandar’ın tüm geçmişini ve aklından geçenlerini bu bakışla ele alarak tüm ayrıntıları yansıtmıştır. Bu eser Samandar’ın iç dünyasına yaptığı yolculuğun hikâyesidir. Yazarın seçtiği bu ilahi anlatım türü, okurun Samandar’ı daha iyi tanımasını ve hikâyeyi daha iyi anlamlandırmasını sağlamaktadır. Samandar’ın gözlemledikleri ve hayalinde canlananlar tüm ayrıntısıyla okuyucuya aktarılmıştır.

Samandarın izlenimleri geçmişteki yaşadıklarını çağrıştırmakta ve gözlerinin önünden geçenler hikâyenin bütünü oluşturur. Geriye dönüş tekniğinin verdiği derinlikle beraber hikâyenin katmanları artmış ve hikâye daha da anlamsal derinlik kazanmıştır. Yazar bu derinliği ayrıntılı olarak ilâhi bakış açısı yardımıyla yansıtmıştır.

3.1.3.2. Tema

Hikâyede birçok tema bulunmaktadır. En çok öne çıkan ise doğa sevgisi ve özgürlüktür. İki tema birbirine bağlıdır ve iç içe geçmiş durumdadır. Samandar, terkedilmiş bahçede yapay olmayan tam anlamıyla doğayı bulmuş ve oranın kokusu, mevsimsel döngüsüyle mutlu olmuştur. Bu mekân ona daha çok çocukluğunu hatırlatsa da içinde farklı bir tema olan özgürlüğü barındırmaktadır. Çünkü özgürlük, onun için bir açıdan olması gerekenin doğal olarak var olabilmesidir. Doğaya hükmeden insanoğlu, doğaya özgürlük tanımamakta ve onun özgürce ortaya koyduğu yaşamsal döngüye müdahale etmektedir. Çiçeklere bile bir sınır çizen insanoğlunun bu durumu yazarı rahatsız etmektedir. Çünkü bu durum sadece insanları değil bu kurulu düzen içinde insanları da ruhsal olarak etkiler. Betonlaşan şehir ve yapılarla beraber insanların apartman dairelerinde yaşamasıyla beraber kısıtlanma daha da artmış ve mutsuz insanlar ortaya çıkmıştır. Yazar, doğallık, özgürlük, mutluluk gibi soyut kavramları sebep sonuç çerçevesinde ve kurgu içinde okuyucularına aktarmaktadır.

Hikâyede diğer bir ele alınan tema ise “ölüm”dür. Bahçe mevsim geçişlerinde renkten renge girer ve her geçiş ana kahraman için sonu temsil eder. Doğada denge içinde yitip giden canlılar sona sürüklenir ve bu denge içinde insanlar da yer alır. Yazar buradaki döngüyle insan hayatını bağdaştırır, insan ömrünü gül ile sembolize eder ve bu çiçek gibi bir gün herkesin solup gideceğine işaret eder.

3.1.3.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Yalpız Hidi hikâyesi bir kokunun bir kahramanın çocukluk anısını hatırlatmasından ortaya çıksa da altında derin anlamlar yatan bir hikâyedir. Koku kahramanı doğaya götürür ve rengârenk, canlı bir manzaraya sürükler. İzlenimcilik akımını bu metinde ortaya koyan, doğadan çıkarımlarını tüm canlılığıyla bize aktaran yazar, insanın doğaya ne kadar müdahale ederse etsin sonunda bir gül gibi solup gideceğine işaret etmektedir. Bu döngüde kaybolacak insanoğlu kendini ve doğanın özgürlüğünü kısıtlar. Hayatı akışına bırakmaz doğal olana müdahale eder. Her önünde durduğumuz doğal durum insanda mutsuzluk yaratır çünkü doğa ve insanlar kurallarla yapaylaşır, yapaylaşan ilişkiler ve çiçek kokuları hiçbir zaman doğal olanla aynı olmayacaktır. Samandar'ın küçükken bahçelerinde çıkan nane kokusuyla yetişkin bir birey olduğunda ortaya çıkan koku aynı değildir. Çünkü bahçeler değişmiş her şey yapay bir hal almıştır.

Samandar çekimser, kendini yalnız hisseden bir insandır. Onu yalnızlığa iten nedeni bulmaya çalışır. Yoğun olan iş hayatına kendini kaptırmış, herkesten uzaklaşmıştır. Şehrin hengâmesi onu her şeyden alıkoymuştur. Ta ki bahçeyle karşılaşana dek. Çünkü orada kendi benliğini ve hatıralarını bulmuştur. Çevresinde dertleşeceği pek kimse olmadığı için bu bahçeyle uzun uzun sohbet eder ve burayı kendine yakın bulur. Hikâyede, şehirleşen toplum yapısı içinde kaybolmuş bir insanın doğaya dönmesi ve burayı dinleyerek kendi benliğini bulması aktarılmaktadır.

Bu hikâyede verilen diğer bir mesaj ise doğal olanı korumaktır. Mutluluk yeşilde ve zamanın doğal akışındadır. Samandar'ın kızına öğrettiği gibi yeni nesillere bu sevgiyi aşlamak amaç edinilmelidir. Yazar bize, şehirleşme ve betonlaşma sıkıntısından kaçmak isteyenleri rahatlatan şeyin doğanın dinginliği olacağı mesajını verir. Hikâyede ara ara insan ömrünün tıpkı bir gül gibi olduğunun, zamanı geldiğinde bizim de bu döngüye kapılıp göçüp gideceğimizin de hatırlatması yapılmıştır.

3.1.4. Çukur Hikâye Tahlili

Çukur, Nazar Eşankul'un yazdığı hikâyelerden biridir. Bu hikâye <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshonqul-opqon-hikoya/> adresinden alınmıştır.

Günlük yaşamdan bir parça sunan hikâye bir otobüs yolculuğu sırasında geçmektedir. Gün boyunca herkesin karşılaşacağı bir durumu yazar akıcı bir şekilde

hikâyeleştirmekte ve biz okurlarına diyaloglardan çok izlenimlerini aktarmaya çalışmaktadır. Yazarın merak uyandırma çabası yoktur. Kahramanlar herhangi bir olaya karışmazlar, aralarında konuşma yok denilecek kadar azdır. Hikâyede bir gurup yaşlı insan, öğrenciler, şoför ve iki güzel kızın otobüsteki hareketleri ve trafikte kalmaları otobüsteki bir kahramanın gözünden yorumlanarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle içinde bulundukları ruh hali bir ruhsal çözümlemeyle verilmektedir. Hikâyede ilk bakışta mesaj kaygısı güdülmese de üzerinde düşünüldüğünde bize verilen mesajı açık olarak almaktayız.

3.1.4.1. Hikâye Yapısı

Nazar Eşankul, Çukur'da bir yolculuk hikâyesini anlatır. Tamamen izlenimlerden oluşan hikâye bir yere ulaşma kaygısı güden, birbirinden bağımsız insanların bir otobüste karşılaşmalarıyla başlar. Durağan geçen izlenimler, olay akışını oluşturmuştur. Hikâyede, otobüsteki iki kızın otobüs şoförüyle olan münasebetleri, orada bulunan öğrenci çocukların kızları izlemeleri ve bu durumu görenlerin kendi içlerindeki yorumlar aktarılmaktadır. Daha sonra hikâyeyi otobüsün yolda kaldığı bölüm takip eder. Bu arada bir kaza sonucu bütün yoldaki trafik durmuştur ve kaza yapan aracın kaldırılması için beklenmektedir. Yarım saatten fazla yolda kalan otobüs, kaza yapan arabanın yoldan kaldırılmasıyla yine yoluna hiçbir şey olmamış gibi devam etmiştir.

Hikâyede yer alan olay örgüleri birbirine bağlı ve belli bir zaman kavramı içinde yer almaktadır. Geçişler arası kopukluk yoktur. Hikâye günün belli bir kısmında yaşanan durumu ele almıştır. Bu nedenle hikâyeyi Çehov tarzı durum hikâyesi olarak adlandırmak mümkündür. Çetişli, durum hikâyesini şu şekilde açıklar: Çehov tarzı hikâyede, giriş ve sonuç bölümleri önemszenmez. Metin belli bir girişle başlamayacağı gibi sonuçlanmadan da bitebilir. Bu nedenle okuyucuda 'hikâye bitmedi' hissi uyanır. Çehov tarzı hikâyelerde, olaylar çok doğal, günlük hayattandır ve yapaylık hissedilmez, küçük fakat çarpıcı taraflar ele alınır. Konuyu sezmek okuyucuya bırakılır. Mekân üzerinde fazla durulmaz (Çetişli, 2014: 30-32). Genel olarak bu tanımın her bir maddesi incelediğimiz çukur hikâyesine uymaktadır. Giriş, gelişme, sonuç kısımları kesin çizgilerle ayrılmamıştır. Bahsettiğimiz gibi günlük yaşamda sokakta birebir karşılaşacağımız bir durumu sezdirme amacıyla yazar bize aktarmıştır.

3.1.4.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyenin olay örgülerine bakacak olursak eğer; giriş kısmı yoldaki trafik akışının tasviriyle başlar. Ve anlatıcı kahraman gözlerini, içinde bulunduğu otobüse çevirir, otobüsün içindeki durumu tasvir etmeye başlar. Bu halkaları şu şekilde sıralamak mümkün:

1. Bir grup insanın otobüsle yolculuk etmesi.
2. Yolculuk devam ederken bir anda yolun kapanması ve bu durumun uzun sürmesi.
3. Kimsenin niçin yolun kapandığını sorgulamaması.
4. Yolun açılmasıyla da hiçbir şey olmamış gibi yola devam edilmesi.

Dokuz olay halkasından oluşan hikâye, oldukça durağandır ve genel olarak izlenimlerden oluşmaktadır. Hikâyenin giriş kısmı da izlenimlerle başlar, sonucu da aynı şekilde biter. Genel olarak okuyucunun yorumlarına bırakılan hikâyenin giriş ve sonuç bölümü de keskin çizgilerle ayrılmamıştır. Hikâye yolculuk hala devam ederken biter, yani hikâye bitse bile aslında okuyucunun hayalinde daha bitmemiş gibidir ve geri kalanı onların hayal gücüne bırakılmıştır.

Günlük hayat içerisinde görebileceğimiz manzaralar hikâyede de karşımıza çıkar. Okuyucular hikâyeyi okuduğunda sanki hikâyenin içindeymiş hissine kapılırlar çünkü neredeyse her insanın karşılaştığı durumları bize sunmaktadır. Şoförün mikrofonla seslenmesi, öğrencilerin kahkahaları, kızların kendinden emin tavırları ve onları yargılayan teyzeler... hepsi günlük hayatın bir parçası olan kahramanlardır. Bir kahraman diğeri önüne geçmemekte o anda hikâyede herkes eşit bir rol dağılımıyla yer almaktadır.

Otobüste bulunan bir kişi tarafından orada bulunanlar gözlenmiş, sanki biz izliyormuşuz gibi bize aktarılmıştır. Hatta onun yaptığı yorumlar ve psikolojik analizle kişilerin yüz hallerini tahmin etmek bile mümkündür. Bu nedenle yazar bize hikâyesini canlı bir şekilde anlatmıştır.

İlk gelişme kısmının başlaması şu şekildedir: *Şoför, neşeli bir yiğitti; onun bütün dikkati otobüsü sürmek ve yola dikkat etmekten çok şoför kabinine yakın oturan iki saçaklı kızı güldürmektir sanki. Kızlar, onun esprilerine gülüyor, birbirine bakıp bir şeyler söylüyor, sonra tıpkı sınava tabi tutmuşlar gibi şoförü sorularıyla meşgul ediyorlardı* (Çukur: 1).

Hikâyede arabayı kullanan şoförün önde duran kızlarla konuşma çabası vardır. Şoför kızlarla şakalaşmaktadır ve bunu tüm otobüs duymaktadır. Orada bulunanların bir kısmı bu durumu normal karşılarırken teyzeler kızları lakayt bulmuştur: *..bir anda bu minnetsiz gönül hoşluğundan ayrılıp bir defa daha geri bakmamak üzere gözlerini pencereden dışarı dikip bıyık altından gülümserlerdi. Bazı yaşlı kadınlar, kızlara bakar, onları gözetler; onların davranışlarını lakayt bulurlardı. Onların gözleri hasretle mi, hevesle mi bakıyordu; bilmek mümkün değildi. Oldukça kayıtsız yüzlerinde “Böyle de edepsizlik olur mu hiç?!” der gibi güvensiz bir ifade okunurdu* (Çukur: 1).

Aslında kızların gülüşmelerinde anlatıcıya göre bir edepsizlik yoktur, şoföre bakmadan cevap verirler, ardından birbirleriyle bakışlar. Onlar çok güzeldir ve orada açılmış iki çift güle benzerler. Bu halleriyle herkesin dikkatini çekerler. Bu nedenle bazılarının gözünde onlara karşı haset ama bir o kadar da hasetle karışık heves dolu bakışlar sezilir.

Güzellikleriyle göze çarpan kızlar öğrencilerin de dikkatini çekmiş, onlar da kızları göz hapsine almıştır. Kızlara yakın olan öğrenciler, saygısız bir şekilde kızlara bakar bakar, sonra da kendi aralarında konuşur gülüşürler. Fakat yolcular bu durumu görmelerine rağmen suçu erkek öğrencilerde değil orada duran iki kızda ararlar.

Yolcular onların davranışlarından hoşlanmasalar da her nedense bu davranışları o kadar edepsizce görmüyorlar, aksine onların gülüşleri ve saygısızca bakışlarından kızlar suçluymuş gibi yığıtler kıkır kıkır güldüğünde bütün gözler bir an “herhangi bir suç mu işlediler” der gibi kızlara dönüyordu (Çukur: 2).

Her iki durumda da kızlara suçlayıcı gözle bakılması, erkek öğrencilerin suçlu bulunmaması toplumda cinsiyet ayrımcılığı olduğunun açık bir göstergesidir. Hikâyede bir grup insan bu kanıda olmasa da halkın çoğunlukta bulunduğu otobüslerde kızlara bu gözlerle bakan kişilerin bulunduğu belirtilmiştir. Cinsiyet ayrımcılığı bu noktada bir cinsi diğer cinsten üstün görmektir. Bu durum ne yazık ki uzun süre boyunca toplumda yer etmiş ve nesilden nesile aktararak geleneksel bir durummuş gibi uygulanmasına devam edilmiştir. Kadın, erkeğe göre söylediği veya yaptığı şeylerden dolayı suçlanır, kötü duruma düşürülürse, bu, onun ayrımcılığa maruz kaldığının da göstergesidir. Bingöl toplumsal yapıdaki kadınlık kavramını şu şekilde açıklar: *Toplumsal yapı, göreceli denge ve birliğin yanı sıra çeşitli zıtlıklar, çatışmalar ve eşitsizlikleri de bünyesinde barındırır. Bunların en önemlilerinden biri toplumsal cinsiyet ayrımı ve ona dayalı haksız tanımlama, konumlandırma ve uygulamalardır. Bu anlamda biyolojik olarak kadın cinsine karşılık toplumsal olarak üretilen ‘kadınlık’ cinsiyeti, başlıca örnek*

olarak varlığını sürdürmektedir. Kadınlık, en yalın haliyle doğuştan ve doğal değil, sonradan ve yapay olarak oluşturulmuş cinsiyet ayrımının ismidir (Bingöl, 2014: 108).

Kadın ayrımcılığı, halkın kendi kendine oluşturduğu görülmez çizgilerden oluşan sınırin içine kadını hapsedmesiyle oluşan kavramdır. Bu çizgi aşıldığında kadın suçlu görülür fakat karşı cins daha fazla bir tepkimede bulunsa bile onun cinsiyet vasfı daha üstün gelir ve zarar görmeden olaydan sıyrılabilir. Bu duruma Eliuz şu şekilde yaklaşır: *kadın olmak, biyolojik kaderin, toplumsal bir yazgı süreci ile tamamlanarak psikososyal yaptırımlarla donatılmasıdır. Biyolojik farklılığın, derin ve boyutlu bir toplumsal farklılığa dönüşmesi ile her anlamda kadın, ikincillığe zorlanır ve “kadınlık kurgusu, „ötekilik” özelliğine sahip hale gelir: “‘Uygun kadın’ın nasıl olacağına dair kültürel kodlar, çoğunlukla kadınları, bu aşağı güç konumunda tutmak üzere geliştirilmiştir”* (Eliuz, 2011: 222). Kadının cinsel kimliğiyle ötekileştirilmesini ne yazık ki bu hikâyede de görmekteyiz.

Hikâyede kızların umursamaz tavırları ve insanların öylece durmaları, otobüstekilerin gözlerinin yola çevrilmiş olması, yoldaki elektrik direkleri, binalar, sokaklar, eriyen karlar, yolda koşan köpek, toprağı didikleyen kargalar, kartopu oynayan çete halindeki çocuklar ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Yazarın yol manzarasının izlenimlerini birebir yansıtıldığını burada görmekteyiz.

Yol bir anda şoförler ve yolcularla doldu. Yolcuların hiçbiri burada kalmaktan memnun değildi, fakat hepsi bu yolda takılı kalışın sebebinin askeri araçlardan değil, daha çok kendileri bu yoldan geçtikleri için buraya gelip durmaya mahkûm edildiklerini düşünüyorlardı (Çukur: 3). Bu sözlerden anlaşıldığı üzere yazar eser üzerinden toplumsal bir eleştiri yapmaktadır. İnsanların yolda kalışlarına tepki göstermemesi, bu yolu seçtikleri için yolda durmaya mahkûm edildiklerini düşünmeleri, kendilerini suçlamaları onların sorgulamaktan uzak ve kaderci bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. Eşankul, düşünmekten, sorgulamaktan, araştırmaktan geri kalan ve çekinen toplumun kendini suçlamaya mahkûm olduğunu ortaya koyar. Sorgulamayan ve eleştirmeyen toplum için kendini suçlamak en kolaydır fakat bu alışkanlık ve kayıtsızlık zamanla toplumu köreltmektedir, sıradanlaştırmakta ve köleleştirmektedir. Yazarın sıradan bir yol hikâyesinin aralarda gizlenmiş olan bu mesajı oldukça güçlüdür.

Yazar, hikâyede bilinçli bir şekilde sivil bir araç yerine askeri aracı, yolun kapanmasına neden olan etken olarak seçmiştir. Burada resmi aracın insanlar üzerinde verdiği etki de ortaya konulmaktadır. Askeri baskı insanları korkutmuş ve günlük şartlarda bile tepki veremeyen halk bir adım daha geri adım atmaktadır. İnsanların her

şeyden önce kendini suçlamaları, yolu kesen askeri aracı görmezden gelmeleri, yol açılınca hiçbir şey olmamış gibi yollarına devam etmeleri insanların bu korkularını kanıtlar durumdadır.

Yazar ifadeleriyle, olayı bize tıpkı izliyormuş gibi anlatmış ve üslubunun ne kadar canlı olduğunu ortaya koymuştur. Sadece nesnelerin varlığını, yokluğunu değil onların nasıl hareket ettiğini, görevlinin yol açık işaretini nasıl verdiğini ve arabalara birden bire nasıl can geldiğini çarpıcı bir dille ve gerçekçi bir şekilde aktarmış, Eserde bunu kanıtlayan ifadeler şu şekildedir:

Zayıf asker inip halatı tekrar bağladı; sonra arabaya çıktı; araba zorlanarak kükredi; sonra silkinip çukurdan ani bir kükreyişle çıktı; on adım ileriye gidip durdu. Sarı elbiseli adam halatı alıp kaza arabasına fırlattı. Askeri araba sakın sakın yola doğru yöneldi ve daha ileride yol ayrımına gidip durdu. Sarı elbiseli kişi uzun zamandır işaret çubuğu gibi duran demir levhayı çukurdan ve araçlardan daha ileriye koydu. Biz koşup en öndeki otobüse bindik. Araçlara birdenbire can geldi. Askerler kendilerine ait arabalara bakarak gittiler. Büyük yol kazasının güvenliğini sağlayan görevli, alacalı değneğiyle “yol açık” der gibi işaret verdi. Araba birdenbire silkinerek yürüdü. Bizim arkamızda yine tanıdık kahkahalar işitildi (Çukur: 3,4).

Uzun bekleyişten sonra insanların, arabaların bir anda eski haline dönmesi, öğrencilerin kısa bir zaman önceki kızları unutmuş gibi gülmeleri toplumsal umursamazlığa işaretler. İnsanların kazaya kayıtsız kalıp ilerlemek istemesi, sonra kaçırdıkları zamanı umursamadan gülerek yola devam etmeleri, öğrencilerin izledikleri güzel kızları bir anda unutmaları, hepsi zamanın akışı içinde sürüklenip kaybolduğumuzu ve değer yargılarımızı çok kolay bir şekilde unuttuğumuzu göstermektedir. Ayrıca kadınların toplumdaki manevi değeri ve onları hemen karalamanın kolaylığı, yazarın üzerinde durmak istediği başka bir mesajdır. *Öğrenciler orta kapı önünde duruyor ve kendilerince her neyse bir şeylere gülüyorlardı. Sanki yarım saatten fazla yolda kaldıklarından habersiz gibi deminki bir çift güle benzeyen kızları da unutmuş, soğukkanlı bir şekilde gülüşüyorlardı. Arabalar ise büyüyen bir şiddetle şehir içine doğru koşuyor, yavaş yavaş seyrekleşerek şehrin farklı sokaklarına dağılıyorlardı. Güya onlar da yarım saatten fazla yolda kaldıklarını unutmuş gibi büyük bir hızla yollarına devam ediyorlardı (Çukur: 4).*

Hikâyenin son bölümünde anlatıcı henüz ulaşmak istediği yere ulaşmamış, yolculuk bitmemiş hatta yolun açılmasıyla yeniden başlamıştır. Yazar hikâyeye burada şaşırtıcı bir şekilde son vermiştir. Yazar bu son ile okuyucuyu şaşırtmanın yanı sıra

hikâyenin sonunu okuyucunun hayal dünyasına bırakmayı seçmiştir. Hikâye bu satırlarla sonlansa da okuyucunun aklındaki hikâye hala bitmemiştir. Bahsettiğimiz üzere bu sonuç durum hikâyesinin bir göstergesidir. Hikâyenin ilk bakışta sonucu boşta kalmış gibi görünse de üzerinde düşünüldüğünde vermek istediği mesajlar ortaya çıkmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse değer yargılarımızın, zamanın, insanın değersizleşmesi günlük hayattan kısa bir kesitle izlenimlere başvurularda bize sunulmuştur.

3.1.4.1.2. Zaman

Çukur hikâyesi yolculuk sırasında yaşanan bir olayı anlatıp yolculuk henüz sonlanmadan biten bir hikâyedir. Hikâyede zamanı tasvirlerden yararlanarak çıkarmak mümkündür. Anlatılana göre çevreyi betimleyen kahraman anlatıcı, güneşin son ışıklarının düştüğünü belirtmektedir, yani olay, akşamüzeri saatlerinde vuku bulmuştur. Olay yaşanıp bitmiş kahraman anlatıcının gözünden bir anı gibi bir defada anlatılmıştır. Anlatım zamanı aralıksız şekilde tek seferde günün herhangi bir zamanında gerçekleşmektedir.

Hikâyede kozmik zaman unsurları bulunur vakit akşamüzeri ve mevsimlerden ise kıştır. Yol kenarında erimek üzere olan karların olması, karları didikleyen kargaların, kartopu oynayan çete halindeki çocukların bulunması gibi mevsimsel unsurlar olayın kış mevsiminde geçtiğinin kanıtıdır. Günün son ışıkları söylemi ise hikâyenin bir akşamüzeri vaktinde gerçekleştiğini gösteren diğer bir kozmik zaman unsurudur. Burada aktarılan olayın zamanında geriye dönüşler görülmez, olay tek bir zaman diliminde devam eder.

3.1.4.1.3. Mekân

Hikâyede mekân unsuru geri planda olsa da birbirini tanımayan fakat yolculuk sırasında bir araya toplayan ve olayın gerçekleşmesinde etkili olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplu taşıma aracı olan otobüs, günlük hayatta da birçok insan manzaralarının görüldüğü yerdir. Burada da günün belli bir zaman diliminde ve bir otobüste insanların birbiri hakkındaki düşünceleri göz önüne alınarak bu hikâye yazar tarafından kaleme alınmıştır. Yazarın toplum hakkındaki gözlem ve düşünceleri, vermek istediği toplumsal mesaj, insan manzaralarının genel olarak ortaya çıktığı otobüs, bu hikâyede mekân unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Otobüs her kesimden insanın tercih ettiği bir taşıma aracıdır. Bu insanların arasında yaşanabilecek bir durum hikâyeye malzemesi olabilir. Yazar mekânın bu avantajından yararlanmaktadır. Genç, yaşlı, bayan, erkek birçok kişinin karşılaşma ve çatışmasını bu mekân yardımıyla ortaya koymakta, bu yerde ortaya çıkma olasılığı olan eylemlerle mesaj verme amacı gütmektedir.

3.1.4.1.1. Kişiler

Ana Kahraman: İki genç kız, şoför.

Yardımcı Kahraman: Genç yiğitler, yaşlı kadınlar.

Hikâyede kişiler arasındaki diyalog yoğun değildir. Kahramanın gözünden anlatılan eser genel olarak izlenimleri ve kahramanın insanlar üzerindeki kişilik analizlerini aktarır. Kahraman anlatıcı olaylara dâhil olmaz, kişileri izler ve onların düşüncelerini adeta okur gibi okuyuculara aktarır. Onun yorumladığı kişiler toplumunda neredeyse her daim karşılaşılabilecek tiplerdir. Bu nedenle onların eylemlerini yorumlamak kahraman için zor olmamıştır.

Hikâyede ön planda olan şoför ve iki genç kızdır. Şoför insanlarla genel olarak iletişimde olan, otobüse binen iki güzel kızla konuşma çabası içine giren kişidir. Onun bu hareketleri kızları zor durumda bırakır. Kızlarda bir art niyet sezilmese de yaşlı teyzeler kızlara edepsiz der gibi bakarlar ve içten içe yargırlar. Günlük hayatta da rastlanılabilecek bu durum cinsiyet ayrımcılığına dikkat çekmek hedefiyle ele alınmıştır, yazar tarafından bu kadın karakterler üzerinden sosyolojik eleştiri yapma amacı güdülmüştür.

Yardımcı kahramanlar ile herhangi birinin arasında diyalog geçmemektedir. Anlatıcının izlenimleriyle karakterleri yorumlanan yardımcı kahramanlar jest ve mimikleriyle kendilerini ele vermektedirler. Yaşlı kadınlar kızları şoförle iletişime geçip güлüştükleri için yargılar gibi bakar, gençler ise kızlara bakarak güлüşürler. Otobüste odak noktası kızlardır, onlardan gerek iyi gerek kötü etkilenip onlar hakkında çıkarım yapanlar ise yardımcı kahramanlardır.

Hikâyede hiçbir kahramanın ismi geçmemektedir. Bunun nedeni ise cinsiyet ayrımcılığının ve sorgulama yoksunluğunun halkın her kesimine yayılıp sıradan bir hal alması, yazarın gözünde bu durumu herhangi birinin de yapabilir olma olasılığı karakterleri isimsizleştirmektedir.

3.1.4.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Hikâyede bahsettiğimiz üzere otobüste bulunan ve ismi belirtilmeyen, hiçbir olaya dahil olmayan kahramanın izlenimleri ve çıkarımları aktarılmaktadır. Tahkiyede kahraman bakış açısı kullanılmıştır. Okuyucu anlatıcının dünya görüşüyle oluşturulan eseri okumaktadır. Anlatıcı oldukça geri plandadır. Fakat içsel olarak olayları yorumlamaktan geri kalmaz. Onun içinde oluşturduğu bu çıkarımlar hikâyeyi ve mesajlarını ortaya koymaktadır.

Yazar, anlatıcı aracılığıyla otobüs giderken yoldaki manzaraları canlı bir şekilde kaleme almıştır. Bu betimlemeler hikâyedeki mevsimi, zamanı bize aktarmakla beraber, olayın nasıl bir çevrede geçtiğini en ince ayrıntılarıyla da aktarır. Hikâyenin geçtiği ortama, otobüsün geçtiği dış mekân manzaraları da eklenmiş hikâye okuyucunun zihninde farklı bir boyut kazanmıştır.

3.1.4.2. Tema

Hikâyede ele alınan temalar kendini hemen ele vermemektedir. Günlük hayatta karşılaşılan fakat insanların sorgulamadan yollarına devam ettiği artık normalleşmiş olan sorunları yazar yine günlük hayatın içinden bir örnekle okuyuculara sunmuş ve bu durum üzerine düşündürmeyi hedeflemiştir. “Sorgulamamak” ve “cinsiyet eşitsizliği” ele alınan temalardır. Hikâye kısa olsa da yazar vermek istediği mesajları çarpıcı bir şekilde ele almıştır.

Yaşlı kadınlar, genç erkeklerin gülüşmelerini değil, genç kızların gülüşmelerini uzaktan bakarak edepsizlik olarak nitelendirmiş, kadının kadına yaptığı cinsiyet eşitsizliğini ortaya koymuştur. Nazar Eşankul’un diğer hikâyelerinde de görülen bu yargılamalara yazar dikkat çekmek istemiş hikâyenin bir kısmında bu konuya değinme gereği duymuştur.

Yazar toplumsal olarak düşünmeme, sorgulamama, topluma yerleşen fakat uygun olmayan düşüncelere insanların saplanıp kalması ve kendini yenileyememesi gibi sosyolojik problemleri ele almış bu unsurlara dikkat çekmek istemiştir. Yazar, hem niçin yolda kaldığını sorgulamayan hem de yol açılınca dakikalarca yolda bekleyenler sanki onlar değilmiş gibi yollarına devam eden insanlar üzerinden sosyal mesaj verme amacı gütmüştür.

3.1.4.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Hikâye ilk bakışta sıradan bir olay sarmanını bize aktarsa da içinde bir takım mesaj ve eleştiriler barındırmaktadır. Yazar eleştirdiği kısmı direkt söylemez, daha çok sıradan, günlük akışta gerçekleşen bir olayla anlatımı gerçekleştirmiş, anlamlandırma ve sonuç çıkarma kısmını okuyucuya bırakmıştır. Nazar Eşankul, yazdığı eserlerde genel olarak üstü kapalı anlatımı tercih etmektedir. Bu hikâyede diğer hikâyelerindeki gibi sembolik ve alegorik unsurlar olmasa da mesajlar açıkça verilmez, hikâyenin yolculuk bitmeden sonlanmasıyla oluşan şaşırtıcı sonla yazar, okuyucu düşünmeye sevk etmiştir.

Farklı zihni yaklaşımların yer almadığı hikâye, bir kişinin akıl süzgecinden geçerek okuyuculara aktarılmıştır. Olay çok katmanlı değil tek bir çizgide ilerlemektedir. Hikâyede çatışma gözlenmez, sadece izlenimlerin verdiği ara ara tırmanışlar görülmektedir. Kahramanın gözlemleriyle çevresindeki insanların psikolojik tahlillerini yapmış bunun sonucunda değerlendirmeler ön plana çıkarak olay örgüleri oluşmuştur.

Yazarın asıl söylemek istediklerinden biri cinsiyet ayrımcılığıdır. Topluma yerleşmiş katı kurallar kadınları daha çok kısıtlamaya itmiş üstelik bu kuralların taşıyıcılığını yapan yine kadınlar olmuştur. Bunu küçük basit bir olayla okuyuculara aktaran yazar bu konuya dikkat çekmek istemiştir. Diğer bir konu ise insanların günümüzde kayıtsız hale gelmesidir. Otobüsün yolda kalması, insanların kaybettikleri zamanlarına üzülmemesi, hiçbir şeyi sorgulamamaları, gençlerin yaşlılara yer vermeyip onları görmezden gelmesi bu kayıtsızlık ve yozlaşmanın göstergesidir. Hikâye kısa ve açık dille aktarılsa da içinde gizlenen mesajlar toplumun genel sosyal sorunlarıdır. Yazar hikâyede genel bir değerlendirme yapmayıp tüm çıkarımları okurlara bırakmış, toplumu bilinçlendirmeyi hedeflemiştir.

3.1.5. Kultay Hikâye Tahlili

Yazar bu hikâyesinde kadının toplumdaki yeri, kadına uygulanan şiddet ve bedensel engelli olma konusuna dikkat çekmek istemiştir. Nazar Eşankul'un incelediğimiz diğer hikâyesi "Sonsuz Gökyüzü" de görüleceği üzere kadına hem duygusal hem de fiziksel şiddeti dile getirmiş ve bunu bir olay hikâyesi ile bize aktarmıştır. Kadına yapılan şiddet hikâyede aile içiyle sınırlı kalmamış ne yazık ki toplumun her kademesinde nesilden nesile aktarılmıştır.

Nazar Eşankul'un Kultay hikâyesinin baş kahramanı Arzihal, hem gençliğinde sevdiğinin onu terk etmesiyle toplum tarafından ötelenmiş, hem de engelli bir birey olduğu için işe yaramaz gözüyle bakılan bir “kadın” olarak karşımıza çıkar . Kadınlar toplumu doğuran, doyuran ve bereketlendiren varlıklardır. Fakat bu hikâyede cahilliğin verdiği gafletle ve kültürdeki bazı yazısız kurallardan dolayı kadın toplum karşısında erkekten daha fazla sorumludur. Hikâyede Arzihal'in gençken bir atlı yiğide aşık olması ve ona güvenmesinin ardından sevdiğinin onu ortada bırakıp gitmesi sonucunda bütün suç kadına yüklenmiş, kadının boynuna bir günah halkası gibi takılarak kadın bir ömür boyu ceza çekmeye itilmiştir. Hele ki toplumun dinî ve kültürel değerlerine göre gençliğinde bir namus hatası işlemiş olan kadın, bu haline bir de engelli olmak eklenince, içinde bulunduğu toplumdan iyice dışlanmış, öz babası tarafından başka bir kapıya eşya gibi atılmıştır. Orada köle kadar değeri olmayan kadın ömür boyu şiddet görmeye *mahkûm* olmuştur. Nazar Eşankul'un bu hikâyesinde gençlik hatası yapan kadının yaptığı bu hata yüzünden toplumdan dışlanması ve anneliğini de bir ömür boyu tam anlamıyla yaşayamaması anlatılmaktadır. Kanının bir de ailesi ve çocuğu tarafından şiddete maruz kalması onun hayatındaki dramı daha da arttırmıştır. Bu acı hikâyede kadını bırakıp giden erkeğe verilen ceza yoktur, sadece kadına yapılan zulüm dile getirilmiştir. Bu hikâyede toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de görmekteyiz. *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelmektedir* (Bal ,2014: 16). Hikâyede hata yapan çift vardır fakat hikâyeye konu olan ve ceza çekmesi gereken taraf ne yazık ki “kadın” olmuştur. Burada kadına yapılan bütün eziyetlere rağmen kadının ne kadar güçlü ve sabırlı olduğunu görmekteyiz. O çocuğuna ve gelinine yıllarca hizmetçilik yapmış fakat onlardan hiçbir sevgi görememiştir. Çocuğunun hep yanındadır fakat annesi olduğunu söyleyememiş, anneliğini hiç tadamamış ve çocuğunu normal bir anne gibi sevelememiştir. Kahramanın “anne” olduğu hikâyenin başında gizlense de Ulcan'a karşı yaptığı fedakârlıklar gösterdiği sabırlar onun annesi olduğunu sezdirmektedir.

3.1.5.1. Hikâyenin Yapısı

Nazar Eşankul'un Kultay hikâyesi “olay hikâyesi” türünde bir hikâyedir. Hikâyede zamansal geriye dönüşler az da olsa mevcuttur. Kahramanlar arası diyalog

azdır. Hakim bakış açısıyla anlatım yapılmıştır. Eser şimdiki zaman içinde aktarılmaktadır. Hikâye kahraman bakımından kalabalık değildir. Çoban Recep ve eşi, Ulcan, Ulcan'ın eşi ve çocukları en son olarak da Arzihal genel olarak adı geçen kahramanlardır. Olayların geçtiği mekanlar ise yoğun olmamakla beraber ev ve kendi köylerinin çevresidir. Hikâyede çatışmalara yer verilmiştir, bu kısımlar Ulcan'ın kayınlarından dayak yediği yer ve hırsını alamayıp ya da ara ara sinirlenip Arzihal'e şiddet uyguladığı yerlerdir. Bu hareketli geçen yerlerde gerilim oldukça fazladır. Hikâyede zamansal geriye dönüşler vardır. Olay halkaları bu nedenle kopuk gibi görünse de olaylar yavaş yavaş çözüme doğru gider.

3.1.5.1.1. Olay Örgüsü

Hikâye başlangıçta, yılların pişmanlığıyla ve manevi ağırlığıyla dolu bir şiirle başlar. Bu söz vasıtasıyla aslında hikâyenin en sonuna atıfta bulunulmuş ve bu satırlar sadece okuyucuları bu acı sona hazırlamak için yazılmıştır. Sonrasında ise nesirle hikâye devam eder. Hikâyenin olay halkalarını şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1.Arzihal'in bir yiğide aşık olması ve ondan çocuğunun olması.
2. Nikâhsız olan bu çocuğunun kardeşine verilmesi.
- 3.Arzihalin çocuğunun verilmesinin ardından kendisinin de oraya bakıcı olarak gitmesi.
- 4.Kardeşinin evinde yaşamaya başlayan Arzihal'in herkes tarafından şiddet görmesi ve dışlanması.

Hikâye ilk olarak bir şiddet sahnesiyle başlar. Ulcan'ı eşinin köyünden gelen kayınları kötü bir şekilde döverler. Orada birden Arzihal ortaya çıkar ve Ulcan'ın üstüne kapanır, kendini ona siper eder. Arzihal tıpkı bir bebeği kucaklar gibi Ulcan'ı kucaklar, onu korumaya çalışır. Burada Arzihal'in yaptığı fedakârlık dikkat çekicidir. Arzihal ayrıca engellidir, küçücük bir bedene sahip bir kadındır: *O, topuğu ve parmakları birbirine geçmiş topal ayakları ile doğan ve sakat olduğu için sağlam insanların dünyasında, bir ömür boyu başı eğik yaşamaya mahkum edildiğinden beri, başından eksik olmayan hakaret ve horlamayla yıldan yıla küçülüp giden ufacık cüssesi ile kalakaldı* (Kultay:1).

Tarım hayatının olduğu, hayvancılıkla geçimin sağlandığı köylerde bedenle çalışma oldukça fazladır. Bu nedenle köy hayatında payına ağır yükler düşen kadının

güçlü ve sağlam olması şarttır. Köyde, engelli bedeniyle bu beklentiyi karşılayamayacağı düşünülen Arzihal, toplum tarafından dışlanmış, insan yerine konulmamıştır. O ise bu ötelenmişliği kabullenmiş, özgüvenini çoktan yitirmiş, her şeyden çekinip hep suçluluk psikolojisiyle hareket etmiştir. Arzihal, bedensel anlamda küçülmenin yanında, manevi olarak ezilmeyi de yaşamaktadır.

Kavga sırasında Ulcan acımsı bir ter kokusu duyar ve bu koku ona çok tanıdık gelir. Bu tanıdık koku onun çok uzun zaman önce unuttuğu bir kokudur. Ulcan bu tanıdık göğüs kokusunun Arzihal'den gelmesine sinirlenir. *Ulcan, tam burnuna rast gelen kadının göğsünden acımsı ter ve kendine çok tanıdık olan göğüs kokusu duydu. Bir an bu kokunun nereden geldiğini ve bu kokunun burnuna nasıl yerleştiğini anlayamadan kendisini dövdüklerini de unutup, düşünceşizce tıpkı emiyormuş gibi yutkundu ve daha sonra bu halini hatırlayınca aklını kaybetmiş gibi oldu* (Kultay: 2).

Koku, Nazar Eşankul'un incelediğimiz hikâyelerinde oldukça sık yer alır. Koku onun hikâyelerinde bir mesaj niteliğindedir. Bu mesaj genel olarak hikâyeye gizem katar ve daha sonra bir sırrın ortaya çıkacağına işaret eder.

Hikâyenin bir kısmında Ulcan'ın babası Çoban Recep'in tasviri yapılmaktadır. Çoban Recep kaba, sert, asık suratlı, şiddete yatkın bir insandır. Genel olarak Ulcan da yıllarca onu örnek aldığı için o da aynı şekilde şiddete yatkın biri haline dönüşür. Ondan öğrendiği sözlerle de Arzihal'e hakaret eder ve onu aşağılar. *Ulcan, Recep Çoban'dan öğrendiği sözlerle: "Hayvan bakıcısı, sakat!" diyerek söverdi. Recep Çoban, içine kapanık, sinirli ve sert bir adamdı. ... Onun işte bu kaba, kendine hoş gelmeyen her hareketi sopayla vurarak cezalandırma adeti, bir çocuğu olmasa da Ulcan'a aynı şekilde sirayet etmişti* (Kultay: 2).

Bu sözlerde bildirildiği üzere küçüklükten bu yana Çoban Recep'i rol-model alan Ulcan'ın onun sözlerini kullanarak tıpkı onun gibi hareket etmesi, aile içi şiddetin nesilden nesile bu şekilde aktarılabildiğinin de bir göstergesidir. Ebeveynlerin her daim göstermiş oldukları davranışlar adeta bir kılavuz özelliği taşır ve insanın yetişirken karakterinin şekillenmesinde ailesinin davranışlarının çok büyük payı vardır.

Ulcan, Çit'ten gelen karısının kucağında titreyen küçük bir bebektir ve karısı ölen kardeşinin bir erkek çocuğu olduğunu, onun bakıma muhtaç olduğunu söyledikten sonra Recep Çoban hiç oğlu olmadığı için onu kabullenir. Erkek bebek isteyen Çoban Recep, Ulcan'ın üvey olduğunu onun yüzüne hiç vurmamış, onu kendi oğlu gibi büyüttüştür. *Tolli'daki yaylalarda, aylarca kaldıklarında baba ile oğul, sürünün ardında ömür geçirip kendi ömürlerinin parlak, hoş ve delikanlı dönemlerini tek tek*

hatırlar, sonra sönecekmiş gibi tüterek yanan ocaklarla birlikte mal tezeklerini toplayıp sopalarıyla sığırların ayaklarına ve hoşlarına gitmeyen insanların sırtlarına hiddetli hareketleriyle esaret çizgilerini çizer. Gah sakın gah hırçın ruh halleri gibi değişen ay ve yılları, bu dağ yaylaları ve taşlı bozkırları teker teker dönüşüme uğratmaya çalışırlardı (Kultay: 2-3). Burada iki bireyin ne kadar birbirlerine benzediklerini görmek mümkündür. Her işi beraber yapmaları sonucunda hırçınlık ve şiddet dolu davranışları birbirine benzemektedir.

Arzihal, ablasının Ulcan'ı evlatlık almasıyla beraber çocuklara bakmakta zorlanması sebebiyle ablasının evine yardımcı olmak için gelmiştir. Çoban Recep olanlara ve dedikodulara pek kulak asmadığı için olayların içeriğini sorgulamamıştır. Babası tarafından bir bohçanın içindeki üç beş eşyasıyla adeta terk edilir gibi öylece bırakılıp gidilen Arzihal, artık orada bir ömür boyu köle olmaya hazırdır. Bir kadın ve erkeğin yaptığı hata sadece kadının hayatına mal olmuş ve kültüre göre yalnızca o cezalandırılmaya mahkum edilmiştir. *Ulcan'ın dürtüklemesi ve kamçıları yüzünden kırkını geçer geçmez yumruk kadar kalan bu sakat kadına, kışlağın sürüsü ise Çoban Recep'ten sonra Ulcan'a kaldı. Ulcan, Arzihal'i hiçbir zaman sevmedi. Bu yaralı kadının niçin kendileri ile yaşadığını uzun süre anlamadı. Annesi yerinden kalkmadan yattığında, sadece bu sakat teyzenin iş yaptığını gördüğünde daha çok siniri bozuluyordu. O, bu kadının hiçbir işini doğru dürüst yapmadığını, daima eksik yaptığını düşünüyordu (Kultay: 3-4).*

Bu cezalandırma sadece işle kalmamıştır. Onun bedensel engelinden dolayı yaptığı her şey eksik veya kusurlu görülmüştür. Ulcan köle olarak ve tüm günahıyla (!) kapılarına gelen bu kadına yaptığı hakaret ve aşağılamalar yanında kadına şiddet de göstermiştir.

Burada sadece erkeğin kadına yaptığı şiddet yoktur, aynı zamanda bir kadının diğer kadına yaptığı şiddet de söz konusudur. *...bu kadına acıyan, ona merhamet eden insan da yoktu. Babasından dolayı ablaları da Arzihal'e gereksiz bir atıntıya, bir eşyaya bakar gibi bakıyorlardı. ... Rahat ise onun hastalığını hiç kimseye gereği olmayan bir sakatlıkmiş gibi değil, sanki bu hastalığı kendi seçmiş gibi davranıyor; hayat ışıklarını birer birer söndürdüğü için elem içinde yattığı yerden Arzihal'e: "Sen kumasın; beni de kendin gibi hasta/uğursuz edeceksin; beni utanç içinde bırakıyorsun" diye beddua ediyor, her gördüğü yerde onu, bir mezardan çıkarıp diğerine tikiyordu (Kultay: 4). Burada yukarıda da bahsettiğimiz gibi kadının kadına uyguladığı baskı ve şiddet de hakimdir. Üstelik yapan öz kardeşidir ve o da bir kadındır. Arzihal onlara göre*

gençliğinde bir hata işlemiş ve bir başına sahipsiz kalmıştır. O, bu düzen içinde cezalandırmaya layık görülmüş ve bu cezalandırmalarla dolu ağır şartlar içinde hayat sürmüştür. *Ulcan karısının çekip gitmesinin ve kadınların kendisi tarafından dövülmesinin elemi, kızgınlığın hırsını bu sakat kadından çıkarıyordu. Her daim, sürüden döndüğünde, Çoban Recep'in ayak altında durmaması için tembihlediği yere, taaa terasın çatısına dikine koyulan uzun dayak ile Arzihal'i dövüyordu. Kadın ilkinde değilse de ikincisinde toparlanıp terasa konan buğday çuvallarının üstüne uçararak düştü. Onun, küçük gövdesinin tıpkı bir top gibi yukarıya yükselip düştüğünü, burada onur ve haysiyetlerine yedirerek, sırf seyretmek için gelen Tersateliler de açık açık gördüler* (Kultay: 5). Burada erkeğin kadına uyguladığı şiddet oldukça ağır ve psikolojik olarak yıpratıcıdır. Bu yıpratıcı durumu, orada yaşayan köylüler ne yazık ki engellemek yerine, seyretmeyi tercih ederler. Bu seyirci konumundakiler yazar için aslında haysiyetsizdirler. Bu durum aile içi şiddetin ve yozlaşmanın olduğunu göstermenin yanı sıra toplumun da git gide yozlaştığını ve duyarsızlaştığını göstermesi açısından önemlidir.

Ulcan, kendine tanıdık gelen göğüs kokusunu ara ara düşünmüş ve tahminler yürütmüştür. *Arzihal'in Ulcan'a yaşayamadığı bebekliğinde kendini avutmak için göğüsünü veren, bu yolla annesi Rahat olmadığı zamanlarda, hasta olduktan sonra daima ter kokusu geliyorken ayakları gibi zayıf ve hayat belirtisi olmayan, tıpkı ağzı açılıp duran çuval gibi solgun pis kokulu göğsünü ağzına tuttuğunu, kokunun o zamandan itibaren burnunda kaldığını düşündü ve o bu ona daha da hiddetlendirdi* (Kultay: 7). Onun bu tanıdık kokuya karşı hissettiği duygular onu çok sinirlendirir. Bu sinir onun Arzihal'e karşı daha çok nefret duymasına sebep olur. Burada verilen kısım Ulcan'ın Arzihal'in çocuğu olduğuna dair bir ipucu niteliği taşımaktadır. Yazar, okuyucuyu bir yandan şüphelendirirken bir yandan da merakta bırakmaktadır.

Gün geçtikçe bütün işler Arzihal'e kalmış ve çocuklar da onu hizmetçi olarak görmeye başlamıştır. O, eve yeni gelin olarak gelen Ulcan'ın karısına da hiçbir iç yaptırmamış, onu taze gelin olarak görmüş ve bu düzen hep böyle devam etmiştir. Kuşaktan kuşağa geçen sözlü şiddet kadının en büyük eziyetine dönüşmüştür. O bütün işleri duyduğu sevgi ve saygıdan dolayı yapar. Ancak aile üyeleri hatta en küçük üye bile büyüklerine bakarak onlar gibi davranırlar, evde kötü ve şiddete meyilli bir ortamın doğmasına neden olurlar. Bu durumdan en çok Arzihal zarar görür.

Arzihal, bir gün yeni gelen bu geline gençliğinde yaşadığı bir aşkı anlatır, sevdiği yiğidin onu engelli olduğu için terk ettiğini söyler. İlk başlarda bu sırrı saklayan

gelin sonraki zamanlarda Ulcan'a kızması ve Arzihal'e olan saygısızlığından dolayı onun sırrı açığa çıkarmaya çalışır. Fakat gelin, Ulcan'ın olayı yanlış anlamasıyla birlikte kocasından şiddet görür ve babasının evine gider. Bu durumda bile Arzihal kendini suçlu görür. Kadına şiddet sadece Arzihal ile sınırlı değildir, diğer kadınlarda bu duruma maruz kalmıştır. Yazar bu durumun sosyolojik yayılma boyutunu gözler önüne serer.

Arzihal, yaşlıları hastalanıp yatalak olurken hala ağır işler peşinde koşuşturmakta ve evin bütün işini yapmaktadır. Onun içine sanki bir güç girmiş gibi dinçtir. Onun bütün korkusu kendini gereksiz görmeleri ve evden sürüp atmalarındır. Kadın her durumda oradakilerin isteklerini yaparak herkesi tatmin etmiş, karınlarını doyurmuş ve tüm işleri yerine getirmiş, kimi zaman sürünün peşinden gitmiş kimi zaman da Ulcan'ı beklemiştir. Arzihal anneliğini kendi içinde yaşamış ve bu duyguyu kimseye söyleyememiş bir anne olduğu için çocuğu ne kadar kötü olursa olsun onu her zaman gözetmiş ve ondan ayrılacağı korkusuyla her işi yapmıştır.

Yazar, hikâyenin bir bölümünde edebi bir anlatımla Arzihal'i yaylada karşılaştığı yalnız ağaçla ilişkilendirir, bu durumu da şu şekilde aktarır: *Gariptir ki elli yıldan beri yalnızlıktan bıkan ağaç bile onu bırakmamak için yırtık pırtık elbisesinden yolar, yolarak aldığı bir paçayı da sonraki huysuz rüzgarda zafer tuğu gibi, bayrak gibi sallardururdu* (Kultay:10). Yazar buradaki canlı anlatımı ve benzetmeleriyle ağaç unsurunu kişileştirip ağaçla Arzihal'in hayatını adeta bütünleştirmiştir. O da bu fani dünyada bir ağaç gibi yıllardır yalnız ve kıyafetten kopan o bir parça gibi tek başına savrulmaktadır. Ne kadar güçlü olursa olsun o da bir gün hastalanır, yatağa düşer ve hayata gözlerini yumar.

Arzihal bu dünyadan göçüp gidince cenazeye, o güne kadar hiç yanına gelmemiş olan akrabaları, onun sırrının açığa çıkmasını bekler gibi gelmişlerdir sanki. Yine meraklı kişiler ön plandadır. Ulcan'ın o güne kadar türlü eziyetler çektiği kadının arkasından toplumsal geleneklere uymak gereğiyle zorla ağlıyor gibi görünmesi herkesi güldürür. O herkese göre kaba ve kültürel yapıya uymayan bir adamdır. Yazar'ın burada ortaya koyduğu karakter, şiddet yanlısı biridir; fakat bir kadın için ağlaması onu komik duruma düşürür. Ulcan Arzihal'in annesi olduğunu öğrenir, fakat inanmak istemez. Sonra aksini iddia eden hiçkimse olmayınca inanır ve kadına yaptığı zulmü bir bir gözünün önünden geçirir. Sonra bu zulme şahit olan ve mezarı başına dikilen dayak Arzihal'le yine baş başadır. Ulcan pişman olsa bile artık her şey iş işten geçmiş, herşey yaşanmış ve bitmiştir.

3.1.5.1.2. Zaman

Hikâyede zamansal sıçramalar oldukça fazladır. Bir geçmiş, bir şimdiki zamanda devam eden iki olay halkası hâkimdir. Bu iki daire birbirleriyle sürekli kesişmiş ve iç içe geçmiştir. Olay halkaları arasında zamansal sıçramalar olduğu için bağlantılar kopuk gibi görünür fakat bu durum anlatımdaki tekdüzeliği bozar ve okuyucuda merak unsuru uyandırıp metinde akıcılığı artırır. Hikâyede ilk olarak şimdiki zamandan başlamış, daha sonra geçmişe dönüş yapılmıştır. Hikâye geçmiş zaman ve şimdiki zaman çekimleriyle karışık şekilde ilerler. Bu zaman çeşitliliği hikâyenin bitişinde birleşir. Hikâyenin sonucunda özetleme tekniğiyle tekrar geçmişten bahsedilerek tüm düğüm çözülmektedir.

Vaka zamanı bir çocuğun bebekliğinden yetişkinlik dönemine kadar süren süreyi içerir. Bebekliğinde evlatlık verilen Ulcan teyzesinin evinde büyümüş genç çocuk olmuş ve evlenip çocukları olmuştur. Bu sürede gerçek annesi olan Arzihal ile beraber yaşamış onun ölmesi ve tüm gerçekleri öğrenmesiyle de hikâye sona ermiştir.

3.1.5.1.3. Mekân

Hikâye kırsal denilen yerel yerleşim yerinde geçmektedir. Küçük bir yerleşim yeri olan bu mekân hikâyenin zemininde yer almaktadır. Hayvancılıkla uğraşan ailenin ara ara yaylaya çıktığı görülmektedir.

Küçük yerleşim yerinde geçen hikâyede ev ve avlu ön plandadır. Genel olarak olaylar burada gerçekleşir. Herkes Arzihal'e yapılan zulmün farkındadır ve kimse açıkça tepki vermez. Ulcan'ın kadına uyguladığı şiddet o ölene kadar gerek evlerinin içinde gerek avlularında devam etmiştir. Bir süre sonra ambara pis kokulu farelerle dolu yere taşınan Arzihal'in kaderiyle bulunduğu yer adeta bütünleşmektedir. Buradaki mekân unsuru adeta Arzihal'in hayatına atıf yapmaktadır.

Arzihal'in sevdiği delikanlıyı bulmak adına hâlâ ormanlık alandaki buluştukları yere gittiği onu tüm arzusıyla beklediği belirtilmektedir. Yeşil orman Arzihal için umut vaad eden yer olarak tasvir edilmiş, daha çok bozkırlarda umutsuzluk işlenmiştir. Bozkırda Ulcan'ın peşinden giden Arzihal kırım tepesindeki yaşlı ağacın yanına oturup uzaklara derin derin bakar. Burada elli yıllık yalnızlıktan bıkan ağaç onu bırakmak istemez elbiselerinden parça koparır ve onu rüzgârda savurur. Burası hikâyede çarpıcı bir şekilde tasvir edilmiş, ağaç Arzihal ile bütünleştirilerek kişileştirilmiştir.

3.1.5.1.4. Kişiler

Ana kahraman: Arzihal, Ulcan.

Yardımcı kahraman: Çoban Recep, Ulcan'ın annesi(teyzesi), çocukları, dedesi, dayısı ve akrabaları, Usta Oral, Yaşlı Baykul.

Arzihal Hikâyede ana kahraman olarak ön plana çıkmaktadır. Talihsizlik serüveni onu takip eder ve hiç yakasını bırakmaz. Bebekliğinde engelli olarak dünyaya gelen Arzihal, bir yiğide âşık olmuş ve onun sevgisine kanmıştır. Daha sonra engelli olduğu için terkedilmiş, bir daha sevdiği kişi tarafından aranmamıştır. Karnındaki bebekle baş başa kalan Arzihal'in çocuğu kardeşine evlatlık olarak verilmiş, kendi çocuğunun hep yanında olmasına rağmen çocuk sevgisinden de mahrum bırakılmıştır. Ömrü boyunca çocuğunun onu bilmeden düşman gibi bakması ve ona şiddet göstermesi onu ayrıca kahreden başka bir durumdur. Mağdur bir kişi olan Arzihal yaşadığı tüm acılara karşı sağlam bir şekilde duran kadın tipine örnektir.

Ulcan hikâyede çatışma yaratan baş kişidir. Arzihal, eşi, kayınları ile çatışır ve onlara karşı şiddet göstermekten geri kalmaz. Aynı zamanda kayınları tarafından şiddet de gören Ulcan, bu hırsını Arzihalden çıkarır. Şiddet görülen yerde şiddete meyilli bireylerin yetişmesi olasıdır ve bu durumun kanıtı Ulcan'da açık bir şekilde görülmektedir.

Çoban Recep dünyada erkek çocuğu olmasından başka bir gayesi olmayan kendi halinde bir bireydir. Ulcan'ı nerden geldiğini sorgulamadan kendi evladı gibi benimser ve her şeyi onunla yapar. Bu kahraman hikâyede geri plandadır ve olaylarda çok etkisi yoktur. Ulcan'ın annesi onu Arzihal'e karşı düşman gibi yetiştiren kişidir. Onun hiçbir işe yaramadığını ve yaptığı işi yarım yaptığını söyler durur. Çocukluktan bu yana bu muameleyi izleyen Ulcan da aynı tepkiyi göstermekle kalmaz kadına karşı şiddet gösterir. Ulcan'ın çocukları da kadına aynı şekilde davranır ona hiçbir şekilde saygı göstermezler. Kuşaktan kuşağa geçen bu durum ailenin davranış konusunda ne kadar örnek ve etkili olduğunu göstermektedir.

Usta Oral ve Yaşlı Baykul hikâyede kurtarıcı kişilerdir. Usta Oral Arzihal'in şiddet sırasında çıkan kolunun kemiklerini yerine takar ve ona yardımcı olur. Yaşlı Baykul ise Ulcan'a kayınları şiddet gösterirken onlara tepki gösteren kişidir. Fakat kadın Ulcan tarafından tekmelenip dövülürken kimse korkusundan tepki göstermemektedir.

Ulcan'ın dedesi aynı zamanda Arzıhalin babası olmaktadır. Bu karakter bir kızını kardeşinin kapısına atıp gittiğinde, bir de kızının cenazesinde görülmektedir. Kendi içinde namus davası güden baba kızını bir gün bile arayıp sormamış sadece cenazesine gelmiştir. Aile dramını gözler önüne seren hikâyede bu karakterler geleneklerin katı yüzünü yansıtmaktadır. Ulcan'ın dayı ve dedesi yıllarca saklanan sırrı açıklamasıyla hikâyedeki düğümü çözen kişilerdir. Bu sırrı bilip çözüleceği zamanı sabırsızlıkla bekleyen akrabalar, cenazeye Arzıhal için değil, düğümün çözülmesini seyretmek için ve birbirlerini görmek için katılmışlardır. Hikâyeye bu kişileri yerleştiren yazar, akraba ilişkilerini ve insanların umursamazlıklarını üstü kapalı bir şekilde de eleştirmektedir.

3.1.5.1.5. Anlatıcı Bakış Açısı

Hikâyede yazar insanların tüm duygularını, içinde kopan fırtınaları okuyuculara aktarmış, bunu tanrısal bakış açısı yardımıyla yapmıştır. İlahi bakış açısının sağladığı olanaklar her şeyi görüyor ve duyuyor olmasıdır. Karakterler birbirinden habersiz, kopuk, duygularına önem vermiyor olsa da yazar tarafından bu anlatıcıyla tüm hisler okuyucuya aktarılmıştır. Kendini anlatamayan, duygularını ifade edemeyen, içine kapanık olan Arzıhal'i okuyucular tanrısal bakış açısıyla anlamaktadır.

Yazar bu hikâyede özetleme tekniğini de kullanmış Arzıhal'in gençliğinde yaşadığı aşk acısını okuyuculara bu şekilde aktarmıştır. Aynı zamanda hikâyenin sonundaki özetleme tekniğinde ise tüm olayların sebebi açığa çıkmakla beraber hikâyedeki düğüm çözülmüştür.

3.1.5.2. Tema

Hikâyede etkili olarak tek tema kullanılmıştır. “Kadın” tema başından sonuna kadar işleyen yazar, röportajımızda belirttiği üzere Tük kadının ne olursa olsun zorluklara göğüs gerdiğini, her durumda tüm gücüyle ayakta durabildiğini ortaya koymuştur.

Hikâyenin bir kısmında aşk konusu da geçse de mutlu sona ulaşılammış, bu mutluluk kısa sürede sona ermiş, Arzıhal yine tüm mâkus kaderiyle baş başa kalmıştır. Arzıhal'in her ne olursa olsun sevdiğini yıllarca beklemiş, sevdiği belki gelir umuduyla buluştukları yere gitmiştir. Onun bu davranışları fedakâr kadın tipine örnektir. Bir ömür boyu yaşadığı sıkıntılar onu sevgisinden uzaklaştırmamıştır.

Arzihal'in Ulcan'dan şiddet görmesine rağmen onun çocuklarına bakması ayrıca özverili olduğunun kanıtıdır. Çocuğunun yanında olmasına rağmen ona annelik yapamayan üzerine bir de çocuğundan şiddet gören annenin durumu bir “kadın” dramı olarak kaleme alınmıştır. Toplumda bir dönem bu tür vakalara, haksızlıklara, cahilliklere şahit olan yazar şiddete maruz kalmış kadınları hikâyesinde işleyerek bu tür olaylara dikkat çekmek istemiştir.

3.1.5.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Burada bir gençlik hatası işleyen kadının kültürel ve toplumsal olarak cezalandırıldığını görmekteyiz. Bu ceza tek kuşakla kalmamış, nesilden nesile aktarılmıştır. Kadının bu yapılan zulüm ve horlamalara bir isyan etmemesi, kaderine razı olmasının nedeni ise kendini ömür boyu suçlu görmesidir. Kadın evden atılmamak evladından kopmamak adına her türlü çileyi çeker. Arzihal kendi çocuğunun psikolojik ve ahlaki gelişimine yanında olsa da müdahale edemez ve hep uzakta sığıntı gibi durur çünkü toplum tarafından ona bu hak görülmüştür. İşlediği suçtan dolayı hiçbir şey yapamamaktadır. Etkisiz bir şekilde çocuğunu sadece uzaktan sever.

Sonuç olarak Nazar Eşankul bu hikâyesinde kadını mağdur olarak gün yüzüne çıkarsa da onun her durumda her şeye göğüs gerecek kadar güçlü ve fedakâr olmasını konu almıştır. Fedakârlık, genellikle kadınların içgüdüsel olarak kendini donattığı silahlarıdır. O hiçbir şey yapmasa bile kalbini dinleyerek doğru olanı yapmış çocuğunu terk etmemiştir. Kadın toplumda yaptığı bazı hatalar yüzünden dışlansa bile duyguları ve gücü onu hep bir üst noktaya taşımıştır. Bu hikâye de bu durumun güçlü örneklerinden biridir.

3.1.6. Sonsuz Gökyüzü Hikâye Tahlili

Nazar Eşankul tarafından kaleme alınan bu hikâye çocuksuzluk konusu etrafında ele alınan, toplumda kadının yerini ve aile içindeki durumunu da sorgulayan bir eserdir. Bu hikâyeyi <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/nazar-eshon-ul-bepojon-osmon-ikoya/> adresinden aldık.

Çocuksuzluk motifi konusuyla kurulan hikâye, Aytoldı'nın çocuğunun olmaması üzerine kurulur ve gelişmeye başlar. ‘Çocuk kokusu evlatlarının olmasını sağlar’ inancından hareketle kardeşlerinin çocuğunu evlat edinirler. Çocuk onlarda kalmak istemese de yapacağı bir şey yoktur. Sonuçta gitgide hepsi bu hayata alışır. Toplum tarafından hor görülen kadına, kocası sahip çıkar. Onun sevgisi ikisini de ayakta tutar.

Kadın bu durumu kabullenir, özenle baktığı evlatlık olan çocuğun dilinden anlar, onu hatta onun kardeşlerini de sevgiyle büyütür. Hikâyenin sonunda kadının eşi ve çocuklar konusundaki fedakârlığı bir kez daha gözler önüne serilir.

Bu hikâye çocuksuzluğun toplum ve birey üzerindeki sosyolojik, psikolojik boyutlarını da yansıtmaktadır. Metinde konu, olay örgüsü, şahıs kadrosu, verilmek istenen mesaj belli bir düzen içerisinde bize aktarılmıştır. Verilmek istenen mesaj hikâyenin sonuna kadar sır gibi saklanan doktor raporunun açıklanmasıyla tam olarak ortaya çıkmaktadır. Kahramanlar ve yaşanan olaylar bu mesajın etrafında bir figür konumundadır. Yaşanan ne olursa olsun karşımıza sevginin gücü çıkmakta ve onu yıkmaya, yok etmeye ne köhne gelenekler ne de biyolojik sıkıntılar engel olmaktadır.

3.1.6.1. Hikâyenin Yapısı

Hikâyenin başlangıcında aslında bütün olaylar hemen hemen yaşanmış ve bitmiş durumdadır. Ama anlatıcı, kahramanın ağzından tekrar geçmişe doğru yolculuğa başlar ve geçmişe dönülerek anlatılan hikâye yine bugüne doğru getirilerek bir olay akışı içerisinde bize aktarılır. İnsanların diyalogları çok yoğun olmasa da akış, akıcı ve canlıdır. Kahramanlar arası çatışma çok olmamakla beraber kadına karşı uygulanan sözlü şiddet, gerilimin en yoğun olduğu yerlerdir. İnsanlarla ilgili tasvirler de olayların geçtiği mekânlar da olayı anlatacak kadar yapılmış, birçok betimlemede hiç ayrıntıya girilmemiştir. Hikâyenin baş kısımlarında evlatlık alınan oğul, yaşananların tamamına çocukluğundan itibaren şahit olan çocuktur. Hikâyenin akışı içinde o, artık büyümüştür. Küçükken çocuk aklının ermediği olayları büyüdüğü için artık idrak etmeye başlamış ve hikâyeyi kahraman bakış açısıyla adeta bir hatıra anlatır gibi anlatmaya koyulmuştur. Bütün anlatım, hikâye boyunca onun dilinden yapılmıştır.

3.1.6.1.1. Olay Örgüsü

Hikâyede olay halkaları arasında bir kopukluk yoktur. İlk andaki geriye dönüş hariç tutulursa diğer kısımlar genel olarak kronolojik olarak ilerlemiştir.

Hikâye ilk olarak çocukları ol(a)mayan çiftin evlatlık aldıkları oğullarının başka memlekete okumaya gitmesi ve orada, halasından bir mektup almasıyla başlar. Mektupta “vekil” annesinin hasta olduğunu öğrenen çocuk, geçmişe dönerek hikâyeyi baştan anlatmaya başlar.

Hikâyedeki olay halkaları şu şekilde ilerlemektedir:

1-Çocuğun hatıralara dalmasıyla Aytoldı yengesinin çocuğunun olmadığını hatırlaması

2-Aytoldı'nın çocuksuzluk nedeniyle Bibi Ayna (hala)'dan ve çevreden sürekli horlama görmesi.

3-Baskıların sonucunda Aytoldı'nın eşiyle doktora gitmesi

4-Doktorun verdiği rapor sonucunda Aytoldı'nın kısırım demesi

5-Aytoldı ve eşi öldükten sonra evde bulunan raporda kocasının kısır olduğu yazması

Hikâye altı olay halkasından oluşmuştur. Birinci olay halkası giriş kısmını oluşturmakta, sonuncu olay halkası büyük sırrın ortaya çıkması ve her şeyin çözülmesiyle sonucu ortaya koymaktadır. Arada kalan çocuk arayışı, doktorlara gitme, problemi çözme çabalarının sonuçsuz kalması, halanın ve diğer kişilerin çocuksuz olarak yargıladığı kadına psikolojik şiddet uygulaması fakat eşiyle her durumda birbirine kenetlenmeleri gibi yaşanan olayların yoğun olarak geçtiği yerler ve bu olaylar akışı, hikâyenin gelişme kısmını oluşturmaktadır.

Çocuksuzluk konusunun toplumda hoş karşılanmamasının altında yatan nedenleri şu şekilde açıklayabiliriz: Bir toplumun, milletin bekasını sağlaması, milli ve kültürel değerlerinin gelecek nesillere taşınması, hâkimiyetinin sürekliliği ve kalkınması açısından çoğalmaya, yeni nesiller yetiştirmeye ihtiyacı vardır. Geleneklere göre bu durumun ritüeli herkesin kendine ve ailesine yakışan bir bireyle evlenip aile kurması ve ardından çocuk sahibi olmasıdır. Toplumun en küçük ve en önemli yapı taşı olan aile, toplumu var eden bir çekirdektir. Bu çekirdeğin meyve vermemesi durumunda toplum bunu yadırgayabilir. Bu noktada çocuğun ve yeni nesiller yetiştirmenin önemini ve çocuksuzluğun nasıl karşılandığını Sayar da şu şekilde açıklar: *Her toplumda aile kurmak için bir araya gelen kişilerden bir an önce çocuk sahibi olmaları beklenir. Bu beklenti karşılık bulamadığında çocuk sahibi olamayanların Tanrı tarafından cezalandırıldıklarına, kınandıklarına inanılır. Tanrının kınayıp cezalandırdığı kişilere karşı da toplumsal bir tepki oluşur. Bu tepkinin oluşmasında Tanrının cezalandırdığı, kınadığı kişiler yüzünden toplumun zarar görebileceği inancının yanında toplumun devamlılığının zedeleneceği düşüncesi etkilidir. Tanrı ve toplumları tarafından kınanan çocuksuzlar psikolojik bir yıkım yaşarlar. Destanlardan günümüze çocuksuzluk karşısındaki dini, toplumsal ve bireysel tutum kimi değişim ve dönüşümler yaşamakla*

birlikte süreklilik gösterir (2015: 68). Hikâye bahsettiğimiz üzere severek evlenen çiftin çocuğu olmaması sonucu olayların tırmanmasıyla başlar. Bunun altında yatan asıl neden de başta ailenin daha sonra toplumun devamlılığını sağlayamama düşüncesidir. Bu durumu sadece bu hikâyede değil Türk destanlarında ve Dede Korkut hikâyelerinde de görmekteyiz. “*Hanlar hanı Bayındır yılda bir kez ziyafet verirdi. Atın aygırını, koyunun koçunu, devenin erkeğini kestirdi. Bir yere ak çadır, bir yere al çadır, bir yere kara çadır diktirdi.*

Kimin oğlu kızı yoksa kara çadırdaki ağırlansın. Altına kara keçe serilsin, kara koyun yahnisinden önüne getirilsin, yerse yesin, yemezse kalkıp gitsin! Oğlu olanı, ak çadıra, kızı olanı al çadıra oturtun. Oğlu kızı olmayanı Yüce Allah dahi hor görmüştür. Biz de horlarınız iyi bilsin, dedi” (Derleme, 2010: 15). Burada da çocuksuz kişilerin toplumdan dışlanması açıkça görülen bir durumdur. Çocuğu olmayan ailenin Allah tarafından cezalandırıldığı düşünülerek aynı zamanda topluma zarar verecek endişesiyle tepki gösterilmektedir.

Hikâyede çatışma yaratan tip kendisi de bir kadın olmasına rağmen ‘hala’dır. Olaylarda başrolde olan halanın adı ‘Bibi Ayna’dır. Bibi Ayna toplumun tepkisinin bir nevi bireysel suretidir. Sayın Çetişli bu gibi karakterleri şu şekilde tanımlamıştır: *Tipler taşıdıkları isimlerle birer fert olarak görünmelerine rağmen, gerçekte kendilerine has değerlerin değil, belli bir grup, sınıf veya dünya görüşünün ortak değerleri etrafında vücut bulup onların temsilcisi olurlar. Onlar, ideal insanlar olabileceği gibi, yozlaşmış kötü insanlar da olabilirler* (2014: 194) Bu hikâyedeki Bibi Ayna da kendisi de kadın olmasına ve bu problemleri yaşayabileceği gerçeğine rağmen, hatta kendisi de çocuksuz olmasına rağmen gelinlerine uyguladığı sözlü şiddetle Çetişli’nin bahsettiği kötü karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun şu sözleri bunun ispatıdır:

Ağabeyimin yüzüne bakıp yüreğim yanıyor, ciğerim kavruluyor. Çaresiz ağam, gündün güne değil her saat çöküp gidiyor; çok fazla zorlanıyor, perişan oluyor. Bu nazlı gelinimiz ise hiçbir şey söylemiyor! Ağamı her başı eğik gördüğümde gelinimize eziyet etmek, hiç görmemek istiyorum! (Sonsuz Gökyüzü: 2). Burada hor görülen aşağılanan ne yazık ki kadındır. Aile, karı koca birlikteliğin ve birliğine dayanmasına rağmen çocuksuzluğun bütün suçu kadına yüklenmekte, erkek ise mağdur duruma düşen kişi olarak yansıtılmaktadır. Üzerine çok geline gelin/kadın Aytoldı ise hiç ses çıkarmamakta kaderine razı olmuş bir şekilde beklemektedir. Hatta bu durumu bir suç ve kusur olarak kendine mal edip herkesin hizmetini her zaman hiç eksiksiz yapmaktadır. *Amcamın evinde çocuk sesi işitilmediği için de yengemin kendini bu ev*

halkı önünde suçlu gördüğünü ve en azından suçunu affettirip ev halkını yumuşatmak için evdeki en ağır işleri yaptığını etraftaki konu komşu kadınlardan duyuyordum. O bu işlerden hiç şikayet etmez, aksine güç kuvvet alıyormuş gibi davranırdı (Sonsuz Gökyüzü: 3). Kadının omuzlarına binen bu iş yükü onun çocuksuz olmasından daha hafif gelmektedir. Halam her iki günden birinde onun çocuksuz oluşunu hatırlatıp dururdu: “Siz kısır olduğunuz için abimin arzular içinde geçip gitmesini istemiyorum. Eğer doğurmayacaksanız abimi başkası ile evlendireceğim!” derdi (Sonsuz Gökyüzü: 3). Ama Aytoldı ile eşi pes etmez, bunun çaresini eşiyle beraber aramaya koyulurlar. O dönemlerde halamın ve amcanın tavsiyesiyle uzun bir süre amcamın ve Aytoldı yengemin gitmediği türbe, manevi mekan, doktor ve falcı kalmadı. Fakat hiç birinden bir fayda olmadı. Her birinden sonra halamın dili gittikçe uzuyordu (Sonsuz Gökyüzü: 3). Çocuksuzluğa çare olarak geleneksel olarak yapılanlar ‘dua, bir bilirkişiye danışma, türbe ziyaretleri’dir. Fakat bu çözüm yollarının hiçbirisi fayda etmez, en son namını duydukları doktora giderler fakat doktor hiç çocukları olamayacağını söyler. Eve döndüklerinde kadın, doktorla yalnız görüşüp öğrendiği ve kocasına bile söylemediği gerçeği saklar ve ‘bütün kusur bende’ deyip suçu kabullenir, ikisinin de tavrı oldukça suskundur. Sanki bu tavır altında bir şeyler yatıyor gibidir. Bunun üzerine aile her ne kadar oğullarını başkasıyla evlendirmek istese de o bunu kesinlikle kabul etmez ve karısından ayrılmaz. Bunun üzerine ‘belki çocuk sevgisiyle çocukları olur’ diye kardeşi, çocuğunu bu çiftin yanına bırakır gider. Bu durum aslında geçmişten günümüze süregelen bir gelenektir. Gerçekten çocuğunu vermese de sembolik olarak çocuğu olana kadar verirler. Örneğin ritüel, bazı performanslarda sadece satma eylemini gerçekleştiren kadın ve çocuk sahibi olmak isteyen kadın olmak üzere iki kişiden oluşurken pek çoğunda da çocuk sahibi olmak isteyen kadın, satan ve satın alan kadın olmak üzere üç kişiden oluşmaktadır. Kişi sayısı ile beraber ritüelde kullanılan sözler ve ifadeler de farklılık göstermektedir (Ergun, Alptürker, 2017: 82). Hikâyede ise bu durum şu şekilde gerçekleşmektedir:

Annem tutarak: “Baban, seni amcana oğul olarak verdi, üç gün boyunca eve gelme, gelenek böyle, eğer yengen doğurursa seni ancak o zaman alır gideriz.” dedi (Sonsuz Gökyüzü: 4). Bu bahsettiğimiz ritüellerin burada da gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Çocuğun üç gün boyunca eve dönmemesi, onlara anne baba diyecek olması, onların gerçek anne baba hissi tatmaları ve çocuklarının bu bağlılık hissiyle olması ümit edilmektedir.

Anam ise acısına bakmadan gözündeki yaşlarla “Bu şimdi sizin oğlunuz, evinizdeki çocuk sesi mübarek olsun, kendi çocuğunuzun sesini de duyarsınız inşallah.” dedi (Sonsuz Gökyüzü: 4).

Onlar ne kadar isteseler, tedavi görseler de çocukları olmayacaktı. Bu hikâyede destanlardaki gibi bir başlangıç yapılsa da onlar gibi olağanüstü doğum ya da mucizevi bir durum gerçekleşmez. *Çocuksuzluk, daha doğmadan, destan kahramanının önemini vurgulamak üzere gelenek tarafından kurgulanır* (Yıldız, 2009: 13). Destanlarda Yıldız’ın da dediği üzere ‘çocuksuzluk, asıl kahramanın yerini hazırlamak, onu diğer insanlardan üstün kılmak ve kahramanı ön plana çıkarmak için vardır’. Burada ise kahraman kadındır mutlu sona ulaşamasa da çocukları olmasa da bütün hakaretleri bütün iş yükünü ve çocuk bakımını bir anne gibi değil hizmetçi gibi üstlense de aslında onun davranışlarının alt yapısında eşini korumak ve onun erkeklik gururunu kırmamak vardır. En önemlisi de ona olan sevgi ve saygısından gözü hiçbir şeyi görmemekte, kaderine razı olmaktadır. Zaten kahramanlığını eşinin kısır olduğu sırrını mezara kadar saklayarak gerçekleştirir.

Hikâyede Aytoldu ve eşi toplum tarafından uygulanan baskıyla sürekli çıkmaza sürüklenmiştir. Bu çıkmaz sonucu çare arayışları onların olay halkalarını yönlendirmelerine yol açmıştır ve sonunda çocukları olmasa da dillere destan bir aşk yaşamışlar Leyla’yla Mecnun’a benzetilmişlerdir. Aşk duygusunu tatmaları onların hayattaki en büyük mutlulukları ve birbirlerine sundukları tek ve paha biçilmez bir değerdir. *..mekteplerde de öğretmenler Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre hakkındaki destanları daha hayati hale getirip bugüne aitmiş gibi anlatmak için amcamı örnek gösteriyorlardı. Amcam, bütün gençlerin sevgi için kendi rahatlığını feda etmesini, çocuk sahibi olma ve çocuk sevme zevkini, genellikle hayatın bütün nimetlerini kurban eden sevgiyi hiçbir şeye değişmeyen, bu kitaplardaki malum ve meşhur aşıklardan bir zerre bile eksiği olmayan bir kahramana dönüşmüştü* (Sonsuz Gökyüzü: 12). Hikâyede geçen bu kısımda herkesin bildiği üzere sevgilerinin yanı sıra eşinin fedakârlığı konuşulmuş olsa da asıl kahraman kadındır.

3.1.6.1.2. Zaman

Hikâyenin başında çocuğa gelen mektupla beraber anlatıcı çocukluğuna geri dönmüş ve hatıralarının büyük bir kısmında yer alan Aytoldı yengesiyle geçen hayatını anlatmaya başlamıştır. Hikâye anlatılmaya başlandığından kısa süre sonra geriye dönüş tekniği devreye girmiş ve bu dönüş hikâyenin sonuç bölümüne gelene kadar sürmüştür.

Hikâyenin giriş kısmında yer alan bu kırılma başta gelen mektup aracılığıyla yapılmıştır. Aytoldu'nun hastalığının ağır olmasıyla beraber çocukluğundan beri kendisiyle birçok hatıra paylaştığı ve birçok acısına şahit Aytoldu yengesiyle anılarını aklından geçirmeye başlamıştır.

Hikâyede vaka zamanı bir çocuğun çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Kahraman kendi çocuk gözüyle şahit olduğu dünyayı kendi yorumuyla okuyuculara aktarmıştır. Aytoldu öldükten ve tüm acıları sona erdikten sonra ise anlatma zamanı başlamıştır. Hikâyede geçmişe dönüş neredeyse tüm hikâyenin ayrıntılarını vermiş, anlatıma derinlik katarak hikâyenin başında oluşan soru işaretlerini ortadan kaldırmıştır.

3.1.6.1.3. Mekân

Hikâyede mekân unsuru olayların geri planında bir kalarak çerçeve görevi görmektedir. Olaylar kalabalık bir ailenin bir arada yaşadığı kırsal olarak adlandırılan bir köy evinde ve evin avlusunda geçmektedir.

Köyler sosyal kontrolün daha fazla olduğu, gelenek açısından daha baskın olan yerleşim yerleridir. Çocuksuzluk konusunu işlemek isteyen yazar, bilinçli olarak kalabalık ailelerin ve akrabaların bir arada yaşadığı “çocuğun” neslin devamı açısından daha da önem arz ettiği yer olan köyü seçmiştir. Bu mekâna çocuğu olmayan bir karı-koca yerleştiren yazar hikâyenin zeminini oluşturmuş, oluşabilecek çatışmaların yolunu açmıştır. Mekân unsuru burada sosyolojik ve kültürel açıdan olayları tetikleyen yer olduğu için önem arz etmektedir.

Ev ve avlu ailelerin köyde bolca vakit geçirdiği iş yaptığı yerlerdir. Kalabalık ailelerin bir arada yaşadığı evler ve ortak avlular onların sürekli iletişim halinde olduğu yerlerdir. Aytoldu'nun çocuğunun olmaması sonucunda ona söylenen sözler, yapılan uyarılar ve çatışmalar hep bu mekânlarda gerçekleşmektedir. Bir arada yaşayan ailenin çocuksuz karı-koca üzerindeki toplum baskısı oldukça kuvvetlidir ve hikâyenin asıl konusunu oluşturmaktadır.

Şehir mekân olarak karı-kocanın çare aradığı kurtarıcı yer olarak karşımıza çıkar fakat yapılan kontroller sonucunda burası kurtarıcı olmaktan çıkar. Sonuçları alan eşler yine evlerinin yolunu tutar ve baskılara maruz kalırlar.

3.1.6.1.3. Kişiler

Ana kahraman: Aytoldu.

Yardımcı kahraman: Bibi Ayna, çocuk (kahraman anlatıcı), Aytoldı'nın eşi, abi, dede.

Hikâyede genellikle köyde yaşayan, geçmişten günümüze uzanan gelenek ve âdetlerle yaşamış, çocuğa soyun devamı için önem veren, bu anlayıştan hareketle çocuksuzluğu bir türlü kabullenemeyen şahıs kadrosu yer almaktadır. Bunlar dede, hala (bibi Ayna) ve amca'dır. Fakat bunun yanı sıra her şeyin Allah'tan geldiğine inanan, kaderine razı olan, çareyi birbirini sevmekte bulan, katı geleneklere razı olmayıp kaderlerine kendileri yön veren Aytoldu ve eşi'dir.

Bu hikâyede ana kahraman olan Aytoldu ideal kadın tipidir. Ailenin yapı taşı olan kadın, aileyi ayakta tutmuş, her ne olursa olsun eşini bırakmamış, bunun için tüm zorluklara katlanmıştır. Bu karakterin çevresindeki kişiler onu yıldırılmamış, karakterinden ödün vermemiş, o savaşına sevgisinin gücüyle devam etmiştir. En önemlisi de her ne olursa olsun, sözlü şiddetlere rağmen eşiyle arasındaki büyük sırrı ölene dek saklamıştır. Yardımcı kahraman olan eşi de onu bırakmamış ailesinin baskılarına rağmen karısından vazgeçmemiştir.

Bibi Ayna kadının kadına yaptığı şiddeti gözler önüne seren bir örnektir. Kışlakta yaşayan bu kadın töreleri gerekçe göstererek abisine ona göre abisine çocuk doğuramayan kadını dışlamakla kalmayıp hakaretler etmektedir. Hikâyede çatışmayı başlı başına yaratan bu karakter toplumda görülebilecek tiplerdendir. Hikâyede yer alan abi ve dede karakterleri Bibi Ayna kadar olmasa da çatışmaya yer hazırlayan diğer kişilerdir.

Kahraman anlatıcı hikâyede oluşan olay zincirinde küçük yaşına rağmen çatışmalara şahit olan ve oradan oraya sürüklenen, küçücük bir çocukken amcasına çocuğu olmadığı için evlatlık verilen kişidir. O, olayları uzaktan izlemekle yetinir. Sadece evlatlık verildiğinde Aytoldı'ya karşı tepki gösterir sonrasında yeni hayatına alışır. Aytoldı'yı annesi gibi görmeye başlayan anlatıcı kahraman ona yapılan bu şiddetin büyüünce farkına varmıştır.

3.1.6.1.4. Anlatıcı Bakış Açısı

Hikâye kahraman bakış açısıyla anlatılmıştır. Anlatıcı karakter, bütün olayların ortasında kalmış, kaderinin peşinde sürüklenen ve Aytoldı'ya yapılan şiddete, büyüüne kadar şahit olan bir çocuktur. Yazar, olayı en tarafsız bir şekilde aktarabilecek bu çocuğu kahraman anlatıcı olarak seçmiştir. Bu anlatıcı merkez yansıtıcı konumundadır ve her şey onun perspektifinden yansıtılır. Her şeyi gören fakat daha geri planda kalan

kahraman anlatıcı, gerek çocuk gerek yetişkin gözlemleriyle yaşananları okuyuculara canlı anlatımıyla aktarmaktadır. Anlatım başladığında artık bir yetişkin olan anlatıcı her şeyi artık daha iyi idrak etmekte, geriye dönüş tekniğiyle tüm geçmişi aydınlatmaktadır.

Hikâyenin giriş kısmında kısacık da olsa mektup tekniği kullanılmıştır. Bibi Ayna tarafından yazılmış bu mektup Aytoldı'nın evlatlık aldığı oğluna yazılmıştır. Bu kısımın anlatıcısı olan Bibi Ayna hikâyede anlatıcı olan bir diğer kahramandır.

3.1.6.2. Tema

Hikâyede ele alınan iki tema vardır. “Çocuksuzluk” ve “aşk” bu eserde işlenen temalardır. Öncelikle çocuksuzluk üzerine kurulmuş olan hikâyede çocukları olmayan çift çevre tarafından baskıya maruz kalmakta, özellikle kadın çevresi tarafından sözlü şiddete uğramaktadır. Burada yine kadına yapılan kötü muameleyi gözler önüne sermek isteyen yazar, bu durumu canlı bir üslupla insanlara aktarmaktadır. Eşinin de yardımıyla bunlara göğüs geren kadın, her türlü çabayı göstermiş kendinde bir sorun olmamasına rağmen kısır olduğunu söyleyerek kocasını ele vermek istememiştir. Neslin devamı için toplum tarafından önem arz eden çocuk olgusu, çiftin de arzu ettiği bir şey olsa da bir türlü bu şansa sahip olamamaktadırlar. Hikâyede abilerinin çocuklarını alan çift, çocuk sevgisini tatsa da ötelenmekten geri kalamamışlardır.

Hikâyede çocuk özlemi çeken çift bu konuda şanssız olsa da birbirlerinin hayatlarında oldukları için çok şanslıdırlar. Toplum baskısı, onların aşkına zarar veremez aksine güçlendirir. Kadının ön plana çıkan fedakârlığı, kocasının eşine bağlılığı herkesin dilindedir ve onlar bu aşklarından dolayı Leyla ile Mecnuna benzetilmişlerdir. Bu aşk onlar ölene dek sürecek, sırları da onlar kimseye söylemeden sonsuza dek gidecektir. Yazar çocuksuzluk temasıyla okuyucuları hüznе salsa da bu güçlü aşkla da güzel duygular uyandırmıştır.

3.1.6.3. Anlam, Yorum ve Zihniyet

Yazar bu hikâyeyle toplumda geleneksel olarak devam eden ‘çocuğu olmama’ ve ‘toplumdan dışlanma’ konusunu işlerken aynı zamanda toplumun ‘kadın’la ilgili algı ve kabullerini de bize aktarmaktadır. Nazar Eşankul, Özbek edebiyatının günümüz yazarlarındanıdır. Hikâyelerinde sosyal konuları sembolik yaklaşımlarla incelediği görülmektedir. Bu hikâyesinde de tarihten gelen ve bugün de ne yazık ki hala devam eden bir anlayışı eleştirel bir bakış açısıyla bizlere taşımaktadır. Bu tür hikâyeleri, bir bakıma topluma ders veren ve toplumu sessizce terbiye eden hikâyelerdir. Hikâyedeki

diğer ağırlıklı konu ise sevgi, beraberlik ve emeğin gücünüdür. Her ne olursa olsun kadın ve erkeğin birbirine sıkıca bağlı olmaları insanlara örnek olacak türdendir. Yazar, böyle durumlarda dış baskılara karşı direnen bir çift yaratma gereği duymuş ve maruz kaldıkları davranışlar karşısında çiftlerin sergilemesini istediği ve umut ettiği tavrı bu çiftlere rol olarak vermiştir. Bu eseri ele alırken yazarın sosyolojik mesaj verme kaygısı vardır bu da her ne olursa olsun ailenin bütünlük ve beraberliğinin sürdürülmesidir. Bir taraftan hikâye çocuksuzluk temasının etkileriyle olayları tırmandırıp gerilim yaratsa da aşk temasıyla okuyucularda güzel duygular uyandırarak bu gerilimi dengelemek istemiştir.

3.2. Dil İncelemesi

Dil en etkin iletişim aracımızdır. Edebi eser oluşturmak için yaşanmışlık, hayal dünyası ve kurgu oluşturma yeteneğinin yanı sıra zihinde oluşan metni somut bir şekilde insanlara aktarabilmek için işlevsel dile sahip olmak gerekir. Dilin zengin öğeleri, kalıplaşmış kültür taşıyıcısı sözleri metinde ne kadar etkin kullanılırsa o kadar anlamsal derinlik oluşur. Edebi şahsiyet yazdığı yazılarla insanları etkilemek ister bunun için de edebi dili etkin ve etkili kullanmalıdır. *Edebî dil, bir milletin konuşma dili ve yazı dili teşekkül ettikten sonra kültür dili diyebileceğimiz bir söyleyiş zemininde daha fazla hissedilen, bir tarafı ile itibari ve uçucu, bir tarafı ile hayatın gerçek değerleriyle kaynaşan estetik ve orijinal bir ifade yoludur* (Önal: 2008, 25). Edebi dil bahsedildiği üzere estetik öğeleri ve çeşitli söz sanatlarını kapsar. Edebi metin olması için metnin içeriği ile yazar uğraş verir çünkü mesajın ya da hissiyatın okuyucuya geçmesi adına dilin etkili kullanılması önemlidir.

Nazar Eşankul metinlerini kaleme alırken herkesin anlayacağı biçimde ele almış ama aynı zamanda mesaj verme kaygısı da gütmüştür. Edebi dil oldukça kıvraktır, anlatım ve betimlemeler insanın gözü önünde sanki bir film sahnesi izler gibi canlıdır. Yazar bu şekilde sanatını en etkili şekilde icra eder. *Edebiyat bir dil sanatı olduğu için onun asıl malzemesi de dildir. Edebî eserler, dilin anlamlı en küçük birimi olan kelimelerden; deyim, cümlecik ve cümlelerden oluşur. Edebiyat eserini diğer sanat türlerinden ayıran en önemli unsur dildir* (Karabulut: 2012, 1). Söz konusu olan edebi dil yazarın en önemli silahıdır. Yazar elindeki malzemeyi en iyi şekilde kullanmak ister. Bunu kendisiyle yaptığımız röportajlarda Nazar Eşankul da dile getirmiş, içinden geldiği gibi yazdığını dile getirmiştir. Onun uzun cümleleri, alelade yazılmış cümleler

değil, anlamsal olarak derin, usta bir sanatkârın elinden çıktığı belli olan cümlelerdir ve bu özellik okurları tarafından açıkça görülmektedir.

Nazar Eşankul hikâyelerinde çocukluğuna, halkın yaşadığı siyasi ve sosyal duruma, kadınların fedakârlığına yer vermiştir. Yazarın hikâyeleri konu çeşitliliği açısından oldukça zengindir. Hikâyeleri genel olarak sosyal konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Siyasi ve milli açıdan da çok güçlü yazılar kaleme alan yazar, birebir siyasetten bahsetmemiş, yaşanan siyasi baskı ve buhran üzerine halkın içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik ruh halini güçlü kalemıyla anlatmıştır.

Gençliğinde yaşadığı baskı döneminin etkisiyle siyasi konulu hikâyelerini oldukça kapalı bir dille anlatan Nazar Eşankul eserlerinde sembolleri oldukça yoğun kullanmıştır. Sembollerle yazılan eserler kendini ele vermemekte ve yoruma açık hale gelmektedir. Bu yorumlamaları o dönemin tarihini bilen ve sosyal yasak ve baskılardan haberdar olanlar ancak anlayabilir ve yorumlayabilirler.

Nazar Eşankul eserlerinde açık ve sade bir üslup kullanmıştır. Onun bu özelliği her okurun anlayabileceği bir yazar olduğunu da göstermektedir. Hikâyelerinde yabancı kelimelere rastlanmaz. Ara ara kalıp sözler, deyimler, ikilemelerle de kullanmış, anlatımını zenginleştirmiştir.

3.2.1. Kelime Kadrosu

Kelime kadrosu yazarın düşünce dünyasının saklandığı yerdir. *Şairin duygu ve düşüncelerini ifade ederken seçtiği kelime dünyası onun üslubunu da belirler... Hangi kelimenin hangi sıklıkta kullanıldığı şairin içyapısı kadar yaşadığı dönemin özelliklerini de gösterir* (Biray: 2011, 147). Yazarın çocukluğu, yaşadığı anlar, baskılar şiddet ve hayallerini anlattığı metinler ve kullandığı kelimelerin sıklığını ya da hangi kelimeyi en çok öne çıkardığını gördüğümüzde yazarın hayat görüşünü, vermek istediği mesajı daha net görmüş oluruz. Bunun sonucunda yazarın hikâyeleri ve diğer yazılarını hangi amaçla yazdığı ortaya çıkar. Yani yazarın fikir dünyasının şifresi kelimelerinde gizlidir. Dil ve üslup çalışması bu nedenle önemlidir ve bilimsel niteliği söz varlığı kanıtlarıyla destekler.

3.2.1.1. Kelime Sıklıkları

Nazar Eşankul'un hikâyelerinde en sık geçen 137 âdet kelime “unun” (onun) kelimesidir. Hikâyeler genel olarak tanrısal bakış açısıyla anlatılmıştır. Bu nedenle ismi tekrar etmemek adına bu kelime etkin bir şekilde kullanılmıştır diyebiliriz. Bunun yanı

sıra hikâyede yer alan edilgen durumlar kadınların şiddet görmesi, bir şehrin İstilâ edilmesi, uzaktan yapılan gözlemler olaylarda izlenimlerin çok olması da bu kelimeyi ön plana çıkarmıştır. Bu kelimenin en çok geçen kelime olması ana karakterlerin eylemsel olarak geri planda kaldığını göstermektedir. Çünkü ben vurgusu, ön plana geçme arzusu hikâyelerde görülmemektedir. Hep saklanan, gizlenen ve yalnızlığı tercih eden, hayatta silik yaşamaya mahkûm edilmiş, mağdur olan karakterler ön plandadır. Bu durum da genel olarak düşman kahramanların daha baskın ve onların eylemlerinin daha çok olduğunu asıl kahramanların gölgede kaldığını gösterir.

Diğer sık geçen kelimelere bakacak olursak eğer, İstilâ hikâyesinde en çok geçen kelimeler; şübhâ (şüphe/ 7), maxluk (mâhluk/9) , hâkimiyât (hakîmiyet/16), vüjüd (vücut/7), hid (koku/12) , qaltirâr (titrer/6), xayâl (hayal/15), küzâtib tur- (gözetip dur-/5) , oxşa- (benze- /16), xiyâbân (sokak/12), köçâ (sokak/32) , bādboy (kötü/6), tinmäy (susmadan/7) , tâvuş (ses/11) , şiârni (slogan/7), tâqip (takip/39), ğänim (düşman/39) , nâfrât (nefret/3), xavf (tehlike/13), qarâb (bakıp/35), qorqi (korku/8), pâyda bolma- (ortaya çıkma-/10), fuqarâ (vatandaş/4), nâzârât (kontrol/8), xorlig (horluk/4), his et- (hisset-/6), qatl et- (katlet-/4) , yâvuz (kötü/4), täsävvur (düşünce /5) sezib (sezip/11), xarâba (harabe/7) ülkân (büyük/11), dähşätlär (dehşetler/5), mäydân (meydan/15) gibi kelimeler tekrarlanan kelimelerdir. Burada ortaya konulan olay kelimelerden de anlaşılacağı üzere bir şehrin İstilâsıdır. Sıklıkla geçen kelimeler bu İstilânın dehşetinin ne boyutta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kelimeler hikâyenin ana konusunu vermekte aynı zamanda yazarın düşünce dünyasını ortaya koymaktadır. Takip edilme ve düşmanlar hikâyede gerilimi arttırmıştır. Dehşet, horlama, katletme gibi kelimelerin tekrarlanmasıyla onların yaşattıkları korku betimlenerek canlı bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Kaçış hikâyesi olan İstilâda sürekli gözetilen ve gözetleyen kahramanlar mevcuttur. Bu nedenle bakmak, izlemek kelimeleri oldukça fazla kullanılmıştır. Olaylar genel olarak sokaklarda, meydanlarda ve caddelerde geçmektedir. Bu nedenle de sokak, cadde, meydan kelimeleri sıklıkla geçmektedir.

Ölü Mevsim hikâyesinde ise en sık geçen kelimeler şu şekildedir: ustâz (hoca/41), täläbä (öğrenci/18), qâp (söz/16), qudrât (kudret/6), oxşa- (benze-/7), häyrât (hayret/4), muhâbbât (muhabbet/7), betâkrâr (tekrar/4), sezmä (sezme/8), şuur (şuur/6), yiğilib (toplanıp/6), fikr (fikir/7), lâl (suskun/4), qalp (kalp/6), häyrât (hayret/4), uluğ (ulu/6), eslâ- (hatırla-/5), äql (akıl/6), jân (can/5), köz (göz/9), yängi (yeni/13), qabr (kabir/5), insân (5), xayâl (hayal/6), ğâyä (gaye/5), eslâ- (hatırla-/5). Hikâyede tespit ettiğimiz bu kelimeler hikâyenin âdeta iskeleti görevindedir. Daha çok soyut kelimeler

tekrarlanmış, hikâye fikir, konuşma, sezme, hayret, şuur, suskunluk, kabir, hayal, gaye, akıl gibi kelimeler etrafında kurgulamıştır. Hikâyede boş idealleriyle öğrencileri etkileyip sistemin bir parçası haline getirmek isteyen hocanın tasviri ara ara yapılmaktadır. Hoca çok kudretli ve çocuklara göre çok farklı bir kişidir. Hocanın fikirleri peşinden sürüklenen çocuklar, ara ara hoca hakkında konuşup onu eleştirmeye kalktıklarında bunu yapmaktan korkarlar. Gerçek, en son hocanın adresini bulmaya gidince onun aslında bir ölü olduğunu öğrendiklerinde ortaya çıkar. Hikâyenin sonunda eleştirmekten ve üzerinde düşünmekten korkan çocuklar büyülendikleri hocanın (fikirlerin) aslında “gerçek” olmadığını öğreniyorlar. Yazar aslında düşünmenin önemini vurgulamış, aklı ve idrakı ön plana çıkarmak istemiştir. Yazarın asıl vermek istediği mesaj şudur: insanın rehberi aklı olmalıdır ve sorgulamaktan çekinmemelidir.

Yalpız Hidi hikâyesinin kelime sıklığına baktığımızda en sık geçen kelimeler: özi (kendi/51), yalpız (nane/14), hidi (koku/27), dāraxt (ağaç/34), bağ (bağ/21), bağçə (bahçe/6), his (his/17), həyāt (hayat/14), (dimağ) (zihin/5), bəhār (bahar /7), həyrāt (hayret/5), həyājān (heyecan/5), derāzā (pencere/22), kün (gün/21), sez- (sez-/17), oxşāmā (benzeme/28), xātira (hatıra/14), keksā (yaşlı/6), quyāş (güneş/14), qara- (bak-/20), xursand (memnun/5), gül (20), gülbərg (yaprak/15), gözāl (güzel/24), eslā- (hatırlama/21), həvā (hava/5), mənzārā (manzara/13), yüräg (5), mäsä (çim/14), jüdā (çok/13), xiyābān (park-bahçe/6), zavq (neşe/8), tuyğu (duygu/9), derāzā (pencere/22), rāng (renk/12). Yalpız Hidi hikâyesi, tekrarlanan kelimelerden de görüldüğü üzere yazarın doğanın güzelliğini âdeta bir tablo niteliğinde betimlediği manzara izlenimi bırakan bir hikâyedir. Ana kahraman doğaya hayran ve doğal yaşamı seven bir kişidir. Sürekli terk edilmiş bakımsız bir bahçeyi gözetler, orayı gezer ve bundan çok mutluluk duyar. Burada onu etkileyen gördüğü gül, ağaç ve yeşillikten ziyade her canlının özgürce ortalığa çıkması ve tabii dokuya da özgürlüğe de hala dokunulmamış olmasıdır. Parklarda, caddelerde ise nizami düzen hakîmdir. Buradaysa bütün çiçekler istediği gibi karışık bir şekilde yaşamaktadır. *Qarama-* (bakma-) filinin metinde oldukça sık geçmesi yazarın sürekli izlenim halinde olduğunu göstermektedir. *Zavq* (neşe), *gözāl* (güzel), *həyāt* (hayat), *tuyğu* (duygu), *rāng* (renk) gibi kelimeler kahramanın içinde bulunduğu bahçede mutlu olduğunu ve *eslā-* (hatırlama) kelimesinin sık geçmesi de bu bahçenin onun hatıralarını canlandırdığını ortaya koymaktadır. *Özi* (kendi) kelimesinin bu kadar sık geçmesi ise kahramanın durağan bir yaşamının olduğunu ve özgürlüğün yanında sakinliği de sevdiğini göstermektedir.

Çukur hikâyesinde sık geçen bazı kelimeler şunlardır: trålleybüs (otobüs/13) , mäsiniä (araba/35), yolâvçi (yolcu/13), yüz (yüz/9), qız (kız/10), köz (göz/6), häydâvçi (şoför/6), qärä- (bak-/17), toxtä- (dur-/9), çet (kenar/4), turgän (duran/8). Yolculukta geçen izlenimleri konu alan *Çukur* durum hikâyesi türünde yazılmış bir eserdir. Hikâyede genel olarak konuşma azdır. Köz (göz), turgän (duran), qarä- (bak-) kelimelerinin oldukça sık geçmesi yazarın söylemek istediklerinin bir işaretidir. Otobüs içindeki kişilerin birbirlerini ve yoldaki olayları kayıtsız bir şekilde izlemesi yazar tarafından konu olarak ele alınarak eleştirilmektedir.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesinin sık kullanılan sözcükleri ise şunlardır: bir ümr (bir ömür/12) , xorsin- (iç çek-/5), tuğmäs (kısır/20), äyb (ayıp/20), äyäl (kadın/9), färzänd (çocuk/9), hüjjät (belge/10), ämäki (amca/64), enä (66) , yängäm (yengem/57), mälâmät (6), yiğlä- (ağla-/21), ätä (ata/27), köz yaş (göz yaşı/6), yıl (yıl/16), qışlâq (kışlak/12), bäribir (beraber/6), dädä (baba/17), taqdir (takdir, kader/7), iş (iş/16), qarindâş (kardeş/6), tä'sir (etki/8), râzi bol- (razı ol-/7), üylänmä (evlenme/15), qâp (söz/9), ämmä (hala/74), bälä (çocuk/26). *Sonsuz Gökyüzü* hikâyesinde çocuksuzluk konusu işlenmiştir. Çocukları olmayan çift birbirlerine aşkla bağlı olsalar da çevrenin baskısından dolayı çok fazla sıkıntı çekmektedirler. Özellikle kadının fedakârlığını ele alan yazar, onu bu hikâyede sabrıyla yüceltmıştır. Razı olma, tesir, takdir, ağlama, kısır, söylenme gibi kelimelerin sık sık geçmesi kadının içinde bulunduğu kadercisi ve üzüntülü ruh halini yansıtmaktadır.

Kultay hikâyesinde sıkça geçen kelimeler: äyäl (kadın/38), ümr (ömür/7), qamçi (kamçı/12), sir (sır/7), xâtin (kadın/20), äyâğ (ayak/9), maymâq (engelli/26), yelkä (omuz/10), qışlâq (kışlak/14), başi (başı/14), âvâz (ses/5), xorlä- (horla-/7), hid (koku/9), bälä (çocuk/33), äläm (elem/8), gävran (sopa/10), Tersätä (Özbekistan'da bir köy/7), käsäl (hasta/7), ätä (ata/16), ämbâr (ambar/8), öl- (öl-/16), izidän (peşinden/9), kökräk (göğüs/7), xâtira (hatıra/7), xizmät (hizmet/6), yiğit (yiğit/6), qorqu (korku/6)' dur. Kultay'da *Sonsuz Gökyüzü* gibi bir kadın hikâyesidir. Bu hikâyede de çocuk konusu işlenmiştir. Kadın gençliğinde yaptığı bir hatadan dolayı çocuğunun yanında olmasına rağmen ona annesi olduğunu söyleyememiş ve evinde bir hizmetçi gibi yaşamıştır. Bunun yanı sıra hakaret, horlama ve şiddete maruz kalmıştır. Metinde geçen kamçı, kadın, sopa, korku gibi kelime sıklıkları kadının içinde bulunduğu durumunu bize açıkça aktarmaktadır.

Kelime sıklıkları görüldüğü üzere bize hikâyenin konusunun ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Metnin izlenimlere mi dayandığını yoksa metinde olayların mı

daha fazla yer aldığını göstermektedir. Hikâyede en çok geçen kelimeler hikâyenin ana zincirini oluşturur. Ve bize yazarın aslında ne söylemek istediğinin şifrelerini verir. Bu nedenle sık geçen kelimelerin tespiti, hikâyenin üslubunun daha kesin bir şekilde ortaya konulması açısından önemlidir.

3.2.1.2. Kelime Çeşitleri

3.2.1.2.1. Adlar

Hikâyede geçen isimler genel olarak şahıs (kahraman) isimleridir. Bunlar Nane Kokusu hikâyesinde Sämändär; Sonsuz Gökyüzü hikâyesinde Äytoldi, Bibi Äynä; Kultay hikâyesinde ise Ulcân, çopân Râcâb, Arzixâl, Râhât'tır. Çukur, Ölü Mevsim, İstilâ hikâyelerinde şahıs ismi yoktur, genel olarak zamir kullanılmıştır. Bu hikâyelerin konusuna bakıldığında insanlığın değersizleştiği, silikleştiği ve yalnızlaştığı vurgulanmaktadır. İnsanlar düşünmekten uzaklaşıp bu konuda acziyete düşmüş, toplumda susarak dolaşan bedenlere dönmüşlerdir. Bu nedenle ortaya bir düşünce ve değer koyamayan insanların isimleri de kaybolup gitmiştir. Burada yazarın verdiği mesaj “insanlığın” ve bir o kadar da “aklın” toplumda gitgide yitirildiğidir.

Kultay hikâyesinde, Alpamış destanının ismi geçer ve bu destandan bir şiir alıntısı da yapılır. Alpamış Destanı: “*Eski Oğuz destanlarındandır. İlk defa 1939 yılında Bahşılardan derlenmiştir. ... Nazımla nesrin iç içe olduğu ananevî Türk destanlarındandır.*” (Kaya, 1995: 1)

Ölü Mevsim hikâyesinde, Erlik Han benzetme ögesi olarak kullanılmıştır. Erlik Han: *Altaylara göre Erlik, yeraltının en alt katında kara çamur ya da başka bir söylenceye göre, kara demirden yapılmış bir sarayda, kara bir taht üstünde oturur. Şaman dualarında Erlik'in korkunç bir varlık olarak betimlendiği görülmektedir. Ayrıca yeraltındaki bir ırmakla onun kıyılarında yaşayan korkunç canavarlardan da söz edilir. Altaylılar en büyük felaketleri, kızamık, kızıl, tifo gibi hastalıkları, hayvan kırgınıını ondan bilirler.* (Uslu, 2014: 117-118)

Geçen mekân isimleri de şu şekildedir: Tâşkent⁸², K. Meydanı, Tâlli yäylâ, Çit, Tersâtä⁸³.

⁸² Özbekistan Başkenti.

⁸³ Özbekistan'da yerleşim yeri.

3.2.1.2.2. Zamirler

Nazar Eşanqul, hikâyelerinde zamirleri oldukça sık kullanmıştır. Özbek Türkçesindeki zamirler men, sen, u, biz, siz, ulär'dir. Nazar Eşanqul'un incelediğimiz hikâyelerinde en çok kullanılan zamir "öz" dönüşlülük zamiridir. Men (182), biz (106), ulär (81), u (53), sen (40), siz (28) defa kullanılmıştır.

Dönüşlülük zamiri olan "öz" 360, soru zamiri olan "kim/kimdir" 21 defa kullanılmıştır.

"Öz" dönüşlülük zamiri yazarın kendisiyle ilgili konuları dile getirdiğini gösterdiği gibi bir var olma başkaldırısının da belirtisidir. Hikâyelerde işlenen konularda ya bir kadın ya bir kişi ya da yazar kendisi var olduğunu hatırlatmaya çalışmaktadır. Ayrıca Türk lehçelerinde söz dizimi/tamlamalar içerisinde farklı kullanımlar da söz konusudur. Türkiye Türkçesinde "Okulda kitabım kayboldu" cümlesinde asıl tamlama "benim/kendi kitabım" şeklindedir. İyelik de ismin yerine kullanıldığı için "benim" sözcüğü Türkiye Türkçesi cümlelerindeki tamlamalarda kullanılmaz. Ama Türk lehçelerinin birçoğunda özellikle Güney-Doğu, Kuzey-Batı ve Kuzey-Doğu Türk lehçelerinde "benim/özümün kitabı" şeklinde kullanılmaktadır. Bu kullanımın altında var olma ifadesinin yattığını düşünmekteyiz.

"Kim" sorusunun sorulması da hikâyelerdeki şüphe, korku ve olayların "kim" tarafından yapıldığının bilinmemesi ile ilgilidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi hikâyelerde edilgen yapıyla anlatım daha fazladır. "Öz" ve "kim" kullanımıyla ilgili bazı örnekler şunlardır:

Men esä öz fikrimdä turib äldim. (Ölü Mävsüm- Ölü mevsim-3) "Ben ise kendi fikrimin arkasında durdum".

Ulärning üyläri hävlining etägidä edi. (Bepâyân Äsmân- Sonsuz Gökyüzü-2) "Onların evi avlunun eteğinde idi".

Bu kimdän? (Yalpız Hidi-10) "Bu kimden?"

Biz tik turgän häldä ârqa eşik äldidä turärdik. (Opqân- Çukur- 1) "Biz dik bir şekilde kapı önünde dururduk".

3.2.1.2.3. Sıfatlar

Nazar Eşanqul'un hikâyelerinde sıfat kullanımı daha yoğundur. Sık kullanılan sıfatların bazıları şunlardır: heç (hiç) , bir (bir), cüdä (çok), köp (çok), ülkän (büyük), uluğ (ulu), kättä (büyük) şu, bu, keksä, iki, xavf (sıkıntı). Hikâyeleri okuduğumuzda ilk

göze çarpan belgisiz sıfat olan “heç”i ve hem belgisiz hem de sayı sıfatı olan “bir”i yoğunlukla kullanmıştır. Ayrıca yazar hikâyelerinde etkileyiciliği arttırmak için “çok”, “büyük”, “ulu” anlamlarına gelen sıfatları farklı şekillerde, eş anlamlı kelimelerle birçok defa kullanmıştır.

Eşankul’un hikâyelerinde kullandığı cümleler uzunluk bakımından bazen bir sayfanın üzerine çıkabilmektedir. Cümlelerde tasvirlerin iç içe girmiş kelime gruplarından oluşması ve çok olması cümlelerin uzunluğunu etkileyen unsurlardandır. Onun cümlelerindeki güçlü tasvirlerde tek sıfat kullanımı oldukça azdır. İç içe girmiş karmaşık yapıları sıfat fiil grupları ve sıfat tamlamalarından yapılmış sıfatların daha çok kullanıldığı hikâyelerde yazar, vurgulamak istediği bütün manzarayı veya özelliklerini vermeye çalıştığı bir kimseyi gözümüzün önünde canlandırmak çabasındadır.

Sıfatlardan “heç”in sık kullanılması “yokluk” ve “yok kabul edilme”nin vurgulandığı bir kelime olduğu için tercih edilmiş olmalıdır. Belirsizlik sıfatı olan “bir” kesin bir belirleme göstermeden nesneleri, kişileri vurgulayabildiği için çok kullanılan bir sıfattır. Hikâyelerde “herhangi bir” anlamıyla da kullanılan “bir”in bu anlamı, Eşankul’un bilinmesini istemediği durum ve kişileri ifade edişte tercih ettiği bir durumdur.

Büyüklik anlamı veren “ülkän, cüdä, vs.” gibi sıfatların kullanım yerleri daha çok düşman, karşıdaki güç ve mâhlukların anlatımında yoğunlaşmaktadır. Yazar, karşısında yer aldığı bu olumsuz kişi ve olayların baş edilemeyecek kadar güçlük yarattığını, büyük olduğunu vurgulamak istediği zamanlarda bu sıfatları daha yoğun olarak kullanmaktadır. Asıl anlatmak istediği, insanların içinde bulunduğu durumun zor olduğu, uğraştıkları konuların sıkıntılı ve güçlük dolu olduğu, problem yaratan kişilerin güçlü ve gaddar olduğu gibi konulardır. Bu ifadelerle hikâyedeki konu daha iyi vurgulanarak anlatılmakta, hikâyede asıl verilmek istenen ders ise daha belirgin bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Örnek olması açısından birkaç sıfat kullanımının görülmesi iyi olacaktır. Örnekler:

..*heç* *kingä oxşämäydi* (*Ölik Mävsüm- Ölü Mevsim-4*). “Hiç kimseye benzemiyordu”.

Bir *häftä äldin yaqqan qâr yol çetidä, imâratlär säyäsidadä häli erimägän edi* (*Apqan-Çukur-2*). “Bir hafta önce yağan kar yol kenarında, evlerin gölgesinde hala erimemişti”.

Biz oqıtuvcımızni cüdä sevârdik (Ölik Mävsüm- Ölü mevsim-1). “Biz öğretmenimizi çok severdik”.

...misli körilmägän ülkän kitâb päydâ bolışı mümkin edi (Bepâyân Ğsmân- Sonsuz Gökyüzü-16). “Benzeri görülmeyen büyük kitabın ortaya çıkması mümkündü”.

Ulârdän heç kim yiğlämädi (Yalpız Hidi- Nane Kokusu-11). “Onlardan hiç kimse ağlamadı”.

3.2.1.2.4. Zarflar

İncelediğimiz hikâyelerde zarf da yoğunlukla kullanılmış, hikâyelere anlam zenginliği katmıştır. Hikâyelerde sıklıkla karşımıza çıkan bazı zarf örnekleri şu şekildedir: yâxŝi (güzel), bir, yaqın (yakın), tez (çabuk), yänä (yine), qâvcirab (kurumak), bunçälär (bu kadar), cüdä (çok), yâqın (yakın), bârday (varmış gibi), qasir-qusür (katır-kutur), qattıq (katı), äñçä (çok, nice), endi (şimdi) vs.

Zarflar fiilleri niteleyen kelimeler olarak durumu belirttiği, hareketleri ifade ettiği için bize olayların akışını daha açık ve anlaşılır şekilde ve hayal edebileceğimiz biçimde verirler. Bir şeyin iyi mi kötü mü olduğunu, ne zaman olduğunu, neyle yapıldığını, nasıl gerçekleştiğini, vs. zarflar vasıtasıyla anlarız. Bu açıdan bakıldığında da Eşankul’un zarfları asıl anlatmak istediğini ifade etmek, anlatmak istediği ana fikri vurgulamak için yerli yerinde kullandığını görürüz. Zarfların kullanımında Eşankul’un ikileme şeklinde zarflar kullanıldığı dikkatimizi çekmiştir. İfadenin sürekliliğini, bir işin yapılmasındaki güçlüğü, ortaya çıkan durumu anlatmak için bu tür zarflar yazarın tercihi olmuştur.

..bir-bir açğän gözäl yängliğ bu fikrgä ŝäydâ bolib, sâätläb muhâkämä etişni yâxŝi körârdik (Ölik Mävsüm- Ölü Mevsim- 5). “Bir bir açan güzel sayılabilecek bu fikre âşık olup, saatlerce ölçüp biçmeyi güzel görürdük”.

ungä yaqın turgän âdämlärgä qaräb (Opqân- Çukur- 1). “Ona yakın duran adamlara bakıp..”

...keçägi güllärning içidä fäqat bittäsiginä bir keçädä qâvcirab qâlgänini kördi (Bepâyân Ğsmân- Sonsuz Gökyüzü-11). “Gecedeki güllerin içinde bir tanesine bir gecede kuruyup kaldığını gördü”.

Çârrähädän ötişi bilän trälleybüs tez yürüb ketdi (Opqân- Çukur- 1). “Kavşaktan korna çalarak otobüs hızlıca geçip gitti”.

...song yänü silkinib, yüz qadämçä, yürüdi-dä yänü toxtädi (Opqân- Çukur-2). “... sonra yine silkinip, yüz adım yürüdü ve yine durdu”.

...bädbäşärä ädämğä bunçälär äşuftä bolib qālgānimizgä **häyrān** qālārdik (*Ölik Mävsüm*- Ölü Mevsim -3). (Çirkin adama bu kadar hayran kalırdık.)

3.2.1.2.5. Fiiller

Türkçede yargı bildirme, fiillere mahsus bir durumdur. İsimler yargı bildirmek için fiillere muhtaçtır. Bu fiiller ek fiil veya yardımcı fiil olabilir. Bu yüzden tarihî ve modern Türk lehçelerinde fiiller dil yapısının çekirdek kelime kadrosunu oluştururlar. Genelde isimlere nispeten sayıları daha az olan fiiller, Türkçe için dilin en az değişime uğramış milli kelimeleridir (Çimen, 2011: 443). Nazar Eşanqul eserlerinde kesik cümleleri, isim cümlelerini kullanmakla birlikte genellikle fiil cümlelerini tercih etmiştir. Özellikle de birleşik fiillerin kullanımına ağırlık vermiştir. *Birleşik fiiller, ad + yardımcı fiil, fiil+fiil veya ad bir veya birden fazla kelime + esas fiil birleşmesinden oluşmaktadır* (Biray, 2011: 191). Tasviri fiillerin kullanımı da cümlede zarf kullanımına benzer. Bu tür fiiller de anlatılmak istenen durumun daha ayrıntılı, kesin, tasvir edilerek ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Süreklilik ifadesi (tur-, qāl-, kel-, ket-, vs), yaklaşma ifadesi (yaz-), tezlik ifadesi (ver-), yeterlik ifadesi (āl-, ālma-) tasviri fiillerle ortaya konulmaktadır. Bu açıdan bütün Türk lehçeleri oldukça verimli bir kullanım sergilemektedir. Bu durum Özbek Türkçesi için de geçerlidir. Hikâyede daha yoğun kullanılan tasviri fiiller ve diğer yardımcı fiiller; bol- (ol-/456), tur- (dur-/260), kel- (gel-/282), bārdi (vardı/7), bār- (varmak/20), et- (et-), qāl- (kal-/308), qıl- (kıl-/343), bil- (bil)’tir.

Tek başına kullanılan fiillerden “de-“ fiili, birinin dediğini aktarmak amacıyla da kullanıldığı için yani aktarma görevini üstlendiği için daha sık kullanılmaktadır. Bu fiili körär (görür/9), berdi (verdi/13), bergän (veren/26), qaräğän (bakan/11), başlä- (başla-/80), çıqti (çıktı/150), tüşgän (düşen/35), kir- (gir-/78), eşit- (iştir-/42) fiilleri takip etmektedirler.

Metinde gerek yardımcı fiillerle beraber gerek tek başına en sık geçen fiillerin bazıları şunlardır: äks et- (aks et-/11), ta’qin et-, päydä bol- (ortaya çık-/26), vs. örneklerde de görüldüğü gibi et- yardımcı fiili de sık kullanılmaktadır.

Hikâyelere göre değerlendirdiğimizde İstilâ hikâyesinde “qarä-, bilmä-, yäşir- “saklamak, gizlemek”, irgän- (iğrenmek), begänäläş-, ökir-, pârä-pârä qıl-, huşini yoqât-, qorq-, qatl etil-, täşlä- (terk etmek, atmak, bırakmak, fırlatmak), feryäd qıl-”, vs. gibi fiiller; Särätân’da “qoq-, köngli çök-, aç-, sol-, sön-, yügür-, qarä-, tämäşä qıl-”, vs. gibi fiiller; ölik Mävsim’de “gäpir-, oqut-, öl-, maqtä-, väsväsägä tüşir-, örtä-,

yäşnät-, köz üzmä-”; vs; Qultay’da “*täşläb ket-, qarğan-, baqırä yât-, köngli tüş-, nâliy başlä-, közigä körinmä-, boyun täwlämä-*”, vs. gibi fiiller kullanılmaktadır. Hikâyede anlatılan konunun içeriğinin yansıdığı bu fiiller hikâyede işlenen konunun içeriğine uygun şekilde, bazen gerçek anlamı bazen de mecâzi anlamıyla kullanılan ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Bu fiillere örnek verecek olursak;

Şiärlärni esä köp cildli kitâbdäy oqıb tügätib bolmädi (İstilâ- İstilâ- 2). “Prensiplerini ise çok ciltli kitap gibi okuyup da bitirmek mümkün değildi”.

Hämmäsi buyruq, däv’ät, xitâb âhängidä cäränglär, hämmäsidän şähär ortäsidägi maxluqning tävuş säsi kelib turärdi (İstilâ- İstilâ- 2). “Hepsi emir, davet, hitap ahenginde çınlıyor, hepsinden şehir ortasındaki mâhlukların gürültülü sesleri geliyordu”.

Şäxlärning sinib, särgäyib, munğäyib yätışini ârtıq körgisi kelmädi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 1). “Dalların kırılmış, sararmış kederli yatışını artık görmek istemiyordu.”

Mä’lüm tärtibgä tüşgän: vaqtidä işgä bärür, iş tügäşi bilän qaytar, däm âliş künläri kitâb oqır yâki birân dostinikigä bärärdi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 3). “Bilinen düzene katılan: vaktinde işine varır, iş bitince döner, tatil günlerinde kitap okur veya bir arkadaşına gider”.

Şundä u ölimning bir qadäm näridä turgänini his etdi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 12). “O zaman o, ölümün bir adım uzakta durduğunu hissetti”.

..kelin bälälärini âlib, qoşkölgä, âtäsinikigä ketib qâldi (Qultây- Kultay- 8). “...gelin çocuklarını alıp Koşköl’e babasına gitti”.

U umridä körmägän bolsä-dä, bir küni bizgä ustâz haqıdägi şe’rini oqıb berdi (Ölik Mävsüm- Ölü mevsim-6). “O ömründe görmemiş olsa da, bir gün bize usta hakkındaki şiirini okuyuverdi”.

3.2.1.2.6. Edatlar

Nazar Eşankul’un hikâyelerinde anlam akıcılığına yardımcı olan “edatlar” etkili ve sık bir şekilde kullanılmıştır. Hikâyelerinde geçen edatlar: üçün (için), däf’ä (defa), song (sonra), deb (diye), bilän (ile), lekin (lakin), fäqat (fakat), göyâ (güya)’dır. Edatların sıklıklarına bakıldığında “sebebi” ifade eden son çekim edatlarının ha yoğun bir kullanım oranına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum yazarın olanların veya kişilerle ilgili durumların açıklanmasına dayalı metin içeriği oluşturduğunu

göstermektedir. Zıt anlam söz konusu olduğunda ise “fâqat” bağlama edatı/cümle başı edatı kullanılmaktadır. Bir önceki cümlelerin açıklayıcısı veya tam tersi anlamın verilmesini sağlayan unsur olan “fakat” Türkiye Türkçesindekinden biraz daha farklı bir kullanıma sahiptir. “deb” son çekim edatı da Türkiye Türkçesindeki “diye” ile aynı işleve sahiptir. Konuşma cümlelerinin ana cümleye bağlanmasında en çok kullanılan edattır.

Hikâyelerde kullanılan bazı edatlardan örnekler:

Men oşâ **dâf’â** hâmmâsini tüşündim (*Bepâyân Âsmân*- Sonsuz Gökyüzü-13). “Ben o defa (anda) her şeyi düşündüm”.

Şundân song ämmâm qançâlik hârakât qılmâsin, ämâkim öz sözidâ turib âldi (*Bepâyân Âsmân*- Sonsuz Gökyüzü-10). “Bundan sonra halam ne yaparsa yapsın amcam sözünden vazgeçmedi”.

*U zim-ziyâ tündâ derâzâni qâqqan kişini qıdırib âlânglädi, **lekin** heç kim yoq edi* (*Yâlpız Hidi*- Nane Kokusu- 12). “O kapkaranlık gecede pencereye vuran kişiyi aramak için acele etti, lakin hiç kimse yoktu”.

*Üstmâ-üst kız tuğib, mendân kältâk yeyâvergâni **üçün** hâmbu bâlâni âlib kelgân deb oylâdi öziçâ* (*Qultây*- Kultay- 8). “Üst üste kız doğurup, benden sopa yediği için de bu çocuğu alıp gelmiş olmalı.” diye düşündü”.

3.2.1.2.7. Yansıma Kelimeler

Yansıma kelimeleri şu şekilde tanımlayabiliriz: *Bitkilerin ve hayvanların da içinde yer aldığı, en geniş kapsamı ile bütün nesnelerin değişik durumlarından, tabiat olaylarına veya benzeri hareketlere bağlı olarak birbirlerini çok çeşitli yönlerden etkilemeleri sonucu ortaya çıkan ve yaygın karşılığı ile "yansıma" diye adlandırılan seslerle, bunlardan alınan ilhamların, zihinde uyandırdıkları çağrışımlarla ortaya çıkan kelimelerdir* (*Zülfikar*, 1995: 246). Yansıma kelimeler, metne hareketlilik ve canlılık katan cümle ve söz dizimi unsurlarıdır. İncelediğimiz hikâyelerden de hareketle Nazar Eşankul’un çok fazla yansıma kelime kullanmadığını söyleyebiliriz. Hikâyelerinde geçen, tespit ettiğimiz yansıma kelimelerin bazıları şunlardır: qırs-qırs, taqa-tuqlâb, çirt-çirt, qasir-qusür.

Çok az olsa da tespit ettiğimiz bu ikilemelerin metin içinde kullanımı şu şekildedir:

*Hävâ rütubâtli, nâvdälär âyâq âstidâ **qırs-qırs** sinär, âsmândâ bulut quyuqlâşib bârârdi* (*İstilâ*- İstilâ- 13). “Hava rutubetliydi, dallar ayak altında **gırç-gırç** parçalanıyor, gökyüzünde bulutlar gittikçe koyulaşıyordu”.

Hâzir Sämändärning qulâğigä narirâqdägi kättä yoldän trämväy vä trälleybüslärning taqa-tuqläb yâki güvillägänçä ötib bärâyâtgäni häm, mäşinälärning signäli häm, bälälär bağçasidän kelâyâtgän şāvqını häm kirmäsdi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 2). “Bu anda Samandar’ın kulağı ne biraz ilerideki büyük yoldan gelen tramvay sesini ne otobüslerin takır tukur geçişlerini ne arabaların sinyallerini ne çocuk bahçesinden gelen gürültüleri duymuyordu”.

Bâğdägi keksä dâraxtlärning şâxlärini, qasir-qusür sindirär ekän, Sämändärning könglidä häm nimälärdir qasi-qısirläb ketärdi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 3). “Güz veya bahar zamanları şehirde yolunu kaybedip geri gelen rüzgârlar, bahçedeki zayıf ağaçların dallarını çatır çatır kırıyor, Samandar’ın gönlü de her nedense bilinmez çatırdıyordu”.

Bu yerdä küz alläqaçân başlängän, qurigän nâvdälär çirt-çirt üzilib tüşärdi (Yälpız Hidi- Nane Kokusu- 5). “Burada güz epey önceden başlamış olmalıydı, kurumuş dallar çıtır çıtır kopup düşüyordu”.

3.2.2. Cümle Yapısı

3.2.2.1. Kelime Grupları

3.2.2.1.1. Sıfat - Fiil Grubu

Sıfat fiil ekini alan kelimeler metin içinde sıfat veya isim görevinde, farklı işlevlerde karşımıza çıkarlar. Hikâyelerde kullanılan sıfat fiil ekleri, eklendikleri sözcükleri sıfat yaptıklarında önüne geldikleri isimlerin niteliğini bildirir ve anlama canlılık katarlar. Özbek Türkçesindeki sıfat fiil ekleri: -gän (-kän/-qan); -(ä)digän, -(y)digän; -(ä)yätgän; -(ä)r; -mäs; -ğı/ğu, -gi/-gü; -äcäk; -äsi; -miş’tir (Tekin, 2016: 525).

Eşankul’un hikâyelerinde tasvirler oldukça fazla yer almaktadır. Bu tasvirlerde sıfat-fiil gruplarının da sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Bu gruplarda sıfat-fiil ekleri, fiil köklerinin üstüne eklendiği için fiilin verdiği hareket ifadesi ekle desteklenip ismi niteleyerek ifadeye hareketlilik katmaktadır. Aynı zamanda eklerin de kattığı anlama dayalı olarak cümleye zaman anlamı katmaktadırlar. Bu eklerin oluşturduğu sıfat-fiil grupları, fiilin durağanlık taşıyan ve durum bildiren anlam taşıması durumunda da içinde bulunulan hali ifade eden sıfat tamlamaları yapımında tercih edilen kelime gruplarıdır.

“...tepäläridä tik turişgän ortä yaşlärdägi ädämlärni körmäslikkä älib, endi täşqarigä qaräb otirişärdi” “tepelerindeki orta yaşlı kişileri görmezlikten gelip yer

vermemek için dışarı bakıp duruyorlardı”; *äksini körmâqçi* “aksini görececek” ; *äldin yäqqan* “önce yağan”; *qarborän oynäyâtgän* “kar topu oynayan”; *äçilib turgän* “açılıp duran”; *yaqın otirgän* “yakın oturan”; *çärrähdän ötiş* “kavşaktan geçiş”; *tikilib turgän* “ayakta duran”; *älib ketişadigän* “götürüverecek”.

3.2.2.1.2. Zarf - Fiil Grubu

İncelenen hikâyelerde zarf fiil grupları ile ilgili örnekler de bolca tespit edilmiştir. *Zarf fiil grubu fiil kökenli kelimelerden üretilen zarf unsurlarıyla kurulur. ... Zarf-fiil grupları, fiillerin hareketliliğini kullandıkları metinlerde taşırlar. Onlar, fiillerin vasıflarını da belirten zarf unsuru olarak kullanıldığı için en sık kullanılan kelime grupları arasında yer alır* (Biray, 2011: 208). Özbek dilbilimi alanında çalışanlar, Özbek Türkçesinde zarf fiil eklerini aşağıdaki şekilde sıralamanın mümkün olduğunu söylerler: 1. *Asıl Zarf-fiil Ekleri* (-a,-y, -ärâq, -(i)b, -bân, -gaç, -kâç, -qaç, -gäli, -käli, -qali, - gäni, -käni, -qani, -kän, -mäy(in) 2. *Zarf-fiil Fonksiyonundaki Birleşik Ekler* (-ärdä, -gänçä, -känçä, -qançä, -gändä, -kändä, -qandä, -gän, -gängä, -kängä, -kängä, -qangä, -günçä, -künçä, -qunçä, -mäsdän) (Şahin, 2016, 190).

Zarflarla aynı görevde ve işlevde kullanılan zarf-fiil grupları, içinde bulundukları kelime grubuna zaman ifadesi yanında durum, sebep, bir işin neyle yapıldığı, nasıl yapıldığı, vs. anlamları da katmaktadırlar. Nazar Eşankul’un hikâyelerinde geçen zarf-fiil gruplarına şu örnekler verilebilir: “*ädämlärni körmäslikkä älib, endi täşqarigä qaräb ötirişärdi*” *körmäslikkä älib* “görmezlikten gelip”; *köz üzmäy* “gözünü ayırmadan”; *yoldän ötib* “yoldan/geçitten geçip”; *yaxşiläb qaräb* “iyice bakıp”; *nimälärdir deb* “bir şeyler deyip”; *soräb-suriştirib* “sorup soruşturup”; *oglinä qarab* “oğluna bakıp”; *irädäsizlik qilib* “iradesizlik edip”; *suv idişni älib* “su kabını alıp”; *bir ağız gäpirmäy* “bir söz söylemeden”; *özini tutib älib* “kendini toparlayıp”.

3.2.2.1.3. İsim - Fiil Grubu

Kelime gruplarından bir diğeri, isim fiil grupları olup hikâyelerde de fazlaca kullanılmaktadır. Bir isim-fiil (mastar) ile ondan önce gelen ve ona bağlı olan kelimelerin veya kelime gruplarının oluşturduğu isim-fiil grubunun ekleri, Özbek Türkçesinde -maq, -ş, -(a/u)v şeklindedir (Çimen, 2011: 445). Türkiye Türkçesinde –mAk ve –mA isim-fiil ekinin kullanım sıklığı daha fazlayken Özbek Türkçesinde bu sıklık –(I/U)ş eki tarafındadır.

Bu eklerin yer aldığı kelime grupları cümlede isim göreviyle kullanılırlar. Fiil gibi çekimlenemeyen bu yapılar isim gibi görev yaparlar.

Hikâyelerde geçen isim fiil örnekleri şu şekildedir: ulärning çirâylärini, **tinıq yüzlärini** küzätiş kişigä älläneçük huzur bäğişlärdi.

tinıq yüzlärini küzätiş “dinik yüzlerine göz atış”; *bälälärni körış* “çocukları görme”; *yüzlärini küzätiş* “yüzlerine göz atış”; *qızläрни küldiriş* “kızları güldürme”; *qolgä tüşiriş* “ele geçirme”; *ärmändä ötişini* “arzuyla gidişini”.

3.2.2.1.4. İkileme Grubu

İkilemeler, anlamı pekiştirmek, güçlendirmek, anlatımı daha güzel ve çekici hale getirmek için, vurgulamak için aynı, eş anlamlı veya zıt anlamlı iki sözcüğün veya sesleri birbirini çağrıştıran sözcüklerin birlikte kullanılmasıyla oluşturulur. “İkileme” veya “tekrar grubu” adıyla bilinen bu kelime grupları, okuyucunun dikkatini çekmeyi ve anlam akışının artmasını sağlar. Nazar Eşankul hikâyelerinde canlı betimlemeler yaparken ikilemeleri çok sık bir şekilde kullanmıştır. Hikâyede geçen bir olayın o an yaşattığı hissi tez-tez, bir-bir, tikä-pärä gibi söylemlerle okuyucuyu daha da etkilemektedir.

Türkiye Türkçesinde ikilemelerin arasına çizgi konmazken bu durum Özbek Türkçesinde farklıdır. Onlarda ikilemelerin arasına çizgi konulur.

İkilemeler cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılabilir.

Hikâyede geçen bazı ikileme (tekrar grubu) örnekleri şu şekildedir:

“gäh-gähidä yöläkdä qârborân oynäyätgän **tödä-tödä** bälälärni körış mümkün edi.” Burada sıfat tamlamasının içinde sıfat görevinde kullanılmaktadır. “**tödä- tödä** “çete çete”.

“bu xil “tärbiyäviy säätlär”ni **tez-tez** ötkäzib turışardı.” İkileme burada zarf görevindedir. *tez-tez* “hızlı-hızlı”.

“...erişilgän zäfär yälävläri käbi **bir-bir** ilib qoyışgä häräkät qılardı.” İkileme zarf görevinde kullanılmıştır. *bir-bir* “bir-bir”.

“Ämäkingä **soräb-suriştirişlär** mäläl keläyätgändäy edi.” Burada ikileme isim ve cümlelerin de öznesi durumundadır. *soräb-suriştirib* “sorup soruşturup”.

“...tikä-pärä qilib taşlaşädigändäy tuyuläverärdi.” Burada ikileme isim görevinde kullanılmıştır. *tikä-pärä* “parça parça” .

“Ğanimlä qabristänni 1.**bäşdän-äyâq** 2.**ağdär-töntär** qilib çıqışdı.”

1.Edat grubu gibi kullanılmış.

2.Zarf-fiil grubunda isim olarak kullanılmıştır.

...*bâşdän- âyaq* “baştan ayağa”; *âğdür-töntür* “alt üst”;

“...uning başi işdän çıqmâyâtğanini **bilib-körüb** tursä...” ikileme burada zarf olarak kullanılmıştır. *bilib-körüb* “bilip görüp”.

3.2.2.1.5. Edat Grubu

İsim soylu bir kelime veya kelime grubu ile bir çekim edatının ekleşmesinden oluşan gruplara “edat grubu” denilmektedir. Edat grupları cümlede genellikle zarf göreviyle işlevlerini yerine getirmektedirler. Edat grupları her tür metinde olduğu gibi hikâye türünde de en sık karşılaşılan gruplardan biridir. *Edatların birçoğu basit yapıda bir özellik gösterir. Bunun nedenlerinden biri kullandığımız edatların birçoğunun Arapça ve Farsça kökenli olmasıdır. ... Bunlar -ä, âh, âgär, äxır, älbättä, ämmä, bil'äks, binään, çi, dä, dek, ey, fäqät, gäh..gäh, göyâ, hä, hām, hättä, xuddi, kü, qädär, lääqäl, lekin, mägär, mı, minba'd, nä.....nä, nihâyät, of, song, vä, yä, yoq, yü, yâ, yä'ni, yâ.....väyâ vb edatlardır* (Yeloğlu, 2017: 280). Cümle içinde özellikle “emäs” son çekim edatını yazar, olumsuz yapılar kurmakta oldukça sık kullanmıştır. Yazar cümlelerde zıtlıkları kullanarak anlamsal tezatlar yaratmış ve bu sırada olumlu ifadelerden sonra getirdiği “emäs” edatıyla yaptığı olumsuz/zıt anlamlı kullanımlarla okuyucunun dikkatini canlı tutmak, okuyucunun düşünmesini ve sorgulamasını sağlamak istemiştir. Metinlerden bu kullanımlara örnek verecek olursak: *U bähârdä yâ ki sārātândä emäs, äyni bütün bârlıq xazân bolışgä, çirişgä, solışgä yüz tutgän fäslä öz qalbidägi fävvärä üstigä tüşäyâtgän güllärni körgänidän xursänd edi.* “O bahar veya yaz mevsiminde değil, sanki her şey hazan olmaya, çürümeye, solmaya yüz tutmuş bir mevsimde kendi kalbindeki fiskiye üstüne düşen gülleri gördüğü için memnundu.” (Yälpiz hidi- Nane Kokusu- 9)

Özbek Türkçesinde kullanılan son çekim edatları Türk dilinin genelinde kullanılan edatlarla büyük oranda benzerdir. Eklendikleri isim görevindeki kelime veya kelime gruplarıyla birlikte sebep, beraberlik, zaman, miktar, zıtlık, açıklama gibi anlamlar veren son çekim edatlarında “emäs” dışındaki edatların kullanım oranı birbirine yakın kabul edilebilir.

Metinlerde geçen diğer edatların kısaca örnekleri ise şu şekildedir: *bir hafta äldin* “bir hafta önce”; *küldiriş bilän* “güldürme ile”; *çärrahdän ötişi bilän* “kavşaktan geçerek/geçmekle”; *gavcum emäs* “kalabalık değil”; *üç kündän beri* “üç günden beri”; *biran märtä* “bir kez”; *säl äldin* “biraz önce”; *här ehtimälgä qarşi* “her ihtimale karşı”;

keräk emäs “gerek yok”; *siz tuğmäsnı deb* “siz doğurmazsanız diye”; *yängäng tuğğändän keyin* “yengen doğurduktan sonra”; *şunin üçün* “şunun için”.

3.2.2.1.6. Birleşik Fiil Grubu

Hikâyelerde çok sık kullanılan bir diğer grup birleşik fiil grubudur. *-kel, -ol, -tur, -qal, -otir* gibi fiiller birleşik fiil yapılırken çok kullanılmıştır. *Birleşik sözcükler ister isim isterse fiil olsun basit ve türemiş sözcüklerin karşılama yetersiz kaldıkları varlık veya onların hareketlerini adlandırmak için oldukça sık başvurulmuş sözcük türleridir. Bu nedenle de birleşik sözcük yapımı dillerin sözcük ihtiyaçlarını karşılama önemli sözcük türetme yöntemlerindendir* (Alibekiroğlu, 2018: 1141). Birleşik fiiller Türkçenin anlam zenginliğini göstermesi açısından da önemli dil birlikleridir.

Birleşik fiiller üç ayrı yapı şeklinde karşımıza çıkarlar:

1. İsim + yardımcı fiil: *quruq bol-* “kuru ol-”, *bilip bol-* “bil-”, *tärk etmä-* “terk etme-”.
2. Fiil + yardımcı fiil: Birleşik fiillerin içinde tasvir fiilleri olarak kullanılan bazı fiiller önemlidir. Onlar kendi anlamları dışında kullanılarak eklendikleri asıl fiile “yeterlik, tezlik, süreklilik, yaklaşma, vs.” anlamları katarlar.

Bunlardan başka bir kelimeyle birleşerek kalıp ifadelerin oluşumunda da karşımıza çıkan yardımcı fiiller vardır.

Metinlerde geçen bazı birleşik fiil örnekleri şunlardır: Yeterlik: *üzib âlädigän* (koparabilen), *çıqıb âlädi* (çıkabilir), *homräyib âl-* “homurdayıp duran”; tezlik: *tuyula ver-* “hissedil-”; süreklilik: *âçilib tur-* “açılıp dur-”, *tikilib tur-* “dikilip dur-”, *oynaya yätgän* “oynayan”, *qımirläşib qalış* “kıpırdaş-”, *könikib qâl-* “alışıp kalan”, *qatib qal-* “katan”;;; *tişlä(yib) yät-* “dişle-” *tikilib tur-* “ayakta dur-”; *körüb qal-* “görüp kal-”, *yürüb ket-* “yürüyüp ket-”, *şuv etib ket-* “titreyip git-”, *qarab otir-* “bakıp durma”.

3.2.2.1.7. Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlamaları ismi (nesneleri, kişileri) nitelemeleriyle beraber herhangi bir nesnesinin varlıksal özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Özellikle betimlemelerde karşımıza çıkan tamlamalar kahramanların kişisel ve bedensel özelliklerini, yer ve mekân özelliklerini bildirmiştir. Gerçekleşen olayların şiddetini de okuyucuya aktarmış, olayın onların zihinlerinde canlanmasına yardımcı olmuştur. Hikâyelerini âdeta resim çizer gibi yazan Nazar Eşankul, hikâyelerinde tasvire önem vermekte, anlatmak istediği yeri, kişiyi, durumu oldukça ayrıntılı şekilde tasvir etmektedir. Seçtiğimiz

hikâyelerinden tespit ettiğimiz örneklerden hareketle diyebiliriz ki sıfat tamlamalarından oldukça fazla faydalanmış, üslubunun canlılığını bu sık kullanımla arttırmıştır.

Metinde geçen bazı örnekler şu şekildedir: niteleme sıfatları: *bedgümân ifâdâ* “kötü ifade”; *serşühâ yüz*- “tereddütlü yüz”; *keksâ äyâllâr* “yaşlı kadınlar”; *laq qilib âlgân köz* “lakayıt bakan göz”; *yângi yolävçi* “yeni yolcu”; *tödä tödä bâlä* “çete çete çocuklar”; *orta yâşlârdägi âdâmlâr* “orta yaşlardaki adamlar”; *quvâq yigit* “neşeli yigit”; *pâpukdekkînâ qızlâr* “püsküllü saçaklı kızlar”; *ülkân binâ* “büyük bina”; *güng vâ aciz maxluq* “sağır ve aciz mâhluk”; Belirtme Sıfatları/İşaret sıfatları: *sol xiyâbân* “o cadde”; *şu yegûlik* “şu yiyecek”; sayı sıfatları: *bir cüft* “bir çift”; belgisiz sıfatlar: *bir hafta* “bir hafta”; *bütün dıqqat* “bütün dikkat”; *unçâlik gâvcum* “o kadar kalabalık”; *bâzi kün* “sıfat tamlaması”; *heç kim* “hiç kimse”.

3.2.2.1.8. Ad Tamlamaları

Ad tamlamaları anlam açısından önemli olan bir diğer gruptur. Eserde taradığımız cümleler arasında en çok ad tamlamaları içinde belirtili isim tamlaması kullanılmıştır. Bu grupların özelliğini şu şekilde açıklayabiliriz: *Kelime gruplarının belli kurallar içerisinde yan yana gelmeleri ve bir bütün oluşturmalarının yanında daha bazı özellikleri vardır. Bunlardan bir tanesi de kelime grubunun her ne kadar en az iki kelimedenden oluşsa da cümle veya başka bir kelime grubu içerisinde bir tek kelime gibi görev yapmasıdır* (Karaatlı, 2004: 11). Tamlayan ve tamlanandan oluşan isim tamlamaları bahsedildiği üzere iki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelmekte, ilgi ve iyelik ekleri yardımıyla birbirlerine bağlanarak bir durumu ifade etmektedir.

a.) Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlamaları geçici tamlamalardır. İyelik eki dolayısıyla sahiplik belirtirler. Bu açıdan hikâyelerde ele alınırken taşıdıkları sahiplik, varlığını gösterme gibi anlamlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Hikâyede geçen bazı belirtili isim tamlaması örnekleri: *dugânäsining yüzi* “duacısının yüzü”, *tinîq yüzlâri* “dinik yüzleri”; *uning bütün dıqqâti* “onun bütün dikkati”; *çärrahdän ötişi* “kavşağın akışı”; *ayining aşqâzâni* “ayının midesi”; *degân sözleri* “onun şeklindeki sözleri”; *mâhqumi ekânliği* “mahkûmu olduğu”; *mening yüräğim* “benim yüreğim”; *(sening) kirpikläriining* “senin kirpiklerinin”; *uning befärzändligini* “onun çocuksuzluğu”; *küning biri* “günün biri”; *âdâming vaqti* “adamın vakti”; *işdân çıqmayâtqani* “işten çıkmadığı”.

b.)Belirtisiz İsim Tamlaması

Daha kalıcı adlar türetmekte belirtisiz isim tamlaması kullanılır. Metinde geçen örnekler: *öz äksi* “kendi yüzü”; *imarätlär säyesi* “evlerin gölgesi”; *yer ästi yoli* “yer altındaki geçit”; *yürägim çâkini* “yüreğimin parçası”; *ämmäm yâzdırışı* “halamın yazdırması”; *trälleybus içi* “otobüs içi”; *bir biri* “bir biri”; ”; *yol çeti* “yol kenarı”; *däräxtlär ästi* “ağaçlar altı”.

3.2.3. Cümle

3.2.3.1. Ögeleri Açısından Cümleler

Nazar Eşankul’un hikâyelerinde yaptığımız cümle analizleri sonucunda elde ettiğimiz tespitlere göre şunları söylemek mümkündür: Eşankul, hikâyelerinde oldukça uzun cümleler kullanmaktadır. Bu uzun cümleler genel olarak bağlı veya sıralı cümlelerden oluşmaktadır. Bunun yanında hikâyelerde kısa ve basit cümleler de yer almaktadır. Cümlelerin temel ögesi olan yüklem ve öznedir. Yargı olmadan cümle olmaz. Yüklemsiz eksilteli ve kesik cümleler gibi cümlelerde anlam başka şekilde hissettirilir. Diğer türlü yüklemsiz cümle olması mümkün değildir. Yüklem her cümlede bulunması zorunlu olduğu gibi genel olarak hikâyede cümlelerin özneleri de bazı istek cümleleri, kesik cümleler dışında bütün cümlelerde açıkça gösterilmekte veya yüklemdeki şahıs ekiyle belirlenmektedir. *Cümlelerin kurucu ögesi olan yüklem, cümlede yer alan kelime ve kelime gruplarını yöneten temel öge olarak cümlede hangi ögelerin kullanılacağını da belirler. Bu ögeler yüklem yönetim çerçevesine giren unsurlardır. Bir yüklemle anlamlı ve doğru bir cümle kurabilmek için o yüklem yönetim çerçevesine giren bütün ögeleri kullanmak gerekir* (Bulak, 2013: 169). Yüklem anlamsal olarak gerektirdiği özne, zarf tümleci, nesne, yer tamlayıcısı cümlelerde genel olarak yer almaktadır. Bununla beraber cümlelerde yer ve yön kavramı, zaman kavramı, nedensellik bu ögelerle belirtilerek açıklanmıştır. Bu da anlamsal olarak yazarın ifade etmek istediklerini tam olarak okuyucuya aktarmasını sağlamaktadır. Ögelere bakılacak olduğunda özne yüklem uyumu vardır. Cümlelerde gizli özne kullanımı daha azdır. Özneler çoğunlukla zamirlerden oluşmaktadır. Belirtili nesne, belirtisiz nesne, zarf tümleci de cümlelerin diğer ögeleri gibi sıklıkla kullanılan ögelerdir.

Örnek: 1.Säriq kârcâmâli kişi 2.qandäydir 3.belgi qoyılğan temir-lävhäni 4.opqândän närirâqqa — mäšinälär qarşısıgä 5.älib bârib 6.qoydi. (Apqân – Çukur: 4)

1. Özne

2. Zarf Tümleci
3. Belirtili Nesne
4. Yer Tamlayıcısı
5. Zarf tümleci
6. Yüklem

3.2.3.2. Anlam Bakımından Cümleler

İncelediğimiz hikâyelerde genel olarak olumlu cümleler kullanılmıştır. Olumsuz cümleler de metinlerde ara ara yer almaktadır. Hikâyelerde daha çok kahramanın izlenimleri ön plandadır. İncelediğimiz hikâyelerde olaylar gerçekleşerek birbirini takip ederken ana kahramanlar edilgen durumdadır, çok fazla konuşmaz, söyleneni yapar ve kaderine razı olurlar. Bu nedenle metinlerde çok fazla diyalog yoktur. Diyalogun az olması nedeniyle ünlem, soru ve hitap cümleleri yalnızca konuşmalar arasında, nadiren kullanılmaktadır. Kahramanlar arası konuşmaların en fazla geçtiği hikâyeler, Kultay ve Sonsuz Gökyüzü'dür. Bu hikâyelerin diyalog kısımlarında emir ve soru cümleleriyle gerilim tırmandırılmakta, okuyucuda merak duygusu uyandırılmaktadır.

Metinden örnek cümleler şu şekildedir:

Äytoldi enäng ağır yâtibdi. Cäni üzilmäsdän kel! (Bepâyân Äsmân- Sonsuz Gökyüzü- 1) “Aytoldı, anan ağır. Ölmeden gel!” (**emir cümlesi**)

U üç kündän beri tuz tåtmägän, tåbärä hålsizlänr, köngli aynimåqdä edi. (İstilâ- İstilâ-1) “Üç günden beri hiçbir şey yemiyordu, bu yüzden gitgide halsizleşiyor, kendisi gibi gönlü de soluyordu”. (**olumlu cümle**)

Kiyimi, isqurti çıqqan yamğırpoşini äytmäsä, iş izläb, däydib yürädigän qära işçilärdän farqı yoq edi. (İstilâ- İstilâ-1) “Giyimi, çul çaputa dönmüş yağmurluğunu saymazsak iş arayıp koşturup duran avamdan gelen bir işçiden farkı yoktu”. (**olumsuz cümle**)

Singlimiz endi bu hökizning üyigä ölsä häm kelmäydi! (Qultây-Kultay-4). “Kız kardeşimiz, bundan sonra bu öküzün evine gelmeyecek!” (**emir cümlesi**)

Singilläringni häydäb yubârgän bolsä, qamçı bilän qoşasizlärmı? (Qultây-Kultay- 4). “Kız kardeşini sürüp götürmek için kamçıyla mı geliyorsunuz?” (**soru cümlesi**)

Olumlu cümlelerin daha fazla kullanılması yazarın bakış açısının ve hikâyelerindeki kahramanların bakış açısının da olumlu olduğunun bir göstergesidir.

3.2.3.3. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

İncelediğimiz hikâyelerde genel olarak fiil cümleleri fazladır. Fakat durum hikâyesi olduğunu da söyleyebileceğimiz Yälpız Hidi (Nane Kokusu) hikâyesinde isim cümleleri diğer hikâyelere göre daha yoğun kullanılmıştır çünkü metin neredeyse bütünüyle izlenimlere dayanmaktadır. Gerilim yaşanacak bir olay, hareket içeren bir durum yaşanmamakta, bu nedenle iş, oluş, hareket bildiren fiil cümleleri diğer hikâyelere göre daha az karşımıza çıkmaktadır.

Uning bütin dıqqati trälleybüsni häydäşdän häm körä käbinägä yaqın ötirgän ikkitä pâpükdekkinä qızlärni küldiriş bilän bänd edi (Apqân- Çukur-1). “O otobüsü sürmek ve yola dikkat etmekten çok şoför kabinine yakın oturan iki saçaklı kızı güldürmekle meşguldü”. **(isim cümlesi)**

Ulär râstdän häm cüdä gözäl edi (Apqân- Çukur-1). “Onlar gerçekten de çok güzeldi”. **(isim cümlesi)**

Sämändär deräzädän körinäyâtgän âlçä dāraxtining nārigi betdāgi āsmāngä tutāşib ketgän yuqāri qısmidāgi bārglārining sarğayā başlāgānini kördi. (Yälpız Hidi-Nane Kokusu-1). “Samandar pencereden görünen kiraz ağacının diğer taraftaki yukarıda kalan yapraklarının gökyüzüne tutunmaya çalıştığı ama sararmaya başladığını fark etti”. **(fiil cümlesi)**

Şähär märkəzidāgi maxluq esä här keçä tinmäy ökirär vā U ācāl anqıyātğän tāvuşdän qāçib şähärdän uzāqlārgä ketib qālgisi kelärdi (İstilâ- İstilâ-2). “Şehir merkezindeki mâhluklar ise her gece susmadan bağılıyor ve o ecel sesinin esip durduğu şehirden uzaklara gidip oralarda kalası geliyordu”. **(fiil cümlesi)**

3.2.3.4. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Yüklemin yerine göre cümleler kurallı, devrik ve eksilteli/kesik olmak üzere üçe ayrılır. Hikâyelerde en çok kullanılan cümle türü “kurallı cümle”dir, yüklemin yerine göre bu cümle çeşidini “devrik cümle” takip etmektedir. *Yüzey yapıda sonda bulunan yüklem derin yapıda ilk başta yer alır. Birey ilk önce işi, eylemi düşünür, ardına nesneyi, tümleci, kişiyi konumlandırır. Bu tamamlayıcı unsurlar cümlelerin oluşumunda yüklemin özelliğine göre şekil ve anlam bütünlüğü içinde dizilir. Bu dizilime sahip derin yapıdaki cümleler yüzey yapıya yansıdığı anda ortaya çıkan cümleler ‘kurallı cümle’ ismini alır. Derin yapıdaki bu kural bozularak yüzey yapıya yüklemin yerinin değiştirilerek yansıtıldığı cümlelere ise devrilmiş düşünceyi yansıttıkları için ‘devrik*

cümle' adı verilir. (Küçük, Avcı, Şengül, 2017: 543) Hikâyelerde olay akışı doğrudan ortaya konulmaktadır ve şiirsel bir söylem yoktur. Bu nedenle cümleler genel olarak kurallı bir şekilde kullanılmaktadır. Ara ara satır aralarında özellikle “İstilâ” hikâyesinde devrik cümleler görmek de mümkündür. Eksilteli cümleler ise hikâyelerde çok nadir görülmektedir.

Şiârlärni esä köp cildli kitâbdäy oqıb tügätib bolmäsdı: äslidä häm şähärdägi bärçä şiârlärni bir cäygä yiğsä, misli körilmägän ülkän kitâb päydä bolışı mümkün edi (İstilâ- İstilâ-2). “İlandaki sözleri çok ciltli kitaplar gibi okumak bitirmek mümkün değildi. İlanlar bir yerde toplansa misli görülmemiş bir kitap ortaya çıkması mümkündü”. **(kurallı cümle)**

Bu dünyâ- âxiri ülkän vâ besärhäd yoqlık bilän tügäydigän ülkän sährâ. U mänä şu yoqlık vâ sârâbgä qârışib yäşägä mähküm etilgän (İstilâ- İstilâ-2). Bu dünya sonu büyük ve sınırsız bir yoklukla tükenecek büyük bir çöl. O işte bu yokluk ve seraba karışarak yaşamaya mahkûm edilmişti. **(kurallı cümle)**

Bu dünyâ şafqat qılmağän bändägä negä sen mürüvvät qılmaysan, ey, ülüğ tüş! (İstilâ- İstilâ-7). “Bu dünyada şefkat göstermeyen bendeye niçin sen cömertlik göstermiyorsun, ey ulu düş!” **(devrik cümle)**

Sengä zärürmidi meni u vâhm ârälläriğä başläb bariş, meni uyqudä häm tä'qıb etiş ey, uluğ tüş! (İstilâ- İstilâ-7). “Sana gerekli mi beni o korku boşluklarına alıp götürmek, beni uykuda bile takip etmek, ey, ulu rüya!” **(devrik cümle)**

3.3. Anlatım Teknikleri ve Hikâye Unsurları

3.3.1. Anlatım Teknikleri

Nazar Eşanqul hikâyelerinde anlatım tekniklerini oldukça etkili bir şekilde kullanmıştır. Yazarın üslubunun canlılığı buradan ileri gelmektedir. Anlatım tekniklerinin işlevini ve önemine değinecek olursak: ...*sanatta veya edebiyatta, anlatılacak şeyden çok, anlatım biçimi önemlidir. Önemlidir; çünkü biçim anlatılacak şeyi (mesajı, maksadı, felsefeyi) anlatılana (okuyucuya, izleyiciye) ulaştıran bir vasıta*dır (Tekin, 2014: 185). Tekin’in burada da bahsettiği üzere yazı, dilin özgürce kullanıldığı biçimler ve teknikler iletişimin başarılı olması açısından önem arz etmektedir. Yazarlar dili etkin bir şekilde kullanırken karşı tarafa zihinlerindeki hikâyeyi en etkili şekilde geçirmeyi (bildirmeyi) arzularlar. Bunu yaparken farklı yöntemlere başvururlar ve onlar kitlelerini etkileyen teknikleri en iyi şekilde kullanmayı

amaçlarlar. *Anlatım teknikleri, anlatıma çeşitlilik, dinamizm ve derinlik kazandırmıştır. Bu bağlamda özellikle bireyi anlatmada önemli mesafeler katedilmiş, insan, daha sıcak ve daha doğal bir konumda karşımıza çıkarılmıştır* (Tekin,2003: 186). Hikâyelerde kullanılan anlatım teknikleri sayesinde yazılan metin okuyucuların zihninde etkili bir şekilde canlanmaktadır.

3.3.1.1. Tahkiye /Anlatma - Gösterme Tekniği

Daha çok hikâye türünde eser veren Eşankul, eserlerinde anlatma ve gösterme tekniğini oldukça kullanmıştır. Hem kahraman hem tanrısal bakış açısına sahip hikâyeleri kaleme alan yazar, anlatıcılar aracılığı ile bu teknikleri etkili bir şekilde kullanmıştır. Bu da hikâyelerin daha canlı ve sürükleyici olmasını sağlamıştır.

Tahkiye/Anlatma Tekniği: *“Tahkiye/Anlatma”, insanoğlunun ta destan devrinden beri, gerek günlük hayatında gerekse edebiyat sanatında, dili kullanmadaki en yaygın tavırlardan birisi olmuştur. ... Edebiyat sanatında anlatma/tahkiye, öncelikle adı üstünde, anlatma esasına bağlı/tahkiyeli türlerin en önemli ifade tarzıdır* (Çetişli: 2014, 116). Çetişli'nin de bahsettiği üzere, anlatma tekniği sözlü kültürü içinde barındıran Türk edebiyatının içinde yıllarca var olmuştur bir gelenektir. Bu gelenek, bir süre sonra yazıya geçirilmiş hikâyelerde daha sonra ise edebi gelişmelerin yaşanmasıyla beraber romanlarda da yerini almıştır. *Sanat, esas mahiyeti itibarıyla dışa vurma, anlatma olayıdır. Dün “sözlü” olarak gerçekleştirilen bu durum, yazının icadıyla birlikte “yazılı” olarak da gerçekleştirilmiştir. Değişen sadece araçtır. Aracın “söz” veya “yazılı” olması, anlatma sorununun temel esprisini değiştirmez* (Tekin,2003: 189). Anlatma, yazarın ya da söz ustası olan bir âşığın bu teknikle ürettiği eserleri halka ulaştırmaya yardımcı olmakta ve bu eserlerin nesiller boyu yaşamasını sağlamaktadır. Nazar Eşankul'un eserlerindeki anlatma tekniğini kullanışı şu şekildedir: *U özi turgân yüksäklidän biz tāmāngä bāqmäs, fāqat uning qıyāfäsüdä bälqıgän hidâyät vä şäms nurläri muzläb yätgän vä neçä yillärdän buyān āftāb tegmägän könglimiz kirlärini ilitär ekän, bu şäms häyät täftini xuddi äfsänäviy Hätäm bāyliklärini qaşşāgu muhtāclärgä bir-bir ulāşgändäy şunçäki sädäqa qilib ketär vä u āliy himmät, betäkrär sähävät xäcäsi edi. Biz väyrän bolgän vä zälälätgä yüz tutgän dillärimizni bu āftābgä tutib ilitär ekänmiz, här birimiz bu āftābni kutib cän berışgä täyyār vä muştāq edik. U özining himmāti vä sähävāti bilän nestu zäbun qilib bolgäç, bizni zārıqtırış vä örtäş üçün yänä oşä yüksäklikkä qaytib ketärdi* (Ölü Mevsim: 3). O bulunduğu zirveden bize doğru bakmaz fakat onun görüntüsünde parlayan hidayet ve şems nurları, buz kesilen ve nice

sönmüş gözleri, cahillik ve kibir aksettiren yüzü, bize Erlik Han'ın öfkeli heykelini hatırlatırdı.

Yazar genellikle tasvirleri gösterme yönteminin gerçekçiliğiyle okuyucularına sunmaktadır.

Yüzini deräzägä bäsib turärkän, şundâq yânidä gäpläşäyâtgän ikki kişining gäpi qulâğigä çälindi.

- Yänä päydä bolib qalışibdi... – derdi birävi,- bugün quyi dähädä änhâr boyidä bir cüvänni boğizläb ketişigä säl qalışibdi.

- Qayâqdän päydä bolışdi bulär? Găzetălărimiz cüdä şâv-şuv qılışdi-kü. Birântä hăm qalmadi, kättä yutuqlărgä erişdik, deb, - dedi ikkinçisi hıqıçâq ärälâş.

Tăvuşlărdä hăm maxluqning ökirışigä taqlid bārligini sezib, uning yūrăgi ārqagä tārtib ketdi.

- Bilmădim, - dedi yänä birinçisi, - bugün maxsüs gūrūh tūzilgän. Āyāl tāsivirlăb bergänni hăr tāmāndän izlăb yūrışibdi.

U birdän hūşyār tārtdi. Eşikkä qaradi – bir neçä qadām kelăr, birâq eşik âğzidä bārvăstă ğanim turărdi. Birâz kütışgä toğri keldi. song âçilişi bilân özini eşikkä ũrdi: (İstilâ:16)

Yüzünü pencereye dönerken hemen yanında konuşup duran iki kişinin sözleri kulağına çalındı.

Birisi:

- Yine bir şeyler peyda olmuş. Bugün alt tarafta nehir kenarında genç bir kadını boğazlamalarına ramak kalmış.

Diğeri hıçkırıkla karışık bir sesle:

- Nereden çıktı bunlar? Gazetelerimiz çok sansasyonel haberler verdiler. Hiçbir şey kalmamış gibi büyük bir başarıya ulaştık diye haberler yaptılar.

Seslerde de mâhlukların bağırtısının taklit edildiğini sezince yüreği hopladı. Yine ilk konuşan:

- Anlamadım, dedi. Bugün özellikle kabileler dizilmiş. Kadının tarif ettiği kişiyi her açıdan arıyorlarmış.

O birdenbire kendine geldi. Kapıya baktı. Birkaç adım ancak vardı fakat kapının ağzında kahrolası düşman duruyordu. Biraz beklemeye razı olur gibi oldu. Sonra kapının açılmasıyla birlikte kendini ortaya attı.

İstilâ hikâyesinde yer alan bu kısımda “anlatma- gösterme- anlatma” uygulaması görülmektedir. Zaman zaman anlatıcının araya girdiği metinde

konuşmacıların sözlerinin bire bir aktarılması gösterme yönteminin bir parçası olup, okuyucuların olayı daha net algılamasına yardımcı olmaktadır.

3.3.1.2. Geriye Dönüş Tekniği

İncelediğimiz hikâyelerde zamansal olarak geriye dönüşler görülmektedir. Geriye dönüşler genel olarak bir problemin nedenine inmek adına veya kahramanların ruh halinin sebebini aydınlatmaya yardımcı olması bakımından önem arz etmektedir. Geriye dönüş tekniğini Tekin şu şekilde açıklamaktadır: *Şimdiki zamanın hâkimiyetine rağmen, romanda -özellikle- geçmiş de önemli yer işgal etmektedir. Çünkü şimdiki zamanda ceryan eden olayların, şimdiki zamanda yaşayan kahramanların bir mazisi vardır. Romancı olayları ve kişileri hakkıyla tanıtmak, takdim etmek, dolayısıyla eserine gerçekçi bir kimlik kazandırmak maksadıyla zaman zaman geçmişe döner, geçmişten sağladığı bilgilerle hâl'i değerlendirmeye çalışır. Romancı bu ameliyeyi gerçekleştirirken geriye dönüş (retrospection) tekniğinden yararlanır.* (Tekin, 1989: 78) Tekin'in bahsettiği üzere bu teknik hikâyenin geçmiş altyapısını ortaya çıkarır ve hikâyenin derinliğini gözler önüne serer. Yaşanılan birçok olayın geçmişine inerek içeriğini aydınlatıp, okuyucuların olayı daha net kavramasına yardımcı olmaktadır. Bazı hikâyeler sonuçtan başlayıp en başa döner, halkalar sırasıyla gün yüzüne çıkar, bu sırada okuyucudaki merak duygusuyla beraber metnin sürükleyiciği de artmaktadır. Hikâyedeki tek düzeliği de kıran bu anlatım yöntemi yazarın en sık kullandığı tekniklerdendir.

İstilâ hikâyesinde yurdu ele geçiren düşmanlardan kaçan kahramanın kaçış sebebini bir nedeni geriye dönüş tekniğiyle açıklanıyor.

Metin örneği şu şekildedir:

Mengä eslätiş vä könglimdä tonib qalgän borânlärni qozğätiş sengä şärtmidi? Sengä zärürmidi meni ul vähm ârâllärigä başläb bâriş, meni uyqudä häm tä'qib etiş ey, uluğ tüş!

U sâvuq qâtib älâhsirâdi. Tüşigä qatl etilâyâtgän mäydân kirkändi. Ğänimlär bâbâsi vä âtasini tutib âlgän vä endi ulärni nämâyışkârânä qatl etiş üçün yiğilişgändi. Bu häli qallığını qatl etmäsdän köp yillär burun sâdir bolgän edi. Ğänimlär qatldän âldin yaş bälälärni mäydângä yiğişgän vä özlärigä ğänim bolgänlärni ne künlärgä sâlâ âlişi mümkinliğini bälälärgä häm körsätib qoymaqçı edi (İstilâ- İstilâ- 7). “Bana bir şeyleri hatırlatman ve gönlümde donup kalan fırtınaları tekrar estirmen sana gerekli

mi? Sana gerekli mi beni o korku boşluklarına alıp götürmek, beni uykuda bile takip etmek, ey, ulu rüya!

O soğuktan donduğu için sayıkladı. Düşüne katledilenlerin olduğu meydana girmişti. Düşmanlar, babası ve dedesini tutmuş ve şimdi onları gösterilerle katletmek için toplanmışlardı. Bu durum henüz nişanlısını katletmeden çok yıllar önce yaşanmıştı. Düşmanlar katletmeden önce çocukları meydana toplamışlardı. Kendilerine düşman olanların nasıl bir sonla karşılaşacaklarını çocuklara da göstereceklerdi. Onlar katledilen adamlardan değil meydanda birlikte sıralanıp, şaşkınlık ve korku ile bakan çocuklardan korkuyorlar ve bu tür terbiye edici gördükleri saatleri sık sık tekrarlıyorlardı”.

3.3.1.3. Tasvir Tekniği

Tasvir tekniği, anlatımı izlenimlere dayanan Nazar Eşankul’un en çok kullandığı tekniktir. Kahraman ve çevresini etkili bir şekilde tasvir etmiştir. *Tabiat, iç ve dış mekân tasvirleri ile insan betimlemeleri metnin dekoru olmaktan çıkıp anlatının canlılığı ve yapısını inşa eden asli unsur konumuna gelmiştir* (Gezer, Çelik, 2017: 22). Yazarı farklı kılan ve asıl edebi gücünü gösterdiği yer tasvirleridir. Kendine özgü, yaratıcı betimlemeleri olan Nazar Eşankul okuyucuların zihninde hikâyelerindeki olayları, insanları, nesneleri âdeta kalemleyle resmetmiştir. *Tasvir etmek, bir şeyi ‘olduğu gibi’ anlatmak, çizmek değildir. Esasen bir şeyi ‘olduğu gibi’ anlatmak mümkün olmaz. Romancı, tasviri, tasvir edeceği şeyin karakteristik yönlerini dikkate alarak gerçekleştirir ve çizdiği, anlattığı şeyi ‘gerçekmiş gibi’ hissettirir.* (Tekin, 2003: 200) Nazar Eşankul da yaşadıklarından etkilendiğini ve bu durum sonucunda zihninde bu olaya yönelik kurgu oluşturup kaleme aldığını bize aktarmıştır. Yazdıkları bire bir gerçek değildir fakat onun arzu ettiği gösterme ve gerçeklik isteği metnindeki tasvirlerinde ortaya çıkmaktadır. Okuyucuya büyük bir canlılıkla aktarılan bu tasvirler hikâyelerin de etkileyiciliğini arttırmıştır.

Şâhdâ bârglâr qatâr tizilgândi vâ Sämändärgä yaqin bolgäni üçün âsmânni tilimlâb turgân dâstäsiz xanjarga, bârglâri esä âsmân sâhnidä ülkân mâviy kölgä bir-birining tumşuğidän bağlâb, qatâr terib qoyilgân kiçkinä qayiqçalärgä oxşardi. Bu hâzir Sämändärgä bâşi âğrib turgäni üçün yâqimli mänzärâdek bolib tuyuldi. Hättâ bârglârning qayiqçalärgä oxşaşini kâşf etgänidän xürsand bolib ketdi. Bârglârning xuddi dengiz tolqinidä sällänib turgân qayıqlârdek tebränib turgänini vâ âsmânni jüdä hâm mâviy, bağning bom-boş, dâraxtlârning sükütdä ekäni bir zum jüdä nâyâb gözällikdäy bolib tuyuldi (Yälpiz Hidi- Nane Kokusu-2). “Dallardaki yapraklar sıra sıra

dizilmişti. Samandar’a yakınlardı, gökyüzünü dilimleyip duran sessiz birer hançere benziyorlardı, yapraklar ise gökyüzü sahnesinde büyük mavi gölgeleriyle birbirine uç kısımlarından bağlanarak sıra sıra dizilmiş küçük küçük kayıkçıları andırıyorlardı. Bu manzara o sırada başı ağrıyan Samandar’a cazip göründü. Hatta yapraklarının kayıkçılara benzediğini keşfedince daha da mutlu oldu. Yaprakların tıpkı deniz dalgasında sallanıp duran kayıklar gibi sallandığını gökyüzünün koyu mavisinde bahçenin bomboş ağaçlarının garip bir sükûnetle durduğunu ve manzaranın bir anda benzersiz bir güzelliğe dönüştüğünü hissetti”.

3.3.1.4. İç Çözümleme Tekniği

Nazar Eşankul eserlerinde kahramanın hislerini başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Yazar okuyucunun hislerini betimlemiş onun duygularına iç çözümleme tekniğiyle tercüman olmuştur. *İç çözümleme (interior analysis) tekniği, anlatıcının araya girerek roman kahramanının, duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması anlamına gelmektedir* (Tekin,1989: 81). Bu teknik yardımıyla okuyucular kahramanları daha iyi tanımakta, onların (iyi/ kötü) nasıl bir karaktere sahip olduğunun çıkarımını yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra bu teknik, yazarın duygularını ele vermekte onun umutlu ya da karamsar iç dünyasını ortaya koymaktadır.

İç çözümleme tekniğinin metinden bir örneği:

Gänimlär songgi päytlärdä yävuz niyätläri yäşirmäy qoygän, ulärning äsl maqsadläri şähärning yängi qiyâfasidä köçälärdä başdän – äyâq qurällänib, mäjârä izläb säf târtib yürişläridä nämâyân bolär, şähär ötmışigä neki дәхldär bolsä, hämmäsini yâqışar, väyrân qilişar, buzişär, ornigä öz didlärigä vä tä’blärigä mâs qilib qurişar edi (İstilâ- İstilâ- 3). “Düşmanlar son zamanlarda kötü niyetlerini gizlemişlerdi. Onların asıl amaçları şehrin yeni görüntüsünde yer alan sokaklarda baştan ayağa silahlanıp, macera arayarak saflar halinde yürüyüp gösteriş yapmaktı. Onlar, şehrin geçmişine dair her ne varsa hepsini yakıyor, viran ediyor, bozuyor, yerine kendi istedikleri şehri yeniden kuruyordu”.

3.3.1.5. Diyalog Tekniği

İncelediğimiz hikâyelerde çok sık diyalog kullanılmamaktadır. Genel olarak izlenim hakîmdir. Hikâyelerde çok olmasa da diyaloglara yer verilmiştir. Çetişli, diyalogun önemini şu şekilde açıklar: *Eserin üslubunu monotonluktan kurtarır ve üsluba çeşitlilik kazandırır. İkinci olarak, kahramanları kendi ağızlarından tanıma*

imkânı vermesiyle gerçeklik duygusunu arttırır (Çetişli, 2014: 126). Kultay ve Sonsuz gökyüzü hikâyelerinde diyalog diğer hikâyelere nazaran fazladır. İyi ve kötü karakterli kahramanlar konuşmalarıyla kendilerini tanıtmaktadır.

Diyalog tekniği metin örneği:

Ämäkim yängämğä bir köz täşläb äldi.

Yängäm esä başını eggänçä baş ırğadı.

— *Qâğâz yoq. Jiyän... Jiyän ulärni älib qâldi.*

— *Älib qâldi?! Jiyän qâğâznı nimä qıladi?*

Yängäm, äftidän, här qandäy jüzägä täyyâr turardı. Şu säbäbli bu säfär ämmämğä birâz qattıqrâq âhängdä jävâb berdi.

— *Ü kişi... başqa duxturlärgä häm körsätämän deb älib qâldi. Bälki oşä ...duxtur*

yänglişgändir dedi...

Ämmäm birdän tutaqıb ketdi.

— *Yänä qaysi duxturnı körsätädi? Täşkentning eng zör duxturnı köringän... Yä sen... siz duxturnı qâğâznı bizdän yaşirib keldingizmi? Yäşirib nimä qıläsiz, şundäyliğini duxtursız häm özimiz bilärdik* (Bepâyân äsmân- Sonsuz Gökyüzü- 8-9).
“Amcam yengeme bir göz attı. Yengem öyle başını eğer halde başını salladı.

- Kağıt yok. Yeğen.. yeğen onları aldı.

- Aldı?! Yeğen kağıdı ne yapacak?

Yengem gerçekten her nedense cezalandırılmaya hazır duruyordu. Ama bu defa halama biraz sert bir şekilde cevap verdi.

- O başkalarına da göstermek için aldı. Belki o doktor yanılmıştır, dedi.

Halam birden hiddetlendi ve gitti.

- Tekrar hangi doktora gösterecek? Taşkent’in en iyi doktoruna göründünüz. Ya sen... siz doktorun raporunu bizden mi saklıyorsunuz? Saklayıp da ne yapacaksınız? Ne olduğunu doktordan önce de biliyorduk”.

3.3.1.6. Alıntı/Montaj Tekniği

Nazar Eşankul’un incelediğimiz hikâyeleri arasında sadece ‘Kultay’ hikâyesinde bu teknik görülmektedir. *Bir anlatım tekniği olan montaj; sanatkârın başkasına ait sözü çeşitli sebeplerle olduğu gibi esere aktarılmasıdır. ... Montaj tekniğinde amaç, asıl*

esere derinlik, çağrışım zenginliği, üslup çeşitliliği sağlamaktır (Çetişli, 2014: 134-135). Hikâyede Alpamış destanından bir parça alınmış ve o parça hikâyenin en başında yer almıştır. Öncelik olarak hikâyenin giriş kısmıyla ilişkilendirilmese de hikâyenin sonuna gelindiğinde şiirin aslında ne anlama geldiği anlaşılmakta ve güzel bir edebi uyum yakalanmaktadır. Nazar Eşankul bu alıntıyla okuyanlarında daha hikâyenin başında merak duygusu uyandırarak dikkati çekmiş ve hikâyesine bir farklılık katmıştır.

Metne eklenen edebi alıntı örneği:

Ketsin mendän âhü vâyim,

Âbâd bolsin mâzgîl jâyim,

Düâ qîlgân, qîblägâyim,

Âtâm Qultây, xüş qâl endi...

"Älpâmîş" dâstânidân Älpâmîş sözi (Qultây- Kultay)

“Gitsin benden ahu vahım

Abad olsun şu mekânım

Dua eden, kıblegahım

Atam Kultay, hoşkal şimdi..

Alpamış Destanı’ndan Alpamış’ın sözü...”

3.3.2. Şahıs Kadrosu

Hikâyelerde yer alan şahıs kadrolarını oluşturmak yazarın istek ve arzusuna göre değişmektedir. Hikâyedeki şahıslara yazar tarafından çeşitli vasıflar yüklenir. Fizikî görünüşleri oluşturularak, çeşitli ruh halleri, istek ve arzularla donatılan kahramanlar yazarın isteğine göre şekillenip metne yerleştirilirler (Aktaş, 2003: 134)

İncelediğimiz hikâyelerde şahıs kadroları çok kalabalık değildir. Yazar, genel olarak birileri tarafından ötelenmiş, geri plana atılmış, zulme uğramış, kandırılmış karakterleri ana kahraman olarak seçmiştir. Ana kahramanlar, çatışma yaşadıkları kötü kahramanlara karşı yenilmekte kaderine razı olmaktadır. Hep kaderci olan bu kahramanlar çatışma gücünü ara ara kendilerinde bulsalar da istikrarı sağlayamamışlardır.

“İstilâ” hikâyesinde, başkahraman sürekli şehirdeki düşman ve mâhluktan kaçan bir karakterdir. İsmi hikâyede hiç geçmez onun dışında ismi geçen kimse de yoktur. Diğer kahramanlar ise yolda karşılaştıkları düşmanlar, birkaç diyalogunu duyduğu düşmanın avukatları ve şehri yerle bir eden mâhluktur. Ana kahraman olan kişinin ismi yoktur ve sessiz bir kişiliğe sahiptir. Ara ara düşmanlardan öç almaya çalışsa da yeterli gücü kendinde bulamaz o da en sonunda düşmanların eline düşer.

“Ölü mevsim” hikâyesinde diğer hikâyede olduğu gibi hiç isim geçmemektedir. Ana kahraman anlatıcı olan öğrenci, diğer başkahraman ise hayran oldukları üstat-hocalarıdır. Bunun dışında anlatıcı olan öğrencinin arkadaşları ve arada onlara katılıp şiir okuyan şair yardımcı kahramanlardır. Burada da ana kahraman olan öğrenci kendi halinde hocanın peşinden sürüklenen, onun büyüüne kapılmış bir kahramandır.

“Nane Kokusu” adlı hikâyede Samandar ana kahraman, karısı ve kızı yardımcı kahramanlardır. Samandar’ın doğaya düşkün olması ve doğaya hayranlık duyması ön plana çıkmaktadır. O, sürekli bahçeyi gezer, doğayla iç içedir. Tüm hikâye boyunca Samandarın bahçeyi izlemesi sonucu içinde oluşan duygular yazar tarafından okuyucuya aktarılmakta ve bu kısım hikâyenin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra kızı ve eşinin hikâyenin akışına pek etkileri yoktur.

“Çukur” hikâyesi de diğer hikâyeler gibi izlenimlerden oluşur. Hikâye bir durum hikâyesidir. Günün belli bir saatinde gerçekleşen otobüs yolculuğunu ve oradaki insanların davranışlarını ele almaktadır. Kahraman bakış açısıyla anlatım yapılmış, anlatım yapan kahraman ise hiçbir şeye karışmadan izlenimlerini aktarmıştır. Hikâyede geçen diğer kahramanlar şoför, iki arkadaş (genç kızlar), erkek öğrenciler ve yaşlı teyzelerdir. Bu kahramanların arasından öne çıkan bir karakter yoktur.

“Sonsuz Gökyüzü” hikâyesinde çocuğu olmayan karı koca, ön plana çıkmaktadır. Kadının ismi Aytoldı’dır. Olaylara yön veren gizli kahramandır. Eşine olan aşkından dolayı sabrı ve sessizliğiyle her şeye göğüs germiştir. Diğer öne çıkan kahraman ise onlara evlatlık verilen aynı zamanda da anlatıcı rolünü üstlenen çocuklarıdır. Bunun yanında çocuksuzluğu sürekli kadının yüzüne vuran ‘hala’ kötü olan etkin karakterdir. Çocuğun dedesi, babası, annesi de hikâyede geri planda rol oynayan kahramanlar arasında yer almaktadır.

“Kultay” hikâyesi, kadın temalı bir diğer hikâyedir. Anakahraman Arzihal, Ulucan’dır. Uluca’nın kayınları, eşi, dedesi, dayısı, Çoban Recep, Rohat, yardımcı kahramanlardır. Arzihâl’in hazin hayatını konu alan bu hikâye kadına yapılan şiddeti ve onun herşeye karşı göğüs germesini anlatmaktadır.

Genel olarak Kultay ve Sonsuz Gökyüzü haricinde karakter yoğunluğu yoktur. Ve karakterlerin isimleri bazı anakahramanlar haricinde hikâyelerde geçmemektedir. Yazar karakterleri isimsizleştirmiştir. İsmi yok olan insan sıradanlaşır ve bir önemi bir vasfı kalmaz. Yazar insanlara verilen önemin azaldığını ve insanların özgürce yaşama isteğinin elinden alındığını bu karakterlerle okuyuculara anlatmak istemiştir. Genel olarak sosyal ve siyasal problemleri işleyen yazar, karakterler üzerinden vermek istediği sosyal mesajları okuyuculara aktarmaktadır.

3.3.3. Zaman Kavramı

Hikâyede zaman eserin iç ve dış dinamiğini oluşturur. Zamanın kesin kuralları içinde hikâye aktarılır. Hikâyenin içinde mutlak bir zaman unsuru yer alır ve eser zamansız düşünülemez. Yazar anlatım sürecinde kronolojik sıra gözetmeyebilir fakat okuyucunun zihninde olay halkaları, oluş sırasıyla birleşmektedir (Tekin, 1989: 27)

Metinle vaka arasındaki münasebetlerin tesbitinde metinde karşımıza çıkan ve zaman bildiren unsurlarla, vakanın zamanı arasındaki alâka ağının üzerinde durmaya ihtiyaç vardır(Aktaş, 2003: 108) Hikâyelerdeki vaka zamanına değinecek olursak, Nane Kokusu hikâyesinde mevsim geçişlerinden anlaşıldığı üzere vaka zamanı tespit edilmektedir. Ölü Mevsim hikâyesinde de hikâyenin başlaması okul dönemi içinde, sona ermesi ise yaz tatiline denk gelmektedir. Buradan yola çıkılarak vaka zamanları, bu hikâyelerde yaklaşık olarak hesaplanabilir. Diğer hikâyelerde vaka zamanı çok net bir şekilde tespit edilememektedir.

Kozmik zaman unsurunun en etkili olduğu hikâye Nane Kokusudur. Hikâyede doğa zamanla mevsimlere göre şekil almakta ve ana kahramanın hisleri bu süreçte gördüğü manzara karşısında şekillenip, ortaya çıkan hisleri hikâyeyi oluşturmaktadır. Bu hikâyede önemli rol oynayan zaman hikâyenin sonuna dek etkin bir şekilde yer almaktadır.

Ölü Mevsim ve İstilâ hikâyeleri, sembolik bir dille kaleme alınan ve tarihe atıf yapan hikâyelerdir. Bu iki hikâyede de yıllardan bu yana süregelen Rus politikaları eleştirilmektedir. Bu eserler Türkistan'da Rusların ilk yayılmaya başladığı yıllardan Özbekistan'ın özgürlüğüne kadar geçen dönemde yaşanan acı ve baskıları konu alır. Bu hikâyelerde sosyal zaman ön plandadır ve bu zaman dilimi de Rusların en baştan en sona kadar yaptığı yayılmacı politikanın sürecini kapsamaktadır.

Hikâyelerde daha önce de bahsettiğimiz üzere geriye dönüşler görülmektedir. Bu dönüşler anlatımı durağanlıktan kurtarmış ve hikâyedeki düğümlerin çözülmesine katkı sağlamıştır.

3.3.4. Mekân ve Mekâna Bakış Açısı

Mekân kavramı hikâyelerin hepsinde yer almaktadır. Fakat mekânın önemi en çok ‘İstilâ’ hikâyesinde görülmektedir. Çünkü kahraman tüm şehirde gezinmektedir. Sahip olduğu ve kendi şehri olan yer, İstilâ altındadır. Bu, kahramanı büyük bir buhrana sürüklemektedir. Mekân unsuru âdeta kahramanlaşmış ve bir değere dönüşmüştür. Kahraman ayrıca terk edilmiş bir sarayda yaşamaktadır. O saray onun asimile olan ecdadının yıllar boyu hükmünü sürdüğü devletini temsil eden saraydır. Asimile olmayan bir tek o kalmış tek başına düşmanlardan saklanıp bu varlığı burada sürdürmeyi istemekte ve buna çabalamaktadır. Bu nedenle hikâyede mekân unsuru ön plana çıkmaktadır.

Ölü mevsim hikâyesinde olaylar genel olarak okulda ve gençlerin toplandığı kahvehanede geçmektedir. Bu mekânlar onlar için olayların yön bulduğu ve gerçekleştiği yerlerdir. Hikâyenin sonlarına doğru hocanın adresini bulmak için gittiklerinde buldukları adresin mezarlığa çıkması dikkat çekicidir. Yazar bu mekâna anlam yüklemiş ve bu yerden yola çıkarak mesaj vermek istemiştir. Mezarlık çocukları ‘sona’ ‘ölüme’ sürüklemek isteyen hocayı işaret etmektedir. Bu nedenle bu hikâyede sonuç kısmını oluşturan kısımdaki mekân unsuru, mesajın okuyuculara iletilmesi açısından büyük önem taşır.

Nane Kokusu hikâyesinde ise mekân âdeta kahraman niteliğini taşır. Kahraman, etkilendiği mekâna karşı duyduğu hislerini belirtir ve hikâyeyi ortaya çıkarır. Ayrıca izlenimleri tasviri hikâyenin bir diğer büyük kısmını oluşturmaktadır. Samandar’ın evine yakın olan bahçe, onun evinden çok zaman geçirdiği bir yer/mekân konumundadır. Aynı zamanda bahçeyle bir arkadaşı gibi sohbet eder, orada kendini ve çocukluğunu bulur. Mekân bu hikâyede ana unsurlardan biridir.

Çukur hikâyesi bir yolculuk hikâyesidir. Bir otobüsün içinde geçen hikâyede yine mekân unsuru önemlidir. Birbirlerini hiç tanımayan insanları bir araya getiren “mekân”dır. Ve burada insanların birbiri hakkındaki içsel düşünceleri hikâyeyi oluşturmaktadır.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesi bir köyde geçmektedir. Mekân unsuru ön plana çıkmamıştır.

Kultay hikâyesinde Tolli'daki Yaylalar, Çit, Tersate, Koşköl gibi yer unsurlarının isimleri sık sık geçmektedir. Kahramanların sürekli bu yerler arasında gidip geldiği görülmektedir. Ayrıca hayvanların dolaştığı ve beslendiği bozkırlar da hikâyede yer almaktadır.

3.3.5. Anlatıcının Bakış Açısı

Bakış açısı hikâyelerin sağlıklı bir şekilde iletilmesi açısından önem arz etmektedir. Zaman, mekân, şahıs kadrosu ve vaka zincirinin tam olarak okuyucuya aktarılmasını sağlar. Ayrıca eserin dil ve üslubun da oldukça katkısı vardır. Çünkü anlatıcı yaşananları bir ayna gibi yansıtan kişidir. (Tekin, 1989: 14) Okuduğumuz hikâyelerde çoğunlukla ilahi/tanrısal bakış açısı kullanılmıştır. Bu bakış açısı; hikâye ve romanlarda oldukça sık karşımıza çıkar. Anlatıcı hikâyenin ilahî durumundadır ve dünyada yaşanmış ve yaşanacak her şeyi bilir, görür ve duyar. Ve kahramanın içinden geçenleri de okur, okuyucuya iletir (Çetişli, 2014: 106). İncelediğimiz hikâyeler arasında İstilâ, Nane Kokusu, Ölü Mevsim, Kultay hikâyeleri tanrısal bakış açısıyla yazılmıştır. Kahramanın yaşadıklarını, o an ne hissettiğini ve iç çözümlemelerini tanrısal/ilahî bakış açısı bize aktarmaktadır.

Çukur ve Sonsuz Gökyüzü hikâyeleri, kahraman bakış açısıyla yazılan hikâyelerdir. Bu hikâyeler yaşanmış, bitmiş ve olaylara kendi tanık olmuş bir kahramanın gözünden bize aktarılmaktadır. Kahraman zaman zaman kendi gözünden olayları yorumlamıştır fakat olaylar içinde çok etkin değildir. İncelediğimiz hikâyelerde anlatıcı genellikle gözlem yapar ve olaylarda çok etkin rol oynamaz.

3.3.6. Söz Sanatları ve Edebi Sanatlar

Söz sanatları eserlere anlamsal derinlik katmakta ve metnin edebi değerini arttırmaktadır. Bu derinlik okuyucuyu daha da etkilemektedir. Nazar Eşankul'un eserlerinde “teşbih” sanatı kullanılmıştır. Yazar genel olarak betimlemelerini benzetme kavramı üzerinden ve özgün bir şekilde yapmıştır.

Teşbih sanatının örnekleri şu şekildedir:

Qânün – itning dümigä oxşägän nârsä, - dedi birinçisi maqtâv özigä yâqqanini yaşirmäy. – It dümigä qaräb qançä intilsä, düm itdän şunçälik uzâqlaşädi. Zämânäviy tüzümning qânunläri änä şundäy bolişi keräk. Hämmä nârsäsi äydin bolgän qânun hükümätning başini yeydi (İstilâ- İstilâ- 5). (teşbih). “Kanun itin kuyruğuna benzeyen bir şey. Köpek, kuyruğuna bakıp ne kadar ona doğru atılırsa kuyruk, köpekten o kadar

çok uzaklaşır. Modern sistemin kanunları tıpkı böyle olsa gerek. Her şeyi açık olan kanun hükümetin başını yer”.

Sämändär deräzädän körinäyâtgän älçä dāraxtining nārigi betdägi āsmāngä tutāşib ketgän yuqāri qismidägi bārgläriñing sārğäyä başlägänini kördi. Şāhdä bārgläř qatār tizilgāndi vā Sämändärgä yaqin bolgāni üçün āsmānni tilimläb turgān dāstāsiz xanjärgä, bārgläri esä āsmān sāhñidä ülkān māviy kölgä bir-birining tumşuğidān bağläb, qatār terib qoyilgān kiçkinä qayiqçalärgä oxşardı. Bu hāzir Sämändärgä başi āğrib turgāni üçün yāqimli mänzärädek bolib tuyuldi. Hättä bārgläřning qayiqçalärgä oxşaşini kāşf etgānidān xursānd bolib ketdi (Yālpiz Hidi- Nane Kokusu- 2). (teşbih). “Dallardaki yapraklar sıra sıra dizilmişti. Samandar’a yakınlardı, gökyüzünü dilimleyip duran sessiz birer hançere benziyorlardı, yapraklar ise gökyüzü sahnesinde büyük mavi gölgeleriyle birbirine uç kısımlarından bağlanarak sıra sıra dizilmiş küçücük kayıkçıları andırıyorlardı. Bu manzara o sırada başı ağrıyan Samandar’a cazip göründü. Hatta yaprakların kayıkçılara benzediğini keşfedince daha da mutlu oldu”.

3.3.7. Sembolik Unsurlar

Sembolik anlatım Nazar Eşankul’un çok kullandığı bir anlatım türüdür. Sembol TDK sözlüğünde: *Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, âlem, remiz, rumuz, timsal, sembol* (<http://www.tdk.gov.tr-15.05.2019>) şeklinde tanımlanmaktadır. Nazar Eşankul, hikâyelerine anlamsal derinlik katmak ve hikâyelerini farklı bir anlam boyutuna taşımak için sembolik imgeleri yoğunlukla kullanmıştır. Bu kullanımın bir de tarihsel boyutu vardır. Tarihte yaşanan yazarlara yapılan baskı sonucunda, ediplerde bir ön yargı oluşmuş, tarihi ve sistemi eleştirirken yargılanmamak adına sembolik unsurları ve kapalı anlatımı tercih etmişlerdir. Bu anlatılar kendini hemen ele vermez, anlamak için tarihsel ve kültürel bilgi birikimi gerekir. Nazar Eşankul’un incelediğimiz hikâyelerinin ikisi semboliktir ve sistemi eleştiren de bu hikâyelerdir. Diğer hikâyeleri günlük hayatta karşılaşılabilecek sosyal konulardır, bu hikâyelerde sembolik unsurlar çok azdır.

İstilâ hikâyesinde bulunan mâhluklar ve düşmanlar Türk devletlerini baskı altında tutan Sovyetleri işaret etmektedir. Mâhluk çok büyük ve çok çirkindir. Bütün tarihi binaları ve evleri iri cüssesi ve kuyruğuyla yıkar. Ondan güç alan düşmanların da sesleri yükselir. Mâhlukta gök bir taç, düşmanlarda kızıl bayraklar ve her yerde ilanlar vardır. Rusların simgeleri mâhluk üzerinde toplanmıştır. Türklerin tarihinde önemli bir yeri olan kurdun hikâyede sembolik olarak geçtiği görülmektedir. Tek kalan ve

düşmanlardan kaçan kahraman vücudunun kurda dönüştüğünü görür ve kurt gibi ulumak onları korkutmak ister fakat gür bir uluma sesi yerine meleme sesini andıran bir ses çıkar. Yani o da artık diğer asimile olmuş halk gibi ele geçirilmeye mahkûmdur. Son olarak düşmanların eline geçtiğinde bir kuzuya dönüşür. Burada yer alan sembolik ifadelerin hepsi yapılan zulüm ve İstilânın izlerini taşımaktadır. Hikâyenin derinine inip tarihle bağdaştırdığımızda tüm sembol ve ifadeler yerine oturmakta, yazarın ne söylemek istediği ortaya çıkmaktadır.

Ölü mevsim hikâyesi de sistemi eleştiren bir diğer hikâyedir. Hikâyede yer alan Üstad-Hoca Rusları temsil eden sembolik bir kişidir. Çocukları sözleriyle büyüleyip, etkileyen ve düşüncelerini engelleyen kişidir. Çocuklar saatlerce fikir alışverişi yapabilen ve tartışmaya açık bilgili kişilerdir fakat hocanın sözleri üzerine konuştuklarında, onu eleştirdiklerinde bundan utanır ve çekinirler. Hoca onları etkilemenin yanında, onlara gizli bir korku vermiştir. Rusların ilanlarla insanları etkileyip, baskılarla insanları korkutma durumu burada sembolik olarak ifade edilmiştir. Hikâyenin sonunda öğrenciler hocanın adresini bulmaya gittiklerinde hocanın adresi bir mezarlığa çıkar ve çocuk biz bir ölüye inanmışız diyerek hayal kırıklığına uğradığını belirtir. Burada mezarlık ve ölü unsurundan kastedilen, Hoca'nın aslında sistemin yetiştirdiği yaşayan bir ölü olduğu, onları da ölüme yani köleleşmeye sürüklemek istediği ifadesidir. Köleleşme asimile olma ve belki de gerçek manada ölüme sürükleyen sistem eleştirisi bu sembolik unsurlarla çok etkili bir şekilde Ölü Mevsim hikâyesinde bize anlatılmıştır.

3.3.8. Tematik İnceleme

Temalar eserin vermek istediği mesajın ve konunun özünü oluşturur. Yazarın eserinde yer alan temalar, günlük hayatta var olan ve her an karşılaştığımız değerler ve problemler üzerinedir. Nazar Eşankul eserlerini genellikle mesaj niteliğinde yazmış, onun mesaj verme kaygısının yanı sıra dile getirdiği problemler hikâyesinin konusunu oluşturmuştur. Derin içeriği bulunan hikâyeleri, birkaç temadan oluşabilir. Aynı zamanda sembolik eserler veren yazarın hikâyeleri çok yönlü anlam yüklüdür. Bu da anlam zenginliğini arttırmaktadır.

3.3.8.1. Aşk

Yazar, bu temayı sıkça kullanmış, hikâyede metin aralarına serpiştirmiştir. Aşk, hikâyelerin ana konusunu oluşturmada da hikâyelere renk katmış ve olay halkaları arasında belirleyici rol üstlenmiş, olayların akışını etkilemiştir.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesinde belirgin bir şekilde göze çarpan “aşk” teması oldukça etkileyici işlenmiştir. Metin, hazin bir şekilde devam etse de karı-kocanın aralarında çok güçlü olan aşk duygusu, başlarına ne gelirse gelsin, onları birbirine bağlayan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukları olmasa da aşkları bir ömür bu çifti yan yana tutmuş, ömür boyu tuttıkları sırlarıyla da birbirlerine sadık kalmışlardır. Eserde daha çok çocuksuzluk teması işlense de yazar çiftler arasındaki “aşk” duygusunun yoğunluğuyla okuyucuyu etkileme amacı gütmüştür.

“Kultay” bir kadın hikâyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençliğinde bir yiğidi seven kadının, “aşk” duygusunu yaşaması, hikâyede ana kahraman olan kadının hayatında kırılma noktasını oluşturur. Sık sık buluşan çiftin birliktelikleri, genç yiğidin kadını terketmesiyle son bulmuş, kadının hazin yaşamı bundan sonra başlamıştır. Genç yiğitten gayri meşrû çocuğu olan kadın ailesi ve toplum tarafından dışlanmış, şiddet görmüştür. İçinde aşk ve umudu sönmeyen kadın, sevdiğinin gelebilme ihtimalini düşünerek buluştukları yere ara ara gitmektedir. Yazar tek taraflı sonsuza dek süren bir aşkın konusunu da bu hikâyede işlemiştir.

Nane Kokusu hikâyesinde Samandar’ın yaşadığı yalnızlık ve geçmişe duyduğu özlem ön plana çıkmaktadır. Çok net olmamakla beraber eşine duyduğu sevgi metinde ara ara verilmektedir. Özellikle karısıyla beraber geçmişten sohbet ederken ilk tanışmaları ve ilk anlarını hatırlamaları onları birbirine daha da bağlamış, aşklarının tekrar alevlenmesini sağlamıştır.

Yazarın hikâyelerindeki “aşk” teması kimi zaman ön planda kimi zaman geri planda olsa da, olayların akışında belirleyici role sahip olmuştur. Kadınların gördüğü şiddet karşısında hikâyede gerilim yaratan yazar bir taraftan aşk duygusunun devamlılığını sağlayarak metin içindeki duyguları dengelemeyi hedeflemiştir.

3.3.8.2. Kadın

Nazar Eşankul’un Kultay ve Sonsuz Gökyüzü hikâyelerinde kadın temasını ön planda görmekteyiz. Röportajımızda başına ne gelirse gelsin çizgisini hiçbir zaman

bozmayan Türk kadınını anlattığını söyleyen yazar kadın karakterlerini buna yönelik çizmiştir.

“Kultay” hikâyesinde sevdiği kişi tarafından terkedilen kadın çocuğuyla toplum tarafından dışlanmış, çocuğu elinden alınarak kardeşine verilmiştir. Daha sonra onun da kardeşinin evine gönderilmesiyle beraber başlayan şiddet, hikâyenin sonuna dek sürmektedir. Çocuğuna annesi olduğunu bile söyleyemeyen kadın, bunun üzerine bir de çocuğundan şiddet görmüştür. Bir ömür boyu zulüm gören kadın çocuğunu sevmekten ve âşık olduğu yiğidi beklemekten geri kalmamıştır.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesinde kadın, çocuğu olmadığından dolayı ailesi ve toplum tarafından dışlanmıştır. Ailesinin eşini başkasıyla evlendirme isteğine sessiz kalan kadın, ömür boyu eşine sevgisini ve bağlılığını sürdürmüştür.

Nazar Eşankul bu hikâyelerinde de görüldüğü üzere ağır şartlarda hayatlarını sürdüren her şeye rağmen fedakârlığını gösteren kadın tipini hikâyelerine yansıtmıştır.

3.3.8.3. Ölüm

Nazar Eşankul’un incelediğimiz hikâyelerinde genel olarak ölüm teması kullanılmıştır. Yazar “ölümü” kimi zaman kavuşma, kimi zaman kötü bir son, kimi zamansa bir kurtuluş olarak ele almıştır.

Ölü mevsim hikâyesinde “ölüm” teması sadece hikâyenin sonunda olmasına rağmen güçlü bir mesaj içermektedir. Hikâyede yer alan hocanın aslında tasvirlerle ölü olduğu belirtilmiş, adresinin mezarlığa çıkmasıyla da hocanın çocukları bu yöne sürüklemek istediği ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin, hocanın yaptıklarını anlamlandırmadan, düşünmeden peşinden gitmeleri, her söylediklerini kanun bilmeleri, her şeyde onu örnek almaları, onları bir çıkmaza sürükleyecek, hocanın amacına ulaşmasına sebep olacaktır. Burada “Ölüm” teması çocukların gerçek kültür, benlik ve değer yargılarının yitirilmesi durumunun sembolleştirilmesi sonucu kullanılmıştır.

Kultay hikâyesinde kadın sürekli çocuğundan şiddet görmüş her türlü zulme dayanmıştır. Yaşlılığında bile şiddet gören kadın sonunda dayanamayıp yatağa düşmüş ve bir kış günü ölmüştür. Hikâyenin sonunda kadının ölmesi onun için bir son olsa da hazin dolu hayatının bittiğini göstermektedir. Yazar buradaki ölüm temasını bir zulümden kurtuluş olarak işlemiştir.

Sonsuz Gökyüzü hikâyesinde çocuğu olmayan karı-kocanın birbirine olan sevgisi oldukça fazladır. Yıllar boyu çocukları olmasa da çevreden baskı görseler de aşkları bir ömür sürmüştür. Kocasını ölen kadın, kocasının ardından çok dayanamamış, o

da bir zaman sonra ölümüştür. Ölüm onlar için bir son değil kavuşmadır. Ölüme kavuşma anlamı yükleyen yazar, farklı bakış açıları ve farklı anlamlandırmalarla “ölüm” temasını işlemiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Nazar Eşankul, 1962 yılında doğmuştur ve şu anda Taşkent’te yaşamaktadır. Gazetecilik bölümünden mezun olan yazar çeşitli gazetelerde mesleğini icra etmiştir. Devlet radyo ve televizyonlarında görev yaparken bir taraftan da hikâyelerini yazmayı sürdürmüştür. Nazar Eşankul şu anda da eserlerini yazmakta ve yayınlamaktadır.

Nazar Eşankul’un eserlerindeki sembolleri ve alt yapısındaki anlamları kavramak için Özbekistan tarihini ve yazarın yaşadığı sosyal hayatı bilmek gerekir. Nazar Eşankul’la yaptığımız röportaj sonucunda incelediğimiz hikâyeleri ve genel olarak işlediği konular hakkında sorduğumuz sorular cevabını bulmuş, hikâyelerde gizlenen ayrıntılar açığa kavuşturulmuştur. Aynı zamanda büyüdüğü sosyal ve siyasal çevrenin nasıl olduğu tarafımızdan öğrenildiği için eserleri ona göre incelenmiştir.

Eşankul’un çocukluğu, Türklerin Sovyetlerin baskısıyla çalıştırıldığı pamuk tarlalarında geçmiştir. O dönemin zorluklarının birebir tanığı olan yazar, tarlada çalışırken zehirli tarım ilaçlarının bilinçli olarak üzerlerine serpildiğini ifade etmiştir. İşte bu zulümleri sembolik olarak eserlerine de yansıtmıştır.

Yazarın en çok ele aldığı konuyu sorduğumuzda insanın mahiyeti, iç dünyası maneviyatı olduğunu söylemiştir. Yazarın incelediğimiz bütün hikâyelerinde ana kahramanlar geri planda kalmış edilgen yapıda olsa da onların ince düşüncesi, sabrı, özverisi ve duygusal inceliği ön plana çıkmaktadır. Kahramanlar şiddete uğrasa da, sözlerle kandırılsa da her şeye iyi, hassas duygularla en önemlisi de insani değerlerle

yaklaşmışlardır. Hep bir iç çözümleme yapıp kötülükler onları yorsa da iyiliğin, sevdiklerinin, istediklerinin, peşini hiç bırakmamışlardır.

Yazarın incelediğimiz hikâyelerinden olan Kultay ve Sonsuz Gökyüzü'nde kadın konusu ele alınmıştır. Bir dönem kadınlara toplum içinde yapılan şiddeti konu almış, kadının ne kadar sabırlı ve özverili olduğunu ortaya koymuştur. Nane Kokusu eserinde yazar doğanın sonsuz güzelliklerini ayrıntılı betimlemeleriyle bize aktarmıştır. Doğal olanın güzel olduğunu, sınırı çizilen çimlerin ve çiçeklerin yapay olduğunu belirtmiş, nizami düzeni eleştirmiştir. Çukur hikâyesinde ise toplumsal umursamazlığın baş gösterdiğini ve yeni neslin bu şekilde yetiştiğini bize hikâyesinde mesaj olarak vermiştir. İstilâ ve Ölü Mevsim hikâyelerinde bahsettiğimiz üzere Sovyet zulmünü sembolik öğelerle bize aktarmıştır.

Yazarın eserlerinde kahraman isimleri çok geçmemektedir. Yaşanan zulümden dolayı insanlar zamanla yok sayılmış duygu ve düşüncelerine bakılmaksızın ötelenmişlerdir. İnsani değerleri hiçe sayan sistem insanı köleleştirmiştir. Milli kimlikleri ve değerleri yok edilen insanların sesleri Eşankul'un hikâyelerinde de duyulmaktadır.

Nazar Eşankul'un hikâyelerde görülen anlatım teknikleri, söz sanatları, sembolik unsurlar onun metinlerini edebi açıdan derinleştirmiştir. Hikâyelerini âdeta resmeder gibi kaleme alan yazarın üslubu çok etkileyicidir. Okuyucunun okurken aynı zamanda düşüneceği eserler veren Nazar Eşankul siyasi konularda kapalı anlatımı seçerken, sosyal konularda oldukça açık bir dille eserlerini yazmıştır. Eserlerinde bulduğumuz kelime sıklıkları yazarın duygu ve düşünce dünyasını ortaya koymaktadır. Yazar düşünce evrenindeki duygularını özgün bir dille ve sık rastlanmayan benzetmelerle ifade etmiştir.

Nazar Eşankul hem yaşadığı sosyal şartları hem tarihi durumu hikâye şeklinde kurgulayarak akıcı ve etkileyici bir dille yazmış, bunu gelecek nesillere aktarmıştır. Hala bu konularda bilgi aktarımına devam etmektedir. Onun eserleri sadece edebi zevk için değil mesaj verme, yaşanan zulümleri duyurma ve öğretme kaygısı ile yazılmıştır. Bu nedenle hala günümüzde üreten ve duyuran bir yazar olarak büyük bir öneme sahiptir.

Nazar Eşankul'un altı hikâyesi üzerinden üslubu ve kelime evrenini belirlemiş bulunmaktayız. Daha birçok eseri olan yazarın diğer eserleri de Türkiye Türkçesine aktarılabilir ve incelenerek daha fazla bilgi sahibi olunabilir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Ş. (2003). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Akçağ Yay. Ankara.
- Alibekiroğlu, S, (2018).“Türkiye Türkçesinde Yarı Yardımcı Fiiller”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, S. 15, s.1140-1147.
- Alpay, G. (1974). “XIX. Yüzyıl Özbek Edebiyatına Genel Bir Bakış”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 21 (1973-1974), s.253-263.
- Altıparmak, İ. , Durakoğlu, A. (2016). “Franz Kafka’nın ‘Dönüşüm’ Adlı Eserinin Sosyolojik Açıdan Analizi”. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), s.171-184.
- Açık, F. (2009).“Azat Kuşlar Hikâyesi Üzerine Bir Çözümleme Denemesi”. *Ekev Akademi Dergisi*, S.38, s.215-224.
- Aşkaroğlu, V. (2015). *Postmodernizm Sınırsız Özgürlük mü? Özgürlüğün Sınırı mı?*. Sage Yay. Ankara.
- Ayaydın, A. (2015). “Empresyonizm (İzlenimcilik) Akımının Güncel Bakış Açısıyla Bazı Yönlerden İncelenmesi”. *Sanat Eğitimi Dergisi*, DOI: 10.7816/sed-03-02-05 sed, Cilt 3, S: 2, s.83-97.

Biray, N. (2011). *Ahmet Baytursunlu Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*. Bilgeoğuz yay. İstanbul.

Bingöl, O. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I): s.108-114, 2014 ISSN: 2147-7833, www.kmu.edu.tr.

Biray N. (2018). “Erdem E. Orta Asya’da Yürütülen Rus Dil Politikası Fikrinin Amaçları ve Türk Cumhuriyetlerinin Mücadele Siyaseti”. *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası* (Ed. Y. Koç, M. Cengiz), Hacettepe Üniv. Yay.. Ankara. 2018. s. 441-449.

Borovkov, A. , Uygun, Ç. (1954). “Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevaî”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 2. s.59-96. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/belleten/issue/34055/376865>.

Biray N. , Erdem E. (2018) “Türk Dünyası Üzerinde Uygulanan Ruslaştırma Siyasetinin Afışlere Yansıması.” Atabetü’l-Hakayık’ın Basılışının 100. Yıl Dönümü Adına X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu. Eskişehir. Yayımlanmamış bildiri.

Bulak, Ş. (2016). “Cümle Ögelerinin Tasnifi”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 163-175. DOI: 10.21563/sutad.187041.

Ceylan, F. , A. , Çimen, (2016). “H. Sovyetler Birliğinin Uyguladığı Asimilasyon Politikalarının Bağımsızlık Sonrası Türk Cumhuriyetleri Üzerindeki Siyasal Ekonomik Etkileri”. II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu. Nizip.

Çetişli, İsmail, (2014). *Metin Tahlilleri Giriş/2*. Akçağ yay. , 4.baskı.

Çimen, F. (2019). “Selahittin Tolkun, Özbekçede Fiilimsiler”. *Dijital Sanat Yayıncılık*, Kadıköy, İstanbul, 2009, s.443-448.

Demirgöz Bal, M. (2016). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi* 1(1) , s.15-28.

Derleme, (2010). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Nilüfer yayıncılık, Ankara.

Devlet, N. (2011). *Millet ile Sovyet Arasında*. 1. Baskı, İstanbul.

Eliuz, Ü. (2011). “Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3 Summer, p. 221-232 TURKEY.

Ergun, P. Alptürker, G. (2017). “Çocuksuzluk Sağaltımında Satılma Ritüeli – Ritüelin Tarihsel Bağlamı Ve Metaforik Dili”. *Millî Folklor*, Yıl 29, Sayı 115, s.79-90.

Gezer, A, Çelik, Y. (2017). “Ayşe Kilimci’nin Hikâyeciliği Ve Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), s.15-31. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/aicusbed/issue/31597/315231>.

Hayit, M. (1975). *Sovyet Rusya Emperyalizmi ve Türk Dünyası*. 1. baskı. Ankara.

Kaka, F. (2015). *Dava*. Felsefe Kulübü yay, İstanbul.

Karaatlı, Y. (2004). “Bir İsim Tamlamasında İyelik Ekinin Düşmesi Üzerine Bir Görüş”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (15), s.9-18, Retrieved from <http://dergipark.org.tr/tubar/issue/16956/177036>.

Karabulut, F. (2009). “İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları”. *Bilig*. 2009. 50/65-96.

Karabulut, F. (2018). “Ruslaştırma Politikalarında Son Darbe Olarak Kolhoz Sistemi: Uygulamalar ve Bazı Romanlardaki Yansımaları”. *3.Türkistan Kurultayı*. s. 614-635. Kastamonu.

Karabulut, M. (2012). “Yusuf Atılgan’ın ‘Aylak Adam’. Romanında Anlatım Teknikleri”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/1. s. 1375-1387. TURKEY.

Kâsımov, B. , Yelok, V. (2010). “Ceditçilik (Bazı Mülâhazalar)”. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (6), s.335-361. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/gaziturkiyat/issue/671./90300>.

Kaya Doğan, (1995). “Alpamış Destanı”. Dünya Hoşgörü-Manas-Abay Yılı V11. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri”. Kırıkkale. 9- 11. 6. 1995, s.87-93.

Kodaman, T. , Birsal, H. (2006). “Bağımsızlık Sonrası Özbekistan Ve Dış Politikası”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 16. S: 2 s. 413-442. ELAZIĞ-2006.

Koncavar, A. (2010). “İletişim Açısından Modernist Bir Yazar Franz Kafka ve İmgelem Dünyası”. *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. s.44-59.

Küçük, S. , Avcı, Y. & Şengül, E. (2017). “Toplumun Devrik Cümle Hakkındaki Düşüncesi ve Nesirde Devrik Cümlelerin Yeri”. *Journal of History Culture and Art Research*. 6(6). 542-555. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i6.1097.

Önal, M. (2008). “Edebî Dil Ve Üslup”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı 36. Erzurum s.23-47.

Merhan, A. (2011). “Anadolu’daki İlk Türkçe Eser Üzerine Tartışmalar”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 2011. s. 53-62. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/belleten/issue/32743/363462>.

Oba, E. (2014). “Bağımsızlık Devri Özbek Edebiyatı”. *Turkish Studies*. 2014. 9/3. s. 997-1008.

Özel, M. S. (2014). “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 4. S. 99-122.

Ölmez, Z. (2007). “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (9). s.173-220. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/talid/issue/43481/530720>.

Önal, M. N. – Erten, A. (2013). “Türk Halk Kültüründe Ötedünya Tasavvuru”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Semih Tezcan’a Armağan*, Cilt:13, Yıl:13, 13: 261-292.

Özbek, Yılmaz (2013). *Postmodernizm ve Alımlama Estetiği*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Süleymanlı E. (2005). “Sovyetlerin Milli kimliği Yok Etme Faaliyetleri”. ‘*Sovyet Halkı’ Denemesi. Karadeniz Araştırmaları*. S: 6. s.128-134.

Sayar, S. (2015). “Studies of Ottoman Domain”. Cilt:5. Sayı:9. Issn: 2147-5210.

Şahin, L. (2016). “Rusya Federasyonu’nun Etnik ve Dinsel Yapısı”. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Cilt: III, S: 2, s. 15-32.

Şahin, S. (2016). “Afganistan Özbek Ağzlarında Kullanılan Zarf-Fiil Ekleri”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (39), s.187-201. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/tubar/issue/21852/234988>.

Tekin, F. (2016). “Eski Türkçedeki Sıfat-Fiil Eklerinin Günümüz Özbek Ve Uygur Türkçelerindeki Görünümleri”. *Journal of Turkish Language and Literature* Volume:2, Issue: 1, Winter, (523-534) Doi Number: 10.20322/lt.40004.

Tekin, F. (2011). “Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 s. 1782-1788.

Tekin, M. (1989). *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*. Selçuk Üniversitesi yayınları, Konya.

Tekin, M. (2003). *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)*. Ötüken Yayınları, İstanbul.

Tolkun, S. (2015). “Sovyet Sonrası Özbek Edebiyatında Sovyet Eleştirisi”. *Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı*, (Editör: İbrahim Dilek –Ferah Türker), Ankara: TKAİ, 227-240.

Uslu, Bahattin, (2014). *Türk Mitolojisi*. Kamer yayınları.

Üşenmez, E. (2016). *Özbekçe Sözlük*, Türk Dünyası Vakfı yay. İstanbul.

Üşenmez, E. (2012). “Özbek Türkolog Kazakbay Mahmudov”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 44 (44), 229-247. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/iutded/issue/17072/178519>. (e-tarih 10.2018).

Yeloğlu, A. (2017).” Ötken Künler Romanı Örneğinde Özbek Türkçesinde Türemiş Veya Türemiş Yapılı Edatların Oluşumu Üzerine”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (41), 277-292. DOI: 10.17133/tubar.319999.

Yıldız, N. (2009). “Türk Destanlarında Çocuksuzluk”. *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 21, S.82.

Yılmaz, M. Y.(2014). “İşgal Dönemi Türkistan’da Rus Dil Planlaması ve Cedid Hareketi”. *International The Journal of Academic Social Science Studies JASSS*. S: 29, s. 339-349.

Yüce, M. (2006). “Kırgız Türklerinin Ulusal Kimlik Politikası”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi*. S: 9, s. 152-162.

Zülfikar, H.(1995) *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler (İnceleme-Sözlük)*. TDK Yay. : 628, VII+699 s.247-252, Ankara.

<https://www.altayli.net/turk-mitolojisinde-kotuluk-tanrisi-erlik.html>, 15.05.2019 14.00.

<http://www.tdk.gov.tr> 15.05.2019 13:30.

http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/66d856ef1a6b02f_ek.pdf 26.06.2019 14:25.

<https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/nazar-eshonqul/> / 15.02.2017 13:00.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Ulviye TOPÇU ÖZTÜRK
Doğum Yeri: Pamukkale/ DENİZLİ
Doğum Tarihi: 16.01.1989
E-posta: ulviye-topcu20@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Hasan Tekin Ada Anadolu Lisesi
Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi /Fen Edebiyat Fakültesi /
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans: PAÜ Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Doktora: -

Yabancı Dil Düzeyi: E Seviyesi (50.00)

İŞ DENEYİMİ: Özel Okullarda Öğretmenlik (2016-2018)

ARAŞTIRMA ALANLARI: Yeni Türk Edebiyatı- Özbek Edebiyatı

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: Nazar Eşankul'un "İstilâ" Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme:

Topçu Öztürk, U. ,Biray, N. (2019). "Nazar Eşankul'un "İstilâ" Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme". Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkoloji Dergisi, S.93, s.91-111, Kazakistan.